

104 1759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

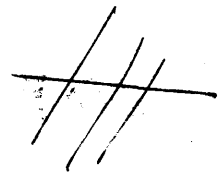

K Ö Z L Ö N Y E.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

ÚJ FOLYAM. V. KÖTET.

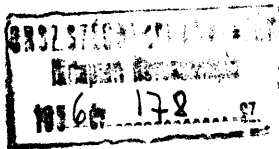
1897-iki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

1897.

V. KÖTET, I. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1897 JANUÁR—MÁRCZIUS.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1897. ÉVI FOLYAM.

— I. FÜZET. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1897.

TARTALOM.

	Lap
Fraknoi Vilmos. Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára. (Két melléklettel)	1
A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1896. évben	24
Kollányi Ferencz. Monumentum actorum comitialium provinciae Hungariae Salvatoris	33
Dr. Illéssy János. Az egyetemi könyvtár megvizsgálása 1780-ban	45
Magyar Könyvesház. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárhoz.) Erdélyi országgyűlési törvényczikkek az Erdélyi Múzeum könyvtárában. <i>Ferenczi Zoltántól</i>	51
Tárca. Levéltári vita az országgyűlésen	57
Évnyegyedes jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának állapotáról 1896 október 1-től december 31-éig	83
Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára 1895-ben	88
A szegedi Somogyi-könyvtár 1895/96-ban	90
Szakirodalom. A magyar könyvkiadók milleniumi könyvjegyzéke. <i>Ism. E-r.</i> — Magyar könyvészet. 1895. <i>Ism. Barcza Imre.</i> — Ferdinand de Mély et Edmund Bishop, Bibliographie générale des inventaires imprimés. <i>Ism. Á. A.</i> — Gustav A Seyler, Illustrierter Handbuch der Ex-libris-Kunde. <i>Ism. E-r.</i> — Folyóiratok Szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közlöny, XXI. 2—3.), Erdélyi Múzeum, XIV. 1—2., Grafikai Szemle, VI. 12. — VII. 2., Irodalomtörténeti Közlemények, VI. 4. — VII. 1., Századok, XXX. 10. — XXXI. 2.) <i>Ism. D. Gy. II.</i> Külföldi folyóiratok. (Archivalische Zeitschrift. VI., Centralblatt für Bibliothekswesen, XIII. 12. — XIV. 2—3., Deutsche Literaturzeitung, XVIII. 1—7., Institut International de Bibliographie, Bulletin. I. 6., Revue des Bibliothèques, VI. 11—12., Revue internationale des Archives, des Bibliothèques et des Musées, 1/2. Bibliothèques, 2., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. VII. 1—4.) <i>Ism. H. S.</i>	92
Vegyes Közlemények. Miniszteri köszönet. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának költségvetése. (<i>Sz.</i>) Az »Egyetemes Philologiai Közöly« története. (<i>e.</i>) Magyar Gyűjtők Lapja. (<i>Sz.</i>) † W. N. du Rieu. (<i>e.</i>) Zeitschrift für Bücherfreunde. (<i>e.</i>) Régi Magyar Könyvtár. (<i>e.</i>) A könyvtári tisztviselők czímei. (<i>e.</i>) Guttenberg születésének 500-ik évfordulója. (<i>e.</i>) Bastard munkája a miniatűrökről. (<i>Sz.</i>) Hazai antiquariusaink jegyzékei. (<i>V. E.</i>)	108

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1896 december 16-tól 1897 márczius 15-ig
beküldték :

Az 1895. évi folyamra: Budapesti egyetem történelmi szeminariuma, Budapesti V. ker. áll. főreáliskola.

Az 1896. évi folyamra: Apponyi Sándor gróf, Aradi állami tanítóképző, Ballagi Aladár, Bayer József, Budapesti egyetemi olvasókör, Budapesti egyetem tört. szeminariuma, Budapesti V. ker. áll. főreáliskola, Budapesti ref. főgimn. olvasóköre, Bunyitay Vincze, Csaplár Benedek, Csávolszky József, Csuday Jenő, Dedek Crescens Lajos, Dévai áll. főreáliskola, Emich Gusztáv, Fiumei tengerészeti hatóság, Gond Ignác, Gyárfás Tihamér, Győri áll. tanítóképző, Gyulai Béla, Horváth Emil, Jeszenszky Alajos, Kammerer Ernő, Katz Gusztáv, Kerfl József, Keszthelyi gróf Festetics-könyvtár, Keszthelyi gazdasági iskola, Kiss Áron, Knauz Nándor, Kókai Lajos, Kolozsvári unit. főiskola, Kovács Eduárd, Losonczy áll. főgimnázium, Lőcsei kath. főgimnázium, Magyar Tud. Akadémia könyvtára,

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM könyvtára az 1896. évben	24
DR. ÁLDÁSY ANTAL. IV. Kelemen pápa egy regestakötete a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Egy melléklettel és a szöveg közt három ábrával)	137
DR. BARTHA JÓZSEF. »Tóldalék.« Egy ismerellen szótár a nyelvújítás idejéből	184
DR. DÉZSI LAJOS. A berlini kosztüm-múzeum könyvtárának szakrendszere	279
— Heyden Sebald Formulae cz. művének egy ismeretlen kiadása	341
ERDÉLYI PÁL. A British Muzeum és könyvtára	113, 225
— A második nemzetközi könyvtári konferencia Londonban ...	326
ESZTEGÁR LÁSZLÓ. A brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferencia	266
— A brüsszeli határozatok	334
E. L. Pulszky Ferencz. (Nekrolog.)	315
FERENCZI ZOLTÁN. Erdélyi országgyűlési törvényczikkek az Erdélyi Múzeum könyvtárában	51
FRAKNÓI VILMOS. Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára. (Két melléklettel)	1
DR. GYALUI FARKAS. A strassburgi egyetemi és országos könyvtár ...	351
DR. ILLÉSY JÁNOS. Az egyetemi könyvtár megvizsgálása 1780-ban ...	45
— Mathesy István váci püspök könyveinek leltára 1591-ből ...	276
— Verseghy és az egyetemi nyomda	337
KANYARÓ FERENCZ. Nehány szó régi naptárainkról	180
KERESZTY ISTVÁN. Folyóiratok a könyvtárban	321
KOLLÁNYI FERENCZ. Monumentum actorum comitalium provinciae Hungariae Salvatoris	33
KROFF LAJOS. Bihisti török krónikája	246
M. S. Könyvtártörténeti adalék	277
RÁTH GYÖRGY. A Korvina önálló könyvkötési stílusa. (A szöveg közt három ábrával)	250
DR. RUPP KORNÉL. A Ráday-könyvtár	173
THALLÓCZY LAJOS. Tvartkó király oklevele Hervoja nagyvajdasága felől	159

2. TÁRCZA.

	Lap
LEVÉLTÁRI VITA AZ ORSZÁGGYÜLÉSEN	57
ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának állapotáról 1896. október 1-től 1897. szeptember 30-ikáig 83, 191, 297,	392
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1895-ben	88
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR 1895/96-ban	90
A MAGYAR TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA 1896-ban	198
A BUDAPESTI M. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM könyvtára 1896-ban	200
A KÖTELES PÉLDÁNYOK ÜGYE AZ ORSZÁGGYÜLÉSEN	283, 372
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1896-ban	395
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1896/97-ben	397

3. SZAKIRODALOM.

A BUDAI KÖNYVTÁR KÖZLÖNYVE. Ism. <i>E—r.</i>	403
A BUDAI KÖNYVTÁR-EGYESÜLET HARMADIK ÉVKÖNYVE. Ism. <i>E—r.</i>	403
A MAGYAR KÖNYVKIADÓK MILLENIUMI KÖNYVJEGYZÉKE. Ism. <i>E—r.</i>	93
DÉZSI LAJOS. Heyden Sebald Gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Ism. <i>Dr. Melich János</i>	303
DZIATZKO (KARL). Sammlung Bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten Ism. <i>Esztegár László</i>	210
GÁSPÁR LAJOS. A Lobkowitz-kódex nyelvi ismertetése. Ism. <i>Dr. Bartha József</i>	205
HELLER ÁGOST. Az Elischer-féle Goethe-gyűjtemény katalogusa. Ism. (<i>e</i>)	208
KARDOS J. CZELESZTIN. A keszthelyi kódex alaktana és mondattana. Ism. <i>Dr. Bartha József</i>	205
MAGYAR KÖNYVÉSZET. 1895. Ism. <i>Barcza Imre</i>	98
MAGYAR NYOMDÁSOK ÉVKÖNYVE 1896 és 1897. Ism. (<i>e</i>)	403
MAZZATINTI G. Gli archivi della storia d' Italia. Vol. I. Ism. <i>A—y</i>	306
MÉLY (FERDINAND DE-) ET EDMOND BISHOP. Bibliographie générale des inventaires imprimés. Ism. <i>A. A.</i>	99
REPERTORIUM GERMANICUM. IV. Band I. Ism. <i>Aldásy A.</i>	307
RÉCSEY VIKTOR. Brevis historia archivi archiabbatiae O. S. B. de S. Monte Pannoniae. Ism. — <i>y</i>	402
SEYLER (GUSTAV A.) Illustriertes Handbuch der Ex-libris-Kunde. Ism. <i>E—r.</i>	100
SOUDIER (HENRI LE.)- Bibliographie Française. Ism. <i>E—r.</i>	405
THEWREWK EMIL (PONORI) elnöki beszédei. Ism. <i>E—r.</i>	401
VEINSTEIN-HEVESS KORNÉL. A Jordánszky és Érdy kódex. Ism. <i>Dr. Bartha József</i>	205
ZEITSCHRIFT FÜR BÜCHERFREUNDE. I. Ism. <i>E—r.</i>	212

A »TOLDALÉK« NYELVUJÍTÁSAI. <i>Zolnai Gyulától, Dr. Bartha József</i> válaszával.	Lap 405
---	------------

*

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közlöny, Erdélyi Múzeum. Grafikai Szemle. Irodalomtörténeti Közlemé- nyek. Századok.) Ism. <i>D. Gy.</i> II. Külföldi folyóiratok. (Archi- valische Zeitschrift. Centralblatt für Bibliothekswesen. Deutsche Litteratur-Zeitung. Le Bibliographe Moderne. Revue des Bib- liothèques. Revue internationale des Archives, des Bibliothè- ques et des Musées. Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. Zeitschrift für Bücherfreunde.) Ism. <i>H. S.</i> 102, 214, 4406

*

4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Miniszeri köszönet	108
A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának költségvetése. (<i>Sz.</i>)	108
Az »Egyetemes Philologiai Közlöny« története. (<i>e.</i>)	109
»Régi Magyar Könyvtár«. (<i>e.</i>)	110
»Magyar Gyűjtők Lapja«	110
† W. N. du Rieu. (<i>e.</i>)	110
»Zeitschrift für Bücherfreunde«. (<i>e.</i>)	111
A könyvtári tisztviselők czimei. (<i>e.</i>)	111
Gutenberg születésének 500-ik évfordulója. (<i>e.</i>)	112
Bastard munkája a miniatűrökről. (<i>Sz.</i>)	112
Hazai antiquariusok jegyzékei. (<i>V. E.</i>)	112
† Szilágyi István. (<i>D. L.</i>)	219
Szinnyei József kitüntetése. (<i>e.</i>)	221
Elöléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában	221
Szilágyi Sándor ünneplése. (<i>e.</i>)	221
Gróf Apponyi Sándor kitüntetése	222
A köteles példányokról szóló törvényjavaslat a képviselőház előtt. (<i>—rr.</i>)	222
A magyar irodalom husz éves statisztikája. (<i>e.</i>)	222
A brüsszeli nemzetközi bibliografiai értekezlet. (<i>—rr.</i>)	223
Az iparművészet 1896-ban (<i>—rr.</i>)	223
Asbóth Oszkár dolgozata az 1494-iki glagol misekönyvről	223
Magyar Kritika	223
Thaly Kálmánnak válasz. (<i>Dr. Schwarz Ignác.</i>)	224
Kérelem. (<i>Révész Kálmán.</i>)	224
Magyar bibliografiai társaság	316
Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmány utai	318
A budapesti egyetemi könyvtár forgalma	318
Haza került Korvin-kódex	319
A jászóvári könyvtár. (<i>e.</i>)	319
Kereskedelmi és ipari közkönyvtár. (<i>R.</i>)	320

	Lap
Érdújhelyi Menyhért kutatásai. (R.)	320
Az 1898. évi költségvetés	411
Az exakt tudományok egyetemes repertóriumá	411
A pragmatika szankció eredeti példánya. (e.)	412
Cheltenhami Corvin-kódexek. (E. P.)	413
A csiksomlyói nyomda. (e.)	414
A nyomdatermékek köteles példányai. (e.)	414
A nyomdász czimer. (e.)	415
A kolozsvári kódex. (R.)	416
Junker Károly újabb dolgozatai. (e.)	416
Valentinus Pannonius. (R.)	416

*

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ. Szerkesztette Dr. Esztegár László	417
--	-----

*

MELLÉKLET:

A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. A magyar hírlapirodalom <i>Id. Sziny- nyi Józseftől</i> II. A hazai nem magyar nyelvű hírlapirodalom <i>Kereszty István-tól</i>	1—38
--	------

MIKLÓS MODRUSI PÜSPÖK ÉLETE, MUNKÁI ÉS KÖNYVTÁRA.

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

(Két melléklettel.)

Kivételes sokoldalúság jellemzi Miklós modrusi püspök élet-pályáját. Több mint két évtizeden át főpapi széken ült, s e köz-ben mint diplomata Magyar-, Bosnyák- és Olaszországban, mint vár-kapitány és kormányzó, sőt még mint hadigályák parancsnoka is, a pápai állam különböző tartományaiban működött. Munkás író híres szónok volt; könyvtára maradványaiban pedig tudományos szellemének és műízlésének tanúbizonyságait hagyta ránk.

Nem magyar. Szláv faj sarja volt. Dalmáciában született. Azonban a magyar korona alá tartozó két egyházmegyét kormányozott: II. Pius pápától Magyarországra. Mátyás királytól Velenczébe küldetett követségbe; hazánk politikai és tudományos körei-vel szoros kapcsolatban állott.

Érdemes tehát, hogy éppen mi foglalkozzunk vele, egyéni-ségét, pályáját és tudományos munkásságát megvilágítsuk.¹

I.

Miklós püspök családi neve Mačinjain.² Cattaroban született a XV. század első negyedében.

Egyik munkájának bevezetésében említi, hogy Velenczében Pergolai Pálnak, a bölcsészet hírneves tanárának volt tanítványa;

¹ A dalmáciai régibb és újabb egyház- s irodalomtörténeti munkákban csak gyér részleteket találunk róla feljegyezve.

² Ő magát »Nicolaus Machinensis de Chatero« nevezi 1461 október 8-ikán kelt oklevelében. (Furlati, Illyricum Sacrum. IV. k. 108. l.) Családi nevét szláv kiejtésben Mačinjainnak írja Sladovič, 143. l.

és mint tanulótársát nevezi meg Bragadine Domokost.¹ Ez utóbbi közös mesterüknek. 1451-ben bekövetkezett halála után, a tan-széken utóda lett; a miből következtethetjük, hogy ő is, Miklós püspök is több esztendővel 1451 előtt hallgatták Pergolai Pál előadásait.

Miklós a bölcészetből és a hittudományból tudori fokoza-tot birt,² a mit valószínűleg a páduai egyetemen nyert el.

A cattaroi egyházmegye papjainak sorába lépett. Mint »kle-rikus«, vagyis a kisebb egyházi rendek fölvétele után, a veg-liai egyházmegyében kapott javadalmat; Ferencz vegliai püspök ugyanis a birtokában levő beschai apátságot átengedte neki. Az évet, a mikor ez történt, nem állapíthatjuk meg.³ Általán Miklós lakóhelyét, tevékenységét az 1457-ik év végéig nem ismerjük. Ekkor zenggi püspökké lett és a december 14-iki consistorium-ban nyerte el a pápai megerősítést.⁴

Kineveztetését kétségkívül a Frangepánok pártfogásának köszönhette. Egyikük, Márton gróf, a pápánál kieszközölte, hogy a szerény jövedelmet nyújtó püspöki javadalom mellett a topusz-kai apátságot elfogadhassa és birhassa.⁵ Ellenben a beschai apát-ságról le kellett mondania.⁶

Egyházmegyéjét három évig kormányozta. Ebből az időből egyetlen egy emlék sem maradt fenn, melyből működésére vilá-gosságot vethetnénk.⁷

1461 márczius 9-ikén II. Pius pápa a modrusi püspökségre

¹ Erről alább tüzetesen szólunk.

² Az idézett 1461. évi oklevélben »sacrarum litterarum doctor«. zenggi püspökké kineveztetése alkalmával a római jegyzőkönyvben »artium et theologie doctor« címet visel.

³ Ugyanis az átengedést III. Calixtus említi 1457 december 15-iki bullájában, melylyel azt az apátságot Savelli Jánosnak adományozza. Theiner, Monumenta Slavorum Meridionalum. I. k. 430. l.

⁴ Acta Consistorialia, 72 k. 81. l. a vatikáni levéltárban.

⁵ Ezt II. Pius pápa 1461 május 7-iki bullájából tudjuk.

⁶ Ezt a fentebb idézett 1457 december 15-iki bullából tudjuk.

⁷ Farlati (id. m. IV. k. 129. l.) azt jegyzi fel róla, hogy 1459-ben a II. Pius pápától egybehívott mantuai kongresszuson a csanádi püspökkel és Frangepán Istvánnal a bosnyák király követségének tagja volt. Ez azonban nem állhat meg. Frangepán István a magyar király követségéhez tartozott. (Mátyás külügyi levelei. I. k. 9. l.) A bosnyák király követe pedig a traui Testa Miklós volt. (Regesta Supplicationum, 751. k. 242. l. a vatikáni levéltárban.)

helyezte őt át,¹ a mely mellett — ismét Frangepán Márton gróf közbenjárására — a topuszkai apátságot tovább is megtarthatta.²

A modrusi püspökség azonos volt a régi korbáviaival, melynek székhelyét csak néhány hónap előtt (1460 június 4-ikén) tette át II. Pius Modrus városába, a hol Miklós püspök megtelepedett. Itt állit ki 1461 október 8-ikán oklevelet, melyben Lascho grófot a tized-fizetéstől fölmenti.³ És itt lett a következő évben áldozata erőszakos merényletnek, a mit éppen a püspöki szék áthelyezésének ténye vont rá.

Korbávia a hasonnevű hatalmas grófi család, Modrus a Frangepánok székhelye volt; az áttétel tehát ezek érdekében történt, és amazok szemeiben súlyos sérelemnek tűnt fel. Mivel pedig Miklós püspök a Frangepán dinasztia híveihez tartozott. — sőt talán az áttétel egyik tényezője volt — ezzel a Korbáviai grófok ellenséges érzületét vonta magára.

Az 1462. év tavaszának végén Korbáviai Károly gróf. testvére János felhívására, hajdúit a püspökre küldötte, s őt mint foglyot egyik várába hurczoltatta. De csakhamar megindultak szabadonbocsátása iránt a tárgyalások.

A grófok azt követelték Miklóstól, hogy a püspöki széknek Korbáviába visszahelyezését, vagy pedig az ő területük számára külön püspökség felállítását eszközölje ki a pápánál; azonfelül pedig még a feloldozást is az egyházi büntetésektől, a miket az elfogatás tényével magokra vontak.

Mivel pedig Miklós püspök iránt bizalmat nem tápláltak azt kívánták, hogy érte barátja a zárai érsek kezességét vállaljon, vagyis esküvel kösse le magát, hogy a mennyiben a fogoly, miután szabadságát visszanyerte, a két föltételt nem teljesíti, őt a kezes a grófok kezeibe visszaszolgáltatja, s ha ezt tenni nem bírná, helyét ő maga foglalja el a börtönben.

Az érsek, erre nézve megkerestetvén, (1462 július 7-ikén) a grófokhoz intézett levelében kijelentette, hogy a kezességet el nem vállalhatja, mert ehhez kegyura és souverainje a velencei szenátus beleegyezését nem adná; de késznek nyilatkozott arra, hogy a püspököt szabadon bocsátása után az elvállalandó köte-

¹ Acta Cameralia. 80. k. 135. l.

² II. Pius pápa 1461 május 7-iki bullája a vatikáni regestákban.

³ Farlati közli, id. h. IV. k. 108. l.

lezettségek teljesítésére fogja inteni, egyúttal jelezte, hogy a grófok a főpap szabadonbocsátásával a pápának és Velenczének kedves dolgot cselekesznek.¹

Ugyanakkor II. Pius pápa is interveniált. Felszólítására a velencei köztársaság, 1461 július havában, Stella Domokos titkárt küldötte a grófokhoz. Ezek most azt kívánták, hogy a kezességet a köztársaság vállalja el. A pápa ajánlatára, a signoria teljesítette az óhajtást, Stella a kezeségi nyilatkozatot augusztus második felében kiállította.²

A pápai bullát, mely a Korbáviai grófokat és hajdúit az egyházi büntetésektől feloldozta, Miklós püspök már előbb kieszközölte.³ De a második feltételben elvállalt kötelezettségnek megfelelni elmulasztotta. A modrusi püspökség viszonyaiban változás nem állott be.

Valószínűleg ez a körülmény készítette Miklós püspököt arra, hogy miután ellenségeit le nem fegyverezte, előlük kitérjen. Elhagyta egyházmegyéjét, melyet azután többé nem keresett föl.

Rómába ment, hol bizonyára értékes összeköttetései voltak a pápai udvarnál. II. Pius bizalmát és becsülését rövid idő alatt ki tudta vívni. Negyedfél hónappal szabadon bocsátása után fontos diplomaciai küldetéssel bízott meg. Mint pápai legátusnak Bosnyákország királyához kellett mennie, hogy őt a fenyegető török támadással szemben erélyes ellenállásra készítse; azután pedig hivatva volt a szomszéd uralkodókat arra serkenteni, hogy a bosnyák uralkodót hathatós segítségben részesítsék,

Az 1462-ik év december közepe táján, huszonöt tagból álló kísérettel indult útnak.⁴

¹ A két kiadatlan levél a római Barberini-könyvtár Maphaei Vallaressi episcopi Jadrensis epistolae című (XXIX. 153 jelzetű) XV. századbéli papir-kéziratában található a 197., 199. lapokon.

² Diplomatai Emlékek Mátyás korából, I. k. 186. l.

³ II. Pius 1462 augusztus 13-iki bullája a vatikáni regestákban, 507. k. 298. l.

⁴ Az 1462 december 10-ikén kelt pápai útlevél általánosságban mondja, hogy »ad plures variasque mundi partes« küldetik. (Vatikáni regesták, 508. k. 4. l.) A december 11-ikén Miklós püspökhöz intézett pápai irat szerint a követ Boszniába »ac ad alios circumstantes principes et proceres« küldetik; a rábizott feladatot a pápa nem jelzi, hanem utal egy más iratra és élőszóval adott utasítására. (Katona, Historia Critica, XIV. k. 501. l.)

Bosnyákországi követségéről az egykorú emlékek hallgatnak. Azt sem tudjuk, hogy mikor és mennyi ideig tartózkodott a bosnyák király udvaránál.¹

Az 1463-ik év elején Miklós püspök Magyarországra jött, s s itt hosszabb időt töltött. Ezt az ő saját elbeszéléséből tudjuk. A góthok hadjáratairól írt könyvében az oláhok kerülvén szóba, felemlíti, hogy a hírhedt Drakul vajdát, mint Mátyás király foglyát, alkalma volt többször látnia, mikor »mint II. Pius pápa követe« Magyarországon időzött.²

Itt diplomaciai erőfeszítésekre egyáltalán nem volt szüksége. Ugyanis Mátyás király már korábban el volt határozva arra, hogy Bosnyákország megmentésére sereget vezet, s hozzáfogott a hadgyűjtéshez.³

A pápai követ mindazáltal szükségesnek látta, hogy a hadjárat megindítását bevarja. Szabad idejét arra használta föl, hogy tudományos hajlamainak éljen.

Ifjú korában, az olasz főiskolákban, a hittudomány és bölcsészet terén alapos képzettséget szerezvén, ezt a közpályán is tanulmányaival fejleszteni nem szűnt meg. A szellemi érdekek közössége természetszerűen szoros kapcsolatba hozta a magyarországi tudományos körökkel, különösen azokkal a magas műveltségű főpapokkal, kik ez idő szerint a királyt környezték, első sorban Zrednai Vitéz Jánossal, a váradi püspökkel. És ennek meghívását követve, hosszabb ideig tartózkodott a váradi püspöki palotában.

Később egyik munkájának élén, Vitézhez intézett ajánló levelében, hálásan emlékezik meg »arról a mindenekfölött boldog és felejthetetlen térről, melyet ő nála, Váradon, számos tudós körében, híres írók számtalan munkáival ékeskedő könyvtárában időzve, legderültebben és legkellemesebben eltöltött.«

¹ Gobelinus XV. századbéli római történetíró feljegyzi, hogy Miklós püspök a bosnyák királyt a szultánnal fennálló szövetség felbontására és erélyes hadi készülétekre bírta. (Katona, id. m. XIV. k. 502. l.) De ez az eredmény a korábbi pápai legátusok érdeme volt.

² Erről a munkáról alább tüzetesen szólunk. Drakul vajdát Mátyás 1462 végén hozta Budára.

³ Ezt tudjuk a velencei dogének 1463 január 15-ikén magyarországi követéhez és Mátyáshoz írt leveleiből.

Éppen annak a munkának, melyet ez az ajánlólevél előz meg, kidolgozására Váradon nyert ösztönt. Egy alkalommal ugyanis a váradi tudós körben az eszmeesere tárgyát az a kérdés képezte: vajjon az emberi elme egészen magára hagyatva, az isteni kinyilatkoztatás hozzájárulása nélkül, képes lett volna-e fölismerni az ember végeczélját, mely Isten örök látásában áll?

A modrusi püspök azt vitatta, hogy igenis képes lett volna. Mivel pedig a jelenlevő többi tudós férfiak arra utaltak, hogy a hittudományi írók általán az ellentétes álláspontot foglalják el: kinyilatkoztatta, hogy ő a saját nézetének oltalmazására külön munkát fog írni.

Igérétét csakhamar teljesítette. A kész munkát azután II. Pius pápának mutatta be és neki ajánlotta. Utóbb pedig egy példányát, Vitézhez intézett ajánlólevéllel ellátva, Magyarországra is elküldötte.¹

Vitéz barátsága megnyitotta Miklós püspök előtt az utat Mátyás kegyeihez. A modrusi főpap váratlanul szerepet cserél. Megszűnik pápai legátus gyanánt működni, és a magyar király szolgálatába lép. Ez ugyanis még ugyanazon (1463.) év szeptember havában, Bosnyákország megmentésére indulván, péterváradi táborából megbizást ad Miklós püspöknek, hogy mint az ő követe. Velenczébe menjen. itt Magyarország és a köztársaság között szövetség kötésére ajánlatot tegyen, egyszersmind a hadjárat czéljaira pénzsegélyt eszközöljön ki.

A doge október 13-ikán fogadta a követet. Előterjesztésére azt a választ adta, hogy a köztársaság a szövetség megkötésére kész, de pénzsegélyt nyújtani nem képes.²

Ezzel a sovány eredménnyel Miklós püspök azonnal visszatét küldőjéhez, kit november végén jajczai táborában keresett föl.³

Itt azután egy időre nyomát elveszítjük. Ujból csak a következő (1464.) év szeptember havában találkozunk vele.

¹ A II. Piusnak és Vitéz püspöknek ajánlott kéziratokat alább ismeretjük. A Vitézhez intézett ajánlólevelet kiadta Abel Jenő, Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon. (Budapest, 1880.) 167. l.

² Diplomatiiai Emlékek Mátyás korából. I. k. 242. l.

³ Ezt a dogénak 1463 december 31-ikén magyarországi követéhez intézett leveléből tudjuk. U. ott, 258. l.

Valószínű, hogy az év elején a Bosnyákországból Budára visszatérő király környezetében volt és udvaránál időzött több hónapon át.

Magyarországi tartózkodásának szomorú végét Galeotti »Mátyás király böles és tréfás mondásairól és tetteiről« 1486 táján irt munkájában, külön fejezetben adja elő.

»Miklós modrusi püspök — úgy mond — Pius pápától Magyarországra küldetvén, Mátyás királyhoz jött, s a rábizott ügyek elintézése végett a telet Budán tölti vala, hol a király kitüntető szívességében és bőkezűségében részesült . . . Kedves arcú, nyájas, ékesszólású, kellemes magatartású férfi vala; azonban a báránybőr alatt farkas lappangott. Mézes-mázos sziveskedésével, udvarias álnok tettetésével, viperaí ölelgetésével, júdási csókjaival Magyarországnak csaknem valamennyi főurat rászedte. . . . A királynál azzal igyekezett magát behizelegni; hogy majd az egyik, majd a másik főurat vádolta be. A király végig hallgatta őt, s úgy tett, mintha mindent elhinne neki . . . A püspök abban a föltevésben, hogy a király szívét meghódította, s a maga részére hajlította, mind merészebb lett, s a gyanúsítást olyanokra is kiterjesztette, kiknek szívességeiben részesült . . . E közben az ország nagyjai Budán gyűlést tartván . . . a király a jelenlevő Miklós püspököt félreszólitotta és megkérdezte: kész-e az uraknak szemébe mondani a vádakát, a miket ellenök emelt. A püspök azon hiedelemben, hogy a király nem fogja szavánál fogni, igenel felelt. De Mátyás király őt az ország gyülekezetébe vezette. Itt az ideje — így szólott hozzá, — bogy véghez vidd, a mit óhajtasz; mondd meg nyiltan, a mit nekem gyakran sugdostál fülembé, fedezd föl az incselkedést és árulást, a mivel az urakat vádolod. A püspök látván a méltóságos arcú urakat, kik iránta mindig jóindulatot tanúsítottak, őt tisztességgel és szívességgel elhalmozták, s a kikről soha semmi rosszat nem hallott, egész testében remegni kezdett, lesütött szemekkel, összekulcsolt kezekkel állván, néma maradt. Ekkor a király ezeket a szavakat intézte hozzá: Ha a szent atya iránti tiszteletem nem tartana vissza, megmutatnám, mikép illik elbánni a követekkel, kik egyenletlenség magvait hintik, ártatlan urakat főbenjáró veszedelemnek tesznek ki. Azonban most már országomat azonnal hagyd el; ha két nap alatt nem távozol, példát mutatok rajtad, a melyből az egész

világ megértheti, hogy Mátyás király a gonosz indulatú ármánykodásokban kedvét soha sem találja. Mire a követ haladék nélkül elutazott.«¹

Ez az elbeszélés több részlete nem egyez meg a tényekkel. Miklós püspök pápai követ minőségében cselszövényt nem indíthatott meg, Mátyás őt mint pápai követet az országból ki nem utasíthatta; mert — fentebb láttuk — mint pápai követ olyan ügyesen viselte magát, hogy a király őt a maga diplomacziái szolgálatába vette át. Ha tehát Miklós püspök, cselszövények miatt, az országból kiutasított, ez csak is akkor történhetett meg, a mikor már a király szolgálatában állott. Természetesen nem lehetetlen, hogy Miklós püspök fondorkodó ember volt, és Mátyástól, ki a szinpadi jelenetek barátja volt, hatásos módon leálczáztatott. De Galeotti elbeszélése a részletekben a belső valószínűtlenség és túlzás benyomását teszi. Abban, a mint általán Galeotti egész munkájában, a képzeteknek sok része van.

Nem szabad felednünk, hogy akkor, mikor ennek az esetnek történni kellett, 1464 nyarán, Galeoti nem tartózkodott Magyarországon, a hová hosszú távollét után csak a következő évben tért vissza. Ekkor hallotta azt, a mi elbeszélésében valóság, de husz esztendő múlt el, a míg azt irodalmilag feldolgozta.

Az egész elbeszélésben szembetűnő módon előtérbe lép az író ellenszenvé Miklós püspök személye iránt, és az a szándék, hogy emlékezetét megbélyegezze.

Galeotti felemlíti munkájában, hogy mikor 1478-ban eretnek tanok hirdetése miatt, Rómába az inquisitio ítélőszéke elé idéztetett, ott »sok elkeseredett ellenségre«² talált. Lehet, hogy ezeknek egyike volt az akkor ott tartózkodó Miklós püspök.

Azonban bármennyit irjunk a gyűlöletől sugalmazott fantázia rovására; az elbeszélésnek szükségképen volt valódi alapja.

Az kétségtelen, hogy Miklós püspök 1464 nyarán elhagyta Magyarországot. És hogy távozásra valamely kellemetlen esemény, szenvedett kudarcz kényszerítette, abból következtetjük, hogy soha többé a magyar korona területére nem tért vissza, hogy összeköttetése Mátyás királlyal végképen megszakadt, tőle sem

¹ XIII. fejezet.

² A XXVII. fejezetben.

előkelőbb főpapi javadalomra nem mozdított elő, sem kedvezésben vagy megbízásban nem részesült.

II.

II. Pius pápa halála után, 1464 szeptember 16-ikán II. Pál foglalta el szent Péter székét. Már harmad napra Miklós módrusi püspököt a viterboi vár kapitányává nevezte ki.¹

Valószínű, hogy Miklós a velencei származástú pápával, vagy családjá egyik tagjával korábbi időktől összeköttetésben állott. Így magyarázható meg, hogy oly hamar megnyílt előtte a közélet új tere.

Viterboban a várparancsnok teendői bizonyára kevésbé vették igénybe idejét, és elég érkezése volt, hogy hajlamait követve, hit-tudományi és bölcsészeti tanulmányait folytassa, sőt azok irodalmi értékesítésével is foglalkozhassék.

Nagy munkába fogott. Az emberi lélek indulatait egyenként készült tárgyalni, összes vonatkozásaikban és hatásaikban, külön kimerítő értekezést szentelve mindegyiknek. A kellemeset a hasznossal egyesítendő, szándéka volt a munkát olyan előkelő férfúnak ajánlani, a ki pártfogásával az ő előmenetelére befolyást gyakorolhatott. Ezt Barbo Márk vicenzai püspökben, II. Pál pápa öccsében találta föl.

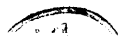
Be sem várta az egész munka elkészülését; 1466-ban azt a részt, a mely a szomorkodók vigasztalásának módját tárgyalja, külön könyv gyanánt bocsátotta közre. Az ajánló levélben említi, hogy dolgozata »véletlenül« jó barátok kezeibe jutván, ezek sürgetéseinek enged.

»A vigasztalásról« szóló könyve — mint ajánló levelében kiemeli — lényegesen különbözik Boetius, Seneca és Isidorus híres munkáitól, Cicero, Szent-Ágoston, Cziprián, Jeromos és Nagy-Szent-Bazil leveleitől, melyek ugyanezen tárgynak vannak szentelve. Ezek az írók ugyanis »mesteri ügyességgel járnak el a vigasztalók tisztében; de másoknak, hogy ezt a hivatást szintén sikeresen betölthessék, oktatást nem nyújtanak.«

Ezt az oktatást adja ő meg. Miután az első fejezetben a vigasztalásra szoruló egyének lelki állapotát éles lélektani meg-

¹ Az 1464 szeptember 18-iki kinevezésről szóló hivatalos feljegyzés a vatikáni regesták 544. kötetében, 186. l.

figyelés világosságánál bemutatta, a másodikban a vigasztalás négy módozatát adja. Ezek a következők: a szomorkodót meggyőzni arról, hogy az eset, a mi érte, tulajdonképpen nem szerencsétlenség; hogy szerencsétlenségnek nem lehet tekinteni azt, a mi mindenkit vagy sok embert ér; továbbá felvilágosítani az emberi élet nyomorúságos voltáról, és a halált úgy tüntetni föl, mint a mely minden bajtól megszabadít. A további fejezetekben folytatja a vigasztalás forrásainak kijelölését: úgy mint bebizonyítani, hogy a bánkódót a baj saját bűne következtében, vagy Isten akaratából érte; kimutatni, hogy milyen oktalanság bánkódni azon, a mit megváltoztatni nem bírunk; a bánkódó figyelmét a bajtól elterelni és más felé irányozni, a Megváltó szenvedéseit állítani elő; stb.

Ezen fejtegetésekben lépten-nyomon rengeteg olvasottság jelei tűnnek föl. A görög és latin klasszikusok, a szent-írás és a szent-atyák könyveiből vett példák és idézetek képezik a munka tartalmának túlnyomó részét.

Egy helyen magyarországi vonatkozással is találkozunk. A hol ugyanis azt fejtí ki, hogy ámbár a szegények kiválóan Isten kedveltjei, ilyenek a gazdagok között sem hiányoznak és példa gyanánt felhossa Ábrahámot, Izsákot, Jákobot, Józsefet, Dávidot, Ezechiást, Nagy-Konstantint, utánuk a középkori uralkodók sorából csak »Magyarország dicsőséges két királyát« Szent-Istvánt és Szent-Lászlót nevezi meg.¹

Miklós püspök az ajánlólevélben kiemeli, hogy a mikor a tervezett nagy munka egészen elkészül, ebbe a bánkódók vigasztalásáról szóló könyvet bele fogja illeszteni. Azonban ezt a nagy tervet nem valósíthatta. A munka többi részeinek nem találjuk nyomát.

Viterboi állásában 1468 elejéig működött Miklós püspök. Talán éppen Barbo Márk, ki 1467-ben második felében bibornoki méltóságra emeltetett, eszközölte ki, hogy szélesebb hatáskör jutott neki osztályrészül. Ascoli város és területe kormányzója,

¹ A munka bibliográfiai ismertetése alább következik, — Glubich (Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, 190 I.) említi, hogy ezen munka egy kéziratát a század elején »il professore Evasio Leone« Corfuban találta, s hogy azt 1817-ben Modenában közrebocsátani készült; de csak vázlatát (il programma) nyomatta ki.

együttal Farfa vára kapitánya lett, évi 600 forint fizetéssel.¹ Két év múlva pedig, 1470 október 31-ikén Fano, Sinigaglia, Mondovi, Monteflora és Mondaini kormányzóságára helyzetetett át, a korábbi fizetés meghagyásával.²

Ebben az állásban találta őt II. Pál halála. Az új pápa, a Rovere családból származó IV. Sixtus, nem kevésbé, mint előde, méltányolta Miklóst; de új működési tért jelölt ki neki. Azonnal trónralépte után hajóhadat kezdett szervezni, oly czélból, hogy a török birodalom ellen rég tervezett támadó akciózt megindítsa. Főparancsnokká Caraffa Olivér bibornokot nevezte ki. A gályák egy részét Miklós modrusi püspök vezérlete alá helyezte, és őt utasította, hogy a nápolyi király hajóhadával egyesülvén, azonnal kelet felé induljon. Arról, hogy megtörtént-e az egyesülés, és ha igen, mi volt az eredmény, — nincs tudomásunk.³

Azt szintén nem állapíthatjuk meg, hogy a következő négy esztendőben Miklós püspök milyen hivatalt töltött be. De hogy tekintélyes állást foglalt el, erről eléggé tanuskodik az, a tény hogy mikor 1474 január 5-ikén a pápa unokaöccse Riario Péter bibornok meghalt, ő bizatott meg a gyászbeszéd megtartásával.

Ebben a beszédben abból indul ki, hogy a régi irodalomban a gyászbeszéd két formája volt használatban: a szónok vagy dicsőítette az elhunytat, vagy vigasztalni iparkodott az élőket. Az utóbbira ő, lesujtva maga is e veszteség súlyától, nem képes. Ellenben az előbbit könnyű feladatnak találja.

E szerint hozzáfog a huszonnyolcz évet ért főpap dicsőítéséhez. Kezdi kiváló szellemi képességeivel, melyek között jós-tehetségét különösen kiemeli, és igazolására több esetet hoz föl. Azután szól a fényről, a mit kifejtett — udvara majdnem 500 személyből állott, — bőkezűségéről, államférfiui bölcseségéről és igazságosságáról. Megemlékezik áldozatkész buzgóságáról, a mit

¹ Az 1468 február 5-iki kinevezés és utalványozás a vatikáni regestákban, 542 k. 203 l., 544 k. 1 l.

² Regesták, 543 k. 67 l.

³ Wadding (Annales Ordinis Minorum XIII. k. 463. l.) idézi IV. Sixtus pápa levelét, melyben a nápolyi királyt felhívja, hogy hajóhadát a Miklós püspöktől vezérelt gályákkal egyesítse. A pápai hajóhad történetirója, Guglielmotti, (Storia della marina pontificia. Roma, 1886. II.) erről az akciózról semmit sem tud.

templomok építésében, helyreállításában és ékesítésében tanusított. Végül elmondja, hogy milyen nyugodtan, bátran ment a halál elé. A szónok zárszavai: »Isten adta, Isten elvette, legyen áldott az ő szent neve!«

Ez a mű szorosan egyházi beszédnek nem tekinthető, mert a zárszavak kivételével, vallásos momentumokat nem tartalmaz. A humanista irodalom termékeihez szintén nem sorolható, mert a klasszikus mintákat utánozni meg nem kísérli, azokból idézeteket, példákat nem kölcsönöz. A valódi ékesszólás melegét és szépségét, a gondolatok emelkedettségét sem találjuk benne.

Mindazonáltal a kortársak jobb véleményben voltak róla. A gyászbeszéd hat nyomtatott kiadásban látott napvilágot, az egyik nyolcz esztendővel megtartása, kettővel szerzőjének halála után.¹

Ugyanazon időtájt, a mikor a gyászbeszédet tartotta, írta meg a gótok hadjáratairól szóló munkáját,² melyben ezen hódító nép eredetét és viszontagságait ismerteti.

A bevezetésben a gót népektől egykor lakott területek későbbi lakóit is megemlíti, ezek között az oláhokat. kiknek »Wlachi« nevé a római Flaccustól származtatja (!). Elmondja róluk, hogy »most« 12,000 oláh fegyveres harczol a török seregben Uzon Hasszán persa fejedelem ellen; azután Drakula oláh vajdát, kit mint Mátyás foglyát látott, jellemezi. Ezt a részletet ime itt közöljük:

Ex his nunc Turcus immanissimus christianorum hostis adversus Usonhasanum Persarum ac Medorum regem duodecim pugnatorum millia mercede conduxisse dicitur; siquidem inter Hunorum Turcorumque regna constituti, modo istorum, modo illorum studia sequuntur. Homines infidi, latrociniisque rapinisque dediti, intestinis laborantes seditionibus et mutua inter se cede ferocissime sevientes.

¹ Ezek közül ötöt sorol fel Hain, Repertorium Bibliographicum. (Stuttgart, 1831.) II. k. I. rész. 491. lap. A hatodikat ismerteti Hellebrant Árpád. A Magyar Tud. Akadémia könyvtárában levő őnyomtatványok jegyzéke. 312. l. Én a római Biblioteca Angelica Z/vv. CCCCXXXVIII/12. jelzetű példányát használtam, mely kis negyedréti nyolcz levelen, »Oratio in funere Reverendissimi domini D. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a Reverendo patre domino Nicolao epo modrusiensi« czímmel, év és hely nélkül jelent meg.

² A munka kidolgozásának időpontját meghatározhatjuk abból a helyből, a hol említi, hogy akkor folyt a háboru a törökök és Uzon Hasszán persa fejedelem között.

Horum tyrannum Draculum, nomine quo ipsi demonem appellant, dum Pii secundi pontificis maximi apud Honorum regem legati essemus, captivum vidimus, non quidem procero admodum corpore, sed membroso sane ac valido, truci vultu atque horrendo, pregrandi et adunco naso, inflatis naribus, tenui et modice rubenti facie, in qua glaucos patentesque oculos extantia opido cillia vallabant, et nigrantia multo vilo supercilia minaces ostentabant: abrasis preterea genis mentoque omni, superiorum labiorum parte dumtaxat excepta, tumentia tempora teste molem augebant, taurinum collum, erectam cervicem latis constebat humeris, ad quos subnigri crispantes capilli pertinebant. Narrabat rex fidem facientibus notariis, qui descriptioni intendebant, quadraginta hominum millia promiscui sexus atque etatis, quod contrarie factionis essent, jussu ipsius per exquisita supplicia paulo ante necata; hos curruum contractos rotis, illos detracta pelle viscera nudatos, alios vero ignibus impositos subjectisque assatos prunis, alios trans caput, trans pectus ac alios, nonnullos per umbilicum, aliquos ab imo sedis, quod dictu quoque foedum est, per media viscera ad summum os stipitibus transfixos, et ne ullum deesset sevitatis argumentum, matribus utroque in ubere infixos palos atque in illis natos impositos aliosque aliis dirissimis exemplis per varia prius tormenta excrutiatos quecumque immanissimi tyranni seva crudelitas potuit excogitare.

III.

1475-ben Miklós életpályáján újból fordulat állott be. Spoleto, Todi és Amelia városok kormányzójává neveztetett ki.¹ Ugyanezen esztendőben a pápa kegye egy más téren is feléje fordult. A Dalmáciában fekvő scardonai püspökséget nyerte tőle adományul, oly módon, hogy ezt adminisztrátori czimmel birtolva, a modrusi püspökséget is megtarthatta. A scardonai javadalmat Miklós püspök négy esztendeig birta; 1479-ben önként lomondott róla.²

Spoletoi kormányzóságának idejéből maradt fönn tőle az egyházi ügykörbe tartozó egyetlen ismert irata, mely azt hirdeti, hogy szülőföldjétől távol, diplomacziái, politikai és katonai tevékenysége közepett, anyanyelvéhez való ragaszkodását megőrizte. A glagolit betűkkel ó-szláv nyelven írt rendelet a modrusi káp-

¹ Kinevezésére vonatkozó adatok a vatikáni levéltár »Armar. 29. Tom. 37.« jelzésű kötetben, a 37., 72. és 94. lapokon.

² Acta Cameralia, 83 k. 84 l. 84 k. 236. l. a vatikáni levéltárban.

talánhoz van intézve, az ó-szláv liturgiának a modrusi egyházmegye területén fönntartása érdekében.¹

1478 elején másodizben vált meg a politikai pályától, és Rómába költözött. Az év kora tavaszán IV. Sixtus pápa nehéz diplomacziái küldetéssel bízta meg. Flórenczbe küldötte, hogy ott a köztársaság kormányától fogságban tartott Riario Rafael bibornokot kiszabadítsa. Igyekezeteit nem koronázta siker.²

Ebből az időből birjuk Miklós püspöknek egy szorosán véve hittudományi munkáját is, mely a zoltárokat egyenként tárgyalja: mindegyiknek szerzőjét állapítja meg és tartalmát ismerteti.

Ezt a munkát Fascolo Angelo feltrei püspöknek (1464—1488.) ajánlotta, ki ezen munka megírására megkérte, a mikor egy alkalommal hivatalos székhelyéről fontos teendők elintézése végett Rómába menvén, itt vele találkozott. Miklós püspök elfoglaltsága miatt és azért is, mivel a szükséges könyvkészlet akkor nem ált rendelkezésére, a kívánságnak azonnal eleget nem tehetett: de mihelyt haza könyvtárához került. (in mee bibliotheca potestate constitutus) a föladatot megoldotta.

Ennek a könyvtárnak jelentékeny része a Szent-Ágostonrend római központi könyvtárában (Biblioteca Angelica) mai napig fönmaradt.

Nyolcz kézirat Miklós püspök czimerét viseli, mely veres alapon ágaskodó rókát, jobbról-balról arany csillaggal tüntet föl. Három kéziratban a másolók (a Hollandiából származó Leck Hugó és Dachau Hugó) feljegyezték, hogy a Miklós püspöktől megrendelt könyvek leírásával mikor készültek el: 1469 október 8-ikán. 1470 október 3-ikán és ugyancsak 1470-ben a nap megjelölése nélkül.

Ezek a kéziratok a scholasztika bölcészet és hittudomány alapvető munkáit tartalmazzák: névszerint: négy Aristoteles munkáinak, kettő Aquinoi Tamás nagy művének kommentárjait, egy Duns Scotus és egy Hales Sándor hittudományi munkáját.

Figyelemreméltó, hogy Miklós püspök az ő könyvkészletét nem a flórenczi és római könyvmásoló-intézetekben szerezte be,

¹ A dátum hiányzik. A püspök spoletoi kormányzónak czímezi magát. Kiadta a rendeletet Kukuljevió, Acta Croatica. (Zágráb. 1863.) 107.

² Ezt a pápa említi 1478 május 25-iki brevéjében. Raynald, Annales Ecclesiastici. X. k. 58. l.

a melyek gyártmányaikkal egész Európát, s hazánkat is elárasztották. Mindjárt első tekintetre szembetűnő a különbség ezek és Miklós püspök könyvei között. Amazok gömbölyű olasz betűkkel vannak írva, ezek mind szegletes betűket, ú. n. barát-írást mutatnak, a milyen éjszaki Németországban és Németalföldön divatozott. Mint láttuk, két hollandiai másoló megörökítette nevét három kéziratban. A többi öt kézirat szintén vagy tőlük, vagy ismeretlen honfitársaiktól származik. Az egyik kéziratban a másoló megjegyzi, hogy Rómában végezte a másolás munkáját. Valószínű, hogy a többi is ott íratott.

A Szent-Ágoston-rend római könyvtára, mely ezt a nyolcz kéziratot őrzi, egész hosszú sorozatát bírja még az olyan kéziratoknak, a melyek ugyanazt a külső jellemet, ugyanazon másolók írását tüntetik föl. Valószínű, hogy ezek nagy részben szintén Miklós püspök könyvtáranak alkatrészei, amit azonban, czímer és feljegyzés hiányában, biztosan megállapítani lehetetlen.

Miklós püspök kéziratai eredetileg a Szent-Ágoston-rend azon kolostorában voltak, mely a S. Maria del Popolo nevezetű templom mellett áll fönn. Ennek kétségkívül végrendeletében hagyományozta Miklós püspök, a mit abból következtethetünk, hogy ezt a templomot választotta végső nyughelyéül.

Halála időpontját pontosan nem határozhatjuk meg. Csak annyit tudunk, hogy utódját a modrusi püspöki székre 1480 május 29-ikén nevezte ki a pápa.¹

A S. Maria del Popolo templomot IV. Sixtus pápa, ki azt családja számára temetkezési helyül szemelte ki, kevéssel előbb (1477-ben) építette át a renaissance építészet egyik remekévé. Művészi díszítésének munkája, melyben Pinturicchio, Sansovino és Rafael működtek közre, még azután is soká folyt.

Miklós püspök siremléke a kolostor egyik folyosójában helyeztetett el, a honnan a jelen század elején, építkezési átalakítások alkalmával, eltávolított és nyom nélkül eltűnt.

Szerencsére Farlati lejegyezte és fentartotta három distichonból álló sokat mondó föliratát, melyben egyik tisztelője ékesszólását és tudományosságát annyira magasztatja, hogy őt Illiricum nagy szülöttje: Szent-Jeromos mellé helyezni meri.

¹ Acta Cameralia. 82 k. 96. l. 83 k. 67. l.

D. O. M.

Quem nullum latuit studium, vis nulla loquendi,
 Urna tegit celebrem quantula Nicolaum.
 Hic meruit post te Hieronyma laudes,
 Alter honos et spes Illyris ora tibi.
 Occidit an vivit praesul, Parca improba? Vivit.
 Non timet ut rapiat parva Modrusa decus.

IV.

Miklós püspök irodalmi munkái.

1.

A Szent-Domokos-rend római könyvtárában (Bibliotheca Casanatensis. »B. IV. 13.« jelzettel.) őrzött XV. századbeli hártya-kézirat.

Negyedrétü 20 levél, 140×210 mm. Dísztelenül, apró gömbölyű olasz betűkkel írva, festett kezdőbetűk nélkül. Egyedüli ékesége az első lap alján látható czimerpajzs, a mely fekete alapon fehér kettős-keresztet foglal magában.

1. l. Az ajánlólevél, ily czímmel: »Nicolai episcopi Modrusiensis ad sanctissimum dominum Pium papam II. de mortalium felicitate incipit.«

2. l. A munka czíme: »Nicolai episcopi Modrusiensis ad sanctissimum dominum Pium papam II. dialogus de felicitate humana feliciter incipit.«

Más szerzőktől származó kéziratokkal a XVIII. században kötötték össze.

2.

A bécsi cs. és k. udvari könyvtárban (Cod. lat. 2431.) őrzött XV. századbeli hártya-kézirat.

Negyedrétü 36 levél, 160×240 mm. Gömbölyű olasz betűkkel írva. Festészeti dísz nélkülöz. A kezdőbetűk számára a másolótól hagyott üres hely mindenütt betöltetlenül maradt.

1. l. Ajánlólevél: »Reverendissimo in Christo patri et domino Johanni Dei gratia episcopo Waradiensi Nicolaus episcopus Modrusiensis salutem.«

2—3. l. A pápához intézett ajánlólevél. (Ugyanaz, mint az 1. számú kéziratban.)

3_b.—36_b. l. Az 1 számú kéziratban foglalt irodalmi mű, a melynek szövege külön címet itt nélkülöz.

A 36—37. lapokra IV. Eugén pápa egyik bullája van leírva, a mely azonban a munkával semmi összefüggésben nincs.

3.

A római Corsini-könyvtárban őrzött (127 számmal jelölt) XV. századbeli papír-kézirat. Negyedretű 95 levél, 172×230 mm. Gömbölyű olasz betűkkel írva. Minden festészeti dísz teljesen nélkülöz. A kezdőbetűk helye üresen maradt. A szövegben sűrűn fordulnak elő javítások, melyek a szerzótől eredhetnek.

1. l. »N. episcopi Modrusiensis de bellis Gothorum liber primus incipit.«

20. l. A lapszélén, veres tintával: »N. episcopi Modrusiensis de bellis Gothorum liber primus explicit. incipit secundus.« (A szövegben a két fejezet nincs elválasztva.)

43_b. l. »Liber tertius.«

Az 59. l. üresen maradt.

A 60. l. a szöveg mondat közepén, csonkán kezdődik, amiből következtethetjük, hogy az a szöveg, aminek az 59 levelet kellett volna betölteni, kihagyatott.

60. l. »N. episcopi Modrusiensis de bellis Gothorum liber tertius explicit. Incipit liber quartus.« Ebből a negyedik könyvből csak ez az egy oldal van meg, melynek alján a szöveg csonkán szakad meg. Mennyi hiányzik a könyvből, s vajjon a munkának több könyve is volt-e, nem határozhatjuk meg.

61. levelén egy más dolgozat szintén mondat közepén csonkán kezdődik. A levél élére XVII. századbeli kész a munka tartalma után címét feljegyezte: »De humilitate.« Ugyanez a kéz a 80. levél élére írta: »De fructibus humilitatis.«

A 84_b. lapon ez a dolgozat csonkán, befejezetlen mondattal végződik. Vajjon ez Miklós püspök, vagy más szerző műve, nem állapíthatjuk meg.

85. levelén egy harmadik dolgozat élére helyezett ajánlólevél áll. Címe számára üres hely hagyatott, mely betöltetlenül maradt.

86—95. l. Isocrates két beszédének (De regia vitae institu-

tioné) latin fordítása Veronai Guarinótól. A XVII. század folyamán kötötték egybe a három munkát.¹

4.

A római vatikáni könyvtár (Cod. Urbinatensis 586. lat. jelzetű) XV. századbeli papír-kézirata. Nyolczadrétű 48 levél, 140×210 mm. Cursív betűkkel írva. Egyetlen festett egyszerű kezdőbetű és egy czimer ékesíti, különben minden egyéb diszt nélkülöz. A kékre festett czimerpajzsot három arany gerenda szeli át, a legfelsőben apró fekete sas látható. A czimer kétségkívül Fascolo Angelus feltrei püspöké, a kinek a munka ajánlva van. Az ajánlólevélnek az 1 lapon veres betűkkel írt czíme ez: »Domino Angelo Feltrensi pontifici N. episcopus Modrusiensis s. d. p.«

A 2. lapon czím nélkül kezdődik a munka. Ujabb kéz a következőkép formulázta a tartalom után a czímet: »De titulis et auctoribus psalmorum.« Kötése új.

5.

A vatikáni könyvtár XV. századbeli papír kézirata. (Cod. Vaticanus 5139.) Nyolczadrétű 124 levél, 160×240 mm. Gömbölyű olasz betűkkel írva. A lapszéleken veres tintával tartalomjelző szavak vannak feljegyezve. Hat kezdőbetű és a czímlapon püspöki főveget viselő két czimer képezi ékességeit. Ezeknek egyike II. Pál pápa családjáé, a Barboké: kék alapon ezüst oroszlán, melyet ezüst gerenda hasít át; a másik Miklós püspöké: veres alapon ágaskodó sárga róka.

Az 1. lapon az ajánlólevél, melynek czíme: »N. episcopi Modrussensis ad dominum Marchum Vicentinum praesulem liber de consolatione feliciter incipit. Prologus.«

3. l. A munka czíme: »Opus consolationis et primo quidem qualiter affecti sunt, qui egent consolatione.«

21. l. Új fejezet: »Quomodo aut quibus rationibus sit consolatio.«

53. l. »Finis prime rationis consolandi. Incipit secunda.«

66. l. »De tertia ratione consolandi.«

¹ A könyv táblájára a XVIII. században írt czímlap Miklós püspököt azonosnak tartja Sagundinus Miklós XV. századbeli híres humanistával. Ez a feltevés teljesen alaptalan. Ugyanazon időben, a mikor Miklós püspök a modrusi széken ült, Sagundinus a velencei köztársaság titkára volt.

88^b. l. »Finis tertie rationis consolandi. Incipit quarta.«

97. l. »Finis quartae rationis, quinta incipit feliciter.«

123^b. l. A szöveg végén: »In arce Viterbiensi secundo¹ Pauli² editum scriptumque vestro nomine R. Pat. domine.«

Ez a kolofon a könyvmásolótól származik, a ki megnevezi magát a könyv régi táblájának borítékjára írt versben, melyet a vicenzai püspökhöz intéz:

Hoc tibi digne pater Leonardus scripsit habendum.

Edidit antistes Modrusiensis opus.

Scriptor eius servus semper devotus utique est,

Quodque sui domini sis memor usque rogat.

Nec mirare sui domini si commoda querit,

Nam que sunt domini iudicat esse sua.

Ez a vers most egy új tiszta lapra van ráragasztva. A kézirat ugyanis új kötést kapott.

6.

A müncheni királyi könyvtár papír kézírata. (Cod. Lat. 461.) Negyedréti 209 levél. 209×155 mm. A Schedel Hartmann kezétől származó kolligátum a friesek történetére vonatkozó feljegyzéseken, Andreas Brentius néhány művén kívül, a pápákhoz küldött egyes követeknek 1471—1490 évek között Romában különböző alkalmakkor elmondott beszédeit (köztük Vetési László 1474-iki ismeretes üdvözlő beszédét) tartalmazza; a 204—205. levelek közé két ősnymtatvány: Oratio Cassandrae pro Bertucio Lamberto (Velenceze, 1488.) és Enee Silvii Historia Bohemica (H. és év n.) van beékelve.³

A legtöbb darab. végén, H. S. (Hartmannus Schedel) betűkkel és három helyen az 1490. évszámmal van szignálva. Az utolsó darab kolofonja (209^b l.): »Scripsi Hartmannus Schedel doctor anno domini 1492. in vigilia pasche Nüremberge. Laus Deo.«

A 129^a. —138^a. leveleken van Miklós püspöknek Riario Péter bibornok felett elmondott beszéde. Felirata: »Oratio in funere

¹ Talán ki van hagyva »anno«.

² Talán ki van hagyva »secundi«.

³ Egykoru kötésének előtáblája keskeny hártyalapon a következő czi-

reverendissimi domini domini Petri cardinalis sancti Sixti habita
a reverendo patre domino Nicolao episcopo Modrusiensis.¹

Kezdődik: »Cum in omni funebri celebratione« szavakkal.

Vége: »Sit nomen domini benedictum. Amen.« És alatta: »Laus Deo.«

V.

Miklós püspök czímerével ékesített kéziratok a római Angelica könyvtárban.

1.

551. számú XV. századbeli papir-kézirat. 354 × 240 millim.
Terjedelme: ivrétű 280 levél, két hasámban írva.

Tartalmazza a XIV. századbeli Sienai Gellért, Szent-Ágoston-
rendű szerzetestől (megh. 1336 körül): »Lectura in primum sen-
tentiarum« czímmel, Aquinói Tamás nagy hittudományi munkája
első könyvének magyarázatát.

Az első lap gazdagon van diszitve. Aranyban és élénk
színekben ragyogó lapszédíszítmények: levelek, virágok és madarak
veszik körül. Nagy kezdőbetű belsejében Szent-Ágoston alakja van
előállítva. A lap alsó részén két arany gyűrűbe és babérkoszorúba
foglalva áll a czímer-pajzs, mely fölött két oldalt N. betű (Nicolaus)
látható. A csucsos pajzs felső része kék alapon fehér püspöki
infulát, alsó része veres alapon szürkére festett ágaskodó rókát,
jobbról-balról arany csillaggal. tüntet föl. A czímerpajzst környező
külső aranygyűrűt virágkehelyből kiemelkedő két angyal tartja
egyik kezével, míg a másikkal trombitát tart szájához.²

A munka szövegének végén ez a kolofon olvasható:

»Explicit lectura primi libri sententiarum edita a fratre

met viseli: *Historia Frisie. Expugnatio Malace. Orationes obedienciales et
funebres Rome habite. Historia Bohemica a Pio edita etc.* A kézirat leírá-
sát I. Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis.
III. k. I. rész, 94—95. l.

¹ A müncheni királyi könyvtár kéziratának katalogusa (id. h.) ezt
mint Ferrici Péter bibornok felett elmondott gyászbeszédet veszi jegyzékbe.
A tévedés onnan ered, hogy a kolligátum előző darabja Ludovicus Imolen-
sis minoritának az 1478 szeptember 25-ikén Rómában elhunyt spanyol Fer-
rici bibornoka felett elmondott beszédét tartalmazza, a ki szintén Szent-Sixtus
bibornoka címét viselte. A két beszéd czime aztán így került a katalogusba:
»f. 123. Ludovici Imolensis in funere Petri Ferrici cardinalis oratio . . . f. 129.
Nicolai episcopi Modrusienis oratio in eiusdem funere habita.«

² Lásd első mellékletünket.

Gerardo de Senis sacre pagine baccalario ordinis fratrum heremitarum sancti Augustini. Scriptum est per me Hugonem de Leck de Hollandia Traiectensis diocesis ad instantiam reverendissimi domini Nicolai episcopi Modrusiensis civitatis Asculique gubernatoris anno domini M^o CCCC^o LXIX decima octava die mensis octobris in die sancti Luce etc. Deo gratias semper.«

A munka szövegében sem javítás, sem jegyzet nem található. Kötése új.

2.

537. számú XV. századbeli papír-kézirat. 430×287 mm. Terjedelme: ívrétű 410 levél, két hasábosan írva.

Tartalmazza az angol Hales Sándor XIII. századbeli szent Ferenczrendű szerzetes, párisi hírneves hittanár hittudományi munkájának második könyvét: »Summe Theologicæ liber secundus.«

Ez a könyv két részre oszlik, mindegyiknek fényesen díszített külön címlapja van.

Az első könyv címlapján a C kezdőbetűt könyvet tartó aggastyán alakját tartalmazza. A lapszél levelekből és virágokból van összeállítva.

A lap alján Miklós püspök címere van alkalmazva, mint az 1. számú kéziratban, azzal a különbséggel, hogy az angyalok repülő mozgásban, trombiták nélkül vannak festve.

A 211. levelen a második címlapot arabeszk diszitmények környezik, melyekhez hasonlókkal az egyszerűbb Korvin-kódexekben gyakran találkozunk. A lap alján újból előfordul a címer, de angyalok nélkül.

A kolofon így hangzik:

»Hec lectura finita Rome prope sanctum Petrum, ad instantiam reverendissimi domini Nicolai episcopi Modrusiensis per me Hugonem Dordraci alias Leck de Hollandia, Traiectensis dyocesis anno domini M^o CCCC^o LXX. die III. mensis Octobris etc.«

Kötése új.

3.

561. számú XV. századbeli papír-kézirat. 345×235 mm. Két kolumnában, barátbetűkkel írva. Terjedelme ívrétű 84 levél.

Tartalmazza Szászországi Albert Szent-Ágoston-rendű szerzetes (megh. mint halberstadti püspök 1394.) kommentárjait Arisztoteles »De coelo et mundo« című munkájáról.

A czimlapon fényes kezdőbetűbe Aristoteles nagy képe van festve. A lapszél levelekből és virágokból készült. A lap alján Miklós püspök czimere, a pajzstól jobbról-balról N. E. (Nicolaus episcopus) betűk állanak.

A kézirat végén ez a kolofon: »Expliciunt questiones supra librum de coelo et mundo a venerabili philosofo magistro Alberto de Saxonia. Deo gratias. Scripta per me Georgium de Dachaw, anno etc. 1470.«

Kötése új.

4.

549. számú XV. századbeli papír-kézirat. 350×250 mm. Két hasábosan, barátbetűkkel írva. Terjedelme ívrétti 132 levél.

Több munkát tartalmaz:

1—70. l. »Questiones in XVI. Aristotelis libros de animalibus.«

71—76. l. üres.

77—82. l. »Gerardi de Brolio Claromontani canonici questiones de generatione et corruptela.«

83—97. l. »Questiones super quatuor Metheorum Aristotelis.«

98—99. l. »Questiones de memoria et reminiscentia.«

99^b—112. l. »Questiones de somno et vigilia.«

112^b—128. l. »De motu animalium.«

128^b—132. l. az index.

Csak az első czimlap van kezdőbetűvel, lapszállal és czimerrel díszítve.

Kötése új.

5.

553. számú XV. századbeli papír-kézirat, 345×242. mm. Két hasábosan, barátbetűkkel írva. Terjedelme ívrétti 117 levél.

Tartalmazza a vicenzai származású Thienaeus (Gaëtanus) paduai tanár (megh. 1465.) ily czimű munkáját: »Expositio librorum Aristotelis de anima.«

A czimlap fényes kezdőbetűvel, lapszállal, czimerrel van díszítve.

A szövegben sűrűn fordulnak elő lapszéli jegyzetek, melyek valószínűleg Miklós püspöktől származnak.

Kötése új.

6.

559. számú XV. századbeli papír-kézirat. 345×246 mm. Két hasábosan barát-betűkkel írva. Terjedelme ivrétű 103 levél.

Tartalmazza Duns Scotus hírneves párisi tanár »Questiones quodlibeticæ XXI.« című munkáját, melynek végén a következő kolofon olvasható: »Explicit Quodlibet magistri Johannis Scoti de ordine fratrum minorum, Deo gratias. Da michi, te rogito, premia pro merito.«

Az első lap fényes kezdőbetűvel, lapszéllel, Miklós püspök czimerével van ékítve.

Kötése új.

7.

560. számú XV. századbeli papír-kézirat. 350×252 mm. Két hasábosan, barátbetűkkel írva. Terjedelme ivrétű 120 levél.

Több munkát tartalmaz:

1—110. l. Az utrechti Marsilius ab Inghen (megh. 1396) ily című munkája: »Questiones super libris Aristotelis de generatione et corruptione.«

111—113. l. »Questiones quatuor de longitudine vite.«

114—115. l. Az angol Peckam János canterburyi érsek (megh. 1292.) munkája: »Summa de esse et essentia.«

117—120. l. »Aristotelis de proprietatibus elementorum.«

Az első czímlap fényes kezdőbetűvel, lapszéllel és Miklós püspök czimerével van díszítve.

Kötése új.

8.

577. számú XV. századbeli papír-kézirat. 417×295 mm. Két hasábosan barátbetűkkel írva. Terjedelme ivrétű 207 levél.

Tartalmazza a spanyol Alfonso Vargas Szent-Ágoston-rendű szerzetes (megh. mint badajosi püspök 1366-ban) ily című munkáját: »Lectura super primo libro sententiarum.«

A czímlap fényesen kezdőbetűvel, lapszéllel és Miklós püspök czimerével van díszítve, A lapszél kiválóan értékes miniature munka, renaissance-izlésben: fenyőtobozt tartó angyalok, érczorongon kis kutya, mezőn száguldó vadállat és virágok váltakoznak.¹

Kötése új.

¹ Lásd második mellékletünket.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA AZ 1896. ÉVBEN.

A lefolyt év úgy a gyarodás mennyisége, mint a végzett könyvtári munkálatok által a legeredményesebbek közé tartozott. Az előbbi tekintetben kétségtelenül sokat köszönhetünk az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjának; az az üdvös munkásság, mely történelmi emlékeink felkutatása körül ez alkalmából országszerte megindult, a könyvtárra nézve is eredményes volt; a nyomdai termékeknek a nagy nemzeti ünnep alkalmából kiadott hosszú sorozata rendkívüli gyarodást biztosított; míg másrészt az a körülmény, hogy a felhalmozódott munka meggyőződésére a könyvtári tisztviselők száma kettővel, a szolgálaké pedig egygyel szaporított, azon kedvező helyzetbe hozta a könyvtárat, hogy az évet kevesebb hátralékkal zárhatta le és módjában volt a begyűlt tetemes anyagot sokkal nagyobb mértékben feldolgoznia könyvtárilag. mint ez a megelőző években lehetséges volt. De még ez állandó munkaerő-szaporodás sem tette az ideiglenesen alkalmazott díjnokokat nélkülözhetőkké, mert mint az alábbi részletezésből kiderül, az évi szaporodás mennyisége nem volt teljesen feldolgozható s a könyvtár még távol áll attól a kívánatos kortól, hogy az ott egybegyűlő anyag beérkezte után rövid idő, két-három hét alatt könyvtárilag teljesen feldolgozva álljon a tudomány és a kutatók rendelkezésére.

A lefolyt történelmi nevezetességű évben rendezett országos kiállítás a könyvtár tevékenységét nagy mértékben vette igénybe. Úgy a kiállítás előmunkálataiban, mint az anyag egybegyűjtésében nagy része volt. A nagyméltóságú miniszterium engedélyével magán a kiállításon 340 darabra menő nyomtatványnyal, kéziratokkal és oklevéllel vett (61.002 forintnyi becsértékben) részt. A könyvtár felügyelete alatt a Magyar Nemzeti Múzeum épületében másolási iroda rendeztetett be, hol a kiállításra beküldött írott és nyomtatott anyag egybegyűjtetett, lajstromoztatott; a történelmileg nevezetesebb darabokról másolatok, kivonatok készültek, a begyűlt bibliografiai és diplomatikai darabok legbecsesebbjei lefényképezettek, pecsét-pacskolatok gyűjtettek stb. E munkálatok nagyobb mértékben csak az ezredéves orsz. kiállítás bezárta után indul-

hatván meg, azok az év végéig be nem fejeztettek s még nem állapítható meg véglegesen az az anyag, melylyel ily módon a könyvtár a nagyméltóságú miniszterium külön gondoskodása által nagy mértékben gyarapodott.

A könyvtárban évek óta mutatkozó nagy helyszükén a bejáró folyosó bebútorozása, új állványok beszerzése és a termeknek czélszerűbb beosztása és elrendezése által lön ideiglenesen segítve. Ez által egy dolgozó helyiséggel több áll a kutatók rendelkezésére, a használat és felügyelet megkönnyítettett, a még rendelkezésre álló hely jobban kihasználattott. E nagy munkálat következtében a könyvtári 120 szaknak csaknem mindegyike áthelyezettett, revideáltatott, mi a személyzet munkásságát fokozódott mértékben, a hivatalos időn túl hónapokon át igénybe vette.

A személyzeti létszámban történt változásokat illetőleg megemlítendő, hogy a Szamota István halálával megüresedett könyvtári segédi állásra 1896 február 20-dikán dr. *Esztegár László*, az 1896. évi költségvetésben újonnan szervezett két segédi állásra pedig dr. *Melich János* és dr. *Bartha József*, végül az újonnan szervezett szolgálai állásra *Kunyik Nándor* nevezettek ki. Ez idő szerint a könyvtári alkalmazottak létszáma: 13 tisztviselő, 4 díjnok, 1 laborans és 5 szolga.

A könyvtár tisztviselői közül dr. *Erdélyi Pál* segédőr a Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő rovatából nyert anyagi segéllyel hosszabb tanulmányútat tett Német- és Angolországba, mely alkalommal kivált a British Museum szervezetét és könyvtárának kezelését tette tanulmány tárgyává. Hivatalos kiküldetésekben vettek részt: *Fejérpataky László* igazgató-őr és *Schönherr Gyula* levéltárnok Sopronban a gróf Széchenyi család levéltárának átvétele és Bécsben az állami levéltártól megszerzendő pecsétlenyomatok érdekében; az előbbi és *Erdélyi Pál* segédőr Komáromban a Thaly család, és *Schönherr Gyula* Marosvásárhelyen a gróf Bethlen család levéltárának átvétele céljából.

A könyvtár folyóirata, a Magyar Könyvszemle, az elmúlt évben 26 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben látott napvilágot; változatos bibliografiai tartalma mellett részletesen adott számot a könyvtár beléletének minden nevezetesebb mozzanatáról és ismertette annak anyagát. Mellékletképen közzétette a könyvtárba beérkező köteles

példányok alapján az 1896. évi magyarországi hírlapirodalom részletes jegyzékét.

A beérkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 628-ra rugott.

A könyvtár egyes osztályainak állapotáról az alábbiak számolnak be:

I. A *nyomtatványok osztálya* évi gyarapodása a nyomdai köteles példányokból 5113 drb, ajándék útján 1412 drb, vétel útján 1055 drb, csere útján pedig 1 drb. Összesen 7581 drb és ezenkívül 3792 drb apró nyomtatvány.

E számoz adandó még az 1895. évben megvett Lanfranconi-féle könyvtár anyagából (4759 darab) a Magyar Nemzeti Múzeumi könyvtár részére kiválasztott és teljesen feldolgozott 3182 kötetnyi anyag; úgy hogy az 1896. év nyomtatványi gyarapodása együttvéve 14,555 darab.

A mi a köteles példányokat illeti, konstatálandó, hogy a föltüntetett szám korántsem adja vissza az 1896. év folyamán hazánk területén megjelent sajtótermékek teljes mennyiségét; ennek oka az 1848. évi XVIII. törvényezikk hiányosságában és azon kevésbbé gondos ellenőrzésben rejlik, melyet egyes, kivált nagyobb törvényhatóságok annak végrehajtása fölött gyakorolnak. E körülmény valóban égető szükséggé teszi a köteles példányok beküldése tárgyában a viszonyoknak megfelelő új törvény alkotását.

A nyomtatványi osztályt a legnagyobb ajándékban dr. *Mészáros Károly* részesítette, ki 6000 forintért néhai Horvát Árpádnak mintegy 4500 kötetből álló nagybecsű könyvtárát megvevén, azt a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, oly kikötéssel, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum szabad kiválasztása után fennmaradó anyag az Eötvös József kollégium és a budapesti tudomány-egyetem bölcsészeti karán létesített szemináriumok könyvtárai között osztassék szét. A könyvtár feldolgozása most lévén folyamatban, még nem állapítható meg, hogy az mily mértékben fogja gyarapítani a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát.

Ajándékok által még a következők gyarapították a nyomtatványi osztályt: dr. Áldásy Antal (6 drb), az Állatvédő-egyesület igazgatósága. Ambrozovics Béla (2 drb), Ásványi Lajos (2 drb),

az Athenaeum részvénytárs. igazgatósága (32 drb), Babik József, Balch Willing Thomas Philadelphiából, Béke-egyesület (orsz. —), Békefi Remig (3 drb), Benel Ferencz (4 drb), Bernáth Isván, Bonta József, Bonnange Ferdinand Palaiseau-ból, Brázay Kálmán, a budapesti kereskedelmi és iparkamara, Carles C. Buenos-Ayres-ből, Colin Armand Párisból, Crocker Uriel Bostonból, Csánki Benjamin, Cserny Simon (5 drb), Csuday Jenő (9 drb), Czeppel József, Dessewffy Arisztid, Dévay József, Dudás Gyula (7 drb), Dvorzsák János (89 drb), Éble Gábor, az Egyesült fővárosi takarékpénztár, Érdujhelyi Menyhért, Farkas Anna (30 drb), Farkas Emőd, Fejérpataky László (45 drb), Ferenczy József (2 drb), Fialovszky Lajos (4 drb), Flatt Károly (2 drb), a Franklin-Társulat (3 drb), Fülep J. György (4 drb), Garda Samu, Garzsó Gyula (4 drb), Gebé Andor, Goll János (25 drb), Gombos Ferencz, Gyürky Ödön (5 drb), Hahnekamp György, Harsányi Sándor Clevelandból, Hauser Pál, Hazslinszky Károly (24 drb), Hippich István, br. Hornig Károly, Hornyánszky Viktor, Horváth Géza (9 drb), Horváth Jenő (9 drb), Istvánfi Gyula (2 drb), Jagiè V. Bécsből, Józsa Oszkár (2 drb), Jung főesperes Edinburgból, Kaiser Ferdinand, Kanitz Arisztid, Károlyi Árpád, a Kazatelna szerkesztősége, Kéry Gyula, Kocsis István, Komáromy Lajos, Kovács Kálmán, Körösi József, Lampel R. könyvkereskedése (11 drb), Loubat herczeg Párisból (5 drb), Lowell-Putnam Mary Bostonból (5 drb), Löw Immanuel, Lundstedt Bernát Stockholmból, a Magyar kisednevelés és népoktatás szerkesztősége, Major Gyula (15 drb), Mand Bernát, Melich János, a Mercantil Library társaság S.-Franciscoból, Mito Demetrius Berlinből, a Le Monde Moderne szerkesztősége Párisból, Némäti Kálmán, Ortway Tivadar, Pálffy Gyula, a Pallas-Lexikon szerkesztősége, Paulovics István (2 drb), Peisner Ignác, Pelikán Krizsó, Pulszky Ferencz (2 drb), Radnóti Dezső (4 drb), Récsey Viktor, Reizner János, Rombauer Rodrik St. Louisból, Simonyi Zsigmond, Singer Fülöp (15 drb), Spiegler Gyula, Storch Emil Bécsből (19 drb), Szádeczky Lajos (12 drb), Szalay Imre (29 drb), gróf Széchényi Miklós, a Szegzárdi takarékpénztár, Szendrei János, a Szent Család kis követe szerk. (12 drb), dr. Szinnyei József (4 drb), id. Szinnyei József (105 drb), Szokolay Hermin. Telkes Simon (2 drb), a Temesvári takarékpénztár, Thaly Géza (4 drb), Toldy László (2 drb), Tóth Mike, a Tört. és Rég. Értesítő szerkesztősége,

Urbán I. Juvenál, Vágner József, Várady Gábor, Varjú Elemér (8 drb), Végh Arthur, Winkler Lajos, Zábrák Dénes, Zachár Gyula (4 drb), gr. Zichy Jenő, Zirczi apátság.

Könyvvételekre a könyvtár 3712 frt 79 krt fordított. A megszerzett legnevezetesebb ritkaságok a következők: Silvestre. Universal paleography, London 1849. (425 hollandi frt); Speculum vitae beati Francisci, Velence 1504. (100 frt); Michael de Hungaria, Sermones tredecim, 1480. (63 frt); a Gothaischer Hofkalender múlt századi hat kötete (176 márka); Armee-Bulletin 1848/9. Nro. 1—42 (150 márka); Kausler, Atlas der merkwürdigsten Schlachten (225 márka); Sikriul de aur, szászsebesi oláh nyomtatvány 1683-ból (150 forint); Potocki, Atlas archeologique (50 rubel); Comestor, Historia scholastica, 1473. (24 frt); Deutsche Reichstagsakten (170 márka) stb.

Csere útján az innsbrucki tartományi levéltárból a »Capitula concordiae inter Fridericum imperatorem necnon Mathiam regem Hungariae« című ősnymtatványnak ritka szép érintetlen példánya jutott a könyvtár tulajdonába, melyért külföldi vonatkozású oklevélananyagából két tiroli vonatkozású középkori oklevelét adta.

A nyomtatványi osztályt a lefolyt év alatt az olvasó teremben 10,934 látogató vette igénybe, kik 23,155 művet használtak; kikölcsonzés útján pedig 1036 egyén 2308 művet vett ki házi használatra. E számokban azonban a könyvtár belső helyiségeit látogató kutatók használata belefoglalva nincs.

A végzett munkát illetőleg felemlítendő, hogy egy év alatt 3374 műről készült címlap és 7025 mű osztályoztatott. (A megelőző 16 hónap alatt 4509 műről készült címlap és 5422 mű repertorizáltatott.) E számok eléggé bizonyítják, hogy a meglevő munkaerő még mindig nem elégséges arra, hogy az évi szaporodásnak megfelelő eredményt mutathassunk fel. A fenti számokban bennfoglaltatik 471 mű, mely mint a Horvát Árpád-féle könyvtárból a Magyar Nemzeti Múzeum részére kiválasztott anyag első része, könyvtárilag teljesen feldolgoztatott. Kötés alá adatott 821 mű 1189 kötetben; a folyóiratok kiegészítése ügyében pedig 53 reklamációra 27 esetben sikerült eredményt elérni.

II. A *kézirattár* évi növekedése vétel útján 27 drb, ajándék útján 7 drb, áthelyezés útján (a könyvtár és a Magyar Nemzeti

Múzeum egyéb osztályaiából) 31 drb, összesen 65 drb kézirat és 4 drb fényképmásolat. Kéziratok vásárlására 832 frt fordított.

A növekedés legnevezetesebb darabjai: Galeotti »De homine« című művének XV. századi kódexe, melyet a híres humanista Vitéz Jánosnak ajánlott; Fr. Raynerius tractatusa: »Summa de catharis et leonistis« (XV. század.); Nyéki Vörös Mátyás imádságos könyve 1625-ből; Schweiger Salamon 1584-ből való Reisebeschreibungja (a Lanfranchi könyvtárból); Hajnóczy József 47 drbból álló levelezése; Kisfaludy Sándor »Francia fogságom« című eredeti naplója; Menartsdorf szepesi község 1588—1866. eredeti jegyzőkönyve; báró Podmaniczky Frigyes naplójegyzeteinek XV-ik kötete stb.

A kéziratárat ajándékokkal gazdagították: Bajai Béla, Dévay József, Madarász Gyula, br. Podmaniczky Frigyes és Schönherr Gyula.

A kéziratárban 206 kutató fordult meg, kik 519 kéziratot használtak.

A végzett munkákból kiemelendő, hogy a középkori kéziratoknak eddig nélkülözött inventáriumuk elkészült. A Pesty Frigyes-féle levelezés, mely 314 írótól 1106 levelet foglal magában, teljesen rendeztetett és a levelekről 316 czédula iratott. Régebb és újabb szerzeményekről 876 czédula készült és osztatott be. Kötés alá adatott 49 kézirat 64 kötetben. Az év folyamán szerzett kéziratok könyvtárilag mind feldolgoztattak, úgy hogy e tekintetben hátralék nincs. A régi növedéknapló rekonstruálása az 1886. évtől az 1890. évig befejeztetett, úgy hogy csak az 1892. év végéig terjedő korszak van hátra, melynek feldolgozásával az egész kéziratár teljesen rendezve fog a tudomány rendelkezésére állani.

III. A *hírlapkönyvtár* évi gyarapodása: köteles példányokban 871 évfolyam 54.017 számmal, ajándék útján 21 évfolyam és 27 egyes szám, vétel útján 5 évfolyam 233 számmal, áthelyezés útján 6 hírlap 577 számmal. Összesen 905 évfolyam 54,894 számmal. Hírlapok vásárlására 12 frt 50 kr fordított.

A szerzemények közt a legbecsesebb Sturm Albert ajándéka, ki a Futtaki Gyula által szerkesztett Budapesti Correspondenz 1875—1895. évi teljes folyamával gazdagította a könyvtárat. A minden valószínűség szerint egyetlenegy példányban létező teljes sorozat a könyvtár legértékesebb szerzeményei közé tarto-

zik. Ajándékozók voltak még: Gulyás Ferencz, Wagner-Juhász Margit és id. Szinnyei József, ki a hirlaposztály kézikönyvtára számára 11 kötetnyi segédkönyveket ajándékozott.

A hirlapkönyvtár helyisége, a már tarthatatlan túltömöttség miatt kibővítettven, a nagymértékben szaporodó anyag egyelőre elhelyezést nyerhetett; e munkálatok az egész gyűjtemény gyökeres újrendezését és áthelyezését tették szükségessé; mi azonban a hirlaposztály használatát a hónapokig tartó munkálatok daczára rövid időre sem akadályozta meg, úgy hogy azt 1256 egyén látogatta, kik 3255 kötet hirlapot használtak.

Egyéb végzett munkákból kiemelendő, hogy köttetett 436 kötetnyi hirlap; átnézetett 1178 hirlap 38.329 száma, czéduláztatott 181 hirlap 663 évfolyama. A hiányosan beérkező évfolyamok kiegészítésére 500 levéllel 3575 hirlapszám reklamáltatott meg, melyek közül az év végeig 2037 szám küldetett be, s így a reklamálas kielégítő eredménnyel járt.

IV. A *levéltári osztály* ajándék útján 851 drb irattal, 2 drb nyomtatvánnyal. 5 drb fényképpel; vétel útján (1202 frt értékben) 1390 drb irattal, 6 fényképpel s 4 negatívval és 6 pecsétmásolattal s ugyanannyi negatívval. csere útján 471 drb irattal; letétemény útján a gróf Széchényi és gróf Bethlen család nagy levéltárain kívül 3698 irattal, együttvéve a két, még nem részletezhető nagy családi levéltár irataim kívül 6439 darabbal gyarapodott.

A szaporodás a törzslevéltár (t. i. Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonat képező anyag) egyes csoportjai közt a következőkép oszlik meg: Középkori oklevél 152 drb. azok másolatai 9 drb; újkori oklevél 1826 drb; levél 437 drb; czéhlevél 19 drb; czímerlevél 10 drb; 1848/9-es irat és nyomtatvány 217 drb; gr. Széchényi Istvánra vonatkozó iratok 58 drb; genealogiák és vegyes iratok 19 drb; oklevelek s pecsétek fényképei s azok negativumai 15 drb, pecséthasonmások s azok negativumai 12 darab.

Ajándékokkal a következők gazdagították a levéltárat: Adorján Lőrincz, Bánóczy Miklós, Bartha József, Benel Ferencz, Czerny Béla, Dessewffy Arisztid. Hegedüs Ferencz, Hesz Elek, Inkey János. Kovács Károly, Madarász Gyula, Meggyessy Zsigmond, Melich János, Mészáros Károly, Neuszl Francziska, Schönherr Gyula. Spür János. Stephani Albert, Szalay Imre, Széky Géza. gróf Teleki Sándor, Tettey Nándor, Varjú Elemér, Weinwurm Antal.

A letétemények terén öröndetes eredmény mutatkozott a lefolyt év alatt, a mennyiben ez évben kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba a gróf Széchenyi családnak 17 ládányi anyagot kitevő iratai s a gróf Bethlen család marosvásárhelyi ágának 7 ládát kitevő levéltára, mely a már ott elhelyezett bethleni levéltár kiegészítéseként jutott a könyvtárba. E két nagyterjedelmű levéltár anyagáról részletesebb kimutatás még nem adható, mert azok helyszüke miatt eddigelé kicsomagolhatók és rendezhetők nem voltak. Ezeken kívül ez évben kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba a Széchy-szigeti Thaly családnak 2061 db-ra, a Zombat családnak 723 db-ra és az Alapi Salamon családnak 662 db-ra terjedő levéltárai, melyekkel együtt a Magyar Nemzeti Múzeumban örök letéteményként elhelyezett levéltárak száma 34-re emelkedett. Ezeken kívül pótló küldeményekkel kiegészítést nyertek a Dobos, Máriássy és Görgey családoknak már régebben itt elhelyezett levéltárai.

A letéteményezett levéltárak közt a Thaly családnak kívül, mely 330 drb mohácsi vész előtti oklevelet (köztük 15 darab Árpádkorit) foglal magában, a legbecsesebb kétségtelenül a gróf Széchenyi családé, mely különösen a család nagy történelmi alakjaira, Széchenyi Györgyre, Pálra, Ferenczre és Istvánra becses adatok gazdag tárházát rejti magában. A Magyar Nemzeti Múzeum örömmel és büszkeséggel vette őrizetébe a nagynevű család iratainak gondozását, mert ezzel halálját rója le a család azon fennkölt gondolkozású sarja iránt, kinek alapíttatását és létezését köszöni.

Egyéb megszerzett nagyobb gyűjtemények közül kiemelendő: a Bossányi család egyik ágának levéltára, mely 1251-től kezdve 1134 drb oklevelet foglal magában; továbbá gróf Széchenyi Istvánnak 58 darabból álló családi levelezése, közte egy eddigelé ismeretlen emlékirata, melyet 1835-ben Metternich herczeghez intézett; igen becses az 1848/9-iki magyarországi lengyel legiónak 74 darabból álló irattára, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Halle müncheni antiquártól vétel útján szerzett meg.

Egyes nevezetes darabok közül felemlítendő: Joan Dan moldvai vajdának 1423-ban kelt ó-szláv oklevele, melylyel a brassaiaknak Moldvában kereskedelmi szabadalmakat ad; Jakab és Kozma soproni curialis comeseknek XIII. századi évnélküli kiadványa, mely a levéltárnak legkisebb oklevele; az 1848/9-iki III. hadtestnek tábori működési pénztárnaplója stb.

Kiemelendők azon pecsétmásolatok és oklevélfényképek, melyek az ezredéves országos kiállítás alkalmából az 1071. évtől kezdve a legkiválóbb darabokról készültek. Ezeknek egybegyűjtése az 1896. évben még be nem fejeztetvén, a gazdag gyűjtemény még nem részletezhető.

A levéltárat a lefolyt év alatt 73 kutató látogatta, kik 6530 iratot és nyomtatványt és 3 pecsétlenyomatot használtak. Külső használatra 92 térítvény alapján kiadatott 1146 irat, 15 nyomtatvány, 43 pecsétlenyomat és 5 fénykép.

A végzett munkákat illetőleg megemlítendő, hogy az újonnan letéteményezett családi levéltárak közül teljesen rendezettek a Thaly, Salamon és Zombat családokéi, valamint a kiegészítéskép pótlólag idekerült levéltári anyag. A nagyterjedelmű Balassa levéltár rendezése még mindig folyamatban van. Ellenben a gróf Széchenyi és az újonnan idejutott gróf Bethlen-levéltárak rendezése az elhelyezésre szükséges helyiség hiánya miatt megkezdhető nem volt. E szükségén legközelebb a Magyar Nemzeti Múzeumi épület földszintjén megürült és levéltári czélokra átengedett lakás berendezésével történik segítség.

Az 1848/9-iki mozgalmakra, valamint az emigrációra vonatkozó levéltári anyag és a proklamációk gyűjteménye teljesen rendeztetett. Ez anyag gazdagságát mutatja azon körülmény, hogy a törzsgyűjtemény darabjai a 10.000-et megközelítik. tartalmukra nézve pedig elsőrangú fontosságúak.

A gyűjteményt kiegészíti az olaszországi magyar legiónak mintegy 6000 darabra tehető irattára, melynek rendezése és felállítása megkezdett.

Ha ehhez még hozzávesszük a vétel útján megszerzett Kossuth Lajos-féle iratok, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeumban lévő Görgey-levéltár gazdag anyagát: kétségtelen, hogy e történelmi korszak emlékeinek legteljesebb tárháza a Magyar Nemzeti Múzeumban van.

Újjarendezettek és új elhelyezést nyertek a Tunyogi-gyűjtemény iratai (8 fiókban); az év folyamán érkezett járulékok (az említett két nagy családi levéltár híjjával) teljesen feldolgoztattak; és végül felemlítendő az, hogy az ezredéves kiállítás okleveleinek kiválasztása, rendezése, továbbá a lemásolandók kijelölése a levéltár munkásságát nagy mértékben vette igénybe.

MONUMENTUM ACTORUM COMITIALIUM PROVINCIAE
HUNGARIAE SALVATORIS.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

A gyöngyösi ferenczrendiek könyvtárában a fentebbi czim alatt őrzött XVI. századbéli latin kézirat egyike a hazai ferenczrendiek Üdvöztőről nevezett tartományának történetére vonatkozó legfontosabb forrás munkáknak. A kézirat a rend történetirői előtt ismeretes volt már a régebbi időben is. Legalább Fridrich »Historia seu compendiosa descriptis Provinciae Hungariae S. Salvatoris« czimű 1758-ban megírt munkájában¹ sok oly adatot közöl, amelyeket minden valószínűség szerint ebből a kéziratból merített. Hivatkozni azonban nem hivatkozik rá, és egyébként sem történik felöle említés — legalább tudtunkkal sehol. Pedig a kézirat ismerése nélkül, a magyar ferenczrendiek ujabbkori történetét nem lehet megírni, annyira fontos és érdekes adatokat szolgáltat éppen a rend beléletére, szervezetére és kormányzására vonatkozólag. Némi csekély szolgálatot vélünk tehát tehetni hazai egyháztörténelmünk művelőinek, ha az alábbiakban a kézirat rövid, inkább bibliografiai ismertetését adjuk.

A kézirat teljes czime: »*Monumentum actorum comitialium provinciae Hungariae Salvatoris saeculi XVI. ab anno videlicet 1531 usque ad 1595. His a recentiore scriptore additae sunt nonnullae res postea gestae in comitiis nempe usque ad 31. annum saeculi XVII.*« Utánna van még írva: *Colligatum denuo Cassoviae 6. Octobris A. D. 1764.*« Mindez később, hihetőleg 1764-ben a kötés után lett bejegyezve, a tulajdonképpeni szöveget megelőző egyik tiszta lapra. Az egész szöveg 124 beírt lapra terjed, közben azonban vannak tiszta lapok is, úgy hogy a munka összesen 239 lapra terjed. Az írás apró minuskula — legalább a XVI. századbéli, és majdnem valamennyi káptalan végzéseinek közlésénél változik. Sőt néha egy egy tartományi gyűlés történetét és határozatait is ketten írják le, az egyik az elejét, a másik a végét.

Az első lapon háromféle írást is látunk. A két legfelső sor, más és más kéztől, inkább probatio calami-képpen lett oda vetve.

¹ Megjelent Kassán, 1759-ben.

Az egyikben »*Magnum nomen Domini Emmanuel*« és két olvashatlan szó, a másikban: »*ponuntur nostri ternionum.*« Csak ezután kezdődik a tulajdonképpeni szöveg, ezzel a fejezetczimmel: »*In nomine domini. Amen. Hec est tabula diffinitionis congregationis totius provinciae Hungariae Salvatoris. 1531. decima Marcii in dominica Letare in conventu S. Spiritus Waradiensis concelebratae.*« Ez után következik a káptalani ülésen történetek leírása. Elvan mondva, hogy a tartományfőnök letévén hivatalát, annak rendje és módja szerint megválasztották az új tartományfőnököt, a kusztoszok kusztoszát, és a Tartományi diskretust. Majd a tartományi tanácsosok névsora következik, s az egyes kolostorokba házfőnökül megválasztottak nevei, azon kisebb kerületek szerint való sorrendben, a melyekre kusztódiá néven az egész tartomány ősi időktől fel volt osztva. A 3. oldalon legfelül újabban ez lett odairva: »*praetermisit scriptor custodiam Jenöiensem.*« És csakugyan, csak az esztergomi, bányai, ozorai, pataki, szlavóniai, a szentléleki és a szécsényi kusztódiákban történt személyi változásokat találjuk felsorolva. A szécsényi végére szintén újabb bejegyzéssel ezt írta valaki »*num. 56.*« Vagyis ennyi volt mindössze a kolostorok száma. Az egyes kusztódiákba kiküldött vizitátorok és a káptalani tanácskozáson részt vettek nevei után, ugyancsak későbbi irással van feljegyezve: »*vocales* (szavazati joggal bírók) »*50 universim.*« Végre a 10. oldalon folytatólag a káptalani végzések 16 pontja következik, a melyekben a legkülönbözőbb belügyekre vonatkozó intézkedések foglaltatnak.

Látni való, hogy mindez nem egyéb, mint a tartományi gyűlés jegyzőkönyve, a melyet a szerzetnek ezzel megbízott valamely tagja irt össze a gyűlés lefolyása alatt, hivatalos használatra, a rend kebelében való megőrzés czéljából. Amit bennük olvasunk, azok bizony nem valami világra szóló fontosságú dolgok. A szerzetesi élet apró cseprő ügyei, változásai, a rend vezetőségének a viszonyokhoz mért intézkedései stb. De a hely és személynevek közlései, a megadott számok, mindmegannyi elsőrendű és feltétlen hitelességű adatokká válnak a történetíró kezében, a káptalani határozatok és végzések közt pedig, számtalan igazán jellemző, a kort élesen megvilágító, kulturtörténeti szempontból megbecsülhetetlen tudósításokat találunk.

Négy üres lap után, a 17. oldalon, ugyanazon kézvonással

mint az előbbeniek, van leírva az 1533. év június 1-jén, pünkösdi ünnepén Gyulán megtartott tartományi gyűlés. A sorrend ugyanaz, mint a megelőző káptalané; előbb jönnek a személyi változások, azután a tisztviselők névsora, a hozott határozatok. A házfőnökök névsorában idegen kézzel beirt javítások vannak. Így a gyöngyösi házfőnök Kopacs János neve mellett ezen szavakat olvassuk: »*Gregorius de Zatha, ut in actis capituli an. 1535.*« A kolozsvári házfőnök Katona Pál neve mellett: »*Mathias de Horhi, vide acta anni 1535.*« A váradai házfőnök Ároktövi Balázs neve mellett: »*verius Joannes de Kopács.*« A szegedi házfőnök Sári Ferencz neve mellett: »*r. Petrus de Ujlak.*« A kusali házfőnök Remetinczi Miklós neve fölé pedig *Balatinczi* van írva.

A ki e későbbi bejegyzéseket eszközölte, kiakarta igazítani a jegyzőkönyvben szemébe ötlő hibákat. Ilyen volt pl. az is, hogy Katona Pál egyidejűleg mint gyulai és kolozsvári házfőnök szerepel. A javításnál az 1535. évi káptalan adatai után indult. A kiigazítás értékéből azonban sokat le von az a körülmény, hogy az 1535. évi jegyzőkönyvbe is több tollhiba került bele. Így a kolozsvári házfőnök, akit a javító Katona Pál helyére irt, az 1535-iki házfőnökök névsorában Katona Pál néven fordul elő, míg a káptalani tanácskozáson részt vettek közt. mint ilyen. Horhi Mátyás szerepel. Remetinczi Miklós nevét szintén az 1535. évi névsorból javítja ki Balatinczira. Ámde hol a biztosíték arra nézve, hogy az utóbbi a helyes és nem az előbbeni?

A 21. oldalon »*ordinata ejusdem capituli*« felirással adatnak a gyűlési határozatok 16 pontban, az eddigiektől eltérő irással. A 23—26. oldalon a káptalani tanácskozók és a kirendelt vizitátorok nevei vannak felsorolva. A 26. lapon valaki latinul megállapítja, hogy az 1533- és 1535-iki káptalanok idejében összesen 57 házfőnök volt, 1531-ben pedig, ha az 1533-iki jegyzőkönyvből hozzávesszük a kihagyott jenői kusztódiát, még 63-an voltak. Tehát 1533-ban már 5 hely nincs feljegyezve a jegyzőkönyvbe, ugymint: Csákán, Perecske, Hunyad, Sellye és Homonna. Ide van még írva Szent-Lélek is, de ez áthuzatott. A 27. lapon kezdődik a már ismertetett sorrendben az 1535. január 24-én Gyöngyösön megtartott káptalani ülés leírása, ugyanazon kéztől, amely az 1531-ikét gészen, az 1533-ikét pedig részben jegyezte. Itt tiltja meg először a szerzeteseknek a tartománygyűlés a lutheránus

szerzőktől származó könyvek olvasását, még pedig kemény büntetés terhe alatt, mert a szabály ellen vétő egy havi börtönt kapott.

A 41. oldaltól az 1537 május 20-án Berényben megtartott káptalan írásai olvashatók. A 45. lapon az erdélyi kusztódiához tartozó rendházak elszámálása közé be szurta valaki: »*omisit scriba Thergovisiensem.*« A 49. oldalon szintén idegen kézzel beírva: »*Hic jam guardiani 52.*« Az 51. lapon pedig ugyanaz, aki az 1533. évi káptalanhoz írta a bejegyzéseket, Csázma János neve fölé ezt írja: »*fuit Blasius de Arokhö.*« Az 53. oldalon lent ugyanazon kéztől írva: »*universe 18.*« Az 55. lapon a káptalani végzések soroltatnak fel két részben. Először 10 pont ezen a czímen: »*ordinata ejusdem capituli.*« Itt a 2. mellé 1, a 7. mellé 3 és a 8. mellé 4 van a lap szélén jegyezve anélkül, hogy a számozás ezen megváltoztatása a tartalomból megmagyarázható lenne. Ugyancsak az 55. lapon, ahhoz az íráshoz nagyon hasonlóan, a melylyel az első oldalon a »*magnum nomen domini Emmanuel*« van felírva. találjuk ezt bejegyezve: »*nullae enim mensalis adhibetur illis, qui se dicunt esse infirmos, propterea, qui in hoc defectuosus extiterit guardianus, officio privetur*« és még néhány olvashatlan sor. Mellette pedig magyarul: »*Ezt érdemlett volna az vak váradi frater.*« Mindez a káptalan egyik intézkedésére vonatkozik, amely a betegek lelkiismeretesebb ápolását szorgalmazza. Az 56. lapon: »*Determinationes capituli praefati*« felirással, a végzések másik fele következik. A 10. ponthoz, amely megengedi, hogy a báhori orgonista, ha elvált törvényesen feleségétől és a nő letette az önmegtartóztatás fogalmát, felvéssék a rendbe, máskéz oda irt: *Tunc poterant divortio celebrato inter se et uxorem uxorem*« (sic) s manupropria jegy van befejezésül. Az 57. és 58. lap felirata: »*Registrum super attinenciis capituli anno domini 1542 Waradini celebrati ibidem reservatis.*« Az egyenkint elszámált tárgyak sorában a »*Piccaria*« föle ujabbán ezt írta valaki: »*pocula*«.

Az 59. lap ezzel kezdődik: »*Christi nomine invocato. Amen.*« Ezután az 1542-iki káptalan alkalmából a tartományfőnök által kirendelt misézók, hitszónokok, előimádkozók, ételhordók stb. nevei vannak 8 oldalon keresztül felsorolva. Ennek tulajdonképeni folytatása azonban csak később a 73. lapon következik,

amelynek kettős felirata is van. Fennt XVII. századbeli irással: »*Acta Capituli Provinciae S. Salvatoris Anno 1626, in Civitate S. Caesar. Majestatis Zakolcza 30 Julii.*« A káptalan aktái azonban csak a kézirat végén a 236. lapon közöltnék. Közvetlenül alatta pedig ezt a címet olvassuk egykorú irással jegyezve: »*Acta capituli provincialis provinciae hungariae Salvatoris 1542 in festo videlicet sacratissime Purificationis B. M. Virginis Waradini secunda die Februarii concelebrati.*« Az ez alkalommal történt személyi változások elsorolása után a 78. oldalon a káptalan 20 végzése következik »*Ordinata ejusdem capituli*« czim alatt négy lapon keresztül, nagyrészt az elpusztított zárdákra és az azok felépítésére vonatkozó terveket illetőleg. A 20. végzés azonban a lap végén csonkán marad, mivel a tulsó oldalon az 1629-iki káptalanról szóló feljegyzések olvashatók.

Még előbb, a 69. lapon, mely e szavakkal kezdődik: »*Ultimo die fratribus omnibus in ecclesiam congregatis legitur etc.*« egy négy oldalra terjedő beszéd közöltetik, amelyet a tartományfőnök a káptalan befejeztével az egybegyültekhez intézett. Valaki újabban a beszéd elején ezeket jegyzi fel: *NB. Hae pagellae verosimiliter ad comitia anni 1579. pertinent, v. ad 1574-tum, cum habeant mentionem custodum.*« Az illető azonban minden valószínűség szerint tévedett. Az 1579-iki tartománygyűlés írásai jóval később, a 201. lapon vannak feljegyezve, még pedig úgy, hogy itt és a következő 202. lapon a szokott sorrendben jönnek egymás után a személyi változások, a 203. oldalon pedig ily felirással: »*Decreta ejusdem Zakolczyensis Capituli*« közöltnék a káptalani határozatok. Itt ismét figyelmeztet a bejegyző: »*Huc spectare videntur binae pagellae superius actis 1542 compingentis incuria mixta.*« Azonban ha a két írást egybevetjük, meg fogunk róla győződni, hogy a kevés hasonlatosság daczára más más kéztől származnak. Másrészről még azon okból sem tartjuk valószínűnek, hogy a beszéd ide tartozik, mivel a 202. és 203. lap közé az ismert és általában megtartott sorrendnél fogva nem illeszthető be, máshová pedig még kevésbé helyezhető el.

Még kevésbé lehet azt mondani, hogy a beszéd az 1574-iki káptalan jegyzőkönyvéhez tartozik, mely a 188. oldalon közöltetik. Ez ugyanis a rendi tanácsosok, házfőnökök és egyéb tisztviselők névsorának felsorolása után azzal végződik, hogy a káptalan

határozatilag kimondja, miszerint a temetések czimén befolyt pénz Gyöngyösön a templom szükségleteire fordítandó. Igaz, hogy ez csak egy végzés, de a megszokott rendnek megfelelő helyén közöltetik. A lap végén két más és más kéztől származó figyelmeztetést olvasunk. Az egyik, a régebbi keletű, így hangzik: »*verte duo folia, si recto ordine sequuta legere intendis.*« Ennek igazsága van, mert a kötés alkalmával, az 1574. és 1576-iki káptalanokról szóló feljegyzések közé az 1544-iki gyűlés jegyzőkönyve tétetett. A másik a már általunk ismert kézvonású író ismétli itt is: »*vide binas pagellas actis comitiorum an. 1542. mixtas.*« Ámde eltekintve attól, hogy nem hihető, miszerint együvé tartozó dolgot, amikor az 1574-iki káptalani végzés után egy fél lap tisztán maradt, külön lapra vezetett volna be a jegyző, a két írás közt való különbség sem engedi, hogy a beszédet ide tartozónak vegyük. Úgy látszik, a beszéd inkább egy általános, a gyűlések befejezésekor elmondani szokott buzdítás, s mint ilyen, külön is lett a kéziratba beiktatva, és csak a kötés alkalmával keverték el eredeti helyéről.

A 71. oldalon az 1629. évi június 30-án Szakolczán megtartott tartománygyűlés alkalmával kirendelt kiszolgáló személyzet van felsorolva. A rákövetkező lapon azonban már ezt találjuk: »*Anno 1539. celebratum est capitulum Budae in conventu S. Joannis in festo sacratissimae Penthecostes. In quo eligitur in ministrum provinciae R. P. Frater Matthias de Horhy, et est in ordine undecimus.*« Az írás azonban semmi esetre sem egykorú. A káptalan lefolyásáról sem tudósít tovább egy szóval sem, hanem a lap többi része üresen áll. Itt következik azután az előbb említett 73. lap a kettős felirással.

A 83. lap ismét figyelmeztetéssel kezdődik: »*Capitulum anni 15 + 44-ti vide circa finem.*« Folytatólag egykorú írással az 1629-iki szakolczai káptalan aktái, ezek közt a 71. lapon már közölt személyzet névsora is újból és teljesen leírva, a rendi tanácsosok és házfönökök nevei bezárólag a 86. lapig.

Négy üres lap után a 91 oldalon az 1635. évi tartománygyűlés változásait és végzéseit találjuk feljegyezve. Itt a szöveg közben, kétséggkívül nem sokkal a beírás után bejegyzett több érdekes kiigazításra bukkanunk. Így mindjárt a 91. lapon e szavakat: »*potioribus vocalium suffragantibus votis in ministrum provincialem electus est rdus pater Joannes Baptista a Terugia,*

antehac hujus provinciae custos et pater« így javítja ki az illető: áthuzza a *potioribus* szót és törli a *patert* is, hozzá tevén magyarázatul: *pater provinciae non appellatur, qui autem officio tali non est functus.*« Miután pedig a kézirat írója megörökíti a meg-ejtett választások eredményét, s mintegy dicséretképpen kiemeli, hogy: »*in triennio provincialatus dicti patris ad professionem recepti sunt fratres numero 60*« — a jóakarátú javító nemcsak kitörli az egész mondatot, hanem alája írja: »*mentitur in collum fecit apostatas sacerdotes 2, laicos 3.*«

A 94. oldalon az ugyancsak Galgócson, 1638 november 6-ikán megtartott káptalanra vonatkozó feljegyzéseket olvassuk, ugyanazon kéztől írva, mint az előbbent. Az ismeretlen javító itt ismét kifejezést ad Terugiai János iránt érzett jóindulatának. A káptalan krónikása ugyanis ezeket írja: »*laudabiliter aequae ac utiliter expleto triennio provincialatus reverendi patris Joannis Baptistae a Terugia, consensu patrum in ministrum provincialem electus est rđus pater Ambrosius Snarsky SS. Theologiae lector generalis. In custodem electus est rđus pater Joannes Baptista a Terugia lector jubilatus et provinciae pater.*« A javító kitörli a *laudabiliter* szót s föléje írja: *infeliciter*; az *utiliter* elé egy *in* szócskát tesz; a *consensus* fölé pedig ezt jegyzi: »*quatuor consenserunt extranei.*« Végre a lapra élére írja: »*in custodem malitiose et fraudulenter intrusus pater Terugia.*«

Az ellenszenv ezen megnyilatkozása a két tartományfőnök iránt, nem valamely kisebbségben maradt, választási joggal bíró rendtag elkeseredéséből fakad. Az az erős idegenkedés, mely az ismeretlen javító szavaiból és eljárásából kiérzik, s amelylyel a két tartományfőnök nevét még az utókor előtt is megbélyegezni kívánta, csak viszhangja azoknak az éles ellentéteknek, amelyek ekkor a rend kebelében fennállottak.

Néhány év óta ugyanis, a Rómából kiküldetni szokott s úgynevezett általános vizitátorok befolyása és törekvése folytán, mind többen jutottak be az idegenek közül a magyar tartomány intéző tanácsába. Hogy többet ne említsünk, Terugiai János már 1630-ban kusztoz lett. Essei Fulgens pedig ugyanekkor diffinitor; mindkettő a legfontosabb és legelőkelőbb tisztségek egyike. 1635-ben az első már tartományfőnök lesz, a második pedig lector és diffinitor.

1638-ban megjelent Galgócson a tartományi gyűlésen Csumar

Mihály, az osztrák és német tartományok zárdáinak általános vizitatora, hogy a tanácskozásokat vezesse. Az ő jelöltje a tartományi főnökségre Essei Fulgens volt. Ez azonban nem jelent meg idején a káptalanon. Effeletti boszuságában Csumar elhagyta a tanácskozás színhelyét, maga helyett Taurisi Pált, a Szűz Máriáról nevezett magyar tartomány idegen származású főnökét rendelve helyettesül. Ennek előlülése mellett, a súlyra és befolyásra erősebb idegenek mesterkedéseinek segítségével, miután több magyar szerzetest szavazati joguktól erőszakosan megfosztottak, ez alkalommal is idegen ember, a már emtitett lengyel Snarsky Ambrus kerül a tartományfőnöki székbe, a másik főtisztséget pedig, az általános rendi káptalanon a tartományt képviselő kusztoszságot Terugiai Jánosra ruházták. Sőt Snarsky még ezzel sem érte be, hanem mint tartományfőnök minden igyekezetét oda irányozta, hogy utódjául ismét idegen származású választassék. Ennek keresztülvitelében azonban őt a halál megakadályozta. ¹

Áz idegenek iránt érzett ellenszenv, a jogaik megnyirbáltatása által felkeltett elégedetlenség s a folytonos háttérbe szorításból származó elkeseredettség adta tehát valamely mérges magyar rendtagnak kezébe a tollat, s iratta vele a kéziratba az ellenséges megjegyzéseket.

A 95—96. oldalon a káptalani választások és határozatok olvashatók. A 98—99. lap üres. A 100. oldalon csak ezt a néhány sort találjuk: »*Anno 1544 celebratum est capitulum provinciae in conventu S. Spiritus Varadini in festo sacratissimi penthecostes, in quo eligitur minister R. P. T. Emericus de Tuis, et est in ordine 13. Numerus fratrum totius provinciae 490.*« Az irás azonban nem egykorú, hanem úgylátszik XVIII. századbeli. A 101. lapon kezdődnek az 1546 június 13-ikán megtartott káptalan aktái. A 106. oldalon, az általunk már jól ismert kéztől ezt a figyelmeztetést találjuk: »*visitatores sunt scripti post acta anni 1554.*« A 107—110. lapokat káptalani végzések töltik be. A 111—115. lapon vannak felírva az 1548 május 20-ikán megtartott tartománygyűlés változásai, határozatai. A 116—117. l. *attinentia capituli 1548.* és a kirendelt vizitátorok névsora. A 118. l. üres. A 119. lapon veszi kezdetét az 1550 május 25-ikén összeült káptalan jegyzőkönyve.

¹ Fridrich i. m. 45. l.

A megejtett választások eredményének közlése után, a 123. oldalon az ismeretes újabbkori kézvonással fel van jegyezve: »*conventus 30.*« Erre következnek a káptalani határozatok, amelyeknek második pontja akként hangzik, hogy étkezés idején az öregek úgy, mint a fiatalok, sorszerint olvassanak fel. Úgy látszik, ugyanaz, aki az 55. oldalon teszi meg megjegyzéseit, szólal meg itt is abban a figyelemztetésben, hogy ezen rendelkezés nem vonatkozik azokra, akik dicséretes módon működnek, mint a szerzet rendes hitszónokai. A 125. l. az egyik káptalani végzés egy régebbi káptalani tilalmat újít fel a lutheránus könyvek olvasására vonatkozólag, a másik pedig arra nézve intézkedik, hogy a házfőnökök hivatalvesztés terhe alatt ne merészeljének a zárdákban gyermekeket tartani, legfeljebb az össze koldult bárányok legeltetése céljából. Valaki a lap szélén — a nélkül, hogy tudni lehetne melyikre vonatkozik a kettő közül -- megjegyzi: »*ordinatio esset bona si servetur.*« A 127. l. a vizitátorok névsora, a 128. l. »*Registrum super attinentiis capituli.*«

A 129—137. lapokon találjuk az 1552 május 15-iki tartománygyűlésre vonatkozó feljegyzéseket. A 138. oldalon csak ez a czimirat áll: *Acta capituli provincialis provinciae Hungariae Salvatoris 1554 concelebrati.* A voltaképpeni jegyzőkönyv a megválasztott tisztviselők neveinek elszámolásával a 139. lapon kezdődik s tart a 143. lapig bezárólag. A 144—45. oldalon »*Registrum super attinentiis capituli*« felírás alatt el vannak számlálva a káptalan használatára őrzött evő eszközök, edények, és egyéb tárgyak. A jegyzékben néhány magyar szót is találunk: *hausoria cuprea* = *merythe*; *cochlearia cribrata* = *rostas kalkan*; *manutergia ad lavatorium magna* = *kendekezkene*; *mensalia non lota* = *szenjes*; *manutergia menzalia* = *asztalkezkene*; *manutergia ad extergendos pedes* = *láb mosso kezkene*, *manutergia ad abluendum caput* = *fe mosso*. A 148. oldal üresen áll, a 149-iken az 1546. évi vizitátorok névsora közöltetik és *attinentia capituli*. Az 150—1. lapot szintén a vizitátorokul kiküldöttek névsora tölti be, de hogy melyik évből, nem határozható meg. Az ismert javító oda írja: »*videtur pertinere ad annum 1539.*« Nem lehetetlen.

A 152. oldalon az áli: *In nomine domini. Amen. Haec est tabula diffinitionis congregationis solius provinciae Hungariae 1558. octava Maii in dominica Cantate post pascha in conventu*

nostro Gyöngyösiensi concelebratae.» Ismert kézvonású javitónk ezt a megjegyzést fűzi a czimhez:

»A. 1556. *Hoc protocolum dedit ansem aliis documentis ponendi an. 1558. Sed sequens capitulum suadet annum 1556.* Ebben tökéletesen igaza van; az 1558 csak tollhiba lehet, mert káptalant rendes körülmények közt csak minden harmadik évben tarthattak a ferenczrendi szerzetesek. Az 1556-iki tartománygyűlés aktái a 152. laptól a 155-ikig bezárólag terjednek. Ugyanitt kezdődik az 1559 april 3-ikán Gyöngyösön tartott káptalan leírása, és tart a 159. lapig, ahol a végén ezt olvassuk: »*visitatores instituti.*« A névsort azonban nem találjuk itt, sőt a következő 8 oldal is üres. A 168. laptól a 170-ikig bezárólag találjuk az 1561 június 19-ikén Liptóban üléselő gyűlés jegyzőkönyvét. A 169. oldalon az ismert irással ez van bejegyezve: »*guardianus de Meggyesallja Andreas de Zantho, ut habent alia manuscripta.*« Egy üres oldal után a 172-iken az 1565 február 2-ikán megtartott gyöngyösi gyűlés irásai következnek. A 176. oldalon ezt olvassuk: »*Fratres ad studendum et ad superiora loca deputati.*« Javitónk hozzá adja: »*nempe Szokolczam M. SS. Somlyaiana.*«

A 177—78. oldalon az 1567-iki káptalanról van szó, de a többieknel feltalálható hitelesség és pontosság hijával. Az illető, aki a bejegyzést tette, így ad számot eljárásáról: Ez időben Tövis Imre tartományfőnök Szokolczán székelt, s a folytonos zavargások miatt nem mehetett Gyöngyösre a káptalant megtartani. Megbizta tehát helyettesét Czerögi Benedek gyöngyösi hitszónokot, hogy tartsa meg a gyűlést és azon ejtsék meg szokott módon a választásokat. Ez azután meg is történt. Az írónak azonban sem a káptalanon nem lehetett megjelennie, sem pedig a hivatalos okiratokhoz hozzáférnie, ez okból csak hallomás után jegyezte fel az egyes tisztségekre megválasztottaknak neveit.

Egy üres lap után a 180 oldalon kezdődnek az 1570 márczius 5-ikén Gyöngyösön egybegyűlt káptalan aktái. A 188—191 l. a már említett 1574-ki szintén gyöngyösi gyűlés iratai.

A 192. oldalon ismét egy régebbi, az 1544 június 1-jére összehitt káptalan jegyzőkönyvét találjuk.

A 194. oldalon szó van arról, hogy Bethlen Gábor megakartá valahol telepíteni a szerzeteseket, és e végből azt ígérte nekik, hogy ellátásukról maga fog gondoskodni. A káptalan ily

alakban nem volt hajlandó elfogadni az ajánlatot, attól tartván, hogy az alapító halálával a rendtagok nem tudnának megélni. Valaki — nem ugyan egykorú, de nem sokkal újabb írással — oda jegyezte: »*non fuit intentionis hujus Gabriel Bethlen*« — valószínűleg azt értvén alatta, hogy majd lett volna Bethlennek arra gondja, hogy a barátok az ő halála után is megtudjanak élni.

A 195—200. lapokon az 1576-iki gyűlés története van leírva. A római rendfőnök meghatalmazottja, Alvarez Mihály, 1575 december havában tudatta Tövis Imre tartományfőnökkel, hogy január vagy február havában Szakolczán, esetleg Galgóczon részt akar venni a megtartandó káptalanon. A tartományfőnök ugyan akkor már elküldötte Gyöngyösi Imrét, hogy az erdélyrészi atyákat vizi-tálja meg, és hívja össze őket egyuttal Gyöngyösre káptalanra, nehogy azonban mulasztás vádja érje, most haladéktalanul intéz-kedett, hogy késedelem nélkül jöjjenek mindannyian. Alvarez csak-ugyan megjött január 26-ikán. Várt egész február 13-ikáig, de az erdélyiek még mindig késtek. Miután tovább már nem marad-hatott, a káptalan megtartását rábizta Tövis Imrere, és elutazott.

A 201—203. l. az 1579-iki szakolczai káptalan aktái. A 204—207. l. az 1581-iki gyöngyösi gyűlésre vonatkozó feljegyzések. Az utóbbi, határozatainak utolsó, 12. pontjában elrendeli, hogy minden konventben legyen könyvtár, nehogy a szerzetesek a könyveket nagy fáradsággal, költséggel és a könyvek rongálásával kénytelenek legye-nek egyik zárdából a másikba szállítani. A könyvekről jegyzék készí-tendő, hogy mindenki tudhassa, mily munkákat találhat a könyvtárban.

A 208—210. l. az 1583-iki gyöngyösi káptalan jegyzőkönyve. A 211—213. l. az 1586-ikié, melyet szintén Gyöngyösön tartottak meg. A 214—215. l. 1589-iki, a 216—218. l. az 1592-iki gyöngyösi gyűlésekre vonatkozó feljegyzések. 1595-ben újból Gyöngyösön gyűlnek össze (218 l.), de már a következő évben a betegeskedése miatt lemondó Zelevéni Pál tartományfőnök helyett új választást eszközölnek. A krónikás feljegyzi egyuttal azt is, hogy a magyarok ez évben elfoglalják Hatvant és elpusztítják, a török pedig Egert támadja meg, és megveri a keresztényeket Keresztesmezőn.

A 219. lapon, az író tollhibájából, a megtartott káptalan mellett 1699. évszám áll. Miután a gyűlést ugyanaz a tartomány-főnök hívta össze, a kit 1596-ban választottak meg, kétségkívül 1599-et akart írni. A bejegyzés valószínűleg utóbb történt, amit

abból is következtethetni, hogy a tartományfőnök megválasztatásán kívül, az ott történekekről nincs említés téve.

A 220. l. az 1602-iki gyöngyösi káptalan aktái. A feljegyző néhány személyi változás után elbeszéli, hogy 1604-ben a szerzetesek a Bocskay mozgalmak következtében kénytelenek voltak Galgóczirol menekülni, 1605-ben pedig a német katonaság elpusztítja szakolczai zárdájukat.

1608-ban Morvaországban Hradison tartják meg a tartománygyűlést. (221 l.) A tartományfőnök kénytelen öt frátert Lengyelországba küldeni nagy veszélyek közt, tanulmányaik elvégzése céljából. Az ismert kézvonásu javító hozzá füzi: »*Plura manu-scripta Somlyaiana et tabula ejusdem capituli.*«

Az 1612-iki káptalant ismét Hradison tartják meg február 3-ikán (222—225 l.), de már a következő évben, 1613-ban Gyöngyösön gyűléseznek. (225—227 l.)

Érdekes feljegyzéseket találunk az 1616-iki szakolczai káptalan írásai közt. (227—230. l.) Ezen lázadás ideje alatt, írja a krónikás — az adventi időben üstökös jelent meg az égen, és majdnem négy hétig volt látható. Ennek rettenetes következményei lettek. Ugyanis egész Europa eretnekei fellázadtak az egyház és II. Ferdinánd ellen. A csehek egy kálmunistát választottak magoknak királyul, Frigyes rajnai választófejedelem személyében, a magyarok pedig Bethlen Gábort, és borzasztó vérontás következett be négy egész esztendőn keresztül. Ez okból hat évig nem is lehetett káptalant tartani.

Amint az írásból kivehető, mindezt, az 1595-iki káptalan aktáitól kezdve, ugyanegy kéz jegyezte be a kódexbe. A 231—235. l. az 1622-iki szakolczai tartománygyűlés jegyzőkönyve. A 235. lapon néhány személyi változást találunk az 1626-iki káptalanból. A 236. oldalon más kéz újból leírja az 1626-iki káptalan lefolyását, és közli az összes választások eredményét. A lap végén megjegyeztetik: »*Capitulum a. 1628 quaere circa medietatem libri.*« A 237. oldalon az 1630 május 15-iki szakolczai gyűlésről olvasunk néhány csekélyebb jelentőségű tudósítást, míg a 238. lapon az 1631 május 21-iki szakolczai tartománygyűlésre vonatkozó kevés feljegyzést találunk. A lap végén ez áll: »*compactum 6. Oct. 1764. industria P. V. B.*« Végre a 239. oldalon még ezt a figyelemzetést olvassuk: »*Capitula anni 1635. et. 38. vide circa medium.*«

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR MEGVIZSGÁLÁSA 1780-BAN.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

A hazai könyvészet és könyvtárügy multjának földerítése a »Magyar Könyv-Szemle« egyik feladatát képezvén, bizonyára nem lesz érdektelen hazai könyvtáraink ma már egyik legnagyobbikának: a m. kir. tud. egyetemi könyvtárnak egy évszázaddal ezelőtti adminisztrációjával, állapotával, küzdelmeivel megismerkedni. E részben becses adatokat szolgáltatnak az egyetemi tanácsnak a Nagy-Szombatból alig egy év előtt Budára helyezett könyvtár megvizsgálásáról szóló jelentése és a m. kir. helytartótanács kebelében fennállott tanulmányi bizottságnak e jelentéshez fűzött észrevételei.¹

Az egyetemi tanács 1780 június 29-ikén tartott ülésében elhatározta, hogy a felügyelete alatt álló egyetemi könyvtár kezelését, állapotát megvizsgáltatja. A vizsgálat foganatosításával *Szabó András* rektor elnöklete alatt a kari dékánokat, u. m. *Verza Gábort*, *Makó Pált* és *Molnár Jánost* bizta meg, a kikhez még *Erdélyi József* a nemzeti iskolák budai kerületének felügyelője csatlakozott.

A kiküldöttek, mielőtt munkához láttak volna, július 1-én összeülvén, a könyvtár ügyében régebben kibocsátott királyi rendeletet, a könyvtár kezelését előíró szabályzatot tanulmányozták át s aztán írásban felszólították a könyvtár praefectusait, hogy a megejtendő vizsgálatra határnapot tűzzenek ki. akkorra a szükséges hivatalos iratokat készítsék elő s a vizsgálat alatt az egész személyzet legyen jelen.

A vizsgálat napja július 10-ikére lön kitűzve s azon a már megnevezett egyetemi tanárokon kívül a könyvtár részéről részt vettek *Lakits*, *Pray*, *Bretschneider* prefektusok, *Wagner*, *Schönvisner* könyvtárörök, továbbá az irnokok és szolgálta.

Mielőtt érdemleges tárgyalásba bocsátkoztak volna, a könyvtár összes személyzete azzal a panaszszal járult a vizsgáló bizottság elé, hogy ámbár a könyvtár alapszabályának I. fej. 2. §-a értelmében a könyvtári személyzet fizetését az egyetemi nyomdától kapja s jóllehet ugyanezt az intézkedést a helytartótanács 1778

¹ Orsz. Levéltár. Acta litter. miscell. An. 1760 fasc. 2.

február 22-iki intézvénye is megerősíti: mindazáltal jól megérdemelt fizetésüket *Folger* nyomdai igazgató halála óta alig, vagy éppen nem kapják. 1779-ben 7 hónapig, azután ismét 4 hónapig, a most folyó esztendőben pedig 6 hónapig nem kapták fizetésüket. Nem hihetik, hogy ő felsége annyira haszontalannak és feleslegesnek tartaná az ő működésüket, hogy fizetésüket be akarná szüntetni; azt se hihetik, a mivel a nyomda védekezik, hogy a nyomda pénzszerűvel küzködik.

A kiküldöttek sajnálatukat fejezték ki e szomorú tény felett, miről nekik is van tudomásuk, mert az egyetemi tanács több ízben tett e tárgyban fölterjesztést. Mindenesetre újból kérni fogják, egész tekintélyük latba vetésével, a helytartótanácsot, hogy a mennyiben az egyetemi nyomdai alap elégtelen a könyvtári tisztviselők fizetésére, azt más alapból eszközölje.

Ezután a könyvtár prefektusai a helytartótanács 1780 január 7-ikén kibocsátott rendelete ellen támasztott észrevételeiket terjesztették elő. A hivatkozott rendelet ugyanis arra utasítja az egyetemi könyvtárt, hogy a feloszlatott szerzetes házak könyvtáraitól készült jegyzékekből szerkesszenek össze egy általános katalogust abból a célból, hogy a több példányban meglevő könyvek a kir. akadémiák és gimnáziumok közt szétoszthatók legyenek. A prefektusok ezt az univerzális katalogust helytelennek, sőt kivihetetlennek tartják. Elsőben is még nem küldték be minden rendház könyvtárának a jegyzékét; a miket beküldtek: azok sem egyformán irattak össze; egyikben a szak, melybe tartozik, nincs megjelölve, másokban a kiadás helye és ideje hiányzik s különben is annyira hemzsegnek bennük a hibák, hogy a gyakran vaskos terjedelmű jegyzékek felülvizsgálata s rendszeres egészbe öntése temérdek időt igényel s még akkor se fog megfelelni a kitűzött célnak, mert annak a megállapítása, hogy az akadémiák és gimnáziumok tanítási anyagukhoz mérten milyen szakbeli könyveket igényelhetnek, — alig lehetségesek. Ezek a tanintézetek a modern fejlődött tudomány forrásai lévén, a kor színvonalán álló kézikönyvekkel el vannak látva; a régi, túlhaladott tartalmú könyveknek semmi hasznát se veszik. És ha ezt az általános jegyzékét mégis minden áron el kell készíteni, az legjobb esetben is igénybe vesz három esztendőt, az alatt pedig a könyvtár gondozása és folyó ügyeinek ellátása szünetelni kénytelen.

A bizottság ez érveléssel nem ért egyet, hanem maga is kívánja, hogy a felső hatóság rendelete teljesíttessék; ennél fogva utasította a praefectusokat, hogy a munkához azonnal fogjanak hozzá s annak előhaladásáról havonként jelentést tegyenek.

Ezután a régiség-gyűjteményt vizsgálta meg a bizottság a *Schönvisner István* készítette jegyzék alapján. A régiség-gyűjtemény ismertetése nem tartozván szorosan e folyóirat terrenumához, csak röviden említem meg, hogy az a könyvtár-épület egy előszobájában talált elhelyezést 2 szekrényben s 4 állványon. Nehány görög és római fém- és köemléken, ékköves gyűrűkön kívül jobbra régi pénzeket tartalmazott, melyek a pozsonyi és nagyszombati jezsuita kollégiumoktól vétettek el.

Ezután a könyvtár prefektusai javaslatot terjesztettek a bizottság elé a könyvek beszerzése és kiegészítése tárgyában. E javaslat a következőket tartalmazza:

1. Azok a könyvek, melyeknek első részei már meg vannak a folytatólagos részekkel, mihelyt azok megjelennek, egészíttesse nek ki, különben csonkán maradnak s hasznavehetetlenekké válnak, vagy későbbben drágábban szerezhetők be.

2. Minden valamilyen fontosságú könyvből, a mely Budán, vagy az országban bármely nyelven megjelent, egy példányt a nyomdász tartozzék ingyen beküldeni az egyetemi könyvtárba. Ez iránt királyi rendelet eszközendő. Ez a szokás Európaszerte a kir. könyvtáraknál általános. Nálunk még az egyetemi nyomda se tesz neki eleget.

3. Az 1778 május 29-iki helytartótanácsi rendelet értelmében az eltörölt szerzetes-rendek könyvei az egyetemi könyvtárba szállítandók, hogy a csonkák kiegészíthetők, a hiányzók megszerzhetők legyenek.

4. Gondoskodni kell alapról, melyből a régi, értékes könyvek, melyek bármely európai könyvtárnak díszei s milyeneket a külföldiek bármi áron megvásárolnak, megszerzhetők legyenek és pedig mielőbb, míg teljesen el nem kallódnak.

5. Állandóan jártni kell a megjelent könyveket hirlelő ujságokat, hogy azok alapján a könyvtári szabályzat 5., 6. és 8. §§. értelmében a könyvtár czéljainak megfelelő könyveket be lehessen szerezni.

6. Szintűgy figyelemmel kell kísérni a tömegesen eladásra

kerülő könyvek jegyzékeit. Egyszersmind gondoskodni kell erre a célra szolgáló állandó pénzalapról, mert a mostani eljárás mellett, hogy a könyvtár az egyetemi tanácshoz, a tanács a helytartótanácsához, ez meg Bécsbe fordul engedélyért: könnyen meg-
esik, hogy a licitáció ideje elmúlik.

7. A könyvtári szabályzat 10. §-a értelmében a könyvtárnokoknak nemcsak a hasznos és szükséges könyvek, hanem a kéziratok megvétele is kötelessége. Ennek a könyvtárnokok a kellő anyagi erő hiányában alig tehetnek eleget, mert a becses kéziratokat arannyal fizetik; mégis gondoskodni kellene, hogy a könyvtár végre megkaphassa a Hevenessy-gyűjteményt, mely 5000 frtra van becsülve s királyi ígérettel 1770 óta az egyetemi könyvtárnak adva, de a mely, nem tudni mi okból, több mint féléve Pozsonyban tartatik.

A könyvtárnokok legfőbb panasza tehát, hogy igen csekély anyagi segedelem áll rendelkezésükre. A könyvtár dotációja ekkor csupán az az évi 500 frt volt, a mit az egyetemi nyomda tartozott volna fizetni, de még ezt se fizette rendesen. Innen van azután, hogy pl. Pray György 1777- és 1778-ban, tehát két év alatt csak 443 frt 41 krt fordíthatott könyvek vásárlására; ebből 100 frtot a jénai licitáczió költött el. Ezen a licitáczió a vásárlásokat Benczur pozsonyi tanácsnok eszközölte s számlája a következő volt:

	tallér	szász garas
Luitprandi Ticinensis opera omnia in fol.	2	—
Hadriani Valesii Notitia Galliarum in fol.	5	—
Troisdeni Scriptores X. rerum Anglicarum in fol.	11	16
Caludeni Scriptores reliqui Anglici in fol.	6	4
Mathaei Parisii Historia major Angliae in fol.	8	20
Nostisii Chronicon in fol.	5	—
Scriptores rerum Moscovitarum in fol.	5	16
Georgii Chiakor, secretarii regii epistola de morbo et obitu Stephani Bathory regii Poloniae in 4-o ...	—	16
Abul-Pharai Historia Orientalis in 4.	7	—
Epistolae Petri de Vineis in 8.	3	—
Joannis Nadány Florus Hungaricus cum Joanne de Zermegh in 12.	4	12
Georgii Haneri sen. Historia eccl. Transilv. in 12.	4	6

Az 500 frt dotácziónak még az is hátránya, hogy az csupán az egyetemi tanárok használatára szükséges könyvekre fordítható s nem a könyvtár, hanem az egyetemi tanács kezelése alatt áll. Minthogy pedig úgy az egyetemi tanács, mint a kiküldött vizsgáló bizottság akarata az, hogy ez a dotáció továbbra is a szokott módon használtassék fel, ennél fogva a könyvtárnokok azt javasolják, hogy a más nemű könyvek beszerzésére létesíttessék egy időleges és egy állandó alap. Az időleges állapot a többes példányok értékesítéséből gondolnák létesíthetni. Ezen a czímen mintegy 6000 frtra lehet számolni. Az állandó alap teremtése iránt ő felsége kegyelmes intézkedését várják. Erre lehetne fordítani az egyházi javakból befolyó tizedpénzt, mely nemrégiben az egyetemnek ajándékozott. Ebből, vagy más megfelelő alapból lassanként annyira lehetne fejleszteni a könyvtárt, hogy az, mint a művelt Európában, nyilvánossá, a nagy közönség által hozzáférhetővé válhassék.

A vizsgáló bizottság kérdésére, hogy az egyetemi tanács rendeletének a katalogizálás egységes rendszerének kidolgozása iránt mennyiben tett eleget a könyvtár? — azt felelik, hogy a külföldi királyi könyvtárakban szokásos materiális és exempláris katalogusokat fognak készíteni, hanem ez a munka éveket vesz igénybe.

Ezután megvizsgálta a bizottság, hogy a kezelési szabályzat miként tartatott be? s meggyőződött, hogy a könyvtár a megszabott időben nyitva szokott lenni; vendégek is megfordultak a könyvtárban inkább kuriozitásból, mint olvasás kedvéért: olvasás céljából néhány katolikus s alig 7—8 más vallású látogatta; olvasásra maga a könyvtárterem használtatik, mert a könyvtárterembe vezető, erre a célra rendelt előszoba még nincs kellőleg berendezve. Általában a rendelkezésre álló helyiségek nem engedik meg a könyvtár nyilvános használatát. Mindennek daczára azt a kis szobát is, mely a könyvtárral kapcsolatban áll s melyet Lakits prefektus használt, az akadémia igazgatója az akadémiai ifjúság számára külön tanulószobának elfoglalta, úgy hogy az ott elhelyezett kéziratokat el kellett távolítani.

A bizottság úgy oldotta meg a kérdést, hogy a szobát meghagyta a tanulók használatában s a kéziratok elhelyezésére záros szekrényeket helyeztetett belé. Nem engedte meg továbbá azt, hogy a szolga a könyvtár épületében lakást kapjon, noha azt a könyvtári szolgálat kívánatosá tette.

A könyvtár tisztviselői kérik, hogy a szabályzat II. fej. 11. §-ának azon rendelkezése alól, hogy az újonnan nyomtatásban megjelent s a könyvtárba beküldött könyveket bírálják meg, mint hatáskörükbe nem tartozó, különben is emberfeletti munka alól mentessenek fel.

Azt is előterjesztik a könyvtár tisztviselői, hogy a szabályzat III. fej. 1. §-ának, mely a heraldika, diplomatika stb. tanítását köteleességüké teszi, az anyagi segély hiánya miatt nem tehettek eddig eleget. Schönvisner tartott ugyan a joghallgatóknak előadást az érmészetből, de fáradságának jutalmát még nem látta.

A bizottság a segélyezés iránti kérelmet jogosnak találta s azt pártolólágg terjesztette az egyetemi tanács elé. Az iránt is rendelkezett, hogy a szenátus szólítsa fel a tanárokat, hogy a szabályzat III. fej. 2. §-a értelmében a megszabott időn túl maguknál tartott kikölcsönzött könyveket szolgáltatassák vissza. Az iránt is rendelkezett a bizottság, hogy jövőre ne csak egy termet, hanem a többi, rendesen használt szobákat is fűtsék.

Ellenben megtagadta a tisztviselők azon kérését, hogy a esütörtöki nap szabad legyen, és pedig azért, mert akkor szünetlén a tanítás, a tanároknak leginkább van szabad idejük a könyvtár használatára.

Még egy pár kisebb ügy letárgyalása után a vizsgáló bizottság befejezte működését.

A vizsgálat lefolyásáról felvett jegyzőkönyvet az egyetemi tanács a tanulmányi bizottság elé terjesztvén, ez azt november 7-ikén beható tárgyalás alá vette. A tanulmányi bizottság jobbára a kiküldött vizsgálók, illetőleg az egyetemi tanács véleményét fogadta el s így bizony édes kevés történt a könyvtár és gondozói javára.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI TÖRVÉNYCZIKKEK AZ ERDÉLYI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

FERENCZI ZOLTÁNTÓL.

Horváth Ignác a Magyar Könyvszemle 1895. évi folyamában a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárából 41 erdélyi országgyűlési törvényczikket közöl, mint adalékot Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez. Közleményét az Erdélyi Múzeum könyvtárából 14 újabb adalékkal egészítem ki; mindannyira gróf Kemény József gyűjteményéből került a könyvtár birtokába, s a híres gyűjtő nevét viselő, *Codex authenticus articulorum diaetaliū Transilvaniae* című kolligatumban őriztetik.

1.

[391.] *Nagy-Szeben, (1612.)*

ARTICVLI DOMINORVM | Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & | partium ei subiectarum, in Comitibus eorum generali | bus & Civitate Cibiniensi ad 15. diem May | Anno Domini 1612. indictis | ac celebratis conclusi.

2r. A—C₂==szatlan levél.

Datum | in praedicta Civitate nostra Cibiniensi. die vigesimo quinto Menfis | Maj, Anno Domini, Millefimo Sexcentesimo duodecimo supra notato.

2.

[392.] *Kolozsvár, (1619.)*

ARTICVLI DOMINORVM RE- | GNIGOLARVM TRIVM NA-
TIONVM REGNI | Transylvaniae & partium Hungariae eidem sub-
jectarum, in Comitii | eorum Generalibus & Civitate Alba-Iulia
ad diem quintum Mensis | Majj, Anno Domini. Millefimo Sexcen-
tesimo | Decimo-Nono indictis Celebratis | Conclufi,

2r. A₈=8 sztlan levél. (A 8-dik levél üres.)

Datum in prae- | dicta Civitate noſtra Alba-Iulia, die vigefima
fexta Mensis Maji. An- | no Domini Millefimo Sexcentefimo Decimo-nono.
Impreffum Claudiopoli, Typis Heltanis | Per Ioannem R. Makai.

3.

[393.] *Gyulafejevárvár, (1629.)*

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM
| nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem
annexarum in Generalibus eorum Comitiijs. in Civitate Alba-
Iulia, ad diem octavum | Mensis Aprilis. Anni Domini 1629.
indictis celebratis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum in praescripta Civitate noſtra Alba Iulia, die vigefi- ma
quarta Mensis Aprilis. Anno Domini Millefimo Sexcentefimo vige-
fimo Nono.

4.

[394.] *Gyulafejevárvár, (1633.)*

Articuli Daminorum Regnicolarum trium | nationum Regni
Transylvaniae, & partium | Hungariae eidem annexarum, in
Generalibus | eorum Comitiijs ad diem vigesimum quartum Apri-
lis. | Anni Domini Millefimi Sexcentefimi Trigesimi tertij, | in
Civitatem ALBAM-IVLIAM in dictis celebratis, universi ipso-
rum voto conclusi.

2r. 2 sztlan levél.

Datum | Civitate noſtra ALBA-IVLIA die decima tertia, |
Mensis Majj. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo | Trigesimo tertio.

FEIER-VARAT Nioimtattatot Lignicei IACAB. | Fejedelem
Vrunk Könyvniomtató és | Compactora által. Anno 1633.

5.

[395.] *Gyulafejevárvár, (1644.)*

ARTICULI | DOMINORUM | Regnicolarum, trium nationum
Regni | TRANSYLVANIÆ, ET PARTIVM HVNGARLÆ | eidem
annexarum, in Generalibus eorum Comitiiis. ALBÆ | IVLIÆ, ad
diem 3. Mensis Ianuarij, Anni Domini | 1644. indictis cele-
bratis, | concludi.

2r. A—C₂=6 sztlan levél.

Datum | in Civitate nostra Alba Iulia, die decima | tertia
Mensis Ianuarij, Anno Domini | Millefimo Sexcentesimo Quadra-
gesimo | Quarto supra scripto.

6.

[396.] *Gyulafejevárvár, (1646.)*

ARTICULI | DOMINORVM | REGNICOLARVM TRIVM NA- |
TIONVM REGNI TRANSYLVANIÆ, & PAR- | tium Hungariae
eidem annexarum in generalibus eorum Comitiiis | ALBÆ IULLÆ
ad diem Decimum primum Mensis Martii, | Anni Domini Millefimi
Sexcentefimi sexti, indictis. celebratis, concludi.

2r. A—B₂—C₁=5 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra Alba Iulia die vi- | gesima septima
Mensis Martii, Anno Do- | mini Millefimo Sexcentesimo Quadrage- |
fimo sexto

7.

[397.] *Gyulafejevárvár, (1647.)*

ARTICULI | DOMINORVM | REGNICOLARVM TRIVM NA- |
TIONUM REGNI TRANSYLVANIÆ, & PAR- | tium Hungariae
eidem annexarum in Comitiiis eorundem Generali- | bus, Civita-
tem ALBAM JULIAM, ad diem Decimum sextū Mensis | Martii,
Anni Domini Millefimi Sexcentefimi Quadra- | gesimi septimi,
indictis, celebratis | Concludi.

2r. A—B₂—C₁=5 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra Alba Iulia die | decima Mensis
Aprilis, Anno Domi- | ni Millefimo Sexcentesimo Quadrage- |
fimo septimo.

8.

[398.] *Gyulafejérvár, (1664.)*

ARTICVLI DOMINORVM | REGNICOLARVM TRIVM NATIO-
NVM | regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexa-
rum in Gene- | ralibus eorum Comitibus in Oppidum Nagy Schink,
Anni praesen- | tis Millefimi Sexcentefimi Sexagesimi quarti, ad
diem | ultimum Mensis Januarii proximè praeteriti | indictis, cele-
bratis, | conclusi.

2r. A—D₂=10 sztlan levél.

*Datum in Oppido Nagy | Schink, die vigesimo quarto Mensis
Januarii,¹ Anno Domini | Millefimo Sexcentesimo Sexagesimo quarto.*

9.

[399.] *Gyulafejérvár, (1665.)*

ARTICVLI DOMINORVM MA- | GNATUM ET NO-
BILIUM TRIUM NATIONUM | regni Transylvaniae, par-
tiumque Hungariae eidem annexarum, in Generali eorum
Congregatione, ad diem 10. Mensis | Sept. Anni 1665. in Caf-
trum Radnoth indicta | & celebrata conclusi.

2r. A—B₂=4 sztlan levél.

*Datum in Castro nostro Radnoth, die 16 Mens. Sept. Ultima |
videlicet Congregationis nostrae, Anno 1665.*

(Szöveg záródísz.)

10.

[400.] *Gyulafejérvár, (1667.)*

ARTICVLI DOMINORVM MA- | NAGTUM (sic!) ET
NOBILIUM TRIUM NATIONUM | Regni Transylvaniae,
Partiumque Regni Hungariae eidem annexarum, in Generali
eorum Congregatione, ad diem quin- | tum Mensis Januarii,
Anni Millefimi Sexcentefimi | Sexagesimi Septimi, in Civitatem
Maros-Vá- | sárhely indicta & celebrata con- | clusi.

2r. A—C₄=12 sztlan levél.

*Datum | in Civitate nostra Maros-Vásárhely, die quarta Mensis
Fe- | bruarii, ultima videlicet Congregationis nostrae Generalis, | Anno
Domini Millefimo Sexcentesimo Sexagesimo septimo.*

¹ Világosan hiba: *Februarii* helyett.

11.

[401.] *Kolozsvár?* (1669.)

ARTICVLI DOMINORVM MA- | GNATUM ET NOBILIUM TRIUM NATIONUM | Regni Transylvaniae, Partiumque Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus ad diem vigesimum- | quintum Mensis Januarii Anni praesentis Millefimi Sex- | centesimi Sexagesimi Noni, ex edicto Celsitudinis Prin- | cipalis in Civitatem Albam Juliam indictis & | celebratis conclusi.

2r. A—B₂ C₄=8 sztlan levél.

Datum | ALBÆ JVLIÆ die 25. Mensis Januarii | videlicet die Congregationis nostrae. Anno Domini | Millefimo Sexcentesimo Sexagesimo | Nono.

12.

[402.] *Kolozsvár,* (1682.)

ARTICULI DOMINORUM MAGNATVM | ET NOBILIUM TRIUM NATIONUM REGNI | nostri Transylvaniae & partium Hungariae eidem annexarum, in | Generalibus eorundem Comitibus, ad diem 17. Mensis Februarii, | Anni praesertis (sic!) 1682. in Oppidum nostrum Fogaras, ex | edicto nostro Principali indictis & celebratis | conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum in Oppido nostro Fo- | garas, die 14. Mensis Martii, ultimâ videlicet, die Congregatio- | nis nostrae, Anno Domini, Millefimo Octua- | gesimo Secundo praenotato.

13.

[403.] *Kolozsvár,* (1682.)

ARTICULUS DOMINORUM MAGNATVM | & NOBILIUM TRIUM NATIONUM REGNI | Nostri Transylvaniae & partium Hungariae eidem annexarum, in | Generalibus eorundem Comitibus ad diem 1. Mensis Augusti Anni | praesentis 1682. in Possessionem Gerla ex edicto nostro | Principali indictis & celebratis, Conclusus.

2r. 2 levél.

Datum in Poffessione Gerla die 4. Mensis Augusti. ultimâ videlicet Congregationis nostrae. Anno Domini, Millesimo, Sexcentesimo, Octuagesimo Secundo praenotato.

14.

[404.] Kolozsvár, (1707.)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATVM & Nobilium Trium Nationum Regni Transylvaniae & Partium Regni Hungariae eidem Annexarum, in Generalibus Eorum Comitibus, ad diem vigesimum octavum Mensis Martii Anni praesentis Millesimi Septingentesimi Septimi, ex Edicto Suae Serenitatis Principalis in Civitatem Maros-Vásárhely indictis & celebratis, Conclusi.

2r. A—F₂=12 sztlan levél.

Datum in Civitate Nostra Maros Vásárhely, Die vigesima prima currentis Mensis Aprilis, ultimâ videlicet dictae Generalis Nostrae Diaetae, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septimo.

TÁRCZA.

LEVÉLTÁRI VITA AZ ORSZÁGGYÜLÉSEN.

Az 1897. évi költségvetés országgyűlési tárgyalása alkalmával f. évi január hó 29. és 30. napjain érdekes vita folyt le a képviselőházban. *Eötvös Károly* orsz. képviselő a belügyminiszteri tárcza XVI. fejezete 1. czimének tételénél, mely a m. kir. országos levéltár dologi kiadásait 6307 frtban irányozta elő, magvas beszédet tartott, s azon kulturális feladatok fontosságát méltatva, a melyek betöltésére a levéltárak hivatva vannak, kimutatta az e czélból rendelkezésre bocsátott anyagi eszközök elégtelen voltát és egyben kiterjesztve figyelmét a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárára, valamint a vidéken őrzött hiteles helyi, hatósági s egyéb levéltárakra, elsőrangú, sürgős állami feladatként hangoztatta az egész hazai levéltári ügy rendezésének szükségét. Az igaz úgyszeretettel és lelkesedéssel megindított vitát valódi tudományos magaslatra emelte *Thaly Kálmán* kitűnő történetírónk másnap elmondott beszéde, a melyben a szaktudós harmincz éves személyes tapasztalatai útján szerzett adatokkal egészítve ki Eötvös Károly állításait, még élesebben mutatott reá azokra a hiányokra, a melyekkel a hazai levéltári ügynek ma tényleg meg kell küzdenie.

Mindkét beszédet s az általuk provokált hivatalos válaszokat egész terjedelmükben közölve, ezzel első sorban jelezni kívánjuk azt a fontosságot, melyet a kérdésnek tudományos szempontból tulajdonítanunk kell. Alkalmat akarunk másrészt szolgáltatni illetékes szakembereinknek, hogy a tárgyhoz szóljanak, azt minden oldalról, minden szempontból megvitassák. Az eszmecsere, a melynek megindítására s folytatására a hivatott tényezőket ezennel felhívjuk, meggyőződésünk szerint csakis hasznára válhat a kérdésnek, melynek helyes megoldása mindannyiunk régi vágyát képezi.

A megvitatarló kérdések sarkalatos pontjai már a lefolyt képviselőházi vitában kellő megvilágítást nyertek. Két dologról van szó: az országos levéltár anyagi eszközeinek szaporításáról és a vidéken jórészt hozzá férhetetlenül, s ép ezért felhasználhatatlanul heverő hivatabs levéltári anyag értékesítéséről. Az első kívánság okadatolásáa nincs szükség: a magyar királyi országos

levéltár ma. sajnos. sem anyagának elhelyezése. sem tisztviselőinek száma és javadalalmazása tekintetében nem áll azon a színvonalon. a melyen a magyar állam hivatalos levéltárának állani kellene. Hogy ezen segíteni kell, azt az illetékes hivatalos körök maguk sem tagadhatják. A második pontban, a vidéken levő hivatalos jellegű levéltárak jövődj sorsának rendezésében két szempont érvényesülhet; egyik az összes hiteles helyek. törvényhatóságok s egyéb hivatalos testületek országos és köztörténeti jellegű iratait az országos levéltárban kívánja egyesíteni; a másik szempont négy vagy öt vidéki központ szervezését javasolja, szoros kapcsolatban a felügyeleti joggal felruházandó budapesti országos levéltárral. Mindkét szempontnak meg vannak a maga előnyei; s következetesen végrehajtva mindkét mód megfelel a tulajdonképeni czélnek, hogy t. i. hazánk történelmének forrásai kellő gondozás alatt az utókor számára megőriztessenek és a történelmi kutatások rendelkezésére álljanak.

E czél hangoztatásánál azonban szükségkép figyelemmel kell lennünk a magánkezekben levő óriási anyagra is, a családi levéltárakra, a tudósok és amatőrök oklevélgyűjteményeire; sőt ha a bizonytalan sorsot tekintjük, a melyeknek az ily magántulajdont képező iratok ki vannak téve, első sorban és legsürgősebb szükségként azok biztosítását kell a levéltári ügy rendezése feladatának tekintenünk. És itt az a körülmény, hogy úgy Eötvös Károly, mint Thaly Kálmán a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárát is bevonták a vitába, kedvező alkalmat nyujt nekünk, hogy e tekintetben röviden körvonalozzuk álláspontunkat. Ha az okleveleket csupán mint a történelem forrásait tekintjük, levéltárak és levéltárak között nincs különbség, és Thaly Kálmánnak bizonyára ez a szempont lehegett szeméi előtt, midőn a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárát az országos levéltárral vélte egyesítendőnek. De más' ént áll a dolog, ha az egyes levéltárakat jogi természetük szempontjából vesszük tekintetbe. Az országos levéltár és a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára, igaz, mind a kettő a magyar állam tulajdona; de amaz, mint fentebb már hangsúlyoztuk, az állam hivatalos levéltára, történelmi jogainak öre; ez — alapítványi jellegétől teljesen eltekintve — részben állami pénzen. vétel útján, részben ajándék és letéteményezés által szaporodó gyűjtemény, melynek gyarapodását ily módon jobbra véletlen körülmények befolyásolják. Mint kizárólag tudományos célokat szolgáló intézet, a múzeumi levéltár a vallás- és közoktatásügyi minisztérium alá tartozik; az országos levéltár ellenben, mint az állam hivatalos levéltára s mint az állami közigazgatás szerves kiegészítését képező hivatal, a belügyminisztériummal áll szervezeti kapcsolatban s ha az alól kivétetnék, leghelyesebben a miniszterelnökség hatásköre alá volna helyezendő. Ismételten hangsúlyozva

azonban a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának szorosán tudományos jellegét s hivatkozva arra a köztudomású tényre, hogy a lefolyt húsz év alatt 34 magyar főrangú és nemes család tette itt örök letéteményezés útján levéltárát a tudományos kutatás közkinésévé, magától látjuk kidomborodni a hivatást, a mely a Magyar Nemzeti Múzeumra a levéltári ügy országos rendezése esetén vár. Ha bekövetkezik amaz általunk rég várt idő, a mikor az államhatalom a magyar levéltári ügyet a megillető figyelemben részesítheti, levéltáraink sorsának biztosítására két nagy országos centrum áll rendelkezésünkre: a magyar királyi országos levéltár, mint a hivatalos jellegű levéltárak központja, és a Magyar Nemzeti Múzeum, a melyben nemesi családaink levéltárai, a ma jobbára elkallódófélben levő nemesi levelesládák, a magánkézből megszerezhető gyűjtemények s egyes darabok találnak majd biztos menedékre.

De nem akarunk a kérdés taglalásába bocsátkozni. Csupán elismerésünket és köszönetünket ismételjük közéletünket jeleseiivel szemközt, a kik felszólalásukkal napirendre hozták hazai levéltáraink elhanyagolt ügyét.

Sch. Gy.

1.

Eötvös Károly beszéde.

T. képviselőház! Az Országos Levéltár rovatánál óhajtok felszólalni és levéltáraink országos ügyét akarom én annak a kabinetnek a figyelmébe ajánlani, a mely néhány percczel ezelőtt még létezett, most azonban, úgy látom, már nem létezik.

Mielőtt azonban erre térnék, a t. ház kegyes engedelmével néhány megjegyzést akarok tenni a t. belügyminiszter urnak épen az imént tett előterjesztésére, melyben szives volt néhány állítással foglalkozni, és a melyben arra törekedett, hogy az általa érintett állításaim erősségét meggyöngítse. *(A szónok itt a vármegyei közigazgatás körébe vágó kérdésekkel foglalkozva, azután így folytatja beszédét):* T. képviselőház! áttérek most arra, a miért tulajdonképen fel akartam szólalni, az országos levéltár kérdésére. Az országos levéltár kérdését én rendkívül fontosnak tartom. Nem csak az ezredéves emlékűnnap alkalmából jöttem rá ennek a fontosságára s nem csak pusztán kormányzati és igazgatási indokok vezettek engem arra, hogy e kérdésben felszólaljak, de vezettek különösen ifjuságunk nevelésének nagy érdekei; mindazon körülmények, melyek e nagy érdekekkel össze vannak kötve. Azt hiszem, egyetért velem mindenki e házban, ha azt mondom, hogy nemzetünk története, hozzá méltó és igazi története, az elmúlt korszakok nagy férfiaihoz méltó története még megírva nincs. Mindenki egyet ért velem, ha azt mondom, hogy magasabb társadalmi osztályaink növendék-leányai

és ifjai kezében, szemük előtt és gondolkozásukban oktató olvasmányul ezer és ezer számra vannak idegen népek és nemzetek történelmi dolgozatai s idegen férfiak életrajzai és leírásai, a helyett, hogy kezükben s szemük és lelkük előtt a mi nemzetünk multjából vett, költőileg is szép, történetileg is kitünő rajzok és történetünk azon nagy alakjainak életleírásai, melyek nemzeti önérzetünket emelik, volnának egyedüli olvasmány tárgyai.

Egy nagy nemzet történetének megírásához kell a legnagyobb, a legmélyebb, a legbecsesebb és a legkiterjedtebb írói géniusz; az igazi nagy történetírók az emberiségnek voltaképen a leggazdagabb szellemei, mivel egy nemzet történetét jól megírni a legnehezebb elmemű; hadvezérek nagy számmal vannak, dráma-írók is nagy számmal vannak, egyéb elmeművek alkotói is minden téren nagyobb számmal vannak, mint a történetírás terén, ez a legkritkább és legnehezebb munka.

Erre alkalmas írói géniusz született volna már minálunk is, de az önérzetes írói géniusz bizonyos félelemmel és aggodalommal kezd ahoz a tárgyhoz, nemzetünk történetéhez, mikor tudja, hogy a multunkra vonatkozó okiratoknak százazrei, sőt milliói vannak még, a melyek a napvilág elől el vannak vonva, a melyekben csak a rendet és a sort felfedezni is egy emberélet szükséges s melyek nem csak hazai nyelven nincsenek kiadva, de nincsenek eredeti nyelvükön sem, sőt melyek még regestálva nincsenek, de még katalogizálva sincsenek.

Itt van nekünk egy országos levéltárunk, a melyben mint értesülök, csupán az antemohácsiának 36,000 darabot tesznek; a mohácsi csata után való okiratok száma pedig sok százezerre, talán milliókra rug. Ott van például egy rész, az ugynevezett limbus. História-íróink egy pár decennium óta egyébnek nem nevezik, mint limbusnak. Azt hiszem, a t. belügyminiszter ur, mint Tolna vármegye egykori vezértisztviselője, tudja azt, mi a limbus, mert hiszen Tolna vármegyében volt elég, van most is. Limbusnak hívja a magyar nép azt a mocsarat, a melyik feneketlen; azt a mocsarat, a melyben hasznavehetetlen állatok és növények tenyésznek, egyéb semmi; azt a mocsarat, melyhez nem lehet épkezláb hozzáférni, a ki pedig beleesett, nem tud belőle kikeveredni. Ime, ennek nevezik az országos levéltár egy részét a mi tudósaink évtizedek óta. A mely erők ott vannak az országos főlevéltárban: a főlevéltárnok, 4 országos levéltárnok, 4 levéltári fogalmazó és 1 fogalmazó gyakornok — meggyőződtem róla közvetlenül — feladatukat ismerik, hivatásukat érzik, idejüket, erejüket, munkájukat feladatuk teljesítésére fordítják, de én biztosítom a t. belügyminiszter urat, ha csak ennyi erővel akarja ezt rendezni, az újabb ezredév bekövetkezik és a limbus akkor is megmaradt tolnavármegyei bőségben és terjedelemben. Pedig az országos levéltár aktái még csak nem is nagyobb része az ország és nemzet

tulajdonában levő összes történelmi érdekű és fontosságu leveleknek. Hogy milyen a t. kabinetnek igazgatása, a melyhez pedig a vármegye nem fér hozzá, még a főispán sem, csak egy esetet hozok fel. Ott van a cs. és kir. — vagy az »és« kimarad — cs. kir. udvari kamarai levéltár Bécsben. Ebbe a cs. kir. udvari kamarai levéltárba a mult századok folyamán a magyar családokat és magyar dolgokat, azok közt várakat és vármegyeket érdeklő nagy fontosságu köziratoknak egész serege vándorolt át illetéktelenül, helytelenül, alaptalanul. De minthogy minden cs. kir. bécsi hivatal Magyarországot és annak minden dolgát Csáky szalmájának tekintette, nem sokat törődött azzal, hogy ezek az okiratok Magyarországot érdeklik és illetik, és azért ott összehalmozták őket. De én úgy vagyok értesülve, hogy már az osztrákok sem fektetnek nagy súlyt arra, hogy ezek az iratok ott legyenek, sőt ők maguk szivesen belenyugszanak abba, hogy ezen az egykori cs. kir. udvari kamara barlangjaiban lévő magyar okiratok onnan hozzánk visszahozassanak. Úgy vagyok értesülve, hogy ezelőtt már 13—14 esztendővel bele is egyeztek; úgy vagyok értesülve, hogy a mi böles kormányunk 13—14 esztendő óta tünődik, intézkedik, igazgat, adminisztrál, dekretel, korrespondeál ez ügyben és azok az iratok még most is csak ott vannak. Ha már maga az, hogy országunk tulajdona, ezen nagybecsü levéltár, visszahozassék — a minek voltaképen semmi legyőzhetetlen akadály sem áll utjában — sem történhetik meg 13 - 14 esztendő alatt, mit várjunk mi a kormány miniszteri felelősségétől, igazgatási képességétől s a nemzet e közkinese iránti érdeklődésétől? Hát mért nem hozzák vissza? Mert nincs ember, a ki feldolgozza, mert nincs hely, a hova elhelyezzék, s így holt tőke marad még 33-ik unokánk idejében is.

Itt van a nemzeti múzeum kezelése alatti országos levéltár, — mert az is országos. Ott is van antemohácsiána talán 6000, pusztán azokból a levelekből, melyek általában a múzeum kezelése alá tartoznak. Azonkívül ott van több mint 30 előkelő történelmi család levéltára, melyek ott vannak deponálva. Azokat is rendbe kell hozni, portól, egértől óvni. Épen most értesültem, hogy egy ilyen levéltárban egészen eleven egérfészket fedeztek fel apával, fiaival s azok most preparálva ott vannak a múzeumban! Miért van ez így? Mert nincs személyzet. S miért nincs személyzet? Mert nincs rá való pénz. Mert a mi minisztereink előtt a legutolsó pezsgős lakoma is fontosabb, mint az országnak ez a fontos dolga. Majd a kereskedelmi tárczánál lesz szerencsém felhívni a t. képviselő urak figyelmét arra, mennyi pezsgő fogyott el a milleniumi ünnepeken. Ha e pénznek csak felét fordítanák e szent célra, nem egerek gazdálkodnának ebben a nagy nemzeti kincsben.

Itt vannak a kerületi táblák iratai. E táblák előtt ezer meg ezer pör folyt, melyekben nagy fontosságu régi okiratok szerepeltek. E táblák közül a nagyszombatinak iratait már áthozták ide, de nem

tudnak neki helyet adni; itt vannak beszegezve, nem tudom, miféle szekrényekben. Ott van a kőszegi, a debreczeni, a felvidéki, gondolom eperjesi. Tudja-e a miniszter ur, hogy e levéltárak milyen állapotban vannak? Van-e ott kellő kezelés, ellenőrzés? Van-e szakember, a ki rendben tartja, portól, nedvességtől óvja, katalogizálja, kivonatolja őket s kiadásukat előkészíti? A miniszter ur erről nem tud semmit, én sem tudok semmit, pártja sem tud semmit, mert mindezekben nem történik semmi. Egy 600 frtos irattári tiszt kezeli a nemzet történetírásában mélyreható fontosságú okiratok ezreit, egyik-másik törvényszéki épületben, mert a kerületi táblák iratait ide tették át.

Itt vannak az egykori hiteles helyek, a káptalanok, apátságok, prépostságok és nem tudom, miféle egykori egyházi hatóságok levéltárai. Azok nem egyházi dolgok, talán Molnár János t. képviselő ur lesz kegyes beleegyezni, hogy azok a nemzet tulajdonai.

(*Thaly Kálmán közbeszólása.*) Van a káptalannak is külön levéltára!

Eötvös Károly: Azok a nemzet tulajdonai, azok az ország tulajdonai, mint egyéb közhitelességű helyek gyűjteményei. Már most a régebb időben, 1848 előtt ezen nemes káptalanok kebelében volt ember, a ki értett az iratok kezeléséhez vagy volt legalább olyan a ki erre törekedett vagy legalább olyan, a kiről azt hittük, hogy érti. De ma nézze végig azt a 33, vagy nem tudom hány hiteles helyet a t. belügy-, kultusz- és igazságügyminiszter, hány nemes káptalanban talál szakembert, aki evvel foglalkozik? Egy-két helyen, talán Esztergomban vagy Nagy-Váradon van ilyen, de nézze meg Veszprémet, Szombathelyt, vagy Nyitrát. És hozzáteszem, t. belügyminiszter úr, hogy ezekről a nagyfontosságú levéltárakról még katalógus sincsen, igazi és tökéletes, az ország és a felelős miniszter kezében, sőt van egy pár hiteles hely, a hol épen semminemű katalógus sincsen, a hol nem csak senki sem dolgozik azon, hogy ezen okiratok regestái elkészüljenek, ezek kiadása előkészítettessék, de még arra sem ügyel senki, hogy ezek biztosítása mindenképen megnyugtató módon történjék.

Itt vannak a felső bíróságok levéltárai. Én magam láttam egykor a maros-vásárhelyi kir. tábla előszobájában, melléktermeiben és folyosóin faragatlan deszkaszekrényekben 10—20—30 halom régi írást, a melyek Erdély legelőkelőbb családait érdeklík. Senki sem őrzötte; sem iktatva, sem kezelve, sem garantálva nincsenek senki által.

Itt van a kúriának és a budapesti kir. ítélőtáblának levéltára, semmi különösebb ellenőrzés alatt nincsen. Pedig mi volna hát a teendő? Hiszen mindenki előtt, a ki egy pillanatig gondolkozik a tárgyról, tisztán áll, hogy a végezel az volna, hogy mindezen iratok a tudomány mai állása szerint hiralatilag megállapítva, sajtó útján a nemzetnek, sőt az emberiségnek közkincsévé tétessenek. De a mig ezt a nagy czélt elérjük, addig multhatlanul el kell

érni mielőbb azt, hogy ezek legalább regestával láttassanak el s az iratok mellett annak borítékán mindenütt rajta legyen az iratok regestája.

De ha ezt sem érhetjük el, oda kell törekednünk, hogy legalább még a mi életünkben az országban létező összes iratokról egy egyetemes, összhangzó katalogus készíttessék és az a sajtó útján nyilvánosságra hozassék, hogy a tudománynak ugy hazai, mint külföldi buvárlói tudomással birjanak arról, hogy ezen iratokban mily kincsek rejlenek a nemzeti és egyetemes történelemre nézve. De avval az erővel — igen kérem a t. miniszter urat, fordítsa figyelmét erre a kérdésre — azzal az erővel, a mellyel most rendelkezünk, ugy az országos levéltárban, mint a nemzeti muzeumban még a tökéletes katalogizálás célját sem érhetjük el soha.

De ott vannak a vármegyék, törvényhatóságok és városok levéltárai. Valóban kötelességemnek tartom, de nagyon kedves kötelességemnek tartom, mint e parlament tagja, elismerésemet kifejezni azon családok iránt, a melyek áldozatot és munkát nem kimélve, levéltáraik gazdag tartalmát a sajtó útján a hazai és külföldi tudós világának részint már rendelkezésére bocsátották, részint most bocsátják. Itt vannak a Zichy és Károlyi grófi familiák és legujabban ugy értesültem: a Teleki és a Sztáray családok, ott vannak a Palásthy és Nedeczky családok s talán van még egy pár több is. De én meg vagyok arról győződve, hogy, ha a t. kabinet tagjaiban érdeklődés volna ezen nagy nemzeti ügy iránt és ha azok a főispán és alispán urak nagyobb sulyt fektetnének erre, mint a mandátum-szerzésre, hát akkor minden vármegye meghozná azt az áldozatot munkában és pénzben, hogy a maga levéltárának gazdag tartalmát a tudományos világ rendelkezésére bocsássa. Minden vármegye és minden város; csak egy lelkes vezető, egy lelkes hang, a nemzeti érdekek iránt érzékkel biró, kötelességét ismerő, lelkes államférfiu kellene s mindez megtörténnék néhány év alatt. Akkor azután a tudomány hivatott bajnokai képesek lennének arra, hogy egyetemes áttekintést nyújtó katalogus állíttassék össze legalább a tartalmáról ezeknek az okiratoknak, évszám szerint, tárgy- és betűrendben. Ez a legkevesebb, a mit a történetírás tárgyát képező oklevelekre nézve el kell érnünk. És erre legalább az eszközöket meg kell szereznünk; de azon 10 - 12, vagy nem tudom hány ezer frttal, a mely most a költségvetésbe fel van véve, ismételten és ismételten kijelentem, ezt a célt meg sem közelítjük soha.

Ma pl. a nemzeti muzeumban azon örvendetes mozgalom után, hogy egyes kiváló családok levéltáraikat ott helyezik el, a melyeket még rendezni kell, a nemzeti muzeum szakszemélyzetének tetemes idejét erre kellvén fordítani, még a folyó ügyeket sem képesek elvégezni. Úgy hogy részemről szükségesnek tartom — határozati javaslatot nem adok be e tárgyban, mert attól félek, hogy a t. többség

leszavazza — felhívni a t. belügyminiszter úr figyelmét két dologra. Az egyik az, hogy a mennyiben az országos levéltár mai helyiségei megengedik, a szakerek ott annyi fogalmazó gyakornokkal szaporíttassanak, a mennyi találkozik s a levéltári fogalmazói és országos allevéltárnoki teendők végzésével megbizott férfiak száma még legalább tizzel szaporíttassék s valamennyi tisztességes fizetéssel legyen ellátva. Csak magában az országos levéltárban kell ekkora szaporítás, tekintettel arra, hogy, a mint hallatszik, a bécsi cs. kir. udvari kamara magyar iratai is ide mihamarabb visszajönnek. Minthogy pedig előmenetel, előmozdítás ebben a hivatalban sincs, mert hiszen egy főlevéltárnak van, az pedig, — ha az isteni gondviselés úgy akarja — még 30 évig is élni és dolgozni fog, tehát az a levéltárnoki gyakornok oda fel nem juthat; sőt az a két allevéltárnok is, még ha az isten egészségüknek kedvez, legalább annyi ideig él, hát előmozdításra kilátás itt sincs; úgy hogy azok a tudományos képzettséggel bíró fiatal emberek megöszülhetnek, megkopaszodhatnak, életük minden örömét és virágát elhullathatják abban a nyomorúságos fogalmazói vagy titkári fizetésben, ennél fogva legalább azon skála szerint, a mely skála szerint egyéb közigazgatási szakokban az előmozdítás történik, ezen férfiak fizetése javíttassék. Hiszen nem közönséges tisztviselők, nem közönséges hivatalnokok ezek. Ők a tudomány bajnokai, a kik a tudomány érdekében napról-napra nehéz harczt folytatnak, nehéz csatákat vívnak, egészségük és életük örömeinek rovására.

Nem egyetemes tudományossági czélokért — ámbár erre is áldozni kell az olyan nemzetnek, mint a miénk — hanem saját nemzet-i céljainkért hozzuk ezt az áldozatot.

És ha megnézzük a nagyvilágnak, idegen nemzeteknek tudományos irodalmát, minden nemzet számára megvan a hely, minden nemzetnek meg van állapítva a szerepe, a melyet a művelődés nagy történetében elfoglal, fel van tüntetve állása és hivatása, melyet minden nemzet a tudomány és a közművelődés haladásában az emberiség jólétére elfoglal és teljesít. De a magyar nemzeté nincs, arról az idegen tudomány, a német, orosz, francia, angol igen keveset tud. És nemzetünk ezer éves multját, azt a fenséges szerepet, melyet az emberiség javára ez a nemzet ezer éven keresztül vitt és visel, kellőképen feltüntetve nem találjuk sehol. Miért nem találjuk? Mert az idegen nemzetek tudományos férfiai a mi nemzetünk fiaitól várják azt, hogy az erre vonatkozó anyagot a mult századok sötétjéből kihozzák a napvilágra és az egyetemes tudományosság rendelkezésére bocsássák. Ezt nem teheti más nemzet, csak a magyar. Ezért nem áldozhat más, csak a magyar nemzet. Ezt más tudományos világ férfiai el nem végezhetik sok minden oknál fogva, csak a magyar tudományos világ férfiai. (Helyeslés).

A mit Thaly Kálmán t barátom egy rövid, de fenséges kor-

szakra nézve napvilágra hozott, tegye meg a nemzet egészében legalább egy más téren; annyit talán megtehet, amennyit egy ember a maga szűk erejével képes volt megtenni. Én a XVI. századnál fényesebb korát nemzetünknek nem ismerem. Annyi hősi jellem, annyi fenség, annyi elszántság, olyan irtóztató küzdelem kelet és nyugat felől, mint amennyit a nemzet akkor tanúsított azon vadsággal szemben, melylyel a mohamedanizmus ránk rontott és azon vadsággal szemben, melylyel az önkényuralom nyugat felől rontott ránk: soha a nemzet oly erős, oly szép és fenséges nem volt. És ennek a XVI. századnak roppant gazdag kincsei eltemetve hevernek, legalább rendszeresen nem ismeri senki, nem is ismerheti azokat senki. A rendezés nagy munkájához miért nem látunk hát hozzá? Miért nem akad egyszer egy államférfi, aki ama nyomorult szűk körben, melyet a 67-es dolgok meghagytak számunkra, legalább a nemzetünk szive közepén élő értelemnek meg tudna és meg akarna felelni? Miért nem akad egy államférfi, a ki egyszer már kész volna arra, amivel nemzeti önrésztünket is emelhetjük és a világtudományt is előmozdíthatjuk? (Helyeslés.)

Miért nem akad államférfi, a ki élére állna ennek az ügynek, mikor ez nem kerül milliókba, mint sok minden más, a minek nemzetünk alig veszi hasznát?

Ezeket tartottam szükségesnek elmondani. Határozati javaslatot nem adok be, de a t. miniszter úr és a többség figyelmét felhívom erre a kérdésre. (Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbalon.)

2.

Latkóczy Imre államtitkár válasza Eötvös Károly beszédére.

T. ház! Az előttem szólott képviselő úr imént elhangzott beszédjének azon részéhez, melyben az országos levéltár ügyével foglalkozott, óhajtok néhány megjegyzést fűzni.

Az országos levéltár mostani alakulatában működése és hatásköre alapszik részben törvényen, részben a kormány intézkedésén; túlnyomó részben azonban a gyakorlat révén fejlődött. Az országos levéltár alapját megvetette az 1723: XLV. t.-cz. abbeli rendelkezése, mely szerint az állam a fontosabb közjogi természetű és egyéb okmányokat, úgyszintén egyes családoknak és magánegyénekeknek kiválón nagy fontosságú okiratait az országos levéltárban őriztette. Újabb törvényhozásunk csak az 1882: XXIII. t.-cz.-ben intézkedik az Országos Levéltár kibővítése és gyarapítása érdekében, amennyiben elrendelte, hogy a két erdélyi országos levéltár, jelesen a gyulafejevári káptalan, valamint a kolozs-monostori konvent kezelése alatt levő levéltárak az országos levéltárral összeolvasztassanak.

Thaly Kálmán: És a kamarái.

Latkóczy Imre: A törvény tehát az országos levéltár gyara-

pitása, kibővítése érdekében egyéb intézkedést nem tett, de igenis tett a kormány adminisztratív úton, jelesen már a 70-es évek elején intézkedett az iránt, hogy a régi erdélyi, ú. n. »gubernium« iratai beolvasztassanak, a mi megtörtént; legújabbán pedig végrehajtatott a kormánynak azon intézkedése, mely szerint a thesaurus aktái szintén beolvasztandók. Tárgyalások vannak folyamatban és részben már eredményre is vezettek és végre is hajtattak az iránt, hogy a horvát országos levéltárból az 1849 és 50-es években elvitt iratok visszakerüljenek, azok részben már itt is vannak, csak a Nádasdy és Zrinyi-családokra vonatkozó okmányok nincsenek még itt, de ezekre nézve is alapos kilátás van arra, hogy a tárgyalások kellő eredményre fognak vezetni. (Helyeslés.)

A t. képviselő úr különösen két óhajának adott kifejezést: hogy a hiteles helyek gondozása alatt lévő levéltárak egyesíttessenek, és hogy a fennállott kamarából a magyar érdekeket érintő okmányok visszakerüljenek. Hivatalos tudomásom révén kijelenthetem, hogy mindkét irányban már régebb idő óta tárgyalások vannak folyamatban. A hiteles helyek által kezelt levéltárak visszaszerzése tekintetében még bizonyos elvi nehézségek vannak; viszont az udvari kamarai iratok kettéválasztása hosszabb időt fog igénybe venni; e részben tehát, habár elvi nehézség nem áll fenn, még egy kis ideig türelemmel kell lenni, míg a kormány által több ízben hangoztatott s visszhangra is talált óhaj megvalósul. Ismételem tehát, hogy a kormány intézkedett a törvényhozás kezdeményezése nélkül is, hogy az országos levéltárba belekerüljenek mindazon okmányok, amelyeknek bármi tekintetben országos, közjogi fontossága van. (Helyeslés.)

Midőn 1867-ben az egyes miniszteriumnak hatásköre szabályoztatott, az országos levéltár adminisztratív tekintetben a belügyminiszterium alá helyeztetett; ezóta a tulajdonképeni levéltári funkción kívül kettős irányban működik még: tudományos és közigazgatási irányban. Tudományos tekintetben talán nem szükséges reflexiókat tenni, mert épen az előttem szólott képviselő úr a belügyi költségvetés ú. n. általános tárgyalása alkalmával elismerőleg nyilatkozott e tekintetben. A közigazgatásira nézve szükségesnek tartom érinteni, hogy a levéltárnak ezen hatásköre kizárólag a gyakorlat alapján fejlődött. Ezt az állapotot a jelen kormány úgy találta, hogy novumakat nem létesített. Közigazgatási tekintetben az országos levéltár véleményező szakközege a belügyminiszteriumnak minden oly közigazgatási irányu ügyek elintézésénél, a melyekre vonatkozólag az országos levéltárban vagy okiratok, vagy más adatok léteznek. Célja ennek az, hogy azon részint közjogi természetű, részint a multakra kiható ügyek a meglevő hagyományokkal és a nemzeti tradíciókkal összhangzó szellemben intéztessenek el. E részben tehát, azt hiszem, a belügyminiszteriumot szemrehányás nem érheti.

Attérve már most a t. képviselő úr által hangoztatott két

óhajra, t. i. a személyzet szaporítására és a helyiség kibővítésére : legyen szabad megjegyezmem, hogy a személyzet elégtelenségére vonatkozó panasz reám az újság ingerével hat.

Thaly Kálmán: Évek előtt említettem.

Latkóczy Imre: Az országos levéltár főnöke, a ki e tekintetben legalább is illetékes egyén, e miatt sohasem panaszkodott, soha a személyzet szaporítása végett a belügyminiszteriumnak előterjesztést nem tett.

Arra, hogy a személyzet elégséges és a levéltár hivatását kellőleg betölti, bizonyíték az, hogy a hozzá intézett ügyek igen gyorsan intéztetnek el, és ha egyik vagy másik elmarad, annak nem a személyzet elégtelensége, hanem az az oka,

Thaly Kálmán: Ez nem a tudományos működés!

Latkóczy Imre: hogy az egyes okmányok, különösen a régiéek írása oly hibás, hogy ezeket tulajdonképen dechiffirozni kell, a mi hosszabb időt vesz igénybe. Ez az oka annak, hogy egyik-másik ügy hosszabban intéztetik el. De hogy a személyzet nem elégtelen, kitetszik abból is, hogy az orsz. levéltárból a törvényhatóságok megkeresése folytán gyakran küldetnek ki szakértők az illető törvényhatósági városi levéltárak rendezése céljából és az ily kiküldetés folytán támadó hézag az ügyek elintézésén nem látszik meg.

Thaly Kálmán: Majd reflektálunk reá!

Latkóczy Imre: Ezt, mint a közbeszólásból kivettem, ne méltóztassék pusztán bürokratikus érvelésnek venni, hanem úgy, a mint a magyar közmondás tartja: Néma gyerekek az anyja se érti a szavát. Ha az, a ki nemcsak egy fél órára jön be, mint Eötvös Károly t. képviselő úr,

Thaly Kálmán: Én évtizedekig jártam be!

Latkóczy Imre: . . . hanem évtizedek óta szakszerűen foglalkozik ez ügyekkel, nem emel panaszt és nem nyilvánít óhajt e tekintetben akkor azt hiszem, t. ház, hogy legalább is komoly megfontolás tárgyát kell hogy képezze a t. képviselő ur által előadott kívánság, a ki mintegy szatirával mutatott rá arra, hogy az országos levéltárban egy-egy 600 frttal dotált iroda-tiszt hogyan bírjon annyi szakértelemmel, hogy feladatát kellő mérvben megoldhassa. Hát engedelmet kérek, az országos levéltárban 600 frttal dotált egyén nincs is.

Thaly Kálmán: Nem azt mondta; az az igazságügyi kezelésre vonatkozott.

Latkóczy Imre: Én úgy értettem a felszólalásából. (Mozgás. Elnök: csenget), hogy egész általánosságban kiterjeszkedett az országos levéltár összes ügyeire. A mi pedig a kérdés juridicus oldalát illeti, úgy hallom, hogy az igazságügyi minister úr ő nagyméltósága kíván e részben válaszolni.

Hogy a személyzet a mai viszonyoknak teljesen megfelelő és kielégítő, azt mutatja a költségvetéshez mellékelte részletezés. Nem

akarom fásasztani, a t. ház fürelmét ennek előadásával, hanem csak általában megjegyzem, hogy ott 18 egyén van alkalmazva az öt hivatalozgán kívül, mert hiszen méltóztatik tudni, hogy a levéltári funkcióknál ezekre is szükség van.

Ami már most a helyiség elégtelensége tárgyában emelt panaszt illeti, az csak időleges lehet; a mai viszonyok között a levéltár még teljesen elegendő az általa befogadandó okiratok elhelyezésére; valószínű azonban, hogy a közel jövőben, amidőn az általam jelzett tárgyalások sikerrel be fognak fejeztetni és nagyobb számú okiratok fognak az országos levéltárba bekebeleztetni: már elégtelen lesz. A helyiség bővítése azonban bizonyos kapcsolatban áll a f. évi január hó 1-én felállított közigazgatási bírósággal. A mint méltóztatnak talán tudni, a közigazgatási bíróság csak ideiglenesen van elhelyezve és pedig a fennállott pénzügyi közigazgatási bíróság, valamint a Fortuna helyiségeiben és ezenkívül még 8 szobában, a mely mintegy tartalékját képezte az országos levéltári helyiségnek és eddig nem lett felhasználva.

Minthogy pedig a közigazgatási bíróság elhelyezése — ismétlem — csak ideiglenes és ez a bíróság minden valószínűség szerint a közel jövőben megfelelő helyiségben másutt lesz elhelyezve: az így felszabadulandó és az országos levéltárnak részint kiegészítő részét képező, részint azzal tőzsomszédságos helyiségek felhasználásával a képviselő úr által hangoztatott óhajnak a levéltári helyiségek kibővítésére nézve elég lesz téve. Ezeket kívántam a t. képviselő úr szavaira válaszolni. (Helyeslés jobbfelől.)

3.

Thaly Kálmán beszéde.

T. ház! Egy nagy fontosságú kulturintézménynél, az országos levéltárnál, melynek rovata a belügyi költségvetésnél a tegnapi napon fordult elő, két felszólalást hallottunk. Az egyik Eötvös Károly t. barátomé volt, a ki a tőle megszokott ékesszólással egy kissé bővebben foglalkozott azzal a tárggyal, és elmondott dolgokat, melyek azon nagy fontosságú kulturintézmény állapotát ismeretik, részben új dolgokat, részben olyanokat, melyek e teremben már hosszú évek előtt elhangzottak volt. Akkor volt is momentán némi eredménye a felszólalásnak, azután megint abban maradt magyar mód szerint a dolog, hogy reá érünk arra még. Én igen szeretem, hogy Eötvös Károly t. barátom ezen dolgokat előhozta, felmelegítette, hiszen egy évben egyszer van alkalom ezekről szólni, pedig nagy fontosságúak és ez alkalom épen a belügyminiszterium költségvetésének jelenleg tárgyalás alatt levő rovata. Legfeljebb még per associationem idearum — a közoktatásügyi miniszterium tárczájánál a múzeumról szóló rovatnál, a múzeumi levéltár czimén lehetne ezen dologhoz szólni.

Eötvös Károly t. barátom szellemes felszólalását, úgy láttam, az

egész ház figyelemmel és érdeklődéssel hallgatta. Többben azonban a képviselő urak közül, kik jelen voltak, nem ugyan nyilvános, de magán megjegyzéseket tettek a beszéd hatásáról, hogy csak egyszer-kétszer volt az archivumban, nem ismerheti jól stb. Ezért tökéltém el magamat, hogy én is hozzá szóljak ez ügyhöz, nem először a házban, mert Tisza Kálmán belügyminisztersége idejében többször, még bővebben, mint Eötvös Károly tegnap, szóltam e dolgokhoz, tehát ha Eötvös Károly barátomra vonatkozólag — bármily szellemes és magas röptű lett legyen az ő felszólalása — azok a kifogások, melyeket érintettem, tehetők, azért állok fel, hogy ezeknek a kifogásoknak a szemébe nézzek, annyiban a mennyiben netalán reám is vonatkoznának. Ezért szükséges, mielőtt a dolog meritumába mennék, megemlítenem, hogy szakszerűleg szólhatok és nem mint laikus ehez a tárgyhöz, hogy épen most február hóban lesz 30 esztendeje, a mióta én ezen levéltárakat ismerem, bennük dolgozom és pedig 1867-től kezdve, mikor Lónyay pénzügyminiszterre kineveztetett és leelőször nyílt meg ezen, addig a kamara zárai alatt nagy titokban őrzött archivum és különösen annak limbusa a történetkutatók előtt. Én voltam az első, a kinek a limbus megnyitattott, 8 vagy 9 esztendeig mindennap bejártam, mindennap dolgoztam a pénzügyminiszter engedelmével s 50 darabonként a nem regestált iratokat haza is vihettem, hogy délután is dolgozhassam. Miután a Rákóczi-kort és a vele összefüggő Thökölyi-kort csak ezen levéltárban, 8—9 esztendő alatt birtam feldolgozni, úgy hogy a még fokozatosan utána is előkerülteket azután dolgoztam föl, erre az egy korszakra vonatkozó adatokat, több száz ívet, még másolatokat, regestákat készítettem, azzal igazolhatom, hogy magamnak saját kezemmel leirt több mint 1500 sűrű ívnyi jegyzetem van csak a Rákóczi korból és csak a limbusából ezen országos levéltárnak.

Ezt azért hoztam fel, hogy láthassa a t. ház, mennyire dús-gazdag, kimeríthetetlen forrása ez a történeti adatoknak mindennemű irányban, és hogy csak egy ember egy korszakra vonatkozólag is jóformán élete javát, vagy egész életét töltheti ezeknek buvárlatával és feldolgozásával. Az Archivum Rákóczianum és az akadémiai Monumentákban általam kiadott nagyobb terjedelmű okmányokon kívül, másfél ezer iv regestám van, mely a feldolgozást várja.

Ha visszagondolok ezekre és ottani hosszas kutatásomra, önkéntelenül a klasszikus költő sóhaja eszembe jut: »Heu mihi praeteritos Iupiter si redderet annos!« De »si redderet annos« akkor is ott kezdeném, és nem bálnám meg a rá fordított sok időt, mert az ily szellemi munka közben maga a munka gyönyöre a legszebb jutalom. (Élénk tetszés.) Nemzetünk legmagasztosabb alakjait, a legönzetlenebb szabadságharczóit, pl. II. Rákóczi Ferenczet, Bercsényit, a kiknek köszönhetjük, hogy van még Magyarország és még beszélnek magyarul, és a kikre az idegen, főképp osztrák történészek annyi sarat kentek: ezen archivumokból lehetett csak tisztára mosni és visszaadni fényét

az idegenektől beszenyezett e márvány alakoknak. Nem hiába dolgoztunk tehát, én és többi történetbuvár társaim. Még az osztrák vezérkar írói is kénytelenek most már tudomást venni e limbus adatairól; már nekik sem »Rebell« többé Rákóczi hanem »Fürst der Conföderirten Stände,« mint a szathmári béke- okmányban áll; már ők sem pecsovicsabbak III. Károlynál, a ki megadta a fejedelemnek az őt megillető czímet. Mert az osztrákok nem értenek magyarul, lefordítatjuk ez okmányokat németre és szemük közé vágjuk.

És itt hálásan kell megemlékeznem Falk Miksa igen t. régi barátomról, a ki nagyon elterjedt lapját ily czélokra mindig örömmel nyitja meg. Most egy éve, hogy a híres ónodi gyűlésről általam felfedezett titkos aktákból irt tanulmányomat hat vezércikkben közölte: hadd tudja meg a külföld, hogy a magyar nemzetre hamisított diplomatiai okmányok alapján ráfogott szennyfolt el van mosva a hazai archívumok kétségtelen adatai alapján.

Ilyen és számtalan egyéb hasonló czélra való az országos levéltár. Eötvös Károly t. képviselő társam erről tegnap itt, a tudomány magasztos szempontjából kiindulva, magasröptű beszédet tartott. Reformeszméket ajánlt, hogyan kell a nemzet e kincsesbányáját értékesíteni. És mi lett a válasz? Előállt a kormánynak egy tagja, a ki — nem vonom kétségbe — igen szorgalmas és derék főhivatalnok lehet, és ad olyan választ, melyben mindennek van nyoma, csak az országos levéltár tudományos feladatának nem.

Beszél arról, hogy a személyzet elég gyorsan teljesíti a rábizotkatat, hogy, ha a belügyminiszterhez fordulnak a megyék, a levéltárban eleget tesznek kívánságuknak, és hogyha némely ügy nem megy eléggé gyorsan, ennek az az oka, hogy egyes aktáknak hibás az írása és hogy azokat dechiffrirozni kell. Elmondja, hogy néma gyermeknek anyja sem érti szavát, hogy a főnök sohasem tett előterjesztést a személyzet elégtelen volta miatt stb.

No hát, t. államtitkár ur, én, a ki évtizedeket töltöttem e levéltárban s most is bejárok, ha érkezésem van, noha már nagyjában befejeztem ott kutatásaimat, ismerem azt a derék személyzetet, nagyon kvalifikált emberek egytől-egyig, tudósok, a kik elismerésre méltó tudományos munkákat adnak ki az akadémia vagy egyéb közegek útján a magyar történelem számára. Oly paleografus az egytől-egyig, a ki szakvizsgát tett és nincs egy se, a kinek valami nehézséget okozna akár egy Zsigmond korabeli okmánynak az olvasása, pedig ezek a legrosszabbak. A dechiffálás tehát nekik nehézséget nem okoz, és e tekintetben készséggel elismerem az ő tudományukat.

Ott vannak pl. I. Rákóczi György marginalis konceptusai, gr. Pekry Lőrincz levelei. Ezek okozhatnak nehézséget, de nem azért, mintha az illetők ne volnának erősek a paleografiában, hanem csak készakarva voltak úgy írva, hogy csak a titkáraik olvashatták el.

De a paleografiában ottan baj nincsen, e tekintetben ott kész emberekkel rendelkezünk.

A mi a személyszaporítást illeti, hát azt ne várja t. államtitkár ur, hogy a levéltárnak érdemes főnöke tegyen e tekintetben előterjesztést, várhat in infinitum. Mert Pauler Gyula, a milyen nagy tudós, ép annyira szerény ember is és különben is jól tudja, hogy a pénz önöknek először a választásokra és más politikai célokra kell és kegyelemmorzsa csak, a mit helyyel-közzel a tudománynak oda dobhatnak, hogy tessék-lássék valami. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) A t. államtitkár ur tegnapi felszólalásában tisztán az adminisztratív szempontra fektette a fősulyt. Hát arra elégséges a személyzet, ha valaki kamarás akar lenni önök közül; oda megy, és ha őseit nem tudja, kinyomozzák, ha nemesi levelét akarja valaki, a Liber Regiusból kiírják, hitelesítik is, ha tudniillik benne van; határigazításoknál szintén kiszolgáltatják a szükséges adatokat. A kurrens ügyek tehát úgy folynak ott, mint a karikacsapás. De nem ez a főczél, mert ha a »historia magistra vitae« nagy elvének értékesítésére van szükség valahol, akkor mi magyarok vagyunk azok, mert történeti joggon fekszik a mi nemzeti alapunk, a melyről ha leléptünk, végünk van. Ha valamely nemzetnek ápolni kell a levéltári okmányokban fekvő kincseket, akkor a magyar van arra hivatva. Erre pedig az a személyzet nem elégséges. Fenntartja ugyan valahogy a kurrens ügyeket, de hogy azokat a regestákat elkészíthesse, vagy egy oly generális katalógust teremtsen, a milyent Eötvös Károly t. képviselőtársam tegnap említett, azt ne várja, t. államtitkár ur.

Ha a t. házat érdekli, elmondom, hogy miként állnak az ügyek abban az országos levéltárban, mint olyan ember, a ki 30 esztendeig jártam oda. (Élénk éljenzés a szélsőbaloldalon.) Köszönöm az éljeneket, de én ezt nem tulajdonítom érdememnek, mert nekem benső ösztönöm sugallta e munkát és megnyugtat az a tudat, hogy dolgoztam. (Éljenzés.)

Az országos levéltárnak magva tehát a régi kamarai levéltár. Én még mint olyanban dolgoztam több esztendeig benne. Ennek kihalt vagy kimenekült emigráns nemes családok lefoglalt birtokain talált levélgyűjtemények képezik a kincseit, s ezekkel mi történt? A mi jószágaikra vonatkozott, azt a szepesi, budai, pozsonyi kamarák okmányából átvizsgálták és a mit jogilag értékesnek találtak ezekből, azokat regestálták és lajstromba vették. A magánlevelezéseket pedig és kulturtörténeti adatokat, a melyek reánk, hisztorikusokra a legnagyobb kincset képezik, mint haszontalanokat: »Inutilia,« »Nullius valoris« félre dobták. Igen jó, hogy mind meg nem semmisítették, hiszen utóbb majdnem valamennyit is ez a sors érte. Ezek képezik a mostani diplomaticum archivum legnagyobb részét: hozzájárul még a káptalani levéltárak és egyéb okmánytárak, mint pl. mostanában a Hunyadi-levéltár, a mely Münchenből haza szereztetvén, oda oszta-

tott be. Ez a csekély személyzet igenis dolgozott rendszeresen, és munkásságának eredménye az, hogy a diplomatikai archívum 1526-ig, tehát egész a mohácsi vészig teljesen katalogizálva és rendben van; de már a czédula-katalogus, a regestában, a mely a rendszeres archívumhoz hozzátartozik, még csak 1400 közül jár. Ez után jönnek a Zsigmond-kori hosszú okmányok, melyek innen az ajtóig érnének és a melyeknek száma iszonyu tömeg, mert roppant sok okmány kelt úgy Zsigmond hosszú uralkodása alatt, mint az utána következő Mátyás alatt. Hogy a mohácsi vészig ez a személyzet elérjen a regestákkal, azt én nem fogom megérni.

De most áttérek a limbusra, a hogy mondják, a melyben az újabb kornak, különösen a XVI—XVII. és a mult század levéltárainak legnagyobb kincsei rejlenek. És itt be kell vallanom egy régibb bűnömet. (Halljuk! Halljuk!) Jobb is azt bevallanom, mert megkönnyebbszik utána a lelke. Én abban a bűnben leledzettem 30 évvel ezelőtt, a miben t. kollégám, Molnár János apát ur, csakhogy én csak egyszer cselekedtem meg. Ő pedig nagyon sokszor, t. i. én is elkereszteltem, úgy mint a limbust. (Derűtség) Ez a limbus be volt dobálva, zsufolva a szekrények fölé, a szekrények alá, a zugokba, folyosókra stb. Porolták is ezeket sulyos vesszőkkel, hogy szétszakadtak az okmányok minden évben kétszer. Ez iratoknak nem volt nevük, olyanok voltak, a melyek Rákóczi, Bercsényi és más kibujdosott jó hazafiak lefoglalt levéltáraiból kerültek ide.

A rengeteg jószágaikat elkobozó kamarai hivatalnokok ezen iratok közül a birtokokra és jogokra vonatkozókat regisztrálták; hanem a művelődéstörténeti adatokkal telt nagy becű diplomacziái és hadi leveleket, mint semmit érőket, inutiliákat félredobták. Ez még csak megjárta volna, de tettek egyebet is. (Halljuk. Halljuk.) Volt az egyetemnek egy papirosmalma Körmöczön s nyomdája Budán. Midőn a nagy tót szekerek a kész papirost hozták Budára, hogy üresen vissza ne terjenek, a kamarai archívumból megrakták azokat kislejtezett actákkal, sókönyvekkel, melyek iszonyu nagy protokollumok voltak. Ilyenkor a limbusból, a nullius valoris inutiliákból, vagyis a XVI., a XVII. és a XVIII-ik századbeli nem regestált okmányokból annyit raktak a tót szekerekre, a mennyi rájuk fért. Azokat elvitték Körmöczre, hol sokat áldoztak Neptunnak, mert mint anyagot beáztatták a papirosmalomban. Ha azonban valaki ezen okmányokért valamivel többet ígért, mint a mennyit maga a papiros megért: vehetett annyit, a mennyi neki tetszett. Ekképen mentették meg az actáknak egy kis részét, a melyek közül azok, a melyeket a tudós Jerney vett meg, jelenleg Kecskeméten a kollegiumi könyvtárban őriztetnek.

Szerencse, t. ház., hogy ezekből az iratokból általában valami megmaradt, de még ezt is nagy veszedelem fenyegette 1866-ban, mikor az akkori nagy hatalmu kamarai elnök Marcher a helyiségeket a szerencsétlen hadjárat után a sebesültek kórházává akarta átalaki-

tani. Az akkori archívum direktora azonban, a ki egy becsületes kamarai tanácsos volt, a kinek szakképzettsége nem volt, az archívumokhoz nem igen értett, jó magyar ember lévén, hogy a kapott utasításnak megfelelhessen és a kórodát berendezhesse, inkább felrakta a szekrények tetejére, azok alá a folyosókra a fűtő lyukakba, és oda a hol csak helyet kapott ezen limbust aktáit csak hogy ne kelljen azokat megsemmisítés végett Körmöczre küldeni. Ez a derék ember Gervay Károly volt. Hálásan ejtem ki nevét, mert közvetve neki köszönhetem, hogy ottan 10 évig dolgozhattam, s mert ha ő így nem jár el: ma nem volna semmink e nevezetes limbusból.

Igy menekült meg, t. ház, a miről Eötvös Károly t. képviselőtársam tegnap tett szót, és a mi legnagyobb kincse levéltárunknak. Igaz ugyan, hogy ez még rendezve nincs, és hogy csak nagy fascikulusokban van elhelyezve, mikor én ott dolgoztam, számuk »Nro 903.« vagy pedig »Ad Nrum 903.« volt.

Ebből sohasem jöttem én ki 8 esztendeig, még mindig Nr. 903 volt a kezemben, némelyikben 5—6 száz, a másikban 40—45 darab. Az egyik aktának eleje hiányzott az egyik csomagban, a másik aktának a vége a másikban; sem számozva, sem rendezve nem volt semmi. E tekintetben utóbb annyira mentünk, éppen az akkori felszólalásom következtében, mikor még Tisza Kálmán volt a belügyminiszter, hogy Pauler úr az országos levéltárnok a személyzet egy részét azzal bizta meg, hogy ezen limbust legalább évek és napok szerint rendezze. A mi az említett elkeresztelést illeti, nem azért neveztem én azt el limbusnak, mert olyan zombékos, süppedékes mocsár, a milyenek Tolnában is vannak, és a mint azt Eötvös t. barátom mondta, hanem azért, mert mint a limbusban várják az elkárhozott lelkek a felszabadulást, úgy itten az akták. Ez az én elkeresztelésem és ebben a bűnben leledzem én együtt Molnár János t. képviselő úrral. Ezt az elnevezést azután továbbra is megtartották. E nagy mennyiségű, becses akták Pauler levéltárnok úr és a személyzet buzgalnából most már legalább fasciculusokba vannak rakva napok és évek szerint, a mennyire lehetséges volt. Katalógusok azonban még nincs, mert arra nem értek még rá; azonban meg kell adni, a tisztviselők annyira lelkiismeretes pontossággal jártak el a rendezésnél, hogy ha pl. a Rákóczi-korból egy csonka akta került elő dátum nélkül: akkor hozzám jöttek, mint a ki évekig dolgoztam e korról s kértek, hogy segítsen meghatározni az akták idejét és én lehetőleg a pontos vagy legalább megközelítő dátummal láttam el valamennyit. A hivatalnokok elkövettek mindent, a mi lehető volt és erejüktől tellett, de nagyobb rendet ennél létrehozni nem bírtak. Ez azonban nem elégséges, mert index nincs s mert ezek a missilis levelek tartalmazzák: a hadi, diplomaciai és belügyi aktákat és leveleket. Ezekre nézve én akkori beszédemben azt a módot ajánlottam Tisza Kálmán belügyministersége alatt, hogy miután a személyzet

elégtelen volt, megbízható idősebb embereket, latin nyelvet értő nyugdíjazott tanárokat és papokat kérjenek fel, kik állásuknak megfelelő 3, 4, 5, 6 frt napidíj mellett dolgozzák fel az anyagot. Ezen eszme ellen Paulernak scrupulusa volt és azt mondotta, hogy ezeknek a nagy kincseknek mivoltát, nagy értékét ismerve, nem tud megnyugodni, mint az archivum főnöke, abban, hogy hivatali esküt nem tett emberek kezelésére bizassék a rendezés, bármi szigorú felügyelet alatt is, mert igen könnyen megtörténhetik, hogy egyes óvatlan pillanatban mégis csak el fognak egyes fontos akták tűnni. Igaza volt; én azonban ezen ügygyel azóta is sokat foglalkoztam, hogy mi módon lehetne mégis segíteni a bajon? Tehát most már más czélszerűbb módot ajánlok a t. belügyminiszter úrnak. Ez a mód pedig az, hogy, miután az archivum tisztviselői azon órákban tartoznak dolgozni, melyekben a miniszterium többi tisztviselői vannak elfoglalva s a melyekben azok meg is teszik kötelességüket, s miután az avancement ott a szakma szűk voltánál és a személyzet csekélységénél fogva mégis nagyon lassú, a mint Eötvös Károly t. barátom nagyon helyesen hangsúlyozta, minél fogva a tisztviselők kénytelenek szabad órákban az akadémia által kiadandó, díjazott történeti munkákkal foglalkozni, a mit helyesen cselekszenek, szólíttassanak fel, hogy illő külön díjazás mellett szabad óráikat az archivum javára töltsék el. Így Pauler skrupulusának is elég lesz téve, ha felesküdtött hivatalnokok járnak be délután 3-tól 6-ig, 7-ig, hogy a limbus katalógusát elkészítsék külön átalány mellett, melyre pár ezer forintot évenkiint szívesen megszavazhatnánk. Ez által az archivum szakszerűen fel lesz dolgozva és a hivatalnokok a történetírás és az archivum rendezése javára tölthetik azt az időt, melyet különben másutt kénytelenek tölteni. Így 5—6 év alatt a limbus katalógizáltatnék.

Eötvös Károly t. képviselőtársam és a t. államtitkár úr is említették a hiteles helyek és a bécsi udvari kamara levéltárának lehozatalát, amennyiben minket illet és a nemzeti múzeum levéltárát. Ezekről is szólnunk kell, mert kapcsolatban vannak az országos levéltár ügyével.

A hiteles helyekre nézve igaza van Eötvös Károly t. képviselőtársamnak. Azoknak iratai kétfélék. Azokat, a melyek birtokaikra vagy egyéb ügyeikre vonatkoznak, tőlük elvenni nem lehet, mert magántulajdont képeznek, de a mint az állam felügyel arra, hogy birtokaikat ne devasztálják, ép úgy joga van felügyelni közérdekű irataikra is.

A locus credibilisek némelyikében vannak most is, akik értenek hozzá, így Esztergomban, Pannonhalmán; Szombathelyen tudomásom szerint nincs, onnan tehát kopizálni lehetetlen. Hogy Veszprémben van-e, azt nem tudom. Váradon van, de ott meg okirat nincs, a sok háboru következtében a régiebbek elpusztultak. Leleszen ágyufojtásnak használták az okmányokat, gróf Bercsényi Miklós, a

nagy kurucz vezér vette el a tűzerektől s ő küldte vissza Leleszre. Ma is akta Bercsényianá-nak nevezik azokat, melyek legjobban érdeklík az alföldet, mert az alföldre vonatkozó iratokat Lelesz őrizte. Itt nincs senki, a ki képes volna lemásolni régi okmányokat. Nyitrán van ugyan egy kanonok, de ez sem a hiteles hely levéltárával, hanem csak a káptalanival foglalkozik. Ismerem a nyitrai levéltárat. Magamnak is majdnem áldozatul esett az egyik szemem, oly nyomorultan van elhelyezve a levéltár a vártoronyban.

Ezekre a kincsekre teljes joga van az országnak. Azt mondja a t. államtitkár ur, hogy nézetkülönbségek forognak fenn az átvételre nézve. Engedelmet kérek, itt nézetkülönbség nem foroghat fenn. A birtokaikra vonatkozó levéltár kétségtelenül a káptalané vagy a konventé. A többire az országnak kétségtelenül joga van, ha az illető káptalan vagy konvent nem akar gondoskodni arról, hogy mindenütt egy, vagy — hogy a helyettesítés eszközölhető legyen — két, a paleografiai szakvizsgát letett egyén alkalmaztassék, hogy a szokásos taksá mellett, akárminő korbéli okmány másolatát ki lehessen adni a feleknek, ha nem akarják, kényszeríteni kell őket arra, hogy a hiteles helyek úgy kezeltesenek mint az országos levéltár.

Ez a legegyszerűbb megoldási mód. Nagyon kérem a t. miniszter urat, ne procrastináljuk ezt a dolgot sokáig, mert még úgy járhatunk, mint a gyulafejrvári levéltár, melynek nagy része az újabb időben semmisült meg.

Kolos-Monostorról is felhozták a levéltárat és ott hagyták a monostorra magára vonatkozó magán levéltárt, az ott helyben van, de a közlevéltárt baj nélkül ide lehetett hozni. Ha pl. valaki, mint az egri érsek vagy a pannonhalmi főapátság, ragaszkodik ahhoz, hogy tovább is ott kezeltesék a hiteles helyi archivum, tartson mindig kéznél képzett paleografusokat, mert telik a tudós papokból és benediktinus szerzetesekből elég. Ily feltétel alatt ott lehet hagyni, de reverzálist kell venni a főpaptól, hogy tőlük bizonyos taksáért kikaphasson akármely fél pragmatikus hiteles másolatát valamely okmányának. Mert Esztergomban például nem lehet követelni Pór Antal kanonoktól, hogy 2 frtért másolja le nekem azt az okmányt, a mit keresek, vagy nem lehet azt kívánni Knauz Nándor préposttól sem, hogy tegye meg ugyanezt a pozsonyi káptalan archivumára nézve. Ezek tudják az okmányokat olvasni, más ott alig képes erre, de ezen urak 2 vagy 5 frt vagy nem tudom mennyi taksáért nem fognak bárkinek is okmányokat másolni.

Ezeket a helyeken tehát annak, a ki meg akarja tartani a hiteles helyet, tessék szakszemélyzetet is tartani. Nagyon kérném különben ezeknek a káptalani levéltáraknak mielőbbi bevonását, mert az országos levéltárban a diplomatikai aktáknak beleolvasztása az ante-mohácsianába akkor fog csak befejezteni, ha e hiteles helyek országos érdekű iratai mind be lesznek vonva.

A mi most már a bécsi udvari kamara okmányait illeti, itt tömérdek van magyarországi eredetű. Mikor lefoglalták itt a kihalt családok vagy kibujdosott főurak, nemesek birtokait, a budai, szepesi, pozsonyi s más kamarák beszédtek az iratokat is s azután a limbust itt hagyták. A birtokokra vonatkozó részt a bécsi kamara illetéktelenül bekívánta információ végett, hogy az érték cím mellett megállapíthassák, hogy a birtokot zálog- vagy örökjogon bírták-e, hogy kiterjedt-e az adomány a női ágra, vagy nem, mert ehhez képest taksálták meg az új vevőt. Ilyen aktát tömérdeket vittek Bécsbe. Az udvari kamara kivonta belőle a kivonandókat, hogy ítéletét megalkothassa s mikor véleményét megalkotta, az aktákat örök időre ott felejtette, csak az elintézését küldte ide vissza.

Ott maradtak továbbá a Nádasdiak pottendorfi uradalmára, vagy a határszéli pozsonyi vidékekre vonatkozó irományok.

Nagyon jó forrásból tudom, hogy e magyar aktáknak az országos levéltárba való bekebelezése ellen semminemű elvi akadály nem forog fenn. De az a baj, hogy, ha nem élünk az idővel, ez a mostani jó alkalom elröppen. Nem akarok világosabban beszélni, de jól tudom az osztrákok nagy irigységét mi irányunkban minden szempontból. A kedvező alkalmat nem szabad »ad kalendas graecas« halasztani, mert ha a a közös pénzügyminiszteriumban változás lesz, majd találnak ők akkor ürügyet arra, hogy a magyarokat jogosan megillető akták soha haza ne kerüljenek. (Ígaz! Ugy van! a szélső-baloldalon.) Ezért kell sietni a dologgal, úgy is hosszú évek óta így van már s én tudnám az okot is, miért van így? A mostani bécsi főlevéltárnoknak és a melléje rendelt személyzetnek nincsen elég érkezése a szeparációra s talán ezen múlik. Ez legalább az egyik ok. Ha ezek a sokféle hasznos foglalkozással, közügyi dolgokkal annyira el vannak foglalva, hogy ezt nem végezhetik el, akkor nincs más mód, mint innen küldeni ki az országos levéltár személyzetéből egy-két szakembert a kiválasztás végett, hogy haza hozzák. A mi minket illet, mert — ismétlem — elröppen a mostani jó alkalom, s azután hiába a kapaszkodásunk utána.

Eötvös Károly: Három év óta van ez az alkalom, de Latkóczy úr nem tud róla.

Thaly Kálmán: S akkor, ha ez meg lesz, azokat a generális indexeket, a melyekről Eötvös Károly t. barátom a tegnapi napon oly szépen nyilatkozott a tudomány magas szempontjából és a magyar nemzeti szempontból, csak akkor lehet elkészíteni s közzé tenni. Ha akkorra a limbus is oly módon lesz rendezve, a mint mondtam, és a hiteles helyek archivumai olyatén módon bevonatnak, a mint ajánlám, mert olyatén módon lehető, ha az udvari kamarai levéltár is itt lesz, akkor lesznek majd azok a szakszerű regesták kinyomathatók, kötetenkint kiadhatók, mert az egész művelt világon ritka nemzetnek

maradtak meg levéltárai úgy, mint nekünk — hála Istennek — minden viszontagságok daczára.

Akkor majd Kálmán király okmányaitól kezdve, a melyek a legrégebbek, a szatmári békéig temérdek kötetben lesznek ezen kincsek közzétehetőek.

Eötvös Károly t. barátom a nemzeti múzeum levéltáráról is megemlékezett, a mely utóbbi időben jelentékenyen szaporodott; igen előkelő nagy családoknak, mint a gróf Forgách-családnak, amely a legrégebb ma is élő arisztokrata család az országban, mely IV. Bélától kezdve mindig zászlósúri szerepet vitt, okmányaival, egész levéltárával és sok másokéval is, így a báró Balassáékkal is ide került; ezeknek rendezése foglalja el a múzeum nagyon szűkre szabott levéltári osztálya szakerőit.

Eötvös Károly t. barátom említette tegnap jó humorral, hogy egy egér-fészket mutogatnak ott, amelyben az egerek apraja-nagyja tanyáz. Ez így is van. Akit érdekel, menjen el a múzeumba a levéltári osztályba, lát ott furcsa vashengereket, görgeteg formájú okmánytartókat, a melyeket, ha az ellenség jött, arra használtak, hogy bele-rejtették az okmányokat; kocsira rakták, tiszta vasból való záros hengerek ezek, a melyeket török-tatár, német elől félreeső helyeken mocsárokba rejtették, ezekbe víz sem hatolhatott, — egyéb, csinosan faragott tölgyfa-ládák és vasszekrények között mutogatnak, mondom, egy egérfészket is. Úgy tudom, hogy a Balassáék szekrényei közül való, de meg kell adni, hogy nem a múzeumban fészkeltek bele magukat az egerek, hanem Hrabócson, Zemplén vármegyében. És oly művésziesen van okiratszalogokból összerágicsálva, hogy becsületére válik azon tudós egereknek, s mint kuriózumot mutogatják a múzeumi levéltárban. Ez azonban az illető urak gondossága rovására ne értesék: mert ők kellőképen őrzik ezeket; az egerek pusztítása ezelőtt történt. Mennyi kincs pusztul el ily módon! Magam is kéményekből, padlásokból szedtem össze sok dolgot, így a gróf Cziráky-családnak 1254-ből való legrégebb okmányát a mosókosárban, a kocsisok és lovaszok számadásai között találtam meg Pozsonyban, az Esterházy-palotában. Most persze már büszkén őrzik, mint nevezetességüket. Némely helyen lószerszámot tisztogatnak okmányokkal a nagy uraknál, másutt a kertészeknek adják ki, kik az üvegházak ablakait törülgették ilyen jeles aktákkal. Efféle helyekről kellett megmenteni, elhozni s a nemzeti múzeumban deponálni azokat. Az országos levéltárban is vannak ilyen letéteményezett családi levéltárak, a melyek gondosan őriztetnek és, amennyire a személyzet elégtelensége engedi, lassacskán ezek is rendeztetnek. Szóval a mint ezek, úgy a limbus rendezését is, ha azon módon, a mint ajánlottam, megkezdjük, 5—6 év alatt meg lehet csinálni 1400-tól 1526-ig a regesztálást, azonban a jelen személyzettel én legalább meg nem érem. A katalogusok kinyomatását

pedig addig nem lehet elkezdni sem. Idegen tudósok előtt most is szégyen azokat megmutatni.

A mit Eötvös Károly t. barátom említett, hogy 600 frtos szakavatatlan irodatisztek őrzik e kincseket és a mire az államtitkár úr azt felelte, hogy ilyen fizetésűek nincsenek is; arra vonatkozólag azt kell megjegyeznem, hogy itt tévedés forog fenn. Mert Eötvös Károly t. barátom fölhozta a régi kerületi táblákat, mint Kőszeg, Nagyszombat, Eperjes, Debreczen. Ezekre mondta ő, hogy a levéltárakat 600 frtos tisztviselők kezelik. A nagyszombati talán itt van, de a másik, pl. az eperjesi, az ott maradt Eperjesen, a törvényszék irattárnokának, ilyen 600 frtos hivatalnoknak a felügyelete alatt áll. Ott tessék a baj okát keresni, nem hogy azok mulasztának, a kik itt vannak az orsz. levéltárban.

A múzeumba akárki megyen, láthatja, hogy ott nagy rakásokban vannak a családi iratok, személyzet nincs annyi, hogy rendbe szedhesse azokat, noha folytonosan dolgoznak.

T. ház! E dolgokat alaposan kell orvosolni és azok módszerét is más nyélbe ütni, mint eddig volt. Azt mondta a t. államtitkár úr és igen helyesen, hogy az országos levéltárnak mostani funkciója részben tradíciók útján fejlett úgy ki, a mint kifejlett és nem újabbi beosztás. 1867-ben azért osztatott be a belügyminiszteriumhoz, mert az öreg Török János volt akkor ott nádori levéltárnok. Ott volt egy kis egy emeletes házikó a belügyminiszterium mellett, abban volt a nádori levéltár és a belügyminiszterium, illetőleg a helytartó tanács felügyelete alá tartozot. Mikor a pénzügyminiszterium épületéből a dúsgazdag kamarát, a levéltárt is, a melyben én dolgoztam évekig a limbussal, elvitték, ez is a belügyminiszterium hatásköre alá adatott. Tisztelem én a közigazgatási hatáskört, de hogy az országos archívum és az abban levő roppant fontosságú iratok egynehány kamarásságot kereső, a Liber Regiusokban nemesi diplomákat kutató kedvéért ott maradjon, ez aránylag csekélység, és ezen archivumnak nemzeti és tudományos fontosságához képest, a melyre reá mutat Eötvös Károly t. képviselőtársam és a melyet csak szakszerű tudományos kezelés mellett lehet értékesíteni, a mi mostani állapotánál fogva, de egyéb okoknál fogva is aligha történhetik.

Mi történik a külföldön? Minden közarchívum tudományos intézetnek tekintetvén, a közoktatásügyi miniszter hatásköre alá tartozik. Tudjuk, hogy a nemzeti múzeumnak levéltára is oda tartozik. Ezen nemzeti múzeumi levéltárat, melynek nagyon szűkre szabott személyzete van, egyesíteni kellene az országos levéltárral, mert rokon szakok; a ki a nemzeti múzeum levéltárában dolgozik, az, tudjuk, hogy nem fog dolgozni pl. mineralógiai determinációkkal, és ha így e két levéltár személyzete egyesítettik, megnagyobbodván a létszám, mégis valamivel nagyobb lesz az előléphetési reményük is az ott levő tisztviselőknek, és biztosak lehetünk arra nézve is, hogy azok szak-

emberek lesznek. Mig így két ministerium alatt lévén a két levéltár, különböző és nagyon nehézkes a kezelés, a feldolgozás; pedig ha a belügyministerium hatásköre alól kivétnék az országos levéltár, amint ezt a tudományos szempont kívánja és a közoktatásügyi miniszter hatásköre alá tétetnének: a két levéltárban alkalmazott tisztviselők egy nyomon, egy módszer szerint működhetnének.

Miután ehhez a fontos kérdéshez csak egyszer lehet egy évben szólni, nagyon jól tette Eötvös Károly t. képviselőtársam, hogy felszólalt. Én, mint aki ez ügygel ismerős vagyok, mert mesterségem, kötelességemnek tartottam elmondani azokat, a miket elmondtam, sine ira et studio. Hiszen elvihetné az Ármány, vagy mondjuk magyarán, elvihetné az ördög a dolgot, hogyha még az ilyenekben is a pártpolitikai tekinteteket vennők figyelembe. Kulturális ügyekben a pártpolitikának helye nincs. (Helyeslés jobbfelől.) Itt, csak úgy mint a kultuszministerium számos feladatánál, tisztán magyar nemzeti és tudományos szempontból kell felfogni a kérdést és azért kérem az igen t. túloldalt: vegyék azon jóindulattal az én felszólalásomat, mint a minő jóindulattal tettem, és ne idegenkedjék tőle különösen a t. kormány, netalán azért, hogy ellenzéki oldalról jött, mert hiszen oly embertől vitatattott meg most ez a kérdés, a ki életének java részét, 30 esztendőt szentelt a történeti kutatásoknak. (Éljenzés.) Talán némileg jogosulva vagyok e szerint hozzászólni, tehát a mi megvalósítható, méltóztassanak megvalósítani és ne vegye zokon indítványomat a t. belügyminiszter úr sem, — hiszen ez nem személye ellen irányul — hiszen ő ugyis másnemű igen fontos ügyekkel foglalkozik. én elvi okokból, a történelmi tudományszak szempontjából ajánlom azt, hogy az országos levéltár vétessék ki az ő tárczája köréből és tétessék át a kultuszministeréhez. Így van az egész művelt világon és Magyarország csak a civilizált államok példáját fogja e tekintetben követni. (Helyeslés a szélő baloldalon és jobbfelől.)

Ezen dolgokat én sem egyéni, sem pártszempontból, hanem a nemzeti tudományosság és a magyar kultúra rám nézve egyedül irányadó szempontjából tartottam szükségesnek elmondani. A tétel ellen különben kifogásom nincs, sőt részemről oly csekélynek tartom azt, hogy erre a célra, a magyar történetkutatás céljaira, többet is hajlandó volnék megszavazni. (Általános helyeslés és éljenzés.)

4.

Perczel Dezső belügyminiszter beszéde, Eötvös Károly és Latkóczy Imre felszólalásai.

T. ház! Nagyon röviden kívánok azon kétségtelenül nagy-érdekű vita után, amely az országos levéltár tételénél a tegnapi és a mai napon elhangzott, felszólalni és nem annyira azon célból, hogy én is bebocsátkozzam azon tudományos értékű fejtegetésekbe, melyeket hallottunk, hanem hogy néhány kijelentést tegyek, a melyek

egynémelyike talán alkalmas lesz úgy a ház tagjait, mint a nagy közönséget is megnyugtatni.

Legelső sorban kijelenteni tartozom, hogy az országos levéltár élén ez idő szerint szerencsénk van oly egyént birni, aki úgy is mint köztisztviselő, úgy is mint tudományos szakember, az országnak kétségtelenül elismerését, valamint az én bizalmamat is a legmagasabb mértékben kiérdemelte. (Helyeslés.)

Én tehát mindazon dologban, amelyek a országos levéltárnak úgy is mint hivatalnak, úgy is mint tudományos eszköznek vezetését és kezelését illeti, a leghatártalanabb bizalommal viseltetvén iránta, javaslatainak mindenkor a legkészségesebben adok helyet.

Meg kell nyugtatnom a t. házat az iránt is, hogy igenis tudom, hogy valóban igen sok alapja van annak, amit a képviselő urak felhoztak; de másrészt hozzá kell tennem, hogy azért az országos levéltár rendezetlenségéről vagy pongyolóságáról szólni nem lehet; mert igaz ugyan, hogy az tudományos szempontból nincs egészen felhasználva, de hiszen a felszólaló képviselő urak sem fogják tagadásba vonni, amint épen az akadémiának legtöbb kiadványában látható, hogy igenis felhasználták azt az anyagot, a mely az országos levéltárból rendelkezésükre bocsáttatott. (Igaz! Ugy van!) De a levéltár fejlesztésére is az utóbbi időben igen sok történt. Itt van a Hunyadi-levéltár megszerzése, mely az 1896. évben hajtatott végre. (Igaz! Ugy van! jobbfelől.) Bajorországból szerencsések voltunk megkapni a Hunyadi-levéltár egyes darabjait. A kamarai levéltár Magyarországra vonatkozó részének átvétele és részünkre való kiszolgáltatása iránt abszolte a legkisebb elvi vagy más akadály sem forog fenn, tisztán csak az egyes daraboknak kiválasztása és elküldése van hátra. Ez folyamatban van és biztosíthatom a t. házat, hogy ennek siettetése, a mennyiben az én hatáskörömbe tartozik, rajtam mulni nem fog. (Helyeslés.)

Ép így vagyunk a hiteles helyek levéltárainak átvételével. Ez régi dolog, régóta levélváltás folyik e tekintetben. Épen e napokban, talán 10 nap előtt, voltam abban a helyzetben, hogy megsürgettem két káptalant, a melyek válaszaikkal még hátrálékbau vannak. Mihelyt ezek megérkeznek, úgy a mint eddig foglalkoztunk vele, siettetni fogja a belügyminiszterium azt is, hogy ezen levéltáraknak — értve mindig a publikus részt, mely nem a káptalant, mint birtoktulajdonost illeti — az országos levéltárba való beszállítása biztosíttassék.

Eötvös Károly: Még meg sem kezdődött!

Perczel Dezső belügyminiszter: A képviselő ur itt azt kiáltatta közbe, hogy meg sem kezdődött. Az átvétel nem, de a tárgyalás igen.

Felhozom az egri káptalan esetét. Ez a leghatározottabban megtagadta az átadást.

A kérdés tehát nem olyan, a mely a belügyminiszter egy toll-

vonásával elintézhető volna. De biztosíthatom a t. házat, hogy a tárgyalás folyik, és mihelyt alkalmas stádiumba jut, a megoldás be fog következni.

Itt van továbbá a levéltár helyiségének a kérdése. Teljesen igazuk van a t. képviselő uraknak, hogy az a helyiség, melyben az országos levéltár ez idő szerint van elhelyezve — a régi helytartósági levéltárnak egy része — semmiféle szempontból nem felel meg a czélnek. De e tekintetben, és hozzá tehetem hogy épen azon alkalomból, hogy a most életbe léptetett közigazgatási bíróságnak alkalmasabb elhelyezése szempontjából a belügyminiszteriumi épületet abban a részében, a mely a vár uri-utczai vonalát képezi, ki kell építeni, e részben már is megkerestem a kereskedelemügyi ministert, hogy ily tervet készíttessen, a melyben e bíróság elhelyezhető lesz és ezzel kapcsolatosan a belügyminiszterium udvarában a két traktus az országos levéltár elhelyezésére a mostani kor igényeinek teljesen megfelelő helyiséget nyújthasson. (Helyeslés.)

Végre, t. ház, még csak Eötvös Károly t. képviselő urnak egy megjegyzésére kell hogy kiterjeszkedjem, arra, melyben a megyei levéltárakról szólt. (Halljuk! Halljuk!) Én teljesen méltánylom és teljesen értem is e felszólalását, örömmel is fogadom annyiban, a mennyiben ez az egy felszólalás igen alkalmas arra, hogy egymagában megdöntse azt a két napi érvelést, a melyben a t. képviselő ur itt e házban az önkormányzat érdekében kifejtett. (Tetszés jobbfelől.) Mert ha valami sajátos tulajdonsága van a vármegyének, a saját székházán kívül, a levéltára az. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Már most ha ennek a kezelése, tudományos felhasználása is olyan, mely nem az önkormányzat körébe tartozik, hanem ezt is a kormánytól kívánja, akkor ennél flagransabb bizonyítékot nem szolgáltatathatott arra, hogy a tekintetben a mi álláspontunk a helyes. (Helyeslés és tetszés jobbfelől.)

Maga a tétel nem támadtatván meg, kérem a t. házat, méltóztassék azt elfogadni. Végezetül csak kijelenthetem, hogy a legnagyobb örömmel veszem azt a minden oldalról nyilvánuló áldozatkészséget, melylyel a ház az országos levéltárnál esetleg általam javaslatba hozandó személyszaporítás iránt most már előleges készségét kinyilvánítani szíves volt. (Általános élénk helyeslés.)

Eötvös Károly: T. képviselőház! Félreértett szavaim helyreigazítása czimén óhajtom a t. ház kegyes figyelmét egy pillanatra igénybe venni. Nem a t. államtitkár ur tegnapi beszédére reflektálok, mert ő nem szavaimat értette félre, egész beszédemet félre értette, sőt egész beszédemet meg sem értette (derűtség a bal- és szélsőbaloldalon), hanem a t. belügyminiszter úr által a vármegyék levéltáráról mondottakra. Én nem azokat értettem, hanem a városi, törvényhatósági levéltárakról beszéltem, a melyek között még becsebbek is vannak, mert a török, tatár és német barbarizmus

által nem dulattak fel annyira némely felvidéki városban. Én azokat is említettem, de a t. belügyminiszter úr szintén alaposan félreértett, mert én nem azt mondtam, nem is gondoltam, hogy a kormány, vagy a miniszter avatkozzék bele, hogy mi történjék a vármegyék és törvényhatóságok levéltárával — hanem abból az analogiából, hogy egyes előkelő, főbb, de köznemes családok is elég anyagi áldozatokkal, erkölcsi érzékkel, fáradalommal és buzgalommal családi levéltárakat sajtó útján a nemzet tudományossága rendelkezésére bocsátották és bocsátják, következtettem, hogy mennyivel inkább megtennék ezt azok a vármegyék, ha volna egy férfit, egy államférfit, a ki ennek az eszmének az élén állana, buzdítólag, serkentőleg, a tudományosságnak és a hazafiságnak nagy szempontjai által engedve magát vezéreltetni. Azt mondtam, fáj nekem, hogy ezt az államférfit azokon a piros székeken nem látom 30 esztendő óta és keletkezében sem látom ma sem. Nem az önkormányzatot akarom ezzel megtámadni, úmbár megjegyzem: minden vármegye a leghazafiasabb, a legszive-sebb örömmel venné, ha az ország kormánya a tudomány nevében és érdekében oda szakférfiakat küldene ki időnként. Minden vármegye a legnagyobb buzgalommal nyitná meg levéltárát, hogy azok a szakférfiak abba betekintsenek s a mi rendezésbeli hézag ott van, annak pótlására segédkezet nyújtsanak és azt az anyagot tudományos feldolgozásra alkalmasabbá tegyék. A mit pedig a vármegyék és a vármegyei törvényhatóságok hazafias örömmel vesznek, abban az önkormányzat megtámadása nincs. A tudomány és a hazafiság érdekéről van itt szó, nem pedig nagy politikai elvek ilyen vagy olyan valóításáról. Várom a t. belügyminiszter urtól . . .

Elnök: Kérem, a képviselő ur nagyon is megmagyarázta szavait, méltóztassék ehhez tartani magát. (Derűltség.)

Eötvös Károly: Bocsánatot kérek, befejezem rögtön. Én azt gondolom, erre a nagy megmagyarázásra nagy szükség is volt.

Még csak azt jegyzem meg, hogy abban az igen t. belügyminiszter urral egyetérttek, hogy az az érdeklődés, mely itt a házban az ügyet most kísérté, csakugyan üdvös dolog lehet, de csak akkor, ha a t. belügyminiszter ur mai állásában ennek az ügynek tovább is élén marad és tovább is azzal az érdeklődéssel és buzgalommal intőzi, mint a minőt most ígérni szives volt.

Madarász József: Csak hozzák haza az iratokat!

Latkóczy Imre: Személyes kérdésben kérek szót. Az előttem szólott t. képviselő ur tegnapi beszédére utalva azt mondta, hogy én azt meg nem értettem. Ez kétségtelénül csak beszédjének egy részére vonatkozhatott, mert azokra a kívánalmakra, a miknek kifejezést adott a képviselő úr, én tegnap — legalább úgy emlékszem — és Thaly Kálmán ur mai felszólalása is igazolja, ezt a választ megadtam. Ha nem értettem meg beszédjének egy részét, helyesebben félreértettem, annak nyitja épen az ú. n. tudományos irányban

rejlik, a melyre nézve Eötvös Károly ur már a költségvetés általános vitája alkalmával elismerőleg nyilatkozott, tegnapi beszédjében pedig épen ezt tette kritika tárgyává. (Tetszés jobbfelől.)

Eötvös Károly: Személyes kérdésben kérek szót. (Élénk derűltség.)

Elnök: De kérem, miben lett a képviselő ur megtámadva?

Eötvös Károly: Személyes felszólalás czimén, tiz szóval elintézem.

Elnök: Kérem, tessék; hiszen joga van a képviselő urnak, de kérem ehhez tartani magát és nem czáfoló beszédet mondani.

Eötvös Károly: T. képviselőtársam, az államtitkár ur felszólalása oly színben tüntethetné fel az enyémet, mint ha én az országos levéltár személyzetének tudományos működését bíraltam volna. Ez nem történt, sőt az ellenkező történt. Tegnapi beszédemben kijelentettem, hogy azok a férfiak, kik ott állanak, mint köztisztviselők az országos levéltár kezelését teljesítve, mind kormányzati, mind igazgatási, mind különösen tudományos feladatukat teljes buzgalommal és elismerésre méltó sikerrel végzik. Csak azt jelentettem ki, hogy erejük tökéletesen elégtelen e czélra. (Igaz! Ugy van! a szél-sóbaloldalon.)

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1896. OKTÓBER 1-TŐL DECZEMBER 31-ÉIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1465 db., ajándék útján 493 db., vétel útján (1071 frt 95 kr. értékben) 416 db. és a Lanfranconi-könyvtárból kiválasztott 1366 művel 3182 kötetben, vagyis összesen 5556 db. nyomtatvánnyal s ezenfelül még 1051 db. apró nyomtatvánnyal gyarapodott.

A könyvtár helyiségeiben 3956 egyén 8344 kötet nyomtatványt, kikölcsönzés útján pedig 243 egyén 833 kötetet használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Le siege de Bude. Páris, 1684. La suite du siege de Bude. Páris, 1684. 2. Sik riul de aur. Karte de propovedanie la mwrczi. Szász-Sebes, 1683. 3. Epistolae Magni Turci, hely és év n. ösnyomt. 4. Theses de Morbo Hungarico. Bazel, 1597. 5. Petőfi Sándor, Tigris és Hiena. Pest, 1847. 6. Michael de Hungaria: Evagatorium. Strassburg, 1503. 7. Atlas archéologique de la Russie Européenne par le comte Jean Potocki. Szent-Pétervár, 1823. 8. Comestor, Historia Scholastica, 1473. 8. Deutsche Reichstagsakten. Münster, 1867-től

Ajándékaikkal a következők gyarapították könyvtárunk anyagát: Ambrozovics Béla (2 db.), Az állatvédő egyesület, Áldásy Antal (2 db.), Zalatnai Benel Ferencz (4 db.), Bernát István, Bobula János (4 db.), Bonnange Ferdinánd Palaiseauból, Brázay Kálmán, a budapesti kereskedelmi és iparkamara, Cserny Simon Magyar-Besnyőről (5 db.), Csuday Jenő (9 db.), a Délmagyarországi tört. és rég. Értesítő szerkesztősége, Dudás Gyula Zombor (7 db.), Ddvorzsák János (89 db.), az Egyesült Budapesti Fővárosi takarékpénztár igazgatósága, Erdúj-helyi Menyhért Kis-Kőrösről, Gulácsi Farkas Anna (30 db.), Garda Samu Fehértemplomról, Garzsó Gyula Gyomáról (4 db.), Goll János (25 db.), Gombos Ferencz Kolozsvárról, Hahnekamp György Győr-ből (2 db.) Hazslinszky Károly (24 db.), Hornyánszky Viktor, Rónai Horváth Jenő (9 db.), a »Kazatelna« szerkesztősége Rózsa-hegyről (25 db.), a »Le monde moderne« szerkesztősége Párisból, Loubat herczeg Párisból (4 db.), Mand Bernát, a »Magyar kisded-nevelés es népoktatás« szerkesztősége Eperjesről (3 db.), a Magyar szent korona orsz. békeegyesülete. Pelikán Krizsó Pozsonyból, Peisner Ignác, Radnóti Dezső Kolozsvárról (4 db.), Récesey Viktor Pannonhalmáról, a sanfranciscoi »Mercantile Library« társaság. Singer Fülöp (15 db.), Storch Emil Bécsből (12 db.), Szádeczky Lajos Kolozsvárról (12 db.), a szegzárdi takarékpénztár igazgatósága, a »Szent család kis követe« szerkesztősége (12 db.), idősb Szinnyei József (81 db.), Vagner József Nyitráról, Varju Elemér, Végh Artur, Winkler Lajos, Zachár Gyula (4 db.) és Zábrák Dénes Sopronból.

A lefolyt negyedévben 891 munkáról lett címlap készítve és 2136 munka repertorizálva. E számban benne van az a 471 munka is, a mely a Horváth Árpád könyvtárából került feldolgozás alá. Kötés alá 130 mű készítettett 203 kötetben. Ugyan-csak e negyedévben reklamáltuk meg a hiányos folyóiratokat is, számszerint 53-at. Ezek közül 27 szerkesztőség volt szíves a kért számokat megküldeni, vagy legalább valamely útbaigazító választ adni, a mit e helyen is kötelességünknek ismerünk hálásan meg-köszönni.

II.

A kézirattár a lefolyt évnegyedben 22 kézírtattal gyarapodott, és pedig ajándék útján (Madarász Gyulától, Bajai Bélától báró Podmaniczky Frigyesztől) 4 kötetel, vásárlás útján 12 kötetel, míg 6 kötet a nyomtatványok osztályában földolgozás alatt állott Lanfrancini és Horvát Árpád-féle könyvtárak anyagából kiválasztva, tétetett át. E kézírtatok között legnevezetesebbek a következők: Galeottinak »De homine libri duo, in quibus, de humani corporis tam extímis, quam íntímis erudíte diseritur« című 1471-ben Vitéz Jánosnak ajánlott anatomikus munkájának XV.

századi kézirat; e munka J. Rosenthaltól került hozzánk, ki azt a cheltenhami könyvtárnak második aukcióján szerezte meg a Phillipps örökösök hagyatékából. Hasonlóan érdekes Fr. Raynerius Summa de catharis et leonistis seu pauperibus ²de Lugduno című munkájának XV. századi kézírata, mely az eredetinek bővebb átdolgozásaul tűnik föl. Egy 1614-ből való latin formuláskönyv s Ménhard szepesmegyei községnek 1588—1816. vezetett német jegyzőkönyve mellett különös érdekűek a Mansperger-féle gondos oklevél-másolatok, s egy Holmi-versek című gyűjtemény, mely a reformkor, a szabadságharcz s az elnyomatás éveinek politikai hangulatait és uralkodó politikai érzelmeit ez időszakok költői termékeivel érteti meg és magyarázza. Báró Podmaniczky Frigyes Naplótöredékeinek új (XV.) kötetét küldte be az előbbiekhöz kiegészítésül. Nem kell mondani, hogy az 1896. év történetét magába foglaló kötet úgy az író, mint a közélet érdekes volta miatt mennyire figyelemre méltó.

A lefolyt évnegyedben 65 kutató 167 kéziratot használt.

Az időközi gyarapodások feldolgozása mellett folyamatban volt a régi szerzeménykönyv restitúciója, s e munka eredményeképen 56 kézirat vétetett föl újonnan 76 új czédulával, míg 56 régi czédulát részben kijavítva, részben újjal pótolva, át kellett dolgozni, s e szerint 132 czédula osztatott be. Elkészült végül az 1888—89. évekről szóló újonnan restitált növedéki napló.

III.

A *hírlaptár* gyarapodását a következő adatok tüntetik fel: köteles példányként beérkezett 44 évf. 6015 száma, Russu Aurél urtól (7 frtért) megvásároltatott a Foia Dumineciji 1838. I. évf. 26 száma, az összes gyarapodás 45 évf. 6041 számban.

Ezeken kívül Szinnyei József a következő bibliografiai segéd-könyveket ajándékozta a hírlaptárnak: Grant, The Newspaper Press. London, 1871. Két kötet, kötve. Hatin, Bibliogr. de la Presse. Páris, 1866. kötve. Hírlapjaink. (Monografiák.) Budapest, 1896. Négy kötet, Kötve. Maillard, Histoire des Journeaux sous la Commune. Páris, 1871. kötve. Néptanítók Lapja Repertoriuma. Budapest, 1893. Füzve. Rowell, American Newspaper. New-York, 1871. Kötve. Sell's Dictionary of the Worldl Press. London, 1888. Kötve.

Bekötetett 188 kötet hírlap; kötéseért utalványoztatott (a múlt évnegyedi szállitmányért járó 180 frt 80 krral együtt) összesen 442 frt 16 kr.

Reklamáló levél 152 iratott; ezekben kértünk 1357 számot; beérkezett eddig 892 hírlapszám.

Czéduláztatott 120 hírlap és 326 évfolyam.

Az olvasók száma 397 volt; ezek 1035 kötet hírlapot használtak.

IV.

A levéltár ajándék útján (Bartha József dr., Bánóczy Miklós, Zalatnai Benel Ferencz, Czerny Béla dr., Dessewffy Arisztid, Madarász Gyula dr., Szentiváni Mészáros Károly, Schönherr Gyula és Stephani Albert lovag, hamburgi osztrák-magyar főkonzul ajándékából) 377 irattal, 3 nyomtatványnyal, 2 fényképpel, vétel útján (91 frt értékben) 95 db. irattal, összesen 477 dbbal, örök letétemény útján 886 dbbal gyarapodott. Az összes gyarapodás száma 1363 db.

A levéltári törzsanyag egyes csoportjai közül ez új szerzeményekből a középkori iratokra 15, az újkoriakra 424, a levelekre 7, az 1848/49-iki szabadságharcz irataira 22, a címeres levelekre 2, a vegyes iratokra 4, a fényképgyűjteményre 3 szaporodás esik.

Az új szerzemények közül egy Bella Lajos soproni főreáliskolai tanártól megszerzett gyűjtemény emelendő ki, mely 13 középkori oklevelet (az 1382., 1413., 1429., 1431., 1435., 1438., 1462., 1468., 1494., 1499., 1510. és 1522. évekből) és 15 db XVI—XVII. századi iratot tartalmaz; ezek legnagyobb része dunántúli családokra, a XVI. századiak Zalay János pozsonyi főispánra vonatkoznak.

A nemesi iratok gyűjteményének újabb gyarapodásai: 1. 1563 december 4. Biroweczi Boroszlói (Wratislaviensis) Márton címeres levele I. Ferdinándtól. 2. 1792 július 26. Stur János József címeres levele Ferencz királytól. Ez utóbbi az 1887. február 22-ikén néhai Stur egyetemi tanár hagyatékából megvásárolt iratokat egészíti ki.

A letéteményezett levéltárak száma 34-re emelkedett az Alapi Salamon család levéltárával, melyet özvegy Alapi Salamon Vinczéné úrnő férje óhajtására helyezett el a Magyar Nemzeti Múzeumban. Az örök letétemények anyagát azon kívül Thaly Kálmán orsz. képviselő és Thaly Géza kir. t. bíró úr a Thaly család levéltárának kiegészítéseül 101 db. irattal, Görgey István a Görgey család levéltárának kiegészítéseül 101 db. irattal gyarapította.

A lefolyt évnegyedben 25 kutató 2842 iratot és 1 pecsét-hasonmást, összesen 2843 dbot használt. Külső használatra kikölcsönözött 32 téritvényen 422 irat, 8 pecsét, 28 pecsét-hasonmás, 3 fénykép: összesen 461 db.

Az újabb szerzemények osztályozásán és elhelyezésén kívül feldolgoztatott és felállítatott az Alapi Salamon család levéltára: ez az évszám szerinti lajstromos kimutatás szerint a XIII. századból 2, a XIV. századból 24, a XV. századból 10 és a XVI. század első negyedéből 3, összesen 37 eredeti középkori iratot s 4 mohácsi vész előtti okirat másolatát s fordítását, továbbá 2 db. XVI., 108 db. XVII., 413 db. XVIII., 89 db. XIX. századi iratot. 5 db. családfát és 3 db. levéltári lajstromot, összesen tehát 662

dbot tartalmaz. Rendeztetett és felállítatott továbbá a Thaly család levéltára, mely a legutóbbi küldeményekkel együtt 15 db. XIII. századi, 146 db. XIV., 133 db. XV. és 36 db. XVI. századi, összesen 330 db. mohácsi vész előtti eredeti iratot és 19 db. másolatot, a mohácsi vész után pedig 23 db. XVI., 294 db. XVII., 1318 db. XVIII—XIX. századi iratot, 26 db. genealogiai jegyzetet és címerrajzot s végül Thaly Kálmán 51 db. jegyzetét tartalmazza; az iratok összes száma tehát 2061 db. A letéteményezők különös óhajtására a levéltár lajstromozása már most munkába vétetvén, elkészült eddig 1038 db. regesta.

Az 1848/49-iki szabadságharcra és szereplőire vonatkozó gyűjtemény rendezése befejeztetett és a gazdag anyag, mely a gróf Kreith Bélától megvásárolt iratokon kívül ajándék és vétel útján a legkülönbözőbb forrásokból szereztetett meg, mint a nemz. múzeumi levéltár egyik, számra és tartalomra legértékesebb csoportja, véglegesen felállítatott. A gyűjtemény 1848 márczius 15-től napjainkig 3338 db. iratot, 30 kötet naplót, 1415 nyomtatott kiáltvány és falragaszt 2325 példányban és 212 országyűlési nyomtatványt 407 példányban, összesen 6103 dbot foglal magában. Ehez járul a Vörös Antal-féle, mintegy 3000 db. iratból és nyomtatványból álló gyűjtemény, melynek iratai már több éve rendezve vannak, nyomtatványai most vétettek revideálás alá, továbbá az olaszországi magyar légió irattára 1860-tól 1867-ig, egy rendkívül becses gyűjtemény, mely évtizedek előtt került a nemz. múzeumba, s melynek iratai számát hozzávetőleg 6000 db-ra lehet tenni. Végül ki fogják egészíteni a csoportot Kossuth Lajosnak a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által két év előtt megvásárolt iratai, melyek rendezése, az adásvételi szerződésben kikötött kettős zárlat határideje 1896 december 31-ikével lejárván, a legközelebbi jövő feladatát fogja képezni. És ha mindezekhez hozzá számítjuk Görgey Arthurnak a Görgey család levéltárával letéteményezett 1848/49-iki iratait, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára a szabadságharc iratainak oly gyűjteményével dicsekedhetik, melylyel — talán a bécsi udvari és állami levéltárt kivéve — egyetlen hivatalos állami levéltár sem veheti fel a versenyt.

A levéltár egy másik rendkívül becses csoportját, a pénzügyi iratok csoportját fogják képezni a kéziratárból az 1875—78. években áttett kamarai, városi és vegyes iratai, melyeknek a kéziratár repertóriumaival és czédulakatalogusával való összehasonlítása, abból a czélból, hogy a többi levéltári csoportokkal egyöntetűleg, időrendben legyenek véglegesen elhelyezhetők, most van folyamatban.

Végül folytatott a családi levéltárak megbélyegzése és az egyes csoportokba vissza helyeztetek azok az iratok, a melyek az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjában a Magyar Nemzeti Múzeum részéről ki voltak állítva.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1895-BEN.

Az *Erdélyi Múzeum-Egylet* december hó 2-ikán tartotta Kolozsvárt közgyűlését. A jelentések során dr. *Ferenczi Zoltán*, az egyetemi és múzeumi könyvtárak igazgatója, az Erdélyi Múzeum könyvtárának 1895. évi működéséről a következő jelentést tette, melyet a közgyűlés lelkes éljenzéssel vett tudásúl.

I. Az 1895. évben a könyvtár gyarapodott vétel útján 249, ajándékban 515, köteles példányban 491 kötettel és füzettel. Összes gyarapodás e szerint 1253 kötet és füzet. Könyveket adományoztak: Böhm Mihály, a berlini akadémia, Magyar Tud. Akadémia, Palacky, a budapesti magyar nemzeti múzeum növénytani osztálya, dr. Gyalui Farkas, a Katona-kör, Ferenczi Zoltán, Flatt Károly, Réső Emil, a bécsi császári tud. akadémia, a pozsonyi takarékpénztár, az esztergomi érseki hivatal, Veiics László, Tóth Imre, Janet Charles, dr. Schneller István, Weiszberger Ödön, a földmívelésügyi miniszterium, a képviselőház, Reizner János, Nyiri Elek, dr. Szamosi János, dr. Márki Sándor, Hory Béla, Széchy-Lorenz Josephine urnó, dr. Abt Antal, Veress Endre, br. Bánffy Dánielné ő excjá. Kiss Bálint, Kaliáni Ádám, a belügyminiszterium, Budapest főváros tanácsa, dr. Finály Henrik, Kovács Pál, dr. Schulek Vilmos. Az ajándékok közül, mint nagyobbak, kiemelendők az özv. br. Bánffy Dánielné ő excjáé, ki mint már megelőző évi jelentésemben szerencsém volt kiemelni, a Vasárnapi Ujság egy teljes pompás gyűjteményét s 1852-től egy teljes szinlapgyűjteményt adományozott; az 1895-ik évben adományozni méltóztatott az Über Land und Meer 45 kötetét, a Vasárnapi Ujság 1890—1894 évfolyamát, a Magyar Geniusz I. évfolyamát és egy csomó Fővárosi Lapokat, melyekből saját hiányos példányunkat pótoljuk ki; továbbá a Kaliáni Ádám urét, ki 37 művet 37 kötetben, számos képet és czimerrajzot, dr. Finály Henrik urét, ki 7 művet 23 kötetben s a dr. Márki Sándor urét, ki 5 művet 11 kötetben adományozott. Az adományok legnagyobb részét egyébként az itt föl nem sorolt cserepéldányok teszik, melyek szépen kárpótolják egyletünket egyébek mellett a kiadványaira tett költségekért, kivált az orvostermészettudományi szakosztály részéről. A vétel útján szerzett könyvekre kiadatott 1820 frt 68 kr, könyvkötetésre 420 frt, vegyesekre s részben szintén könyvekre 187 frt 70 kr, összesen tehát 2428 frt 38 kr.

A könyvtári munkálatok közül kiemelendők a következők: A szakkatalogus teljesen elkészülvén, ennek folytatólagos kiegészítése az új könyvekről állandóan megtörténik s így állandó teljes szakezím-tár áll a tudományról foglalkozó közönség rendel-

kezésére. E tekintetben hátralék semmi sincsen. Továbbá ismertes, hogy az 1895. év október—november havában az egyetemi könyvtárral együtt az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára is a kijelölt új helyiségbe költözött át, az új egyetemi épület színház-utczai szárnyának I. emeletére. A költöztetés összesen 6 hetet vett igénybe, melynek költségeit a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium fedezte. Azonban egyletünk egyrésztől Gazelli Árpád egyet. napdíjas ur, másrésztől Borbély Márton és László József szolgák buzgalmát e nagy munka körül jutalmazni kívánván, 20—20 frttal járult a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által kiutalt jutalomhoz. Meg kell említenem, hogy e helyiségben könyvtárunk, noha szintén csak ideiglenesen, az előbbinél jóval kellemesebb, száraz és egészséges helyiséghez jutott, azonban jóval szűkebb az előzőnél, úgy hogy a legközelebbi jövőben már szükséges lesz a helyiségek szaporítása, különösen azért, mert könyvtárunk évről-évre nagyobb gyarapodását örvendetes tény gyanánt kell kiemelnem. Ezzel kapcsolatban örvendetes tényként kell jeleznem azt is, hogy *egy modern berendezésű, egészen önálló könyvtárépület emelése elhatározott tény a nm. vallás- és közoktatási miniszteriumban* s e célra egyetemünk t. tanácsa közbenjárására Kolozsvár város nemes közönsége ingyen telket ajánlott fel a Bel- és Kül-Torda-utczák szögletén, 1050 □ m. terjedelemben. Ezzel kapcsolatban áll más részről az a terv, hogy a jelenlegi színház telket vegye meg a vallás- és közoktatásügyi miniszterium s oda, mint szomszédos telekre épüljön a könyvtár, minthogy a telek is nagyobb, majdnem kétakkora s így a jövő terjeszkedés inkább lehető. E terv is mindenesetre komoly figyelemre és tanulmányra való; azonban egy modern berendezésű könyvtárt csak akkor lehet rá építeni, ha a rajta álló jelenlegi összes épületek lerontatnak, s ez csakugyan a conditio sine qua non. Előre haladt a kéziratár fokozatos rendezése is s ebből foly az, hogy ennek újonnan rendezett részéből már is becses adalékokat bocsáthattunk a történelemmel foglalkozók rendelkezésére; azonban a haladás csak lassú lehet, mert munkaerőnk kevés és igénybe vett el nem halasztható tennivalókra, melyek szintén évről-évre szaporodnak, személyzetünk pedig csak a régi.

II. Könyvtárunk használatáról a következőkben adhatok számot: Az egyetemi könyvtárral közös olvasótermünkben az 1895/96. iskolai évben 10 hó alatt megfordult 5988 olvasó, kikből egy hóra esik 750, egy napra 26. Az olvasók száma legnagyobb volt márczius hóban, átlag 20—58 között s legkisebb 1895 szeptember havában, midőn 2—16 között váltakozott. Indexet könyvkivételre letettek 522 darabot, helyi használatra kiadatott 1812 mű, házi használatra 1107 mű. Általában a könyvtár használatában úgy az egyetemi, mint egyletünk könyvtáránál örvendetes a gyarapo-

dás, a mit annak lehet és kell tulajdonítanunk, hogy először a helyiség jobb, kellemesebb, másodsor, hogy egyetemünk hallgató-ságának létszáma gyarapodik évről-évre s így e tekintetben folytonos és állandó növekedés lesz tapasztalható előreláthatólag. Könyvtárunk személyzetében 1895-ben változás nem történt.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR 1895/96-BAN.

A »Somogyi-Könyvtár« 13-ik, azaz 1895/96. évi állapotáról, a könyvtár használatáról, gyarapodásáról, a czimtározási munkálatok előhaladásáról Reizner János könyvtári igazgató a következő könyvomban sokszorosított jelentésben adott számot.

Az olvasó terem 1895. évi szeptember hó 1-én megnyitvatván, a város által megszerzett természettudományi gyűjteménynek átdolgozása és rendezése miatt f. évi június hó 15-ig állott a közönség használatára.

A 220 látogató napon 2513 olvasója volt a könyvtárnak, a kik összesen 2795 munkát használtak.

A 2513 olvasó közül a délelőtti időszakban 54, hétfőn és csütörtökön pedig a délutáni 6—7 órai időszakban 144 olvasó használta a könyvtárt.

A könyvtár havonkénti használatát a következő táblázat tünteti fel:

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		A használt munkák száma
		dél-előtt	dél-után	össze-sen	napi átlag	leg-nyobb	leg-kisebb	
								száma
1895 szeptember	26	4	207	211	8 ³ / ₂₆	14	2	283
» október	24	11	295	306	12 ¹⁰ / ₂₄	28	3	325
» november	25	5	534	539	21 ¹⁴ / ₂₅	42	6	567
» december	18	9	236	245	13 ¹¹ / ₁₈	24	4	287
1896 január	24	18	266	284	11 ²⁰ / ₂₄	29	3	343
» február	24	1	394	395	16 ¹¹ / ₂₄	29	6	399
» márczius	23	2	258	260	11 ⁷ / ₂₃	23	5	267
» április	15	3	122	125	6 ¹¹ / ₁₅	15	2	174
» május	26	1	114	115	4 ¹¹ / ₂₆	7	2	115
» június	12	—	33	33	2 ⁹ / ₁₂	4	1	35
Összesen	220	54	2459	2513	11 ⁹³ / ₂₂₀	—	—	2795

A 2513 olvasó közül, a társadalmi állást és foglalkozást tekintve, volt: 6 lelkész, használt 15 munkát (1 hírlapot, 1 egyemes földrajzi, 4 magyar történelmi, 3 magyar oklevéltani, 1 magyar földrajzi, 3 magyar irodalomtörténeti, 1 magyar szépirodalmi munkát és 1 vegyes tartalmú folyóiratot); 126 tanár, tanító, használt 296 munkát (13 hírlapot, 2 természettudományi, 1 szépmű-

vészeti, 1 neveléstani, 11 egyetemes történelmi, 2 egyetemes földrajzi, 203 magyar történelmi, 14 magyar oklevéltani, 2 magyar régészeti, 37 magyar földrajzi, 3 magyar irodalomtörténeti, 7 magyar szépirodalmi munkát); 2227 tanuló, használt 2271 munkát (7 hittudományi, 18 jogtudományi, 95 államtudományi, 2 orvostudományi, 9 mennyiségtani, 242 természettani, 80 természetrajzi, 41 mérnöki, 1 gazdaságtani, 14 bölceleti, 27 szépművészeti, 21 neveléstani, 103 egyetemes történelmi, 209 egyetemes földrajzi, 49 egyetemes irodalomtörténeti, 278 magyar történelmi, 14 magyar oklevéltani, 7 magyar régiségtani, 5 magyar földrajzi, 352 magyar irodalomtörténeti, 8 klasszikai-filológiai, 164 magyar szépirodalmi, 5 idegen szépirodalmi, 119 enciklopediai, 2 gyűjteményes munkát, 51 vegyes tartalmú folyóiratot és 48 hírlapot); 10 író, használt 11 munkát (1 jogtudományi, 2 természettudományi, 2 egyetemes történelmi, 1 idegen szépirodalmi munkát és 5 hírlapot); 2 művész, használt 3 munkát (1 egyetemes történelmi munkát és 2 hírlapot); 2 ügyvéd, használt 3 munkát (1 bölceleti munkát és 2 hírlapot); 10 katona, használt 12 munkát (4 mennyiségtani, 3 egyetemes földrajzi, 3 magyar történelmi, 1 magyar oklevéltani munkát és 1 vegyes tartalmú folyóiratot); 5 törvényhatósági tisztviselő, használt 5 hírlapot; 15 állami tisztviselő, használt 95 munkát (5 hírlapot, 8 természettudományi, 20 magyar történelmi, 1 magyar oklevéltani, 25 magyar irodalomtörténeti, 11 magyar szépirodalmi, 4 enciklopediai munkát és 21 vegyes tartalmú folyóiratot); 21 pénzügyi, biztosítási, közlekedési hivatalnok, használt 22 munkát (5 hírlapot, 1 magyar irodalomtörténeti, 12 magyar szépirodalmi, 2 enciklopediai munkát és 2 vegyes tartalmú folyóiratot); 1 orvos, használt 1 magyar földrajzi munkát; 1 gazdatiszt, használt 1 magyar szépirodalmi munkát; 3 építész, használt 3 munkát (2 építészeti és 1 szépművészeti munkát); 2 építészeti hivatalnok, használt 5 munkát (2 egyetemes történelmi, 2 egyetemes földrajzi és 1 magyar szépirodalmi munkát); 3 kereskedő, használt 3 munkát (1 hírlapot, 1 magyar történelmi munkát és 1 vegyes tartalmú folyóiratot); 7 kereskedelmi hivatalnok, használt 7 munkát (1 egyetemes földrajzi, 1 magyar oklevéltani, 5 magyar szépirodalmi munkát); 16 házbirtokos és magánzó, használt 16 munkát (1 hírlapot, 1 magyar történelmi, 10 magyar szépirodalmi, 1 encyclopaediai munkát és 3 vegyes tartalmú folyóiratot); 26 nő, használt 26 munkát (1 természettudományi, 4 magyar oklevéltani, 5 klasszikai-filológiai, 9 magyar szépirodalmi, 3 idegen szépirodalmi munkát és 4 vegyes tartalmú folyóiratot).

A könyvtár gyarapodása 1895. évi július hó 1-től 1896 június hó 30-ig vétel és adományozás útján a következő volt:

Az 1895. évre könyvbeszerzésekre előirányzott 1000 frt alapnak még meglévő részéből s a f. évre felvett beszerzési alap terhére véte-

tett 167 munka 227 kötetben, továbbá 6 hirlap, 16 szaklap és folyóirat, 9 füzetes vállalat és 12 fénykép, összesen 607 frt 01 kr. értékben.

Az 1895. és 1896. évekre póstaköltségekre s apróbb sürgős kiadásokra felvett alap terhére beszereztetett 7 mű, 10 kötetben, összesen 42 frt 70 kr. értékben.

A múzeum gyarapítására az 1896. évre felvett alap terhére vételetett 5 mű, 5 kötetben, összesen 4 frt 40 kr. értékben.

Alapítványi tagilletmény czimén a könyvtár 10 művel, 11 kötetben, gyarapodott.

Bekötöttett 40 munka, 65 kötetben, összesen 126 frt 90 kr. értékben.

Adományokból befolyt 575 kötet, 665 füzet, 283 lapszám. 2 apró nyomtatvány, 1 csomag kézirat, 1 oklevél, 1 czimer, 37 térkép, 9 kép és 4 fénykép.

Az adományozók sorából a jelentés Ággya Sándor, Endrényi Imre, Kass János, néhai Kovács Albert urak és Réthy Mária úrnőnek jelentékeny számú adományáról tesz említést és kiemeli, hogy a M. Tud. Akadémia, a magyar földrajzi társulat, a m. kir. földtani intézet, a magyar mérnök- és építész-egylet hivatalos kiadványait ezen évben is megküldötte.

A könyvtárak rendezett és czimtározott állománya az 1895. június hó végével 25.086 műre terjedett, a mely 52.177 kötetet, illetőleg 47,892 darabot képviselt.

A f. évi június hó 30-án megejtett lezárás szerint a rendezett és czimtározott állomány a következő:

Inc.	137 mű	152 kötet	127 drb.
A. (Hittudom.)	6703 »	12117 »	10722 »
B. (Jogtudom.)	2154 »	3381 »	3090 »
C. (Államtud.)	783 »	1282 »	1198 »
D. (orvostud.)	1117 »	1765 »	1585 »
E. (Termtud.)	2220 »	4069 »	3823 »
F. (Bölcs., nevelést.)	2255 »	4001 »	3707 »
G. (Történelem.)	5419 »	10872 »	10308 »
H. (Szépirodalom.)	4017 »	8420 »	7384 »
I. (Vegyes)	821 »	6819 »	6625 »

Összesen 25,626 mű 52,878 kötet 48,569 drb.

Ezen mennyiségből a városi beszerzésből és adományból befolyt 6283 mű, a mely 11,071 kötetet, illetőleg 10,356 darabot képvisel.

A könyvtárnak még czimtározatlan állományát a hirlap-osztály, a miscellaneák s az apró nyomtatványok képezik. Ezeknek czimtározását és rendezését a könyvtár jelenlegi helyiségének szűkös volta okozta, s a felvétel csakis a közművelődési palotába való áttelepítés után leszen lehetséges.

Az iktatóba a mult év folyamán 138, s a f. évben június hó 30-ig 90 ügdarab érkezett, a melyek mind elintéztettek.

SZAKIRODALOM.

A magyar könyvkiadók milleniumi könyvjegyzéke. *Kiadják a magyar könyvkiadók az ezredéves országos kiállítás alkalmából. Budapest, 1896. Nagy 8°.*

Önkéntelenül is meg-meglepik a milleniumi hangulatok azt, a ki a magyar könyvkiadónak ezt az impozáns díszes jegyzékét végig lapozgatja. S egy kis vissza felé való pillantás révén irodalmi viszonyaink s kulturánk mai állapotának ez a hiteles dokumentuma a büszkeségnek tisztességes fokára jogosít fel. A ki azt tűzi ki vizsgálódása tárgyául, hogy a saját működéséből milyen fokú kulturára lehet következtetni, annak ez a kötet komoly elmélkedésekre szerezhet inspirációt. Mert a könyv nem tekintve az irodalmi vagy művészeti értéket, fontos, nevezetes kulturális tényező, melynek jelentősége az irodalmi szempontok által vont határokon kívül, nemzetgazdasági s más tekintetekből is figyelmet érdemel. Közműveltségünk rohamos fejlődését több irányban is megfigyelhetjük, de az, melyet e kötet megjelöl, a legmeglepőbb eredmények egyikéhez vezet. A kulturhisztórikusok, statisztikusok és nemzetgazdászok kétségkívül meg fogják állapítani tanulságait s a nemzeti hiúságnak ettől semmi esetre sem kell rettegni. A mi reflexióink valamivel szűkebb határok között maradnak, sőt arról is le kell mondanunk, hogy bár e határok között, apróra vehessük e könyv egyes adatait. Mert jóllehet csak tizenkilencz magyar kiadó szerepel, a kiadványok összessége sokkal nagyobb, hogysen részletes vizsgálatukba mélyedhessünk.

Lássuk mindenekelőtt, hogy kik azok, a kik az ezredik év nemzeti kulturájában e nagy fontosságú tevékenységi ágat képviselik? A milleniumi jegyzék nyomán a következő névsort állíthatjuk össze: az *Athenaeum* r. t., *Dobrowsky és Franke*, *Eggenberger*, a *Franklin T.*, *Grill Károly*, *Hornvánszky V.*, *Kogutowitz és társa*, *Lampel Róbert*, *Lauffer Vilmos*, *Légrádi testv.*, *ifj. Nagel Ottó*, a *Pallas* r. t., *Ráth Mór*, *Révai testv. r. t.*, *Rózsa Kálmán és neje*, *Singer és Wolfner*, *Stampfel Károly*, a *Szent-István-Társulat*,

Várnay L. Valamennyi jó hangzású czég. melyek ez idő szerint a legelénkebben működnek a magyar könyvek kiadása körül. Egy pár nevet sajnosan nélkülözünk a sorozatból, így pl. *Aigner Lajosét*, kinek könyvkiadó vállalata különösen a magyar irodalom történetét igen sok értékes publikációval ajándékozta meg. Nagy kár, hogy e lelkes kiadó pár év óta abbahagyta tevékenységét. A vidéket mindössze két név: *Stampfel* (Pozsony) és *Várnay* (Szeged) képviseli. Miért maradtak el a többiek? Bármily szerény készlettel is, meg kellett volna jelenniök ezen az ünnepélyes beszámolóson, már csak a teljesség kedvéért is.

Még egy általános megjegyzést! Vajjon mi az oka annak, hogy mindössze két kiadóczég tartotta szükségesnek egy kis történelmi vázlattal ellátni jegyzékét? Pedig ez a könnyű munka a kötet maradandó értékét nagyban emelte volna. S alkalmasabb hely a magyar könyvkiadás történelmi adatainak összegyűjtésére alig fog kinálkozni. A *Lampel Róbert* czég és a *Révai* testvérek r. t. határozottan elismerést érdemelnek, hogy jegyzékük összeállításakor erről sem feledkeztek meg.

Egyébként a kötet összeállítása dicséretes műgondra és bibliografiai érzékre vall. Az összes jegyzékeket 78 oldalra terjedő betűrendes tartalommutató előzi meg, melybe minden egyes mű föl van véve s a megfelelő czég jegyzékére utalással az egész anyag könnyen áttekinthetővé van téve. Ezen kívül majdnem minden nagyobb czég külön betűrendes tartalommutatót csatolt a saját jegyzékéhez. Ily módon igen kényelmesen ellehet igazodni a könyvcímeknek ebben a tömkelegében s az egyes kiadókat külön-külön is szemügyre lehet venni. Az újabb idők könyvtermése úgy szólván a maga teljességében szemünk elé tárul; mindössze az akadémia és néhány irodalmi és tudományos társaság kiadványai hiányzanak. Minduntalan érdekes emlékek újulnak meg bennünk, a mint lapozgatunk e kötetben. Nevezetes irodalmi események, különböző irányok vetélkedései. szóval irodalmi életünknek egész hullámszáma s az egyes kiadók egyéniségei úgy szólván maguktól öltenek alakot vizsgálódásunk közben.

Első sorban a *Ráth Mór* jegyzékének komoly egyszerűsége hívja fel figyelmünket, a mi annyira illik a belső tartalom magas irodalmi színvonalához. Az ő nagy kiadványai (*Arany János, Shakespere. Eötvös*) épp úgy, mint kisebb vállalatai (*A magyar család könyvtára*) egyaránt fölöslegessé teszik a reklám minden eszközét. Minden dolga előkelő, komoly szempontokra mutat. A »*spe et labore*« egyszerű jellegével ellátott bélyegét csak valóban értékes alkotásokra nyomja rá. Hanem az ilyeneket igen éber figyelemmel kíséri s minden irányban rájuk akad. Van bátorsága *Benvenuto Cellini* költséges, díszes kiadására, szívesen közrebocsát nevezetesebb hazai vagy külföldi történelmi műveket, de ezek

mellett a legujabb keletű klasszikusokra is ügyet vet, s pl. *Guy de Maupassantnak* legremekebb novelláihoz is általa jutottunk lelkiismeretes, gondos fordításban. A földrajz is sokat köszönhet neki, Hübner, Holub, Stanley s más nevezetes útleírások szabatos kiadásáért. Hanem, hogy mennyire át van hatva kiadói hivatásának érzetétől, legjobban az *Arany* kiadásai mutatják. Ezt a klasszikusunkat a ponyvától kezdve mindenféle fokozaton törekszik a könyvpiacra bocsátani, s pl. a Zichy Mihály rajzaival ellátott balladakiadás egyszerűen a legnagyobbakkal vetekszik az egész világ könyvpiacán. Igen öntudatos törekvéseket és komoly buzgalmat árul el az *Athenaeum* is, mely különösen, mióta hirlapvállalatai egy részét abban hagyta, minden eszközét a könyvkiadás terén összpontosítja. Legmonumentálisabb vállalata a Milleniumi Magyar Történet, melyvel elévülhetetlen érdemeket szerzett, nevezetes hiányt pótol illusztrált magyar irodalom-története is, melynek most készülő második kiadása, úgy látszik, külső megjelenése szerint is díszesebb lesz az elsőnél. Nagy szolgálatot tesznek kézikönyvei is, s újabban a jelenkori magyar szépirodalom is buzgó kultiválót talált az Athenaeumban. *Olvasótár*-ában igen jeles külföldi s több érdeemes eredeti elbeszélő műve jelent már meg. Legujabban az izléstelen rajzú zöld borítékot elhagyták a népszerű kötetekről. De miért lépett a zöld helyébe a vörös? A vörös borítékú regénygyűjteményeknek se szeri se száma az egész világon. Egy kis változatosság semmi esetre sem ártana. Általában a könyvek külső stilszerűségére nagy gondot kellene fordítaniok kiadóinknak. A jó akarat meg is van, sőt néha tulbuzgóság is észlelhető. Miért kellett pl. a *Beöthy* »Irodalmi Kis Tükör«-nek olyan szentimentális szerelmes regényekhez illő külsőben megjelenni? Stilszerűsége révén is igen nevezetes kiadvánnyal térhetünk át minden sorrendi czélzatosság nélkül — a *Pallas* r. társaságra, melynek a Nagy Lexikon kulturtörténelmi jelentőségű kötetein, s más hasznos dolgokon kívül az egyik legérdekesebb, némileg kuriózum számba menő, de mindenkép becses magyar könyvet köszönhetjük. És ez Tóth Béla deáknak »*A mi urunk Jézus Krisztus gyermekségéről írott könyve,*« melyben »valamint a szerző a XVI. század magyar nyelvének hagyományait követte, a külső forma is a régi izlés szerint igazodik és nyomtatás, papiros, kötés dolgában a legszebb ódon tipográfiai remekeket másolja«. Igazi bibliofil-kiadás különösen az, a melyik Dürer Albert rajzaival van gazdagítva.

A magyar bibliofilség persze még gyermekkorát éli, s épen ezért az efajta kiadványoknak nincs valami nagy keresletök. Természetes tehát, hogy nagyon ritka madár nálunk a külsőjével is magasabb igényeket provokáló könyv. Iróink nem is sokat vesződhetnek alkotásaiak felöltöztetésével, s *Szana Tamásnak* kevés

társa van, a ki mint ő, ép oly mügönddal örködik könyveinek nyomása, füzése, fölívágása és kötése fölött, mint a mily ambícióval írja azokat. Hanem az igaz, hogy minden nevét viselő könyv stilszerű a legapróbb részletekig. Így pl. a Révai testvéreknél s részben Hornyánszkyknál megjelent »*Magyar Művészek*« kötetei, vagy a Grill által kiadott »*Petőfiné Szendrei Julia*«, a Hornyánszky kedves kiadványa »*A könyv régen és most*« stb. díszei lehetnek minden könyvgyűjteménynek vagy szalonnak.

Beható tanulmányt kellene irnunk, ha minden észrevételünkről be akarnánk számolni. Így hát csak futtában említjük meg, hogy a Franklin-társulat jegyzéke a legterjedelmesebb s a népszerűvé vált kiadványok egész tömegéről számol be. (Kár, hogy egy pár elavult dolog (pl. *Weber* különben igen használható Világtörténetének egy régi kiadáson alapuló izléstelen fordítása) még mindig szerepel a jegyzékben. Élénk és igen változatos a *Lampel*-féle jegyzék. *Dobrowszky* és *Franke* jegyzékét különösen orvosok tanulmányozhatják érdeklődéssel, míg a legújabb magyar szépirodalom a *Singer és Wolfner* czég jegyzékének gazdag de erősen reklámozó lapjain mutatkozik be a maga változatosságában. A vidéki kiadók közül *Stampfel* több életrevaló vállalatával határozottan elismerésre tarthat számot.

Lehetne most szólni azokról is, a mik nincsenek a nagy jegyzékben. Mert bármennyire imponálhat is e nagy tömeg, egy kis körültekintés sok hiányosságra rávezethet. Csakhogy a mi észrevételeinknél sokkal hathatósabb figyelmeztetést szolgáltat majd a fölmerülő közszükséglet, melynek minden jogosult hangját kétségkívül meg fogja hallani könyvkiadóink derék gárdája. Nemes foglalkozás az, mely az üzleti érdekeket nagy nemzeti művelődési törekvésekkel egyesítheti.

E—r.

Nouum Testa | mentum seu quattu | or euangeliorū v-
lumina lingua Hunga- | rica donata, Gabriele | Pannonio Pes-
thino | Interprete. — Wj Testamentum ma- | gyar nyeluen.
Cum gratia & pri- | uilegio Romanę Re | giae Maieftatis ad
| quinquennium. | 1536. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Buda-
pest, 1895. 8.-r. 8+245+3 levél + 17 lap.

Minden bibliofil, ki a »habent sua fata libelli« mondás igaz voltáról meggyőződést szerzett, örömmel üdvözölte a m. tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának azt a határozatát, hogy legrégebb s kevés példányban fennmaradt magyar nyomtatványainkat betűhíven újra kiadja. A ki behatóbban soha nem foglalkozott is könyvésztettel s a régi könyvek és könyvtárak sorsa iránt legfeljebb egy dilettans érdeklődésével viseltetett, az is tudja, hogy mennyi magyar unikum-nyomtatványunk pusztult el csak a közel múltban is 1848—49-ben, Nagy-Enyed feldúlásakor, meny-nyi vándorolt külföldre. pl. a Nagy István könyvtárából a British

Museumba, a honnan reményünk se lehet, hogy valaha a hazába visszakérüljenek.

A nyelvészeti és irodalomtörténeti érdekeken kívül ez lebegett az Akadémia előtt is. midőn említett határozatát hozta, melynek eredménye gyanánt már egész sorozat jelent meg: *Komjáthy Benedek* »*Az Zenth Paal leveley magyar nyeluen 1533.*« (1884.). *Telegdi Miklós* »*Az keresztyenségnec fundamentomirol valo roeuid keonywechke 1562*«, a *Szegedi Gergely énekeskönyve 1569-ből* és most *Pesthy Gábor Uj Testamentuma*, s mindenik az eredetit lapról lapra s betűről betűre híven utánzó kiadásban, egytől egyig Szilády Áron gondos felügyelete alatt.

A szerkesztő minden egyes mű végén »*Jegyzetek*« czím alatt összefoglalja mindazt, a mit az író életrajzára, működésére, külföldi tudósokhoz való viszonyára vonatkozólag az újabb kutatás, nagyobb részt azonban saját maga kideríthetett. Közöljük az új kiadvány jegyzeteiből röviden mi is a Pesthyre vonatkozó főbb adatokat.

Pesthy Gábor, mint maga említi, a »Mysser nemzetből való« volt, mely név a csallóközi Misér községet juttatja eszünkbe s talán egynek vehető a Mysel nemzetség nevével, melynek több tagja egy 1408-ik évi oklevélben a somogyvármegyei vasadi nemesek között szerepel. Mikor költözött a család Pestre, nem tudjuk, de már 1503-ban a pesti esküdtpolgárok között előfordul Miztér Mihály neve; itt született Pesthy Gábor is, itt élt anyja és Margit nevű testvére, a ki Tornai Jánoshoz ment férjhez. Születési évét adatok hiányában nem lehet meghatározni, de 1510-nél előbbi időre már a miatt sem lehet tenni, mivel 1538-ban megjelent Nomenclaturáját ifjúkori művének (juvenilis opera) mondja. 1536-ban még a theologiai tanfolyamot hallgathatta és pedig valószínűleg a bécsi egyetemen; nevét ugyan az egyetem hallgatói között nem találjuk, de Brassicanusnak e mű előtt álló üdvözlő verseiből, melynek feliratában tanítványának nevezi, következtethetjük ezt. Irodalmi munkássága alatt folyvást Bécsben tartózkodott, legalább fennmaradt három művének (Uj Testamentum 1536. Aesopus meséinek fordítása 1536. Nomenclatura 1538) ajánlását ott írta. Egy levele szerint 1538-ban már megérlelődött benne az elhatározás, hogy nem lép a papi pályára, melyre készült és a melyre anyja is szánta; egy másik ugyancsak 1538. évben kelt levelében Ujlaki Ferencz győri püspök pártfogását sürgeti, hihetőleg valami állás elnyerése végett, még mielőtt Bécsset elhagyná, de ennek, úgy látszik, nem volt meg a kívánt sikere. Ez adatok világosan mutatják, hogy ez a Pesthy Gábor nem egy személy azzal a hasonló nevű kortársával, a ki gyulafejérvári kanonok és ugoicsai főesperes volt, és a kivel Bod Péter és utána számos irodalomtörténetíróink összetévesztették. A későbbi évekből még csak

egy reá vonatkozó adat ismeretes: 1542-ben Izabella királyné megbízásából Czeczey Lénárt kassai kapitánytól három ládát vett át elszállítás végett, a melynek átvételéről adott elismervényén aule reginalis maiestatis familiaris-nak írta alá magát.

Pesthy felekezeti álláspontjára vonatkozólag figyelemreméltó a Szilády észrevétele. Őt is csak úgy, mint Komjáthy Benedeket, hol egyik, hol másik felekezet vallotta magáénak, egyszer a katolikus, másszor a protestáns bibliafordítók közé sorozták, ezután erasmistáknak kell őket tekinteni. Mindkettő Erasmusnak volt lelkes követője, az ő bibliafordítását követik, nem csatlakoznak a reformációhoz, jobban megfelel gondolkozásmódjuknak az Erasmus mérsékelt álláspontja. Peshynél ezt bizonyítja az is, hogy a három tudós (Brassicanus, Fábri Ulrich és Lazius Farkas), kik Új Testamentuma elé üdvözlőverset írtak, szinte Erasmus irányát követte s a papi pályától való idegenkedése is ebből fejthető meg.

Miként a fent cím szerint felsorolt kiadások, úgy ez is azonkívül, hogy az eredeti szöveggel lapról lapra, betűhíven meg-egyez, egyszersmind híven reprodukálja az eredeti diszes czimlapját, a szövegben előforduló képeket, initialekat, czimiratokat, széljegyzeteket, cul-de-lampeokat stb.

D. I.

Magyar Könyvészet. 1895. Szerkesztette: Glück Soma. Budapest, 1896. Kiadja a magyar könyvkereskedők egylete.

Mindig örömmel fogadjuk, ha egy-egy könyvészeti munka jelenik meg a magyar könyvpiaczon. Mert tagadhatatlan tény, hogy valamely nemzet irodalmának emelkedését, szellemi munkásságának haladását, fejlődését, egyedül könyvészete mutathatja ki.

A könyvészet, míg egyrészt az irodalom fejlődéséről beszámol, másrészt megkönnyíti a tudomány művelőinek az önálló búvárkodást; felvilágosítja őket az irodalom minden jelenségéről. Csakhogy mindeddig nélkülözünk oly évenként megjelenő magyar könyvészetet, a mely a tudomány czéljainak teljesen megfelelné.

Az előttünk fekvő kötet, a melyet a magyar könyvkereskedők egylete évenként kibocsát, inkább könyvárusok, mint a tudomány művelői használatára van összeállítva. A betűrendes részben a bibliografia hiányos. A gyűjteményes munkálatok tartalma nincs részletezve. Nincsenek feldolgozva a tudományos évkönyvekben és a középiskolai értesítőkből megjelent dolgozatok.

A könyvészet tudományos szakmutatója a következő tartalmak szerint van osztályozva: I. Vegyes tudományos művek és gyűjtemények. II. Hittudomány. Egyházi beszédek. III. Jog- és államtudományok. Politika. Statisztika. IV. Orvosi tudományok. V. Természettudományok. VI. Bölcsészet. VII. Nevelés és oktatás-tan. Tanügy. Tornászat. Gyorsírászat. Ének. Zenészet. VIII. Ifjúsági iratok. IX. Nyelvtudomány. X. Görög és latin remekírók.

XI. Történelem. Életrajzok. Emlékiratok. Levelezések. Régészet. Hitregetan. XII. Földrajz. Népisme. Utazások. Térképek. XIII. Mennyiségtan. Csillagászat. Műtan. XIV. Hadtudomány. Lóisme. Sport. XV. Ipar és kereskedelem. XVI. Hazai és mezei gazdaság. Erdészet és vadászat. Állattenyésztés és állatorvostan. XVII. Költemények. XVIII. Regények, beszélek, adomák, mesék. XIX. Színművek. Monologok. XX. Naptárak. Évkönyvek. Czim és névjegyzékek. XXI. különfélék.

Jelen rendszerében követelményeinknek ez sem felel meg, a mennyiben a bibliografia csak akkor nyújt hasznot, ha mindenki megtalálja könnyen azt, a mit keres; ha a bibliografus a legparányibb kicsiségre is szorgos gondot fordít.

A tudomány érdekében hasznos munkát végezne a magyar könyvkereskedők egylete, ha évenként megjelenő bibliografiáját oly tudományos tárgymutatóval bővítené ki, a mely speciális tárgyak szerint osztályozva a legapróbb részletezésig tájékozást nyújtana a magyar irodalom minden ágáról. *Barcza Imre.*

Bibliographie générale des inventaires imprimés. *Par Fernand de Mély et Edmund Bishop. Paris, Leroux, 1892/94.* 2 kötet.

A francia közoktatásügyi miniszterium megbízásából kiadott ezen munka a szociális életre, a kultúrtörténetre megbecsülhetetlen anyagot rejt magában. Felöleli az egyes európai országokban kiadott inventáriumok, ingóságok, ingatlanok stb. jegyzékét a legrégebb időktől egész a múlt század végéig. Megközelítő teljességgel kapjuk itt az adatokat, melyeknek összegyűjtése különben nagy fáradsággal és idővesztéssel járna. Az első kötet tisztán Franciaországot és Angolt foglalta magában. A második kötet, melyből eddig csak az első rész jelent meg Németországot, Dániát, Skóciát, Spanyolországot, Hollandiát, Magyarországot, Irlandot, Olaszországot, Lengyelországot, Svéd-Norvégiát, Svájcot tartalmazza, végül pótlásokat ad Francia-, Angol- és Skótszághoz. A második kötet II. fele eddig még nem jelent meg, ez az előszó szerint tartalmazni fogja a részletes bevezetést. Sajnos, hogy a kiadók, szerzők stb. neveit tartalmazó index szintén még nem jelent meg, miáltal a munka használhatósága meg van egy kissé nehezítve. Az elrendezés az egyes országokon belül szigorúan korrendben történt. Az egyes országok anyaga, mint látszik, eléggé ki van aknázva, legalább a külországok anyaga ezt mutatja. Nem mondhatjuk azonban ezt a Magyarországról szóló részről. Itt mindjárt az első pillanatra látjuk, hogy a szerzők által felhasznált bibliografiai anyag nem teljes. Mert a pár német és latin nyelven megjelent munkán kívül alig egy pár magyar nyelvű munkát idéz. Legsűrűbben használja Radvánszky 1879-ben megjelent munkáját, a Századokat is ennek

idézetei után idézvé. Az azóta megjelent, a Magyar Könyvszemlemben, a Történelmi Társaság és egyéb közzétett inventáriumokból mit sem ad a munka. Ebből is látható, hogy a Magyarországra vonatkozó anyag nagyon hiányos, a mi annál is feltűnőbb, mert egyes jegyzetekből azt következtethetjük, hogy a magyar nyelvet értő egyén dolgozta föl. Nem ártana, ha hazai kultúrtörténészeink egyike a kiadókkal érintkezésbe lépve, egy esetleges pótlékban kiegészítené a nagyon is könnyen kipótolható hiányokat.

A. A.

Illustriertes Handbuch der Ex-libris-Kunde. Von Gustav A. Seyler. Kanzeleirath, Bibliothekar und Lector im Ministerium für Handel und Gewerbe. Berlin, S. A. Stargardt. 1895. 8-r. VIII+88. l.

Szana Tamás egyik néhány évvel ezelőtt kiadott szellemes kis dolgozatában (*A könyv régen és most. Budapest, 1888.*) az ex-libriseknek is szentel néhány sort s többek közt fölemlíti, hogy ezek ma már oly változatosságban fordulnak elő, melynél fogva Poulet-Malassis ábrákkal kísért, önálló tanulmányt írhatott róluk. Ez a tanulmány (*Ex libris français depuis leur origine jusqu'à nos jours. Paris. Roquette*) 1875-ben jelent meg, s az azóta lefolyt pár évtized az ex-libriseknek egész kis irodalmát teremtette meg. A németeknél Hildebrandt, Kissel, Otto, Warnecke, Leiningen-Westerburg gróf s mások, a svéd Carlander, francziák, mint Henri Bouchot, Hamilton, Jardère a gyűjtés és feldolgozás terén nagy munkásságot fejtettek ki. Angliában is nagyban fizik az ex-librisek tanulmányozását (Egerton Castle, W. (Griggs, Hardy.) sőt egyik fiatal tudósunk *Varjú Elemér*, a magyar ex-libris gyűjtést is megindította a Magyar Könyvszemlemben megjelent, »Magyar könyvgyűjtők ex-librisei« című becses közleményével. Ezt a tevékenységet nagyban előmozdítják a német, francia és angol ex-libris-egyesületek, szakközlönyeikkel és rendszeres gyűjtésükkel.

Seyler tehát elég anyag birtokában írhatta meg az ő kis kézikönyvét. Azonban az a nagy baj, hogy erről a nagy készletről csupán a könyvéhez csatolt repertóriumban emlékszik meg, fejtegetéseiben pedig kizárólag egy-két német forrásból merít s nagyon távol van attól, hogy általános áttekintést nyújtson az ex-librisekben megnyilatkozó kis-művészet egész területéről. Arra se igen törekszik, hogy a művészeti szempontot élénkebben kiemelje, s így egyoldalúsága mellett szárazza is lesz. Már pedig szellemi háztartásunk effajta apróságaihoz nem nagyon illik a Leitfadenek és Kathekismusok merev stílusa. Nagyszámú ábrái érdekesek és tanulságosak, csak hogy mondhatni kizárólag német termékekkel ismertetnek meg, pedig a szerző repertóriumában ugyan csak kíváncsivá tesz, hogy vajjon francia és olasz földön, a könyvnyed művészeteknek kipróbált képviselői ugyan mit alkottak ezen

a téren, nem is szólva az angolokról és az amerikaiakról, kik az ilyen praktikus jellegű művészetekben annyira ki szoktak tűnni. A Seylertől közöltek között is akadnak figyelemre méltó darabok, de egészben véve azt hiszem: több bennük a heraldikai és történeti érdekesség, mint a művészeti. Természetesen a kulturhistorikust ezek is módfelett érdeklik. Az 54. oldalon bemutatott ex-librisen (a XVIII-ik század elejéről) a czímer körül a legkülönbözőbb hangszerek láthatók. A mi kézikönyvünk pedig erről a legkedvesebb komolysággal így nyilatkozik: »Das Bücherzeichen kann als das eines *passionirten Musikliebhabers* bezeichnet werden.« Mindjárt a következőben a czímer körül sziklákon mászkáló zergéket veszünk észre. A különös tüneményt Warnecke azzal magyarázza, hogy ez feltétlenül egy zergevadász ex-librise. Az egész oldalokat elfoglaló rajzok között szerényen húzódik meg *Goethének* az a kis mintája, melyet a nagy költő lipcei diák korában Schönkopfék számára készített, ártatlan szimbolizással boros üvegeket helyezve a szőlőfürtök közé.

Hanem ha a kérdés művészeti oldalát mellőzi is a szerző, annál buzgóbb a pontos megkülönböztetésekben és rendszerezésben. Mindjárt az első fejezetben a könyvjelzések öt nagy csoportját sorolja föl, melyek közül az utolsó foglalja magában a tulajdonképeni ex-libriseket. Ennek meghatározása így hangzik: »Das Einkleben selbständiger, beweglicher Merkzeichen, die im Voraus durch irgend ein Druckverfahren hergestellt werden, die mit dem Buche verbunden und wieder beseitigt werden können, ohne den Einband zu schädigen.« Ezek ismét kétfélék, a szerint, a mint a könyvek tulajdonosa maga készítette, vagy pedig későbbi örökösök a könyvtáralapító emlékének megőrzése végett. (*Eigner-Zeichen, Memorien-Zeichen.*) Az igazi ex-librisnek két főkélléke: a rajz és a tulajdonos neve. Ezek után a történeti fejlődést vázolja Seyler, majdnem teljesen német adatok és emlékek nyomán.

Legelső nyom gyanánt azt az aranybetűs evangeliumos könyvet említi föl, melyet Theophanus császár özvegye († 991) és fia III. Ottó ajándékoztak az epternachi kolostornak. E könyvnek tábladiszét a királynak és anyjának egymással szembenező képei alkotják a megfelelő föliratokkal. (*Stache, Deutsche Geschichte I. Band. 280.*) Még néhány ilyen adat följegyzése után megemlékezik a Corvináról is, melynek könyvein a királyi czímer a tulajdonos jelzésének egyik igen érdekes példája. Nevezetes e téren a szerzetes rendek eljárása; a klostromok könyvei mind pontos jelzésekkel voltak ellátva. A »*Buch der empter der swestern prediger ordens*« című könyv (1454) külön fejezetet szentel a könyvtárnokságnak (Buchmeisterei), s ebben határozottan előírja a könyvek egyöntetű rendszeres jelzését.

Seyler könyvének egy további fejezete részletesen megismerteti a különböző ex-librisek alkatrészeivel s kitér röviden a heraldika alapkérdéseire is. Külön szól az olyanokról, melyek régebbi tulajdonosok emlékezetét őrzik (Memorien-Zeichen). megemlékszik a kettős exlibrisekről s azokról, melyek arczképpel vannak ellátva. vagy pedig a tulajdonos hazájára, foglalkozására s könyvkedvelésére utaló vonatkozásokat tartalmaznak a rajzban vagy a felírásban. A könyvek jelzésének céljáról és hasznáról is külön fejezetet találunk; az utolsó előttiben pedig a gyűjtők nyerneket útbaigazítást az egyes daraboknak a könyvekből való kiszedésére, megőrzésére és rendszerezésére nézve. Ismerteti a különböző nézeteket, így a Warneckeét, ki az alfabetikus csoportosítást ajánlja, továbbá a Leiningen-Westerburg grófét, ki határozottan a művészeti szempont mellett foglal állást. Úgy látszik, ő nézte a dolgot leginkább művészszemekkel, mint ez Seyler közölte ama nyilatkozatából is kitűnik, mely szerint az ex-libris gyűjtemények értékét az egyes darabok »művészi tartalma« állapítja meg. Épen azért »az elrendezésnél is ennek a körülménynek kell irányadónak lenni. Az ex-libris gyűjteményeket feltétlenül a stilkorszakok vagy legalább is időrend szerint kell osztályozni.« Seyler közli is azt a rendszert, melyet az ex-librisek ez a lelkes barátja a saját gyűjteményénél alkalmazott.

A könyv végén, a kérdés irodalmát pontosan feltüntető repertóriumon kívül, a szakegyletek, gyűjtemények s az ex-librisekkel foglalkozó rajzolók és metszők részletes adatait is megtalálhatjuk, a melyek mindenesetre emelik annak praktikus értékét.

E—r.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny XXI. évfolyama II. füzetében (1897 február) *Bleyer* Jakab a magyar vonatkozású német történeti népekekről, s az azok kéziratai és nyomtatott forrásairól értekezik. *Vári Rezső* folytatja a firenzei S. Gregorius Nazianzenus-kódex variánsainak ismertetését. **A III. füzetben** (1897 márczius) *Fináczy* Ernő a húsz év óta fennálló folyóirat történetét adja, közleményeinek statisztikájával s a munkatársak teljes névsorával. Ugyanitt *Bleyer* Jakab folytatja fentebb említett cikksorozatát.

Az Erdélyi Múzeum XIV. kötetének I. füzetét (1897 január 15.) *Finály* Henriknek A Múzeum című cikke nyitja meg, mely a múzeum fogalmának általános szempontú fejtegetése után az Erdélyi Múzeum-egyletnek tudományos társasági jellegét veszi tárgyalás alá s arra az eredményre jön, hogy elérkezett az idő egy határozott

akadémiai jellegű Kolozsvári tudós társaság megalapítására. A Szakirodalom rovatában Szamosi J. ismerteti a *Minerva* 1896. 97. évi folyamát. — A *II. füzetben* (1897 február 15.) Szádeczky Lajos egy pusztuló bányászati levéltárra, az 1880-ban feloszlott kolozsvári bányáigazgatóság irataira hívja fel a figyelmet, melyek a zalatnai bányahivatalban, alkalmas helyiség hiányában, egy kapufülkében felhalmozva védtelenül ki vannak téve az elkallódásnak.

A Grafikai Szemle VI. évfolyama 12. számában (1896 december) egy könyvbarát Milleniumi könyvemlék címen a magyar könyvkiadók könyvjegyzékét ismerteti. *Lubik* Zoltán folytatja A magyar nyomdászat korszakai című cikksorozatát. A Vegyések rovatában a Magyar nyomdászok 1897-diki évkönyvének megjelenéséről s a Gutenberg-jubileum érdekében Németországban megindult mozgalomról találunk rövid híreket. A *VII. évfolyam 1. számában* (1897 január) *Lubik* Zoltán cikksorozatának folytatása után egy névtelen cikk a papír vízjeléről értekezik. A Vegyések rovatában egy f. évi ápril havában a budapesti vakok intézetében rendezendő nemzetközi hírlapkiállítás tervéről nyerünk értesítést. — A *2. számban* (1897 február) *Lubik* Zoltán cikke folyik; s a Vegyések rovata fölveti a nyomdászczímer kérdését, megemlékezik Márki Sándor közleménye nyomán az első magyar térképkészítőről, Honter Jánosról és ismerteti a Magyar kereskedelmi Múzeum könyvtárának nemrég megjelent katalogusát.

Az Irodalomtörténeti Közlemények VI. évfolyamának IV. füzete a következő tartalommal jelent meg: *Széchy* Károly, Adalékok a régibb magyar irodalomhoz. — *Dr. Versényi* György, Hóry Farkas. — *Borsos* István, Petőfinek egy ismeretlen költeménye. — *Dr. Illésy* János, Balassa Bálint nyugtái. — *Wertheimer* Ede, Fejér kineveztetése a pesti egyetemi könyvtár prefektusává (1822.). — *Kandra* Kabos, Az ősmagyar csillagos ég. (II. és bef. közlemény.) — Adattár: *Illésy* János, Görcsöni Ambrus. — *Dr. Dézsi* Lajos, Cornides Dániel levele Sinai Miklóshoz. — *Lévay* József, Fábíán Gábor levelei Édes Alberthez. (II. közlemény.) — *Dr. Récsey* Viktor, Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz. (VI. közlemény.) — *H. Kiss* Kálmán, A Mondolatperhez. — *Czékus* László, Jászay Pál naplója. (XII. közlemény.) — *Ádám* Károly, Bernát Gáspár egy levele. — Codexeink forrásai III. — Ismertetések, bírálatok: *Szabó* Károly és *Hellebrant* Árpád, Régi Magyar Könyvtár III. kötet. (Dr. Dézsi Lajos.) — *Békefi* Remig, Emlékkönyv, melyet Magyarország ezeréves fennállásának ünnepén közrebocsát a hazai eziszterci rend. (D.) — A *VII. évfolyam I. füzetének* tartalma: *Dr. Badics* Ferencz, Az első magyar irodalomtörténetiről. (I. közlemény.) — *Tóth* Rezső, Fazekas Mihály. (I. közlemény.) — *Sz. Á.*, Pasquillus. Cantio

apologica. — Adattár: Dr. *Dézi* Lajos, Heyden Sebald gyermeki beszélgetései 1531-ből. (I. közlemény.) — *Ferenczi* Zoltán, Adatok az iskolai színjáték és Felvinczi György életéhez. — Dr. *Récsey* Viktor, Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz. (VII. közlemény.) — *Lévay* József, Fábíán Gábor levelei Édes Alberthez. (III. közlemény.) — Dr. *Borovszky* Samu, Kölcey levele. — *Czékus* László, Jászai Pál naplója. (XIII. közlemény.) — Ismertetések, bírálatok: Endrődy S., Kurucz nóták. — Mindkét füzet végén: Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant* Árpádtól.

A *Századok* XXX. évfolyamának 10. füzetében (1896 december 15.) *Békefi* Remig ismerteti Vagner József Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez című munkáját, mely a káptalan levéltárának és a székesegyházi iskolának múltjához sok becses középkori adatot tartalmaz.

A XXXI. évfolyam 1. füzete (1897 január 15.) *Wertheimer* Edének Adalékok a Magyar Kurir történelméhez című cikkét közli. Ugyanitt a Történeti irodalom rovatában *Kardos* Albert Fináczy Ernőnek A magyarországi középiskolák múltja és jelene című munkáját, *M. S. Hochsmann* Jánosnak Johannes Honter, der Reformator Siebenbürgens und des sächsischen Volkes című munkáját ismerteti, dr. *Váczy* János pedig a középiskoláink történetét tárgyaló milleniumi kiadványokról kezd hosszabb ismertetést. — A 2. füzetben (1897 február 15.) *Sörös* Pongrácz Forgách Ferencz történelmét véve vizsgálata tárgyául, ismerteti a munka kéziratait. *Békefi* Remig az anjoukorbéli székesegyházi iskolák szervezetéről értekezik. A Történelmi Irodalom rovatában *Váczy* János folytatja Középiskolák története című könyvismertetését, —s— *Békefi* Remignek A ciszterciek középkori iskolázása Párisban című munkáját, *Érdújhelyi* Menyhért Récsey Viktornak a pannonhalmi apátság levéltáráról írt ismertetését teszik bírálat tárgyává. — A Tárca rovatban —R— megemlékezik a képviselőházban lefolyt levéltári vitáról. *D. Gy.*

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Archivalische Zeitschrift. Új folyam, VI. kötet. Dr. Ludwig von *Rockinger*, Die Verwaltung der bayerischen Landesarchive. — Karl *Primbs*, Mittheilungen über Wappen und Adelsverleihungen. — P. P. Verzeichnisse der in Ländern der westlichen Hälfte der österreichischen Monarchie von Kaiser Joseph II. 1782—1790 aufgehobenen Klöster. — Dr. Julius *Grossmann*, Das königlich Preussische Haus-Archiv zu Charlottenburg. — Dr. Herm. *Keussen*, Die Vereinigung von Archivaren in den Niederlanden. — Zur Errichtungsurkunde des Stiftes Schamhaupten.

Centralblatt für Bibliothekswesen. *XIII. évfolyam 12. füzet* (1896 december.) G. *Milchsack*, Doppeldrucke. — Chr. *Bergheoffer*, Die Entwicklung der Freiherrlich Carl v. Rothschild'schen öffentlichen Bibliothek zu Frankfurt a. M. während der Jahre 1891—1895. — Recensionen und Anzeigen: Dr. Adalbert Ebner, Quellen und Forschungen zur Geschichte und Kunstgeschichte des Missale Romanum im Mittelalter. (G. F.) Katalog der Bibliothek des Baron Bruckenthal'schen Museums in Herrmanstadt. (M. P.)

XIV. évfolyam, 1. füzet. (1897 január.) C. *Haeblerin*, Griechische Papyri. — Adolf *Schmidt*, Untersuchungen über die Buchdruckertechnik des 15. Jahrhunderts. — Dr. H. *Düring*, Bibliothekstechnische Mittheilungen. — Recensionen und Anzeigen: Die Jenaer Liederhandschrift. (W. *Brambach*.) W. *Weisbach*, Die Basler Buchillustration des 15. Jahrhunderts. (Rudolf *Kautzsch*.) R. *Foulché-Delbosc*, Bibliographie des voyages en Espagne et en Portugal. (K. *Haebler*.)

2—3. *füzet.* (1897. február-märz.) Adolf *Schmidt*, Untersuchungen über die Buchdruckertechnik des 15. Jahrhunderts. — Dr. H. *Düring*, Bibliothekstechnische Mittheilungen. — Al. *Reifferscheid*, Zwei Anträge auswärtiger Bibliothekarstellen für Georg Friedrich Benecke. — F. W. E. *Roth*, Jakob Theodor von Bergzabern (Tabernaemontanus). — Dr. Anton *Schubert*, Die beiden ältesten vollständigen Biblia bohemica-Inkunabeln. — Recensionen und Anzeigen: Dr. Fr. Clemens Elrard, Die Stadtbibliothek in Frankfurt am Main. (A. *Hackradt*.) Katalog der Bibliothek des Reichstages. (K. *Boysen*.) Katalog der Bibliothek der kön. Kunstgewerbe-Schule zu Dresden. (W. *Sch*.) Serrurier L., Bibliothèque japonaise. (Ernst *Roth*.) August Müller, Orientalische Bibliographie. (H. *Schnorr v. Carolsfeld*.) Karl *Goedeke*, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen. (W. *Sch*.) Georg *Maas*, Bibliothekumzüge. (F. *Mentz*.)

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten.

A folyóirat legutóbb megjelent mellékletei (*Beihefte cum Centralblatt für Bibliothekswesen*): XIV. P. G. *Reichart*, Beiträge zur Incunabelnkunde. I. kötet. — XV. Dr. P. *Dahlmann*, Jesuitendramen der niederrheinischen Ordensprovinz. — XVI. J. L. *Heiberg*, Beiträge zur geschichte Georg Vallas und seiner Bibliothek. — XVII. P. G. *Meier*, Heinrich von Ligerz Bibliothekar von Einsiedeln im 14. Jahrhundert.

Deutsche Litteraturzeitung. *XVIII. évfolyam, 1. sz.* (1897 január 2.) Hastings *Rashdall*, The universities of Europe in the middle age (Fr. *Paulsen*.) Gregorius *Zereteli*, De compendiis scrip-

turae Graecorum praecipue Petropolitanorum et Mosquentium anni nota instructorum. (W. Wattenbach.) — 2. sz. (1897 január 9.) Bibliographica papers on books, their history and art. (K. Dziatzko.) — 3. sz. (1887 január 23.) Edward G. Browne, A catalogue of the Persian manuscripts in the library of the University of Cambridge. (Oskar Mann.) — 5. sz. (1897 február 6.) August Potthast. Bibliotheca historica medii aevi. (Wilhelm Bernhardt.) — 6. sz. (1897 február 13.) Institut International de Bibliographie. Bulletin. 1re année nr. 1—6. (A. L. Jellinek.), Ch.—V. Langlois, Formulaire de lettres du XIIme, du XIIIme et du XIVme siècle. (W. Wattenbach.) — 7. sz. (1897 február 20.) John Gwynn, The Apocalypse of St. John. in a Syriac version witherto unknown. (O. v. Gebhardt.), Edmund Hauler, Eine lateinische Palimpsestübersetzung der Didascalia apostolorum. (F. v. Funk.) Palat, Bibliographie générale de la guerre de 1870—1871. (Paul Hirsch.)

Institut International de Bibliographie. Bulletin. I. évfolyam. 6b. füzet. Chronique. — Acta. — Charles Richet, La Bibliographie décimale et le congrès de la société Royale de Londres (1896). — Paul Otlet, La Statistique internationale des imprimés. — La coopération nationale et internationale au Répertoire bibliographique Universel. — Variétés. — Julius Ponbiser, Une nouvelle application du Système décimal à la Bibliographie. — Notes, Documents et Analyses: Deuxième conférence bibliographique internationale en 1897. Bibliographia universalis. Conférence bibliographique de Florence. Annual meeting of the library association. Congrès international des éditeurs. Union internationale de Photographie. Exposition bibliographique des Bruxelles. Les fiches bibliographiques annexées aux livres nouveaux.

Revue des Bibliothèques. VI. évfolyam, 11 - 12. füzet (1896 november—december.) Joh. Bresciano, Ad catalogum historico-criticum editionum Romanorum saeculi XV. 1—3. Audifredo auctore supplementum. (Befejező közlemény.) — Léon-G. Pellissier, Les registres Panigarola et le Gridario generale de l'Archivio di Stato de Milan pendant la domination française. (1499—1513.) (Folytatás.) — M. Pellechet, Le feu et les Bibliothèques. — L. D., Le manuscrit Mexicain Vatican 3773, notice traduite de l'italien. — Léon Dorez, Études Aldines. IV. Alde le Jeune et Nicolo Manassi. — E. C., Le prêt des livres envoyés en province par la bibliothèque de l'université de Paris. — Personnel des Bibliothèques. — Bibliographie: Henri Omont, Bibliothèque Nationale. Catalogue général des manuscrits français, tomes II., et III. (Léon Dorez.) — Dr. Gottfried Zedler, Geschichte der Universität zu Marburg von 1527—1887. (L. D.) — Giuseppe Ottino e G. Fumagalli, Bibliotheca Bibliographica Italica. Catalogo degli scritti di bibliologia, bibliografia e biblioteconomia publicati in Italia publicati all'estero

Primo supplemento annuale. (L. D.) — Carlo Castellani, Pietro Bembo bibliotecario della libreria di S. Marco in Venezia. (1538—1542.) (Léon Dorez.) — Ulrico Hoepli, XXV. anni di vita editoriale. (L. A.)

Állandó rovat: Chroniques des Bibliothèques.

Revue internationale des Archives des Bibliothèques et des Musées. I. kötet, 2. sorozat: *Bibliothèques.* 2. füzet. Ch. V. *Langlois.* A propos de l'Institut international de Bibliographie. — *Melanges:* Ch. *Mortet*, La réforme de la bibliographie scientifique aux congrès de Bordeaux et de Berne (1895). — *Rafael Altamira*, Les Bibliothèques en Espagne. — *Gustavo Cini*, Ordinamento delle Notizie biografiche nella Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. — *Chronique:* Allemagne. États-Unis. Italie (Milano, Napoli, Roma.) France. *Bibliographie rétrospective des périodiques:* Centralblatt für Bibliothekswesen. 1884—1887. (L. Herr.) *The Bookworm.* 1893—1894. *Revue Universelle des Arts.* 1856. I., 1860. I., 1862. II. (F. Mazerolle.) *Revue des Deux-Mondes.* 1852, 1872, 1875, 1883. (I. Petit.) *Comptes rendus:* *Otto Baschin*, Bibliotheca geographica. (L. Gallois.) *O. von Heinemann*, Die herzogliche Bibliothek zu Wolfenbüttel. (C. E. R.) *W. A. Copinger*, Supplement to Hains Repertorium bibliographicum, or collections towards a new edition of that work. (A. M.) *H. Lammens*, Les manuscrits syriaques du désert de Nitrie. (A. V.) *Montagne Rhodes James*, Descriptive Catalogue of the Mss. in the Fitzwilliam Museum. (A. V.) *A. Oechelhauser*, Die Miniaturen der Universitäts-Bibliothek zu Heidelberg. (A. M.) *Henri Jadart*, Les bibliophiles Rémois. (A. V.) *A. Claudin*, Les débuts de l'imprimerie à Poitiers, dans la Revue de Saintonge et d'Aunis. (A. V.)

Állandó rovat: Inventaires, catalogues et publications annoncées sommairement.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. VII. évfolyam, 1—4. szám. *Orazio Bacci*, Il codice Mediceo Palatino 234,2^o della R. Biblioteca Mediceo-Laurenziana. — *Enrico Rostagno*, Il codice »Angelucci« ora Laur.-Aschburnhamiano del Canzoniere di Giusto de' Conti. — *Curzio Mazzi*, Di antichi manoscritti dell' Abbazia di S. Galgano. — *A. Moschetti*, Notizia bibliografica Petrarcesca. — *Tommaso Catini*, Il libro d' Augubio. — *G. B.*, Lettere inedite di Lodovico Antonio Muratori ad Apostolo Zenò e di questo a lui. — *Leo S. Olschki*, Delle biblioteche dalla loro origine fino all' età di Augusto. — *Rivista bibliografica:* *Alessandro Lisini*, R. Archivio di Stato in Sinea. (Curzio Mazzi.) *Castellani C.*, Catalogus codicum graecorum qui in Bibliothecam D. Marci Venetiarum inde ab anno MDCCXL ad haec usque tempora inlati sunt. (E. R.)

H. S.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Miniszteri köszönet. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Thaly Kálmán* orsz. képviselőnek, ki a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárát 41 db. XVI—XVII. századbéli igen becses okirattal gyarapította, továbbá dr. *Faltay Lászlóné* szül. *Szigligeti Ferike*, dr. *Kéty Károlyné*, özv. *Törs Kálmámé*, dr. *Hutiray Ferenczné* és *Szigligeti Mária* urnőknek, a kik néhai *Szigligeti Ede* irodalmi hagyatékát és emléktárgyait a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozták, köszönetét nyilvánította.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának költségvetése a folyó évben 90,147 frt személyi járandósággal, 76,552 frt dologi kiadással, az átmeneti kiadások s beruházások rovatában 44,000 frttal, összesen tehát 210,699 frttal van beállítva az 1897. évi állami költségvetésbe. Az előző évi költségvetéshez hasonlítva, a többlet a személyi járandóságoknál 7148 frt, a dologi kiadásoknál 1300 frt, az átmeneti és beruházási tételeknél 500 frt; összesen 8948 frt. A múzeumi könyvtár a költségvetésben — a személyi járandóságoktól eltekintve — a következő önnálló tételekkel szerepel: A hírlapkönyvtár gyarapítása 1200 frt, a Széchenyi-országos könyvtár gyarapítása 6000 frt, könyvkötések 200 frt; alapítványi illeték a Széchenyi-könyvtár gyarapítására 470 frt; a levéltári osztály kiegészítésére 3. részlet 20,000 frt; a könyvtár butorozására és egyéb átalakításokra 2500 frt. A többi osztályokkal közös tételek: gyűjtemények vásárlására 5500 frt, a Magyar Nemzeti Múzeum kiadványaira 4000 frt (ebből a Magyar Könyvszemlére 1200 frt esik), kisebb butorozásokra 1000 frt, utiköltségekre és napidijakra 3000 frt, házi szükségletekre 8720 frt, irodai költségekre és vegyes házi kiadásokra 3500 frt, butorozási költségekre 4000 frt; a levéltár új helyiségeinek és az állattári helyiségek butorozására szükséges 6000 frt első részlete: 3000 frt. Mint teljesen új tételt, ez utóbbit a vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő megokolással vette fel a költségvetésbe: »A nemzeti múzeumba letéteményezett családi levéltárak ujabban három nagybecsű gyűjteménnyel gyarapodtak, a gróf Széchenyi, a gróf Bethlen és a báró Mednyánszky családok részéről. Mostanig ez érdekes anyagot helyszüke miatt kicsomagolni sem lehetett; előreláthatólag a családi

oklevelekből álló anyag a hazai történetbúvárlat nagy hasznára még ezentúl is tetemesen fog szaporodni, kell tehát gondoskodni arról, hogy azok megőrzése és rendszeres kezelése céljából hely is álljon rendelkezésre. Minthogy ez idő szerint az egyik igazgatóúri lakás megüresedett, az átvett okmányok lajstromozására és osztályozott elhelyezésére e lakást szándékozom berendezni, a legszükségesebb butorozással.« A könyvtár személyzete az új költségvetésben csupán egy új szolgálai állás rendszeresítésével gyarapodott. (Sz.)

Az »Egyetemes Philologiai Közlöny« története. Az ezred-éves kiállításra minden hazai folyóirat és hirlap elkészítette rövid élettörténetét. A budapesti filologiai társaság szakközlönyének legújabb füzeté némileg átdolgozva s a XX. évfolyam adataival megtoldva közli azt a cikket, mely pályafutásának nevezetesebb adatait magában foglalja. Fináczy Ernő — a cikk írója — visszapillantva a Közlöny húsz évfolyamára, teljes joggal állíthatja, hogy »nincsen a filologiai tudománynak egyetlen ága sem, mely a Közlöny valamelyik kötetében helyet ne kért volna a maga számára, s érdekes anyagot talál ép' ugy a keleti nyelvek kutatója, mint a classica és modern philologia vizsgálója, az irodalomtörténész, a szövegkritikus, az archaologus, a történetíró, sőt nem kis mértékben a bibliografus is.« Ime e husz éves történet főbb eredményei és eseményei a jelzett cikk nyomán . . . A Közlöny 20 év folyamában és 2 pótkötetében 849 önálló tudományos cikk, értekezés és dolgozat található, a vegyesek rovatán és a könyvismertetések és bírálatokon kívül. E cikkek közül 366 classico filologiai tárgyú, a többi 483 pedig a magyar, német, francia, olasz, angol, szláv nyelvek és irodalmak, a keleti nyelvek, az összehasonlító nyelvészet, általános nyelvtudomány és irodalomtörténet stb., tág köreiben mozog. 340 író működésének köszönhető ez az eredmény, kiknek neveit Fináczy föl is sorolja, külön megemlékezve az elhunyt nagyobb dákokról, minők *Ábel Jenő, Arany János, Ballagi Mór, Budenz, Csiky Gergely, Greguss Ágost, Hunfalvy Pál, Szabó István és Szarvas Gábor*. 1029 hazai filologiai műről jelent meg ismertetés, olykor rövidebb hosszabb tartamu polemikákra nyújtva alkalmat. Az ismertetett külföldi művek száma 1147. Igen változatos volt a vegyesek rovata s nagyon hasznosak *Hellebrandt Arpád* nagy szorgalommal összeállított bibliografiai jegyzékei. Az I. évfolyam 32 nyomtatott ívvel indult, míg a XX. kötet 60 ívet foglal magában. A Közlöny megindításának nagy fontosságát különösen *Ponori Theurewk Emil* hangoztatta már az 1876 év október 15-én tartott értekezleten, s már november 8-án a társaság ülésén az elnök »a budapesti tudomány egyetemi tanárok szerkesztése mellett a jövő 1877 év elejétől megjelenő »Egyetemes Filologiai Közlöny«-ről értesíthette a tagokat.« Ez év január havában meg is indul a folyóirat *Ponori Theurewk Emil* és *Heinrich Gusztáv* szerkesztése mellett. 1887-ben harmadik szerkesztőnek hozzájuk szegődött *Ábel*

Jenő is s ennek korai halála után 1890-ben *Némethy Géza*. 1891 végén a legelső szerkesztők vissza léptek, s ettől kezdve a mai napig közreműködésük mellett *Némethy Géza* és *Petz Gedeon* végzik a szerkesztői teendőket. Az első kiadó a Weismann testv. cég volt, aztán Knoll Károly, 1880 óta a Franklin Társulattal szerződött a társaság 1883-tól kezdve a munkatársak rendszeres díjazásban részesülnek. (e.)

»**Régi magyar könyvtár**» című új irodalomtörténeti gyűjtemény indult meg a Franklin Társulat kiadásában. A vállalatnak célja »nemzeti irodalmunknak régi, ritka vagy eddig nyomtatásban meg nem jelent termékeit hű szövegekben, a szükséges tájékoztató bevezetésekkel és jegyzetekkel a tudományos kutatás és tanulmány számára hozzá férhetővé tenni.« Eddig négy füzet jelent meg, u. m.: I. *Aranyos-Rákosi Székely Sándor: A székelyek Erdélyben*. Hósi költemény. 1822. Kiadta Heinrich Gusztáv. 123 l. 60 kr. II. *Pálos iskoladrámák a XVIII. évszázából*. A M. Tudományos Akadémia kéziratából kiadta Bayer József. 80 l. 40 kr. III. *Csiksomlyói nagypénteki miszteriumok*. A XVIII. századi kéziratból kiadta Fülöp Árpád. 244 l. 1 frt. IV. *Heltai Gáspár csopusi meséi*. Colosvárot. 1566. kiadta Imre Lajos 304 l. ára 1 frt. 20 kr. S még egy igen hosszú sorozatban jelzi a prospectus a legközelebbi publicatiokat. Az egész vállalatról, melyet *Heinrich Gusztáv* szerkeszt, közelebbről részletesebben meg fogunk emlékezni. (e)

Magyar Gyűjtők Lapja címmel *Erdős Miksa* és *Bustin S.* két-hetenként megjelenő folyóiratot indítottak meg, mely magyarországi régiségek, természetrajzi tárgyak, okmányok, könyvek stb. gyűjtői érdekeit van hivatva programja szerint képviselni. Az új vállalatból addig a f. évi február 15-én megjelent első számot láttuk. Ennek tartalma a következő: Programunk; Régi Magyar könyvgyűjtők, *Erdős Miksától*; Magyar könyvgyűjtők ex-librisei, *Schwarz Ignác*tól; XV. és XVI. századbéli magyar érdekű fa- és rézmetszetek, *Somogyi Károly*tól; A gyűjtés lélektana, *Bustin S.*-től; s apróbb rovataiban: Néhaj Jamniczky Lajos könyvtára; Új könyvjegyzékek; Hungaricák a külföldi könyvpiaczon; Ujabbkori hazai nevezetesebb leletek; Vegyes közlések; Folyóiratok szemléje. Előfizetési ára egész évre 6 frt; egyes szám ára 25 kr.

† **W. N. du Rieu**. A leideni egyetemi könyvtár igazgatója azok közé tartozott, kiknek munkásságát mindenütt figyelemmel kísérik és nagyra becsülik. Épen azért keltett 1896. decz. 21-én bekövetkezett halálának híre oly élénk részvétet a történetírás, de különösen a bibliografia művelőinek körében az egész művelt világon. Életét teljesen a tudománynak szentelte. 1829-ben született Leidenben. 1856-ban avatták doktorrá: De gente Fabio című értekezése alapján. Olaszországi tanulmányútja befejeztével szülővárosában telepedett meg s az ottani egyetemi könyvtárnál különféle állásokban működött, míg 1880-ban annak vezetőjévé lett. Hazája történetére vonatkozó

munkálatait igen nagyra becsülik, bibliografiai dolgozatai pedig, melyeket részben német, francia és latin nyelveken is közrebocsátott, a legelőkelőbb szakfolyóiratokban jelentek meg. Utolsó nagy vállalkozása az európai könyvtárak legbecsesebb kéziratainak hiteles reprodukciókban való kiadása volt. Mikor azonban az első kötet, az ó-testamentumnak Sorrovianus-Colbertinus-féle kódexe megjelent, du Rieu már nem volt az élők sorában.

(e.)

»Zeitschrift für Bücherfreunde« című havi folyóiratot indít meg ennek az évnek április havában *Fedor V. Zobeltitz* Berlinben. Prospektusában felölel mindent, a mi a bibliofilség körébe vág, s főczéljául azt tüzi ki, hogy a németországi könyvbarátoknak állandóan szolgálatára legyen. E végből közölni fogja a legkülönbözőbb irodalmi és nyomdászati ritkaságok, kéziratok, xylografok, ösnyomtatványok, editio princepsok stb. stb. ismertetését; továbbá a könyvkötészet s általában a könyvek külsejére vonatkozó czikkekre is nagy gondot fog fordítani, s így az ex-librisek, könyvtáblák stb. gazdag illusztrációkban fognak megjelenni. Kisebb rovatai is a bibliofilek érdekeit fogják szolgálni, kérdezősködések, feleletek stb. alakjában. A »Magyar Könyvszemle« szerkesztőségéhez intézett magánlevél szerint a magyar bibliofileknek a nyugat-európaiakkal való szorosabb összekapcsolása szintén egyik terve a kiadónak. Ezeknek száma ugyan ma még nem nagy, de napról-napra örvendetesebb jelenségekkel találkozunk e téren is s ha a német folyóirat kiválóbb francia, angol és olasz társainak magas színvonalán fog állani, kétség nélkül kedvező hatással lesz. Az első szám megjelenése után behatóbban is megemlékezünk az új válatatról, melynek előfizetési ára egy évre 24 márka s Velhagen és Klasing kiadásában fog megjelenni.

(e.)

A könyvtári tisztviselők czimei már eddig is igen sokat foglalkoztatták az illetékes köröket. Az osztrák könyvtáregylet (Österreichischer Verein für Bibliothekswesen) deczember 5-iki gyűlésén dr. Frankfurter S. beható fejtegetés kapcsán elevenítette fel a kérdést, mely bizony nem csak az osztrák könyvtárnokoknak elintézetlen ügye. Természetes, hogy nem életbe vágó kérdéstről van szó, de azt sem lehet kétségbe vonni, hogy alkalmas, egyöntetű, kifejező és jó hangzású czímek mindenféleképen hasznára válnak az egyes tisztviselő csoportoknak. S hogy a könyvtári tisztviselői állások elnevezése mily sok anomáliára szolgáltatott alkalmat s mennyi változáson ment keresztül, azt a jelzett előadás, melynek főbb pontjait a Centralblatt (1897. 2—3 füzet. 133 l.) ismerteti, elég meggyőzően kifejti. A bibliothekar, custos, amanuensis, scriptor stb. elnevezések bizonytalansága és bonyolodottsága helyett Frankfurter a következő jelzeteket ajánlja: a) direktor, b) oberbibliothekar c) bibliothekar, d) unterbibliothekar. Ha pedig ez az utóbbi rosszhangzásúnak találtatnék, a legelső fokozat jelzésére szolgálhatna a custos czim. Ez utóbbi ajánlatra igen helyesen jegyzi meg valaki az említett helyen, hogy a custos czim megbontaná

az egyöntetőséget s inkább a harmadik fokozatot *c*) kellene 1-ső és 2-ik osztály megkülönböztetésével ketté osztani. Mindezekkel a kérdésekkel egy bizottság fog foglalkozni, amelyik lehetőleg egységes tervet fog kidolgozni az osztrák tartományok részére. Talán nálunk sem volna időszerűtlen épen most az általános múzeumi mozgalom révén ehhez a kérdéshez hozzá szólni illetékes köreinknek. (e.)

Guttenberg születése 500-ik évfordulójának megünneplésére mint már említettük, nagyban készülődnek Németországban. Most már, mint az *Allg. Zeitung* (1896. No. 291. Beilage) írja, Mainzban az ünnep napját is megállapították. E szerint 1900 június 24-én nagy internacionális akadémikus jellegű ünnepély lesz, a melyre nagy népünnepély fog következni. Alapítanak Mainzban székelő »Guttenberg-Gesellschaft«-ot, melynek feladata lesz a Guttenberg-múzeum megteremtése és tudományos szakmunkák kiadása. Azt hiszszük, hogy mindezekről nálunk is idejében tudomást szereznek az illetékes körök, s így a mi részvételünk is méltó lesz a nagy kulturális eseményhez. (e.)

Bastard munkája a miniatűrökről. Legutóbbi füzetünkben hirt adtunk a felől, hogy *Bastard Ágost* gróf híres munkája a *Peintures et ornemens de manuscrits*, egy műmellekleleti száma tekintetében unikumnak nevezhető példányban került könyvpiazcra. Mint az áruba bocsátó czégtől *Hiersemann K. W.* li'csei antiquártól értesülünk, a nagybecsű művet a kínálati áron, 12,000 márkáért, a müncheni királyi könyvtár szerezte meg. Sz.

Hazai antiquáriusaink jegyzékei ez évben különösen gazdag tartalommal dicsekedtek. *Dobrowsky Ágost* megvette a tavaly elhunyt kiváló gyűjtő *Jamniczky Lajos* könyvtárát, s a hétezer darabot meghaladó gyűjteményről eddig két füzetnyi katalogust bocsátott közre. A könyvtár mintegy 200 kötet 1711 előtti hazai nyomtatványon és magyar vonatkozású munkán kívül majdnem teljes magyar szépirodalmi kollekcziót tartalmazott. *Ranschburg Gusztáv* terjedelmes jegyzéke elsőrendű magyar könyvészeti ritkaságok egész seregét kínálta, meglehetősen magas áron. Hasonmásokkal díszített katalogusa különben egyike az eddig megjelent magyar antiquárjegyzekek legszebbjeinek. Becses és ritka teljességű történelmi könyvgyűjteménye ugyanitt volt felsorolva. Két kisebb jegyzéket is adott ki a modern irodalom termékeiről. *Révai Leó* vegyes tartalmu havi katalogust, *Kún S.* tartalmaz történelmi jegyzéket küldött szét. E jegyzék legérdekesebb száma volt *Éber Nándor* tábornok, a híres emigranshoz intézett 251 levél, az 1859—1883. évekből, állítólag nagy fontosságú politikai tartalommal. *Pollák Zsigmond* 4. sz. jegyzéke a tudományok minden ágára kiterjeszkedett s különösen a nagy közönségnek szánt olcsó munkákat tartalmazott. (V. E.)

Mandello Gyula, Marczali Henrik, Márki Sándor, Márm.-szigeti áll. tanítóképző, Márm.-szigeti kegyesr. gimnázium, Miskolczi ev. egyházmegyei könyvtár, Nagykőrösi ref. tanítóképző, Nagyváradi kir. jogakadémia. Országos levéltár, Ortvai Tivadar, Pápai ref. főiskola, Pénzügyminiszterium elnöki osztálya, Pozsonyi ev. liceum, Pozsonyi kath. főgimnázium, Pozsonyi kir. jogakadémia, Ranschburg Gusztáv, Rumbold Bernát, Sárospataki áll. tanítóképző, Sárospataki ref. főiskola, Sátoralja-ujhelyi kath. főgimnázium, Selmeczbányai ev. liceum, Sopron város tanácsa, Szabadkai közs. főgimnázium, Szent-István-társulat, Szent-Ivány Zoltán, Szilágyi István, Szily Kálmán, Szombathelyi kath. főgimnázium, Szombathelyi papnevelő intézet, Tagányi Károly, Temes várm. alispáni hivatala, Temesvári kath. főgimnázium, Thim József, Toldy Lajos, Tóth Samu, Varju Elemér, Zalán Lipót János.

Az 1897. évi folyamra: Andrassy János, Babics József, Besztercei polg. főiskola, Budapesti VIII. ker. főgimnázium, Debreczeni János, Dévai áll. főreáliskola (2 frt), Gerold és társa, Honvédelmi miniszterium (1 frt 50 kr.), Hradsky József, Kammerer Ernő, Karácsonyi János, Keszthelyi gróf Festetics-könyvtár, Kolozsvári ref. főiskola, Kolozsvári unitárius főiskola, Losonczy áll. főgimnázium, Ludovika-akadémia, Major Lajos, Marosvásárhelyi ref. főiskola, Meliorisz Béla, Mednyánszky Dénes báró, Miskolczi polg. iskola, Nagykőrösi ref. tanítóképző, Palczner Ernő, Pannonhalmi főapátság könyvtára, Pénzügyminiszterium elnöki osztálya, Récsény Viktor, Révai Leo (2 pld.), Sárospataki áll. tanítóképző, Selmeczbányai ev. liceum, Stein János, Szamosújvári áll. főgimnázium, Szegedi Somogyi-könyvtár, Szendrei János, Szent-Ivány Zoltán, Székelyudvarhelyi ref. főiskola, Szombathelyi papnevelő-intézet, Ungvári kath. főgimnázium, Váczi kegyesr. főgimnázium, Vigyázó Ferencz gróf, Zimmermann Ferencz, Zirczi apát-sági könyvtár.

Az 1898. évi folyamra: Kolozsvári ref. főiskola (1 frt.)

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvárusi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának kiadásában megjelent és *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében s általa minden könyvárusnál kapható: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. I. Ösnyomatványok. (Catalogus bibliothecae Musei Nat. Hungarici I. Incunabula.)* Leírta Horváth Ignác könyvtári segédőr. Ára 2 frt.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. V. volume. 1. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 marcs. | Janviers-Mars 1897.

Sommaire.

Guillaume Fraknói. La vie, les oeuvres et la bibliothèque de Nicolaus évêque de Modrus. (Avec deux planches)	1
La bibliothèque du Musée National en 1896	24
François Kollányi. Monumentum actorum comitialium provinciae Hungariae Salvatoris	33
Dr. Jean Illéssy. L'examen de la bibliothèque de l'université en 1780	45
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Les décrets des diètes de Transylvanie dans la bibliothèque du Musée Transylvanique. Par <i>Zoltan Ferencki</i>	51
Indicateur officiel. La question des archives dans le parlement hongrois Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée National dans le 4. trimestre 1896	57
La bibliothèque de la société du Musée Transylvanique en 1895	83
La bibliothèque Somogyi de Szeged en 1895/96	88
Littérature. Le catalogue millénaire des éditeurs hongrois. Par <i>E-r.</i> — Bibliographie hongroise. 1896. Par <i>Émeric Barcza.</i> — Fernand de Mély et Edmond Bishop, Bibliographie générale des inventaires imprimés. Par <i>Á. A.</i> — Gustav A. Seyler, Illustriertes Handbuch der Ex-libris-Kunde. Par <i>E-r.</i> — Revue des revues bibliographiques. I. Revues hongroises. Par <i>D. Gy.</i> II. Revues étrangères. Par <i>H. S.</i>	92
Notices. Remercement du ministre. Le budget de la bibliothèque du Musée National. (<i>Sz.</i>) L'histoire de la »Revue universelle philologique.« (<i>e.</i>) Journal des amateurs hongrois (<i>Sz.</i>) † W. N. du Rieu (<i>e.</i>) Zeitschrift für Bücherfreunde (<i>e.</i>) Répertoire des vieux livres hongrois (<i>e.</i>) Les titres des employés des bibliothèques. (<i>e.</i>) Le cinquième centenaire de Guttenberg (<i>e.</i>) L'oeuvre du comte Bastard sur les miniatures. (<i>Sz.</i>) Catalogues des marchands de livres d'occasion hongrois. (<i>V. S.</i>)	108

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

A BRITISH MUSEUM ÉS KÖNYVTÁRA.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

(Első közlemény.)

Könyvtári és múzeumi tanulmányainkban mind szélesebb körre kell kiterjeszkednünk, ha azt akarjuk, hogy a saját utainkon mennél biztosabban haladhassunk s ha arra törekszünk, hogy saját intézetünket és gyűjteményeinket európai színvonalra emelve, azon megtartsuk. Ez irányban kétségtelenül sok történt, de még nem történt meg minden. A mi viszonyaink között nem is történhetett több, mint a mit tényleg elértünk, legföljebb abban, hogy a külföldnek rokon tudományos intézeteire nagyobb gondot kellett volna fordítanunk. A németországi könyvtárakkal közelebbi ismeretséget kötöttünk s a német könyvtári tudomány jó formán irányadó és kizárólagos tekintély gyanánt szerepelt előttünk, de már a francia és angolországi viszonyokkal nem vagyunk annyira ismerősök. E téren különösen érezhető, hogy a British Museumról s a Bibliothèque Nationaleról csak általános értesüléseink vannak, s róluk néhány, a kézikönyvekben földolgozott részlet után alkothattunk magunknak többé-kevésbé határozott fogalmat.

Ennek okait két körülményből lehet magyarázni. Egyik, hogy e két intézettel a mindennapi életben nincs szorosabb összeköttetésünk, sem történelmi fejlődésünk, sem mostani állapotunk szerint nem állottunk s nem jutottunk velük s nemzetünkkel oly közeli érintkezésbe, mint a németekkel s gyűjteményeikkel. Másik oka az, hogy a körbeli tudományos disciplinánk főként a németek hatása alatt áll, azoknak zárkózott nemzeti érzése és fejlett könyvtári életük csak röviden vagy nagyon szórványosan tárgyalja az idegen, a rá nézve külföldi kérdéseket. Pedig magában az az egy

tény, hogy a művelt világnak két legnagyobb s leggazdagabb könyvtára a londoni s a párisi, indokoltta teszi annak szükségét, hogy velük behatóbban foglalkozzunk. E szükség egyik feladatul a párisi s a francia, másik feladatul a londoni s az angol könyvtárak tanulmányozását kívánja, s annál inkább, mert a magunk irodalmában minderre alig van előmunkálatunk.

A British Museum könyvtára azonban emez általános szemponton kívül még közelebről is érdekel bennünket. Tudjuk, hogy állandó vásárlója minden magyar könyvnek s tudjuk, hogy Nagy István könyvtárával sok értékes darabnak kellett oda jutni. A mit eddig *Felméri Lajos* és *Simonyi Ernő* útján megtudtunk, közletről sem kimerítő s az utóbbinak irodalmunkban egyetlen tájékoztatása immáron elavult. A Bibliothèque Nationaleról is tudjuk, hogy egyetemes jellegénél fogva a magyar irodalmat is felöleli, de róla irodalmunkban még annyi tájékoztatást sem nyertünk, mint amarról. Ebben az irányban való előmunkálatul az alatt következő sorokban a British Museumot s annak könyvtárát ismertetem, remélve, hogy bennük a gyűjteményeknek általános szempontjait s az intézetnek vázlatos rajzát megadnom sikerült.

A British Museum az angol nemzetnek egyik legnagyobb büszkesége s a modern tudományosságnak egyik első rangú forrása. Ez általánosan ismert tény öntudatos meggyőződéssé csak úgy alakul, ha személyes tapasztalatra támaszkodva, közelebbi vizsgálat eredményeként érik meg a látogató lelkében. Az intézet megismerése azonban nemcsak erre, hanem arra is megtanít, miért s mi módon lett az angol nemzet dicsőségévé s a tudományosság tárházává. Palotái már kívülről sejtetik arányait és fényét s gyűjteményei mind gazdagság, mind jelentőség tekintetében őszinte csodálkozásra indítják látogatóit. Ehhez önkénytelenül járul egy másik érzés, a tiszteleté, mely az angol nemzetet illeti, a miért a tudomány és művelődés érdekét féltő gonddal őrzi és fejlődési bőkezűséggel ápolja.

A *Bloomsburyn* fekvő hatalmas palota, mely tiszta arányaival és oszlopos csarnokával élénken emlékeztet a mi intézetünkre, a múzeumnak egyik részét foglalja magában. Azokat a gyűjteményeket, melyek az ember világát illetik, ha szabad a régi elválasztást felújítani: a humánus tudományok kincsesházait; a természet világába tartozó gyűjtemények az ujonnan emelt monu-

mentális épületben nyertek elhelyezést, South Kensingtonban, amattól távol, de amazzal egy igazgatás és felügyelet alatt. Az angol konzervatív szelleme nem tudna megbarátkozni azzal a gondolat-tal, hogy e gyűjtemények szétválasztásával megbontaná a múzeum egységét s megbántaná a másfél-százados hagyományt, mely a múzeumot mind ama gyűjtemények összeségének fogta föl, melyek a Sloane-collectionból a fejlődés folyamán kiváltak, nagyranöttek s tudományos szempontból önállóakká lettek. E hagyomány jól emlékezik arra, hogy a Sloane-gyűjtemény természettudományi jellegű, könyvtára főként természettudományi irányú volt, s így még jobban ragaszkodik a külön álló paloták muzeális anyagának összetartozásához. Az egész elkülönítés, ha az épületek külön-állását nem tekintjük, tárgyi alapon történhetnék, holott e gyűjtemények magasabb fogalomban, a művelődés és tudomány fogalmában, szükség szerint egyesülnek s rendeltetésük szerint közös céljukat szolgálván, egymást kiegészítik. Az ember s a természet világa: az, a mint az idők folyásában élt; ez, a mint szünet nélküli fejlődésében kialakult, egymást kiegészítve tartoznak össze, így a rájuk vonatkozó gyűjtemények is, mint a művelődés-történetnek egyetemes forrásai, egymást teljessé teszik.

E palotákban két külön világ multja és jelene van egybe-szedve, de egy célra: az egyetemes tudományosság kedvéért s egy gondolatban: a múzeumében. Egy darab kő, mely a természet finom munkáját mutatja, egy háncs szirony, mely a törzstől levált: az új épületbe kerülnek, de ha azon a kövön a kezdetleges ember durva csiszolása látszik, vagy ama szironyon kopott nád ákom-bákomot irt, a régi palotába osztatnak be, és ott vagy itt, mindkét esetben a tudományt szolgálják. Együvé tartoznak az intézmények s a hagyomány erejében és szellemében s az emberi művelődésnek legszebb föladataiban: a tudományban. Így fogta föl az angol nemzet a British Museumot alapításában, így fogja föl ma. Palotákat emelt mindannak, a mit az emberi szellem a leg-régibbi időktől mostanáig alkotott, a mivel a kulturának mind szélesebben hömpölygő árját gazdagította s mindannak, a mivel a természet az emberiséget megajándékozta. Összegyűjtötte mind-azt, a mit gazdagsága, lelkesedése, vállalkozási szelleme révén összegyűjthetett s elnevezte múzeumnak. Másfél-század óta a General Repositoryből megteremtette, rendbe hozta és ismertté tette a

British Museumot, mely a közvéleménynek folytonos felügyelete alatt, a nemzet és kormánya, egyesek és testületek bőkezű gondoskodásából ma egyaránt dicsősége az angol nemzetnek s az egész tudományos világnak. A békés haladás műve és eredménye, s az angolok e körülményt méltán hangsúlyozzák s minden alkalommal külön is fölemlítik szemben ama műgyűjteményekkel, melyek, mint az oroszok szentpétervári múzeuma, hadizsákmányból gazdagodtak.

A British Museum keresztlevele az a parlamenti akta, mely 1753-ban kelt s arról intézkedik, hogy »a Sloane-féle múzeum vagy gyűjtemények s a Harley-féle kéziratok megvásároltassanak, továbbá, hogy egy alkalmas general repository állíttassék föl azok befogadására s a Cotton-könyvtár és a későbbi gyarapodások elhelyezésére, melyet a közönség könnyebben megközelíthet«. Ezt az aktát a parlament John *Sloane* baronet nagylelkű ajánlatára feleletül hozta meg, midőn 20,000 £-ért annak nagy gyűjteményét a nemzet számára megvásárolta. Sloane baronet egyike volt kora legkiválóbb orvosainak s természettudósainak, múzeumát főként e szakma művelésére gyűjtögette s könyvtára javarészből természettudományi műveket tartalmazott. Halála esetére úgy intézkedett, hogy gyűjteményeit örökösei első sorban az angol kormánynak ajánlják fel, s ha az nem fogadná el, a francia vagy orosz kormánynak. A parlament haladéktalanul megvásárolta e gyűjteményt s ezzel megvetette alapját a British Museumnak, melyhez még a Harley-kéziratokat s a már előbb birt s elhelyezésre váró Cotton-könyvtárat csatolták s már a következő évben meg is nyitották. Ugyanakkor intézkedett a múzeum igazgatásáról és felügyeletéről, midőn azt egy országos bizalmi testületnek (Trustee)¹ gondjaira bízta, mely működését azzal kezdte meg, hogy az intézet számára megvásárolta a Montagu Houset, felállította a múzeum három osztályát (kéziratok, nyomtatványok

¹ Tagjai a canterbury-i érsek, a lord kancellár, az alsóház elnöke, London püspöke, a tényleges kormány tagjai, az alapító és pártoló családok megbizottai, számszerint hatan, az Akadémia és a College of Physicians elnökei s tizenöt az említettek által szabadon választott tag. Később a pártoló családok részéről még három tag, a művészeti és régészeti társulatok elnökei s az uralkodó által kinevezettek, kiknek száma a hivatalból bentlévőkénél nagyobb nem lehetett, kerültek bele a Trustee-be.

és természetiek osztálya) s 1759 január 15-ikén a közönség előtt megnyitotta kapuit. Naponkint volt nyitva s látogatói óránkint, írásbeli kérelmükre kiadott jeggyel, egy tisztviselő kalauzolása alatt tekinthették meg a gyűjteményeket. Egy turnusra tiz jegynél többet nem adtak ki s a közönségnek körülményesebb tanulmányozásra sem helyet nem rendeltek, sem időt nem határoztak. Ma az intézetnek két palotája a legnagyobb szabadsággal, minden hétköznapon reggeltől estig szolgálatára áll mindenkinek, fél millióra megy látogatói száma, csupán magát az olvasótermet 190,000 olvasó keresi föl évenkint. Mire a közönség s a múzeum így megnövekedtek, másfél százados mult ment el felettük, melynek jóformán alig van külső története, de belső fejlődése annál értéke- sebb s változatosabb.

Az egyes gyűjtemények mind nagyobb mérvben gyarapodtak, s növekedésükkel mind szűkebbé vált a régi épület, mely a maga korában Londonnak egyik legszebb palotája volt. E baj már a XVIII. század végén érezhető volt; az újabb ajándékok és vásárlások elhelyezésére a múzeum épületét meg kellett toldani, s hozzá egy új szárnyat emeltek. Ebben nyertek elhelyezést III. György király egyiptomi gyűjteménye, a Townley- s majd az Elgin-márványok, Sir J. Banks könyvtára, hogy csak a feltűnő gyarapodásokat említsük. De alig készültek el ennek s az átalakításnak s új elhelyezésnek munkálataival, ismét nagy és nevezetes gyarapodások érték a múzeumot, s midőn IV. György király III. György könyvtárát (King's Library) a múzeumnak adományozta, midőn egymásután kerültek elő a Payne-márványok, a persepolsi emlékek, a karnaki szulpturák, midőn a római és görög régiségek s az ethnografiai gyűjtemény rohamosan meggyarapodtak. Ekkor már csakugyan nem lehetett többé kitérni az új építkezés elől, mely a Montagu House helyén, egy tiszta görög stíli nagy palota emelése által 1823—52 között meg is történt. E hatalmas épület, melyről azt hitték, hogy a jövőnek van építve, mihamar szűknek talál- tatott. Már 1857-ben megépítik az olvasótermet, 1879-ben s 1882-ben egy-egy újabb toldást tesznek hozzá s 1873—86 között fölépítik s felszerelik South-Kensingtonban az új palotát, s abba átviszik a természetrajzi gyűjteményeket.

Az intézetnek e külső növekedése természetesen belső fej- lődése után ment, mely nem csupán abban mutatkozik, hogy az

ujabb meg újabb gyarapodások újabb helyiségeket kívántak s foglaltak el, hanem abban főképpen, hogy a folyton szaporodó anyaggal lépést tartott a múzeumnak szervező és rendező munkálkodása. Az első a természetes kiválás elvén új osztályokat létesített, a második folytonosan új meg új publikációkban ismertette az intézet gyűjteményeit s azok anyagát. Egymásután válnak ki s anyaguk szerint csoportosulva, a tudomány szempontjából egymásután önállósulnak: 1807-ben a régészeti osztály, mely 1861-ben már ismét három részre oszolva, a görög és római régiségek, az érem- és pénz-gyűjtemény, s az orientális emlékek három önálló osztályává lett; 1866-ban az angol régiségek s az ethnografiai osztály önállósul, s legújabban a keleti nyomtatványok és kéziratok osztálya válik ki. Mindez a Bloomsburyn fekvő múzeumban, melyből a természetiek tára, Collection of natural history of British Museum 1886-ban helyzetileg is megvált és saját viszonyai szerint alakította meg osztályait. A British Museum tehát mai beosztása szerint a következő osztályokból (departement) áll: a humanista gyűjtemények: *a*) kéziratok, *b*) nyomtatványok, *c*) keleti kéziratok és nyomtatványok, *d*) metszetek és rajzok, *e*) egyiptomi és asszír, *f*) görög és római, *g*) középkori és angol régiségek s ethnografia, *h*) érmek és pénzek, melyek a régi épületben, s a természetrajzi gyűjtemények: *i*) zoologia *j*) geologia, *k*) mineralogia, *l*) botanika, melyek az új épületben vannak elhelyezve.

A múzeum külső történetének és belső fejlődésének eme vázlata mögött az angol nemzetnek bőkezű gondoskodását látjuk, melylyel általában a kulturális intézeteket, de különösen e múzeumot elejétől mind a mai napig részesítette. Nagy áldozatok nélkül nem lehetett volna az emberi s a természeti világnak e nagy kincsesházát egybegyűjteni, de a nagy pénzáldozatok alig lettek volna e célra elegendők az angol nemzet lelkesedése és áldozatkészsége nélkül. A parlamentet méltán tartják a múzeum atyai gondviselőjének, mert alapításától kezdve folytonos figyelemmel kísérte s állandó liberalizmussal szavazta meg rendes budgetjét s azonkívül esetről esetre rendkívüli kiadásait. Budgetja ma is első helyen áll a hasonló intézetekéi között. A humaniorákra 117,727 £, a naturaliakra 43,127 £ van szánva s a könyvtár ez összegben 27,514 £ összeggel szerepel, még pedig könyvvásárlásra 9250 £,

kéziratok vásárlására 1700 £, könyvkötésre 9000 £, katalogusok kiadására 7864 £, keleti kéziratok és könyvek vásárlására 700 £, összesen 27,514 £ van fölvéve. Tisztviselőinek fizetése a kontinentális fizetési fokozatokat messze meghaladja,¹ kiadványaira, az intézet felszerelésére, az anyag felállítására, tudományos kutatásokra nagy összegeket szán. Valóban a kulturának általános s mélyen érzett fontossága nyilatkozik meg az angol törvényhozásnak ily bőkezűségében, melynek eredményei minden irányban gyümölcsözők. De egy irányban sem annyira, mint az angol tudományosságban. Alig lehet elképzelni, hogy e gyűjtemények nélkül miként fejlődhetett volna az mai állásának magaslatára. Viszont szembeötlő az a nagy kölcsönösség, mely a gyűjtemények s a tudományos munkálgodás között fennáll. Történetírás, természettudományok és a klasszikus világ kultusza nem képzelhető e gyűjtemények nélkül s mennyire fölemelő annak látása, hogy az angol életben a komoly tudománynak milyen tekintélye s az általános műveltségre milyen intenzív befolyása van.

A számok, mint mondják, világosan beszélnek, de a tények elének állanak s ékesebben szólnak. A parlament bőkezűsége mellett az egész angol társadalom lelkesége és gazdagsága emelte az intézetet, épp úgy, mint a magyar közönség hazafias fölbuzdulása a miénket. Ott is, mint nálunk, mindenütt jótévkökre, ajándékozókra akadunk, s ha a magyar közönség kisebb mértékben áldozhatott, mint az angol, nem lelkeségén mult, hanem korlátozottabb helyzetén. Az angol polgár politikai, diplomacziái kiküldetéseiben, kereskedelmi utazásaiban, vállalataiban és tudományos kutatásaiban felöleli az egész világot, sok alkalma nyílik arra, hogy becses ajándékokkal gazdagithassa múzeumát; konzervatív természete megőrizte családi ereklyéit s liberalizmusa ráviszi arra, hogy azokat múzeumában helyezze el. S a múzeum hálás és elismerő mindenki iránt: jöltevőinek névsorát² összeállította s publikálta, az ajándékozó nevét megörökíti az adományozott tárgy föliratán s a nemzeti szempontokat kiemelve, az angolság haza-

¹ Principal Librarian, Director of Natural History à 1200 £, Assistans secretary 500—650 £; Keeper 650—750 £; Assistant-keeper 500—600 £, Assistants I. Cl. 250—450 £, II. Cl. 120—240 £.

² List of Benefactors.

fias érzületét táplálja, gyűjteményeit a legjobban megközelíthetővé teszi, szorgalmasan szerkesztett és nagy munkásságot igénylő kiadványaival a tudományosság helyzetét megkönnyíti.

Az intézet és közönségnek e kölcsönössége azonban tovább is megy. Nem mindenütt lehet látni azt a bizalmas viszonyt, mint Angliában, a kulturális intézetek s közönségük között. Ezek az intézetek az angol társadalom és nagy közönség szeme láttára élnek és fejlődnek, mert az angolság e viszonyban sem tagadhatja meg magát. Minden közdologban ott van, politikáját ez tette nagygyá. A British Museumot is oly res communisnek tartja, melytől magát el nem választhatja, s a mint igényei vannak vagy lehetnek vele szemben, ép úgy köteletségének ismeri, hogy azt figyelmében sőt támogatásában részesítse. Magasabb szempontból e kölcsönösség, mely mindkét részről kétoldalú, (a múzeum a közönség igényeit meghallgatja, de hozzá is fordul, a közönség támogatja, de kritikát is gyakorol rajta), az angol nép műveltségében, a tudomány és művészet szeretetében, izlésének csiszoltságában gyümölcsözik, de a mindennapi életben más jelenségek okaivá lesz.

Múzeumokat látogatni Angliában általános szokás, gyarapítani nemzeti köteleesség, ez a fölfogás uralkodik az angol életben s ez magyarázza azt, hogy a British Museum inkább az angol társadalom, mint a kormány gondozása alatt van. Formailag s tényleg a kormány gondozza, az készíti költségvetését, az nevezi ki tisztviselőit, az viszi egész adminisztrációját, de lényege szerint a British Museum és szervezete demokratikus, a szónak jobb értelmében. A trustee (gondnokság, bizalmi férfiak) maga is ilyen intézmény, tagjai hivatalból, történeti joron és kinevezés útján foglalnak benne helyet, nem hivatalos, hanem társadalmi testület, melynek felügyeletére van a múzeum bízva. Kezdeményező és véleményező fórum s ép oly régi, mint a gondjaira bizott intézet, s tekintélyét az »act of incorporation«-ban és társadalmi helyzetében birja. Intézi a múzeum dolgát, a fennálló kormányok minden dologban kikérik véleményét, de meg van kezdeményezési joga s a saját akaratából tehet javaslatokat úgy a dologi, mint a személyi ügyekben. Az intézetnek látható feje s minden intézkedéseért felelős, a mi ismét az angol élet specziális vonása. A gyűjtemények gyarapítása, rendezése, publikációk kiadása, a budget fölhasználása, vásárlások és muzeális adminisztráció, ezek tartoznak hatáskörébe, a hivatalos

adminisztrációt természetesen a kormány végzi, illetőleg végezteti. E testület, mint társadalmi tényező, nagy befolyást gyakorol fölfelé a kormányra, lefelé a közönségre. Neki köszöni a British Museum társadalmi képviselőjét, érdekeinek megőrzését és tudományos szellemének épségben maradását, s neki köszöni mindazt, amit saját céljainak megközelítésére vagy elérésére eddig tett és tehetett. A trustee, mint a múzeumnak közéleti személyesítője a kormányval szemben oltalma, a közvéleménnyel szemben védelme az intézetnek, mindkettővel szemben érdekeinek pártatlan képviselője és hagyományainak hű őre.

A trustee, mint ilyen, az angol életben gyökeredző intézmény, csupán egyik organuma a közönségnek, mely a múzeum dolgait ellenőrzi, másik organuma maga a közönség, mely látogatja, benne tanulmányokat végez s vele szemben igényeket táplál. Az angol közönség, mely a kontinensen is megkülönbözteti magát, saját gyűjteményeiben van igazán otthon. Szeret tanulni és szívesen tágitja látóköreit, nem felszínes szemlélő, hanem komoly vizsgáló; katalogus, guide van a kezében, figyelmes és érdeklődő. S az idegen, a kit azonnal föl lehet ismerni, merőben különbözik tőle. Rendszerint beéri úti könyvével, kissé nyugtalan és szívesebben időz a kiemelkedő tárgyaknál, könnyebben kimerül s gyakran felszínes. Nem az ilyen, hanem az amolyan közönség érdeklődik valóban a múzeumok iránt, s e futólagos észrevételt az angol élet pontosan igazolja. Ez a közönség megérti, méltányolja és fön tudja tartani a kulturális intézeteket, tud értük lelkesülni s áldozni, s az angol intézetek történetében számos adat igazolja ezt az állítást. Ez a közönség maga is részt kíván a British Museum életéből, büszkén vallja magáénak és ezzel szentesíti mindazt, a mit a kormányok és a trustee a múzeum érdekében tettek. Hogy mennyire vele él, legyen szabad egy eseményre emlékezniem. A könyvtár látogató közönsége 1838-ban hangosan követelte a könyvgyűjtemény katalogusának kiadását s annyira ment, hogy a trustee kénytelen volt e kívánságnak eleget tenni, ámbár jól tudta, hogy e munkálat még nincsen kellőleg előkészítve, s hogy a jövődre hiába való munkát végez. Elrendelte a katalogus kiadását s midőn egy kötet megjelentetésével a vállalat lehetőségét dokumentálta, abba hagyta a további kötetekkel a munka folytatását. Hasonló eset volt az, mikor a 80-as években a könyv-

tár nyitási idejének megtoldását s a villamos világítás bevezetését hangosan kívánták s a trustee ily értelemben intézkedett.

Ugyanez a kulturális érzék, mely a trustee s a kormányok működésében nyilvánul, mely a nagy közönségben oly élénk, ugyanez él magában az intézetben, annak vezetőiben, munkásaiban és munkásságában. Számos külön intézkedése van a parlamentnek, a melyek által az intézet javát munkálja; hogy a sok külön költségek megszavazásáról hallgassak, csak azt az egyet emlitem meg, mely 1842-ben kelt s elrendeli az egyesült királyság területére a köteles példányok kiszolgáltatását. A trustee minden intézkedése igazolja, hogy feladatának magaslatán áll, s a múzeum tisztikarának egész munkássága az intézet javának, hírének, tekintélyének emelésére irányul. Az angolok híres erénye, a kötelességtudás és a szorgalom csodákat, illetőleg csodás eredményeket mutat. Egy pillantást kell csupán vetni az intézet kiadványainak jegyzékére, egy futólagos sétát kell tenni gyűjteményeiben, hogy erről mélyen meggyőződjünk. Észre kell venni azt a törekvést, hogy a múzeumot beleállítsák a tudományos életbe, s gyümölcsözővé tegyék a mindennapi életnek minden viszonyára, a gyakorlati s főként a tudományos czélok szolgálatára. S ezt nem pusztán hálából teszik az angolság aldozatkész lelkesedése fejében, hanem ama gyakorlati érzék sugallatából, hogy az élethez alkalmazkodva, az intézetet föntarthassák az angol közélet színvonalán, s hogy megközelítsék a muzeális feladatok eszményét.

A British Museum jelentőségét különösen e két körülmény magyarázza: egyik, hogy mindig kora színvonalán állott, a másik, hogy föladatait élesen körülhatárolta s megoldásukon buzgóan dolgozott. Fejlődése és története, bár csak vázlatosan érintettem, igazolják azt, mostani és a multban tett munkássága bizonyítja ezt. S ha régisége vagy gazdagsága tekintetében talán nem áll is a hasonnemű intézetek élén, rendezettsége és munkássága által okvetlenül a legelső.

Az erre szolgáló munkálatok egyívásuak magával az intézettel. Az angolok erős gyakorlati érzéke, mely a múzeumnak egész valóján nyomot hagyott, hamar tisztában volt azzal, hogy a leggazdagabb, legnagyobb gyűjtemény is holt kézen van, ha nem lehet hozzáférni, s ha anyaga nincs megismertetve. E gondolat kialakulása egyben meghatározta a múzeum feladatait, melyek e

szerint három csoportban oszlanak meg. Az első, mint a gyűjtemény szó magyarázza, maga a gyűjtés, az anyag összehordása, elhelyezése, a jövő számára való megőrzése és kezelése. S ezt a föladatot elvégezte maga az angol társadalom, midőn állami és magán úton a British Museum anyagát összehordta, épületeit, berendezését megcsinálta s tisztikarát megalkotta. Második feladat a gyűjtemények kereteinek meghatározása s anyagának e keretekben való szisztematikus elrendezése, röviden: tudományos felosztása. Ezt a feladatot az idők folyamán a természetes kiválás szemmel tartásával elvégezte maga a múzeum, midőn egymásután alkotta meg osztályait s azokban rendszeresen állította fel s osztotta be meglévő anyagát s végzi mostan is, midőn új szerzeményeit elhelyezi. Harmadik föladata az ilyen keretekben föllállított gyűjtemények hozzá férhetővé tétele és megismertetése, még pedig kettős czél szerint. Egyik, hogy magában az intézetben, mint demonstratív anyag, föllállítható, megközelíthető és tanulmányozható legyen; a másik, hogy mint tudományos anyag, földolgozva és leírva, a szakemberek számára szükséges előmunkálatot elvégezze. Ezt a föladatot, a mely minden izében tudományos, részben már elvégezte, részben most végzi az intézet. Ez általános szempontokon túl még egy eszthetikai s egy nemzeti nézőpont uralkodik az angol múzeumban, amaz megköveteli, hogy minden izléses legyen, emez megszabja, hogy mindenben az angol nemzeti szempont legyen az irányadó.

S mennyire megvannak ez utóbbiak is a British Museum-ban! Az épületek méreteik hatalmas voltával, építészeti diszük nemes és izléses művészetével, művészi részleteik szépségével, fölszerelésük uri egyszerűségével éreztetik velünk, hogy a kultúra templomai előtt állunk. A belső berendezés, tárgyak elhelyezése, világítása mindez teljesen megfelel a legkényesebb izlésnek. E keretben elhelyezett muzeális gyűjtemények az angol szempontot éreztetik, s bár az egész múzeum egyetemes jellegű, mégis első sorban nemzeti. S milyen jól esik látni itt a hagyomány erejét, mely az intézetet összetartja s alapvonását megadja. Arányainak szertelen megnagyobbításában ma is az, a mi volt a Sloane-collection, melynek zöme a könyvtár, legjellemzőbb osztálya a természetrajzi gyűjtemények, s alkotó elemei régiségek, pénzek, rajzok stb., épen mint ma, csakhogy akkor aránytalanul kisebb keret-

ben. Azonban ne ilyenekben keressük az angol szempontot, hanem a történeti és kulturális vonatkozásokban. Megtaláljuk azokban is, mert a British Museum a speciálisan angol emlékek gyűjtésében és megőrzésében is első rendű fontosságu. S milyen szerencsés! Gyűjtötték azokat számára, mielőtt megalkották volna! A XVI. században, mikor az angol reformáció hatalomra jutott s a kolostorok és szerzetes rendek eltörlése idején, Angliában már rendszeres gyűjtők éltek, kik a veszendőbe menő könyveket és kéziratokat az utókornak megmentették. A Harley-kéziratok nagyobb-részt ily természetűek; Sir Robert Cotton baronet, ki 1588 óta gyűjtött, 1599-ben éjszaki Angliában hosszabb útát tett s főként kolostori könyvtárak után járt; a koronás gyűjtők, II. és III. György királyok könyvtárai szintén a korai angol irodalom termékeiben gazdagok; a színész Garrick a XVIII. századi angol szindarabok nagy gyűjteményét szerezte össze, s mind e gyűjtemények ma a British Museum tulajdonai. Az angol nemzeti szempont uralkodását a kézirati s a régészeti osztályok s a könyvtár katalogusai, mint a könyvanyag tükre hirdetik. G. T. *Law*, ki az 1640 előtti angol könyvészetet akarta összeállítani, a mű alapjául a British Museum katalogusát jelölte ki. E szempont viszi a múzeumot, midőn időszaki kiállításokat rendez az angol történetnek egyes korszakaiból, melyeken ama korok nyomtatott, kéziratot, okleveles és egyéb emlékeit teszi ki közszemlére, midőn gyűjteményeinek ismertető katalogusait és leírásait a nemzeti emlékek ismertetésével kezdi, midőn vásárlásaiban, beszerzéseiben különös gondot fordít saját nemzeti multjának mindennemű emlékére.

Miután a gyűjtemények kereteit, mint említettem, a fejlődés maga szabta meg, miután azok anyagának folytonos gyarapításáról törvényhozás és társadalom bőkezűen és nagy áldozatkészséggel gondoskodik, miután múzeumának nemzeti jellemét kialakította s uralkodóvá tette és fölszerelésének esztetikáját is műveli, a mint elmondottam, arról kell megemlékezni, hogyan teszi gyűjteményeit megközelíthetővé és anyagát hogyan ismerteti meg.

Ha bizonyos megadással látjuk az emberi s a természeti életnek a British Museumban összehordott óriási gazdagságát, ha némi lemondással látjuk az intézet fényét, nemes izlését, csínját s elegáns gazdagságát, megkönnyebbülünk, arra gondolva, hogy apáink is megtettek mindent, a mit korlátoltabb helyzetükben meg

lehetett tenniök. Múzeumunk történeti fejlődése és nemzeti karaktere szerint rokona az angolokénak. Széchenyi gróf alapítványa önzetlenebb és nagylelkűbb, mint Sloane doktor ajánlata; a magyar közönség áldozatkészsége lélek szerint oda állitható az angoléhoz; a táblalirák országgyűlésének kulturális ösztöne van olyan tiszteletre méltó, mint az angol parlament tudatos kultur-törekvése, intézetünk pártolóit hasonló nemes lelkesedés vezette, mint amazokat, s nekünk sem szabad megfeledkeznünk jóltévőinkről, első sorban a nagy emlékű József nádorról. Úgy látszik, hogy a reformkorszak, mely az országot a szellemi és anyagi haladás útjára vitte, a múzeum ügyében is előljárt, hogy helyes irányban indította meg annak munkásságát, mely akkor még első sorban az anyag egybehordására és megőrzésére irányult. Később indultunk, mint az angol, szerényebb viszonyok között és kisebb körben mozogva, de haladásunk tempója volt olyan gyors, ha nem gyorsabb, mint a British Museumé. Gyűjteményeink szaporodása lehetővé tette, hogy az egyes osztályok tudományos szempontból önállókká válhassanak, sőt hogy önálló disciplinát képviseljenek, lehetővé tette, hogy rokon-intézeteket alapíthassunk s kitelepítsünk: az iparművészeti múzeum, részben az országos képtár s a történeti arcképcsarnok az anyaintézet hajtásai. S ha mi is oly konzervatívek vagyunk, mint az angolok, a mi múzeumunk is két osztállyal gazdagabb ma s így egészében tekintélyesebb. Ha a nemzeti szempont uralmát és ápolását nézzük: büszkén tekintünk a magyar múzeumra, melynek minden részletén úgy, mint egészén rajta van a nemzeti szellem s a nemzeti feladatok és célok után való törekvés. Muzeális életünkben ezek szerint fejlődésünknek első fokán állva, a közvetlen jövőben két feladat megoldása vár korunkra. Első a gyűjteményeknek oly módon való elhelyezése, hogy esztetikailag szépen, s a tudomány követelése szerint rendezhessük be minden osztályunkat, második az egyes osztályok kincseinek, anyagának megismertetése, vagyis maga a tudományos működés, s ha ez utóbbi két feladatra gondolunk, az angol múzeum legyen példánk arra, miként kell kötelességünket fölfogni és hiven teljesíteni, miként kell vagy lehet gyűjteményeink gazdagságát kifejteni s gyümölcsözővé tenni. Társadalom és kormány volt az angolok múzeumának két mecénása — az ő kötelességük megadni az alkalmat és módokat nálunk is, hogy a múzeum a saját körében sikerrel és eredmé-

nyesen működhessék, a mi az intézetnek valódi hivatását jelentené.

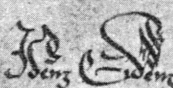
E távoli perspektíva helyett azonban az angol múzeumnak mai munkásságát ismertetem, a mint abban feladatait előbb kijelölt szempontjai szerint felfogta s megoldásán dolgozik.

Az épület s a belső berendezés, a gyűjtemények elhelyezése s az egyes tárgyak felállítására oly részletes leírást követelmének, a mire e helyütt alig terjeszkedhetnék ki, mert egyrészt főllesleges munkát végeznék, másrészt alig volnék képes e sok részlet között az egyenes utat megtartani. De kötelességem a felállításban mutatkozó két elvet kiemelni. Ezek egyike, hogy a gyűjtemények tudományosan, szisztematikus fejlődésükben legyenek fölállítva; másika, hogy a közönség előtt minden irányban hozzáférhetőek legyenek s nevelő hatásuk meglegyen, instruktív jellemük megmaradjon.

A múzeum hatalmas méretű palotáiban mindent nagyúri izlés jellemez s bennük a látogató közönségnek minden kényelméről gondoskodtak. Az egyes tárgyak tágasan vannak fölállítva, fölírásokkal vannak ellátva s minden esendőség ellen védve, úgy hogy az egész múzeum, mint valami nyitott könyv, szinte olvasatja magát. Az angol gyűjtemények általában instruktívek és őszinték; bennük nincsen semmi a tudomány titkolózó misztériumából, minden tiszta és világos. A British Museum termei szinte beszélő termek s a látogatót játszva tanítják, csupán egy kis figyelmet kívánnak látogatóiktól. Példaképen legyen elég az Elgin-room s az új épület halljának ismertetése. Az Elgin vagy Parthenon-teremben a görög szobrászatnak Kr. e. V. századából, Pheidias kora táruelénk. Az egyes emlékek lehetőleg kiegészítve s lehetőleg eredeti vagy megfelelő helyzetben vannak fölállítva. Hogy a részletek annál érthetőbbek legyenek, a terem közepén ott látjuk az Akropolis kis mintáját 1870-beli állapota szerint, a Parthenon kis mintáját az 1687-iki robbanás után, Carreynak róla vett rajzait fotografiai másolatokban s az eredetinek megfelelően restaurált Akropolis kis mintáját. Mennyire tanulságos s milyen könnyű itt az eligazodás! S milyen szemléltető e gyűjtemény! A néző tiszta fogalmat alkot magának a görög építő művészetről, meglátja a szoborművek alkalmazását s gyönyörködik a szobrok és reliefek plasztikájában; a töredékeket rekonstruálja s képzeletében

Incipit epl'e Clementis p. m.

Clementis: episcopus servus servorum dei. Notabili viro sacro comiti provincie Galie
 Quare te diebus precibus et bonis precibus instigant tunc tibi solentur
 diligendum de et consuetudinem tuam in omnibus allestem custodias et in glori
 cu nominis maculam non admittas. Cum igitur sup ^{domine} deo p. m. et spoliacoib
 quibus a fien ecclesiam dicit affuisse clauos sic conari te validus apud nos
 et in multis partibus lombardie nobilitatem tuam mouendam ducimus et
 hortandam et in reuissio tibi peccatum indulgendum quatenus de ne
 gotium in regio dicitur promouendum in hinc et alijs sic tunc consulas puer
 tari neul culpa tu fructum laboris impediatur vel infirma plurimos stu
 dilict quibus magno carorum marces si tu quatenus ecclesie hinc p. m.
 ad ipius deffensionem assidue p. m. de eccle ab hereticis sine cause

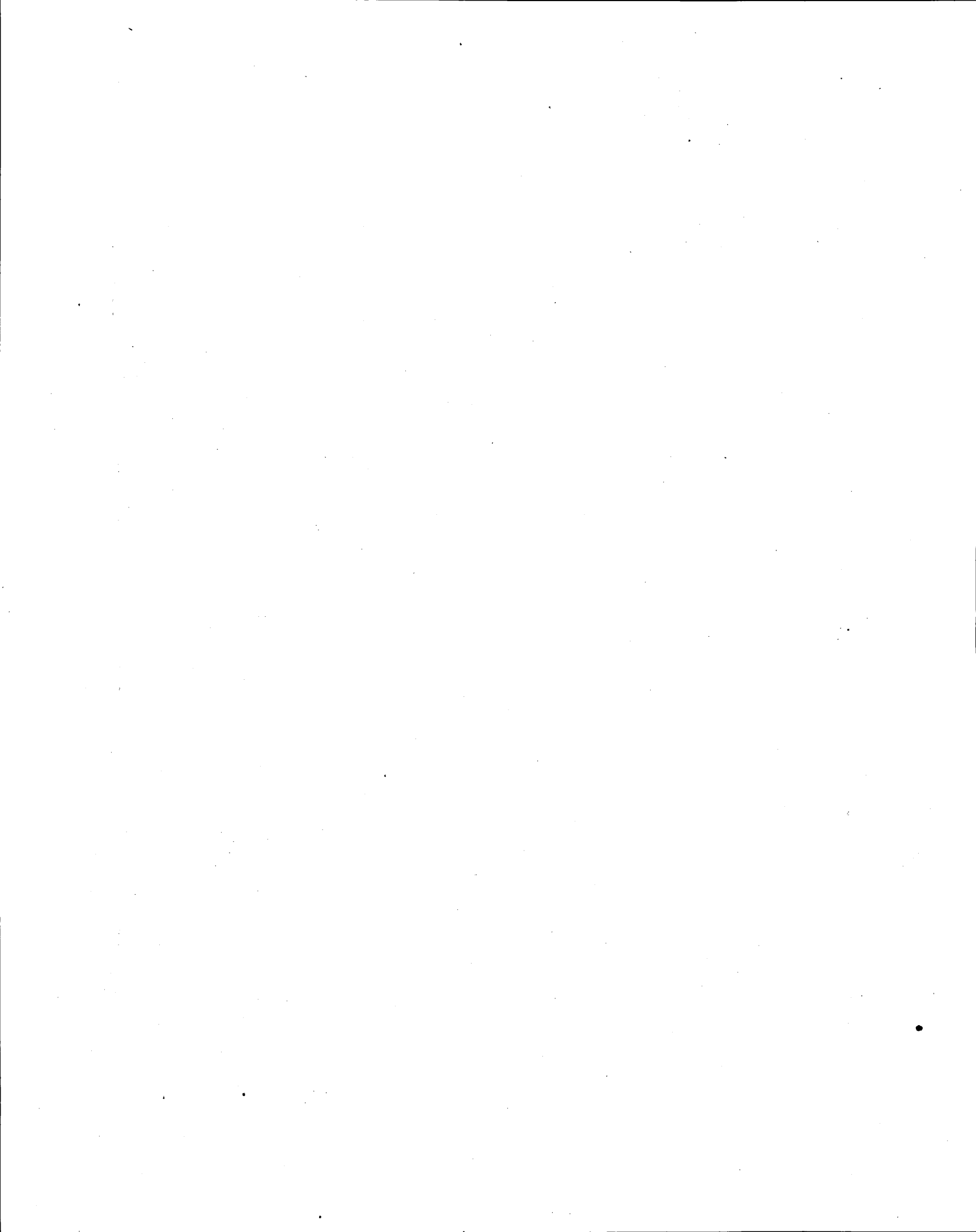
Item Edm. 2

C. Ray be rade v. de Laneston. 5. iulij 1565.
 H. Ray

Est personam tuam suare ac tunc caritate bono amplexum fieri
 tamen non possimus cum commisse nobis eccle p. m. a. cumimus nummularia
 malimus obitare p. m. p. m. post tamen remedium querere dilucentia
 accumpati sine pro cui libio delamans et forstam aliam necessita
 tio inuicem p. m. p. m. duorum hactenus accumpati, do
 gaus tua literarum palacium tuo mandico de di. Jurant ad
 q. a quibus sitm dicitur q. aliam inuicem habuit vel affu sup
 cu nec de sine nec de mo impliato p. m. aliqua in hoc accumpati et li
 cet tua tue lre conuicere q. confidus de nra gra p. m. esse quod
 tamen non p. m. hoc sine volumus et pro certo tunc q. in q. nobis pla
 ceat potuit. Douctorem vrbis quantetung. alfidius p. m. p. m.
 sed dicitur in altero palacium nra in vrbis moram tunc ad
 et p. m. prospere delamans d. p. m. et tunc cu p. m. m. m.
 p. m. p. m. nolimus nro tempore dea pro te m. m. qu
 em ad eius exaltationem docuimus a honorem. Tu ergo dilecte fili h
 m. m. non p. m. in d. que tot habundat d. m. p. m.
 p. m. ad locum alium conferre te p. m. nec te dicit de nra d. m.
 hinc in honore d. m. p. m. p. m. si ce m. m.

L. Museo
MUSEO

belehelyezi eredeti állásukba s fogalmat alkot magának mindarról, a mit töredékekben vagy részletekben látott. Egy óra, melyet itt eltöltünk, többet ér, mint egy egész elméleti kurzus. A természet-tudományi épület előcsarnokában Darwin tételei vannak illusztrálva. Egyik tárlóban a fehér környezet hatása a nyúlra, fogolyra stb., másik tárlóban a barna környezet hatása a nyúlra, fogolyra stb., vagyis az alkalmazkodás esetei; egy tárlóban a páva szárnyának ugyanazon tolla, mely különböző korú pávákból véve, a dísz fejlődését magyarázza; azután az oldal fülkékből, az alaki elváltozásokat s azok fejlődését feltüntető összeállításokat találjuk. E szemléltető irány soha sem nyilatkozik banális vagy hatás vadászó formákban.

A múzeum anyagának ilyen instruktív felállítása nem volna elegendő egymagában arra, hogy a gyűjtemények nevelő és művelő hatásukat sikerrel gyakorolhassák, ha melléje nem adna ki az intézet leíró, ismertető és magyarázó, főként megbízható és jutányos könyveket. A British Museum guide-jai, katalogusai, leírásai és publikációi ma egy egész könyvtárt tesznek ki.

Az intézet összes kiadványai közel 800 kötetre rugnak, s e számban már benne vannak a guide-bookok is mintegy 42 kötetben. E tekintélyes gyűjtemény oly könyvtárt alkot, mely ma, miután a kiadványok nagy része elfogyott, csak nehezen kompletálható. E könyvek mindenben magukon hordják az angolok gyakorlatiasságát. Tudományos értékükön kívül, a mely általánosan el van ismerve, egyéb előnyei is vannak; nagyon praktikusok: fénytelen papírra, könnyen olvashatóan vannak nyomva s olcsón kerülnek forgalomba. S mennyire hasznos könyvek ezek! A közönség előtt föltárják a gyűjteményeknek egész nagytengelyű perspektíváját: végig vezetik azt az egész múzeumon, megismertetik vele speciális feladataikat s a legujabb eredményeket úgyszólván belopják elméjébe; a szakértőt megkímélik haszontalan fáradozásoktól s egyenesen viszik céljához. Az angolok tudnak ilyeneket írni. Tudományos irodalmuknak komoly, egyszerű és világos stíljét érezzük e kendőzetlen, nyílt tekintetű könyvekben. Nem csupán útbaigazító kalauzok, hanem az illető szaktudománynak népszerűsítő könyvei, gyűjteményeik szíves magyarázói. S hogyan vannak fölszerelve, mennyire tájékoztatnak minden felől, s milyen sommásan foglalják össze mondanivalójukat!

Mindamellett is a szakember nem hozzájuk, hanem az intézetnek más kiadványaihoz fordul, katalogusokhoz, leírásokhoz vagy egyéb publikációkhoz, melyek legtöbbször mint forrásművek vagy nélkülözhetetlen segédkönyvek ismeretesek az irodalomban. Mely gyűjtemények, micsoda munkálatok, s mily kiadványok ismeretik vagy publikálják a British Museumnak egyes osztályait vagy részleteit, fölösleges fölsorolni, megteszi ezt a múzeumnak egy speciálisan e célra szolgáló füzeté (List of British Museum Publications, 1894.), de néhányat példaképen említeni még sem látszik fölöslegesnek. Ilyenek a régiség-osztályból: Description of the ancient Marbles. I—XI. 1812—61. (T. Comb és S. Birch műve); Ancient Greek Inscriptions. I—IV. 1874—1893., Catalogue of Vases, I—IV. 1851—1896., Aristotle on the Constitution of Athens, 1891—93 között három kiadásban stb. Ilyen H. L. D. Ward könyve: Catalogue of the Romances, mely a középkori epika forrásművei között szerepel és *Fortescue* Subject Index-e, mely öt éves időszakok irodalmi anyagát öleli föl, 1880—1895-ig három kötetben stb. stb. Hogy e publikációk mögött micsoda roppant munka van, alig kell mondani. Az angolok komoly, becsületes munkája, mely nem egy, hanem több nemzedék kötelességtudását és szorgalmát dicséri. S milyen lelkiismeretességgel csinálnak ők mindent! *Fortescue* művének bevezető sorai végén külön föl van említve, hogy az abban felhasznált anyag a British Museumban állott rendelkezésére, de művét a hivatalos órákon kívül, magánszorgalomból készítette.

S mindazzal, a mit a nyilvánosság számára az intézet publikált, a legújabb dátumok határán áll, a mi eléggé nem dicsérhető. De ott van ama munkájával is, a mi házi használatra készült, az egyes osztályok apparátusában, katalogusokban, indexekben, leírásokban stb. Ime ezekben is ama becsületes komoly munka érvényesül, mint amazokban. Ezek s azok a kutató közönségnek egyformán szabad rendelkezésére vannak hocsátva, s a közönség sem egyiket, sem a másikat nem nélkülözheti. A nyomtatott apparátus kiegészítésére szolgálnak s éppen azért ezek a mutatók, jegyzékek stb. minden nyomtatott segédmunka daczára is nélkülözhetetlenek. Ez a komoly, becsületes munka látszik meg például az olvasóteremben s a könyvtár belső helyiségeiben és ez teszi érthetővé, hogy a múzeum à jour van szerzeményeivel s a gyűj-

temények a legutolsó dátumokig használhatók. Ez a becsületes munka a British Museum hálája, melylyel az angol közönség áldozatkészségét, a parlament és társadalom bizalmát és elismerését viszonzozza. Ez a komoly, becsületes munka az, mely a British Museumot minden ily intézet élére emelte, melylyel életének egész folyásában dolgozott, mely reá tradícióként szállott az első gyűjtőktől s elődeiktől. A könyvtár első katalogusa 1787-ben jelent meg, de már előbb, 1782-ben kiadták a Sloane s a Birek-kéziratok katalogusát, az önálló gyűjtemények katalogusai (Cottonian-, Harley- MSS., King's Library) még régiebbek, s más osztályok kiadványai már a jelen század elején megjelentek az irodalomban. E munka nem csupán muzeális értékű, hanem tudományos is. Az angol történetírásnak nagy szerencséje, hogy már a XVI. században élt gyűjtők katalogizálták anyagukat, hogy az angol nyilvános és magán gyűjtemények publikálják, a mijök van. Ez náluk rendes szokás s gyűjtemények katalogusok vagy arra való munkálatok nélkül szinte nehezen képzelhetők. Angliában az ily intézetek tudományos fölszerelése kettős alapon nyugszik: a becsületes hagyományon, s azon a folyton élő öntudaton, hogy azzal gyűjteményeiket értékessé s ezzel kultúrájuk haladását gyorsabbá teszik. Így van a British Museumban is. Ha nem csalódunk, azt kell vélnünk, hogy ez irány megszabása egyenesen a Museum érdeme. Az angol könyvtári és muzeális életben a British Museumnak természetesen vezető szerep jutott s a midőn ezt betölti, nem csupán helyzetében álló kötelességét teljesíti, hanem irányt adó tekintélyével, multjával és működésével érvényesülvén, e körnek általános színvonalát emeli s működését szabályozza. Innen van, hogy az angol kulturális intézetek látogatói előtt maradó emlék gyanánt állanak azok az egyforma benyomások, melyek fogadták. Nem egyedül e gyűjtemények gazdagsága, rendezettsége és megközelíthetése, hanem a muzeális berendezésnek fényűző és czélszerű volta, a benne uralkodó tudományos tevékenység és liberális szellem is meg fogják lepni. E tapasztalások visszamatatnak a British Museumra, melyet Anglia közvéleménye méltán tekint példaként a hasonnemű intézmények élén. E benyomások hatása alatt el fogja ismerni az angol nemzet érdemét abban, hogy kulturális intézményeit ápolja, fejleszti és a tudományos élet szolgálatára rendeli. A British Museum

méltó szeretetére és gondjaira, méltó tárgya nemzeti büszkeségének.

A múzeumi és tudományos életnek ily környezete öleli át a British Museumnak egyik legjelentékenyebb, legnevezetesebb osztályát, a könyvtárt, mely mindenben magán viseli a nagyszabású intézet jellemvonásait. Arányaiban és szellemében osztozik vele, de részt vesz hírében és föladataiban, sőt egy tekintetben lényegesen befolyásolja, bizonyos humanisztikus hatást gyakorol reá. Mintha a könyvtár, mint minden tudományokat magába záró gyűjtemény, az egyes szakosztályokra is kiterjesztené szellemét, a tisztán humanista irány szellemét. Fejlődésében és hagyományai-ban van e hatás alapja letéve; hiszen a múzeum zömét a könyvtári anyag tette, a Department of Mss annak első önálló osztálya s a Library jelentőségét még oly lényegtelen részlet is őrzi, hogy az egész intézet igazgatója a Principal Librarian nevet viseli mind e mai napig. Annál erősebben érezteti beosztása, mely az egész múzeumnak szinte egy harmadát könyvtárrá, s így az egészet humanisztikus intézménynyé avatja, mert a múzeumnak négy osztálya szorosan összetartozik. A tulajdonképeni könyvtáron (department of printed books) kívül még a kéziratok, a keleti kéziratok és nyomtatványok osztálya, s bizonyos tekintetben a metszetek és rajzok osztálya (department of prints and drawings) is könyvtári természetű gyűjtemények. Ez osztályok kezelési tekintetből s anyaguk természete szerint egymástól el vannak választva, de nem tagadhatják meg közelállásukat a jelenben s egybetartozásukat a multban.

S ez a mult nagyon tekintélyes, külső története és belső fejlődése szerint méltán dicsekszik eredményeivel. A könyvtár volt mindenben úgyszólván iránytűje a múzeum haladásának, az adott példát s követésre ösztönt, hogyan kell a gyűjtemények anyagát a közönség előtt s a tudomány hasznára értékesíteni. S nekünk különösen érdekes fölkeresni azt, hogy megismerkedvén a multban végzett munkájával s öntudatosan kitűzött céljaival, közelebbi tájékozást merítsünk példájából. A múzeum évkönyvei főként két irányban foglalkoznak a könyvtár multjával: az olvasóterem és annak lehető használata s a folyton gyűlő anyagnak konzerválása és ismertetése vagyis elhelyezése és katalogizálása körül tett intézkedésekről tudósítanak. Mindkét irányban tanulságos utbaigazítást

nyerünk. A könyvtárnak közel százesztendős fejlődésre volt szükség, míg olvasó termével tisztába tudott jönni, s folytonos és intenzív munkára, míg katalogusait lassankint kiadhatta s utóbb a nagy katalogust megindíthatta. Mindezek azonban első sorban is a gyűjtemények gyarapodása után, vagy azoknak nagy arányú növekedésével párhuzamosan léptek föl, úgy hogy előbb a könyvtár gazdagodásáról szóló évkönyveket kell fölkeresnünk. S ez évkönyveknek van egy sűrűn megtelt levele, az, a melyre a könyvtár jóltevőinek nevét írták. Vegyünk ki ebből néhány részletet. Sir John Cotton 1700-ban nemzetének adományozta nagyatya gyűjteményét, Henrietta Cavendish 1753-ban kéziratokat és okmányokat, Sloane doktor 1753-ban nyomtatványokat és kéziratokat, II. György király 1757-ben a régi királyi könyvtárat (10.500 kötet), Salamon da Costa 1759-ben héber könyveket, III. György király 1762-ben 30,000 kötetet (The Kings Pamphlets), Thomas Birck 1765-ben történeti értékű kéziratokat és könyvtárat, J. Malles 1766-ban, Irország történetére vonatkozó kéziratgyűjteményét A. Onslow 1768-ban nyomtatott bibliák gyűjteményét ajándékoztak a múzeumnak. Minő nagy a fölbuzdulás és nemzeti lelkesülés ez ajándékozókban, s milyen nemes és hatékony példát statuáltak utódaiknak! Még csak három nagy ajándékot jegyzek ide, 1799-ből Cracherode, 1820-ból J. Banks s 1823-ból IV. György könyvtárát; Th. Grenville könyvtárát 1847-ből külön említem meg. E rövid jegyzék a nemzet áldozatkészségének általános és folyton tartó erejét mutatja, de sejteti velünk azt a kincs-tárat, a mely a British Museum könyvtárának alapjául és gyarapodásául szolgált. Ha még megemlítem, hogy J. Wilkie 1777-ben már megpendítette a köteles példányok törvénybe iktatását, s hogy e gondolat 1842-ben ténynyé vált, s azóta az egyesült királyságnak minden nyomtató műhelyére szigorúan kötelező,¹ ha még föllevenitem, hogy a parlament évenként rendszeren s a szükség szerint rendkívüli kiadásaira nagy összegeket szavazott meg, megjelöltem azt a három forrást, melyből a British Museum könyvtára fölgyarapodott. Mai állapotában van benne 1.750,000 kötet, 200,000 db térkép, 100,000 db hangjegy, a kéziratok osztályában

¹ A köteles példányokról szóló törvény szerint ezen kívül egy példány jár a Bodleian Librarynek Oxfordban, egy a Cambridgei University L-nek egy az edinburgh-i a dublini Librarynak, összesen tehát 5 köteles példány.

40,000 kötet kézirat, 64,000 db oklevél és tekerecs, 11,000 db meghatározott pecsét és pecsétnyomó, 700 régi görög és latin papyrus. E gazdagsága által a világ nagy könyvtárainak sorában a második helyet foglalja el.¹ Évi gyarapodása 1894-ben 38,378 kötet, 61,917 füzet, 5316 hangjegy s 981 atlasz 9276 térképpel s körülbelül ezer kézirat volt, olvasótermében 194,924 olvasó 1.406,866 kötetet használt, a kézikönyvtár forgalmát nem számítva, ujságtermében 13,031 látogató, térképtermeében 288 látogató, a kéziratok termében 8784 kutató 30,754 darabot használt, az egész intézetet a könyvtárba járókon kívül 542,423 ember látogatta.

Ez a kitűnő gyűjtemény, mely mint említettem, a világ nagy könyvtárai között a második helyet foglalja el, ugyanolyan jellemű, mint az anyaintézet, melynek egyik büszkesége: egyetemes és speciálisan angol könyvtár. Felöleli az egyetemes irodalmat, nem tekint sem nyelvi sem földrajzi különbségre. Dotációjának magassága lehetővé teszi számára, hogy a könyvpiacokon megjelenhessen s vásárlásai által nagy mértékben s minden irányban gyarapodhassék. Innét van, hogy állandó s kész vevője minden munkának, a mely könyvtárából hiányzik, tehát a magyar műveknek is. A könyvtár egyetemes voltát egy híres és kitűnő könyvtárnokának: Anthony Panizzinak köszöni. Panizzi működése a British Museum könyvtárában eltörülhetetlen nyomokat hagyott s mesterének elévülhetetlen érdemeket biztosított. Ő tette a könyvtárt nagygyá és egyetemessé. Társadalmi és törvényhozási úton nagy mozgalmat indított meg s azt kitaró erélylyel folytatta, hogy a könyvtárnak nagyon is hézagoss anyagát kiegészíthesse s a külföldi irodalmak könyveivel szélesebb arányokban gazdagíthassa. Ezzel

¹ 1. Páris, Bibliothèque Nationale: 1.934.154 nyomtatvány 2.600,000 kötetben; 250,000 térkép; 250,000 metszet. 2. British Museum. 3. Szent-Pétervár, csász. udv. könyvtár: 1.080,000 kötet, 19,500 térkép, 77,000 metszet és fénykép, 26,000 kézirat, 41,340 autograf, 4,700 oklevél. 4. München, kir. udvari és állami könyvtár: 950,000 nyomtatvány, 40,000 kézirat. 5. Berlin, udv. könyvtár: 900,000 db nyomtatvány, 25,000 kézirat. 6. Oxford, Bodleian Library, 500,000 nyomtatvány 30,000 kézirat, 20,000 metszet. 7. Bécs, udv. könyvtár: 515,505 kötet, 23,600 kézirat, 3000 térkép, 300,000 metszet. 8. Cambridge, egyetemi könyvtár: 448,460 kötet, 350,000 apró nyomtatvány. 9. Firenze, nemzeti könyvtár: 435,079 nyomtatvány, 451,000 apró nyomtatvány 11.385 hangjegy, 17,500 kézirat, stb. 10. Drezda, kir. nyilv. könyvtár: 400,000 kötet nyomtatvány 6000 kézirat, 28,000 térkép.

rakta le a mai nagyság alapját s ezzel tűzte ki kereteit s jövődő feladatait. Folytonos buzditással hirdette a jövőt s követelte az új olvasóterem megépítését, melynek genialis gondolata egyenesen tőle ered, s ő szállította át s helyezte el a régi könyvtárat az új épületben. Panizzi lelkes és fáradhatatlan könyvtárnok volt, tisztán látta a mai nagy könyvtárat s ama büszke fényt, mely a Reading Room kupolájáról leragyo. Szemével e nagy jövődő távlatába tekintve, alkotta meg a múzeumnak egyetemes nagy könyvtárát s keze munkáját mindenre rátéve s annak mindenütt nyomát hagyva, biztosította az utókor elismerését és háláját. Mi is hálával gondolunk rá, hogy irodalmunknak a nemzetek szellemi kincstárában helyet teremtett s alkalmat adott rá, hogy a kulturális verseny nagy csarnokában a magyar szellem termékei is megjelenhessenek. Panizzi érdemeit a British Museum könyvtára körül sokkal jobban becsülik s általánosabban ismerik a szakirodalomban, semhogy azokat hangsúlyozni kellene, de mi különösebb hálával tartozunk neki, mert ő tette a könyvtárat egyetemessé, s így a magyar könyvek egyik külföldi otthonává.

A magyar könyvek önálló osztálylyá a könyvtár szervezete szerint nem alakulhattak, de az *Academies* s a *Hungary*¹ rend-

¹ A *Hungary* szak alszakainak czimei, a könyvtár eredeti (vegyesen angol, magyar és német) szövegezésében a következők: I. Collections of Laws, Public Documents. II. Appendix to the collection of Laws. III. Publications by official Departments and Works relating to them. I. Courts of Law. Curia regia. Deputatio ad colligendas decisiones curiales ordinata. Felsőház. Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Honvédelmi miniszter. Iudex Curiae. Landtag (See Országgyűlés). Ministry. Nemzetgyűlés (See Országgyűlés). Pósta hivatal. Status et Ordines, (See Országgyűlés). History: Stephen I. Saint King (1000—1038). Andrew II. King. (1205—1255). Louis I. King, called the Great (1342—1382). Matthias Corvinus, King. (1458—1490). Uladislaus II. King. (1490—1516). Louis II. King (1516—1526). John Zápolya. (1526—1540). Ferdinand I. (1526—1564). Maximilian II. (1564—1576). Rudolph II. (1576—1608). Mathias II. (1608—1619). Ferdinand II. (1619—1657). Ferdinand III. (1657—1705). Charles VI. (1711—1740). Mary Theresa (1740—1780). Joseph II. (1780—1790). Leopold II. (1790—1792). Francis I. (1792—1825), Ferdinánd V. (1825—1848). Francis Joseph I. (1840—). III. Army. Banderia. Clergy. Collectores Pontificiorum. Dukes. Evangelical States. Evangelici. (See Protestants). Főurak. Franciscans. Helvét hitvallású Egyházak (s. Reformed Church). Jesuits. Kings of Hungary. Közmunka és közlekedésügyi miniszter. Landes Congress der Izraeliten in Siebenbürgen. Landes Cultur Ingenieur

szók alatt két lehetőleg teljes magyar könyvészetet találunk. Amabban, mondhatnám, a tudós, emebben a politikai és történeti Magyarországot látjuk viszont; amabban a tudományos és kulturális intézetek, emebben az állami élet s a rájuk vonatkozó kiadványok vannak felsorolva, míg a többi, a magánosok irodalma szanaszét, az ABC-katalogus rendje szerint van elhelyezve. Erről az anyagról általános képet s nagyjában határozott fogalmat nyertem az olvasóterem írott ABC-katalogusából, melyen végig kellett mennem. Részletes könyvészeti munkára azonban már nem vállalkozhattam, csupán egyes betűket és írókat néztem meg pontosabban: *Jókait, Petőfit, Aranyt, Madáchot, Gyulaít, Szász Károlyt* stb., *Temesvári Pelbártot, Michael de Hungariat, Georgius de Hungariat, Pázmányt, Molnár Albertet, Szegedi Kis Istvánt* stb., stb., kiknek műveit általam ismert kiadásaikban legnagyobb részét megtaláltam, *Jókai* s *Petőfi* fordított műveit lejegyeztem, amazokat Szinnyei József úr már fel is használta Jókai életrajzához írt könyvészetében, emezeket összehasonlítottam a mi anyagunkkal. *Jókait* magát 186 czimmel láttam, míg nálunk 221 czimmel szerepel, *Petőfinek* három nálunk meg nem lévő fordítását jegyeztem le. Ezen kívül a legújabb 1895-iki irodalom termékeit, regényeket, költői és tudományos műveket kerestem s legnagyobb részét megtaláltam, utánna néztem a *Nagy István* katalogusában említett régi magyar könyvtár darabjainak, de ama heten kívül, melyet *Felméri* után *Szabó Károly* a Magyar Könyvszemlében (1880 évf.) ismertetett (79., 143., 161., 164., 190., 192., 194. sz.) és *Kropf Lajos* közölte, mást nem találtam. Általános tájékozódásra e munka elegendő volt, de arra, hogy a könyvtár magyar könyvészetéről részletes ismeretet szerezhessek, kevés, főként a régi magyar irodalomra hosszú és pontos kutatás volna szükséges. A RMK. két kötetének¹ anyagát darabról darabra végig kellett volna nézennem, s ama katalogusban megke-

Amt. Lutheran Church. Magyar állami tisztviselők. Magyar Földhitelintézet. Magyar iparegylet. Nemesség. North-Slavonians. Oratores Pontificis. (S. Papal Legates). Országos Levéltár. Országos Statisztikai Hivatal. Papal Legates. Protestant Church. — Preachers, — States. Queen of Hungary. Railways. Reformed Church. Royal House. Saints. Scholae Piae. Schools. Schutzverein. Servians. Slavonians. Universities. II. Agricultural. Commercial. Ecclesiastical. Educational. Geographical. Historical. Legal. Military. Political. Miscellaneuos.

A harmadik kötet első fele még akkor nem jelent meg.

resnem, vagy az olvasó-terem katalogusát kellett volna végig olvasnom s a RMK-ral egybevetnem.

Erre a munkára nem juthatott időm, különben is a munkát itthon kellene elvégezni a könyvtárnak eddig megjelent katalogusai alapján, a mi a 432 nagy 4-r. kötetnek gondos revíziója által itthon is elegendő időt venne igénybe. Pedig ezt a munkát könyvészetünk szempontjából el kellene végeznünk s annál inkább, mert nincsen kizárva annak reménye és lehetősége, hogy újabb anyaggal szaporodhatnánk. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy a budai krónikát (1473), mely állítólag meg volna ott, nem sikerült megtalálnom. De ez az általános körütekintés is meggyőzött arról, hogy a British Museum könyvtárának magyar könyvesháza gazdagabb és teljesebb, mint ama külföldi nagy könyvtáraké, melyeket eddig láttam (München, Berlin), hogy a könyvtár rendszeresen gyűjti a magyar irodalomnak egymásután megjelenő termékeit, hogy azokat rendszeresen földolgozza, elhelyezi és megőrzi. Az új szerzeményekről kiadott jegyzékekben, mely a magyar irodalmat a románnal s a finnrel együtt foglalja össze, a mi elég különös összeköttetés, s annak időnkint kiadott füzetekben azt láttam, hogy a folyó irodalomnak új meg új jelenségeit szinte csodálatos gyorsasággal kapja meg a londoni olvasó, talán hamarább, mint egyik-másik hazai könyvtárban.

Az alább közölt schema, mely a magyar szak, *Hungary* részletezését adja, a pontosan másolt czimek a magyar nyelv és viszonyok ismeretét tanúsítják, s valóban a könyvtárban magában hazánknak két jó barátjára találunk. Az egyik *E. Doundas Butler*, a másik *R. Nisbet Bain*, kik iránt nemcsak ez okból vagyunk lekötelve. Mindkettőnek ismert neve van, amaz mint az *Encyclopedia Britannica* magyar cikkeinek írója s költői irodalmunk tolmácsa, emez mint *Jókai* fordítója, idehaza is ismertté tették munkásságukat. A könyvtár tisztviselői közül ők értik nyelvünket és ismerik viszonyainkat, így hát ami magyar könyv a könyvtárba bekerül, az ő kezükön megy át és specziálisan a magyar czímmásolatok revíziója E. D. Butler úr gondja. Hogy így a magyar kulturának a külföldön otthona s méltánylói vannak, a mely által s a kik révén az irodalmi világban helyet foglalunk, eszünkbe kell jutni, hogy e kulturának intenzív művelése a legbiztosabb eszközök egyike, a melylyel új ezredévünk küszöbén a külföld

elismerését kivivhatjuk. Az angol szellem egyetemessége, mely intézményeiben mindenütt érvényesül, jelenik meg könyvtárában s nekem az a meggyőződés, hogy az a gyűjtemény, mely abban a magyarságot képviseli, a mi művelődésünknek és irodalmunknak leghivebb őre odakint. Továbbá, hogy e gyűjtemény hivatva van európai helyzetünkről tanuságot tenni s az angol népnek irántunk való rokonszenvét megerősíteni, s e miatt a jövőben nagyobb gondot kell a British Museum könyvtárára fordítanunk.

Ez a gondolat talán termékenyítő lesz könyvtári életünk fejlődésére is, a mely eddig jóformán kizárólagosan a németországi könyvtári szellem hatása alatt állott. Pedig nem kell abban a hitben ringatóznunk, hogy Németországon kívül nincsen fejlett könyvtári élet. Ott van a francia, a melyet eddig szintén eléggé elhanyagoltunk s ott van az amerikai és főként az angol, melyről csak vékony és rövid tudósításokat kaptunk. Anglia a maga Library Associationjával félelmes versenytársává vált a német könyvtári egyesületnek, s a német szakírók kénytelenek elismerni, hogy az angolok nem egy kérdésben előbbre jutottak. Ilyen például a könyv alakjának meghatározása s a bélyegző használata. Angliában a könyv formátumának meghatározására pontos méreteken alapuló kategóriák vannak fölállítva, míg a németek ma sem állapodtak meg ebben a kérdésben. Angliában elfogadták a guttapercha bélyegzőt, melyhez bistert használnak, Németországban az ércbélyegző s az olajos festék még mindig tartja magát. Azonban nem ilyen részlet-kérdéseken fordul meg az angol s a német könyvtári életnek különböző szelleme, mely egymástól eltérő irányban, amaz inkább gyakorlati, emez inkább elméleti téren, halad.

IV. KELEMEN PÁPA EGY REGESTAKÖTETE A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

(Egy melléklettel és a szöveg közt 3 ábrával.)

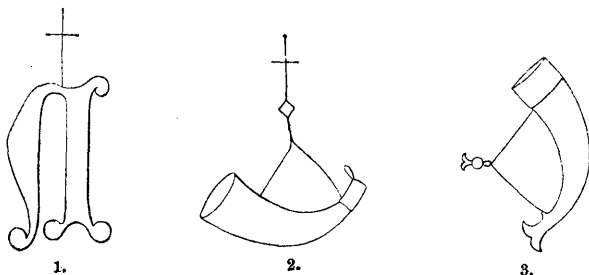
I.

A Magyar Nemzeti Múzeum középkori kódexei még jórészt ismeretlen anyagot tartalmaznak. Egyes kéziratokról jelentek ugyan meg apróbb értekezések, ismertetések az akadémiai értekezések, a Magyar Könyvszemle hasábjain, de rendszeres kutatást a kódexek között eddig még senki sem végzett, s az említett értekezések is nagyrészt a szerencsés véletlennek köszönhetik létüket.

Nemrég a középkori kódexek között keresgélvén, véletlenül egy kisleveles alakú kézirat került kezeim közé, mely az első pillanatban megragadta figyelmemet. A kötet hátán »Clementis epistolae« cím áll arannyal nyomva, alatta újkori kéz által tintával saec. XIV. rá vezetve. Kinyitván a kéziratot első pillanatban láttam, hogy egy középkori pápai regestakötettel van dolgom, mely csodás véletlen útján került a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába.

Évek óta különösen a XIV. századbéli pápaság történetével foglalkozva, érthető kíváncsisággal fogtam a kötet tartalmának átvizsgálásához. Hogy pápai regestakötettel van dolgom, azzal mindjárt az első pillanattól tisztában voltam, csak az volt a kérdés, hogy melyik századból származik e kódex. Írása után ítélve a XIV. század közepe tájára gondoltam. Erre az íráson kívül még az is készíttetett, hogy a pápai regestakötetek, főleg a XIII. században pergamenre lettek írva, s csak az avignoni tartózkodás idejében, a XIV. századon keresztül használtatott papíros a regestakötetekhez, de még ekkor is csak az u. n. avignoni regesták irattak papírra, míg a végleges, a vatikáni regestakötetek anyaga ekkor is pergament volt. Tudjuk ugyanis azt, hogy az avignoni regesták mintegy minutumai voltak a vatikáni regestaköteteknek, s később pergamenre irattak. Innen van az, hogy az avignoni regesták — tehát a papírra írtak — nagyrészt megegyeznek az u. n. vatikáni regestákkal, a pergamenre írtak-

kal. Legszenvedelmesebb ez VI. Kelemen regestáinál, melyeknél az avignoni és a vatikáni regesták úgyszólván teljesen fedik egymást. E körülmény konstatálása csak a szerencsés véletlennek köszönhető, annak t. i., hogy a megfelelő kötetek fennmaradtak. Már pl. VI. Ince regestáinál nem vagyunk ily helyzetben, itt csak kevés azon vatikáni regestakötet, melynek megfelelő avignoni regestája megmaradt. A mi kódexünknek tehát úgy írása, mint anyaga arra látszott utalni, hogy az a XIV. századból származik. Daczára annak, hogy az első oldalon lévő egykorú bejegyzés IV. Kelemennek tulajdonítja, hajlandó voltam ezt, az említett két körülményt tartva szem előtt, íráshibának tartani, s a kötetet VI. Kelemen regestakötetének tartani. Ezen véleménynyel fogtam a kötet tüzetesebb átvizsgálásához. Csakhamar beláttam azonban, hogy e nézetem tarthatatlan, mert úgy az egyes oklevelek tartalmából, mint azon személyek

neveiből, kikhez az okmányok intéztettek, végül pedig az egyes okmányok datálási formuláiból, miután az oklevelek nehánya, melyek datálva vannak, olasz földön kelt, kitént, hogy a kötet nem lehet VI. Kelemen regestakötete, hanem tényleg IV. Kelemené.

Mielőtt a kötet tartalmára átmennénk, lássuk a kódexnek egész mivoltát, állapotát.

Kódexünk anyaga, mint már említve volt, papiros, még pedig olyan fajtájú, mely az avignoni regesták papirosának körülbelül megfelel. Eredetére nézve délfrancia, vagy olasz gyárból eredhet. Magán a papirlapokon háromféle vízjegyet különböztethetünk meg, u. m. a 2., 3., 5., 6., 7., 12., 15., 19., 22., 24., 26., 27., 29., 30., 31., 33., 34., 36., 37., 38., 39., 43., 46., 47., lapokon az 1 szám alatt, a 49., 50., 52., 53., 56., 57., 59., 75., 76., 79., 80. lapokon a 2. szám alatt, a 61., 62., 63., 67., 69., 70., 71. lapokon a 3.

szám alatt kisebbitett alakban közölt jegyet, a többi lapon vízjegy nincsen. A lapok szélessége átlag 22, magassága átlag 30 cm. Négy vakvonalból alkotott keretet találunk minden egyes lapon, melyen túl a margóra az írás ritkán terjed. Egykorú kézzel számozva 160 oldalt tartalmaz, míg az ujonnan megejtett lapszámolás 81 lapot (tehát 162 oldalt) eredményezett. A kötet elé három, a kódex papirosától egészen elütő minőségű papír van kötve, mely a kódexnek újabb, tán XVII. századbéli kéztől eredő indexét tartalmazza: Index epistolarum *Clementis papae IV.*, alatta új kéztől a 5. febr. 1265—29. Sept. 1268. felirattal. Az index kéthasábos, és nem a regesták számára, hanem a lapszámra utal.

A kötet kötése papirtábla, erős, barnaszínű borjúbőrrel fedve, hátán a zsineggel eszközölt kötésnek megfelelőleg hat kidomborodással. A kötés maga a XVII., vagy XVIII. századból eredhet, hátán az 1. és 2. kidomborodás között arannyal a cím. *Clementis epistola*.

Fenn a kódex hátának fején hosszukás, téglalakú papír pajzsocskán 572., alsó részén négyszögletű pajzsocskán *M. L. 125* jegy.

Provenienciájára nézve a kódex a Magyar Nemzeti Múzeumba Jankovich Miklós gyűjteményével került. Ezt konstatálja minden kétséget kizárólag a könyv címtáblájának belső felén látható tintával eszközölt bejegyzés, mely az alsó szélén található: *Jankovich Miklós gyűjtem.* Fenn a jobb sarkon pedig írónnal »a 10. ¶« jegyzés áll. Jankovich Miklósnak feljegyzései között, melyek a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában őriztetnek, a kéziratra nézve bővebb felvilágosítást nem nyerünk, s így arról, hogy honnan, hogyan került e kódex Jankovich birtokába, közelebbit nem mondhatunk. Az arra nézve, ha a fenti, írónnal tett bejegyzést erre vonatkozóan szabad tartanunk, tájékozva lennénk, vagyis a könyv ára 10 arany volt. Ha még hozzátesszük, hogy a kódex a kéziratárban régebben 2120 fol. lat. jegy alatt őriztetett, jelenleg pedig a *cod. lat. medii aevi N° 73.* jegy alatt található, akkor az összes külső jegyekkel végeztünk.

Térjünk át most a kódexnek, hogy úgy mondjam, belső sajátságaira.

Mindenekelőtt vegyük vizsgálat alá a kódex beosztását, vajon megfelel-e az és mennyiben a vele egykoru pápai regesta-

köteteknek. E tekintetben konstatálhatjuk, hogy a beosztás és szerkezet a XIII. századbeli pápai regestaköteteknek teljesen megfelel. Az első lapon a kódex a szokott formulával kezdődik: *Incipiunt epistole Clementis pape III.* Majd alatta: *Clemens episcopus servus servorum dei. Nobili viro Karolo comiti Provincie salutem etc.* Az utána következő regestánál elmarad a pápa neve s a bekezdő formula, s csak egyszerűen a cím marad meg, mely az esetben, ha a következő oklevél is ahhoz szól, kihez az első, mint *idem eidem* szerepel. A megszólítás, a cím nincs az oklevéllel egy sorba írva, hanem külön, az oklevél szövege mindig külön bekezdéssel jár, melynél a kezdőbetű mint ilyfajta iratoknál szokott lenni, a többinél jóval nagyobb, egyes helyeken cizfázott, de helye legtöbnyire türesen maradt, s az illető kezdőbetű apró betűvel a margóra jegyeztetett fel.

Az írás jellege XIV. századbeli kézre vall, még pedig a XIV. század közepe tájára utal. Délfrancia, vagy olasz kéz írhatta, nézetem szerint inkább olasz. Mint egy alább említendő bejegyzés mutatja, a kódex a múlt században francia kézben volt. A papir maga körülvágtatlan.

A mi a kódexbe tett egykorú bejegyzéseket illeti, azok nem igen bőven fordulnak elő, s e körülményt a vele egykorú pápai regestaköteteken is konstatálhatjuk. Későbbi időből származó bejegyzések szintén csekély számban fordulnak elő. Az első lapon, melyet jelen cikkünkhöz facsimileben is csatolunk, fenn a lap felső szélén *Spes mea Christus. Sauaron* bejegyzés áll, míg oldalt, mint az a facsimilen is látható, *Pharaphe au desir de l'arrest du 5. juillet 1763. Mesnil.* bejegyzés olvasható. Azon felül a lap alsó jobb sarkában kitörölt szavak s VII római számjegy látható. Egyéb bejegyzések még a következő lapokon találhatók: f. 10^b. a 27. sz. epistolánál a címmel egy sorban: *J. E 42.* F. 19^b. a 42. számunál: *Dudum*, alább *S. E. 27* majd egy sajátásgos jegy: } s melléje *N.* betű jegyezve. F. 22^a. a lap közepe táján kéz forma alak. F. 40^a. a harmadik sornál a margóra jegyezve: *Gregorius XI ep̄a 33.*¹ F. 76^a. újabb kézzel jegyezve: *Clementi Pape (e) Archiepiscopum Narbonnensim.* (Igy.) Azonkívül f. 40^a. a cím

¹ E bejegyzések látszólag egykorú kéztől erednek.

mellett XVIII. századbeli kézre valló kitörült szó és manupropria-félék.

A kódex összesen 186 regestát tartalmaz, a kéz, mely a számozást végezte, egy helyen megtévedt s csak 185 dbot számlált, mit később észrevéven, tévedését a helyes, 186, számra igazította ki. Ezen regesták tartalmáról, illetve ismert vagy ismeretlen voltáról mindjárt szólunk. Itt még csak egy kérdést kell tisztába hoznunk, melyre nézve a felelet nem könnyű, s melyet szándékosan hagytunk e fejtegetések végére.

IV. Kelemen tudvalevőleg 1265 február 5-ikén foglalta el a pápai trónt, melyen 1268 november 29-ikén bekövetkezett haláláig ült. Már pedig a regestakötet írása határozottan a XIV. század közepe tájára vall, tehát ez által ki van zárva annak eredeti volta, s csakis másolatnak tekinthető. Másolati volta mellett bizonyít azon körülmény is, hogy az anyaga papír, holott a XIII. századbeli regesták anyaga pergamen, és csak a XIV. században kezdődő avignoni regestákkal kezdődik a papirregesták sorozata, mely regestákhoz anyag tekintetében a XIV. században VI. Ince pápa breveinak regestái, az u. n. archetya epistolarum, és a XIV. századból fennmaradt 99 kötet supplicatio sorozata csatlakoznak. A kérdés azon részére tehát, valjon a szóban forgó kézirat eredeti-e vagy másolat, könnyű megfelelni. A regestakötet nem eredeti, hanem minden kétséget kizárólag másolat.

Nehezebben, sőt lehet mondani, egyáltalán nem oldható meg a kérdés azon része, hogy miképen lehetséges az, hogy IV. Kelemen regestáinak egy részét a regestaköteteknek megfelelő alakban, majdnem száz évvel későbbi másolatban birjak? Erre nézve a válasz nem könnyű. Mert valóban példátlan eset, hogy regestakötetet majd száz évvel későbbi másolatban birjunk. Hogy némi világot hozzunk e kérdésbe, mindenekelőtt szükséges azt tudnunk, hogy IV. Kelemtől egyáltalában hány regestakötetet ismerünk?

Palmierinek a vatikáni levéltár regesta-sorozatához szolgáló manuctioja szerint IV. Kelemennek a vatikáni levéltárban összesen hét regestakötete van, melyek a vatikáni regesták sorozatában 30—36. számokkal vannak jelölve. Az utolsót, a 36. számot kivéve, mely IV. Kelemen pápaságának csak első három évéből tartalmaz okmányokat, a többi mind a négy

évből származó regestákat foglal magában. A mi már most ezen hét regestakötetet illeti arra nézve igen érdekes esettel állunk szemben.

A francia École d'Athènes et de Rome kiadványai között a második sorozatot a XIII. századbéli pápai regesták foglalják el. E sorozat VIII. Bonifác pápával végződik, benne vannak tehát e sorozatban IV. Kelemen regestái is, melyeket Jordan ad ki.¹ Ha már most a francziák kiadását elő vesszük, azonnal látjuk, hogy ők a hét regestakötet közül csak egyet vettek kiadásuk alapjául, vagyis csak egyet adnak ki az idézett munkában, míg a többi hat kötetet figyelembe sem vették. Ezen dolognak magyarázatát abban leljük, hogy a 32. számú regestakötetet tekintették a francziák az eredetinek, míg a többi hatot csak másolatnak vették, a minthogy ez tényleg így is van. Sajnos, hogy a Jordan-féle kiadásnak hiányzik a bevezetése, melyet, mint a francziáknál rendes szokás, az utolsó füzetrel ígértek adni, s így, miután még nem jelent meg a befejező füzet, nem tudjuk, hogy mi a nézete Jordannak a regestakötetekről. A fentebb említettből azonban kiténik, hogy IV. Kelemennek vannak regestakötetei, melyek másolatban, s a mint látszik, későbbi másolatban maradtak reánk. Ilyen fajta a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött regestakötet is. Arra nézve, hogy mi cél okozta e másolatok elkészítését, felelni nem tudunk. Hajlandók lennénk, a mi kódexünket tekintve, azt mondani, hogy az bizonyos célra készült. Ugyanis a kódex tartalmát főleg azon oklevelek teszik, melyek franciaországi, vagy a nápoly-szicíliai viszonyokra vonatkoznak. Azt mondhatnók tehát, hogy valaki IV. Kelemen regestáiból kiírta mindazon okleveleket, melyek az említett viszonyokra vonatkoznak. E feltevésnek azonban ellene mond az, hogy oly okleveleket is találunk a kéziratban, melyek az említett eseményekkel egyáltalán nem függnek össze, így benn van a kódexben Kelemen pápának IV. Bélához intézett, 1266 január 21-én kelt oklevele, melyben a királyt kéri, hogy fogadja el végre Thimotheust zágrábi püspöknek.

Ez utóbbi oklevél kapcsán még egy érdekes körülményről kell említést tennünk. IV. Kelemen ezen »Rerum providus omnium« című bulláját Theiner kiadta a »Monumenta Hungariam sacram illustran-

¹ Les registres de Clément IV. 1265—1268. Paris, Thorin et fils, 1893.

tia« I. kötetében a 281. lapon, még pedig, a mint megjegyzi, *ex Reg. orig. an. I. f. 24.* Potthast¹ ugyanezt 19525. sz. alatt közli. Miután itt eredeti regestakötetről van szó, azt hinnők, hogy a francziák kiadásában ez oklevél is benne van. Ámde Jordan kiadásában hiába keressük ezen regestát, az felvéve nincsen, sőt miután a Jordan-féle kiadás még Potthastra sem hivatkozik, világos, hogy a francia kiadásnak alapúl szolgáló 32. regestakötetben e bulla nincsen benn, s hogy tehát a 32. sz. kötet nem azonos a Theiner által használt regestakötettel. Ha már most a többi hat kötetet is sorra vesszük, látjuk, hogy a kérdéses oklevél a 36. kötet 91. oldalán fordul elő. Világos ebből az, hogy a Theiner által használt regestakötet a vatikáni levéltárban ma nincs meg, az vagy elkallódott, vagy elveszett. Megvan azonban ez oklevél a mi kódexünkben, mint annak 182. számú levele, a 77^b—79^a. lapokon.

Ha végre összegezzük röviden a fentebb elmondottakat, kódexünkre nézve² konstatálhatjuk, hogy az a XIV. században készült másolat, melyhez hasonló, a francziák kiadásának alapján indulva, több létezik. Arra nézve, hogy eredetére nézve felvilágosítást nyerjünk, semmi positiv adatunk nincsen, minden csak pusztá hozzávetés lenne. Abban azonban, hogy kódexünk tényleg pápai regestakötet, kételkednünk nem lehet.

II.

A fentebbiek után előáll azon kérdés, hogy, mily arányban ismeretes e kódex, vagyis a tartalmát képező regesták közül mennyi az ismeretes, mennyi nem. Erre nézve mindenekelőtt azt kell konstatálnunk, hogy IV. Kelemen pápaságának mely idejéből származnak a regesták. A regesták legnagyobb része datálatlan, illetve csak *datum, datum Perusii* etc. formulákkal van ellátva. Alig egynehány regesta van teljes datálással a kötetbe fölvéve. Ezen csekély számú datálási formula mind az annus primust adja, s miután a kötetben különböző helyen fordul elő, hajlandó voltam eleintén a kötetet teljesen az első évből származónak tartani. Azonban újból átvizsgálván a kötetet, úgy találtam, hogy a regestáknak részint tartalma, részint egyéb sajátságok e

¹ Regesta pontificum Romanorum. Beryliny 1874.

fölvétést nem engedik meg. Nem maradt más hátra, mint összehasonlítani mind a 186 regestát a Potthastnál előforduló valamennyi regestával. Ezen hosszadalmas és rendkívül fárasztó eljárásnak eredménye az volt, hogy a 186 regesta megoszlik IV. Kelemen papságának mind a négy éve között. Ezáltal a mi kódexünk még jobban megközelíti a vatikáni levéltárban őrzött regestakötetek jellegét, melyek szintén mind a négy évből tartalmaznak regestákat. Potthast és Jordan munkái nyomán aztán már könnyű volt konstatálni azt is, hogy mely regesták ismeretesek, melyek nem. Persze megeshetik, hogy egyik vagy másik oklevél, melyet e két forrásmunka alapján, mi ismeretlennek jelezünk, más helyt már közzététetett. Különben is manapság egy oklevélről konstatálni, ismeretes-e vagy sem, ha csak valaki az illető korról, melyből az való, éveken keresztül nem foglalkozott, gyakran alig lehetséges.

A Jordan által eszközölt kiadásnak alapelve az, hogy csak azon regestákat közli in extenso, melyek Potthast regestaiba fölvéve nincsenek, melyek tehát e szerint teljesen ismeretleneknek tarthatók. Azon okleveleket, melyek Potthastban előfordulnak, Jordan nem közli teljes szöveggel, hanem csak címét, datálási formuláját, a bekezdő szavakat, és utal Potthast megfelelő számára. Ily módon világosan látja a kutató mindjárt, hogy már ismert, vagy ismeretlen oklevéllel van-e dolga. Közleményünkben mi is ilyformán jártunk el. Azon okleveleket, illetve regestákat, melyek Potthastnál előfordulnak, nem vettük fel, csak utalunk az illető számokra. Azoknak, melyek sem Potthastnál, sem Jordannal elő nem fordulnak, rövid regestáit is adjuk, mi által a további, esetleg szélesebb körben is megteendő vizsgálatnak kellő segédeszközt adtunk.

Mielőtt azonban a regesták ilynemű közlését megkezdénénk, még egy dolgot akarok megjegyezni. Midőn kódexünket átvizsgáltam, egyúttal azon óhaj is felmerült bennem, hogy konstatáljam, vajjon a mi kéziratunk mennyiben egyezik Kelemen pápa többi, a vatikáni levéltárban őrzött regestakötetekkel. Az egyikkel, a 32. számúval az összeegyeztetést könnyen megtehettem. A többi hatra nézve az egyeztetést magam sem tehettem meg, miután a hely színére Rómába nem mehettem. Azonban dr. Hodinka Antal úr, a cs. kir. hitbizományi könyvtár scriptora, ki a Magyar Tudományos

Akadémia megbízásából 1895/96-ban Rómában kutatásokat végzett, volt szíves megkeresésemre az összehasonlítás fárasztó munkáját elvégezni, a miért is neki újból e helyt is köszönetet mondok. Az ő jegyzetei szerint a vatikáni regesták 34. és 36. számú levelei azok, melyek megegyezőleg a mi kötetünkkel a regesták nagy részét tartalmazzák. Csekély számú regesta még a 30. és 33. számú kötetben is előfordúl. Az ő vizsgálata szerint az idézett négy kötet a mi kötetünknek anyagát egynek kivételével mind tartalmazza. Alábbi közleményünkben az ő jegyzetei alapján odajegyeztük minden egyes regestánál, hogy mely vatikáni regestakötetnek melyik oldalán fordul elő.

Végül azon érdekes körülményt akarom még fölemlíteni, hogy a mi kódexünk tartalma egészen különbözik a vatikáni 32. számú regestakötettől, mely Jordan kiadásának alapjául szolgál. Ugyanis a mi kódexünkben előforduló regesták — még azok sem, melyek Potthastba föl vannak véve — egyike sem fordul elő a francziák kiadásában. Ebből is látjuk, hogy a mi kódexünk teljesen elüt a vatikáni 32. kötettől, míg rokon a többi négy általunk fentebb jelzett regestakötettel.

Annus I. 1265. febr. 5. — 1266. febr. 4.

1265. Febr. 24. Perusii. J(acobo) regi Aragoniae. — »Quod negotium pro.« Dat. Perusii. (Potthast 19036. R. V. 36. f. 5^a).

Ep. 50.

1265. Mart. 23. Perusii. Reginae Angliae. — »Cum sit nobis.« Dat. Perusii anno I. (Potthast 19071. R. V. 36. f. 175^b). *Ep. 76.*

1265. Mart. (Perusii). Carolo comiti Provinciae. — »Quanto te Dominus.« (Potthast 19088. A. V. 30; 33 f. 1^b. 36 f. 60^b). *Ep. 1.*

1265. Mai 8. Perusii. (Ludovico) regi Francorum — »Illa solidae dilectionis.« Datum Perusii. Potthast 19132. R. V. 36. f. 60.)

Ep. 184.

1265. Mai 20. Perusii. S(imoni) tit. S. Martini presb. card. ducatus Spoleti et marchiae Anthonensis rectori apostolicae sedis legato. — »De adventu comitis.« Datum Perusii (Potthast 19152. R. V. 34. f. 4^b; 36. f. 136.)

Ep. 185.

1265. Mai 27. Perusii. Eidem. — »Die Jovis ante.« Datum Perusii VI. Kl. Junii pontificatus nostri anno primo. (Potthast 19161. R. V. 34. f. 4^b; 36. f. 136^b).

Ep. 186.

1265. Jun. 18. Perusii. (Carolo comiti Provinciae). — »Etsi personam tuam.« (P. 19213. R. V. 30; 33. f. 4^b; 34 f. 5^b; 36. f. 117^b).

Ep. 2.

1265. Jun. 20. *Perusii*. S(imoni) tii. S. Martini presb. card. ducatus Spoleti et marchiae Anconitan. Rectori, apostolicae sedis legato. — »Inter laeta et.« (Datum. Potthast 19215. R. V. 36. f. 41^{ab}).
Ep. 79.

1265. Jun. 21. *Perusii*. R(icardo) S. Angeli diac. cardinali. — »A quatuor angulis.« (Potthast 19218. R. V. 36. f. 140^b). *Ep.* 80.

1265. Jun. 24. *Perusii*. S(imoni) tit. S. Martini presb. card. apostolicae sedis legato. — »Discretioni tuae praesentium.« (Potthast 19229. R. V. 34. f. 18^a).
Ep. 145.

1265. Jun. 28. *Perusii*. Olivario de Terminis. — »De igne terris (torris).« Potthast 19237. R. V. 34. f. 7^a. 36. f. 10^b). *Ep.* 81.

1265. Jun. 30. *Perusii*. M(atthaeo) S. Mariae in Porticu diacono cardinali patrimonio beati Petri in Tuscia rectori apostolicae sedis legato. — »Cum Tudertinis agere.« (Potthast 19241. R. V. 34. f. 7^a).
Ep. 83.

1265. (Jun.) (*Perusii*) (Carolo) comiti Provinciae. — »Urget nos Christi.« Datum etc. (Potthast 19243. R. V. 36. f. 62^b). *Ep.* 60.

1265. Jul. 1. *Perusii*. Potestati, consilio et communi Castellani. — Cum nos diu.« (Potthast 19244. R. V. 36. f. 140^b). *Ep.* 82.

1265. Jul. 11. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Tuae magnitudinis nobis.« Potthast 19253. R. V. 34. f. 8^a). *Ep.* 3.

1265. Jul. 13. *Perusii*. Eidem. — »Gravis et ex.« Datum Perusii III. Idus Julii anno primo. (Potthast 19265. R. V. 34. f. 19^b).
Ep. 7.

1265. Jul. 13. *Perusii*. Decanis et capitulis ecclesiae et provinciae Remensis. — »Dilectum filium magistrum.« Datum Perusii III. Idus Julii anno primo. (Potthast 19263. R. V. 34. f. 12^a).
Ep. 161.

1265. (Jul. 13.) *Perusii*. Scriptum fuit iuxta praedictam formam in Provincia Lugdunensi adiecto quod intra sequitur. (Forma ut praecedentis tantum prov. Lugdun.) — »Solvite igitur in.« (Potthast 19264. R. V. ?)
Ep. 162.

1265. Jul. 14. *Perusii*. Archiepiscopo Cusentino et (Bertrando.) episcopo Avenionensi. — »Cum nonnulli Belial filii.« Datum etc. (Potthast 19267. R. V. 36 f. 52^a).
Ep. 144.

1265. Jul. 14. *Perusii*. S(imoni) tit. S. Martini presb. cardinali ducatus Spoleti et Marchiae Anconitan. rectori, apostolicae sedis legato. — »Succedentibus prosperis congaudeamus.« Datum Perusii etc. (Potthast 19266. R. V. 36 f. 41^b).
Ep. 163.

1265. Jul. 14. *Perusii*. Episcopo Aretino. — »Cum hostes ecclesiae.« Datum Perusii. (Potthast 19268. R. V. 34 f. 13^a). *Ep.* 164.

1265. Jul. 16. *Perusii*. M(atthaeo) S. Mariae in Porticu diacono cardinali patrimoni beati Petri in Tuscia rectori apostolicae sedis legato. — »Cum hostis erectis.« Datum Perusii XVII. Kl. Augusti. (Potthast 19271. R. V. 34. f. 13^a).
Ep. 165.

1265. Jul. 16—18. *Perusii*.¹ S(imoni) tit. S. Martini presb. cardinali. — »Intelleximus et non.« (Potthast 19272. R. V. 34. f. 13^b).
Ep. 110.

1265. Jul. 16—18. *Perusii*. Potestati, capitaneo et communi Urbinat. — »Quia ea de.« (Potthast 19273. R. V. 36. f. 182^b).
Ep. 111.

1265. Jul. 18. *Perusii*. Quinque cardinalibus qui sunt in Urbe. — »Carissimi in Christo« Datum etc. (Potthast 19275. R. V. 34. f. 13^b).
Ep. 70.

1265. Jul. 18. *Perusii*. (Ludovico) regi Franciae. — »Ad serenitatis tuae.« Datum etc. (Potthast 19276. R. V. 36. f. 144^a).
Ep. 71.

1265. Jul. 18. *Perusii*. M(atthaeo) S. Mariae in Porticu diacono cardinali etc. — »Metuimus quod.« Datum etc. (Potthast 19274. R. V. 36. f. 67^b).
Ep. 112.

1265. Jul. 19. *Perusii*. O(ttobono) sancti Adriani diacono cardinali. — »Benedictus Deus qui.« Datum etc. (Potthast 19278. R. V. 36. f. 59.)
Ep. 114.

1265. Jul. 22. *Perusii*. (Maurino) archiepiscopo Narbonensi. — »A nostra non.« Datum Perusii anno primo. (Potthast 19282. R. V. 36. f. 101^b).
Ep. 72.

1265. Jul. 22. *Perusii*. J(ohanni) Sancti Nicolai in carcere Tulliano diacono cardinali. — »Qui tuas nobis.« Datum etc. (Potthast 19281. R. V. 36. f. 58.)
Ep. 113.

1265. Jul. 25. *Perusii*. Patriarchae Jerosolymitani, archiepiscopis et episcopis ac dilectis filiis hospitalis sancti Johannis et domus militiae templi Jerosolymitani magistris necnon et nobiles viris Gaufrido de Sarginis et aliis universis baronibus regni Jerosolymitani. — »Quod promittente domino.« Datum Perusii VIII. Kl. Augusti anno primo. (Potthast 19287. R. V. 34. f. 8^a).
Ep. 73.

1265. Jul. 26. *Perusii*. Regi Armeniae. — »Quanto te Dominus.« Datum etc. (Potthast 19288. R. V. 34. f. 8^b; 36. f. 151.)
Ep. 115.

1265. Jul. 30. *Perusii*. G. Marchioni Montisferrati. — »Etsi pia mater.« Datum Perusii ut supra. (Ut. Ep. 73.) (Potthast 19290. R. V. 36. f. 121^b, Extat etiam in R. V. 34. f. 8^b. direct. ad G. Comitum Tholosanum.)
Ep. 74.

1265. Jul. 31. *Perusii*. Potestati, consilio et communi Radicanensibus. — »Antiquae fidei, quae.« Datum etc. (Potthast 19291. R. V. 34. f. 9^a).
Ep. 116.

¹ F. 70^b ezen regesta ismét előfordul, de csak ennyi áll belőle: Dilecto filio S. tit. sancti Martini pbro. cardinali, ducatus Spoletici et Marchie Anconitan. rectori ap^{te} sedis legato. »Intelleximus et non medicum fuimus admirati etc. ut supra.« Az egész át van húzva, egykorú kéz 162. számot adta e regestának.

1265. Jul. 31. *Perusii*. M(atthaeo) sanctae Mariae in Porticu diacono cardinali patrimonii beati Petri in Tuscia rectori apostolicae sedis legato. — »Eiulantibus coram nobis.« Datum Perusii etc. (Potthast 19292. R. V. ?) *Ep. 117.*

1265. Aug. 1. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Frequens nos assiduaque,« Datum Perusii. (Potthast 19296. R. V. 34. f. 9^a.) *Ep. 4.*

1265. Aug. 3. *Perusii*. Cardinalibus qui sunt in Urbe. — »Post recessum venerabilis.« Datum Perusii III. Nonas Augusti anno primo. (Potthast 19298. R. V. 36. f. 24^b.) *Ep. 75.*

1265. Aug. 5. *Perusii*. S(imoni) tit. S. Caeciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Visae tuae litterae.« Datum Perusii Nonas Augusti anno primo. (Potthast 19302. R. V. 34. f. 10^b.) *Ep. 166.*

1265. Aug. 6. *Perusii*. Episcopo Aretinensi. — »Gaudium et exultatio.« Datum Perusii VIII. Idus Augusti. (Potthast 19305. R. V. 34. f. 14^a.) *Ep. 167.*

1265. Aug. 13. *Perusii*. [Jacobó regi Aragoniae.] — »Missa nobis tuae.« Datum etc. (Potthast 19310. R. V. 36. f. 6^a.) *Ep. 51.*

1265. Aug. 15. *Perusii*. L(udovico) regi Franciae. — »Ad aures nostras.« (Potthast 19313. R. V. 36. f. 47.) *Ep. 175.*

1265. Aug. 18. *Perusii*. J(ohanni) sancti Nicolai in carcere Tulliano diacono cardinali apostolicae sedis legato. — »Et processus et.« Datum Perusii. (Potthast 19314. R. V. 36. f. 80^b.) *Ep. 140.*

1265. Aug. 19. *Perusii*. Philippo de Monteforti etc. — »Si hactenus tibi.« Datum. (Potthast 19315. R. V. 6. f. 24^b.) *Ep. 119.*

1265. Aug. 20. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Tuis nuntiis saepe.« (Potthast 19316. R. V. 34. f. 16^a.) *Ep. 6.*

1265. Aug. 20. *Perusii*. J(ohanni) sancti Nicolai in carcere Tulliano diacono cardinali apostolicae sedis legato. — »Augit nos cogitatus.« Datum ut supra. (sc. ut in ep. 140.) Potthast 19317. R. V. 34. f. 16^b.) *Ep. 141.*

1265. Aug. 23. *Perusii*. (Ludovico) regi Franciae. — »Et temporis qualitas.« Datum Perusii. Potthast 19321. R. V. 36. f. 144^b.) *Ep. 142.*

1265. Aug. 23. *Perusii*. S(imoni) tit. Sancte Ceciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Tenoris eiusdem diversas.« Datum etc. Potthast 19322. R. V. 36. f. 155.) *Ep. 143.*

1265. Sept. 4. *Assisii*. (Jacobó) regi Aragonum. — »Deotionis tuae promptitudinem.« Potthast 19332. R. V. 36. f. 75^b.) *Ep. 130.*

1265. Sept. 6. *Assisii*. Alfonso regi Castellae et Legionis. — »Laeta nobis tuae.« Datum etc. Potthast 19335. R. V. 36. f. 74^a.) *Ep. 63.*

1265. Sept. 15. *Assisii*. S(imoni) tit. Sancte Ceciliae presb.

cardinali apostolicae sedis legato. — »Considerato carissimi in.«
Potthast 19347. R. V. 36. f. 147^b. *Ep. 172.*

1265. *Sept. 15—19. Assisii.* Episcopo Autisiodorensi. — »Si
ecclesiae Dei.« Potthast 19350. R. V. 36. f. 7^b. *Ep. 173.*

1265. *Sept. 22. Assisii.* Berautii potestati Mediolanensi. —
»Ad confusionem tibi.« Datum Perusii etc. Potthast 19360. R. V.
36. f. 70. *Ep. 183.*

1265. *Sept. 23. Assisii.* Carolo comiti Provinciae. — »Lom-
bardiae statu tempestatibus.« Datum Perusii. Potthast 19361. R.
V. 34. f. 21^b. *Ep. 9.*

1265. *Sept. 30. Assisii.* [Jacobus regi Aragoniae?] — »Persuadet
ingenita tibi.« Datum Perusii etc. (Potthast 19378. R. V. 36. f. 9^a.
tit. hujus litterae est P. primogenito regis Aragoniae). *Ep. 52.*

1265. *Oct. 7. Perusii.* Potestati et communi Ariminensi. —
»Quantum deo pax.« Datum ut supra (sc. Ep. 169.) (Potthast 19391.
R. V. 34 f. 23^b). *Ep. 171.*

1265. *Oct. 18. Perusii.* Reginae Franciae. — »Missionem
dilecti filii.« Datum Perusii XV. Kl. Novembris anno primo. (Pott-
hast 19407. R. V. 36. f. 68.) In eo modo reginae Angliae. *Ep. 77.*

1265. *Oct. 19. Perusii.* S(imoni) tit. sanctae Ceciliae presb.
cardinali apostolicae sedis legato. — »Adversantes sibi.« Datum
Perusii anno primo. (Potthast 19408. R. V. 36. f. 160^b). *Ep. 174.*

1265. *Oct. 21. Perusii.* R(iccardo) sancti Angeli diacono car-
dinali. — »Carissimo in Christo.« Datum Perusii etc. (Potthast
19409. R. V. 34. f. 24^b). *Ep. 120.*

1265. *Oct. 26. Perusii.* Malateste civi Ariminensi. — »Tuas
nuper tribulationes.« Datum etc. (Potthast 19413. R. V. 34. f. 23^a).
Ep. 168.

1265. *Oct. 26. Perusii.* S(imoni) tit. Sancti Martini presb.
cardinali, marchiae Anconitanensis et ducatus Spoleti rectori apo-
stolicae sedis legato. — »Quod rex ille. Datum Perusii etc. (Pott-
hast 19414. R. V. 36. f. 130.) *Ep. 169.*

1265. *Oct. 26. Perusii.* Taddeo comiti Feltrensi, potestati
Ariminensi. — »Deo gratias agimus.« Datum Perusii ut supra (?)
(Potthast 19412. R. V. 36. f. 10^b). *Ep. 170.*

1265. *Oct. 30. Perusii.* Carolo comiti Provinciae. — »Quantum
nostrum tangat.« (Potthast 19421. R. V. 34. f. 25^a). *Ep. 10.*

1265. *Oct. 30. Perusii.* Abbati sancti Benedicti de(. . .)? et
fratribus eius. — »Dilectos filios fratres.« Datum Perusii etc. (Potthast
19419. R. V. 34. f. 24^b) *Ep. 121.*

1265. *Nov. 1. Perusii.* Carolo comiti Provinciae. — »De viro
nobili.« (Potthast 19426. R. V. 34. f. 25^b) *Ep. 11.*

1265. *Nov. 1. Perusii.* Emergaudi de Melgorio militi. — »Uxor
tua mortem.« Datum etc. (Potthast 19427. R. V. 34. f. 25^b)

Ep. 118.

1265. Nov. 17. *Perusii*. [Ludovico] regi Francorum. — »Clamavimus nec cessamus.« Datum Perusii etc. (Potthast 19452. R. V. 36. f. 146.^a)
Ep. 132.

1265. Nov. 17. *Perusii*. S(imoni) tit. sanctae Ceciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Clamavimus nec cessamus.« Datum ut supra. (sc. *Ep. 132.*) (Potthast 19449. R. V. 36. f. 147.)
Ep. 133.

1265. Nov. 17. *Perusii*. Archiepiscopis et episcopis et abbtibus, capitulis et conventibus ac toti clero in regno Franciae. — »Clamavimus nec cessamus.« (Potthast 19450. R. V. 36. f. 127.) *Ep. 134.*

1265. Nov. 21. *Perusii*. S(imoni) tit. sanctae Ceciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Cum ad te.« Datum Perusii XI. Kl. Decembris anno primo. (Potthast 19459. R. V. 36. f. 52.^b) *Ep. 135.*

1265. Nov. 21. *Perusii*. Eidem. — »De religiosorum decima.« Datum Perusii etc. (Potthast 19458. R. V. 36. f. 52.^b) *Ep. 136.*

1265. Nov. 29. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Accedentes ad tuam personam.« Datum etc. (Potthast 19473. R. V. 36. f. 124.)
Ep. 12.

1265. Nov. 29. *Perusii*. O(ttobono) sancti Adriani diacono cardinali apostolicae sedis legato. — »Suscepta legatione in.« Datum Perusii III. Kl. Decembris anno primo. (Potthast 19474. R. V. 36. f. 12.^a)
Ep. 137.

1265. Dec. 7. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Absolutio civium Pisanorum.« Datum etc. (Potthast 19480. R. V. 34. f. 28.^b)
Ep. 43.

1265. Dec. 7. *Perusii*. Quardiano et fratribus minoribus Montisflaconis. — »Devotionem dilecti filii.« Datum etc. (Potthast 19479. R. V. 36. f. 171.)
Ep. 138.

1265. Dec. 20. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Fervens fili carissime.« Datum etc. (Potthast 19484. R. V. 34. f. 29.^a) *Ep. 56.*

1265. Dec. 22. *Perusii*. S(imoni) tibi sancti Martini presb. cardinali, apostolicae sedis legato, ducatus Spoleti et marchiae Anconitanensis rectori. — »Ouerant aures nostras.« Datum Perusii. (Potthast 19485. R. V. 36. f. 80.^b)
Ep. 139.

1265. Dec. 23. *Perusii*. Carolo Comiti Provinciae. — »Si Lucanorum obsequis.« Datum Perusii etc. (Potthast 19486. R. V. 34. f. 30.^a)
Ep. 44.

1265. Dec. 28. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Litteras tuae magnitudinis.« Datum etc. (Potthast 19492. R. V. 34. f. 30.^b)
Ep. 28.

1265. Dec. 28. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Spectis litteris quas.« Potthast 19493. (»In scriptis«) R. V. 34. f. 31.^a)
Ep. 94.

1265. Dec. 31. *Perusii*. Carolo comiti Provinciae. — »Cum super mutuo.« (Potthast 19500. R. V. 34. f. 31.^b)
Ep. 45.

1266. Jan. 7. *Perusii*. Eidem. — »Saepe nobis immo.« Datum *Perusii*. (Potthast 19515. R. V. 34. f. 32.^a) *Ep.* 46.

1266. Jan. 10. *Perusii*. Eidem. — »Dilectum filium abbatem.« Datum ut supra. (sc. *Ep.* 46.) (Potthast. 19517. R. V. 34. f. 32.^b) *Ep.* 47.

1266. Jan. 11. *Perusii*. Eidem. — »Profecturum ad bella.« (Potthast 19519. R. V. 34. f. 33.^a) *Ep.* 48.

1266. Jan. 11. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Vexamur a Senenensibus.« Datum *Perusii*. (Potthast 19520. R. V. 34. f. 33.^b) *Ep.* 54.

1266. Jan. 12. *Perusii*. Eidem — »Longis attrictos laboribus.« (Potthast 19521. R. V. 34. f. 33.^b) *Ep.* 55.

1266. Jan. 21. *Perusii*. Eidem. — »Non negamus quam.« Datum etc. (Potthast 19526. R. V. 34. f. 35.^a) *Ep.* 106.

1266. Jan. 21. *Perusii*. Belae regi Ungariae. — »Rerum omnium providus.« Datum *Perusii* XII. Kl. Februarii anno primo. (Potthast 19525. R. V. 36. f. 91.) *Ep.* 182.

1266. Jan. 22. *Perusii*. Gaufrido de Bellomonte cancellario Baiocensi. — »Per Raymundum Bertrandum.« Datum *Perusii* anno primo. (Potthast 19530. R. V. 36. f. 183.^a) *Ep.* 122.

Annus II. 1266. febr. 5. — 1267. febr. 4.

1266. Febr. 17. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Quia iuxta sapientis.« (Potthast 19544. R. V. 34. f. 36.^a) *Ep.* 107.

1266. Febr. 17. *Perusii*. (Jacobi) regi Aragonum. — »Cum grassantibus in.« Datum etc. (Potthast 19546. R. V. 34. f. 36.^b) *Ep.* 123.

1266. Febr. 21. *Perusii*. S(imoni) tit. sancti Martini presb. cardinali, marchiae Anconitanensis et ducatus Spoleti rectori, apostolicae sedis legato. — »Vidisti pariter et.« Datum etc. (Potthast 19552. R. V. 34. f. 37.^a) *Ep.* 35.

1266. Mart. 8. resp. 9. *Perusii*. (Maurino) archiepiscopo Narbonensi et eius suffraganeis. — »Missam de celo.« Datum Viterbii etc. (sic!) (Potthast 19566. R. V. 36. f. 111.^a) *Ep.* 38.

1266. Mart. 19. *Perusii*. (Ludovico) regi Francorum. — »Hancin nobis.« Datum etc. (Potthast 19567. R. V. 36. f. 116.^b) *Ep.* 98.

1266. Mart. 31. *Perusii*. Alfonso regi Castellae et Legionis in regem Romanorum electo. — »Mirari possumus ymo.« Datum. (Potthast 19597. R. V. 36. f. 175.^b) *Ep.* 64.

1266. Apr. 12. *Perusii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Ex grandi et gloriosa.« Datum *Perusii*. (Potthast 19602. R. V. 34. f. 43.^b) *Ep.* 57.

1266. Apr. 13. *Perusii*. Eidem. — »Dudum floruerat sed.« Datum etc. (Potthast 19604. R. V. 34. f. 45.^a) *Ep.* 58.

1266. Apr. 14. *Perusii*. S(imoni) tit. sanctae Ceciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Qui verbum abbreviatum.« Datum *Perusii*. (Potthast 19605. R. V. 36. f. 162.^b) *Ep.* 147.

1266. Apr. 14. *Perusii*. (Aegidio) archiepiscopo Tyrensi. —
»Cum labore attendimus.« Datum Perusii. (Potthast 19607. R. V.
34. f. 46.^b) *Ep. 148.*

1266. Apr. 19. *Perusii*. Ermengano de Melgorio militi. —
»Queris a nobis.« Datum Perusii. (Potthast 19610. R. V. 34. f. 46.^b)
Ep. 149.

1266. Apr. 19. *Perusii*. Petro Raymbaldo de Carumbo. —
»Jam secundo (ap. Potth. sero) super.« Datum Perusii. (Potthast
19611. R. V. 34. f. 47.^a) *Ep. 150.*

1266. Apr. 24. *ap. Urbem veterem*. (Radulfo) episcopo Alba-
nensi apostolicae sedis legato. — »Statum nostrum et.« Datum etc.
(Potthast 19612. R. V. 36. f. 154.) *Ep. 151.*

1266. Apr. 24. *ap. Urbem veterem*. Eidem. — »Nosti frater¹
gravem.« Datum apud Viterbium. (Potthast 19613. R. V. 34. f. 47.^{ab})
Ep. 152.

1266. Apr. 29. *ap. Montem Flasconis*. S(imoni) tit. sancti.
Martini presb. cardinali, morchiae Anconitan. et ducatus Spoleti rec-
tori apostolicae sedis legato. — »Licet interdum materiam.« Datum
apud Montemflasc. (Potthast 19615. R. V. 36. f. 33.^b) *Ep. 153.*

1266. Apr. 30. *Viterbii*. O(ctaviano) sanctae Mariae in via lata
diacono cardinali. — »Licet comitem Guignonem.« Datum Viterbii.
(Potthast 19616. R. V. 34. f. 47.^b) *Ep. 154.*

1266. Apr. *Viterbii*. S(imoni) tit. sancti Martini presb. cardi-
nali apostolicae sedis legato. — »Quia linguis loquuntur.« (Potthast
19618. R. V. 36. f. 93.^b) *Ep. 146.*

1266. Mai. 2. *Viterbii*. J(ohanni) sancti Nicolai in carcere
Tulliano diacono cardinali. — »Perusio venientes Viterbium.« Datum
ut supra. (sc. ep. 154.) (Potthast 19620. R. V. 36. f. 58.^b) *Ep. 155.*

1266. (Mai. 8—12.) *Viterbii*. (Carolo) comiti Provinciae. —
»Accedentem ad tuam.« Datum etc. (Potthast 19625. R. V. 36. f. 125.)
Ep. 29.

1266. Mai. *Viterbii*. Eidem. — »Venerabilis frater noster.«
Datum etc. (Potthast 19624. R. V. 36. f. 124.) *Ep. 96.*

1266. Mai. 12. *Viterbii*. Vicario nobis et consilio generali. —
»Dilectus filius Guido.« Datum Viterbii. (Potthast 19627. R. V.
34. f. 48^a 36 f. 1^b) *Ep. 156.*

1266. Mai. 12. *Viterbii*. Fratribus Lotharingo et Cathulano
ordinis militiae virginis gloriosae — »Si secularibus implicari.« Datum
Viterbii. (Potthast 19628. R. V. 34. f. 48.^a) *Ep. 157.*

1266. Mai. 15. *Viterbii*. J(ohanni) sancti Nicolai in carcere
Tulliano, J(acobo) S. Mariae in Cosmedin, M(athaeo) sanctae Mariae
in Porticu diaconis cardinalibus. — »Venientes ad nostram.« Datum
Viterbii etc. (Potthast 19633. R. V. 34. f. 48.^{ab}) *Ep. 158.*

¹ Ap. Potthast »super.«

1266. (Mai.) Viterbii. Abbati (monasterii) sancti Aegidii. — »Si vocationem tuam.« Datum Perusii XI. Kl. Januarii anno primo (sic!) (Potthast 19639. R. V. 36. f. 96.^b) *Ep. 159.*

1266. Mai. 28. Viterbii. Barralo domino Baucii. — »Pro absolutione tua.« Datum etc. (Potthast 19657. R. V. 34. f. 50.^a) *Ep. 177.*

1266. Mai. 28. Viterbii. (Radulfo) episcopo Albenensi apostolicae sedis legato. — »Nota est nimis.« Datum etc. (Potthast 19658. R. V. 36. f. 2.^a) *Ep. 178.*

1266. Mai. 31. Viterbii. Episcopo Ebroicensi. — »Nec te nec.« Datum Viterbii. (Potthast 19663. R. V. 34. f. 50.^b) *Ep. 179.*

1266. Mai. 31. Viterbii. J(ohanni) sancti Nicolai in carcere Tulliano diacono cardinali. — »De statu tuo.« (Potthast 19664. R. V. 34. f. 50.^b) *Ep. 180.*

1266. Jul. 5. Viterbii. J(acobo) regi Aragonum. — »Datam tibi a.« (apud Potth. »de.«) Datum etc. (Potthast 19723. R. V. 36. f. 42^b) *Ep. 125.*

1266. Jul. 16. Viterbii. Carolo comiti Provinciae. — »Quanto carissimo in.« (Potthast 19748. R. V. 36. f. 124.^b) *Ep. 5.*

1266. Jul. 27. Viterbii. Eidem. — »Si Galvanus factus.« Datum etc. (Potthast 19762. R. V. 34. f. 61.^a) *Ep. 108.*

1266. Jul. 30 Viterbii. Eidem. — »Dilectum filium Gaufridum,« (ap. Potth. »nostrum.«) Datum Viterbii et (Potthast 19767. R. V. 34. f. 43.^b) *Ep. 59.*

1266. Sept. 22. Viterbii. Eidem. — »Cum omnia quae.« Datum Viterbii. (Potthast 19819. R. V. 34. f. 68.^a) *Ep. 33.*

1266. Sept. 30. Viterbii. Patriarchae Jerosolimitani et magistris hospitalis et templi nobili viro sauffrido de Serginiz et aliis Christi fidelibus in transmarinis partibus in negotio dei laborantibus. — »Nec aures surdae.« Datum etc. (Potthast 19823. R. V. 36. f. 38^b) *Ep. 103.*

1266. Oct. 11. Viterbii. O(ttobono) tit. sancti Adriani diacono cardinali, apostolicae sedis legato. — »Cum multum nobis.« (Potthast 19830. R. V. 36. f. 165.) *Ep. 104.*

1266. Oct. 13. Viterbii. S(imoni) tit. sanctae Ceciliae etc. — »Litteras carissimi in.« (Potthast 19834. R. V. 36. f. 53.^a) *Ep. 105.*

1267. Jan. 19. Viterbii. (Jacobo) regi Aragonum. — »Tuae serenitatis litteras.« Datum etc. (Potthast 19922. R. V. 36. f. 43.) *Ep. 127.*

Annus. III. 1267. febr. 5.—1268. febr. 4.

1267. Febr. 11. Viterbii. Nobili mulieri etc. (Potthast: L. relictæ quodam Atreasbae militis.) — »Litteras tuas vidimus.« Datum etc. (Potthast 19943. R. V. 36. f. 189.) *Ep. 102.*

1267. Mart. 31. Viterbii. R. (Potthast B.) praeposito etc. —

- »Tuae providentiae (Potth. »prudentiae») diligentiam.« Datum etc. (Potthast 19973. R. V. 33. f. 52.) *Ep. 99.*
1267. *Mart. 31. Viterbii.* Capitaneo et potestati (Potth. patri) Guelforum Florentinorum. — »Levate capita vestra.« Datum etc. (Potthast 19972. R. V. 36. f. 41.^a) *Ep. 100.*
1267. *Mai. 15. Viterbii.* (Jacobo) regi Aragonum. — »Esse in curia« (Potthast 20010. R. V. 34. f. 85.^a) *Ep. 65.*
1267. *Jun. 5. Viterbii.* (Alfonso) regi Castellae et Legionis in regem Romanorum electo. — »Quanto divinae gratiae.« (Potthast 20031. R. V. 36. f. 112.) *Ep. 66.*
1267. *Jun. 9. Viterbii.* Eidem. — »Licet gratissima nobis.« (Potthast 20032. R. V. 36. f. 116.^b) *Ep. 67.*
1267. *Jun. 17. resp. 18. Viterbii.* Eidem. — »Post clarae memoriae.« Datum etc. (Potthast 20051. R. V. 36. f. 98.^a) *Ep. 68.*
1267. *Jul. 23. Viterbii.* (Jacobo) regi Aragonum. — »Tarde nimis tua.« (Potthast 20090. R. V. 36. f. 117.^a) *Ep. 131.*
1267. *Sept. 15. Viterbii.* (Carolo) comiti Proviniciae. — »Litteras venerabilis fratris.« Datum etc. (Potthast 20127. R. V. 34. f. 100.^b) *Ep. 97.*
1267. *Sept. 21. Viterbii.* P. Romani proconsuli Romanorum. — »A tua non.« Datum etc. (Potthast 20131. R. V. 36. f. 189.^b) *Ep. 19.*
1267. *Oct. 23. Viterbii.* (Alfonso) regi Castellae et Legionis in regem Romanorum electo. — »De tuis successibus.« (Potthast 20149. R. V. 36. f. 201.^b) *Ep. 69.*
1267. *Oct. 26. Viterbii.* R(adulfo) episcopo Albanensi apostolicae sedis legato. — »De tuo reditu.« Datum etc. (Potthast 20151. R. V. 36. f. 34.^b) *Ep. 18.*
1267. *Oct. 26. Viterbii.* G(uidoni) tit. sancti Laurentii in Lucina legato. — »Dudum tibi sub.« Datum etc. (Potthast 20150. R. V. 34. f. 101.^a) *Ep. 90.*
1267. *Oct. 28. Viterbii.* Archiepiscopo Narbonensi. — »Quanto sincerius personam.« Datum etc. (Potthast 20154. R. V. 6. f. 71.^b) *Ep. 89.*
1267. *Nov. 7. Viterbii.* Abbati et conventui monasterii sancti Egidii. — »Ad decus et.« Datum etc. (Potthast 20158. R. V. 36. f. 171.^a) *Ep. 17.*
1267. *Nov. 26. Viterbii.* Rectoribus Romanae Fraternalitatis. — »Mittimus vobis per.« Datum etc. (Potthast 20175. R. V. 34. f. 104.^b) *Ep. 21.*
1267. *Nov. 26. Viterbii.* (Carolo) comiti Provinciae. — »Dilectum filium archiepiscopum.« Datum etc. (Potthast 20173. R. V. 34. f. 104.^b) *Ep. 30.*
1267. *Dec. 12. Viterbii.* Abbati et conventui monasterii Cluniacensis. — »Orta dudum inter.« Datum etc. (Potthast 20182. R. V. 36. f. 28^b et 35^a) *Ep. 22.*

1267. (Dec. 12—14.) *Viterbii*. R(adulfo) episcopo Albanensi apostolicae sedis legato. — »Licet nunc tibi.« Datum etc. (Potthast 20183. R. V. 36. f. 4.) *Ep. 23.*

1268. Jan. 14. *Viterbii*. Eidem. — »Licet in quibusdam.« Datum etc. (Potthast 20219. R. V. 34. f. 105.^a) *Ep. 24.*

1268. Jan. 14. *Viterbii*. Eidem. — »Quia multa tibi.« Datum etc. (Potthast 20220. R. V. 34. f. 105.^a) *Ep. 25.*

1268. Jan. 14. *Viterbii*. S(imoni) tit. sanctae Ceciliae presb. cardinali apostolicae sedis legato. — »Equum tuum nuper.« Datum etc. (Potthast 20221. R. V. 36. f. 39.^b) *Ep. 26.*

1268. Jan. 14. *Viterbii*. (Ludovico) regi Francorum. — »Quae per dilectum« Datum *Viterbii* etc. (Potthast 20222. R. V. 36. f. 173.^a) *Ep. 27.*

1268. Jan. 25. *Viterbii*. Gastoni verte comiti. (Potth. vicecomiti) etc. — »Intelleximus quod vir.« Datum etc. (Potthast 20240. R. V. 34. f. 107.^b 36. f. 57.^b) *Ep. 92.*

Annus IV. 1268. febr. 5—1268. nov. 29.

1268. Febr. 7. *Viterbii*. (Carolo) comiti Provinciae. — »Juri divino consonat.« Datum etc. (Potthast 20258. R. V. 34. f. 108.^b) *Ep. 109.*

1268. Mai. 1. *Viterbii*. P. Raymbaldi et G. uxori eius. — »Scripsimus vobis nuper.« Datum etc. (Potthast 20330. R. V. 36. f. 65.^b) *Ep. 84.*

1268. Mai. 1. *Viterbii*. Alazatae relictae Guillelmi de Bullen militis. (Potth. Alviciae relictae Guillelmi Bulbonensis militis.) — »Ad compassionem nos.« Datum etc. (Potthast 20328. R. V. 36. f. 64.^b) *Ep. 85.*

1268. Mai. 3. *Viterbii*. Johanni Ambaldo proconsuli Romanorum. — »Ab antiquis retro.« Datum etc. (Potthast 20334. R. V. 36. f. 126.^b) *Ep. 13.*

1268. Mai. 4. *Viterbii*. M(anfredo) Veronensi electo, ducatus Spoleti et marchiae Anconitanensis rectori. — »Quantumque profunde peccaverint.« Datum. (Potthast 20338. R. V. 34. f. 123.^a) *Ep. 86.*

1268. Mai. 15. *Viterbii*. (Philippo) archiepiscopo Ravennatensi apostolicae sedis legato. — »Ea te credimus.« Datum etc. (Potthast 20344. R. V. 34. f. 123.^a) *Ep. 15.*

1268. Mai. 15. *Viterbii*. Giraud Longo potestati Urbis veteris. — »Licet nobis facie.« Datum. (Potthast 20345. R. V. 34. f. 123.^b) *Ep. 87.*

1268. Mai. 31. *Viterbii*. (Jacobus) regi Aragonum. — »Contra venerabilem fratrem.« (Potthast 20366. R. V. 36. f. 176.^a) *Ep. 129.*

1268. Mai. 13. *Viterbii*. M(anfredo) Veronensi electo, ducatus

Spoleti et marchiae Anconitanensis rectori. — »Litterarum tuarum series.« — Datum etc. (Potthast 20390. R. V. 34. f. 127^a) *Ep. 39.*

1268. Jun. 13. Viterbii. Potestati, capitaneo, consilio et civibus Perusinensibus. — »Diversis diversa narrantibus.« Datum Viterbii etc. (Potthast 20391. R. V. 36. f. 191.) *Ep. 40.*

1268. Jun. 13. Viterbii. Fratri Deocelene (Potth. de Rocelene) ord. fratrum minorum. — »Non intendimus guerram.« Datum etc. (Potthast 20392. R. V. 34. f. 127^a.) *Ep. 41.*

1268. Jun. 13. Viterbii. L(udovico) regi Francorum. — »Credit mundus et.« Datum Viterbii etc. (Potthast 20394. R. V. 36. f. 15^a et 97^a.) *Ep. 42.*

*

1265. Dec. 24. Perusii. Abbati sancti Aegidii. Ad requisitionem abbatis scripsit et scribat Simoni tit. S. Martini cardinali, ut venientes per marchiam de ultramontano exercitu benigne recipiat et eos in annibus dirigere non postponat. Datum Perusii VIII. Kl. Januarii anno primo. — »Quod per tuas.¹« (R. V. 30. f. 21.)

Ep. 160.

Sine dato. Carolo comiti Provinciae. Ut ad suam presentiam venientem Martinum iudicem de Reate benigne recipiat. — »Venientem ad tuam.« (R. V. 34. f. 19^b.) *Ep. 8.*

S. d. Eidem. Solutionem matrimonii comitis, quam idem a sede apostolico pepetirít, concedere non potest. Manul eum, ut regem Francorum sibi in exemplum statueret. — »Quanto personam tuam.« (R. V. 34. f. 36^a.)² *Ep. 61.*

S. d. Eidem. Monet eum, ut concubinam suam dimitteret et pacem cum uxore sua faceret. »Qui recte diligit.« Datum Viterbii etc. (R. V. 34. f. 80^a.)³ *Ep. 62.*

S. d. Eidem. Litteras comitis benigne recepit sicut et obsequii promptitudinem, quam comes papae pariter obtulit. Datum etc. — »Tuae devotionis litteras.« (R. V. 30. f. 4^a.)⁴ *Ep. 78.*

S. d. Eidem. Nihil possit comiti ultra posse facere; nec montes nec fluvios habet aureos ut desiderio comitis satisfacere posset. Litteras has frater Arnulphus templarius praesentabit comiti. Datum etc. — »Nec montes, nec.« (R. V. 34. f. 35^a.) *Ep. 95.*

S. d. J(acobo) regi Aragonum. Ut Ep. 52. d. d. 1265. sept. 30. Datum etc. — Persuadet ingenita tibi.« (R. V. 36. f. 9^b.)⁵ *Ep. 53.*

S. d. Eidem. Diversis regnis voluit pedem figere, sed ex

¹ Az általunk ismeretleneknek jelzett regesták reprodukálásánál olyformán jártunk el, hogy elsőknek a teljes dátummal ellátottat adtuk, utána az Anjou Károlyhoz, az aragon királyhoz stb. intézettek csoportosítva.

²⁻³ A vatikáni regestakötetben e két levél »Regi Aragonum« czímet visel.

⁴ A vatikáni regestában e levél czíme: Dilecto filio n. v. Sicardo Alervan.

⁵ Itt ezen czímmel: »N. V. Jacobo filio regis Aragonum.«

diversis causis non valeat. Hortatur regem de negotio apostolicae sedis cum regi Franciae et archiepiscopo Tyrensi consulere. Datum etc. — »Novit altissimus cuius.« (»R. V. 36. f. 70^b).¹ *Ep. 124.*

S. d. Eidem. Matrimonio, inter filium regis Jacobum et B. filiam comitis Sabaudiae, sedes apostolica contradictionem non facit. Datum Viterbii anno primo. — »Si serenitati tuae.« (R. V. 36. f. 30). *Ep. 126.*

S. d. Eidem. De terrae sanctae miseria scribit regi. Contentus est responsione regis circa H. Urbis senatorem. Datum ut supra. — »Terrae sanctae miserias.« (R. V. 36. f. 203^b). *Ep. 128.*

S. d. S(imoni) tit. S. Martini presb. cord. marchiae Anconitanensis et ducatus Spoleti rectori apostolicae sedis legato. Postulantibus marchanis ut et praesidii punientur et fidelibus super dampnis eis illatis fieret provisio, mandat ei, ut informet de circumstanciis cum. Datum etc. — »Nostri filii quantum.« (R. V. 36. f. 160.) *Ep. 34.*

S. d. Eidem. Mandat ei ut apostolica mandata teneat et teneri curet. Datum etc. — »Audivimus cotidie, quae.« R. V. 34. f. 37^b). *Ep. 36.*

S. d. Archiepiscopo Remensi. Letanter accepit litteras archiepiscopi. Non exhaures tanto ecclesiam suam. Non delectaret se pompis saeculi, sed ad temporalia reformanda det operam. Datum etc. — »Fraternitatis tuae litteras.« (R. V. 36. f. 96^a). *Ep. 101.*

S. d. (Martino) episcopo Vercellensi. Dispensatio de irregularitate, excommunicatione et suspensione. Datum etc. — »Cum ex causis.« (R. V. 36. f. 1^a). *Ep. 16.*

S. d. Episcopo Vivariensi. Librum, quem papae mittit, letanter accepit et gratias agit. Datum ut supra. (sc. Perusii etc. ut ep. 46.) — »Consideratis omnibus, quae.« R. V. 36. f. 168^b).² *Ep. 49.*

S. d. Episcopo Albanensi legato. Rex (Carolus?) adhuc est in Turcia, Conradinus Tridentii, ubi eius socretas semper crescit. Duces Bavariae cum rege Bohemiae pacem habunt, sicut rex ipsemet scribit. Datum etc. — »Inquietamur incessanter.« (R. V. 34. f. 101^b). *Ep. 88.*

S. d. M(anfredo) quondam principi Tarentino. (Contextum huius epistolae adeo est corruptum, ut ad intelligendum non est apertum, ideo regestum dare non potuimus. — »Lecta nuper epistola.« R. V. 34. f. 35^a). *Ep. 33.*

S. d. Barralo domini. Excommunicatos Mediolanenses recipere non potest, ideo etiam cum non. Sed si a consortio contagioso recesserit, cum laetantevaluperet. Datum etc. — »Nosti quod si.« (R. V. 36. f. 183^a).³ *Ep. 176.*

¹ Itt ezen czimmel: »Comiti Pictaviensi.«

² Itt e czimmel: »Episcopo Vincentinen.«

³ Itt e kezdő szavakkal: »Nostri filii quod si.«

S. d. Magistro R. rectori terrae Volobriae capellano nostro. Mandat ei, ut Alazariam relictam G. de Bullen. militis visitat, statum et defectum eius aliquando sciat, duritiam eius cum modestia arguat, et de hoc papae scribat. Datum etc. — »Afflictis compati nos.« (R. V. 34 f. 122^b). *Ep. 14.*

S. d. Potestati et communi ac consilio Cremonensi. Recepit nuntium civitatis Fridericum. Episcopum Betleemitanum mittit in Lombardiam, is responsum papae civitati dabit. Datum etc. — »Missum nobis ex.« (R. V. 34. f. 107^b). *Ep. 91.*

S. d. Civibus Brivinensibus, per quos nunc civitas regitur. Commendat eis nuntium suum episcopum, Betleemitanum. Datum etc. — »De discretione et.« (R. V. 36. f. 44^b). *Ep. 93.*

*

* *S. d.* C(arolo)¹ comiti Andegavensiae et Provianiae, Guido miseratione divina Sabinensis episcopus. Laudat vicarium comitis Jo(annem?) Gaucellinum. Si Romam tenere proponit, mittat plures nobiles qui velint et valeant sibi commissa prosequi, sed consulendum est de personis, quos misit. Datum etc. — »Romanorum populus.« (R. V. 34. f. 65^a). *Ep. 31.*

* *S. d.* C(lementi) divina providentia sacra sanctae Romanae et universalis ecclesiae summo pontifici Carolus dei gratia etc. Scribit papae de victoria super Manfredum apud Sanctum Germanum. Datum Beneventi etc. — »Multum nostrae reputans.« (R. V. 36. f. 45^a). *Ep. 37.*

* *S. d.* (Clementi papae archiepiscopus Narbonnensis) Super haeresim in provincia Narbonnensi scribit papae. — »Rem horrendam summae.« (R. V. 34. f. 114^b). *Ep. 118.*

¹ Ezen levél nem Kelemen pápától ered, hanem Guido sabin püspöktől. A másik kettő a pápához van intézve. Csillaggal jelöltük őket meg, mert valószínűleg már ismeretesek, noha ezt konstatálni egyelőre képesek nem voltunk.

TVARTKO KIRÁLY OKLEVELE
HERVOJA NAGYVAJDASÁGA FELŐL.

THALLÓCZY LAJOSTÓL.¹

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltára egy rendkívül becses eredeti oklevéllel gazdagodott, mely úgy az oklevélben szereplő egyéneknél, mint köztörténeti fontos vonatkozásainál fogva a szűkebb értelemben vett Bosznia történetére nézve érdekes világot vet. Igen örvendünk, hogy a könyvtári igazgató-őr szíves barátságánál fogva nekünk jutott a szerencse közzé tennünk s megismertetnünk ez oklevelet.

I.

A 16 cm. széles, 9·05 cm. magas hártýára 21¹/₂ sorban² igen szép kalligrafiával iratott, s a bosnyák királyi kancelláriában kelt, — sajnos, pecséte vesztett — oklevél eredeti szövege ekképen szól:

На начетахъ ^Ѡца, въ изъпльненьѣ ^Ѡна и са нѣтиѣ ^Ѡбѣтаго
Дѣа аминь. О прѣдвѣнакъ висото мѣдрости и зминикъ бо-
жаственнѣи силѣ | кокъ наשבѣхитими сѣтъ сѣди его и не-
изъслимне стазн его изъпльни мнѣосрѣднѣ и щедротѣ, имѣже
приниче съ вишнѣи висотѣ своего божьства на всѣ въселеньнѣю
и падѣшее чловиче сѣщѣтво прѣкстѣпльнѣемь собою шеожнѣ
на небеса въведе, ^Ѡцѣс си вседрѣжителю послѣшова | Дѣло

¹ Jelen közlemény semmi tárgyi vonatkozásban nincs a bibliográfiával, de nem nehéz megmagyaráznunk, hogyan jut számára tér e bibliografiai folyóiratban. Az oklevél, melynek ismertetését e cikk magában foglalja, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára levéltári osztályának egyik legbecsesebb új szerzeménye. A Magyar Könyvszemle a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának levén első sorban organuma, kötelességének tartja a könyvtár és annak egyes osztályai ritkaságait méltató cikkek közlését, és ennek a feladatnak a jelen esetben annál nagyobb örömmel tesz eleget, mert a középkori bosnyák történelem egyik legavatottabb ismerőjét nyerhette meg könyvtárunk e legújabb szerzeményének ismertetésére.

Szerk.

² A sorok hosszúsága: 13 cm.

съврши ꙗкоже изъвольт. Оимъже и кѹфѹтри црѣсци по всен
 въселеннѣи стврѣжѹтьсѣ и красеѣсѣ славеть бога вседрѣжи-
 тела. Такоже же и азъ стефанъ тврѣтко по милѣсти господа
 бѣа Краль сръбелѣмь восни приморню хльмьсци землѣи долъ-
 нимь краемь западнимь | странамь вѣсори соли и подрѣкнню
 и ктомс, Сподоваѣ бѣи црѣствовати ва землѣа родителъ и
 прародителъ нашѣи творенмь милости и записаникъ | всако-
 мѣже по вѣри и по достоѣкнню его. Оакоже сътвори милость
 краѣвѣство ми кнезѣ хрѣвою снѣ воеводе влькьца када гѣ бѣ
 потребова сега | свѣта воеводѣ влькьца негова ѡца, тада
 ми видивѣше да се ни негово симе изродило и свитовавѣше
 с краѣвѣства ми властели и видивѣше | реченога кнеза хрѣ-
 вокъ достоина части своего ѡца, дасмо мѣ велико воеводѣ-
 ство въ мѣсто реченога воеводе влькьца. И више тога сътво-
 рѣсѣмь | мѣ милость на властитѣ по сѣхѹ нашѣи лѣсти по наше
 висѣше дѣсплене печати вчинѣне дасмо мѣ и записасмо 8 лашѣви
 наша три села 8 имѣ | Село тривѣшѣсѣ съ всеми правими
 мѣкми, дрѣго Село лѣпницѣ съ всеми правими мѣкми, тре-
 тне Село вѣласъ съ всеми правими мѣкми, речено мѣ воеводи
 хрѣвою и негови дѣтѣци и нѣхѹ послиднемѣ да сѣ за пле-
 менито 8 вики вѣкома. И коли би тко ѡ ни кою невѣрѣ намѣ
 вчинилъ | али нашемѣ послиднемѣ неговѣ послидни, за цю би
 имѣ могло ѡнѣти речена три села, да имѣ се зато не ѡнимѣсѣ,
 него да плаѣа ѡнѣ, кон съгришѣ | главомѣ свонѣ али благомѣ
 вѣщо га восна сѣдни а вѣстали да вѣстаю 8 вири и 8 вдрѣжанѣи
 реннѣхъ (sic!) сель и въ вѣсталии своѣи плѣмьѣчинни. И то-
 моу и | с вѣдоци и рѣчници краѣвѣства ми властеле : воевода
 влатко вльковѣиъ з братиѣи . кнезь павалъ радиновиѣиъ з бра-
 тиѣи . жѣпанъ вранко (sic!) привѣниѣиъ | з братиѣи . кнезь мирько
 радѣвиѣиъ з братиѣи . кнезь стипѣе хрѣватинѣиъ з братиѣи .

кнезь привое масновиѣхъ з братиѣхъ. Ѡ хльмьске земле жѣпань |
 билакъ саньковиѣхъ з братиѣхъ . кнезь вьлкашинь милато-
 виѣхъ з братиѣхъ. Ѡ дольнѣхъ краи кнезь младинь станьчиѣхъ
 з братиѣхъ. Ѡ билошевиѣхъ кнезь гоѣкъ вонковиѣхъ з братиѣхъ.
 Ѡ вьсоре кнезь добросавъ дивошевиѣхъ з братиѣхъ. Ѡ триво-
 тиѣхъ воевода влатко тврѣтковиѣхъ з | братиѣхъ. Ѡ двора при-
 ставъ кнезь гоѣкъ рапосалиѣхъ (sic!) дворьски з братиѣхъ. Я Ѡ свои-
 ти налѣшко вѣтиня нашъ велики вратарь з братиѣхъ. | Я тко
 ѣ се претворити али порѣи а или нашъ последни али тко
 иноплеменникъ, да е проклетъ бѣгомъ Ѡцемъ и сномъ и сѣтимъ
 дѣхомъ | и . вѣ . врьховни аплѣв и . д . ѣванѣлести и . ѡ . иза-
 врани и всими сѣтимъ вѣжими. Писано въ дворѣ краѣвства
 ми на монцири мѣца марьта | . вѣ . днь Ѡмга лѣто рождѣтва
 хрѣстова . ч . т . п .

† Стефанъ тврѣткъ по милости гдѣ бвга

кра срьблѣ квени и приморно :

Adjuk az oklevelet lehetőleg az eredetihez alkalmazkodó latin fordításban is.¹

In principio patris, in plenitudine filii et descensione spiri-
 tus sancti. Amen. O admirabilis altitudo sapientiae et intellectua-
 lis divinae virtutis, quam incomprehensibilia iudicia et investiga-
 biles viae eius, plena miseratione et misericordia, quibus de alta
 summitate deitatis perspicit totam universitatem et collapsum
 genus humanum descensione sua deificata ascendit coelum, patri
 omnipotenti obediens, perfecit opus, quod ille voluit. Adeoque
 sceptrata imperialia per totum orbem se confirmando pulchrifican-
 doque glorificant deum omnipotentem. Eodem modo et ego Stepha-
 nus Tvrtco domini Dei gratia Scrblorum, Bosnae, Maritimaeque rex,

¹ Az oklevél nyelvézeti elemzése nem a mi feladatunk, azért csak jelezzük, hogy ez oklevél ahoz az anyaghoz tartozik, melyről Dr. Rešetar Milán behatóan értekezett a Jagić-féle Archiv für slavische Philologie XIV—XVII. kötetiben: »Die ragusanischen Urkunden des XIII—XV. Jahrhunderts«. Az oklevél latin fordítása Dr. Hodinka Antaltól való.

terrae Hlmenensis, regionum inferiorum, plagarumque occidentalium; Usorae, Solis et iuxta Drinae etc. etc. dominus, dignus factus regnare in terris patrum et avorum meorum, faciendo grationales et inscriptionales cuique secundum fidelitatem et dignitatem eius, eodem modo feci gratiales knezio Hrvoje, filio vojvodae Vlkac, quando dominus Deus vojvodam Vlkac patrem eius evocavit ex hoc mundo, tunc nos videntes, quod eius semen exgerminatum est, consilioque finito cum regni mei nobilibus et videntes dictum Hrvoja knezium dignum haereditate patris sui, dedimus ei in vicem dicti vojvodae Vlkac magnum vojvodatum. Et insuper fecimus ei grationales de proprietate per has nostras cum pendenti duplici sigillo (munitas) litteras, dedimus ei inscripsimusque in *Lašva* tres villas nostras, nominatim villam *Trbousa* cum cunctis suis iustis terminis, villam *Lupnica* cum cunctis suis iustis terminis et villam *Bila* cum cunctis suis iustis terminis dicto Hervojae suisque pueris eorumque posteritatibus, ut habeant illam proprietatem nobilitariam in saecula saeculorum. Et si quando aliquis eorum infidelitatem contra nos committeret aut contra nostros successores, eius successores, propter quam possent ab illis tres istae villae adimi, ne ab eis eapropter adimentur, sed solvat is, qui peccavit, cum capite aut bonis, prout cum Bosna iudicaverit, reliqui autem maneant in fidelitate et in dominio dictarum villarum et reliquarum nobilitariarum possessionum. Huius autem testes et obsides regni mei magnates: vojvoda *Vlatko Vlković* cum fratribus, knez *Paulus Radenović* cum fratribus, župan *Branko Pribimić* cum fratribus, knez *Mirko Radojević* cum fratribus, knez *Stipoje Hrvatinić* cum fratribus, knez *Priboje Masnović* cum fratribus de terra Hlmenisi, župan *Biljak Sanković* cum fratribus, knez *Vlkašin Milatović* cum fratribus de partibus inferioribus, knez *Mladin Stančić* cum fratribus de Beloscević, knez *Gojek Vojković* cum fratribus de Usora, knez *Dobrosav Divošević* cum fratribus de Tribotić, vojvoda *Vlatko Tvrtković* cum fratribus. Ex aula autem pristaldus knez *Gojak (Goek) Radosalić* aulae praeses et de suis *Nalésko Vétinja* magnus noster ianitor. Qui autem hoc pervertere aut inhibere voluerit, sive unus successorum nostrorum, sive extraneorum aliquis, maledictus sit a deo patre et filio et spiritu sancto, 12 apostolis, 4 evangelistis et 70 senibus et cunctis dei sanctis. Scriptum in

aula mea regia in Moiščra die 12. mensis Martii, hoc anno nativitatis Christi 1380.

Stefanus Tvrtko dei gratia rex Serblorum, Bosnae Maritimaeque.

II.

A közlöttük oklevél mindjárt keltezésénél fogva nevezetes. Kelt 1380-ban, tehát Tvrtko királyságának a harmadik esztendejében s ezzel Hervoja életrajzának úgyszólván megadja a fejét, mert ennél régibb oklevél nem vonatkozik Hervojára. Az oklevél eddig sem volt teljesen ismeretlen. A horvátok Rajcsányi Ádámja, a hirhedt Ritter-Vitezović Pál lemásolta az eredetiről, természetesen nem betűhíven, sőt a régi alakokat modernizálta korának a kiejtése szerint. Az ő idejében (a múlt században) az oklevélről zöld selyemzsinóron lógott a pecsét, mely ma teljesen elveszett. Vitezović kéziratainak egy része Kukuljević Ivánhoz került, a ki azonban nem közölte e másolatot, mert nyomát nem leltük sem a régibb, sem az újabb feldolgozásokban. Még az sem világos, hogy mely levéltárból kerülhetett az oklevél magán kézbe. Tény ellenben, hogy mindazok, a kik eddig Hervojáról írtak, voltakép csak a Tvrtko halála után (1391) testvérével Vukkal szereplő nagyvajdáról beszéltek, a ki az Anjouk nápolyi ágának, jelesül Lászlónak lelkes párthíve. Valamennyien feltételezték, hogy a míg Hervoja pártvezérségre jutott, már bizonyos közpályát kellett megfutnia, de a száraz genealogiai adatokon kívül egyéb nem állott a rendelkezésükre.

Ljubić Simon megemlítvén, hogy Hrvoja a Horvatié, illetőleg Hrvatinicók nemzetségéből való Vuk vajdának a fia, a miért Hrvoje Vukčić-nak (Vuk fia Hervojának) nevezék, rögtön 1391-iki szereplésén kezdi.¹ Klaić Alajos Bosznia történetében ugyancsak ennyit mond,² Ruvarac Hilarion csak a genealogiai adatokat tisztázza s a Hrvatin-nemzetséget elemzi,³ alólirott pedig Hervoja czímerével foglalkozván, a Missale Glagoliticumról szóló műben írt egy tanulmányt, mely azonban 1391-ig szintén jobbára általánosságok-

¹ Poviestnička iztraživanja o Hrvoji (Történelmi vizsgálódás Hervojáról.) Rad, XXVI. k. 1874. 74—92. l.

² Poviest Bosne, 200. l.

³ О роду Хрвоја великога босанскога војводе Гласник. (Belgrád 1881.) 45—52. l.

kal segít magán.¹ Feltűnt ugyan már akkor a magnus vojvoda czim, s hasonzerűségénél fogva eszembe juttatá a Goriczai-Babonityoknak nagyispánságát, de nem mélyedvén a részletekbe, beértem 1402-iki czimének a felsorolásával, mely szerint ő »supremus vojvoda regni Bosnae ac vicarius generalis principum serenissimorum regum regis Vladislai et regis Ostoyae«, tehát Nápolyi László magyar trónjelölt és Osztoja bosnyák király katonai helyettese, amolyan teljhatalmú megbízott féle.

Ismertük Orbininak Hervoját illető vonatkozását, mely ekképen szól: »Haruoie született (a mint az Tartkonak a cattaroiak részére kiállított kiváltságleveleiből kiténik) Cheruatnich (Hrvatinié) Vukacztól s egy ragusai, a Luccariak házából eredett nemes asszonytól; Boszna protogerje s Jajza ura volt.«² Luccari Jakab ragusai annalista pedig agkép formulázza az eredetet, hogy Hervoja Vuk Haruaticznak, Bosznia protoieronjának s egy ragusai Luccari-leánynak volt a fia s ezen a czímen került ő maga is a ragusai nemeselek sorába.³

Orbini munkája 1601-ben jelent meg Pesaroban, s így Luccari krónikájában, mely négy évvel később jelent meg, már felhasználhatta s mégis van köztük eltérés, a mennyiben Orbini helyesen Hervoját teszi meg protogeronnak, míg Luccari ezt a czímet Hervoja atyjára: Hrvatinié Vukaczra vonatkoztatja. Abban

¹ Hervoja herceg és czimere. Turul 1892. évf. Bővebben a Missale glagoliticum előszavában 6—7. V. ö. Schönherr Gyula, Az Anjouház örökösei. (A Magyar Nemzet története. III. k. 473. s kk. II.)

² Mauro Orbini, Il regno de gli Slavi, 364. l. »Questo Haruoie nacque (come si vede ne' privilegi concessi da Rè Tuartco à Catarini) di Vucaz Cheruatnich, e d'vna gentildonna Rausea, di casa de Luccari: fu protogero di Bosna e signor d'Jaize.« Tvardkonak Cattaro részére kiállított kiváltságleveléből ez nem tűnik ki. Egyébként mi csak a velencei kereskedés biztosítása céljából 1385 augusztus 28-ikán kiadott oklevelet ismerjük. (A velencei levéltárból kiadta a szerb Glasnik, XII. k. 79. l.). Tény azonban, hogy Cattaro kiváltságleveleit Tvardko megerősíti. Lucius, Memorie di Trau, l. V. c. III. V. ö. Gelcich, Memorie Storiche sulle Bocche di Cattaro.

³ Giacomo di Pietro Luccari, Copioso ristretto de gli annali di Rausa. (Velence, 1605.) 72. l. Hervoját »a vitézlő és nagyságos vajda urat« (slavnoga i velmožnoga gospodina vojevode) Ragusa 1399 február 25-ikén vette fel *nemesei* sorába, csak hogy nem a Luccari emlegette czímen, hanem azért, mert a leg-hatalmasabb ember volt Dalmáciában, s ily módon kötelezte le magának a szemes köztársaság. Miklosich, Monum. Serbica, 237—8. II.

látjuk mi ennek a nyitját, hogy Orbini és Luccari különféle változatú krónika feljegyzéseket használtak, melyeket a krónikás néha meg-megtoldott.

Attérvén az oklevél elemzésére, a benne foglalt tény körülmények megvilágítása a célunk.

Az oklevélben ugyanis Tvartko király:

1. a nagyvajdai méltóságot adományozza Hervojának, a kit 1380-ban kneznek nevez, s a kiról megírja, hogy Vlkac vajdának a fia.

2. Három falut adományoz neki Lašvában és pedig oly ritka záradékkal, melynek párját nem leljük a Balkán-félsziget e részének ismert adományozó okleveleiben.

3. Feletőbb érdekesek az oklevél egyéb vonatkozásai is, melyeket csak részben oldottunk meg.

Sorba vesszük a föntebb részletezett vonatkozásokat.

III.

Legelőbb arra a kérdésre kell feleletet adnunk, hogy a nagyvajdai méltóságnak e kitüntető adományozása mit jelent a bosnyák dignitáriusok középkori rangsorozatában? Eleve is megjegyezzük, hogy a fennmaradt okleveles anyag alapján igen bajos tételen megállapítható sorozatot adni. Mindössze a Miklosich¹ s a Puczity² közölte anyagra szoritkozhatunk, s esetről-esetre állapíthatjuk meg, mely kifejezés, mely méltóság mikor mit jelent.

A knez (кнезь) a comesnek, a *mi* ispánunknak egyenértékű elnevezése.

Kneznek nevezik következetesen a ragusai comest, így Kulin bán 1189-ben Gervasiust,³ ámde 1375-ben Ragusának Tvartkóhoz küldött két követe Guçsetity Vitko és Bencsik Dimko is knezek.⁴

A bosnyák nemesi birtok szláv elnevezése *plemenito*,⁵ ezért

¹ Monumenta Serbica.

² Srpski Spomenici. (Belgrád, 1858.) I. II k. s legujabban Jireček, Службеници српски (Belgrád, 1892.)

³ Miklosich, id. m. IV., XXV—VI., XXVIII—XXX., XXXV—IV. sz. okl. stb.

⁴ U. ott. CLXXV. sz.

⁵ Oklevelünkben, Miklosichnál, id. h. CCLXVIII. sz. a. »Ě potom za naše službu milosti i gradove i župe i zemle koje primio od kralevstva bosanskoga naam dao i zapisanno u naše *plemenito* stb.«, továbbá a sírköveken.

a nemes ember neve: *plemeniti*. Fokozata a *vlastelin*, *velmoža* (nagyságos) és a *bolarin*, mely utóbbi Ninoszláv bán okleveleiben fordul elő.¹ Később a *vlastelin* és a *velmoža* nevek váltakoznak, mint »i s velmožami rusaga našega bosanskoga« (és a mi bosnyák-országunknak előkelőivel),² továbbá »i s vlasteli i s velikomožami kralestvami« (s királyságunk főnemeseivel s előkelőivel).³ A főnemesek közt említik: a tepčiját, kaznecet, stavilecet, čelniket, peharnikot, a vajdát, a knezt meg a župánt. Ez utóbbi három országos méltóság, míg a többi udvari méltóság, illetőleg tisztség, a *dvorski* néven előforduló a *κατ' ἐξοχην* udvarnagya.

A mi az országos méltóságokat illeti, a vajda (vojvoda) szórul szóra hadvezetőt, *duxot* (hadnagyot) jelent. Az oklevelekben felváltva hol a vajda kerül a knez elé, hol a knez előzi meg a vajdát. Megszólításuk, czimzésük is egyforma a hozzájuk intézett levelekben.⁴

Szerbiában a knez-ség s a župánság fokozatosan veliki knezzé, veliki župánná (nagyknezzé, nagyžupánná) lesz, Boszniában erre nincs eset, azonban a vajdából lesz nagyvajda, mire ismét Szerbiában nincs eset.

Összesen öt nagyvajdát ismerünk Boszniában. Az első *Vladislav Galcsić* 1333-ban; azután *Hervoja* 1380-tól 1404 márczius 14-ikéig nagyvajda,⁵ 1404 június 16-ika óta *Sandalj Hranity*,⁶ s fia *István*, valamint *Radosav Pavlović*, ki Sandaljjal egy időben volt nagyvajda. Ezek közül *Galcsić* és *Hervoja* báni, illetőleg királyi kinevezés útján lesznek nagyvajdákká, *Sandalj* és fia,

¹ Miklosich, id. m. XXXV. sz. »s moimi bolarimi«. A ragusai comest egyedül nevezék *bolarin* kneznek, tehát csakis ő egyenlő rangú a bosnyák *bolarinokkal*, a többi ragusai *vlastelin* nem. U. ott, XXXIX. sz. A muszkák így nevezték fő nemességüket.

² U. ott, CCLIV. sz.

³ U. ott, CCLXVI. sz.

⁴ A ragusaiak a knezt, (Puczyty), 59., 82., 83., 101. sz. okl., id. m. a vajdát u. ott, 17., 19., 38., 43., 46., 61., 63. sz. okl.), a župánt, (u. ott, 5. sz. okl.) egyaránt *počtenomu umnogoljubivomu prijatelju* — vagy *počtenomu i mnogosrdčnomu*, — vagy csak *počtenomu*, — *srdčnomu*, — néha *mnogopočtenomu* megszólítással illetik.

⁵ Puczyty, id. m. 91. és 94. sz. 1404 márczius 14-ikén herczeg és nagy vajda, 1404 márczius 16-ikán herczeg és a déli tartományok kneze (u. ott, 97.) és azután mindig csak így: herczeg és knez.

⁶ 1404 márczius 15-ikén még vajda. (Puczyty, id. h. 96.).

valamint *Pavlović* »Isten kegyelméből Bosznia nagyvajdái,« a mi már a királyi hatalom alól formai függetlenségüket is jelzi.¹ Hervoja atyja *Vlkac* 1378-ban vajda, holott ő maga *knez*. Erre sok példa van, úgy hogy bátran állíthatjuk, hogy a vajdafi, a míg nem lett vajdává, *knez* volt. Így 1392-ben² *Vlcihna Vlatković*, *Vlatko* usorai vajda fia, *knez*, 1400-ban Hervojának, a hercegnek a fia *Balsa* ugyancsak *knez*,³ 1427-ben *Pavlović* nagyvajda fia *Ivaniš* szintén *knez*,⁴ 1434-ben *Juraj* vajda fiai: Péter és *Juraj* *knezek*,⁵ sőt *István* szent-szávai (hercegovinai) herceg fiai *Vladiszlav* és *Vlako* megint csak *knezek*.⁶ Számos a példa rá, hogy *knezből* vajda lett;⁷ arra azonban, hogy vajdából *knez* lett volna, eddig nem találtunk esetet. A rangsor körülbelől akképp alakul ezek szerint, hogy a *knez* s a nagyvajda között áll a vajda. *Knezből* lesz a vajda, vajdából a nagyvajda, csak Hervoja kivétel, mert ő *knezből* egyszerre nagyvajda lessz, mely körülmény egyébként élénk világot vet a bosnyák kancelláriai praxis következetlenségére. Mindamellett önmagunkkal keverednénk ellenmondásba, ha ez elnevezések használatában a rendszert keresnők. Eltekintve ugyanis a közép-kornak közös sajátosságától, mely nem ragaszkodott az elmélethez, figyelembe kell vennünk, hogy a bosnyák bánság országos fejlődése a XIII. század derekán megszakad s csak a XIV-ik elején a *Kotroman* dinasztiában éled fel újra. Azonban a bosnyák király-

¹ A nagyvajda czimzése: *slavnomu i velmožnomu*, még az esetben is, ha töröknek szól. (Puczity, id. h. 51., 47., 49. sz. okl). Ezt a czímet: »dicsőséges és nagyságos« Ragusa csak három *knez*nek adta: *Istvánnak*, *Lázár* rácz fejedelem fiának, ki majd *knez* (Puczity, id. h. 54. sz. okl.), majd nagy*knez* (u. ott, 73. sz. okl.), majd deszpót (u. ott, 73., 116. sz. okl.); *Radinović* Pálnak (u. ott, 128. okl.) és *Vlkac* *knez*nek (u. ott, 134., 153. sz. okl.).

² *Miklósich*, id. m. 222. l.

³ U. ott, 248. l.

⁴ U. ott, 336. l.

⁵ U. ott, 377. l.

⁶ U. ott, 466. l.

⁷ *Vlakin Milatović* 1378., 1395-ben *knez*, 1398-ban már vajda (*Miklosich* id. m. 189., 226—232., 234. l.). *Dinišić* 1399-ben *knez*, 1419-ben vajda (*Miklosich*, 237., 283. l.); az említett *Vlcihna*, *Vlatko* vajda fia, 1392-ben *knez* (u. ott, 222. l.), 1395-ben már vajda (u. ott, 225. l.). *Radinović* Pál *knez* fiai Péter és *Radosav* 1416-ban még *knezek* (Puczity, id. m. 244. sz.). Péter 1419-ben vajda (*Miklosich*, id. m. 280. l.) *Radosav* 1420-ban vajda (u. ott, 307. l.) 1427-ben nagyvajda (u. ott. 336. l.) stb, stb.

ság is aránylag igen rövid életű, mert száz évig sem tart s így következetesen tagozott országos társadalom kifejlődésére nem is jutott idő.

Összefoglalva röviden a mondottakat, a vajda, mint *hivatal*, a katonai vezérséget jelenti, míg a knezség általában előljáróságra, főségre vall. Ezért a gyarmatokban letelepült népiség vezetői knezek, szlávoknál, rumunoknál egyaránt, míg a katonai szolgálatba lépő szerbséget például vajdák vezetik. Legjobban megfelel a vajdának a hadnagy elnevezés, míg a szláv közjogi udvari knezség az országnagyot, a magnast, a szerb velikást jelenti általán véve, melynek legalsó foka a falusi knez, csakúgy, a hogy az országbíró s a falusi bíró a foglalkozás minőségében egyek, csak a hatáskör köztük a választó vonal.

A nagyvajdaság a király kegyéből adatott czimleges méltóság, mely erős király alatt, mint a minő I. Tvartko volt, nem jelenthetett egyebet kitüntetésnél. Jelentőséget gyenge utódai alatt szerzett neki Hervoja. Ha a nagyvajdaságot a források említette *πρωτόγερος*-sal és *πρωτόγερον*-nál tartjuk egyenlő értékűnek, az a *πριμικήριος*-nak (primicerius) felel meg.¹ Általán véve a primicerius, bármely közületről legyen is szó, elsőséget jelent,² ez esetben a hadvezérségnek, főkapitányságnak megfelelő tisztet értünk alatta.

Mennyire nem a czimen, hanem a személyen volt a súly, bizonyíték rá Osztójának 1399 február 8-iki oklevele, a melyben az országos nemesek között Hervoja »vajda« áll első helyen.³ A Ragusában Hervoja részére kiállított oklevelek is »szlavnomu i velomozsnomu vojevodu«,⁴ majd »velikomu« (nagy-) vajdához szólnak.⁵ Nem az volt a fődolog, hogy Hervojának I. Tvartkótól adományozott kétségtelen joga volt a nagyvajda címére, hanem az döntött, hogy Hervoja személye ezt a méltóságot döntővé tette Boszniában. Törekvése azonban felségjogoknak a megnyerésére

¹ Du Cange, Glossarium mediae graecitatis, 1264. I. *πρωτόγερος*, *πρωτογέροι*, Orbinit idézve, (246. l.) *γέρος*=senex, szlávul starac.

² Du Cange id. m. 497. l. »Primus cuiusque ordinis, *δπρωϊτος ταξιϊτης*.«

³ Miklosich, id. m. CCXXVI. sz.

⁴ Puczity, id. m. 45. l.

⁵ U. ott, 39. l.

irányult, s ezeket előbb Nápolyi Lászlótul kapta meg a spalatói *hercegség* képében (херцегъ szlávul),¹ melyben a magyar koronával történt kibékülése után Zsigmond király is megerősítette.

IV.

Az oklevél tárgybeli fontossága — mint említők — az abban foglalt adományozás tényében rejlik, melynek két oldalát kell megvilágítanunk:

- a) a birtokok helyfekvését,
- b) az adományozás módozatát.

Tvartko három királyi birtokot adományozott Hervojának nemesi joggal, névszerint:

Trbouša-t

Lupnicá-t

Bělá-t; mind a hármat *Lašvában*.

Lašva alatt a Lašva-folyó vidékét kell értenünk, magyarán a Lasvaságot.² A Lašva a travnik-jajczai út mentén Kosiói falunál eredvén, a travniki kerületnek a főere s a Bosznába ömlik. E vidék külön župát alkotta, de a Boszna folyó mentén Visoko központtal alakult bosnyák anyaterületnek volt a kiegészítő része, s a Kotromanokat uralta, mióta náluk volt a báni tiszt. Érdekes e részben az oklevél keltének a helye: »királyi udvaromban *Moišćerában*«, *Moišćera* pedig nem lehet más, mint a mai *Mostre dolnje* a visokoi kerületben. Visokorul pedig tudjuk, hogy a bosnyák királyok oklevelei Visoko alatt (pod Visokim) keltek.³ A Hervojának adományozott három falu helyfekvését pontosan meg lehet állapítani:

Trbouša, ma *Trbeuša* falu, a travniki kerületben fekszik, a Lašva folyó felső folyásánál elterülő Varošluk községtől délre, a dolnji-vakuf-travniki út mentén.⁴

Lupnica Jajczától nem messze északkeletre fekszik.⁵

¹ U. ott, 51. l.

² Mint a hogy a Boszna folyó vidékét Bosznaságnak nevezték. Horváth István, Verbóczy emlékezete, II. k. 230. l.

³ Miklosich, id. m. CCLIII. sz. stb.

⁴ Ma falu 16 házzal, 232 lakossal.

⁵ Ma alsó és felső *Lupnica*, összesen 40 házzal és 259 lakossal.

Bêla, ma *Bila*, a *Lašva* balparti hasonló nevű mellékfolyócskájának ugyancsak balpartján fekszik.¹

Magának az adományozásnak a tárgya nem valami nagyjelentőségű, de mint láncszem Hervoja későbbi birtok szerzéseiben, már jelzi, hogy Hervoja e vidékről nyomul éjszakra magyar terület: az alsó szlavón részek felé. Itt vetette meg a lábát, s ezen a vidéken épült, mint fő erőssége a bosnyák királyságnak s a későbbi magyar bánáságnak, Jajcza vára.

Fő jelentősége ez oklevélnek, mely az összes délszláv oklevelek közt tudunkkal páratlanná teszi, az a passzusa, hogy »ha valaki Hervoja utódai közül hűtlenséget követel a király vagy utódai ellen, a mi miatt e három falut el kellene tőlük venni, ne vétessék el tőlük (t. i. a családtól), hanem csak a bűnös (t. i. alázadó) vegye el fejben és jószágban járó büntetését, a többi maradjon meg a birtokban.« Ily korlátlan kiváltságos adományra nincs példa sem a bosnyák, sem a szerb adománylevelekben. A bosnyák adománylevelek mondják, hogy legyen a nemesi jószág örökkön örökké az övé s az utódoké »i nih poslêdnemu u vêke vêkoma za plemenitoda jest«,² de ez a kivétel csak Hervoja oklevelében fordul elő.

A szerb királyi adomány hűtlenség esetére imperative kimondja a jószágvesztést.³

Nem is tekintjük ez oklevélnek ebbeli rendelkezését egyébként Hervoja személye s családja részére adományozott kiváltságnál.

Megjegyezzük azonban, hogy eddigelé kevés báni és királyi adománylevelet⁴ ismerünk, mely bosnyák területről szól, s épen nem lehetetlen, hogy Bosznia gyöngé királyai a pártharczok korá-

¹ A község ma négy csoportból áll; nevük: Bandol, Braičići, Klaići és Mosor. Összesen 85 ház van benne 592 lakossal.

² Miklosich, id. m. CCX., CCXI., CCXXXVII. sz.

³ Dušan Ivanko birtokai megerősítésénél kimondja: »i u siem zi zapi-sani da mu se ne potvori carstvo mi *razvé jedine nevère*, a ni za jedinoje inoje sgrêšenije. (Stojanović, Stari srpski hrisovulji. Spom. III. 2. l.) Brankovics György Radić (Radics) čelnik haštinait (ősi földjét possessio haereditaria) megerősítvén, ugyancsak azt mondja: »i da mu se ne otnimi ni na jedno sgrêšenije kromê nevère.« (U. ott, 4. l.)

⁴ Miklosich csak hármat ismer, ez utóbbi szintén Hervoja részére kelt. Id. m. CCX., CCXI., CCXXXVII. sz.

ban még ennél is különb kiváltságokkal igyekeztek pártfeleik hűségét megnyerni.

Sajnos, hogy a bosnyák országos levéltár,¹ illetőleg királyi kancellária, mely a XIV. században már rendszeresen működött, melynek latin és szláv deákjairól tudunk, teljesen elveszett. A birtokviszonyok rendezésében Lajos király volt a kezdeményező, a menyinyiben a bosnyák birtokok jogcímét megvizsgáltatta, s a vizsgálat eredményét egy lajstromba foglaltatván, a ragusai káptalannak adta megőrzésre, »mert Lajos király mindig szerette az igazságot nemeseinkkel szemben«, így szól Osztoja bosnyák király 1400 december 8-ikán kelt adománylevelében, melyben Hervojának a livnoi zsupát adományozza, de nem az 1380-iki kiváltsággal.²

Ha megemlítjük még azt a körülményt, hogy méltóságot adományozó oklevele a bosnyák királyi kancelláriának egy sem maradt meg ezen az egyen kívül, ez oklevél fontosságát még inkább méltányolhatjuk.

V.

Az oklevél szövegbeli külsőségeire nézve meg kell említenünk, hogy invocatioja és arengaja az 1380 előtt ismeretes oklevelekben nem fordul elő, utóbb azonban már gyakori.³

Hiányzik a bosnyák oklevelekben szokásos íródeáknak (diék) a neve, mi mindenestre feltűnő.

Annál érdekesebbek az oklevélben elősorolt tanuknak a nevei. A bosnyák királyi okleveleknek ugyanis rendes szokása, hogy a főnemesek felemlítettnek, s ha a király valamire fogadkozik, avagy valamire megesküszik, a főnemesi tanuk vele esküsznek, adományok az ő beleegyezésükkel, tanácsukkal történnek s az adomány megvalósításáért, épségben tartásáért ők vállalják el a kezességet (svědoci i ručnici). Így történik ez a mi oklevelünkben is. Nem akarunk ezuttal a régibb bosnyák jogfejlés részleteire kiterjeszkedni, azért csak oklevelünknek arra a sajátosságára utalunk, hogy a főnemesség vidékenként van felsorolva s össze-

¹ Id. m. 102., 107. l.

² Id. m. CCXXXVII. sz.

³ Id. m. CCVI. sz. (1392. Dabiša); CCXXVI. sz. (1399. Ostoja); CCXLIII. sz. (1405. Tvrtković István); CCLXVI. sz. (1419. Ostojić István).

vetve az ismert adatokkal érdekesen kiegészíti a régi bosnyák nemesség genealogiai viszonyait.

Mindössze a következő 14 nevet említi az oklevél:

1. *Vojvoda Vlatko Vlković*; előfordul 1378-ban (Miklosich, 189. l.) már mint vajda; 1382-ben (u. ott 202. l.); 1392-ben, a mikor usorai vajdának mondatik (u. ott 222. l.), 1395-ben már csak a fia, Vleihna Vlatković fordul elő, mint »vojvoda ot Usore« (u. ott 226. l.).

2. *Knez Pavel Radênović*; csak 1397-ben van említve, mint »vlastel ot Bosne«. (Miklosich, 225. l.); 1397-ben atyjával *Jablanić Radin*-nal engedélyt ad a ragusaiaknak, hogy »po svojoj državê i po vsih, koji naš slušaja,« t. i. hogy birtokán szabadon járhassanak (u. ott CCXIX. sz.). Az 1382-ben említett knez *Pavl Jablanić*ot (u. ott, 202. l.) a Radin fivérének tarthatják.

3. *Župan Branko Pribimić*; 1378-ban Tvirtko vlastelei között fordul elő, mint župan. (Miklosich, 189. l.)

4. *Knez Mirko Radojević*; 1382-ben dvorski udvarnagy (Miklosich, 202. l.); 1400-ban már ismét csak *knez*, »vlastel ot Bosne«; (u. ott, 249. l.).

5. *Knez Stpoje Hrvatinić*; (Miklosich, 222. l.); Hervoja-atyafiság; először 1392-ben fordul elő.

6. *Knez Priboje Masnović*; már 1378-ban Tvirtko vlastelei között van (Miklosich, 189. l.) mint knez. 1399-ben is említik, ugyancsak mint knezt (u. ott, 237. l.).

7. *Župan Biljak Sanković*; már 1378-ban (Miklosich, 189. l.) župan; 1391-ben fivérével, Radić vojvodával, két župát ad a ragusaiaknak (u. ott, CCIV. sz.).

8. *Knez Vlkasin Milatović*; szintén előfordul 1378-ban, utóbb az 1395., 1398., 1399 években is. 1395-ben még knez, 1398-ban már vajda.

9. *Knez Mladin Stancić*; előfordul 1395-ben (Miklosich, 225. l.).

10. *Goëk Vojković* nem fordul elő, s adat hiányában az »ot Belešević« jelentését nem ismerjük (Miklosich, 222. l.).

11. *Knez Dobrosav Divošević* 1392-ben fordul elő.

12. *Vojvoda Vlatko Tvirtković*, 13. az adraui pristav *Radosalić Goëk* valamint

14. *Nalêsko Vêtinja* közelebbi körülményeit sem ismerjük.

Összefoglalva a tárgyaltuk vonatkozásokat, nyilván való, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának legújabb szerzeménye, habár számra nézve ugyan csak egy darabbal gyarapította középkori oklevelei gyűjteményét, tartalmát nézve azonban a XIV. századbéli végebeli bosnyák történelemnek egyik kiváló vezér-oklevele.

A RÁDAY-KÖNYVTÁR.

DR. RUPP KORNÉLTÓL.

A budapesti református theologiai akadémiának van egy híres könyvtára, mely a theologia épületében elhelyezve, elhagyatva, gondozatlanul, majdnem használhatatlan állapotban áll, pedig mint 20—22 ezernyi kötetből álló gyűjteménye mutatja, egyike a nagyobbaknak és nevezetesebbeknek.

A könyvtár minden tekintetben érdekes és értékes. A Ráday grófok, a kikben kezdettől meg volt a jó érzék a könyvek szerzése iránt, a XVI. század óta állandóan megszerezték koruk nevezetesebb munkáit, lettek legyen azok római katolikus, vagy protestáns szerzők művei, s szépen megfértek a ludányi és péczeli kastélyban a szent atyák művei mellett, (a kik közül Szent-Ágoston, Jeromos, Ambrus, Athanáz stb. mind remek Elzevir kiadásban vannak meg,) a híres Erasmus, Béza Todor, Kálvin, Melanchton összes művei.

Ráday Gedeon grófnak, a ki mint jó gazda, maga vezette számadásait, ellenőrizte birtokai jövedelmének kezelését, sohasem kerülte ki figyelmét egy-egy megjelent értékes, becses munka, nem volt fukar valamely hiányzó régi munka megszerzésénél s a mióta Gyarmathy Sámuel, a későbbi tudós zilahi professzor náluk nevelősködött, ennek lelkesedésében elég biztosítékot látott a könyvtár jó kézre való bizásában s őt mint könyveket szerető férfit nemcsak a könyvtár rendezésével s kezelésével bizta meg, hanem szívesen kiegészítette könyvtárát azon könyvekkel, melyek megszerzését Gyarmathy ajánlotta, még akkor is, amikor azok megszerzése nagyobb anyagi áldozatot kívánt.

Hogy Ráday Gedeonnak a szép értékes könyvtár nem pusztán hivalkodásul szolgált, hanem annak könyveit gyakran forgatta

is, mutatják az egyes könyvekben olvasható sajátkezei lapszéli jegyzetei. Gyarmathyval váltott leveleinek majdnem mindenikében érdeklődik könyvtára iránt, utasításokat ad némely munkák megszerzésére, szeretettel kérdezősködik a könyvtár állapota és rendezése felől, a rendezés után pedig *sajátkezüleg* készíti el értéke-
sebb könyveinek katalógusát.

Feljegyezzük ezek közül a nevezetesebbeket:

1. Telegdi Miklósnak, Peechi Pispöknek felelete Bornemisza Péternek feitegetés nevű könyvére. Melybe főképpen az is cheledeteknek iutalmarul, való igaz keresztyeni tudomant oltalmazza. Jóllehet egyébre is mindenre választ teszen valamiben Péter az ú Vallását ellenzi. N.-Szombatba 1580.

2. Az Evangeliomoknak, melyeket vasárnapokon és egyéb Innepeken esztendoe által az Anyaszentegyhazba olvasni es predicalni szoktanac, magyarázattyanac Elseo resze. Iratott Telegdi Miklóstól. Nyomt. Bechbe Appfl Mihály által 1577.

3. Telegdi Miklós predikatioinak 2. része nyomtatott N.-Szombatban 1578.

4. Ugyanazon munkának 3. része. N.-Szombatban 1580.

5. Heltai Gáspár: Chronica az Magyaroknac Dolgairól. Colosvárt 1575.

6. Magyar Decretum, kyt Weres Balás a Deakbol, tudniillyk a Werbewczy Istwan Decretomabol, melyet tripartitomnak neveznek, Magyarra fordított. Debrecenbe nyomtatott Raphael Hofhalter által 1565.

7. Chronica Mundi, Székely Istvan Göntzi reform. pap világ kronikája. Krakoban 1559.

8. Heltai G. Cationale 1574.

9. Historiás Enec az felséges nagy feiedelemről az Mattyas királyról. Colosuarat 1580.

10. Szep Roavid Cronica az Iffiu Volter kerallyrol es az Janicula leányáról Griseldis asszonrol. Colosuarat 1580.

11. Historia Alexandri Magni 1591.

12. Historia az Jacob patriarcha fiáról, Josephről. Colosuarat 1580.

13. Az réghi és hires neues Iroia Városánac tiz Esztendeig valo megszállásáról és rettenetes veszedelméről. Colosuarat 1586.

14. Plolomeus királynak historiaja. Colosúárot 1588.

15. Historia az Daud királynac Vriasnac feleségéuel való vétkérről. 1588.

16. Az nagy Castriot Gyorgynec külömb külömb csoda szerenczéuel, vitézi dolgainac Historiaya hat reszben. Colosuarat 1592.

17. Szép Chronica Appollonius királyfiról. 1591.

18. Jephta, sive Tragoedia Jephtae. Colosuárot 1590.

19. Jeles szép Historia két görög Hertzegról. Colosuár 1592.

20. Szep tanoság az iöuendö rettenetes itélet napjárul 1591.

21. Sokfele Enekek es Isteni Dicséretetek, p. o. Luther Mártoné, Batizi Andrásé sat. Enekecske gyermecek regentesere, kit Bornemisza Peter szerzet Szulok Anna Balassa Janosne neuere. Detrekö 1582.

22. Károli Gáspár: Szent Biblia. Visolban 1590.

23. Sz. Biblia Caroli Gaspar Elöljáró beszédével. Ez második kinyomtatást igazgatta, nehöl meg is jobbitotta Szenczi Molnár Albert. Hanoviában. 1608. *Ebben van I. Rákóczy György fejedelem saját keze írása, melyet irt 1632. január 1. Ez a biblia az övé volt.*

24. Félegyházi Tamás Uj Testamentuma. Debreczen 1586.

25. Syluester János Wy Testamentuma. Wy Sziget 1541.

26. A Szent János irásának predicatiok szerént való igaz magyarazattia, melyet irt Melius vagy Ihasz Peter de Horhi, Döbrötözni szigen káplán. Debr. 1598.

27. Ugyanazé: Innepekre alkalmaztatott Predikatziok es valami Agenda a vegén. Debr. 1568.

28. Ugyanazé: Brevis Confessio Pastorum ad Synodum Debrecini 24., 25., 26. februarii anno 1567. convocatorum celebratam. Debreczen 1567.

29. A keresztieni igaz hitnec reszeirol való tanitas. Felegyhazi Tamas debreczeni predikator által. Debreczen 1583.

30. Az hütnecc fő-fő ágazati. Melly munkaban az Augustana es Helvetica Confessiok egybe hasonlittatnak. Ezzel együtt mindjárt utána kötve van. Doctor Breusnac Irenicum neves keonyuenecc 28-dik reszeböl vettetot 18 Rágalmazásokra való feleleti. Ezután az Evangelicusok Egygyessegenec formája, melly Lutherus es Zvinglius közöt let Marpurgumban. 1529. Ismét a wittenbergai egygyességnek formája, mely 1537. esztendőben let Luther Márton

és az Helvetiai Városokban levő Evangelicusok között. A könyv vagy kötet végén vannak Luther Mártonnak és Melanchtonnak Filepnek Levelei, melyeket irtak 1537-ben a Helvetiai Cantonoknak.

31. Bornemisza Péter Predikációi is. Sempten 1579. Ugyanannak Predikációi Az oerdoegi kisirtetekroel. Kezdődnek a 647. levélen, így: Ercz meg ezt: Az őrdögi kisirtetekről lesznek ide ala is falkaig beszedinc soc bön szowal.

Természetes, hogy e néhány könyv csak a XVI. század nevezetesebb terméke, nem említettük fel itt a XVI. század vállalási harczi alatt keletkezett nagy irodalom termékeit, a melyek természetesen mind megvoltak a péczeli könyvtárban, s éppen ezért ez a könyvtár hungarikumait tekintve bármely hazai könyvtár mellett megállja helyét s joggal tartható az értékesebbek közül valónak.

Hogy azonban az itt felsorolt munkák jelenleg meg vannak-e a Ráday könyvtárban, azt, sajnos, nem mondhatjuk.

Igy például biztosan tudjuk, hogy a Sylvester 1541-iki Uj testamentuma, Félegyházi Tamás 1586-iki uj testamentuma. Melius Brevis Confessioja 1567-ből s a 30. sz. alatt felsorolt munkák hiányzanak.

Hogy hova lettek, azt nem tudhatni. A Ráday-könyvtár történet, melyet Szöcs Farkas theol. igazgató adatai után közlünk,¹ a következő: a Ráday-könyvtárt a Ráday grófok hires péczeli könyvtára alkotja, melyet Török Pál püspök 1861-ben 21,000 forintért vásárolt az intézet számára. A vételárt országos gyűjtés utján Török Pál kéregette össze. A könyvtárt 1862-ben költöztették be Péczelről, egy évig a Köztelek épületében heverték a könyvek ládába csomagolva, 1863-ban helyezték el a pesti egyházközség által a theologiai intézettel összeépített oroszlan-utczai kétemeletes épület földszintjén.

Ámde a jelenlegi Ráday-könyvtár alatt nem csak a Ráday gróftól vásárolt könyvek értendők, hanem azok a nagyszámu könyvadományok és pénzen szerzett könyvek is, melyek részint a péczeli könyvtár megvétele előtt, részint azóta kerültek és kerülnek a könyvtárba.

¹ Szöcs F., A budapesti ev. ref. Theol. Akademia multja és jelene. Bpest, 1896. 136. l.

A könyvtár a következő könyvtárakból alakult: 1. *Török János* csabai lelkész, 2. *Egressy Sámuel* monori lelkész, 3. *Szabó Károly* volt czeglédi lelkész, 4. *Kalós Mózes* váczy lelkész megvásárolt könyvtáraiból, 5. a 21,000 forinton vett gróf Ráday könyvtárból, 6. *Dr. Pólya József*, 7. *Mócsi János* teledi földbirtokos, 8. *Török József* váradi lelkész, 9. *Koczó Ferencz* fülöpszállási lelkész, 10. *Szemere Pál*, 11. *Dr. Gerenday József* pesti orvos és egyetemi tanár, 12. *Dombi Márton* szodói földbirtokos, 13. *Patkó János* pesti ügyvéd, 14. *Szalós Mihály* szalk-szentmártoni lelkész, 15. *Bujdosó Mihály* gyóni lelkész, 16. *Fogarassy János* szeptemvir, 17. *Tanhoffer Pál* pesti városbíró, 18. *Sebestyén Pál* törv. bíró, 19. *Barsi József* statisztikus, 20. *Dabasi Halász Károly* földbirtokos, 21. *Gyenezse János*, 22. *Szakács József* matyi lelkész, 23. *Györi József* pátyi lelkész. 24. *Peti József* theol. tanár ajándékai, melyekhez ujabban *Vágó Lajos* kémesi lelkész, *Munkácsy Sándor* paksi lelkész és *Dr. Kis Áron* ajándékozták oda könyvtáraikat.

A könyvtár évi gyarapodása igen jelentéktelen. Régebben Török Pál alatt csak a püspökhöz befolyt dispensationalis díjak egy része s a gróf *Teleky-Máriássy*-féle 600 s a *Nagy Sámuel*-féle 400 frtos könyvtári alapítvány kamatai (mintegy 150 frt) voltak beszerzésre fordíthatók. 1884 óta az akadémia pénztára 200 frtot ad, ehhez a dispensationalis díjak fejében 100 frt járul s így az egész évi dotáció mintegy 300 frt, mely oly csekély összeg, hogy ebből a nagy könyvtár szükségleteit éppen nem lehet fedezni, ha tekintetbe vesszük, hogy ez összegből is 200 frtot az u. n. tanári könyvtár és ifjusági könyvtár gyarapítására fordítanak, 100 frtot pedig a könyvtár kulcsait őrző püspöki titkár kap évenként. Mi marad a nagy könyvtárra?

A Ráday-könyvtár most már rendezve van, de azért nincs használható állapotban. A rendezést önkénytes ajánlkozás útján és saját költségén *Szilády Áron* kezdte meg s 1877-ben a hungaricumok czédula-katalogusát el is készítette, azonban 1878-ban a rendezést abban hagyta, a czédula-katalogusok készítését *Petri Elek* theol. tanárra bízva, a ki azt be is fejezte. A theologiai választmány sürgetésére 500 frt költséggel egy könyvtári szakértő betűrendes katalogust is készített s az így talált duplumok eladattak, még pedig, az esetleg érdeklődő magányosok mellőzésével, elég

olcsón egy helybeli antiquariusnak. Voltak e duplumok közt olyan könyvek, a melyeknek egy nagy könyvtárban legalább is két példányban kellene meglenniök. Így állt elő az a helyzet, hogy egyik-másik becsesebb és keresettebb munka, (hogy csak egyet említsek, a Lampe Históriája, mely a református íróknak úgy szólván bibliájuk) egy példányban és folytonos használatban lévén, sohasem kapható.

E rendezés közben készült el a *Szemere-tár*, mintegy huszonöt vaskos kötetnyi kéziratgyűjtemény, melynek már eddig is sok és jó hasznát vették újabb irodalmunk történetének írói.

A könyvtárnak szép s elég tágas helyisége van, melynek hat ablaka nyílik az Oroszlán-utczára, hat pedig az udvarra. A könyvtár-helyiséget belül vas-oszlopok tartják, talapzata márvánnyal van kövezeve. A könyvszekrények erős, tömör, faragott fából készültek s faragványokkal ékeskedve szürkére vannak festve. Alul mély fiókok vannak a kézirati s levéltári anyag esetleges elhelyezésére szánva. Van két nagyobb szekrény, finom kézi munka, faragványokkal s üveg ajtókkal ellátva, alul hasonlóképp fiókokkal berendezve. Itt hevernek egymásra halmozva a Ráday család levelei, irományai. Az anyag földolgozatlan, rendezetlen; csak a mult évben vállalkozott rendezésükre e sorok írója.

Mindezek daczára e szép könyvtár még sem használható. A könyvtárban nincs egy asztal, melyen dolgozni s szék, melyre ülni lehetne. A helyiség ősztől kezdve nyárig oly hideg, hogy az egészség veszélyeztetése nélkül benn tartózkodni lehetetlen. Fűteni a helyiséget nem lehet, mert jöllehet van egy vaskályha a könyvtár előrszében, de annak nincs kéménye. Nincs egy kis odu, a hol a könyvtárnok dolgozhatnak, annál kevésbbé van olvasóterem. Nincs hivatalos óra; a kinek könyv kell, a kulcsokat őrző titkárhoz fordul, s ha a könyvtárban bent van a keresett munka, megkapja. Mert az is megtörténik, hogy egy-egy könyv egyáltalában nem kapható. Vannak könyvek, a melyek az egyetemi könyvtárból is könnyű szerrel megszerezhetők, de a melyek mégis nyolcz-tíz év óta vannak kikölcsonözve, s nem kerülnek vissza, mivel visszaadásukat senkisé sem sürgeti. Hogy értékesebb hungarikumok félélvre, egy évre vagy hosszabb időre vidékre is kerülnek, honnan sürgetésre sem kaphatók vissza, az sem tartozik a ritkaságok közé.

Használhatatlan a szép könyvtár az említettekén kívül azért

is, mert fölnyitva csak akkor lévén, ha éppen szükséges valakinek egy-egy könyv, sem szellőztetve, sem porolva s tisztogatva nincs, nem lévén e célra a könyvtárnak semmiféle szolgaszemélyzete. Azonkívül az újabb könyvadományok a polczokon, hol két-három sorban állnak a könyvek, nem férnek el, s így vagy felbontatlanul hevernek nagy ládába csomagolva, vagy a földön feküsznek szanaszét dobálva, úgy, hogy emiatt a könyvtárban járni is alig lehet.

Ezenkívül ugyancsak a könyvtárba vannak betéve a zászlórudak és néhány nagy kép, melyek mind akadályozzák a könyvtár könnyü kezelését.

Ugyancsak itt van elhelyezve a *Török Pál* idejében vásárolt Wertheim szekrényben és egy nagy vasládában több régi arany- és ezüstpénz és érem, melyek legnagyobb részét *Nagy István* szep-temvir ajándékozta az intézetnek. Különösen becses a Báthory Zsigmond-féle tiz arany súlyú pénz és egy kis numizmatikai gyűjtemény.

A mi a könyvtár kezelését illeti, az még most is ideiglenes, — állandó könyvtárnok nincs. *Török Pál* idejében magánál a püspöknél volt a könyvtár kulcsa, a rendezés ideje alatt a rendezők gondozták a könyvtárt. 1888 óta a könyvtár kezelése a püspöki titkárra van bízva. Ez az intézkedés azonban nem mondható czélszerűnek, mert a gyakran változó titkárok rövid szolgálati idejük alatt nem igen tudnak bele tanulni a könyvtár kezelésébe, de nem is végezhetik kedvvel ezt a munkát. Egyébként is e nagy könyvtárt minden felelősség nélkül kezelték, mert a könyvtár rendszeres átadásáról és átvételéről titkárváltozáskor eddig szó sem volt.

Ime a Ráday-könyvtár állapota a maga valódiságában. Elmondottuk ezeket, hogy az író és tudományos világ tudomást vegyen e könyvtár létezéséről, hogy ne forduljon elő többé oly eset, mint legutóbb is, a mikor a Hellebrant Árpád által kiadott latin munkák jegyzékében mig egyes magánosok könyvtáraiban található munkák említettnek, addig ugyanazokról, hogy a Ráday-könyvtárban is meg vannak, nem tétetik említés sehol.

Elmondottuk, hogy felhívjuk a könyvtár állapotára *Szász Károly* püspök úr figyelmét, a ki mint tudós férfit érdeklődni fog a könyvtár állapota iránt, s magas állásának befolyását és tekintélyét érvényesíteni fogja, hogy a ref. egyház e kincse méltó megbecsülésben részesüljön. Meg vagyunk arról győződve, hogy

a könyvtár történetében az ő nevéhez fog fűződni az ujjaalkotás dicsősége, mert tud és akar segíteni a tarthatatlan helyzeten s intézkedni fog, hogy az irodalom munkásainak hozzáférhető legyenek az így holt kincsek, melyek közé temetve irodalmunknak eddig még sok ismeretlen és hozzáférhetetlen értékes anyaga fekszik. Az ő minden iránt érdeklődő és fogékony lelke meg fogja találni a módot, hogy a Ráday-könyvtár számottevő s ha részben is, de nyilvános és hozzáférhető könyvtár legyen minél előbb.

NÉHÁNY SZÓ RÉGI NAPTÁRAINKRÓL.

KANYARÓ FERENCZTŐL.

A kolozsvári naptárok ősét valószínűleg az a kis 16-rét nagyságu nyomtatványtöredék képezi, melyet a minap áztattam ki Dávid Ferencz művei egy szép kolligátumának elrongyolt XVI. századi kötéséből.

A Heltai sajtója mellé, úgy látszik, könyvkötő műhely is volt állítva, mert máskép nem tudom megmagyarázni azt a feltűnő körülményt, hogy a Heltai kiadta műveknek annyi töredéke kerülhetett abba az egy könyvfedélbe is. Ott volt az Agenda, a Biblia és Maissai Benedek 1570-iki művének egy pár levele, a fabulák könyvének egy pár próbaive s ezek között egy kicsiny kalendárium-töredék is, mellette az egykorú, XVI. századi szerzőnek jellemzetes szép kéziratával, mely szintén töredék ugyan, de azért a törlésnek és javításoknak kétségtelen jeleit őrizte meg számunkra. S a mi leginkább felkölti a figyelmet, éppen a felsorolt műveknek más kisebb töredékei kerültek ki évekkal ezelőtt egy másik szintén az unitárius főiskola könyvtárában megőrzött XVI. századi könyvtáblából is. A töredékeknek egyazon könyvkötőműhely útján ugyanazon művekből kerültét meggyőzően bizonyítják egy elrongyolt latin grammatikának egyaránt rájuk tapadt foszlányai. S hogy e műhely itt Kolozsvárt állhatott fenn, arra vall többek közt az a külső körülmény, hogy mindkét felbontott kolligátum a Dávid Ferencz munkáiból volt összeállítva.

Arra a föltevésre pedig, hogy a XVI. századbeli kalendárium Kolozsvárt látott napvilágot, nem a legutolsó bizonyíték a nyomdai kiállításon és a mű nyelvezetén kívül az a másik fontos külső

körülmény, hogy alakjára nézve a feltalált csekély töredék megegyezik a később Kolozsvárt nyomtatott XVII. századbeli naptárakkal

E sorok írója bizonyosnak véli, hogy nemcsak egy naptár. nyomtattak a XVI. században Erdély leggazdagabb és legműveltebb városában. Gondolni sem lehet arra, hogy a Heltai sajtója a kétszer is kiadott Csizió mellett kalendáriummal is ne kedveskedett volna az ő közönségének. Kalendáriumokat adtak ki a XVI. században Váradon, Debreczenben, Bártfán stb. és csak a legtanultabb könyvnyomtató és legtevékenyebb tartózkodott volna a csekély befektetéssel is biztos jövedelmet ígérő vállalatától?

Szabó Károly sok éven át kiváló kedvvel kutatta a régi magyar naptárakat s mindamellet a *Régi Magyar Könyvtár*-ban mit látunk? Egy évvel sem tudja a kolozsvári kalendáriumokat az 1631-iknél régibb időre visszavinni. Azután közöl még egyet-egyét 1634-ig; sőt a 40-es években is akad kettő. Ennyi az egész: 1631-től 1671-ig, tehát a 40 évről mindössze hat naptár! Az igaz, hogy az ezutáni évekből mind több-több maradt fenn s mégis 80 év alatt (1631—1711) csak 36 évről tudunk kolozsvári kalendáriumot a Szabó Károly legbehatóbb nyomozása után is felmutatni.

Hogy sokkal több volt ennél, a mit sajtóinkban kiadtak, s hogy különösen 1631-től fogva csaknem minden évben jelent meg kolozsvári naptár, azt pusztán a könyvnyomtatók élelmessége is hihetővé teszi. E mellett a Heltai-féle sajtónak a XVII. században mintegy hivatalos kötelességei közé tartozott, hogy a városi tanácsot és közönséget a szükséges új naptárral évenként ellássa. Mily szorgalmasan felelt meg e tisztének, azt most azért nem lehet meggyőző példákkal és kézzel fogható bizonyítékokkal kimutatni, mert az egy évre szóló, nagyon is muló értékű apró nyomtatványokat már csak egy-két nemzedék multával is senki sem tartotta megőrzésre érdemesnek.

Kénosi Tösér János, Erdély első bibliografusa, a mult században még a következő régi kalendáriumokat ösmerte, a melyekről Szabó Károlynak nagy műve megírásakor nem volt tudomása.

Előre bocsátván Tösér, hogy a Heltai-nyomdának a XVI. században kik voltak vezetői, előadását im így folytatja:

Anno vero 1616. jam fuisse *Ioannem N. Makai* typographum ex calendariis *Claudiopoli impressis* constat; sed a quo tempore, mihi non constat. Illud vero *N.* significat: *Nyirő*, ut ex dedicatione calendarij anni 1620. patet;

»Az Nemes, Bölcs és Eszes kolozsvári Tanácsnak, mint Patronussinak, és az egész Respublikának, mint Urainak, üdvességes, egészséges, kívánatos és örvendetes új esztendő, sok ideig Való boldog megmaradást kíván Istentől, alkalmas üdöbéli kész szolgálattját ajánlván, köny nyomtató Makai Nyirő János.«

Anno 1624. typographus fuit *Andreas Válaszuti*, ejusdem enim anni calendario Claudiopoli impresso subnectit: »Kolozsvárban nyomtatta Válaszuti András«.

Anno 1625. fuit *Andreas Szilvási*, sic ejusdem anni calendario subscribens: »Kolozsváratt nyomtatta Szilvási András.« Dedicatio vero ejus ita habet: »Az Tekintetes és Nemzetes Urainak: Mikó Ferencz Uramnak, az Felséges Bethlen Gábornak Fő Consiliariussának, Quaestorának és mostan az Felséges Német Császárhoz Fő Követinek etc., Kornis Ferencz Uramnak Udvarhely Széki Fő Király Birónak: Balási Ferencz Uramnak, Udvari Kapitánynak: Daniel Mihály Uramnak, Háromszéki Fő Király Birónak és Bethlen Ferencz Uramnak, eo Felsége Fő Asztalnokának, ugy mint ez Nemes Országnak igaz tagjainak, és a sok nyomorúságok alatt vitézkedő Unitaria Ecelesiának igaz Columnáinak és Patronussinak az Szent Istentől kegyelmet és boldog új esztendő kíván.«

Ab anno 1631. usque annum 1660. et si quid excedit, fuit typographus *Georgius Abruigi*; ut patet tum ex variis libris ab illo tempore in eadem Casparis (Heltai) officina per eum editis, tum ex calendariorum ibidem editorum subscriptionibus ac dedicationibus. Calendarii in anno 1631. impressi dedicatio talis est: »Az Nemes, Bölcs és Eszes Kolozsvári Tanácsnak mint Patronussinak, és az egész Respublikának, mint Urainak, üdvességes, egészséges, csendes, békességes, kívánatos és örvendetes új esztendő, sok ideig való boldog megmaradást, kíván az Ur Istentől, és az Ur Jézus Kristustól, minden időbeli kész szolgálattját ajánlván az új kalendariumot dedicalván, offerallya: Abruigi György Könyv Nyomtató.«

In calendario anni 1650. subnectit: »Kolozsvárban. Helthus Gáspár Műhelyében.« Dedicat »Spectabili ac Manifico Domino Sigismundo Barcsai de Nagy Barcsa, Supremo comiti Comitatus Szolnok Interioris etc. Domino et Patrono suo summa semper abservantia colendissimo, hoc novi anni exile donum, cum Dei Optimi, Maximi benedictione officiorumque suorum oblatione commendat et dedicat Georgius Abruigi Typographus.«

Anni 1652. calendarium dedicat: »Generoso Domino Domino Acatio Barcsai de Nagy Barcsa, Illustrissimi ac Celsissimi Domini D. Principis Transylvaniae Domini Nostri Clementissimi Consiliario Intimo, Districtuum Lugos et Káránsebes Bano, nec non Supremo ac perpetuo Comiti Comitatus Hunyadiensis, Domino et Patrono

suo demissa cum observantia colendissimo etc. commendat Georgius Abrugi Typographus.«¹

A felsorolt naptárakon kívül *Kénosi Töser János* bizonyára még többet ismert a XVII. századból; de az ő czélja csak a különböző nyomdászok bemutatása volt s csupán e végre jegyezte ki a fölemlített néhány kolozsvári kalendáriumból a kiadók előbeszédét. Szabó Károly ezek közül csupán csak az 1631. évit ismerte, melynek egyetlen példányát az erdélyi múzeum számára 1878-ban szerezte meg.² Ugyanő Heltainak 1590-ben kiadott *Cisióját* is elmulasztotta a *Régi Magyar Könyvtár* illető helyére beiktatni, talán azért, mert ma már egyetlenegy példányban ismerjük.³

Ámde ha az idő mostohasága el is pusztította régi apróbb nyomtatványaink igen tekintélyes részét, mi sem akadályozhat bennünket abban, hogy azokat, melyeknek legalább emlékét a szerencsés véletlen fenntartotta, a magyar művelődéstörténet lapjaira föl ne jegyezzük. E lapokon régi naptáirodalmunk története is helyet kér magának s e szegényes irodalom gazdagításához kivántunk a felsorolt adatokkal hozzájárulni. Mily kevésbé ismeri mai bibliografiánk a régi magyar naptárakat, eléggé tanúsítja azon jellemző körülmény, hogy nemcsak pusztán Kolozsvár, hanem Gyula-Fejérvár, Debreczen, Bártfa, Lőcse, Kassa és Nagy-Szombat fennmaradt sajtótermékeiből sem tudjuk a naptársorozatot a XVII. századra nézve még csak megközelítőleg is összeállítani. Pedig hogy a XVI. és XVII. század jelentékeny részén át nyomtatták csaknem mind e helyeken naptárakat, az a fennmaradt példányok után ítélve bizonyos. Annyira kipusztultak idővel nyomtatványaik, hogy a felmutatható példányokra nézve, az egy Lőcsét kivéve, Kolozsvár mindannyiokon elől áll. S mégis Kolozsvárra nézve is mily hiányosak adataink!

A fennebb felsoroltakon kívül még csak egy ismeretlen brassai falinaptárra akadhattam, melyet a *Magyar Könyvesház* rovatában fogok legközelebb bemutatni. Azt talán mondanunk sem kell, hogy a Régi Magyar Könyvtár a brassai nyomdának egyetlen magyar naptárát sem említi.

¹ De Typographiis et Typographis Unitariorum in Transsylvania. 109—112. II. V. ö. Úzoni, *Historia Eccl. Unit.* I. k. 520—521. l.

² Régi Magyar Könyvtár, I. k. 702. l.

³ U. ott, 127. l. Vesd össze 88., 89. és 125. ll.

»TÓLDALÉK.«

(Egy ismeretlen szótár a nyelvújítás idejéből.)

DR. BARTHA JÓZSEFTÖL.

E szerény czímet egy kis szótár elején olvashatjuk, mely a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában *L. hung.* 67. sz. a. található. Ezen kívül a fővárosi nagy könyvtárak közül még az akadémiában van meg; az egyetemi könyvtárban hiába kerestem. Az akadémiái példányra ugyanezen intézet érdemes főtitkára figyelmeztetett, a kitől az érdekes kis szótár jelen ismertetéséhez is sok becses utbaigazitást kaptam.

Az akadémiái példány tizenketted rétü zsebkiadás, meglehetősen rongált, cziméből is hiányzik az első másfél betű; a múzeumi ellenben széles nyolczadrét alaku, egészen jó állapotban van s elül 4, hátul meg 12 tiszta levél van hozzákötve. A ki bekötötte, úgy látszik, a szótár anyagának későbbi kibővítésére gondolt. Maga a szótár három részre oszlik: első része a tulajdonképeni TÓLDALÉK, ezt követi a MORFALÉK A' HIBÁK' JOBBÍTÁSÁ-val s végül következik a Szerezd meg.¹ A nyomása mindkét példánynak ugyanaz, még a hibák s ezek kijavítása is teljesen egyező. Valószínű, hogy szerzője a nagyobb alakkal egyidejűleg egy kis zsebkiadást is készítettett szótárából. De ki és mikor? E kérdés első részének, a szerző kivoltának földerítéséről legalább egyelőre le kell mondanunk. A múzeumi példány első lapjának jobb oldali felső sarkára ugyan plajbászszal a *Balogh István* név van feljegyezve, de ez későbbi keletű s valószínűleg a könyv valamelyik birtokosának a neve. Annyi bizonyos, hogy a szerzője nagy híve volt a nyelvújításnak, mert még Barczafalvi Sz. D. »morgadalmas dörgedezésü« szavai közül is igen sokat beiktatott *Tóldalék*-ába. Az 1787-ben megjelent *Szigvárt* végére csatolt szótárból mind átvette a hónapok neveit: *Zúzoros*, *Enyheges*, *Olvanos*, stb. De egyéb szavak közül is jócskán böngészett, s a mint a következő néhány példa eléggé mutatja, legtöbbször szószerint vette át még a szavak magyarázatait is.

¹ Az alábbiakban a szótár második (*Morsalék*) részét *M.* s a harmadikat (*Szerezd-meg*) Szm. jellel idézem.

Szigvárt.

Ábra: A' dolognak külső egéfsz képe, a' mint a' fzemnek látfszik: az az: *Forma*.

Dallítza: Ária, nótának a' neme.

Fellengér: A' Montgolfier' levegő égi hajója, fzekere, vagy laptája.

Toldalék.

Ábra, külső egéfsz képe a' dolognak a' mint a fzem látja: *Forma*.

dallintza: nótának neme: *Aria*.

Fellengér, levegő égi hajó szerkér, laptá; *Globus aërostaticus*, a *Montgolfier inventus*.

A *Szigvárt* szótárával való egybevetés első pillanatra azt sejteti velünk, mintha talán a szerző maga Barczafalvi lett volna. Ezt azonban kizárja ama körülmény, hogy ennek szavai közül egy jó részt elmellőz, már pedig ha e szótárt saját új szavainak elterjesztése végett a merész szócsináló szerkesztette volna, akkor bizonyára szavainak minél teljesebb számát igyekezett volna benne összegyűjteni. De nemcsak ezt nem tette, hanem a szótár második (M.) és harmadik (Szm.) részében a Barczafalvi-féle új szavakra már ügyet sem vet s itt alig találunk benne néhány nyelvújításbeli szóra, de annál nagyobb mennyiségben vannak a tájszavak.

Szerzőnk azonban, úgy látszik, nemcsak mástól vett, hanem maga is alkotott néhány új szót. Ilyenek lehetnek a következők, a melyek sem nem tájszavak, sem a nyelvújítóknak ezen időbeli szótáraiban elő nem fordulnak: *bokály* (?): kancsó, pohár; *özvegyleg*: in statu viduali; *szemteni*, *szemleni*: sajdítani, eszmélni; *lelkész*: lelki pásztor: *curatus*. Különösen érdekes ez a legutolsó (lelkész), mely azóta egészen elterjedt s az ezen korbeli szótárak között csak a Sándor I. Toldalék-ában (1808.) fordul elő így: *Lelki vezér*, *lelkész*. Pastor animarum, Sacrorum antistes.

Ezekkel azonban már a szótár keletkezésének idejét is megbolygattuk. A múzeumi példány sarkán kissé megrongált állapotban ezen arany nyomású felírást találjuk: *Appendix ad P. Pápai Dictionar* . . . A kötés egykoru s így a felíratát is ugyanolyannak kell tartanunk, tehát e *Toldalék* a P. Pápai szótárának kiegészítésére készült. A szakemberek e szótár pótlását akkoriban csakugyan mintegy közsükségnek tekintették. E végből készült a *Kisded Szótár* is, a melynek második kiadásához írt előszavában a szerző egész büszkeséggel mondja, hogy »ezen testére kiseded, de mivoltára nézve alkalmas nagyságú szó-TÁRNAK kezekbe nyújtása után P á r i z P á p a i és M o l n á r Dictionariomára nem nagy fzükség léfzen.« Ezen szükség pótlására keletkezett 1808-ban Sándor István

Toldalék-a is. Csak egy pillantás a mi Toldalékunkba s rögtön világossá lesz előttünk ama célja, a mit már a sarkfelirat is elárul, hogy P. Pápai szótárát igyekezett kiegészíteni a nyelvújítás szóanyagával. Keletkezése idejének meghatározásában tehát legtöbb eredménnyel kecsegtet azon eljárás, ha a nyelvújítás egyéb szótáraival összevetjük.

Azt már láttuk, hogy az 1787-ben megjelent Szigvárt uj szavait jó részben felhasználta. Az is bizonyos, hogy a Kisdéd szótárnak 1784-ben megjelent első kiadása még nem szolgált neki forrásul, mert habár közöl is olyan szavakat, a melyek ebben előfordulnak, de a magyarázatot hozzá sohasem ebből, — hanem a második kiadásból veszi, a mely 1792-ben jelent meg. Ennek adatai között a Toldalék szerzője már alapos böngészetet vitt véghez. Elég lesz erre vonatkozólag bizonyítékul egy pár idézet.

Kisdéd Szótár.

Agyas: makats, makatsos, fejes, konok, agya-fürtt, nyakas, verse-nyes, perlődő, újjat-vonó, stb.

Kutzik: kufzko: sut, kementze' mege, futton, peft mege.

Sunda: rendetlen, tsinatlan, idomtalan, tsúnya, otsmány.

Tsín: mód, rend, fzer, külső tekintet, állapot.

Virgantz: virgontz, furtsa, fürge, fürgentz, eleven, p. o. Ifiú.

Toldalék.

Agyas, makats, konok, nyakas, fejes, agya-fürtt, verfenyes; *Pertinax*, *pervicax*.

Kutzik, kufzkó, futton, kementze peft mege (M.)

Sunda, rendetlen, idomtalan, tsúnya, otsmány (Szm.).

Tfíny, tfíny, mód, rend, fzer, külső tekintet: *Concinnitas*.

Virgantz, virgontz, fürge, fürgentz, eleven, furfta, virgantzoskodó p. o. iffiú.

Egész lapokat lehetne idéznem, de ennyiből is eléggé kiviláglik, hogy a Toldalék szerzője nemcsak anyagot merített Baróti K. Szótárából, hanem sokszor még az írásmódot is egészen szolgálilag követte. Csak egyet említek. A *cs* hangot a K. Szótár *ts*-vel jelöli a Toldalék meg legtöbbször *tf*-vel, de mikor *ez* amabból átír, általában véve megtartja a *ts*-et, mint pl. fönt a *sunda* szó alatt is látható (tsúnya, otsmány).

A legkevésbé sem kételkedhetünk tehát abban, hogy a Toldalék szerzője eleget forgatta a K. Szótárt, sőt az a gondolat sem látszik igen merésznek, hogy mivel ezen utóbbi a Barczafalvi szavait legnagyobb részben mellőzte, ez sarkalhatta leginkább a Toldalék szerzőjét arra, hogy a P. Pápai szótárát Barczafalvi-

nak *türhetőbb* új szavaival is kiegészítse. Ezek után tehát minden nehézség nélkül ama következtetésre kell jutnunk, hogy a Toldalék kétségkívül *Szigvárt* megjelenése (1787.) után s valószínűleg 1792. körül keletkezett, a mikor Baróti Szabó Dávid Kisded Szótára már megjelent.

Ezzel azonban a kis szótár keletkezésének ideje csak egy oldalról van meghatározva, hogy t. i. 1787. előtt semmi esetre sem irhatták; meg kell tehát állapítanunk azon időpontot is, a melyen túl eredetét már nem kutathatjuk. S egy kis körültekintéssel ezt meg is határozhatjuk. — Grossingernek *Historia Physica Regni Hungariae* cz. terjedelmes munkája öt kötetben tárgyalja Magyarország állat- és növényvilágát s ezek közül az I. (emlősök) és II. (madarak) 1793-ban, a III. (halak) és IV. (bogarak) 1794-ben s az V. kötet (növények) 1797-ben jelent meg. Minden egyes kötet végéhez egy kis szótár is van csatolva, melyben az előforduló állatok és növények nevei betűrendes sorozatban vannak elszámálva. És az itt található elnevezésekkel a Toldalék állati nevei meglepően egyeznek. A következő összehasonlítás élenken megvilágítja, hogyan szedegetett a szótáríró egyet-mást a szakember munkájából.

Historia Physica.	Toldalék.
Afpreolus. <i>Pelye, Pölü.</i>	Pelye, pölü: <i>Asprolus. Varius, Variolus</i> (Szm.).
Capreolus. <i>Óz, Ózetske, Zerna.</i>	Zerna, zerge, zeri, öz' olló, özfi: <i>Capreolus</i> (Szm.).
Gulo, nonnullis <i>Crocuta. Rofomak.</i> I. k. 1793.	Rofomák: <i>Gulo, Crocuta</i> (M.).
Chlorion, Chloris. <i>Zöldike</i>	Zöldike, zöld pinty: <i>Chlorion, Chloris, Vireo</i> (Szm.).
Vireo <i>Zöldike.</i>	Karakatna, karakatonája, nagybúár, búvár-lúd: <i>Colymbus Merganser, Mergus</i> (Szm.).
Colymbus, Mergus. <i>Nagybúár, Búvár, Karakatna.</i>	
Merganser. <i>Búár-lúd, Nagy-búvár.</i>	Vötsök, vitsek, búár: <i>Mergulus Colymbus</i> (M.).
Mergus Mergulus. <i>Búár, vitsek, vötsök.</i>	Pirpió, piripjó, gyúrgyalag: <i>Apiaster, meropos</i> (M.).
Merops, Apiaster. <i>Piripjó, Gyurgyalag.</i>	<i>Fakusz</i> (madár): <i>Pardalus, Charadrius</i> (Szm.).
Pardalus, Charadrius. <i>Fakusz.</i> II. k. 1793.	

Ide kell még soroznunk a következő madárneveket is: *jégmadár, poling, poszáta, gáborka, keletse n v. karoly, remete-veréb, rendike, sirály v. tserkő v. tsüllő v. halászmadár.*

Albus. *Tomojkó. Capito major & minor. Fejes hal, Kartsó ponty. Caphalus seu Capito. Tomojkó Kartsó ponty.*

Asellus, Salpa. *Tőke hal Stockfisch.*

Erythrinus. Rutilus. *Egri. Firis, Veres szárnyu keszeg.*

Phoxinus. *Ökle. Egri.*

Asper. *Tergélye, Butzó.*

Ballerus. *Balin, Telen.*

III. k. 1794.

Tomojkó; kartsó ponty: *Cephalus, Capito* (Szm.).

Tőke hal: *Salpa, Afellus* (Stockfisch).

Egri, firis, veres szárnyú keszeg: *Rutilus* (Szm.).

Firis, egri (hal): *Erythrinus, Rutilus* (Szm.).

Ökle. Egri (hal): *Phoxinus* (Szm.).

Butzó, tergélye (hal): *Asper* (Szm.).

Telen, balin, balind: *Ballerus, Albula* (Szm.).

Ugyanigy állíthatnók össze a következőket: *semlyéng, sőreg, durda, görgötse v. putra, bobalik v. potosz, serintz, dobants, gadótz v. meny-hal, galatza v. galótza, paptetü.* (Szm.)

Acarus. *Atka, Por tetü, Vak tetü.*

Acrida, Acridium. *Kabótza, Lovatska. Apró-fáska.*

Acheta. *Őszi-féreg, Szötskő.*

Cicada. *Őszi-féreg. Kabótza.*

Locusta *Sáska.*

Cassida. *Pais bogár, Kerék bogár.*

Salpilago. *Só-féreg.*

Crino, Comedo *Ebagya. Szőr-féreg.*

IV. 1794.

Atka, bátka, követes homokos porond v. por' tetü, vak tetü: *Acarus* (Szm.).

Vak tetü, atka; por tetü *Acarus. Kabótza, apró sáska, fzötskő, izütyöke: Mantis, Acheta, Gryllus, Cicada, Locusta* (Szm.).

Pais bogár, kerék bogár: *Cassida* (Szm.).

Só-féreg: *Salpilago* (Szm.).

Eb'agja, szőr féreg: *Crino* (Szm.).

Nem folytatom tovább az egybevetést, csak felsorolom azon bogárneveket, a melyek mindakét munkában előfordulnak; ilyenek: *pintze' féreg; bögöly; fűlmászó; malom' féreg, líst' moly, /zipoly; büdös marton, hegedős-, tintzin-, bakszarvú bogár; bíbor-légy, levél-bogár; arany-bogár; arany-darás, tsillám, botbonák, kató, nap' féreg; buga légy, gubats-darás; vízi borju, vízi geleszta,*

fonál-féreg, bél' geleszta, métely; vízi skarapna; lövöldék; liszt féreg, szárnyatlan moly; virág' bogár, földi balha. (Szm.)

A Historia Physica V. kötete a növényeket tárgyalja s 1797-ben jelent meg. Ennek végére a növénynevekből szintén egy kis szótár van csatolva, ezt azonban a Toldalék szerzője már nem használta. Növénynevet nem is sokat sorol fel, és ezek is olyanok, a melyek Grossingernél nem találhatók. Legyen szabad az érdekesebbeket felemlítenem: *buzér fű*: rubia, *deretze*: veronica, *gamandor fű*: trissago, *gerfely szőlő*: uva dactylina, *léfityán fű*, *leveftikom*: ligusticum, *tzembra-fa*: cembra pinus, *virnántz*, *ruta-fű*: peganan.

Mielőtt már most a Toldalék megjelenése idejét közelebről meghatároznók, kettőt kell megjegyeznünk. 1. Lehetetlen feltennünk, hogy Grossinger, mint szakember, a természetrajzi elnevezések megállapítása végett egy ilyen kis ismeretlen szótárra szorult volna, mert akkor nem magyarázhatjuk meg, miért mellőzte a benne található növényneveket. Egyébiránt az idéztem helyek is azt mutatják, hogy a szótáríró használta a szakember művét, mert ennek többféle szétszórt adatait a szótárban legtöbbször egy betű alá vonva találjuk. 2. A Hist. Phys. I—II. kötetéből vett állatnevek a szótár két utolsó részében (M., Szm.) váltakozva fordulnak elő, míg az egy évvel később (1794.) megjelent két (III., IV.) kötet szavai a legutolsó részbe (Szm.) szorultak, a mi a szótáríró szerkesztésében még az időrendet is feltünteti.

Az elmondottak alapján tehát a *Toldalék* az 1787—94. évek folyamán készült s megjelenését az 1794. év végére vagy a következő év elejére kell tennünk.

A megjelenés helyéről, helyesebben a sajtóról, a melyben e kis szótárat nyomták, ép oly keveset tudunk mint szerzőjéről. Csak annyit állíthatunk teljes bizonyossággal, hogy írója a palócz nyelvjárás szókinését nagy mértékben felhasználta s ezért valószínű, hogy valamelyik északmagyarországi városban, talán éppen Kassán, az ekkoriban jóhírnek örvendő Ellinger-féle sajtóból került ki. Ezen állításom igazolására legyen szabad a szótárból felsorolnom néhány nyelvészetileg különösen érdekes tájszót: *bak-fitty* (bukfencz), *bakfzekér* (Szm.), *bontz* (czomb), disznó *szaka* (angina, toka), *domó* (Szm., dudorodás), *eslétes* (Szm.), *fartolni*, *gallóka* (Szm. hinta), *gántza* (Szm.), *gombóda* (reszelt tészta), *gomolya*

(édes sajt), *görhe*, *gubits* (Szm.), *guga* (Szm., mirigyos kelés), *hambár*, *héréfz* (Szm.), *herötze* (Szm., forgácsfánk), *izék*, *kalló*, *kamó* (M. és Szm., kampó), *kamólni*, *kankó* (darócz-szűr), *kéfe-fa* (Szm.), *korosma* (Szm., keresztelő ajándék), *kovats* (kavics), *kutzik* (M., tűzhely a kemence előtt), *lemellyed* (lekoppad), *mazúr* (egenus), *ondó* (korpa), *pallag* (parlag), *pamats*, *pandal* (Szm.), *pating*, *pálha* (M.), *pessely*, *rásza* (káposzta plánta), *semereg* (Szm.), *siláp* (Szm., dorong), *szatyíng* (Szm., galand), *szotyog* (Szm., sensim excidit) *ület* (Szm., ülep).

E szavaknak nemcsak a palócz nyelvjárás szóanyagával való tökéletes egyezése lep meg, hanem különösen feltűnik, hogy a szerző a kiírásban legtöbbször a nyelvjárásbeli kiejtést is megtartja, pl. *bontz* (czomb), *hambár* (hombár), *pallag* (parlag), *pessely* (persely), *ület* (ülep). Ebből s az itt fent elsorolt szavak alapján az igazsághoz nagyon közeljáró valószínűséggel következtethetjük, hogy a *Tóldalék*-ot e nyelvjárásbeli ember írta s kinyomatása is e nyelvjárástól nem messze, talán Kassán történhetett.

Ime az eredmény, mely e könyvecske közelebbi meghatározása tekintetében eddig elérhető. Könyvészetileg nem sok, de a nyelvészet szempontjából épen nem kicsinylendő eredmény, hogy keletkezése idejét és nyelvjárása területét meghatároznunk sikerült. E kis szótár érdekes emléke a nyelvújító törekvéseknek, s mint ilyen figyelmet érdemel, mert nem csekély adalékot szolgáltathat egy olyan szótárhoz, mely a nyelvújításnak egész szóanyagát felölelné, s a milyenre a magyar nyelv teljes szótárának elkészítése előtt okvetetlenül szükség volna.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1897 JANUÁR 1-TŐL MÁRCZIUS 31-ÉIG.

A *nyomtatványok osztálya* a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1154 db., ajándék útján 724 db., vétel útján 398 db., vagyis összesen 2276 db. nyomtatvánnyal, s ezen felül 1719 db. apró nyomtatvánnyal gyarapodott.

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár gyarapításához: a M. T. Akadémia (10 db.), Áldásy Antal, az Astor könyvtár New-Yorkból (2 db.), Balch Thomas Willing Philadelphiából, Balogh Dezső Balassa-Gyarmatról, a bécsi akadémia, Bély Mihály Csurgóról, Berecz Ede Temesvárról, Bunyitay Vincze Nagy-Váradról, Central Comission (k. u. k. stat.), Darvai Ármin B.-Gyarmatról, A VIII. demografiai kongr. titk. hiv., Dézsi Mihály Szovátról, az egri érseki iroda, Erdélyi Béla Szegedről, dr. Erdélyi Pál (3 db.), az ezredéves orsz. kiállítás igazg. (3 db.), Fábrián Placid Laibachból (2 db.), dr. Fejérpataky László (3 db.), a földművelési m. kir. miniszterium, Helle Károly Debreczenből, a hercegprímási iroda, Horn Emil Párisból (5 db.), Horovitz Lajos, Horváth Géza, dr. Horváth Ödön Eperjesről, Irányi Dániel örökösei, (229 db.), az Izraelita m. irod. társulat (2 db.), dr. Karácsonyi János Nagy-Váradról, a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium, Knauz Nándor Pozsonyból (14 db., köztük két unikummal: *a*) Prognosticon astrologicum, Debreczen 1610; eddig nincs ismertetve; *b*) Peterdi Péter: Báthori Zsigmond győzhetetlen nyereségéről, Német-Újvár 1596. ismertetve a M. K. Sz. 1882. évf. 83 l.), a »M. Könyvszemle« szerkesztősége (8 db. mű és 32 db. iskolai értesítő.), a krakói akadémia, Lázár Imre, a Magyar földtani intézet, a »Magyar Hírlap« szerkesztősége, a Magyar jogászegylet, a »Magyar kisdednevelés és népoktatás« kiadóhivatala, A magyar szt. korona orsz. békeegyesülete (24 db.), Major Gyula, Majorossy János Kalocsáról, Br. Mednyánszky Dénes (97 db.), Mende Bódog, a mezőtúri ev. ref. egyház, az Országos

erdészeti egyesület elnöksége, az Országos statiszt. hivatal, az osztrák keresked. miniszterium, A pozsonyi szt-ferenczrendi tartományfőnökség, dr. Récsy Viktor Pannonhalmáról, dr. Rupp Kornél, A. Salamon Vinczéné Székes-Fejérvárról, Smidt Ferencz, dr. Schönherr Gyula (15 db.), a stájeri tört. társulat, dr. Szádeczky Lajos Kolozsvárról, Szalay Imre (2 db.), Szalay Sándor M.-Gencsről (50 db.), a szerajevói gym. igazgatósága, Szigligeti Ede örökösei (10 db.), id. Szinnyei József, (23 db.), dr. Szinnyei József, dr. Than Károly, Törpényi Lajos, a »Turul« szerkesztősége (34 db.), a vallás- és közokt. m. kir. miniszterium, Varjú Elemér (2 db.), és dr. Zolnai Gyula (2 db.)

Vételre fordított összeg: 1133 frt 20 kr., 572.5 márka és 150 lira.

Nevezetesebb szerzemények: Pelbartus de Themeswar következő művei: Sermones de Sanctis. Hagenau 1501. (27 M.), Sermones de Tempore, Hagenau, 1501. (20 M.), Sermones Quadragesimales. Hagenau, 1501. (18 M.), U. az; Hagenau, 1505. (20 M.), U. az; Hagenau, 1507. (20 M.), U. az; Hagenau, 1509. (24 M.), Stellarium Coronae. Hagenau, 1515. (12 M.), U. az; Velence 1586. (12 M.), Aurem Rosarium. Velence, 1589. (36 M.), Sermones de Tempore. Hagenau, 1507. (20 frt.), továbbá Hubertinus de Casali, Arbor vitae Jesu. Velence, 1485. (150 lira.), Fazio degli Uberti, Dita mundi. Vicenza 1474. (100 frt.), Legendae sanctorum Hungariae. Velence, 1512. (100 frt.), Michael de Wratislavia. Introductorium dialecticae. Strassburg, 1515. (120 frt.), Ficinus Marsilii, De triplici vita, Velence, 1498. (12 frt.), Aeneas Sylvius, De ritu, situ etc. Theuthoniae, Lipcse, 1496. (60 frt.), Michael de Hungaria, Evagatorium. Köln, 1499. (30 frt.), Cicero M. T. Quaestionis Tusculanae. Bologna 1496. (65 frt.), U. az; Velence, 1510. (60 frt.), Catalogus patrum in synodo Tridentino praesentium. Brixen, 1563. (2 frt.), Varsevicus, Oratio in obitum regis Stephani. Posen, 1587. (14 frt.), Bonfinius, Symposion trimeron. Basel, 1572. (30 frt.), Palaeologus M. Praecepta educationis regiae. Basel, 1578. (40 frt.), Pasmanni Oratio ad Pont. Urbanum VIII. H. n. 1632. (8 frt.), Rosae coelestis. Nagy-Szombat, 1694. (8 frt.), Vizkelety Zsigmond hirdetménye. (Egyleveles nyomtatvány.) Kolozsvár, 1698. (5 frt.),

Az olvasóteremben 4225 egyén 9079 munkát, a könyvtáron kívül 388 egyén 563 művet használt.

Czéduláztatott 2317 mű, szakosztályoztatott 1691, könyvkötőhöz adatott 459. Végül a legújabb szerzemény anyag, mely eddig törzskönyvi számok szerint volt felállítva, betűrendbe állítatott, egyrészt azért, hogy egyes keresettebb munkák gyorsabban feltalálhatók legyenek, másrészt hogy az együvé tartozó kötetek és füzetek egymás mellé kerüljenek.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben áthelyezés útján 2 kézirattal, ajándék útján 106 kézirattal és 3 irodalmi levéllel, vétel útján (1933 frt 50 kr. és 57. 60 lira értékben) 11 kézirattal és 190 db fénykép felvétellel, összesen tehát 119 kötet kézirattal, 3 irodalmi levéllel s 190 db fényképmásolattal s a hozzájuk tartozó negatívakkal gyarapodott.

Ajándékozott darabjaink a következők: Kolosvári Tractatus 1603. XVII. sz. másolat, Varjú Elemértől; Della Valle olasz grófnak történetei, e híres regénynek a XIX. századi megrövidített másolata, Gárdonyi Gézától; Hugó Károly kéziratai, 10 kötetben, Frankl Bernáttól; Szigligeti Ede irodalmi hagyatéka, 92 kötetben 3 levéllel, Szigligeti örökösaitől, s végül Irányi Dániel hagyatékából 2 darab.

A szerencsétlen véget ért romantikus költőnek, Hugó Károlynak kéziratai és munkái és Szigligeti Edének irodalmi hagyatéka a *kézirattár* nevezetes gyarapodását jelentik. Mindkettő drámaíró s a magyar színpadnak egy-egy jelentékeny alakja, s kézirataikkal a XIX. század irodalom történetére vonatkozó gyűjteményünk jelentékenyen gazdagodott.

Hugó Károly, a romantikus irány képviselője, a reform-korszaknak fennszálló eszményeiben növekedett, merészen indult és csapongó lelkesedéssel vetette tehetségét a magyar színpad szolgálatára. *Báró és Bankár* című drámája az új társadalom hirnöke és költői dicsőségének hirtelen felszökő sugara s állandó fényforrása lett. Merészen indult és szellemének merész játéka s hirtelen fölvilanó tüzijátéka épp úgy megvilágították géniuszát, a mint láttatták költői tehetségének egyenlőtelen fejlődését. Képzelmenek nem volt erős alapja s így csakhamar túlzásba, majd szertelenségbe tévedt s innen indul ki pályájának elszomorító befejezése: lelki egyensúlyának megbomlása. Mindamellet a romantikának egyik legérdekesebb alakja, a ki annyi néven szerepel, a hány nyelven írt. Családi nevét, a német hangzású Bernsteint, szívesen fordította le a francia Amber-re, hogy mindkettőt elvetve, nagy példaképének a francia Victor Hugonak magyarosított formájú nevén mint Hougó vagy Hugó Károly szerepeljen. Közép-Európát bebojlyogva, mindenütt művészi hajlamainak s bizarr ábrándjainak élve, irodalmi törekvéseinek hírét és emlékét hagyta hátra. Éppen e miatt kéziratainak s munkáinak összegyűjtése, életrajzi adatainak egybeállítására csak hosszú idő alatt és sok fáradsággal történhetett. Pedig e művek, mint életének külső eseményei, bizarr szeszélyei, magukon hordják írójuk jellemző vonásait, ki egy szertelenbe hajló s tagadhatatlanul tarka élet után, mint egy tehetségéhez fűzött, de be nem váltott reménnyel adósunk, Milanoban fejezte be hányatott életét. Hugó Károlyt nem tekinthetjük nemzetközi alaknak, publicisztikai

műve: *Az alkotmányos szellem* s a magyar színpadon maig élő drámája, s a mi gyűjteményünkben lévő kéziratai által is, ama föld fiának kell tekintenünk, a mely őt szülte s a honnan pályája kiindult.

Szigligeti Ede irodalmi hagyatéka aránytalanul gazdagabb és becsesebb, vagy abban az arányban, a melylyel értékesebb s állandóbb Szigligeti működése és hatása a magyar dráma-irodalom s a Nemzeti Színház életében. Ez sokkal ismertebb, s a közönséges tudatba sokkal általánosabban átment, de irodalmunk még mindig adósa kimerítő életrajzának s egybefoglaló működésének megírásával. Ha ez eddig nem történt meg, ezután nem maradhat el, s annal kevésbé, mert Szigligeti Ede iratai az irodalom-történetíróra többé nem hozzáférhetetlenek. Drámáinak eredeti kézírata 64 teljes és 7 részben hiányos kötetben, másolt példányai 6, műfordításai 7 kötetben, néhány levél. dramaturgiai dolgozatainak töredéke, egy költői beszélye s vegyes iratai, bírálatok, színi szemlék stb. összesen 92 kötetben teszik e gyűjteményt, melynek sem irodalmi, sem könyvtári értékét nem kell külön hangsúlyoznunk.

Vásárlás útján szerzett darabjaink között megemlítjük Schmakovszkynak két munkáját: a magyarországi és az erdélyországi szabadságharcz történetét; Király József német nyelvű útirajzait három kötetben és Prognosticon Antonii Arquati de eversione Europae etc. czimű XV. századi kéziratát, s végül ama becses fényképgyűjteményt, melyet a könyvtár az ezredéves kiállításon kiállított kéziratoknak legjellemzőbb részleteiről felvett fotografiákból állított össze. E gyűjtemény 188 darabból áll s első sorban a már birt Korvin-kódexek fényképeit teljesíti, másodsorban a ránk becses kéziratoknak bennünket érdeklő részleteit ismerteti.

Az évnegyedben 85 kutató 328 darab kéziratot használt, kikölcsönöztetett 36 tértvényre 131 db kézirat és 53 db fényképmásolat.

Földolgoztatott az évnegyedi gyarapodásnak 180 db fényképmásolata és 119 kötet kézírata, s az 1890 évi gyarapodásokból rekonstruált növedék-naplóban felsorolt 180 db kézirat; azonkívül Waltherr László levelestára, ennek eredményeül összesen 260 czédula készült, melyből 10 régi javított, 250 új, s melyből 140 a levelezésre, 120 a kéziratokra jut.

Kötetett 76 kötet 77 frt 58 kr. értékben.

A fényképgyűjteménynek, az előbb említett gyarapodás következtében az eddigi tartók már nem elegendők, s miután eddig sem bizonyultak gyakorlatiaknak s könnyen kezelhetőnek, kétszeresen sürgős volna, fényképgyűjteményünk elhelyezéséről gondoskodni. E végre legczélszerűbb volna a régi tokkezelést elhagyva, portól mentes, külön felállítható borítékokat alkalmazni.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: Köteles példányként beérkezett 505 évf. 15,905 szám. Áthelyeztetett a levél- és kéziratárból: a Szigligeti örökösöktől Koszorú 1863—64. (csonka.) 2 évf. 54 szám, b. Mednyánszky Dénes és Irányi Dániel hagyatékából 223 szám. Ajándék: Babics egri kir. közjegyzőtől hatféle régi egri lap 11 évf. 324 szám. Szalay Imre nemz. múzeumi igazgatótól Kiállítási Ujság 1896. bekötve 1 évf. 151 szám. Kárpáti Endre nyug. igazgatótól Gyórból Órangyal 1895—96. bekötve, 1 évf. 24 szám. Sturm Alberttől Budapesten Correspondenz 1 évf. Vétetett: Ranschburg antiquartól Oesterr. Courier 1849. Wien (20 frt értékben) 1 évf. 311 szám. Dobrowskytól M. Hirmondó 1780/81. 1794. I. 1795. II. kötetei, Die Opposition 1848—49. 39 szám. Divatcsarnok 1853—54. 4 kötet sat. (41 frt 70 kr. értékben) 10 évf. 363 szám. Az összes gyarapodás 532 évf. 17,355 szám.

Használt a könyvtárhelyiségben 631 egyén 1348 hírlap-kötetet, a könyvtáron kívül 6 egyén 11 hírlap-kötetet.

A reklamálások gyorsabb és pontosab eszközlése végett a könyv helyett *czédula-katalogus* készült, ebből eddig összesen 496 czédula van készen.

Átnézetett 327 hírlap 17,564 száma.

Reklamáló levél iratott 157; kértünk 1553 számot, eddig beérkezett 682 szám.

Kötés alá adatott 148 kötet; haza érkezett 154 kötet; ezért fizettetett 243 frt 72 kr.

IV.

A *levéltár* ajándék utján 332 irattal, 330 pecsét-másolattal vétel utján 524 irattal, 77 fényképpel, örök letétemény utján 614 dbbal, összesen 1877 dbbal gyarapodott.

Ezek közül a levéltár törzssanyagát 163 eredeti középkori irat, 21 másolat, 480 újabbkori irat, 98 levél, 87 nemesi irat, 4 czéh irat, 2 1848/49-iki irat, 1 genealogiai feljegyzés, 330 pecsétmásolat és 77 fénykép (illetve negatív) gyarapítja.

Ajándékaikkal gazdagították az osztályt: Bartha Miklós hirlapíró (1 db XVIII. századi irattal), Csornay Gáspár (1 db czimeres levéllel), a m. kir. kereskedelmi miniszter (330 db pecsétmásolattal), Pretzner Karolin (Báró Simonyi Józsefre vonatkozó 76 db irattal), Szigligeti Ede örökösei (Szigligeti akadémiai tagsági oklevéllel), Thaly Kálmán orsz. képviselő (1 db középkori, 20 db XVI—XVII. századi oklevéllel, 18 db. levéllel, 1 db czéhirattal, 1 db genealogiai feljegyzéssel), Weisz Lipót (2 db XIX. századi irattal), és két ismeretlen (egyike 151 db eredeti középkori oklevéllel, 1 db másolattal és 6 db XVI századi irattal, a másik 1 db. XIX. századi irattal).

Vételre fordított 1212 frt 80 kr.

Nevezetesebb szerzeményeink sorában első helyen áll azon galvanoplasztikai pecsétmásolatok gyűjteménye, melyeket a nm. m. kir. kereskedelmi miniszter, mint az ezredéves orsz. kiállítás elnöke, a kiállítás történelmi főcsoportja igazgatójának közbenjárására ajándékozott az intézetnek. E gyűjtemény a magyar királyok, királynék, kir. hercezek, valamint az erdélyi fejedelmek 185 fajta pecsétjét 240 darabban, továbbá 2 idegen uralkodó, 18 főúr, 58 város és testület pecsétjeit 87 dbban és 3 meg nem határozható pecsétet, összesen 330 darabot foglal magában, melyek az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportja megrendelésére készültek és nagyobbrészt tényleg ki is voltak állítva. Ugyancsak a kiállítás tudományos eredményeinek megőrkítésére vannak hivatva azon oklevél-másolatok és fényképek, melyeket a Magyar Nemz. Múzeum igazgatósága a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által e célra költségvetésileg külön kijelölt alapból szerzett meg. E szerzemény három csoportra oszlik. Az első csoport középkori okleveleink másolatait gyarapítja 21 dbbal. A második csoport Adoni másképp Nagy István (1618), Deési Alvinczi András (1640), Nagyszántói Anyos Albert (1523), Balog Boldizsár (1655), Balogh Illés (1499), Belsi János (1557.), Bencse György (1632.), Bocatius János (1598.), Brodarich István (1517.), Brassai Bryganth György (1516.), Debreczeny Tamás (1609.), Detsi János (1557.), Énekes István (1635.), Debreczeni Forys András (1580.), Fyrst Pál (1592.), Gaál másképp Tóth György (1676.), Hornlak Kristóf (1765.), Horváth György (1651.), Horváth Péter (1643.), Isming György (1636.), Kisvárday másképp Chizmazia János (1659.), Kopasz István (1655.), Kothech András (1560.), Dicskei Kovách Mihály (1578.), Kóródi Ferencz (1718.), Körmendy Benedek (1572.), Becskői Literati másképp Kwkarowycz Péter (1583.), Szigeti Literatus György (1519.), Móczer Mihály (1609.), More János (1584.), Nagy István (1653.), Pesthi Nagy Balázs (1559.), Nagylucei Orbán (1480.), Pap másképp Szabó János (1612.), Parscht Bálint (1588.), Pozbay István (1613.), Richthauzer Miklós (1657.), Scheierman Márton (1662.), Schyrmer János (1507.), Suba András (1612.), Szalay István (1662.), Szeli János (1660.), Szentkirályi Ferencz (1582.), Szeöch másképp Károly Pál (1647.), Thasnády Balázs (1581.), Theophilus másképp Walendorf Márton (1595.), Tholdi Farkas (1628.), Tholnay másképp Eötvös Mihály (1633.), Tóth másképp Kapitány Mihály (1695.), Vay Ábrahám (1418.), Ványi István (1690.), Borosjenei Vizi János (1638.), Vlassits Sándor (1696), Bikkfalvi Zekely másképp Zaránd Lukács (1609.), Zolthay János (1579.), továbbá Bártfa (1453.), Fiume (1659.) Pozsony városok (1436.) és Sáros megye (1615.) czimeres leveleinek másolatait (össz. 59 dbot) foglalja magában, 27 kivételével valamennyinél a czimer színezett másolatával. A harmadik

csoportot a kiállítás nevezetesebb okleveleiről, köztük II. Géza és Imre királyok kiadványairól felvett fényképek képezik, kiegészítve a túróczi és lipóci regestrumok fényképfelvételeivel, melyek szintén az említett alapból eszközöltettek.

Középkori okleveleink csoportját két ajándék és két vétel 8 db XIII. századi (s köztük 2 tatárjárás előtti), 50 db. XIV., 86 db. XV. és 19 db. XVI. századi irattal növelte; ezek közül kiemeljük II. András 1209-iki, ünnepélyes alakban kiállított oklevelének töredékét és Tvartko bosnya király 1380-iki oklevelét, melyben Her vojának a bosnyák nagyvajdai méltóságot adományozza; ez utóbbi oklevél történelmi jelentőségét a bosnyák történelem legavatottabb ismerője, Thallóczy Lajos, a Magyar Könyvszemle hasábjain külön cikkben méltatja.

Az újabbkori iratok gyarapodása közül kiemelendő azon vétel útján megszerzett 167 db. XVII. századi kormányzati ügyirat és egyéb irat, melyet Sporer Tivadar szentkirály-szabadjai földbirtokos a báró Skrbensky család ledniczi jószágának eladása alkalmával elkallódásnak induló levéltárból mentett meg; e gyűjteményben van 14 db eredeti irat, mely III. Ferdinánd alchimista kísérletezéseire vonatkozik.

Kiváló érdeklődéssel bírnak még a báró Simonyi József őbester származására, hősötteire és kitüntetéseire vonatkozó eredeti iratok és levelek, melyek ajándék útján kerültek a levéltár birtokába.

Nemesi irataink csoportja a fennebb részletezett kiállítási másolatokon és a báró Simonyi József nemesi származására és báróságára vonatkozó 26 db. iraton kívül két eredeti czimeres levéllel gyarapodott. Ezek: 1. 1607 augusztus 4. Bécs. Rudolf király czimeres levele bizonyos Száva másképp László részére, kinek családi nevét egy későbbi kéz kivakarta s az »Imrei« névvel pótolta. 2. 1659 október 7. Pozsony. Győri Nagy István és Komáromi Nagy István czimereslevele I. Lipóttól.

A családi letétemények a Görgei család levéltára kiegészítésére beküldött 30 db. újabbkori iraton kívül a Kossuth család mintegy 584 dbból álló levéltárával gyarapodtak, melyet a család Kossuth Ferencz orsz. képviselő kezdeményezésére ajánlott fel a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A család 1479-iki czimeres levelét is magában foglaló levéltár Kossuth Lajos könyvtárával és irataival együtt a maga nemében páratlan teljességben lesz hivatva, hogy e nagy történelmi név emlékét intézetünkben megörökítse.

A lefolyt évnegyedben 55 kutató 5507 iratot és 17 pecsétmásolatot, összesen 5524 dbot használt. Külső használatra kikölcsondított 30 térítvényre 259 irat és 37 pecsétmásolat, összesen 296 db.

Az újabb szerzemények feldolgozásán és beosztásán kívül a levéltár régi provenienciáiból feldolgoztatott a Szily Kálmán

által családi levéltárából kiválasztott s még 1881-ben ideajándékozott 3325 db. irat, melyek a Hügyei Farkas, és más. a Szilyekkel rokon családokra vonatkoznak, továbbá a Felsőbüki Nagy családra vonatkozó, 1526 dbból álló gyűjtemény. Rendeztettek Gróf Széchenyi István levelei és iratai; e csoport az újabb szerzeményekkel 879 dbból áll. A kéziratárból annak idején áttett kamarai, városi és egyéb iratok rendezése, melynek megindításáról az előző évnegyedi jelentésben adtunk hirt, befejeztetett; ez értékes gyűjtemény a kéziratári repertóriumszámok szerint lehető teljességgel rekonstruálva és a megfelelő katalógus-czédulákkal ellátva várja a levéltári elvek szerint leendő végleges elhelyezését, addig pedig részben betürendben, részben a régi kéziratári jelzet szerint áll a kutatók rendelkezésére. Rendeztettek továbbá azon iratok, melyek nagyságuk miatt nem levénes uton elhelyezhetők, külön kezeltetnek; ezekről 102 utalólap készült, melyek az egyes csoportokba az illető helyekre beosztottak.

Végül megkezdett Kossuth Lajos iratainak rendezése.

A családi letétemények közül befejeztetett és most van revideálás alatt a Thaly-család levéltárának czédula-lajstroma, mely 1879 czédulát foglal magában; megbélyegeztetett az Alapi Salamon család levéltára és folyamatban van a báró Balassa és a Kossuth családok levéltárainak rendezése.

A. M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1896-BAN.

A rendezett tudományszakok száma 52; ezek 53,799 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Bibliographia: 1116, Encyclopaedia: 139, Philosophia: 1307, Theologia: 900, Paedagogia: 1893, Széptudomány: 508, Anthropologia: 293, Jogtudomány: 1120, Magyar jogtudomány: 1474, Politika: 2308, Magyar politika: 1644, Történelem: 5665, Magyar történelem: 2838, Magyar országgyűlések: 95, Életírás: 2444, Földrajz: 1058, Magyar földrajz: 451, Térképek: 926, Utazások: 1191, Statisztika: 682, Schematismusok: 114, Hadtudomány: 677, Régészet: 1360, Éremtudomány: 175, Matematika és csillagászat: 1070, Természettudomány: 173, Természettan: 889, Vegytan: 414, Természetrész: 128, Állattan: 486, Növénytan: 418, Ásvány- és földtan: 509, Gazdaságtan: 1670, Orvostudomány: 2395, Nyelvtudomány: 2034, Classica philologia: 704, Görög írók: 802, Latin írók: 872, Új-latin írók: 795, Magyar nyelvészet: 452, Régi magyar irodalom: 631, Magyar irodalom: 2641. Germán irodalmak: 1495, Franczia irodalom: 644, Olasz és spanyol irodalmak: 245, Szláv irodalom: 406, Keleti irodalom: 1709, Incunabula: 355, Akadémiák, tudományos társulatok kiadványai: 533,

Magyar Tudományos Akadémia kiadványai: 386, Külföldi folyóiratok: 193, Hazai újságok és folyóiratok: 372.

A betűrendes nagy czédulakatalogus jelenleg 53,282 czédulából áll. A folyóiratok és folytatásos művek állományának rendben tartására, jelenleg külön czédulakatalogus készül.

A szakkatalógus köteteinek száma: 100.

A könyvtár gyarapodása a járuléknapló kimutatása szerint a következő:

Vétel útján 319 mű, 501 kötet, 119 füzet.

Kiadványcsere és ajándék útján: 727 mű, 340 kötet, 434 füzet.

Magánosok ajándékából: 312 mű, 436 kötet, 95 füzet, 1 atlasz.

Nyomdak kötelespéldányai: 971 mű, 213 kötet, 758 füzet.

A Magy. Tud. Akadémia kiadványai: 35 mű, 52 kötet, 29 füzet.

Iskolai Értesítő: 160 darab.

Térkép: 4 darab.

Újság: 41, azaz 39 kötet, 7 füzet.

Az összes gyarapodás 1896-ban 2364 mű, 1542 kötetben és 1435 füzetben, 1 atlasz, 160 iskolai értesítő, 4 térkép, 41 újság.

Ehhez járul 168 külföldi és hazai folyóirat.

Mint kiváló ajándékkönyv említendő Szvenigorodszkoi orosz államtanácsos ajándéka, az ő költségén kiadott s a byzanci zománcozokról szóló Kondakov-féle, gyönyörűen kiállított mű. Mint nagyobb vétel említendő a »Göttingische Gelehrte Anzeigen« cz. folyóirat 1765-től, 1822-ig terjedő, körülbelül 150 kötetből álló sorozata.

A könyvtár olvasótermében 1896-ban 7169 olvasó 10,727 művet használt és 130 egyén 409 művet kölcsönzött ki házi használatra.

A könyvtár külön osztályát alkotó Goethe-gyűjtemény állapotát a következő számok tüntetik fel.

Goethe művei összes kiadásainak száma: 20; első és külön kiadások, curiosák: 136 mű; disz- és képes kiadások: 13 mű; levelezés és beszélgetések: 65 mű; Goethe-biographia: 461 mű; Goethe műveire vonatkozó irodalom: 590 mű; folyóiratok, értekezések, bibliografia: 695 darab. A gyűjtemény többi részeiben az év folyamán változás nem állott be.

A Goethe-gyűjtemény megnyitásának napjától kezdve 849 látogató írta nevét a vendégeknyvbe. Legalább ép annyira tehető azok száma, kik nevüket nem írták be, úgy hogy a lefolyt kilenc hónap alatt a látogatók száma bátran tehető 1600—1700 személyre.

A kéziratár a lefolyt évben a következőkkel szaporodott: A Lázár Zelma-kódex (Lázár Zelma úrhölgy adománya), Stephan Schulzer von Müggenburg, Schwämme und Pilze aus Ungarn und Slavonien (5 folio-kötet Hazslinszky hagyatékából), Bilszky János

agárdi lelkész naplói, idősb Kubinyi Ferencz és Vas Gereben néhány kézírata (Tietz A. ajándéka), Lenhossék József koponyamérései (vétel), és a Codice Messicano Vaticano 3373 hasonmása (Duc de Loubat ajándéka).

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1896-BAN.

A budapesti egyetemi könyvtár 1896. évi állapotáról *Szilágyi Sándor* min. tanácsos, könyvtári igazgató a következő jelentést intézte *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

Az ezredéves kiállításon könyvtárunk Excellentiád magas intentióinak megfelelőleg méltón volt képviselve. Nemcsak a történelmi csoport irodalmi alcsoportjában, hanem az ujabbkori közoktatásügyi csoportban is sok kiválóan becses munka kiállításával vett részt, valamint az ügyvédi kamara kiállítását is a könyvtárunkban található igen érdekes adalékokkal egészítettük ki.

Általában az egyetemi könyvtárban rendkívül gazdagon van képviselve irodalmi életünknek minden korszaka s ez tette lehetővé, hogy irodalmi életünknek minden mozzanatából tudtunk valami feltűnőt, valami jellemzőt bemutatni.

Mint mult évi jelentésemben említettem, az irodalmi csoportnak előadói a könyvtár személyzetéből kerültek ki, kik e fáradságos és nagy felelősséggel járó munkát a könyvtári szolgálattal akkép egyeztették össze, hogy az utóbbi hátrányt nem szenvedett.

Hogy az irodalomtörténeti csoportban a külföldi könyvtárak is élénk részt vettek kiállításaiikkal, abban nem kis tényező volt az a körülmény, hogy könyvtárunk a külföldi könyvtárakkal élénk összeköttetést tart fenn, mely természetesen a kiállítás alkalmából csak fokozódott, a mennyiben ezen könyvtárak ama körülmény-nél fogva, hogy a csoport-előadók az egyetemi könyvtár tisztviselőiből kerültek ki, kiállítási tárgyaikat hozzánk küldték be.

Az előadók pontosságának és éberségének köszönhetjük azt, hogy a kiállított tárgyakat azok nagy száma daczára minden hiány nélkül kaptuk vissza.

Hálásan kell megemlékeznem Excellentiád azon kegyességéről, hogy duplumainkat Excellentiád a kolozsvári egyetemi könyvtárnak s az ezzel kapcsolatban lévő erdélyi ev. ref. egyházkerület theologiai facultásának kegyeskedett adományozni, miáltal lehetővé tétetett, hogy a hírlapszoba mellett lévő nagy kerek dolgozó-szoba, melyet eddigelé a duplumok betöltöttek, visszaadassék eredeti rendeltetésének és ezzel elég van téve az egyetemi tanács azon kívánságának, hogy külön és minden időben használható dolgozó-

terem rendeztessék be, mely a legszükségesebb segédkönyvekkel felszerelve, tágas és kényelmes helyet biztosít a dolgozóknak.

A gazdasági hivatal nagy előzékenységgel járult hozzá, hogy ezen dolgozó-terem, mely eddig alig volt fűthető, kályhával és minden szükségessel elláttassék.

Mint hogy azonban ezen dolgozó helyiségbe a címjegyzékeket levinni már azért sem lehet, nehogy azok rendetlenségbe jöjjenek, czélszerűnek tartottam azon szobát, melyben a címjegyzékek őriztetnek, úgy rendezni be, hogy azok a kutatók, kik a czédulakatalogust előzetesen akarják használni, ebben a szobában is dolgozhassanak s előre elkészíthessék azon könyvek jegyzékét, melyekre a földszinti dolgozóteremben szükségük van.

Kétségtelen, Kegyelmes Uram, hogy tért nyertünk a doublettek eltávolítása által, azonban korántsem annyit, mint a menynyire szükségünk lett volna. A hely szűkét már is kezdjük érezni. Nem számítva azt is, hogy az elsőemeleti folyosó is tele van, az ősnymtatványok három helyen vannak felállítva, az orvosi szak három megszakítással különböző helyen van elhelyezve, a vegyes szakba tartozó munkákat négy különböző helyen kell keresni, a történeti szak pedig ugyanez okból ötfelé van elduggatva. S tekintetbe véve a könyvek évenkénti progressiv szaporodását, rövid idő alatt elodázhatatlanná válik, hogy a könyvtár épületét új szárnyrészszel megtoldjuk s e részben indokolt előterjesztést fogok Excellentiádhoz benyújtani.

A személyi ügyeket illetőleg Dedek Crescens Lajos I. évődös pótléka az idén vált esedékessé, mely részére Nagyméltóságodnak f. évi 41,402. sz. alatt utalványoztatott. A megürült szolgálai állomás Halász Alajos napidijas szolgálával töltetett be, továbbá Ferenczy József és Nagy Pál könyvtári szolgák magasabb fizetési fokozatba léptek elő.

Legmélyebb hálámnak kívánok kifejezést adni, hogy Excellentiád magas felterjesztésére ő Felsége az igazgatót miniszteri tanácsosi czímmel kegyeskedett felruházni, kit ez évben a bécsi császári tudományos akadémia is külföldi levelező tagjául választott.

Kiváló hálával kívánom kiemelni azt is, hogy Kudora Károly másodőrnek a kiállítás rendezésében szerzett érdemei elismerésül ő Felsége a koronás arany-érdemkeresztet legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.

A könyvtár 1896. évi forgalmáról és gyarapodásáról van szerencsém jelentésemet a következőkben tenni meg:

A könyvtár szaporodása legnagyobbbrészt a rendes évi datatióból és a könyvtári illetékből került ki, de ezenkívül adományozás útján is jutott a könyvtár intézetektől, hatóságok- és magánosoktól munkák birtokába, nevezetesen: a magy. kir., a csász.

és kir. közös, és az osztrák csász. kir. kormányoktól, az angol, bolgár, canadai, német, belga, dán, ind, svéd. olasz és orosz kormányoktól, a magyar országgyűlés képviselőházától, a M. Tud. Akadémia és az osztrák csász. tud. akadémiától, a magyar történelmi társulattól, az országos és fővárosi statisztikai hivataloktól, az »Országos Törvénytár« szerkesztőségétől, az ezredéves országos kiállítás igazgatóságától, a m. kir. államvasutak igazgatóságától, a budapesti főkapitányságtól, az esztergomi főkáptalantól, a krisztianiai egyetemi könyvtártól, a zirczi ciszterczita apátságtól, a temesvári első takarékpénztártól, a pesti polgári kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulatától, a kecskeméti Katona József-körtől, a Magyar protestáns irodalmi társulattól, a felső-csalóközi ármentesítő társulattól, a veszprémi papnevelő-intézettől, a nagyvárad Szigligeti-társaságtól, a budapesti ügyvédi kamarától, a kolozsvári egyetemi könyvtártól, Frankfurt város könyvtárától, a székes-fővárosi képzőművészeti bizottságtól, a k. u. k. Kriegs-Archiv-tól, a soproni ág. ev. lyceumtól, a »Biblioteca nazionale centrale di Firenze«-tól, a k. u. k. militäргеographisches Institut-tól, a k. k. österreichisches Gradmessungs-Bureau-tól, a kön. preussisches geodäsisches Institut-tól, a Smithsonian-Institution-tól, a m. kir. földtani intézettől, a meteorologiai és föld-delejességi m. kir. központi intézettől, a budapesti növendékpapságtól, [az izr. irodalmi társulattól, a budapesti rabbiképző-intézettől ; azonkívül a magyarországi jogakadémiák stb., valamint a legtöbb külföldi egyetem is mint rendesen, úgy ez évben is beküldték kiadványaikat. — A nyomdák közül : a magy. kir. államnyomdától, az egyetemi nyomdától, az »Athenaeum« és »Franklin-Társulat« nyomdától, továbbá az aradi, brassói, budai, debreczeni, kecskeméti, miskolci, pozsonyi és veszprémi nyomdáktól. — Magánosok közül József főherczeg ö csász. és kir. Fensége (Alcsuth), Balló Mátyás, Beke Antal (Gyula-Fejérvár), dr. Békefi Remig, Bite Pál (Szeged), Thomas Willing Balch (Philadelphia), Bubits Zsigmond (Kassa), Carlotta Ceradini Bozzolo (Milano), C. C. Carles (Buenos-Ayres), Uriel H. Crocker (Boston), Demkó György (Eger), Devecis Del Vecchio Ferencz, Éble Gábor, Erdujhelyi Menyhért, dr. Fialovszky Lajos, Frederik Jenő, Halaváts Gyula, Herendi (Hoselitz) Arthur, báró Hornig Károly (Veszprém), Jekelfalussy József, Káldy Gyula, King George (Calcutta), Lipperheide báró (Berlin), Löw Immánuel (Szeged), Marinescu Athanáz (Karánsebes), dr. Margó Tivadar, Murray Dávid (Glasgow), Némäti Kálmán, Németh Péter, Alfonso Doria Pamphili herczeg (Roma), báró Radvánszky Béla (Sajó-Kazán), dr. Schwartz Izidor, Siebreich Károly, Strack Hermann L. (Berlin), George F. Stone (Chicago), dr. Szádeczky Lajos (Kolozsvár), dr. Szendrei János, Szentessy Gyula (Vác), Szigetvári Iván, Szilágyi Géza, dr. Télfy Iván, báró Thoroczkay Victor, dr. Toldy

László, Vágner József (Nyitra), Végh Arthur, Várady Gábor (Mármaros-Sziget), gróf Vigyázó Ferencz, Wiener Moszkó, Zama Edonard (Róma) és Zolnay Gyula gyarapították ajándékaikkal a könyvtárat.

Azon művek közül, melyekkel ez évben ajándékozás folytán gyarapodott könyvtárunk, első helyen érdemel említést *Medgyesi Pál* 1650-ben Váradon nyomtatott ily czimű munkájának töredéke: »*Abba atya. Avagg könyörgesnek lelke*«, melyet dr. Dézsi Lajos, egyetemi könyvtártiszt ajándékozott könyvtárunknak. E művet Szabó Károly bibliografusunk még nem ismerte s ezen példányon kívül csupán egy szintén töredék példánya ismeretes egy magángyűjtő birtokában.

A könyvtár állománya az 1896. évben 1841 művel, mely 2389 kötetet képez, 1891 darab aprónyomatvánnyal és 2 darab kézirattal gyarapodott, ezt hozzáadva a múlt évi álladékhhoz, az 1896 december 31-iki könyvtárállomány 217,752 kötet műből, 37,147 aprónyomatványból, ezenfelül 1606 darab és 439 kötet kéziratból áll.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel az 1896. évben előfordult érintkezésünket a következő jegyzék tünteti fel: a baseli nyilvános könyvtár, a bécsi cs. és kir. udvari könyvtár, a bécsi cs. kir. egyetemi könyvtár, a bécsi cs. tud. akadémia, a bécsi cs. és kir. udvari és állami levéltár, a bécsi k. k. Hofkammer-Archiv, a bécsi k. k. Institut für österreichische Geschichtsforschung, a berlini kir. könyvtár, a boroszlói kir. egyetemi könyvtár, a firenzei Biblioteca nazionale centrale, a frankfurti városi könyvtár, a göttingai egyetemi könyvtár, a gráci egyetemi könyvtár, a heidelbergi egyetemi könyvtár, a heiligenkreuzi Stiftsbibliothek, a krakói Jagelló-egyetemi könyvtár, a mária-sterni trappista-rend társháza (Bosznia), a lemergi egyetemi könyvtár, a mölki szent benedek-rendi zárda könyvtára, a müncheni bajor kir. udvari és állami-könyvtár, a müncheni állami levéltár, a prágai egyetemi könyvtár.

Megjegyzendő, hogy könyvtárunk a kiállítás alkalmából a legtöbb európai nevezetes könyvtárakkal érintkezett, melyek e jegyzékben ki nem tüntették.

SZAKIRODALOM.

A Lobkowitz kódex nyelvi ismertetése. *Irta Gáspár E. Leó, Budapest, 1896.* (74 l.)

A keszthelyi kódex alaktana és mondattana. *Irta Kardos J. Czelesztin, Esztergom. 1896.* (80 l.)

A Jordánszky és Érdy kódex. *Irta Veinstein-Hevess Kornél, I. r. Budapest, 1896.* (35 l.)

Nyelvemlékeink már legnagyobb részt ki vannak adva, de nyelvészeti feldolgozásban alig egy-kettő részesült közülök. E hiányt igyekszik pótolni e három kis nyelvészeti tanulmány, a melyek közül az első már csak azért is felhívja figyelmünket, mert a tárgyalta nyelvemlékről a Magyar Könyvszemle adott legelőször hírt (1879. évf. 189—207. l.). Ismertetésünket a tér szűke miatt rövidre kell szabnunk, s ez mentse hiányosságát.

1. *A Lobkowitz kódex nyelvi ismertetése.* Általános hibája e dolgozatnak, hogy a kódex nyelvét csak a mai irodalmi nyelvvel veti egybe, pedig ez nyelvünk mai állapotának csak kisebb részét tünteti fel, s az egészről az irodalmi nyelv és az összes nyelvjárások adnak teljes képet. A népnyelvi adatokra való hivatkozás azonban oly csekély a műben, hogy semmiképen sem elégedhetünk meg vele, pedig ha ezekre kellő figyelmet fordítunk, sok nyelvemlékbeli alak egyszerre világosabbá s érthetőbbé válik előttünk s kitűnik, hogy csekély változtatással ma is él. Csak egy pár példát említek fel: *imeg* (10.) = *ümög* (Dunán tul); *zabolayat, enekleni, kefergez, palantal, kalastrom, kalara* (11.) ma is mind ismertes alakok a népnyelvben, különösen az északnyugati nyelvjárás területén, úgyszintén a felszólító mód egy 2. személyének ezen bővebb alakjai is: *mongiad, bochassad, imagiad, keryed* (11.) sat. Ezek tehát bővebb alakok ugyan az irodalmi nyelvvel szemben, de tudnunk kell, hogy ma is megvannak az egyes nyelvjárásokban. A *futtak, juttak*-féle igék a népnyelvben ma is élő alakok; hasonlóképen a *husvetnek* szóban (15.) nemcsak a kódex írója *érezte még* az összetételt, hanem *érzi ma is* az egész északnyugati és más nyelvjárás is sokszor, pl. *húsvétet* (az irodalmi nyelvben is), *húsvétre, húsvéttől kezdve*; az *oríha* (16.) meg annyira népies, hogy

a népnél tudtommal másképp nem is igen ismeretes, pl. »fekete szem, piros *orcza*.«

A hangszínbeli változások tárgyalása az értekezésben a legjobban kidolgozott rész, de a hangok hosszúságát tárgyzó fejezetekben (12—24. és 27—29. l.) tulságosan sok az ugor összehasonlítás. Egyáltalán a mily szűkmarku a szerző a népnyelvi jelenségekkel szemben, ép oly bőkezűen bánik az ugor összehasonlítással, pedig ezen összehasonlításokhoz még helyes módszer mellett is gyakorta szó fér, hát még ha úgy járunk el, hogy a hang hosszúságának igazolása céljából az ugor nyelvek közül majd egyikre, majd másikra hivatkozunk, hiszen ily alapon ki lehet mutatni, hogy »a szegény ó-magyar nyelv csupa diphtongusokból állt (Egyet. Phil. Közl. XX. 693.)«; itt első sorban a magyar nyelv legközelebbi rokonaira, a vogul, osztják, zürjén és votják nyelvek hangalakjaira kell tekintettel lennünk. De még ekkor sem szükséges a nyelvemlékbeli hangok hosszúságát folytonosan ugor összehasonlításokkal bizonyítgatni, hisz a kódexek nyelvészeti feldolgozásában ritkábban van arról szó, hogy valamely hangnak hosszúsága vagy rövidege-e az eredeti, hanem legtöbbször azt kell megállapítanunk, hogy e vagy ama hang hosszú vagy rövid alakban divott-e akkor a maival szemben, a mihez minduntalan az ugor összehasonlítás fegyvereit rángatni elő egészen fölösleges. Azért tehát az ugor összehasonlítás csak akkor van itt helyén, mikor a hangbeli jelenség annyira szokatlan, hogy kellő értelmezését és felvilágosítását csakis ezen az úton eszközölhetjük; ellenben a mai nyelv állapotának lehetőleg teljes képét kell a kódexbeli nyelvvel szembeállítanunk s evégből nemcsak az irodalmi nyelvet, hanem még inkább a nyelvjáráásokat kell figyelembe vennünk, mert hiszen a kódexek is majd egyik, majd másik vidék nyelvén vannak megírva, »valóságos nyelvjárási szövegek«.

Gyakran megtévesztik a szerzőt az íráshibák; találgatja őket, hibák-e, vagy nem, s bár nincs meggyőződve egyikről sem, mégis sokszor következtet belőlük; így szerinte *-m* képző van e szavakban: *felem*, *utam* s *-dam* ebben: *lakodam* (36.), pedig könnyű felismerni, hogy itt íráshiba van a régi *-alm*, *-elm* és *-dalm* képzők helyén (*félélm*, *jutalm*, *lakodalm*). Ugyanily alapon teszi fel a *g-k* változást a többes ragban: *bezedög*, *tiztőffegög*, *bodogog* (37.). De ez még hagyján, hanem szinte nevetséges, midőn egy rakás íráshibából (*reft/eget* = restségek, *aiakat* = ajakak, *akartot* = akartok, sat.) azt következteti, hogy ime elég gyakori kódexünkben a *k* helyett a *t* s így nyelvünkben is megvan az eredeti ugor többes rag, a *t*. Természetesen, ha nem volna íráshiba, csakhogy az, és a példák nagy számát megmagyarázza azon körülmény, hogy a régi iratokban a *k* gyanánt alkalmazott *c* majdnem szakasztott olyan, mint a *t* (*c*). Ilyesféle íráshiba még *átalfaggatatott* (48.) e

h. *átalszaggattatott*. Hibás a *zontiorodott* (54.) alaknak ilyen átírása: *szonytorodott* e h. *szontyorodott*. E hibákat azonban épen nem tartom jelentőseknek s csak azért foglalkoztam velük kissé bővebben, hogy ebből is kitűnjék, a mit Szilasi nem rég sürgett (Egyet. Phil. Közl. XX. 290.), hogy nagy szükség volna nyelvemlékeinket paleografiai és kritikai feldolgozásban is részesíteni.

Nem tarthatjuk helyesnek a szerző azon eljárását, hogy összetételnek veszi az ilyen alakokat: *penitencianak tartása, méhének orszaga*. (33.) Hiszen ha így fogjuk fel a dolgot, akkor az sül ki, hogy összetételnek vehetünk minden mondatbeli viszonyt s ekkor egyszerű szavak csak a szótárainkban lesznek.

A kihalt és különös jelentésű szavak közül némelyiknek nem ártott volna egy kis magyarázat, mert így egy-egy kiszakított példából nem lehetünk teljesen tisztában a jelentésével; ilyenek pl. *aléjt* (46.), *áldomás, cuca* (47.), *hagyapás* (49.), *monnófél, mulat* (52.), *venerek* (55.). Ugyanitt az *ápol* (47.) ige talán rövidnek volna veendő, Vörösmarty is, Arany is így írják: *megapolta*.

Csak azt kell még megjegyeznem, hogy nyelvészeti munkában nagyon visszatetsző az ilyen germanizmus: ». . . tövének más alakja, mely *ügy* (ebenso) a nyelvemlékekben, *mint* (wie) több helyütt a nép nyelvében is előfordul. (13. l.)

2. *A keszthelyi kódex alaktana és mondattana*. Sokkal gyorsabban végezhetünk vele, mint az előbbivel, a melynek hibáit fokozottabb mértékben találjuk meg benne. Ugor összehasonlításokkal — az ellenkező végletbe csapva — nem bibelődik s ez nem is baj, de a népnyelvi adatokra sem vet ügyet, előtte az irodalmi nyelv minden, pedig valójában ez nagyon is kevés arra, hogy nyelvünk jelen állapotát teljesen feltüntesse a kódexekkel szemben, a melyek — mint említve volt — nem egységes irodalmi nyelven, hanem mindig egyes nyelvjárások kiejtése szerint irattak. A szerzőnek ezen egyoldalú eljárása okozza aztán azt a sok aprólékosságot, a mely az összehasonlításban csak zavarólag hat. Így különösen a képzések közül mind elősorolja az olyanokat is, a melyekben a képzők sem alakilag, sem használat tekintetében el nem térnek a mai képzőktől, pl. *-l: terdel, gat: halgath, valogat, latogat, t: teremt, meglankaszt, feltamaszt, elváltoztat* (13.) és még egész sereg a 14—18. lapokon. Ugyanezt a kifogást kell tennünk a névragozás (24—26.), a névutók és kötőszók tárgyalása ellen. (41—52.) Egyáltalán a kódexek nyelvében ritkábban kell kutatnunk azt, a mi a mai nyelvhasználattal megegyező, hanem ellenkezőleg mindenkor azt, a mi ettől elüt.

Ezen értekezésben is találunk az összetételek közé sorolva olyan szavakat, a melyek semmiképen sem lehetnek összetételek: *lakozo hely, ytelw zek, termw gywker, viselew kwrthbe* (tubis ductilibus) *zarw chynalt kwrth, elefant teteem chymalth haz* (domus

eburnea) (11.), legnagyobb részben idetartoznak azok is, a melyeket *jelölt összetételek* alak említ fel (12.).

Még egy tévedését kell az értekezőnek helyre igazítanunk. A *-va, -ve* végű igenévről azt tanítja, hogy ma csak szenvedő értelemben használjuk (68.), pedig a dolog úgy áll, hogy ezen igenév mind cselekvő, mind szenvedő értelemben használatos, pl. *Sírva futnak a fiúcskák* (Gyulai), *Tántorogva ment ki az apai házból, Gyönyörködve nézi* (Arany).

A latinizmusokra nem ártott volna néhány felvilágosító példát felemlíteni, mert ez a kódexekre nézve talán mégis jellemzőbb, mint az a pár hebraizmus (78.), sőt éppen a mai irodalmi nyelv idegen elemeire való tekintettel bővebb tárgyalása is kívánatosabb lett volna.

Végezetre nem hagyhatom szó nélkül azt sem, hogy a szerző teljesen mellőzte a kódex hangtanát, pedig úgy tudom, hogy ez eddig nincsen kidolgozva. Az igaz, hogy ennek feldolgozása annyira nem mulatságos, hogy szinte vetekedik a tollfosztással, de nem kevésbé fontos, mint a szótan és mondattan, sőt a nyelvalakok fejlődésének feltüntetésére nézve a két utóbbinál határozottan nagyobb figyelemre méltó.

Ezen ismertetés azonban ne riassza el e két értekezés szerzőjét a további munkálkodástól, mert bár könyvükben van elég hiba, de van sok jó is, és az előbbieket megjelölésével éppen az volt a célom, hogy a nyelvemlékek rendszeresebb tanulmányozását ajánljam figyelmükbe, mert itt a munkálkodásra még igen nagy tér nyílik.

3. A *Jordánszky és Érdy kódex*. E kis tanulmány a budapesti tudomány-egyetemnek 1891/92. évi pályázatára készült, mely a Jordánszky és Érdy kódexek hangtaná«-nak előadását tűzte ki feladatul; és a jutalmat elnyerte, s habár a pályázatban kitűzött feladatot — mint az alábbiakból kitetszik — éppen nem fejté meg, mégis valóban méltó volt a jutalmazásra. Mindjárt a bevezetésben igen helyes eszmét penet, midőn a nyelvemlékek feldolgozását nyelvészeti vizsgálódásaink multhatatlan föltételül tűzi ki. Kétszeresen fontos ennek hangoztatása különösen most, midőn egész nyelvészetünket az aprólékos szómagyarazgatások foglalják el. A mit a szerző a két kódex nyelvére vonatkozólag előad, azt kellő alapossgal és körültekintéssel teszi. Az összehasonlító nyelvészet bizonyítékait csak ott alkalmazza, a hol a régies alak világosabbá s érthetőbbé tételére multhatatlanul szükséges; tekintettel van egyéb nyelvemlékekre is, bár ezen oldalról az összehasonlítás a nyelvemlékek hiányos feldolgozása miatt természetesen fogyatékos; végül különös gondot fordít a nyelvjárásokra s főképen arra, a melyben e kódexek nyelvi sajátságait nagyobb mértékben észleli, szóval ezeket nemcsak a mai irodalmi nyelvvel hasonlítja össze, hanem figyelembe veszi nyelvünk egész jelen állapotát.

A tárgyalás sorrendje ellen már kifogást kell tennem. Az általános bevezetés után megállapítja a szerző a két kódex szövegének egyezését, korát és forrását (I.), ezután szól a *ritkább kifejezések* (II.), *ritkább szóalakok* (III.) egyezéséről s a *helyesírás* egyezéséről és eltéréséről (IV.). Látható, hogy mindez a *szótanban* van helyén, még pedig megfordított sorrendben s itt is a II. és III. fejezet a jelentéstannak képezi tárgyát; pedig a szerző több helyütt említi, hogy a kódexek alaktana és mondattana következni fog, de következnie kellene a hanglannak is, mert a jelen értekezésben éppen ennek legjelentősebb fejezete, a hangváltozásokról szóló rész hiányzik.

Ezek után a szerző azt igyekszik megállapítani, hogy a két kódex melyik nyelvjárásban keletkezett. És az alsó-drávai nyelvjárásból számos meggyőző adattal bizonyítja be, hogy a kódexeket, mivel e nyelvjárás sajátosságait tüntetik fel, csakis *ilyen tájshózlással beszélő egyén* írhatta. Az adatok oly meggyőzők, hogy teljesen megnyugódhatunk bennök; azonban ellene kell mondanom a szerző azon véleményének, hogy »a szókincs a nyelvjárásra vonatkozólag kétes erejű, ingtag bizonyíték:« ellenkezőleg: az olyan szavak, a melyek valamely nyelvjárásnak különös sajátosságát képezik, elsörendű bizonyítékok, úgy hogy ha csak egyetlen székely nyelv-sajátság is volna e két kódexben olyan, a mely az alsó-drávai nyelvjárásban nem fordul elő s a székelynek kiváló sajátosságát képezi, meg kellene változtatnunk a nyelvjárás egyezéséről a szerző nyilvánította véleményét. Hangsúlyoznom kell azt is, hogy a nyelv-sajátságok egyezéséből még éppen nem következík az, a mit az értekezésben olvasunk (26.), hogy a kódex ugyanazon alsó-drávai nyelvjárás területén keletkezett. A *hol* kérdés eldöntéséhez biztos történeti adatok kellenek s ezek híján csak a hiábavaló sejtések és találgatások homályában kell tapogatóznunk, a miről ezen értekezés végső (VI.) fejezete is bizonytságot teszen, a hol a szerző semmiképen sem tudja a kódexek keletkezésének *helyét* meghatározni.

Ne is bibelödjék vele, nem a nyelvészet feladata ez, a két kódex feldolgozásának folytatását várjuk tőle.

Dr. Bartha József.

Az Elischer-féle Goethe-gyűjtemény katalógusa. *Összeállította Heller Ágost, az Akadémia főkönyvtárnoka. Budapest. 1896. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Kis 8-rét. V + 145. l.*

Annak idején a napi sajtó is élénken foglalkozott azzal a szokatlanul érdekes adománnyal, mely fővárosunkat egy igazán speciális gyűjteménnyel gazdagította. Az Elischer-féle Goethe-gyűjtemény az, melyet Elischer Boldizsár budapesti ügyvéd több évtizedes áldozatkész buzgósága teremtett meg, s a mi halála

után unokaöccsének dr. Elischer Gyula egy. tanárnak rendelkezése alá jutott. Ez utóbbi azután a Magyar Tudományos Akademiának engedte át a becses örökséget azzal a föltétellel, hogy a gyűjtemény örök időken át az *Elischer-féle Goethe-gyűjtemény* nevet viselje s egy külön helyiségben alkalmas módon föllálitva és lajstromozva helyeztessék el. Mindez most már meg is történt s az Akadémia egész nyugodtan elviselhette azoknak támadását, a kik a nemzeti génusz nevében kötöttek bele azért, hogy palotájában helyet adott a minden idők egyik legnagyobb költőjére vonatkozó ritka gyűjteménynek.

Ennek a gyűjteménynek jelentősége csak akkor fog kitűnni, ha egy igazi Goethe-filolog alaposan átbuvarolja s a Goethe-irodalom nagy perspektívájából tekinti meg. Mindenesetre a legszokatlanabb jelenségek közé tartozik, hogy magánember ilyen impozáns méretű gyűjteményt állítson össze egyetlen egy irodalmi alakra vonatkozó dolgokból. Még ha Goethe, a költőkirály is ez az alak. Hogy ez a Goethe-filolog a mi tudományos köreinkből való lesz-e, vagy pedig valamelyik német egyetem vagy könyvtár emberei közül kerül ki — egészen egyre megy. A földolog az, hogy a kéziratanyag, továbbá az arcképgyűjtemény, melyben többek közt két unikum található, a Goethe-tudomány mai állásához mérten legyen áttanulmányozva.

A Heller Ágosttól összeállított katalógus az ilyenfajta érdeklődés fölkeltésére egészen alkalmas. Lehetőleg áttekinthető képet nyújt a gyűjtemény tartalmáról, hat csoportra osztva az egészet, u. m. a könyvek, kéziratok, arcképek, képek, emlékérmek és zeneművek csoportjára, a megfelelő alcsoportokkal. Így a könyvek csoportjában a következő osztályozás található: A) Művek: a) összes művek. b) dísz- és képes kiadások. B) Levelezés és beszélgetés. C) Goethére vonatkozó irodalom: a) életírások, kortársak és környezet; b) művek ismertetése és méltatása. D) Folyóiratok, értekezések, bibliográfia, katalógusok. Hasonló helyes szempontok szerint vannak kisebb részekre osztva a többi csoportok is.

Igen érdekesek a gyűjteményben levő kéziratok, Köztük *harmincznégy Goethe-kézirat*; a többi, összesen 144 db., a nagy költő kortársaitól való. A katalógus különösen amazoknak pontos jelzésére fordít nagy figyelmet, a miben a finom érzékű gyűjtőnek jegyzetei kétség nélkül nagy szolgálatot teljesítettek. A kézirat czíme mellett legtöbbször megtalálhatók a szükséges fölvilágosítások arra nézve is, hogy egyik-másik hol jelent meg, ki hitelesítette, s hogy a levelek különösen mire vonatkoznak? Egy szóval gondos munkálat, mely nagyon alkalmas lesz arra, hogy az akadémiai Goethe-szobát internacionális érdeklődés tárgyává tegye.

Az egész gyűjtemény a katalógus szerint mintegy 4100 da-

rabból, még pedig körülbelül 2500 drb nyomtatványból, 178 kéziratból, 1063 kép- és metszetből, 22 érem- és 366 zeneműből áll. Olyan gyűjtemény ez, melynek bármelyik német város is szívesen adott volna helyet.

Heller katalogusa Hornyánszky Viktor kiadásában németül is megjelent és így a külföldnek is meg van adva a mód, hogy e gyűjteményről tudomást szerezzen. (e.)

Sammlung Bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten.
Herausgegeben von Karl Dziatzko. Heft 6—9.

Immár kilencz füzet, — köztük egy pár kötet számba menő is, — tanuskodik a göttingai egyetemi könyvtár tudós igazgatója, *Dziatzko* Károly bibliografiai tevékenységéről, melyben kiváló szorgalom és széleskörű szakavatottság egyesülnek. Gyűjteménye egyik legbecsesebb vállalat a bibliografia terén. Megannyi nevezetes kérdés alapos, szigoruan tudományos megvitatását tartalmazza minden egyes dolgozat, melyeknek szerzői a szerkesztővel együtt a németországi bibliografusok legkomolyabb gárdájához tartoznak. Így hát dillejtánsok és amatőrök nem sokat találhatnak ezekben a már külső megjelenésük által is minden népszerűségről lemondó füzetekben. Alapos, német értekezések ezek. Olvasmányuk természetesen nem valók, hanem a szakma embereire nézve rendkívül becsesek, a miről a bibliografiai időszaki sajtó megfigyelése révén bárki is meggyőződhetik. Minden egyes *Dziatzko*-kötet egy kis mozgalom megindítója.

Igen hosszas volna most mind a kilencz füzet tartalmát ismertetni s az első füzeteket illetőleg talán fölösleges is. 1887 óta jelentek meg az egyes részletek, s azóta — éppen a vállalat tekintélye folytán — egyes tételei, eredményei úgy szólván belementek a bibliografiai köztudatba. Csupán a teljesség kedvéért jegyezzük ide az első öt füzet pontos címét, míg az utóbb megjelent füzeteknek (6—9). némileg tartalmába is bepillantunk. Az 1. füzet: *Brambach Wilhelm, Psalterium. Bibliographischer Versuch über die liturgischen Bücher des christlichen Abendlandes* (1887. VIII + 56 l.); a 2-ik: *Dziatzko K., Beiträge zur Guttenbergfrage. Mit einem photographischen Facsimile des Helmaspergerschen Notariatsinstruments von 6. Nov. 1455. nach dem Original der k. Universitätsbibliothek zu Göttingen* (1889. VIII + 89 l.); a 3-ik: *Franke Joh. Die Abgabe der Pflichtexemplare von Druckerzeugnissen mit besonderer Berücksichtigung Preussens und des Deutschen Reiches. Unter Benutzung archivalischer Quellen* (1889. XIII + 234 l.); a 4-ik: *Dziatzko K., Gutenbergs früheste Druckerpraxis auf Grund einer mit Hilfe der Herren Dr. phil. K. Mayer und Cand. phil. J. Schnorrenberg ausgeführten Vergleichung der 42-zeiligen und 36-zeiligen Bibel dargestellt. Mit 8 Lichtdrucktafeln.* (1890. X + 132 l.); az 5-ik: *Dziatzko, Entwicklung*

und gegenwärtiger Stand der wissenschaftlichen Bibliotheken Deutschlands mit besonderer Berücksichtigung Preussens (1883. IV+55 l. és 1 tábla).

A 6-ik és 8-ik füzet kisebb dolgozatok változatos gyűjteménye: *Beiträge zur Theorie u. Praxis des Buch- u. Bibliothekswesens. Herausgegeben v. K. Dziatzko.* (1. füzet 1894. VI+128 l., 2. füzet 1895. VI+21 l., 6 hasonmás és 1 táblázat), mely jórésben a göttingai egyetemen Dziatzkotól vezetett bibliografiai gyakorlatoknak köszöni létezését. Az első dolgozat a XV. századbeli német nyomdák praxisának pontos megállapítására irányuló tevékenységre hívja fel a szakemberek figyelmét. »Die sichere Zuweisung der Drucke des 15. Jahrhunderts an bestimmte Orte, Drucker und Jahre oder doch kürzere Zeitabschnitte setzt uns allein in den Stand die Entwicklung und Ausbreitung der Buchdruckerkunst, der Bücherausstellung und des Buchhandels in allen Stufen, Fort- und Rückschritten während der Wiegenzeit zu verfolgen, die fast in jeder Hinsicht grundlegend gewesen ist bis auf die Gegenwart.« Alapos kritikával ismerteti azokat a munkákat, melyek eddig a német ősnymtatványok betűtípusainak s általában nyomdászati jellegének tudományos megállapítására vonatkoznak, különös elismeréssel emlékezve meg *Burger K.* 1892-ben megindított nagy vállalatáról, a »*Monumenta Germaniae et Italiae Typographica*«-ról. Mindenesetre igaza van Dziatzkonak abban, hogy a nyomdászat legrégebb történetét csak akkor lehet majd megírni, mikor az ősnymtatványok pontos leírásai a legaprólékosabb összehasonlításokat is lehetővé fogják tenni. Ehhez pedig alkalmas munkaerők nagy számának működése szükséges. E fajta munkálatok végzésére kellene létesülni egy Gutenberg-társaságnak. *Molsdorf dr.* a *Fasciculus temporum*-nak (Bürdlin der Zijt) egy Sorg Anton-féle nyomtatvány-töredékét ismerteti. Általán véve az ősnymtatványokra vonatkozó közlemények a tulnyomók ebben a füzetben. *Schorbach Károly Die Buchdrucker Günther und Johannes Zeiner in Strassburg, és Lotharius, liber de miseria humanae conditionis (m. d. J. 1448) und die mit gleichen Typen hergestellten Drucke* címek alatt közöl igen érdekes adalékokat. *Müller Vilmos* a göttingai egyetemi könyvtár XV. századbeli *Biblia Latina*-ját ismerteti. Ugyancsak a göttingai egyetemi könyvtár gyűjteményéből való a Hainnál hiányzó »*Liber horarum canonicarum secundum novam imp. eccl. Bambergensis rubricam,*« *J. Sensenschmidt* és *H. Petzensteiner* bambergi nyomdájának 1484-iki terméke, melyet *Jürges Pál* ismertet, a ki még a goslari városi levéltárból *Priscian* kéziratáról is közöl egy kisebb dolgozatot. A két legterjedelmesebb dolgozat az *Ad. Roquette*-é a német egyetemi- és a *Dziatzko*-é a nagyobb olaszországi könyvtárakról. Mindkettőben szakavatott szemek éleslátása nyilatkozik meg. Inkább praktikus jellegű kér-

déseket vizsgálnak, minők az adminisztráció, dotáció s más ilyenek, s minden jelentősebb tapasztalatukat újabb szempontok előterbe állítására használják föl. A ki a külföldi könyvtárak szervezetét tanulmányozni akarja, ne mulassza el bepillantani a jelzett kötetbe. Ugyancsak *Dziatzko* számol be nagyobb dolgozatban a Gutenberg életét és személyiségét illető eddig ismert adatokról, *Pietschmann Richard* az egyiptomiak írószereiről, különösen a börről és fáról kezd nagyobb dolgozatba, *Mayer Károly* németalföldi népkönyveket ismertet s több kisebb dolgozat foglalkozik nagyobbára nyomdászattörténeti adatok feldolgozásával.

A 7-ik füzet: *Gregorianisch. Bibliographische Lösung der Streitfrage über den Ursprung des gregorianischen Gesanges von Wilhelm Brambach* (1895. 32 l.) a gregorianus ének eredetét törekszik bebizonyítani bibliografiai alapon. Ismerteti a vitás kérdést, mely arra irányul, hogy vajjon melyik Gergelytől nyerték az ismeretes egyházi dallamok és szövegek nevüket. Azután fölhozza a bibliografiai bizonyítékokat s I. vagy Nagy-Szent-Gergely pápában állapodik meg, a ki az egész liturgiára nézve olyan egységes mozgalmat idézett elő, mely a keresztény világot a maga egészében meghódította.

Végre a 9-ik füzet: *Die modernen Systeme von Büchergestellen mit verstellbaren Legeboeden von Dr. Paul Jürges* (1895. VI+30 l.) rajzmellékletekkel ellátva ismerteti az újabb szerkezetű *Dr. Wenker*-féle könyvvállványokat. Széleskörű tapasztalatok alapján s a legaprólékosabb szempontokat sem mellőzve, a különben kisszertűnek látszó dolognak egész fontosságát föltünteti.

A ki a jelzett kérdések közül egyikkel vagy másikkal foglalkozik, nyugodtan folyamodhatik a *Dziatzko*-féle gyűjtemény kötetéhez; olyan lelkiismeretességet és szakképzettséget fog bennük találni, s az adatok olyan gazdasága fogja meglepni, a minőről a mi vázlatos ismertetésünk fogalmat sem nyújthat.

Esztegar László.

Zeitschrift für Bücherfreunde. Monatshefte für Bibliophilie und verwandte Interessen. Herausgegeben von Fedor von Zobeltitz. I. Jahrgang. 1897. Heft. 1. Verlag von Velhagen u. Klasing, Leipzig u. Bielefeld.

Már megemlékeztünk pár szóval arról a vállalatról, melynek célja a bibliofilség összes érdekeit német nyelven szolgálni. Azóta az első füzet már a nyilvánosság elő került s mi szívesen elismerjük, hogy előlegezett bizalmunk és rokonszenvünk teljes mértékben igazolva van. Az új vállalat nem csak üzleti vállalkozás. A ki megindította, valóban magas szempontok és fontos érdekek hatása alatt cselekedett. Komoly törekvés és a kellő szakértelem dicsérik az első füzetet s ennél többre nincs is szükség. A németnyelvű kultúrában van elég erő ahhoz, hogy ilyen vezetés mellett

a kívánatos eredményekre nézve teljesen megnyugodhassunk. S ezek az eredmények mindenképen nagyon fontosak.

Éppen az előttünk fekvő füzet bevezető cikkéből tudjuk meg egész határozottsággal, hogy Németországban a könyvkedvelés sohasem állott olyan magas fokon, a mint azt Gutenberg hazájáról bárki is föltételezné. Az említett helyen a kérdésnek művelődéstörténeti háttere csak jelezve van, hogy aztán a folyóiratnak programja annál plasztikusabban domborodjék ki. Ez pedig nem más, mint a könyvkedvelést általánosítani. Hogy mi mindent foglal magában ez az egyszerűen hangzó programmpont, azt mindazok érteni és méltányolni fogják, a kik egy kissé bepillantottak a bibliofilség sajátos világába, s azok tudni fogják azt is, hogy hányféle szempontnak kell érvényesülni egy bibliofil-folyóirat szerkesztésénél.

Zobeltitz egyesíteni akarja vállalata körül első sorban a német bibliofileket s könnyű elképzelni, hogy a németországi könyvszeres érdekességek rendszeres ismertetése a művészet és művelődéstörténeti új adatok mekkora gazdagodását jelenti. Mert Oktave Uzanne nemcsak udvarias, mikor azt mondja, hogy »l'Allemagne est la première nation du monde pour la consommation des livres et le goût de la lecture . . .« E mellett azonban a dolog természetéből kifolyólag az internacionális jelleg föntartására is nagy gondot akar fordítani az új vállalat. Az első füzet tartalmának rövid regisztrálásából megláthatjuk, hogy mennyiben képes megvalósítani kitűzött programját.

A programot tartalmazó bevezető sorok után *Schreiber W. L.* tanulmánya következik a fatábla-nyomatokról (Die Holztafeldrucke der Apokalypse), melyben rövid áttekintést nyújt ennek a sajátos eljárásnak történetéről s részletesebben fejtegeti az *apokaliptiszisnak* ilyen kszilografikus kiadásait. Összesen hat ilyenről van tudomásunk, melyek három csoportra oszthatók, u. m. egy németalföldre és két németre, s melyek mind egy XIV. századi képes kéziratra vezethetők vissza. Ennek a sajtóeljárásnak (Block-books) korszaka 1460–1520-ig terjed, igazi virágzási kora 1465–1480. Az érdekes tanulmányhoz a középrajnai kiadás 16. lapjának színes másolata s két szövegekőzi rajz van csatolva. Sok becses adatot tartalmaz és több érdekes szempontot érint az *exlibrisek* buzgó tanulmányozójának *Leiningen-Westerburg K. E.* grófnak dolgozata, melyet szintén illusztrációk gazdagítanak. *Zobeltitz* egész tanulmányt ír a könyvek modern kiállításáról művészi becsű czímtáblarajzok bemutatásával. *Hecker Oszkár*nak Boccaccio könyvtára viszontagságairól írt dolgozata a bibliografuson kívül az irodalom és kulturtörténet tanulmányozóját is érdekelheti. Az utolsó nagyobb cikk *Meier-Graefe* terjedelmesebb tanulmányának első közleménye a párisi és brüsszeli könyvpiar jelenlegi állapotáról. Ezek-

után következik az igen élénk kritikai rovat s a rendkívül változatos krónika, melyekben valóban elismerésre méltó körültekintéssel van összehordva minden bibliofil-aktualitás. Az üzleti érdekek szolgálatában külön melléklap (Beiblatt) áll bő hirdetésekkel s a könyvpiac egyéb közölni valóival.

Végezzük Uzanne szavaival: »je suis assuré qu'en un pays de science et d'érudition tel que l'Allemagne, . . . votre revue a toutes les chances de succès . . .«
E—r.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXI. évfolyama IV. füzete** (1897 április) *Bleyer* Jakab A magyar vonatkozású német történeti népénekek című cikkének III. közleményét hozza; *Hegedüs* István az ókori lexikon kiadásának ügyével foglalkozik, *Pecz* Vilmosnak, a lexikon szerkesztőjének körlevele kapcsán. Az **V. füzetben** (1897 május) *Bleyer* Jakab folytatja fentebb említett tanulmányát.

Az **Erdélyi Múzeum XIV. kötetének IV. füzetében** (1897 április 15.) *Ürmössy* Lajos Irodalom az ötvenes években Erdélyben című cikkében a forradalom után Erdélyben megjelent könyvekről, azok kiadásainak körülményeiről mond el sok érdekes adatot. A füzet végén Erdélyi könyvtár cím alatt össze van állítva az ország e részében megjelent, vagy reá vonatkozó legújabb művek bibliográfiája.

A **Grafikai Szemle VII. évfolyama 3. számában** (1897. márczius) *Spitzer* Márk a Budapesten készülõ nemzetközi hírlapkiállítás elmunkálatairól ad hírt. *Lubik* Zoltán befejezi A magyar nyomdászati korszakai című dolgozatát. A vegyes rovatában Svájcz hírlapirodalomáról találunk statisztikai összeállítást.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények VII. évfolyamának II. füzete** a következő tartalommal jelent meg: Dr. *Badics* Ferencz, Az első magyar irodalomtörténetirõ. (II. közlemény.) — Dr. *Széchy* Károly, Péchvárad vagy Farnádi. — Dr. *Körös* Endre, Hugo Károly magyar drámája. — *Tóth* Rezsõ, Fazekas Mihály. (II. közlemény.) — Adattár: Dr. *Décsi* Lajos, Heyden Sebald gyermeki beszélgetései 1531-bõl. (II. közlemény.) — *Lévay* József, Fábíán Gábor levelei Édes Alberthez. (IV. közlemény.) — Dr. *Récsey* Viktor, Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz. (VIII. közlemény.) — *Czékus* László, Jászai Pál naplója. (XIV. közlemény.) — Sz. A. Ad vocem. Supra agnõ. — Ismertetések, bírálatok: Dr. *Váczy* János, Berzse-

nyi Dániel életrajza. (Korda Imre.) — A *III. füzet* tartalma: Dr. *Badics* Ferencz, Az első magyar irodalomtörténetirő. (III. közlemény). — *Thury* József, Krónikáink és a nemzeti hagyomány. — *Bayer* József, Molière L'Avare-jának első magyarosítói. — *Tóth* Rezső, Fazekas Mihály. (III. és bef. közlemény.) — A *dattár*: Dr. *Dézsi* Lajos, Heyden Sebald gyermeki beszélgetéseinek szövege. (III. és bef. közlemény.) — Dr. *Komáromy* András, Adatok Listi László életéhez. (I. közlemény.) — *Lévay* József, Fábíán Gábor levelei Édes Alberthez. (V. közlemény.) — Dr. *Récsey* Viktor, Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz. (IX. közlemény.) — *Czékus* László, Jászai Pál naplója. (XV. és bef. közlemény.) — Ad vocem. — Codexünk forrásai IV. — Ismertetések, bírálatok: Szamota István, A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. (Dézsi L.) — Mindkét füzet végén: Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant* Árpádtól.

A *Századok XXXI. évfolyamának 3. füzetében* (1897 márczius 15.) *Sörös* Pongrácz befejezi *Forgách* Ferencz kortörténelme című forrás kritikai tanulmányát. *Békefi* Remig folytatja az anjoukorbéli székesegyházi iskolák ismertetését. A történetirodalom rovatában *Dézsi* Lajos a középiskolák történetei III. sorozatát ismerteti. — A *4. füzetben* (április 15.) *Békefi* Remig befejezi említett dolgozatát. *Berzeviczy* Egyed a *Berzeviczy* család levéltáráról ad rövid tájékoztatást. Az *5. füzet* (május 15.) irodalmi rovatában *Dézsi* Lajos befejezi a középiskoláink története című könyvismertetését, és *Margalics* Ede megkezdi a horvát történelmi kiadványok repertoriumát.

D. Gy.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XVI. évfolyam, 4. füzet. (1897 április.) *Adolf Schmidt*, Untersuchungen über die Buchdrucker-technik des 15. Jahrhunderts. — *Karl Lechner*, Nachtrag zur Olmützer Agenda des Bischofs Stanislaus Pawlowsky. — *Ferdinand Eichler*, Zu Horns Schrift: »Die Disputationen und Promotionen« u. s. w. — *Recensionen und Anzeigen*: *Albert Maire*, Manuel Pratique du Bibliothecaire. (*Jules Laude*.) *Bernhard Lundstedt*, Sveriges periodiska litteratur. (*Fritz Arnheim*.)

5. füzet. (1897 május.) *C. Haebelin*, Griechische Papyri. (Folytatás). — Erlass betr. die Rangverhältnisse der preuss. Bibliotheksdirektoren und Oberbibliothekare. — *Recensionen und Anzeigen*: *Wilhelm Heyd*, Bibliographie der Württembergischen Geschichte. (*Walther Schultze*.) *M^{se} Schwab*, Bibliographie d'Aristote. (*Fr. Susemihl*.) *Karl Dziatzko*, Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten. (*Dr. Armin Graesel*.) *Andr. Heusler*, Geschichte der

öffentlichen Bibliothek der Universität Basel. (P. Gabriel Meier.) Anton Einsle, *Catalogus librorum in Austria prohibitorum*. (X. Y.)

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalmachrichten.

Deutsche Litteraturzeitung. XVIII. évfolyam, 8. sz. (1897 február 27.) A. E. Cowley and Ad. Neubauer, *The original Hebrew of a portion of Ecclesiasticus*. (J. W. Rothstein.) Wilhelm Arndt, *Schrifttafeln zur Erlernung der lateinischen Palaeographie*. (W. Wattenbach.) — *10. sz.* (1897 márczius 13.) Hinrichs' Fünfjahr-Katalog der im deutschen Buchhandel erschienenen Bücher, Zeitschriften, Landkarten etc. Titelverzeichniss und Sachregister. IX. Band. (A. L. Jellinek.) — *11. sz.* (1897 márczius 20.) Victor Mortet, *Un nouveau texte des traités d'arpentage et de géométrie d'Epaphroditus et de Vitruvius Rufus*. Victor Mortet, *La mesure des colonnes à la fin de l'époque Romaine d'après un très ancien formulaire*. (M. Curtze.) — *12. sz.* (1897 márczius 27.) *Vetus Testamentum Graece. Codicis Sarraviani-Colbertini quae supersunt in Bibliothecis Leidensi Parisiensi Petropolitana phototypice edita*. (O. v. Gebhardt.) Georg Bühler, *Indische Palaeographie von ca 350 a. Chr. — ca. 1300 p. Chr.* (Sten Konow.) Friedrich Panzer, *Bibliographie zu Wolfram von Eschenbach*. (W. Golther.) — *13. sz.* (1897 április 3.) Georg Kaufmann, *Die Geschichte der deutschen Universitäten*. II. B. (Ernst Friedlaender.) — *17. sz.* (1897 május 1.) Emil Friedberg, *Die Canones-Sammlungen zwischen Gratian und Bernhard von Pavia*. (E. Seckel.) — *19. sz.* (1897 május 15.) E. Nagel, *Zwingli's Stellung zur Schrift*. Georg Finsler, *Zwingli-Bibliographie*. (August Baur.) — *20. sz.* (1897 május 22.) Henri Le Soudier, *Bibliographie Française. Recueil de Catalogues des Éditeurs français, accompagné d'une table alphabétique par noms d'auteurs et d'une table systématique*. (A. L. Jellinek.)

Le Bibliographe Moderne. I. évfolyam, 1. szám. (1897 január-február.) Henri Stein, *Fragments d'une théorie générale de la bibliographie*. — Dr. John Kruse, *Bibliographie des musées d'art de Suède*. — *La nouvelle organisation des Archives nationales à Paris*. — H. S., *Note inédite sur Guillaume Fichet*. — *Actualités Bibliographiques*: Henri de Curzon, *Le centenaire de Franz Schubert; bibliographie des ouvrages relatifs à cet artiste*. (Henri de Curzon.) — *Chronique des Archives*: Allemagne. Espagne. France (Archives de la Marine, Allier, Hautes-Alpes, Charente-Inférieure, Corrèze, Finistère, Hérault, Loire, Marne, Orne, Puy-de-Dôme, Rhône, Seine-et-Oise.) Italie. Suisse. — *Chronique des Bibliothèques*: Allemagne. Belgique. Espagne. États-Unis (Chicago, Détroit, Homestead, New-York, Princeton.) France. Grand-Bretagne. Italie. Japon. Russie. Suède. Turquie d'Asie. — *Chronique bib-*

liographique — Nécrologie: W. N. du Rieu. (H. S.) — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. J. R. Scargill-Bird, A guide to the principal classes of documents preserved in the Public Record Office. (H. S.) J. Baudier, Bibliographie lyonnaise. Recherches sur les imprimeurs, libraires, relieurs et fondeurs de lettres de Lyon au XVI-e siècle. (H. S.) Falconer Madan, The Early Oxford Prests; a bibliography of printing and publishing at Oxford. (H. S.) E. W. Moes. De Amsterdamsche Boekdrukkers en Uitgevers in de zestiende eeuw. (H. S.) Paul Ducourtieux, Les Barbou, imprimeurs (Lyon, Limoges, Paris.) (H. S.) M. Schwab, Bibliographie d' Aristote. (H. S.) Alberto Lumbroso, Saggio di una bibliographia ragionata per servire alla storia dell' Epoca Napoleonica. (H. S.) Henri Omont, Bibliothèque nationale. Catalogue général des manuscrits français. (H. S.) Annuaire des Musées scientifiques et archéologiques des Départements. (H. S.) — Livres Nouveaux.

Revue internationale des Archives des Bibliothèques et des Musées. *I. kötet, 1. sorozat: Archives. 3. füzet.* Henri Stein, Le prêt des archives. — *Mélanges:* Ch. M. Dozy, Notice sur les archives des Pays-Bas. — Dr. S. Bergh, Notice sur les Archives de Suède. — *Chronique:* France. (Archives Nationales, Archives du ministère des affaires étrangères, Archives du ministère de la guerre, Archives du ministère des colonies, Archives départementales, Allier, Alpes-Maritimes, Ariège, Finistère, Gers, Haut-Garonne, Hérault, Indre, Savoie, Seine, Seine-et-Oise, Tarn, Vendée. Archives Notariales.) Allemagne. (Aken, Thorn, Weimar.) Belgique. Canada. Espagne. États-Unis. Grand-Bretagne. Italie. (Padova, Rome, Siena.) Pays-Bas. Russie. (Simbirsk.) — *Bibliographie rétrospective des périodiques:* Revista de Archivos, Bibliotecas Y Museos. 1871—1883. (H. S.) Verslagen Omtrent's rijks oude Archieven. 1878—1887., 1889—1893. (H. S.) Archivio della societa Romana di Storia Patria. 1879—1881., 1887., 1890., 1892., 1895. (L.) Archivio Storico Lombardo. 1874., 1876., 1882., 1883., 1889., 1892., 1893., 1895. (L.) Archivalische Zeitschrift. 1896. — *Comptes Rendus:* A Guesnon, La trésorerie des chartes d'Artois avant la conquête française de 1640. (H. S.) F. Castets et Jos. Berthelé, Archives de la ville de Montpellier; inventaires et documents. (H. S.)

I. kötet, 3. sorozat: Musées: 2—3 füzet. S. Reinach. Notice historique sur la formation des Musées d'Athènes. — *Mélanges:* Rafael Altamira, Les Musées Espagnoles. — Arthur Engel, Musées et collections de Barcelone. — *Chronique:* Allemagne (Berlin, Hambourg, Munich.) Antilles. (La Guadeloupe.) Australie. (Sydney.) Autriche-Hongrie. (Kraków, Graz, Reichenberg, Wien.) Belgique. (Anvers, Bruxelles, Tanay.) Bulgarie. (Sofia.) Égypte. (Alexandrie.) États-Unis. (New-Haven.) France. (Béziers, Dijon, Le Maus, Lille, Lyon, Montpellier, Narbonne, Paris, Pontois, Sant-Quantin, Sèvres.) Grande-

Bretagne. (Londres.) Italie. (Cesena, Florence, Milan, Modene, Parme, Ravenne, San-Severino.) Luxembourg. Pays-Bas. (Amsterdam.) Turquie (Constantinople.) Russie. (Moscou, Saint-Pétersbourg.) — Bibliographie rétrospective des périodiques: L'Attheneum Français. 1852—1856. (F. Ch.) — Comptes rendus: Livret-guide géologique dans le Jura et les Alpes de la Suisse. Les Musées scolaires. Catalogue général des reproductions inaltérables au charbon, d'après les chefsd'oeuvre de la peinture dans les Musées d'Europe, les Galeries et collections particulières les plus remarquables. (Henry Lemonnier.) F. A. Gruyer, La peinture au château de Chantilly. Écoles étrangères. (B. Berenton.) Le Gallerie Nazionali Italiane. (Salomon Reinach.) Pierre de Nolhae et André Pérate, Le Musée national de Versailles. (S. R.)

Állandó rovat: Inventaires, catalogues et publications annoncées sommairement.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. VII. évfolyam, 5—8. szám. Ermanno *Loevinson*, Sopra le materie scritte negli uffici pubblici. — Lodovico *Zdekauer*, Lettere di donne del contado senese dirette alla curia del Placito (1468—1511). — Luigi *Callari*, Un proemio inedito di Vespasiano da Bisticci. — Leo S. *Olschki*, Delle biblioteche dalla loro origine fino all'età di Augusto. — Curzio *Matti*, Documenti medioevali del comune di Roma. — Luigi *De Marchi*, La classificazione così detta decimale del sig. Dewey. — Giovanni *Bresciano*, Bibliografia statutaria delle corporazioni romane di arti e mestieri. — **Rivista Bibliografica:** Luigi Fumi, L'Inventario dei beni di Giovanni di Magnavai vescovo di Orvieto e vicario di Roma. (Curzio Mazzi.) — Notizie.

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. évfolyam, 1. fűzet. (1897 április.) Zur Einführung — W. L. *Schreiber*, Die Holztafeldrucke der Apokalypse. — Alfred *Lichtwark*, Der Bucheinband. — K. E. Graf zu *Leiningen Westerburg*, Etwas über Ex-libris. — Fedor von *Zobeltitz*, Moderne Buchausstattung. — Oscar *Hecker*, Die Schicksale der Bibliothek Boccaccios. — J. *Meier-Graefe*, Der gegenwärtige Stand des Buchgewerbes in Paris und Brüssel. — Kritik: W. A. Copinger, Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum. (Adolf Schmidt.) Karl *Dziatzko*, Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten. (S.) Karl *Vollmöller*, Über Plan und Einrichtung des Romanischen Jahresbericht. (—z.) H. C. Andersen, Die Prinzessin und der Schweinehirt. (—g.) Dr. Richard *Wülker*, Geschichte der englischen Literatur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. (—v.) Chronik: Meinungsaustausch. Mitteilungen. Antiquariatsmarkt. — Kleine Notizen. — **Melléklet:** Beiblatt. *I. fűzet.* Kataloge. — Desiderata. — Angebote. — Litterarische Ankündigungen. — Anzeigen. — Bibliographie. — Rundschau der Presse. — Briefkasten. H. S.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

† Szilágyi István, a régi írói gárda egyik tiszteletreméltó tagja, a máramaros-szigeti főiskola nyugalmazott igazgatója, a M. Tud. Akadémia lev. tagja, ápril hó 12-én, hatvannyolcz éves korában elhunyt Máramaros-Szigeten. E nagytevékenységü és sokoldalú munkásságot kifejtett veterán tudósunk, a ki már huszonegy-huszonkét éves korában egymás után nyert a Kisfaludy-társaság pályázatán költeményeivel pályadíjat és dicséretet, s a M. Tud. Akadémiánál 100 arany jutalmat és dicséretet, a mellett szenvedélyes bibliofil és gyűjtő volt s maga után nagybecsü könyv- és iratgyűjteményt hagyott hátra. Évek óta gyűjtögette a Zrinyi Miklósról vonatkozó adatokat és okleveleket, a melyeknek kiadására is készült, ha sokféle elfoglaltsága és a halál ebben meg nem gátolja. Szintén értékes gyűjteményt hagyott hátra eredeti levelekből, jórészt irodalmunk jeleseitől, Aranytól, Tompától stb., a kikhez szoros barátság fűzte, s Aranyhoz való viszonyát különösen hálásan fogja folyton emlegetni az irodalomtörténet, mivel ő volt az, a ki a kezdő írókat folytonosan buzdította és bátorította s később is könyvekkel látta el, s ő unszolta a görög klasszikusok fordítására s az angol nyelv tanulására. Szilágyi 1819 január 7-én született Nagykállóban. Az elemi iskolát szülőföldén kijárva, 1834-ben Debreczenbe ment s itt hat éven át a felsőbb (filozófiai, jogi és theologiai) tanfolyamot hallgatta. 1840-ben esküdt felügyelő és tanító lett. 1842-ben Nagy-Szalontára rektornak hívták meg, a hol két évet töltött. 1844-ben a Szepességre ment, hogy a német nyelvben némi gyakorlatot szerezzen. Kézmárkon Hunfalvy Pállal, a gimnázium egyik tanárával, innen Pestre jöven Petőfivel és több kiváló íróval kötött barátságot. Bécsbe érkezve, az orvosi szakra iratkozott be, de a pályához semmi hajlama nem lévén, már a következő évben Pestre tért vissza, s itt az egyetemen töltött egy félévet s különösen Horvát István előadásaira

járt el szorgalmasan. 1845-ben a máramaros-szigeti ev. ref. liceum a hittan és a természettan tanszékére hívta meg tanárnak s 1850-től kezdve az intézet igazgatását is ő vezette. 1885-ben ünnepelte tanári működésének 40 éves jubileumát s ezután nyugalomba vonult vissza.

Szilágyi irodalmi működése debreczeni tanuló korában kezdődik s első verselési kísérletei a Péczely Józseftől szerkesztett *Lant*-ban jelentek meg; a Kisfaludy-társaságnál 1840-ben *Árpád*, másik évben *Csák és a király leánya* című költeményeivel nyert jutalmat, 1842-ben pedig *Emlékbeszéd* cz. szatirájával dicséretet. Szintén még debreczeni tanuló korábban írta egy másik pályaművét, melylyel a M. Tud. Akadémia pályakérdésére: *Fejtsenek ki a magyar szókötés szabályai* pályázott s 100 arany jutalmat nyert. Munkája 1846-ban jelent meg Pesten. Az 1843-ban hirdetett pályázatra is részt vett; *A magyar ékes szókötésről* írt műve dicséretet kapott, 1846-ban pedig az akadémia levelező tagjává választatott. Későbbi dolgozatai inkább tanügyi, történeti és irodalomtörténeti tartalmuak s nevezetesebbek: *A máramaros-szigeti helv. hitv. tanoda történetének rövid vázlatja* (M.-Sziget, 1858); *A gymnasiumi oktatásügy története a m. helv. hitvallásuaknál* (S.-Patak, 1861); 1860-ban P. Szathmáry Károlylyal együtt a *Szigeti Album*-ot szerkesztette, már előbb Szabó Károlylyal, Szilágyi Sándorral és Lugossyval közösen megindították a *Történeti emlékek a magyar nép községi és magán életéből* cz. vállalatot, melyből összesen három füzetet adtak ki. 1864-től kezdve több éven át szerkesztette a *Máramaros* cz. heti lapot, 1871-ben kiadta *Váradai Gábor országgyűlési levelei*-t két kötetben, 1876-ban a *Máramaros vármegye egyetemes leírása* cz. monografiát szerkesztette stb. Számos cikkei jelentek meg az Uj Magyar Múzeumban, a Sárospataki Füzetekben, Figyelőben stb. Szilágyi irodalmi munkásságánál, mint már említettük, nagyobb jelentőségű azon jótékony hatás, melylyel Arany Jánosra buzdításával és bátorításával volt. Debreczenben iskolatársak voltak s később, midőn Szalontán ismét összetalálkoztak, bizalmas barátság fejlődött ki közöttük, mely csak Arany halálával szakadt meg. Szalontai együttlétük alatt jobbára ő látta el Aranyt könyvekkel, később vele az összeköttetést levelezés útján tartotta fent s mint az Arany hátrahagyott iratai között kiadott harminczegy levél mutatja, Toldi szerelmében Nagy-Lajos nápolyi hadjáratához és több elbeszélő költeményhez a források összerakásával és történeti utbaigazításaival koszorus költőnknek megbecsülhetetlen nagy segítségére volt.

D. L.

Szinnyei József kitüntetése. Ő cs. és apostoli királyi fel-
sége Szent-Pétervárott, f. évi ápril hó 29-én kelt legmagasabb elha-
tározásával idős Szinnyei József, a Magyar Nemzeti Múzeum könyv-
tárőrének, ezen minőségben és az irodalom terén kifejtett tevékenysége
elismeréséül a királyi tanácsosi czímet díjmentesen adományozta.
A nemzeti múzeumi könyvtárban ez a kitüntetés több rendbeli óvá-
cziókra szolgáltatott alkalmat, melyek alaphangját a tisztviselők-
nek Szinnyei József iránt való őszinte tisztelete és ragaszkodása
adta meg. Ebbe vegyült azután a közelebb-távolabb álló tudomá-
nyos és irodalmi körök üdvözteinek hangja, a mi hogy erőteljes
kórussá lett, nem csodálatos azok előtt, a kik Szinnyei József mun-
kásságának természetét ismerik. Igazi bibliografus ő, a ki összes tudá-
sát, rendkívüli munkásságát mind arra használja, hogy másoknak a
dolgán könnyítsen. S ma Magyarországon alig van tudománnyal fog-
lalkozó ember, a ki ne érezte volna az ő segédkezéseinek áldásait.
A Magyar Könyvszemle különben egyik legrégebb munkatársát üd-
vözi benne, s így több czimen csatlakozik azokhoz, a kik méltó ki-
tüntetése alkalmából jó kívánságaikkal fölkeresték. (e.)

Előléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.
A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter *Kollányi Ferencz* magyar
nemzeti múzeumi könyvtárórt a VIII. fizetési osztály 2., dr. *Sebestyén*
Gyula, dr. *Aldásy Antal* könyvtári segédeket a X. fizetési osztály 1.,
dr. *Esztegár László* és dr. *Melich János* könyvtári segédeket ugyane
fizetési osztály 2. fokozatában léptette elő.

Szilágyi Sándor ünneplése. Nehéz volna rövid sorokban
összefoglalni az egyetemi könyvtár nagynevű igazgatójának roppant
munkásságát, rendkívüli érdemeit és mindennek a magyar tudomá-
nyosság szempontjából való ritka nagy jelentőségét. De e helyen,
hol az ő irodalmi tevékenységére majdnem minden oldalon utalás
történik, ez majdnem fölösleges is volna. Most, hogy 70-ik születés-
napjának közeledtén tisztelői lelkes ünneplésben részesítették, az
időszaki sajtóban egész kis irodalom jött létre, mely vele foglalkozik.
Ezenkívül részt vett ebben az ünneplésben az egész magyar társa-
dalom, úgy hogy a Magyar Történelmi Társulatnak június 21-iki rend-
kívüli választmányi ülése valóban zajtalan, de meleg nemzeti ünneppé
lett. Főpontja annak az emlékéremnek átadása volt, melyet különösen
Fejérfataky László, Károlyi Árpád, Thallóczy Lajos buzgólkodása foly-
tán a művelt magyar közönség lelkes érdeklődése teremtett meg, s mely
mint műalkotás Scharff Antal vésőjét dicséri. Azokból a beszédekből,
melyekkel különböző tudományos intézeteink nevében egyes szónokok
e nagy tudóst üdvözölték, ujlag kitünt, hogy mily magas piederstálon
áll Szilágyi Sándor a tudomány emberei előtt, s hogy mennyire
szerencsés a magyar történetírás, mely őt, a vezért még hetvenéves
korában is legbuzgóbb munkásai közé sorolhatja. Az a beszéd pedig,
melylyel az ünnepelt Károlyi Árpád üdvözlő szavaira válaszolt,
majdnem programnak hangzott — egy hetvenéves ember ajkairól.

Adja az ég, hogy még sokat tűzhessen ki magának és másoknak. Mert az általa kitűzött program mindig sikert, diadalt jelent. (e)

Gróf Apponyi Sándor kiváló gyűjtőnket azon kitüntetés érte nemrég, hogy a londoni *Bibliographical Society* megválasztotta őt külföldi tagjának. A társaság alapszabályainak értelmében csak olyan külföldi könyvtárak vagy bibliografusok választhatnak meg külföldi tagoknak, kiknek tagságából előny hárulhat a társaságra. A beltagok (azaz angol és amerikai tagok) száma a 300-at túl nem haladhatja, a külföldi tagok jelen száma 24, köztük 8 kontinentális könyvtár és múzeum.

A köteles példányokról szóló törvényjavaslat a képviselőház előtt. A nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak ügye végre a döntő stádiumba lépett. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a köteles példányokról szóló törvényjavaslatot f. évi június 26-ikán a megfelelő indokolás kíséretében benyújtotta az országgyűlés képviselőházának, mely azt előzetes tárgyalás végett az osztályok mellőzésével a közoktatási és igazságügyi bizottságok elé utasította. A fontos törvényjavaslatot és indokolását legközelebbi füzetünkben behatóan fogjuk ismertetni.

(—rr.)

A magyar irodalom husz éves statisztikája címmel a *Corvina* folyó évi 7. számában igen érdekes táblázat jelent meg *Kislingstein Sándor* könyvészeti alapon nyugvó kidolgozásában, mely a magyar irodalom termékeit 1876-tól 1895-ig minden évről külön, szakok szerint tünteti fel. Ez összeállítás eredményeit, a husz év adatait összegezve, a következő szám adatok tüntetik fel: I. Vegyes tudományos munkák és gyűjtemények. Irodalomtörténet és könyvészet. Művészet 1370 mű. II. Hittudomány. Ájtatossági könyvek. Egyházi beszédek 1800 mű. III. Jog- és államtudományok. Politika. Statisztika 3021 mű. IV. Orvosi tudományok 787 mű. V. Természettudományok 1244 mű. VI. Bölcsészlet 225 mű. VII. Nevelés- és oktatástan. Tanügy. Tornászat. Gyorsírásszat. Ének. Zenészet 1015 mű. VIII. Ifjusági iratok és képeskönyvek 1168 mű. IX. Nyelvtudomány 1660 mű. X. Görög és latin remekírók 411 mű. XI. Történelem. Életrajzok. Emlékiratok. Levelezések. Régészet. Hitregetan 2096 mű. XII. Földrajz. Népisme. Utazások. Térképek 1169 mű. XIII. Mennyiségtan. Csillagászat. Műtan-914 mű. XIV. Hadtudomány. Lóisme. Sport 282 mű. XV. Ipar és kereskedelem 453 mű. XVI. Házi és mezei gazdaság. Erdészet és vadászat. Állattenyésztés és állatorvostan 782 mű. XVII. Költemények 782 mű. XVIII. Regények, beszélyek és tárczacikkek, adomák, mesék 2507 mű. XIX. Színművek. Monológok 720 mű. XX. Naptárak. Évkönyvek. Cím- és névjegyzékek 2040 mű. XXI. Különfélék 826 mű. Az egyes években megjelent művek száma: 1876-ban 1348, 1877-ben 1021, 1878-ben 1199, 1879-ben 823, 1880-ban 961, 1881-ben 1343,

1882-ben 1226, 1883-ban 1146, 1884-ben 1459, 1885-ben 1206, 1886-ban 1816, 1887-ben 1148, 1888-ban 1119, 1889-ben 1187, 1890-ben 1345, 1891-ben 1366, 1892-ben 1327, 1893-ban 1398, 1894-ben 1427, 1895-ben 1407. E húsz év alatt tehát a magyar irodalom összesen 25,272 munkával gyarapodott. (C.)

A brüsszeli nemzetközi bibliografiai értekezlet. A belga kormány védnöksége alatt folyó év augusztus 1—4. napjain Brüsszelben fog a második nemzetközi bibliografiai értekezlet megtartatni, melyre a meghívókat az Institut international de Bibliographie bocsátotta ki. Az értekezleten a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának megbízásából *Esztogár László* dr. könyvtári asszisztens is részt fog venni. Folyóiratunkban már ismertettük a brüsszeli intézet szervezését és az egyetemes repertorium kérdését, melynek megoldása az intézet legfőbb feladatát képezi. Hiszszük, hogy a világ minden részéből összeseregülő bibliografusoknak sikerülni fog ezt a rendkívüli horderejű kérdést sok tekintetben előre vinni. A részvételre jelentkezni lehet a brüsszeli Institut igazgatóságánál (Place du Musée). (—rr.)

Az iparművészet 1896-ban cím alatt a Magyar Iparművészeti társulat kiadásában milleniumi emlékkönyv jelent meg, melyet a társulat megbízásából *Ráth György* elnök szerkesztett, *Györgyi Kálmán* társ. titkár segítségével. *Ráth György*, a kiváló bibliofil sokoldalú irodalmi tevékenységének e legújabb terméke sok olyan dolgot tartalmaz, mely tárgyánál fogva folyóiratunk olvasóközönységét is közelről érinti. Ezek között első helyen áll magának a szerkesztőnek »Magyarországi könyvtáblák a kiállításon« című dolgozata, mely a középkori könyvkötés technikájának sok eddig tisztázatlan kérdését nagy tárgyismerettel taglalja és a Korvin-kódexek kötési felől egész önálló eredményekre jut. *Varju Elemér* »A könyvkötészet« czimen a kiállításon részt vett hazai könyvkötőink termékei felett tart szemlét, ügyes, ötletes modorban sok megszívlelni való megjegyzést téve izlésükre, munkájuk technikai kivitelére. *Dr. Prém József* a Magyar Múbarátok köre készülöben levő monumentális kiadványáról, a »Magyar Műkincsek« cz. vállalatról ír. *Divald Kornél* rajzok, festmények és művészi kiadványok tárlata cím alatt Gerlach és Schenk bécsi kiállítását ismerteti. *Ráth György* fent említett cikkeről, mely külön kiadásban is megjelent, szakirodalmi rovatunkban fogunk bővebben megemlékezni. (—rr.)

Asbóth Oszkár dolgozata az 1494-iki glagol misekönyvről, melyet folyóiratunk múlt évi folyamában közöltünk, kivonatban megjelent a Jagić által V. szerkesztett »Archiv für classische Philologie« XIX. kötetében, honnan a szerző azt külön füzetben is kiadta.

Magyar Kritika czimmel folyó évi október havának 1-én havonként kétszer megjelenő folyóirat indul meg, melynek célja, hogy szakszerű és igazságos bírálatok útján tájékoztassa a közönséget a magyar szépirodalom, valamint a tudományos irodalom minden

fontosabb jelenségéről. A folyóirat könyvészeti rovatában megemlíti a magyar irodalom minden termékét s figyelemmel lesz a külföldi irodalmak jelesebb és reánk nézve fontosabb termékeire is. E mellett minden érdemesebb magyar munkáról arra hivatott szakember tollából beható és elfogulatlan bírálatot közöl. A szerkesztő (és egyuttal kiadó) bizottság tagjai: *Áldásy Antal, Balassa József, Benedek Elek, Gárdonyi Géza, Heltai Ferencz, Juba Adolf, Lázár Béla, Nyári Sándor, Roboz Andor*. Felelős szerkesztő: *Benedek Elek*. A »Magyar Kritika« előfizetési ára egész évre 5 frt, fél évre 2 frt 50 kr. A szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest, VII., Rottenbiller-utca 5. a. Az új vállalatot, mely irodalmunkban régóta érezhető hiány pótlására van hivatva, ajánljuk t. olvasóközönségünk figyelmébe.

Thaly Kálmán úrnak a Magyar Könyvszemle 1896. évfolyam utolsó füzetében 340. lapon közölt felszólítására nézve van szerencsém felvilágosítul közölni, hogy a »Thaly« név »Thal« genitivus alakja. A szóban forgó mű 1588-ban jelent meg, czíme »Hortus medicus et philosophicus in quo plurimarum stirpium breves descriptiones etc. Autore Joach. Camerario. Item Sylva Hercynia . . . a Joanne Thalyo Medico. Francof. ad Noenum 1588.« Thal János nordhauseni orvos volt.

Dr. Schwarz Ignác.

Kérelem. *Székely István Chroniká-jának* (Krakkó, 1559) egy példánya a mult század első felében *Szatmári Pál* kassai könyvkötő és református kurátor birtokában volt, ki ezen könyvhöz kötött tiszta lapokra a kassai ref. egyház az időbeli nevezetesebb eseményeit feljegyzette. Később e könyv a kassai ref. egyház birtokába jutott, de a mult század végével nyoma vész. Tiszteletteljes kérelemmel fordulok azért mindazon t. könyvtártulajdonos urakhoz és szakférfiakhoz, kiknek a nevezett munka birtokukban vagy kezük ügyében van, méltóztatnának utánna nézni, vajjon nem lenne e valahol feltalálható ezen példány; s amennyiben feltalálható lenne, kegyeskednének engem értesíteni, illetőleg a kassai ref. egyház történetére vonatkozó azon nagyfontosságú jegyzeteket eredetiben vagy másolatban velem közölni esetleg lemásolásukra nekem engedélyt és alkalmat adni. Kassa 1897, június havában. *Révész Kálmán*, ev. ref. lelkész.

V. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1897 JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1897. ÉVI FOLYAM.

III. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1897.

TARTALOM.

	Lap
Erdélyi Pál. A British Museum és könyvtára. (Második, befejező közlemény.)	225
Kropf Lajos. Bihisti török krónikája	246
Ráth György. A Korvina önálló könyvkötési stílusa. (A szöveg közt 3 ábrával.)	250
Dr. Esztegar László. A brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferencia	266
Dr. Illéssy János. Mathesy István váci püspök könyveinek leltára 1591-ből	276
M. S. Könyvtártörténeti adalék	277
Külföldi Szemle. A berlini kosztüm-múzeum könyvtárának szakrendszere. Dézi Lajostól.	279
Tárcza. A köteles példányok ügye az országgyűlésen. (Első közlemény.) Évnyegedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1897 április 1-től június 30-áig	283 297
Szakirodalom. Dézi Lajos. Heyden Sebald Gyermekek beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Ism. <i>Dr. Melich János.</i> — G. Mazzatinti, Gli archivi della storia d'Italia. Vol. I. fasc. 1. Ism. <i>Á-y.</i> — Repertorium germanicum. IV. Pand. I. Ism. <i>Áldásy A.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philológiai Közlöny, XXI. 6—7., Erdélyi Múzeum, XIV. 6—7., Grafikai Szemle, VII. 5—8., Századok, XXXI. 7.) Ism. <i>D. Gy.</i> II. Külföldi folyóiratok. (Centralblatt für Bibliothekswesen, XIV. 6—7., Le Bibliographe Moderne, I. 2., Revue des Bibliothèques, VII. 1—4., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi, VII. 9—12., Zeitschrift für Bücherkunde, I. 2—3.) Ism. <i>H. S.</i>	303
Pulszky Ferencz. (Nekrolog.) E. L. -től	315
Vegyes Közlemények. Magyar bibliografiai Társaság. Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmányutai. A budapesti egyetemi könyvtár forgalma. (<i>K.</i>) Hazakerült Korvin-kódex. A jászóvári könyvtárról. Kereskedelmi és ipari közkönyvtár. (<i>R.</i>) Érdujhelyi Menyhért	316
Melléklet. A hazai hírlapirodalom 1897-ben. A magyar hírlapirodalom. <i>Id. Szinnyei Józseftől.</i> II. A nemmagyar nyelvű hírlapirodalom. <i>Kereszty Istvántól</i>	1—38

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1897 június 15-től szeptember 30-ig beküldték:

Az 1897. évi folyamra: Concilia Emil, Thallóczy Lajos.

A BRITISH MUSEUM ÉS KÖNYVTÁRA.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

Az angol szellemnek összefoglaló ereje és egyetemességre hajló volta, tisztánlátása és gyakorlati érzéke a könyvtár jelentőségét hamar fölfogta, megbecsülte és az egyesült királyságban beleállította, az óceánon túl szinte erőszakkal ültette bele a tudományos és mindennapi életbe. A könyvtárt hozzá alakította a körülötte folyó világhoz: az általános művelődésnek s a tudományos munkásságának könnyen szolgálatra kész eszközévé tette. Fölfogása szerint minden könyvtár annyit ér, a mennyire használják és a mennyire ki tudja elégíteni közönsége igényeit, szóval, a mennyire beleilleszkedett a mindennapi életbe. A könyvtár célja, hogy terjeszsze a közművelődést, s alkalmat adjon mindenkinek, hogy magát akár általában, akár egy tudományos disciplina körében művelhesse. E szerint minden irányban gyakorlati s mindenki számára hozzáférhető akar lenni. London maga sokkal többet olvas, az angol közönség sokkal inkább műveli magát, mint bármely főváros a kontinensen, vagy bármely más közönség. Könyvtári forgalmának statisztikája, épen úgy mint könyvtárainak statisztikája igazolják ezt az állítást, a mit az idegen első pillanatban is meglát, ha a könyvtárba járó angolt figyelemmel kíséri. Ennél fogva Anglia s főként London viruló és élénk könyvtári életet él, s a főváros példája nem marad hatás nélkül a vidéken sem. Az angol életnek nem csupán nagy vagy szakkönyvtárakra van szüksége, hanem mindenféle könyvtárra. Egyesületek, intézetek, hatóságok és tudományos testületek könyvtárai, ép úgy, mint a kontinensen, veszik körül a nagy s a szakkönyvtárakat. S ezek mindannyija meghatározott célt tart szeme előtt s külön olvasó közönséget foglal le, mégis mindamellet a könyvtárak nem merítik

ki ama feladatokat, melyekre az angol közönségnek szüksége volt. E szükségletek teremtették meg a londoni életnek két érdekes könyvtári specialitását; az egyik a Free Public Library, a másik a Subscriptions Library, melyek egészen angol alkotások.¹ London

¹ A *Free Public Library*-k alapját az az adó-penny teszi, melyet a törvényhozás kötelezőleg rótt ki az adó minden fontja után a nyilvános, ingyenes könyvtárak czéljaira. Kerületenkint vannak föllállítva, s egész napon keresztül mindenki számára nyitva vannak. Van bennük ujságszoba, a hol a napi és heti lapok legfrissebb kiadásai olvasó-támlányokon vannak elhelyezve; van bennük külön olvasó-terem a folyóiratok és külön a könyvek számára, a melyben a kéznél lévő nyomtatott katalógusból mindenki szabadon kér és kap kiállított térítvénye ellenében olvasni valót. A katalógus főbb szakmák szerint van rendezve s benne minden mű a számsor egy tagjával van jelölve, s e számok azonkívül külön-külön kis fatáblácskákra vannak egyenkint két (vörös és fekete) színben fölírva. E számokkal jelzett fatáblácskák megfelelő keretekben folyó számuk szerint vannak elhelyezve s e keretek a könyvtár anyagát tevő művek számait mind magukban foglalják. Az idegenek föltűnik, hogy e számok hol fekete, hol vörös színben vannak a keretekben kitéve, a katalógus vagy az ismerős vezető megmagyarázza, hogy a vörös szám azt jelenti, hogy az illető mű, mely a katalógusban vele jelezve van, használatra kiadatott, a fekete szám azt jelenti, hogy az illető mű kapható. Ez intézkedésnek gyakorlati értéke az hogy a könyvtár az olvasóval magával végezteti el a keresést s azzal együtt fölmenti a szolgálattévő tisztviselőt, hogy hiába való munkát s időt veszítsen, melyet az angol pénzértékben számít. Meglátogattam néhány ilyen könyvtárt, a napnak különböző szakaszaiban, s mindenkor nagy olvasó közönséget találtam minden termében. A közlekedés szabad, a bánásmód udvarias és liberális.

A *Subscriptions Library*-t (London-Library, St James's Square) aláírói tartják fönt. Egészen angol intézmény, mely mindenben magán viseli az angol közönség jellemvonásait: hogy művelődést kedvelő, gyakorlati és áldozatkész. Tagja, illetőleg aláírója lehet minden gentleman, kit a választmány fölvesz, a ki 1—3 fontnyi összeget fizet évenkint a könyvtár szükségleteire, vagy nagyobb összeggel járul annak czéljaihoz. Ennek fejében szabadon kölcsönözhet ki könyvet, még pedig nemcsak Londonban, hanem a vidéken is. Lényege szerint egy nagy kölcsön-könyvtár, melyet a használó közönség tart fönt. S ez a könyvtár nagyon tekintélyes gyűjtemény, még az angol viszonyok szerint is. Jelenleg 2323 tagja van, a kik után 5578 fontnyi jövedelmet vesz be. A könyvtár 1840-ben alapított, az elmúlt évben 170,000 kötetet foglalt magában, melyhez egy évi gyarapodás fejében 5124 kötet s ezer apró nyomtatvány csatolhatott. Mult évi forgalma 118,583 kötetre terjedt. Most új palotát épített melyre 17,000 fontot irányzott elő, s könyvszerzésre 1668 fontot fordított. Katalógusa most készül, anyagának fele már elő is van készítve. E könyvtár közönségét főleg a honoratiorok teszik, választmányában (committee) az angol tudományos- és közélet legkitünőbb tagjai szerepelnek. Jelentősége az, hogy

maga főszéke az angol könyvtáraknak s ezek úgy vannak berendezve, hogy az angol közönség magát minden irányban kielégítheti. A British Museum univerzális könyvtárán kívül egymást váltják a különféle nagy könyvtárak, melyeknek mindnek megvan a maga külön közönsége. Ezekben óriási könyvanyag van felhalmozva, s könyvtárnak és könyvnek arányai ép olyan szokatlanok és nagyok, mint a londoni életnek minden dimenziója.¹ Ezek a viszonyok

a nagy könyvtárak helyett magára veszi a házon kívüli forgalmat, s miután azok nem kölcsönöznek ki, pótolja ez irányban azok működését. Így pl. a British Museum könyvtára sem ad ki könyvet, s a közönség otthoni használatra tudományos könyveket a kisebb szakkönyvtárakból, olvasmányokat a Subscriptions Libraryból visz haza.

¹ London könyvtárai a British Museum univerzális könyvtárán kívül: London-Library (Subscriptions L.) 175,000 kötetel, aláírók számára könyvkölcsönzéssel; a Library of University Colleges (egyetemi könyvtár); Guildhall Library 110,000 nyomtatvánnyal, 500 kézirat, Sion College L. 60,000 kötetel; India Office L. 50,000 nyomtatv. 10,000 keleti kézirrattal; Patent Office L. 80,000 kötetel; Lincolns Inn. L. London legrégebb könyvtára, alapított 1797-ben, 150,000 kötet nyomtatvánnyal s körülbelül 5000 kézirrattal; Gresham College L. az angol zene történetének nagyon gazdag gyűjteménye; a Royal Society könyvtára 45,000 nyomtatvánnyal, főként exakt tudományokra; Royal Institution of Great Brittan 60,000 köt.; Anthropological Institution 5000 köt.; Society of Antiquaries of London (1572) régiségtani, topografiai művekkel; Asiatic Society, 12,000 kötetel, 1240 kézirrattal; Royal Astronomical Society 10,000 köt.; Royal Geographical Society 50,000 kötetel, 100,000 térképpel, 10,000 fotográfiával; R. Zoological Soc. 15,000 köt.; R. Pharmaceutical Soc. 10,000 köt.; R. Numismatical Soc. 5000 kötetel stb. Külön kell megemlíteni az Art Library of South-Kensington Museum-ot, mely 30,000 kötetnél többet foglal magában, azonkívül igen gazdag rajzokban, illusztrációkban, van 20,000 metszetnél többje, 35,000 fotográfiája, minden irányu művészeti tárgyról. E jegyzékben, mely inkább tájékoztató, mint kimerítő, nincsenek fölvéve a kisebb tudományos társulatok könyvtárai (Linnaean Soc. botanikai könyvtár stb.) s az úgynevezett Circulations Libraryk (kölcson-könyvtárak), melyek között a Mudie Select Libraryje a leghiresebb. De már ez a rövid kimutatás is föltüntetheti a könyvtári életnek arányait s a könyvtárak jelentőségét Angliában, illetőleg Londonban. Nyilvánosan magyarázza egyúttal a közönségnek megoszlását az egyes tudomány-szakokat képviselő szakkönyvtárak között, továbbá, hogy a kölcsönzést a nagy nyilvános könyvtárak nem kénytelenek a maguk feladatai közé számítani. Még csak egy megjegyzést teszek e pont alatt: hogy a londoni könyvkereskedelem nem aggódik azon, hogy a számos nyilvános könyvtár a kereskedelmi forgalom kárára van, ellenkezőleg arról győződött meg, hogy bennük biztos vásárlókat talál, a kiket kiadási üzletébe úgyszólván belevon. Minde megfigyelések és összeállítások érdekes perspektívát nyitnak meg

szükség szerint gyakorlativá teszik a könyvtári kérdést s nem engedik, hogy az elméleti mezőn bolyongva. álmódzóvá és tervezgetővé legyen. Megkövetelik a munkafelosztást, — London telve van szakkönyvtárakkal, — megkövetelik az időkinéltést, — minden könyvtár siet kiadni katalogusát, — megkövetelik a hely és kezelés kiméltését, — az angol könyvtárak belső szervezete, illetőleg anyagának elhelyezése a legegyszerűbb s minden irányban a leggazdaságosabb. E miatt az angol könyvtárakban a magazin-rendszer jó formán állandó, a czédula-katalogusok, mint helyet foglalók és költségesek, nem igen vannak gyakorlatban. Az új anyag földolgozása is a lehető legegyszerűbb, nem bürokratikus, hanem gyakorlati. Az angol földfogásban élő meggyőződés, hogy minden intézmény annyit ér, a mennyire megbízhatók és lelkiismeretesek annak vezetői: az emberek. Innen van, hogy ott az élet és iskola az embernek minden irányban való kiképzésére törekszik, s mindazt határozott ethikai alapon. Az angol közönség komoly és kötelességtudó, szorgalmas és megbízható, e szerint könyvtáraiban is, akár mint hivatalnok, akár mint olvasó, egyformán komolyan veszi és végzi földadatait. Csak ily közönséget lehet abban a kedvezményben részesíteni, hogy a books of references-t aggodalom nélkül kezére bocsássuk, a mint például a British Museum olvasótermében is 20,000 kötetnyi segéd-könyvtár áll szabadon a kutató rendelkezésére. A szabadságnak ily mértékétől persze minden más könyvtár irtózik, kivéve az angolt s az amerikaiat. De irtózik más szabadelvű intézkedéstől is, a mely az angol könyvtárak berendezésében annyira bevált. Ilyen például a napi használatra kiadott könyvek korlátozása, melyet a British Museum nem ismer. Ott mindenkinek annyi művet adnak ki, a mennyit kér. Nekem volt olyan napom, a mikor 65—70 kötet is megfordult a kezemen. Mindez persze egészen más szellemet jelent, mint a mely a kontinentális, különösen a német könyvtárak életében uralkodik.

A könyvtári tudománynak és gyakorlatnak a mi szemünkben a németek az irányadók, nem minden ok nélkül. Első mes-

arra, hogy az angol életben a könyvnek általában milyen szerepe van, s különösbbe, hogy a könyv micsoda hatást gyakorol a közönségre. Az egyetemes művelődés s a kultúra iránt való érzék felköltésében és táplálásában a könyvtáraknak kétségtelenül nagy részük van, s a hatásuk alatt erőre nyert kultúra visszahat a könyvtárak s a könyvtári élet fejlődésére is.

tereink ők voltak, tőlük vettük át múzeumi könyvtárunk rendszerét, szakirodalmukból merítettük és folyóirataikból gazdagítottuk ismereteinket. Földrajzi helyzetünk, s állami életünk mellett főként a német nyelvnek általánosabb elterjedése okozta, hogy főképen rájuk támaszkodtunk. Ez kétségtelenül egyoldalúvá tette könyvtári disciplinánkat s magunkat szinte elzárt minden más hatás elől. Mert a német szellem exkluzív s hajlandó némi önteltségre, a mi miatt folyóiratai és szakkönyvei ugyan megszűrve, vagy csak summásan foglalkoznak idegen viszonyokkal.

Igy történt, hogy a British Museumról s annak világhírű könyvtáráról a nagy általánosságokon kívül alig tudtunk valamit. Szinte kivételesen olvastunk egy-egy rövid közleményt, melyben vásárlásairól valamelyes száraz híradást, forgalmának statisztikai adatait, vagy kiadványainak megjelenéséről szóló szűkszavú közlést vettünk. Legtöbb esetben csak példaként szerepelt, az elégedetlenek hivatkoztak rá, hivatalnokainak magasabb fizetéseit emlegetve, vagy a kulturának igaz barátai emlékeztettek ama fejedelmi bőkezűsége, melyben az angol nemzet ezt az intézetet ellátja.

Ez a jelenség annál föltünőbb, mert a British Museum könyvtárát eléggé emlegették régebben még a németek is. Ismertették anyagát, fejlődésének egyes korait, kitünő könyvtárnokait, különösebben Athony Panizzit s annak működését, mely a British Museumban eltörülhetetlen nyomokat hagyott maga után. Mikor még a németek könyvtári viszonyai kevésbé voltak fejlettek: hivatkoztak az angol nemzetre s emlegették Panizzit s mindazt, a mivel ügyükre példaadó hatást reméltek, mikor azonban mind jobban kialakult a saját könyvtári életük, s annak teoretikus szelleme és kötöttsége mind jobban távolodott az angol könyvtári életnek nyíltságától és gyakorlatiasságától, megelégedtek rövid hireinek reportszerű közvetítésével. A német szellem pedanteriája, mely a szisztematizálásban s a részlet-kérdések analizisében olyan jellemző s annyira ismeretes, képessé tette őket, hogy jó könyvtárnokok lehessenek. De ugyanaz a pedáns szellem kialakította a különféle zárt teoriákat s megkövetelte az elméletiségnek szoros kultiválását, s azt tevén, megnehezítette, hogy elméletüknek gyakorlatra váltása könnyedén és független szabadsággal történjék meg. Ily módon erősek az elfogadott rendszernek szigorú alkalmazásában, de komolyságuk és hivatásuknak elfogult túlbecsülése egy-

oldalúan fejlett, úgy hogy a könyvtárakat inkább önálló, tudományos czélnak tekintették, mintsem a tudományos élet egyik tényezőjének; innen van, hogy a németek könyvtári disciplinája minden izében merev, iskolás, mintha a szellemi életnek vezetője, nem kísérője akarna lenni. Ez az elméleti fölfogás, bármilyen nehezeére esik, kénytelen követni a gyakorlati életet s alkalmazkodni annak mindennapi következményeihez, de szívesen burkolózik tekintélyébe s pedáns szigorúsággal dolgozza ki a legapróbb részletkérdéseket is.

A modern értelemben vett könyvtári disciplina régebbi ugyan Angliában, mint Németországban, de ott nem ment tovább a gyakorlati czélok kielégítésénél, itt teljesen elméleti tudományra fejlődött, melynek gyakorlati alkalmazásában szövevényesnek és kimértebbnek kellett lennie. Alig van Európában tudományosabb színű könyvtári élet, mint Németországban. A németiségnek egyesítése e tudományos disciplinába egységet teremtett, s e módon e tudomány is szinte majdnem politikai tényezővé vált. Ma a német könyvtárnok meg van arról győződve, hogy Berlinben, Lipszében, Münchenben vagy Drezdában, mindent megtalál, a mire szaktudományában szüksége van. Nem is igen tekint a külföldre, mely Anglia és Amerika kivételével jóformán utánna indul. Ha a katalogizálásnak tudományos szisztémáját keresi, Berlinbe megy; ha a könyvtárnak technikai kérdéseiben akar felvilágosítást szerezni, Lipszét látogatja meg; ha egy szigorúan zárt rendszert akar megismerni, Münchenben megtalálja s ha a könyvtári anyagnak modern publikálását szeretné megtanulni, Drezdához fordul. Mit is keresne a British Museumban, melynek még czédula-katalogusa sincs, annál kevésbbé törődik azzal, hogyan őrizze és kezelje czéduláit, s nem gondol a föltalálókkkal, a kik új meg új tokokat és tartókat hoznak forgalomba! Ha szabad egyéni benyomásokról szólnom, a berlini királyi könyvtárban némi elfogultsággal nyúltam Kant után, a British Museumban bizalmasan vettem elő Shakespearet, mintegy öntudatlanul is hódolván ott a kategóriák rideg szellemének, itt a költészet szabadságának.

Ha könyvtári tudományunkban tanító mestereink így vannak a British Museummal, nekünk, a kénytelen tanítványoknak, nagyon nehéz dolgunk akad, ha idehaza akarunk elkészülni arra, hogy a British Museumot meglátogathassuk. *Simonyi* Ernőnek

Londoni Okmánytárához¹ adott bevezetésén kívül alig van mire támaszkodnunk. Az egyetlen magyar könyvtárban az intézetnek még neve sem fordul elő és sem a magunk szempontjai, sem az általános disciplina szempontjai után hiában vadászunk kézen forgó könyveinkben. Van némi szatira abban, hogy a jobb úti-könyvek bővebb tájékoztatást adnak, mint a minálunk forgó szakirodalom s hogy könyvtárnok-embernek azzal a készüllettel kell útjára indulnia, a mit innen merít. Ennek oka első sorban az, hogy a British Museum s könyvtárának publikációi csak kivételesen, egy-egy véletlenül ide került kötettel vannak nyilvános könyvtárainkban képviselve. Az meg még álomnak is merész volna, hogy e nagy arányú publikációkat mind megszerezhessük. Így azután jóformán készülletlenül kell a magyar könyvtárnoknak a British Museum kapuján kopogtatni, csak az a szerencséje, hogy ott liberális, nyílt fogadtatásra s őszinte és szives felvilágosításra számíthat. Mind a mellett mégis nehéz helyzete van, mert az útbaigazítások nyomán halad ugyan, de egy teljesen ismeretlen könyvtári világba kell magát beledolgoznia.

A British Museum könyvtára, mióta a Sloane gyűjtemény anyagával, a Harley s a Cotton kéziratokkal alapja le volt rakva, egyenletesen és zavartalanul haladt a maga útján. Híven követte ama szempontokat, melyeket a múzeum összesége s így a könyvtár is maga elé kitűzött. Jelentékenyen gazdagította, folytonosan rendezte és mind intenzívebben gondozta gyűjteményeit, a lehetőség szerint földolgozta anyagát és mindjobban iparkodott alkalmazkodni az élet követelményeihez. Hamar tisztába jött azzal, hogy a közönség számára él s gyűjteményeit nem a gyűjtőknek elzárkozó szenvedélye kedvéért, hanem a közönség s a kultúra érdekében kell gondoznia, gyarapítania és ápolnia. E tudat magától szabta meg irányát és tevékenységét, és pedig két feladat: az olvasóterem s a katalogus megoldására. Az olvasóterem lett tehát első sorban s mindenkor főgondja s történetének legjelentékenyebb emlékei, működésének emlékezetesebb mozzanatai az olvasóteremhez fűződnek. Csak következetes volt tehát kiszabott irányához, midőn olyan olvasótermet építtetett s abban olyan gya-

¹ Magyar Történelmi Okmánytár londoni könyv- és levéltárákból 1511—1717. Pest, 1857.

korlati adminisztrációt szervezett, a mely azt a legszabatosabb s a legtudományosabb munkálkodás színhelyévé alkalmassá tette. Az olvasóterem kézi könyvtárának többször kiadott katalógusában a bevezető rész történeti visszapillantást ad az olvasóterem múltjából s részletesen ismerteti az idők folyamán a felmerülő szükségek szerint alakult fejlődését. Milyen tanulságos e vázlat végig kísérése s mennyi eszméltető van abban, mikor mintegy a szemünk előtt folyik le az a hosszú időre terjedő küzködés és forrongás, mely végre ki tudott alakulni. S ez mutatja legjobban, hogy a múzeum mennyire rajta volt, hogy könyvtára az élethez simúljon s mennyi küzdelembe került, mig mai helyzetét megteremthette.

A könyvtárnak az olvasóterem s a dolgozó helyiségek, ha szabad azt mondanom: a szive. Benne él s érte van minden. Azért a négy-ötszáz emberért, a ki ott naponkint megfordul s átlag 2500—3000 művet használ, a mi évi forgalmában egy millió kötetet fölöz; azért a közönségért, a mely hozzáfordul mindenkor, ha valamiben nem tud eligazodni. Ennek épült meg ez a hatalmas kupola, mely alatt kényelmesen egyszerre 485 olvasó dolgozhatik; ennek állítottak össze egy 20,000 kötetből álló kézi könyvtárt, melyet mindenki szabadon használhat; ennek írták egybe a gyűjtemény egész anyagáról szóló nagy inventáriumát, mely 2000 nagy folio kötetet tesz ki, s ennek adták ki eddig 600 kötetnyi katalógusát. Milyen nehezen jutott dülőre a katalógus kiadásának harmincz esztendőn keresztül vajúdó ügye! S ma, a mit ezelőtt negyven esztendővel megvalósíthatatlannak hittek, már majdnem megtörtént. A múzeum kiadja az egész nyomtatott anyagnak katalógusát, s ha valami különös esemény nem lép közbe, e századdal együtt bevégeződik e roppant mű. 1856-ban, mielőtt az új olvasótermet megnyitották, Londonban nagy kérdés volt az olvasóterem s a könyvtár berendezése s ezzel kapcsolatban a többi között a katalógus kérdése. Ennek egész kis irodalma nőtt s a vélemények megoszlottak a felett: kell-e nyomtatott katalógust adni a nyomtatott művekről, vagy nem. Egy röpirat¹ a többi között a nyomtatott katalógus ellen foglalt állást, s így argumentál. »Bizonyos, hogy nyomtatott művekről nyomta-

¹ The art of making Catalogues of libraries etc. (London, 1856.) 8-r. 60 l.

tott katalogust adni ki, bármilyen tetszetős is a gondolat, nem érdemes, mert arra nem lehet reménység, hogy egy nagy könyvtár nyomtatott katalogusát, mely annak pontos állapotát mutassa meg, elkészíthessük, mert e tény a könyvtár fejlődésének megállapodását jelentené. De azért se lehet illet kiadni, mert annak készítése megzavarja vagy akadályozza a könyvtár rendes kezelését, de még azért sem kell, mert majdnem lehetetlen. 800,000 kötetet véve a számítás alapjául (ennyi volt a könyvtár állaga 1856-ban), a következő nagy számokat hozza ki. Ha minden czimmásolatra öt sort veszünk fel s minden sorba 70 betűt, így egy cím 350 betűt tenne ki; egy lapra 16 címet, azaz 80 sort számítva s egy kötetre 1000 lapot véve föl, az egész mű 250 kötetet tenne index nélkül, a mi magában 4.000,000 rendszavat 20 kötetben tenne ki.« Ime ez a lehetetlennek látszó terv megvalósulása küszöbön áll, pedig nem 800,000 könyvczimmal, hanem annak kétszeresével, s nem 250 kötetre tervezve, hanem szintén kétszer annyira s ma már 513 kötet (part) van kiadva, melyből az 1880-ban lezárt törzsgyűjteményre 323, az 1880–1888 folyó növedékekre 190 kötet (part) esik.¹ Hogyan volt ez lehetséges? Először is lemondtak arról, hogy minden könyvnek bibliografiai czimmását vegyék, hanem megelégedtek egy kisebb, bár teljes czimmal s leírással, a mi az illető művet azért teljesen fődözte; azután az 1880 évet határpontnak tekintve, két irányban egyszerre indult meg a munka, és pedig úgy, hogy az 1880-ig birt anyagot, mint törzskönyvlárt, a meglévő írott katalogusok alapján katalogizálva készítették nyomda alá s vele együtt a szaporulatot rendszeren földolgozva, külön sorozatban adták ki. Így folyt a munka e kétős sorozatban s folyik ma is, mi által remélhetőleg 1900-ig elkészül az egész katalogus, s azzal megvalósulhat az angol könyvtárnokoknak egy legújabbán fölmerült terve is, hogy a katalogus

¹ General Catalogue of the British Museum Library, 1881. XIV parts, 1882. XIII, 1883. XVII, 1884. XXX, 1885. XXXVI, 1886. XXXVII, 1887. XXVIII, 1888. XXI, 1889. XVIII, 1890. XXI, 1891. XXIII, 1892. XXIII, 1893. XIX, 1894. XXII, 1895. XX parts. Ára az egész sorozatnak 61. font 8 silling. (734 frt 40 kr.).

Catalogue of the Accessions to the British Museum Library. 1880. XX p. 1881. XXIX. 1882. XXV. 1883. XVI. 1884. XXII. 1885. XXII. 1886. XVIII, 1887. XIX, 1888. XIX parts. Ára az egész sorozatnak 32. font 8. silling. (386 frt 40 kr.).

alapján megcsinálhassák az egyetemes könyvészetnek összefoglaló katalógusát. Valóban nagy vállalkozás, de az angol pénz és szorgalom előtt talán ez sem lehetetlen. E nagy tömegű kiadásból, hogy gyakorlatiabbak lehessenek, a nagy katalógusok jelentékenyebb rendszavait különnyomatban is a közönség kezébe adták.¹ Az olvasó alig gondolhatja meg e roppant munkát, de annál könnyebben beleszokik annak használatába. S mennyire meg van könnyítve ezzel úgy a kutató helyzete, mint a kiszolgáló személyzet munkája. S ebben is mennyire gyakorlatiak s mennyire kerülnek a könyvtári élet misztikumát, midőn a címek mellett mindjárt adják az illető mű könyvtári jegyét, a mi egyúttal a könyvnek helyét is jelenti, lévén ez a lenézett »Standorts Katalog«. Képzeljük el első sorban magát ezt az impozáns katalógust, térbeli terjedelme s anyagának roppantsága szerint, s gondoljunk arra, hogy micsoda rendkívüli eredmény ez egy nagy könyvtár életében. S ha nem így álmadozva, hanem a mindennapi értéket nézzük benne, nem leljük-e meg az egész könyvtárnak leltárát s egyúttal az egész gyűjteménynek pontos leírását, s mindezt a közönség kezében!

A ki ismeri a könyvtári életet, tudja, mit jelent e nagy vállalat, a General Catalogue, tudja méltányolni becse és jelentősége szerint úgy a könyvtár, mint a közönség szempontjából. A könyvtári anyagnak összefoglalója, mondhatnám telekkönyve, a nagy közönségnek útmutatója, mondhatnám iránytűje. Azonban e katalógus, bár magában véve is nagy értékű, még nyer jelentőségében az által, ha megemlékezünk arra, hogy a British Museum könyvtára anyagának egy nagy része már annak előtte is publikálva volt, s ha eszünkbe jut, hogy ezen kívül van még a könyvtárnak egy külön betürendes kézi vagy használati katalógusa, mely egyesíti magában a törzs- s a járulék-katalógusok czimét. Valóban csodálatos gazdagságú fölszerelés s mutatja azt a pontosságot, amit az angol a maga könyvtárától megkíván s azt a kötelelő figyelmet, melylyel a könyvtár a tudományos és köznapi életnek kedvében jár.

Csupán a nyomtatványok egyes gyűjteményeinek is számos

¹ Excerpts from the General Catalogue of the British Museum. (Periodical Publications. Bible. Aristotle. Cicero. Dante. Homer. Goethe. Napoleon. Milton. stb.)

és részletes régi s újabb külön katalogusaik¹ vannak s a kéziratok osztályának egész anyaga katalogizálva van.² E tekintetben kedvezőbb helyzetet talált, mint más hasonló intézetek, a menyiben lezárt gyűjteményeket vett át s azokat egyenkint földolgoztathatta. Azontúl a múzeum saját szerzeményeit (additions) 1783 óta folytonosan rendes elbánásban, rendszeres földolgozásban részesíti. Csupán egy gyűjtemény nincs lezárva, az *Egerton-MSS.*, melynek gyarapítására a családi alapítvány jövedelmei szolgálnak s így folytonosan nyitott gyűjtemény marad,³ s a múzeum ez alap külön kezelését szigorúan veszi és tiszteletben tartja. A keleti nyomtatványok és kéziratok a papyrusok, a térképek, az időszaki iratok (Periodical Publications) hangjegyek stb katalogusai felsorolását 'mellőzöm, csupán csak egyet említek még meg, *G. K. Fortescue Subject Index*-ét,⁴ mely az ötéves lustrumokban megjelent irodalmi anyagnak tárgy szerinti pontos mutatója.

A könyvtár katalogusai, indexei s egyéb publikáció is tekintélyes gyűjtemény, magában is külön egy kis könyvtár, az olvasóterem látogatóinak szabadon rendelkezésére áll, épen úgy, mint az univerzális betűrendes folyó katalogus, mely külön a nyomtat-

¹ Librorum impressorum, qui in Museo Britannico adservantur Catalogus. (London, 1787.) 2-r. 2 kötet, U. az (London, 1813—19.) 8-r. 7 k. Bibliothecae Regis Catalogus, (London, 1820—29.) 2-r. 5 k. Bibliotheca Grenvilliana. Part. II. 1848. III. 1872. (Az I. részt még Grenville adta ki). Catalogue of Printed Books in the Library of British Museum, printed in England etc. to the year 1640. (London, 1884.) 8-r. 3 k. Catalogue of Books in the Galleries in the Reading Room of the British Museum. (1886.) 8-r. etc.

² Katalogusa ki van adva a következő gyűjteményeknek: Royal MS. a Sloane, Birch, Cotton, Harley, Lansdowne, Hargrave, Arundel, Burney, Stowe-kéziratoknak, azontul rendszeresen folyik az Additions-MS. (a kéziratok gyarapodási katalogusának) kiadása 1783—1893-ig s az Egerton kéziratok katalogusa. Ezeken kívül egyes csoportok (olasz, portugál, török, régi latin és görög, spanyol stb.) kéziratai is katalogizálva vannak. S érdekes megjegyezni, hogy ezek között vannak nem hivatalos kiadványok is, melyeknek könyvtári értékén ez nem változtat semmit.

³ Nálunk is vannak ilyen alapokon gazdaguló gyűjtemények, pl. a Széchenyi családé.

⁴ A Subject Index of the modern Works added to the Library of the British Museum in the year 1880—1885. 4-r. Továbbá 1885—1890., s most készül az 1890—1895 anyag indexe. E munkában a könyvtár anyaga alapján a megfelelő évek irodalmi termése van feldolgozva, de ez nem hivatalos időben s nem a múzeum megbízásából készült.

ványok, külön a hangjegyek, külön a kéziratok számára készült. Ennek az ivrétű katalogusnak, a kéziratokat nem számítva, 845 kötete van és pedig nyomtatványok (A—Z) 463, térképek 25, hangjegyek 296, zeneszerzők 58 kötetben, melyhez a kéziratok, oklevelek és pecsétek kettős (tárgyi és betűrendes) katalogusa mintegy 150 kötetben járul.¹

Mind e nagy munkásságot jelentő tudományos apparátus az olvasóterem (Reading Room) és közönsége kedvéért készült, mert az angolok jól érezték, hogy minden könyvtárnak első feladata, ha nem akar magazin lenni, gyűjteményeinek pontos ismertetése. Egy századot meghaladó idő alatt ma már ott vannak, hogy nem csupán földolgozták anyagjukat, hanem igen nagy részben publikálták is és ezzel megadták annak a lehetőségét, hogy könyvtárukat a nagy metropolis szabadon használhassa, és használja is. Így éri el a British Museum a maga célját, fölszerelvén olvasótermét úgy, hogy ott mindenki minden kényelmet és mindenben útbaigazítást nyer. Az olvasóterem mutatja a valóságot, hogy mily nagy hatása van a British Museum könyvtárának a dolgozó, kutató, művelődő nagy közönségre és szaktudományra. E jelentékenyebb és intenzívebb irányú hatás mellett azt sem szabad kicsinyelni, a mit a szemlélődő közönségre tett, melyet úgy elégit ki, hogy megnyitja számára ama termeket, melyekben a King's Library s a Grenville-könyvtár vannak, záros, üveges szekrényekben elhelyezve. Ugyanitt hasonló célra rendezi időleges kiállításait, a melyek által a könyvtár szintén látnivalóvá s a múzeumnak nyílt osztályává válik, a mi a közönség fogékonyságának gyarapítására, izlésének művelésére és érdeklődésének fölkeltésére szintén jelentékeny hatással van. Ez időleges kiállítások rendszerint egy-egy kérdésnek,

¹ A folio katalogusok vastag meritett rongypapírból készültek. Tiszta lapjain a kinyomtatott címek vékony papír szalagjai betűrendben, a későbbi pótlások és gyarapodások számára preliminált helyközökkel vannak fölragasztva s úgy, hogy nem az egész papír-szalag, hanem annak két hosszú széle van vékonyan vont hideg enyvvvel bekenve, s ekként a ráragasztott czimkéket egy hosszú s vékony csontkessel bármikor le lehet szakítani s máshová ragasztani a nélkül, hogy a czimkék megsérüljenek. Az egyes levelek lazán s úgy nevezett pfalzokkal vannak kötve, miáltal új levél közbetoldása is könnyen történik s a kötetek vastag táblájuk s egész bőrbe vannak kötve, alsó szélükön és sarkaikon rézlemezelés van, a kopás ellen. Nagyon praktikus és jól tartó kötetek.

személynek, korszaknak vagy könyvészeti jelenségnek gazdag illusztrációi szoktak lenni, s a róluk kiadott guiede-ok (kalauzok) ama tárgynak kompendiózus kézikönyvei gyanánt tekinthetők. Ez által a könyvtár a napi eseményeket kísérő, élő szervezetté látszik emelkedni, melyről az előítélet és elfogultság pora ép úgy leverődik, mint ama könyvekről, iratokról, melyeket kiállít.¹

Hogy ez nem fölösleges dolog, emlékezzünk vissza a nálunk rendezett könyvkiállításra, mely bármilyen hézagossá s bármily kezdetleges nyomot hagyott maga után katalógusában, mint kiállítás e disciplina iránt a szakemberek s a nagy közönség szemében egyaránt jelentékeny hatást tett.

A könyvtár életének eme két organuma, nyílt osztályai és kiállításai s olvasóterme közül a nevezetesebb s gyümölcsözőbb, mint említve volt, az olvasó-terem. Ez a hatalmas, tudományos laboratorium világhírre emelkedett. Nincs nálánál nagyobb, artisztikusabb és liberálisabb olvasó-terem. Egy hatalmas körépitmény, melyre vasszerkezetben üveg fődél borul, kényelmesen berendezve s a dolgozók számára nagy szabadelvűséggel megnyitva: ez a British Museum olvasó-terme. Méretei és arányai, valamint az épület a maga egészében nagyon meglepők.² S mennyivel meglepőbb ennek élete és dolgozása!

¹ Ilyenek voltak a Tudor-, Columbus-, Stuart-, alfabet-, japáni festés-, hangjegy fejlődés-, Shakespere stb. stb. kiállítások. Jelenleg a könyvnyomtatás és írás fejlődését mutató kiállítás van nyitva.

² Az a négyszögletes tér, melyen az új könyvtár épült, s melynek közepéből az olvasóterem üvegkupolája kiemelkedik, 313 angol láb hosszú és 235 láb széles s 73,555 négyzet láb területe van, melyből 47,472□' van beépítve, úgy, hogy egy 27—30' széles köz marad a múzeum s az új könyvtár épülete között. Ez a köz teszi lehetővé a könyvtár világítását és szellőztetését, s ez szolgál tűz esetében is biztosítékul. Az új épület 258' hosszú és 184' széles négyszögének közepén 140' átmérőjű kör felett emelkedik az olvasóterem kupolája, mely így centralis alakjánál és fekvésénél fogva egyaránt alkalmas, mert felső világítása (1890 óta esténként villamos fényvel) egyenletesen oszlik meg a dolgozó asztalok fölött s mert a könyvtárnak minden egyes részéhez egyformán közel van. E kupola 106' magas s így eléggé jó levegője van, a mit az udvarba szolgáló ventillátorok folyton frissítenek. A körépület falain mintegy 60,000 kötetnyi kézikönyvtár számára van berendezés és pedig két kontignációban, az alsóban lévő 20,000 kötet nyitva áll minden olvasó számára, a felső emeleten ellenben csupán a könyvtár belső helyiségéből lehet a körfolyosóra jutni. Az olvasóterem közepén egy köralakú emelvényen vannak a felügyeletet gyakorló tisztviselők elhelyezve,

A British Museum pompás előcsarnokából egy széles folyosón keresztül jut bele az ember. Az üveges ajtónál előmutatjuk igazolványunkat s a ruhatárnál beadjuk köpönyegünket. Kalappal lépünk be az olvasóterembe, mint általában mindenüvé nyilvános helyen. Ülést nézünk, magunk körül csupa munkában mélyen

rendszerint négyen, egy a superintendent, három pedig a használt könyveket szedi be. Ezek az olvasók nevének betűrendjében szedik rendbe a kérélapokat, melyek mind egy-egy műnek felelnek meg, s így minden visszaadott mű kérélapja azonnal visszakérül az olvasóhoz. Az emelvényt két, koncentrikus körben épített pulpitus veszi körül, melyek polcaikon az írott és nyomtatott katalógusok, a folio katalógusok s a legszükségesebb kézikönyvek (Pertz, Acta Sanctorum, Muratori, Rymer stb.) tartására, felső tábláikon a katalógusok forgatására vannak rendeltetve. A pulpitus élén tintatartók, tollak s perforált (lyukon összefűzött) kérélapok vannak sűrűen elhelyezve, azonkívül mindenütt itatós papírlömbök. Az emelvényen két kosár a kitöltött kérélapok számára, melyeket két fiu (boys) rendez s oszt ki a szolgálknak. A koncentrikus körpulpitusok és a terem körfala között radiálisan vannak az olvasó vagy dolgozó asztalok elhelyezve, mindenik egy-egy betűvel s minden ülés egy-egy számmal jelezve. Minden olvasónak külön helyén tinta és írószer, könyvtámla, polcz áll rendelkezésére. Az olvasó terem szabályait külön adom, a mint következők:

1. Az olvasóterem tanulmányok és kutatások végzésére van löntartva s nyitva van minden hétköznapon, márczius és szeptember havának négy első napját, azonkívül a vasárnapokat, nagypénteket, karácsony ünnepét, a böjt- és hálaadó napokat, kivéve.

2. Nyitva van az egész esztendőn keresztül reggeli 9-től szeptembertől-áprilisisig (bezárólag) esti 8 óráig, azontul esti 7-ig. (Miótán mesterséges világitást a thékákbán használni nem szabad, januárban, február, november, december hónapokban d. u. $\frac{1}{2}$ 4; márczius októberben $\frac{1}{2}$ 5; május, junius julius és augusztus hónapokban $\frac{1}{2}$ 7 óra előtt kell kikérni az olvasó teremben használandó műveket, de e kérést írásbelileg kell tenni, hogy a kért művek kikészíthetők legyenek.)

3. A kik az olvasótermet használni kívánják, forduljanak írásbelileg a Principal Librarianhez, megjelölván állásukat vagy foglalkozásukat, lakásukat s ama czélt, a melyre az olvasótermet használni óhajtják.

4. Minden ilyen kérvényt a használat megkezdése előtt legalább két nappal kell beadni s föl kell szerelni a háztulajdonosnak írott ajánló levelével, melyben a folyamodónak személyes ismeretségen alapuló teljes czime és ajánlása mellett az is igazolandó, hogy folyamodó személyesen fogja használni az olvasótermet. (Hotel-tulajdonosok, étkező és háló helyiségek tulajdonosaitól klienseik számára kiállított ajánló leveleket a Trustee nem fogadhat el.)

5. Ha az ilyen folyamodás vagy ajánlás nem volna kielégítő, a Principal Librarian visszautasítja vagy a Trustee döntésére bizza

elmerült komoly embert látunk. Egy-egy asztalon ott látjuk az only for ladies (csak hölgyeknek) figyelmeztetést, oda tehát nem megyünk. Nem törődik velünk senki, nem kérdezetnek, nem ellenőriznek, beviszünk s kihozunk magunkkal könyvet, iratot, kikérünk harmincz-negyven könyvet, elmerülünk munkánkban s alig vesszük észre, hogy a dél elmúlt s hogy a refreshment-roomot megkíván-

6. A belépőjegy másra át nem ruházható és kívánatra fölmutatandó.

7. Vizsgálatra, pályakérdésekre vagy díjjakért dolgozókat csak abban az esetben lehet bebocsátani, ha arra különös okuk van.

8. Huszonegy éves kora előtt senkit sem szabad bebocsátani, kivéve, ha a Trustee másképen nem rendelkezik.

9. Az olvasóknak semmiféle könyvbe, kéziratba vagy térképre, a mi a múzeum tulajdonát teszi, nem szabad beleírni, azt jelekkel vagy másképp piszkítani, vagy megrongálni.

10. Az olvasóknak tiltva van bármely könyvre, kéziraatra vagy térképre tett papiroson írni.

11. Utánrajzolni tiltva van, kivéve a Principal Librarian határozott engedélye alapján.

12. Az olvasóterem nyugalomára és csöndjére gondosan kell ügyelni.

13. Ha valaki bármely kézikönyvet kutatás czéljából helyéről elvisz, egyen szives azonnal, a mint végzett vele, visszahelyezni ugyanarra a helyre, a honnan elvette.

14. A ki könyvet, kéziratot, térképet, vagy bármely más a Trustee tulajdonát tévő tárgyat az olvasóteremből kivisz, a törvény értelmében büntetetik.

15. Az olvasók, mielőtt a termet odahagynák, a középső asztalnál helyet tartó felügyelőkhez adják be mindama könyvet, kéziratot és térképet, a mit kikaptak és reklamálják s vegyék vissza a róluk kiállított térítvényüket, miután az olvasók mindaddig felelősek minden könyvért, kéziratért és térképért, míg csak térítvényüket vissza nem kapták.

16. E szabályoknak bármely megsértése a látogatási engedély megvonását s a tett felelősségét vonja maga után.

17. Udvariatlanságok, a kért könyv kiszolgáltatásának lassúsága vagy a szolgálatnak bármilyen hibája közvetlenül s azonnal az olvasóterem felügyelőjének jelentendők be.

18. Az olvasóterem használata a következő föltételek mellett engedélyezhető:

a) hogy azt a Principal Librarian bármikor fölfüggesztheti.

b) hogy azt a Trustee a legnagyobb discretio mellett bármikor megvonhatja.

19. Minden közlemény, a mi olvasóteremre vonatkozik a British Museumhoz (Principal Librarianhoz W C.) intézendő.

* * * Tessék a könyvön vagy könyvben kéziraaton és térképen lévő minden hiányt, kárt az olvasóterem felügyelőjénél bejelenteni.

tuk. Ott hagyjuk munkánkat, könyvünket, az épület földszintjén elhelyezett étteremben megreggelizünk s visszamenve, s ott találjuk mindenünket érintetlenül, rendben. Körülöttünk eleintén szokatlan a lúdtoll perczegése, a vastag linoleumon surlódó folytonos járás-kelés, a kalapos alakok mozgása és a szolgálknak szakadatlan közlekedése, de ha egyszer hozzászoktunk, fel sem vesszük, s eltűnik tőlünk a nap folytonos és intenzív munka után. Könyveinket visszaszolgáltattván, vissza kapjuk kérő-lapjainkat s a más napi jó munka reményével hagyjuk el az olvasótermet.

Ezt a szabadságot sehol sem leljük föl. Kikapunk mindent s annyit a mennyit akarunk. Egyetlen megszorítást a szépirodalmi művek használatában, főként regényeknél, tapasztalunk, de ha jelentjük, hogy nem olvasmányul kívánjuk, abban is szabadon mozoghatunk. Újabban külön dolgozó-termek vannak a kéziratokat, térképeket és ujságot használók számára, de azokban is hasonló szabadsággal mozgunk.

Az olvasóterem körül emelt épületben van elhelyezve az új könyvtár: New Library, s ebben az egyes szaktisztviselők dolgozó szobái, míg a múzeum földszintjén, az új épületet körül futó szárnyban, a mi részben mint nyílt osztály szerepel, van a két nagy könyvtár (King's- and Grenville-Library) a kéziratok, zenei iratok terme, az éjszaki kiszögellésben a központi könyvtár, a keleti kiszögellésben az ujságterem, a kéziratok és ujságolvasók számára rendelt termek s a mezzaninon a keleti könyvtár. Az új épületben nyert helyet a könyvtárnak többi anyaga. Eme helyiségek közül a nyílt termek fölszerelése egy modern, kényelmes könyvtárt mutat, az elzárt könyvtermek, mint könyvtárak, tisztán a gazdasági szempontok szerint vannak tartva. A könyvtár a magazin-szisztémát fogadta el, de nem egész ridegségében. A három emeletre osztott termekben nincs más fa, csupán a könyvpolczok, de ezek bőrrel vannak bevonva, hogy a könyvek kötése a kiemeléskor ne rongálódjék. Vasállványokon nyugszanak e polczok s mozgathatóan vannak berendezve, vas lépcsők szolgálnak egyik emeletről a másikra s áttört művi vas-szerkezet szolgál pádimentumul minden egyes emeleten, mi által az egész helyiség folytonosan világos és a levegő benne szabadon mozog, nagyon alkalmas. E berendezés előnyei szemmel láthatók, száraz, minen portól lehetőleg ment szellős, világos és főként tűztől biztos. Az egyes polczokra

10—20 cm-nyi széles bőrszalagok vannak alkalmazva, úgy hogy leérve, az alatta fekvő polczokon álló könyveket a portól védjük. Minden szekrényben egy csomó helyettesítő táblácska van elhelyezve. E helyettesítő táblácskák arra valók, hogy a polczról kiemelt könyv helyére tétessenek s így minden pillanatban fődözék a kiemelt könyvet s útba igazítsák a keresőt. Mert ha nem az olvasó teremben, hanem akár hivatalos használat (kötés, confrontálás, javítás stb.) céljaira, akár magán használatra veszik a könyvet, e táblácskán mindjárt meg is jegyzik. A szolgálknak szigorúan meg van hagyva, hogy azok nélkül könyvet kiemelniök nem szabad. Ilyen módon elérték azt, hogy minden könyvnek urát tudják adni, a mi olyan nagy forgalomban, mint az olvasóteremé, igen nagy előny és sok zavartól menti meg a könyvtárt.

A milyen szabad, kényelmes helyzete van az olvasónak a teremben, ép olyan könnyű és gyors kiszolgálásban részesül. Mindenki a katalogusból dolgozván, kérélapjára nem csupán a mű címét, hanem annak könyvtári jelét és a saját olvasótermi asztalának számát is feljegyzi. S miután minden műről külön kéré lapot állít ki, nem történhetik semmi zavar a kéré lappal. Mert a szolgál a kéré lapot a kért kötetbe teszi, s mikor a könyvet asztalunkra teszi, a kéré lapot belőle kiszedvén, egyenest a felügyelő tisztviselőhöz adja be, ki azt az olvasók neve szerint betűrendben osztályozza és helyezi el. A kiszolgálatot az is megkönnyíti, hogy a könyvtár az olvasótermet körülvéven, minden terem jóformán egy távolságra van s így a térben való utánna járás nem jár idővesztéssel. Hogy még könnyebben s egyszerűbben menjen a dolog, rendező fiúk a kéré lapokat oly sorrendbe szedik, a mint a rajtuk kért könyvek helye egymás után következik. A mint említettem, mindenki annyi könyvet kérhet, a mennyire épen szüksége van.

Az olvasótermet s a könyvtermeket leírva, most már a könyvtári anyag beosztásáról, elrendezéséről kell röviden megemlékeznünk. Hogy mindez így és így gyorsan történhetik, annak igen egyszerű oka van: a magazin-rendszer, melyben a könyvtár anyaga föl van állítva. Az összes könyvtári anyag négy csoportba oszlik ezek: nyomtatványok, hirlapok, térképek és zenészetiek. Mindenik csoport anyaga külön van fölállítva és katalogizálva. Az újságok fölállítása idő-rendben történt, vagyis például az összes 1895-ben megjelent újságok egy végtében állítatnak föl, nem úgy, mint

nálunk, a hol az egyes ujságok évfolyamainak teljes sorozatai az abc rendjén követik egymást. A nyomtatványok helyhez vannak kötve, minden mű eredeti helyén marad s oly jelzetet kap, a mi mindjárt helyét is megjelöli. E jelzés és fölállítás nagyon egyszerű. Minden szekrénynek van egy száma, a melyet elhelyezése rendje szerint kap. a benne lévő polczok, a mint alulról fölfelé következnek. egy-egy betűvel jelöltetnek, s minden kötet a polczra felállítva, folyó számot kap. Fortescue említett műve (Subject Index) 11, 901. d. 19 jegy alatt áll, vagyis az a 11. 901. szekrény negyedik polczán a 19. helyet foglalja el. Ha a mű több kötetből áll, azt is megjegyzik, ilyenkor az egyes köteteket római számok jelölik; ha kolligatumba van egybefoglalva, azt (zárjelbe tett) arab szám jelzi, a régi épületben lévő egyes termeket nagybetűk (A. B. C. stb.) jelzik. A szekrények egy zárt rendszer szerint vannak számozva, úgy hogy egymásba folyva. a tudományok enciklopédiáját adják. Így például az olvasó-terem kézi könyvtárában, melynek beosztása az anyakönyvtárénak megfelelő. a 2067—2085-ig terjedő szekrények mind történeti műveket, a 2000—2015-ig terjedő szekrények theologiai műveket foglalnak magukban stb.

Ilyen nagy tömegnél, mint a British Museum könyvtárának anyaga, csupán a szigorú konzervatizmussal megőrzött rendszer, akármilyen is különben a modern teoriák szerint, lehet uralkodó és czélszerű. Minden megbolygatás veszedelmet hozna a könyvtárra, gyökeres változtatásról pedig jelentékeny pénz- és idővesztés nélkül szó sem lehet. A múzeum könyvtára szigorúan ragaszkodott magazin-rendszeréhez és folio katalógusaihoz s megérte azt, hogy az idő lassankint neki adott igazat. Mert meggondolni való, hogy ilyen tömegeknél, a hol az évi gyarapodás 35—40,000 kötet, lehet-e és hogyan olyanféle beékelő rendszert követni, mint a miénk, illetőleg a müncheni? Lehet-e kiszámítani előre akár a repertóriumokban, akár a könyves polczokon a beékelendő címek illetőleg könyvek helyét? A magazin-szisztéma mindjobban terjed s csakugyan igaz, hogy a könyvre teljesen irreveláns, hol áll, fődolog az, hogy pontosan legyen indikálva és hogy a maga helyén legyen. Ez pedig az angol könyvtárban megvan. Katalógusai, indexei minden irányban megbízhatók s a könyvek jelzése annyira egyszerű és világos, egyszerre annyira tájékoztató, hogy mindenki könnyen beletanulhat, csak egy kis helyi

ismeretre kell szert tennie. A nagy tömegek kinevetik a kicsinyeskedő rendszereket, nekik a legegyszerűbb rendszer a legjobb, mert abban lehet a legkevesebb hibát elkövetni. A múzeum konzervatív volt s az is marad. Megtartja kipróbált intézményeit és czélszerűnek mutatózó rendszerét. Már eleve a magazin-rendszert fogadta el s nem törődött az újabb elméletekkel. Így tett katalógusaival is, megtartotta a könyvalaku katalógust, illetőleg azt praktikusán alakította át mai folio-katalógusává.

Engem, midőn czédula-katalógust kerestem, némi kicsinyléssel világosítottak föl arról, hogy 1.750,000 műnek, utalólapokkal együtt legalább 2.500,000 czédula kellene, a mi 500 czédulát számítva egy tokra (nálunk 180—250 között váltakozik) 5000 tokot tenne s e roppant anyag az olvasóterem kézikönyvtárának felét szorítaná ki, legalább is 10,000 kötetet. S e szempont elegendő volt, hogy az angolokkal a czédula-katalógust visszaszoríttassa. Pedig más hátrányai is vannak. Első sorban az, hogy a czédulák könnyen mozdíthatók lévén, hamar történhetik valami rendetlenség, másodsorban a czédula könnyen elkallódhatik, harmadsorban szerfölött költséges és negyedszer nagy helyet foglal el s végre a kutató közönséget munkájában nagyon hátráltatja. Egyetlen előnye a beékelés könnyedségében van, a mi azonban alig éri meg előbb említett hátrányait. Épen megfordított viszonyban vannak az előnyök a könyvkatalógusnál, az egy hátránnyal, hogy abba nehezebben lehet új czímet beékelni, de azzal szemben biztos, könnyebben kezelhető, kevesebb költséggel jár és kisebb helyen elfér. S az angol könyvtár e hátrányon is segített, mikor a katalógusba mindenkor új leveleket iktathat be s a czímmásolatok helyét könnyen változtathatja. Ezen is meglátszik az angol gyakorlati szellem s maga feltalálása, a mit különben minden intézkedése igazol.

A könyvtár feladatainak egyik felét, mely a közönség kiszolgálására s az ezzel járó intézményekre (az olvasóterem s berendezése, használata és ellátása, katalógusok, segédkönyvek s kézikönyvtár fölállítás) vonatkozik, így oldván meg, hátra van még, hogy föladatainak másik feléről adjak számot, arról t. i., mely a könyvtár anyagának növekedését, földolgozását s megőrzését illeti.

Azok után, a miket elmondottam, csak röviden kell egybefoglalnom, hogy a könyvtár növekedése az egyesült királyságok-

nak egész területére törvényben meghatározott köteles példányok beszolgáltatása, az angol társadalomnak áldozatkészsége, mely ajándékozásban s hagyományokban nyilvánul s az állami dotáció magas tételeivel biztosított nagymérvű vásárlások által történik. E forrásokból nyert gyarapodása 35—50,000 darab nyomtatványra tehető, beleszámítván az ujságokat is. Ezt a nagy arányú növekedést, a folyó munkáknak rendszeres földolgozása mellett, a könyvtár tisztviselői kara megbirja, pedig aránylag kicsiny státusu. De minden tagja egy egész ember, s hozzá angol, kinek már gyermekkorában szívébe vették a kötelességtudás fogalmát és értékét, a ki maga körül mindig, mindenben a komoly munka kultuszát és megbecsülését látta. Ilyen erkölcsi alapon állva, tisztességes anyagi javadalmazást élvezve, szaktudományában magát otthon érezve s azt a könyvtári foglalkozás által folytonosan gyarapítva: az angol könyvtárnok szigorú kötelességtudással, szakmája iránt eltelten, meleg szeretettel s tudományában segítséget találva, gyorsan végzi dolgát. Az angol könyvtárnok szinte fáradhatatlan s mindenkor jó kedvvel dolgozik. Ezek az erkölcsi tulajdonságok teszik az angol intézmények embereit s embereik által az intézményeket nagyokká. Ez okozta, hogy a múzeum s a könyvtár kezelésében minden az intézményt gondozó tisztviselők egyéni felelősségére van alapítva, s éppen e miatt a könyvtár föl van mentve a bürokratikus kicsinyeskedés s az adminisztráció holt vizein való tengés alól. A mit ott végeznek, az nem adminisztráció, hanem szakszerű munka.

E gondolat megokolására legyen szabad végig kísérem egy könyv útját, melyet megtesz, míg a kiadó műhelyéből a könyvpolezok valamelyikére jut. Mikor a könyvtárba bekerül, rövid czimén beiktatják s azonnal lebélyegzik,¹ másik asztalra kerül, s onnan a könyvkötőhöz, honnan legkésőbb 14 nap alatt visszajő a distributor keze alá, ki a czímmásolatokat készítő tisztviselők valamelyikének kiosztja. Itt csak egy napot tölt, a míg egy nyolczad-rétű simítatlan karton lapon leírását meg nem kapja, melyet a czímmásolat írója a könyvbe tesz, de úgy, hogy néhány centiméternyi kilássék belőle. Az így elkészített könyv egy kis asztalra jut, itt találja meg az a tisztviselő, ki minden reggel végig

¹ A British Museum bélyege a napi dátumot mutatja

járja a czímmásolatokat készítő kollégák termeit s a kis asztalra készített s megczédulázott könyveket összeszedi. Ez a beosztó tisztviselő helyet ad neki a könyvpoleczok valamelyikén, már a hova tartozik, ráírja szignaturáját s lefordítja, a szignaturával már ellátott czédulát is benne hagyván. Ezeket a lefordított s czédulás könyveket egy más tisztviselő felülvizsgálja s a könyvet fölállítván, a czédulát kivévén befejezi a beosztás műveletét. Az így összeszedett czédulák mennek azután a nyomdába a járulék-katalogus anyaga gyanánt leendő fölhasználásra. Ilyen módon két-három hét alatt minden munka a helyén van, használható s a kinyomott katalogussal át van adva a közönségnek. Ebben az eljárásban nincsen más, csak a könyvtárnak végzett s érdemleges munka, a kinyomtatott katalogus megfelel mindenért, ha kimutatást, ha statisztikát, ha reklamálást kell végezni, mindent meg lehet csinálni czeruzával a katalogusokból.

A könyvtári belső munka s az olvasóteremi szolgálat el vannak egymástól választva, az általános adminisztrációt megint külön iroda viszi, mely a főkönyvtárnok illetőleg igazgató közvetlen felügyelete alatt s rendelkezésére áll. Így a munkamegosztás elvénel fogva az egyes munkakörök szigorúan el lévén választva egymástól, mindeniken belül szabadon folyhat a dolog. A könyvtár s tisztikarának élén egy keeper (őr) áll, ki négy assistans keeper (segédőr), 18 első osztályú, 18 másod osztályú assistans (segéd), 62 attendant (szolga) és 6 boy (fiú) segélyével intézi a departement ügyeit. Az olvasóteremben szolgálatot végző tisztviselők, a mennyiben a hivatalos időn túl vannak elfoglalva, külön díjazásban részesülnek, míg rendes illetményök természetesen a múzeumi tisztviselőkének megfelelő.

A British Museum és könyvtára számos részletkérdést oldott meg s tart általános megelégedésre ma is gyakorlatban, melyeknek alkalmazása illetőleg elsajátítása nem egy tekintetben ajánlatos volna nálunk is. Ilyen volna például az olvasóterembe való belépés megszorítása, a mi lehetővé tenné, hogy a terem látogatóinak nagyobb szabadságot engednénk; ilyen volna a zenei nyomtatványok és térképek önállósítása, külön csoportokban való felállítás, a mivel mostani rendszerünket nem bontanók meg, de e szakok anyagának feldolgozását megkönnyíthetnők. De nem az ilyen részletben, bármilyen hasznosak, czélszerűek vagy gyakor-

laltak is azok, kell hatást keresnünk és elfogadnunk, hanem ama nagy és gyümölcsöző elvek elfogadásában, melyeknek az intézet virágzását köszöni. Azokban, a melyeket jelentésemben különösebben kiemeltem, melyeket alkalomadtán beleszöttem. Angliától meg kell tanulnunk azt, hogy a kulturát és alkotásait tisztelve, magunkat tiszteljük meg.¹

BIHISTI TÖRÖK KRÓNIKÁJA.

KROPF LAJOSTÓL.

Hammer szerint két török író ismerünk, kiknek költői neve (»tekhallüs«-a) Bihisti volt. Az egyik a *Dsemsah és Alemsah* költői rege kevésbé ismert szerzője. A másik pedig sokkal híresebb névrokona, ki első volt azon török költők közt, kik a perzsa románcz-költészet egyik válfaját, az u. n. »kamszeh«-t azaz öt románczból álló költeménycsoportot saját irodalmukban meghonosították. Hammer szerint továbbá megírta II. Bajazid idejében Salamon történetét, félig versben, félig prózában, nem kevesebb mint 360 kötetben. A szultán, kinek följánlotta munkáját, megtartott belőlük 80 kötetet, a többit pedig a tűzbe dobatta.

Bihistit mint komoly történetírót azonban még nem ismerik nálunk, ámbár Dr. Rieu, a British Museumban a keleti kéziratok osztályának őre, már 1888-ban² föl hívta az orientalisták figyelmét a török író azon munkájára melyet az Oszmánli szultánok történetéről irt Jildirim Bajazid trónralépésének idejétől II. Mohammed haláláig, tehát 1389-től 1481-ig. Miután azonban a British Museumban őrzött kézirat, úgy látszik, unikum, és ez is csonka a végén, Dr. Rieu azt hiszi, miszerint nem lehetetlen, hogy Bihisti munkáját az 1502. évig folytatta. Hogy Dr. Rieu miért tartja ezt lehetségesnek, az az alább közlendőkből fog kiviláglni.

A kérdésben forgó kézirat könyvtári jegye *Add. MS. 7869* és 210 levélre terjed. A kötet magassága 25, szélessége 15 centi-

¹ *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum* by Charles Rieu Ph. D. Igen dicsérettel ismertetést közölt róla annak idején a *Journal Asiatique*, 8. sorozat, XII. k.

² Hálásan emlékezem meg Kropf Lajos úrról, ki engemet a könyvtárba bevezetni szives volt s tanácsaival támogatott.

méter; a sorok hossza 9 centiméter s egy-egy lapon van 15 sor. A kézirat csak másolat és Dr. Rieu szerint valószínűleg a XVI. századból való. A másoló vagy nem nevezte meg magát, vagy neve és a másolás ideje elpusztultak a kódex utolsó leveleivel. A kézirat az orientalista körökben jól ismert Claudius James Rich (Balijuz bég) gyűjteményével került a British Muzeumba, melyben az 557. számot viselte és azért leírására valószínűleg nem került a sor a *Fundgruben des Orients* köteteiben adott ismertetésben.

A verses előszó kezdetén szerző hálát ad Alláhnak és dicsőíti az uralkodó (II.) Bajazid szultánt. Az előszó utolsó sorában pedig megnevezi magát tekhállusz-án »Bihisti«-nek.

A szerző, saját nevén Szinán Cselebi, apjáról a Karisdurán-beli Szuléjmán bégről a munka folyamában kétszer emlékezik meg, ki szerinte (II.) Murád szultán ideje óta Vizeh kormányzója volt. Konstantinápoly ostrománál ő volt a rumili bégek közt az első, ki a város falára tüzte szandsákját, és három évvel ezután a hidsre 860. évében (1456-ban) ugyancsak II. Mohammed szemei alatt harczott Belgrádnál Hunyady János és Kapisztrán ellen. Fia, szerzőnk, Bihisti valami módon elvesztette II. Bajazid kezét és kénytelen volt Perzsiába menekülni hol Dsámi és a híres Neva'i (Mir Ali Sir) barátságát élvezte. Valószínűleg ez utóbbi írónak munkáiban tetszett meg neki a »kamszeh« szerkezete. Barátainak közbenjárására a szultán utóbb visszafogadta őt ismét kegyeibe és később kinevezte őt szandsák-bégnek.

A mi krónikájának megiratási idejét illeti, Bihisti egy a hidsre 902. évében elhalt költőről (Akhmed pasa bin Vali üd-Din), mint halotról emlékezik meg, és mint már említettem, az előszóban a hidsre 918. évében elhalt II. Bajazidot, mint az akkoron uralkodó szultánt dicsőíti. Krónikáját tehát az 1496. és 1512-iki évek közt írta; vagy legalább 1512 előtt kezdte megírni. Rieu szerint irálya sokkal ékesebb, mint kortársáé, Nesrié, de nem oly gazdag történelmi részletekben, ámbár egyes csaták, mint pl. az Uzun-Hasszán fölött kivivott diadal, eléggé élénken vannak leírva.

Ha már most összehasonlítjuk Bihisti krónikáját egy másikkal, t. i. azzal, melyet Lewenkaw *Neuwe musulmanische Histori türksischer Nation* megjelenése, tehát 1590 óta a Thüry József kiadta *Török Történetírók* első kötetének megjelenéseig, azaz több mint három évszázadig a »Verancsics-fele török krónika« neve

alatt ismert a világ,¹ úgy Dr. Rieu szerint azon következtetésre jutunk, hogy Bihisti vagy egy és ugyanaz Verancsics névtelenével, vagy pedig hogy Bihisti a névtelen krónikájából átvett hosszabb részleteket saját krónikájába. Rieu ezen állításának megítélésénél a következők veendőek figyelembe:

1. Thúry szerint a Verancsics-féle krónikában elbeszélte legkésőbbi esemény az 1472. év közepéről való.

2. Dr. Rieu szerint a Bihisti csonka krónikájának utolsó két lapján II. Mohammed szultán halála 1481-ben és az ezt közvetlenül követő események vannak elbeszélve.

3. Dr. Rieu nem hasonlította össze Bihisti krónikáját a Verancsics-féle krónika eredetijével, hanem csak a British Museumban levő, a XVII. században másolt másik kézirattal (könyvtári jegye *Add. Ms. 24,955*), mely szintén az Oszmánli dinasztia történetet beszéli el, mint Verancsics névtelenje, a lelegejtől s melynek eleje sok passzusban megegyezik a Lewenklaw könyvében található és »Verantii Buch« vagy »Verantzische Histori«-nak nevezett kódexből eszközölt fordítással.² Azon körülménynél fogva pedig, hogy mint tudjuk, a régi krónikások — muzlim és gyaur — egyforma előszeretettel másoltak elődeik munkáiból, dr. Rieu sejtelmének helyességét csakis a két eredeti szöveg összehasonlítása után lehetne eldönteni.

A British Museumban őrzött és előbb Lord Aberdeen tulajdonát képezett ama másik török kézirat (t. i. a fönnebb említett

¹ Thúry őt az »1486-diki névtelen«-nek nevezte, még pedig azért, mivel a krónika a kódex 105. levelei »a jelen folyó 891. év«-et említi. Ebből azonban még nem következik az, hogy az egész tárikhot 1486-ban írta, hanem csak az, hogy az illető passzus megírásakor irták a hidsre 891. évet. Hogy csak egy példát idézzek a sok közül állításom igazolására, a British Museumnak egy más török kéziratában (Or. Ms. 32) mely a Verancsics-kódexnél valamivel kisebb méretű (20 cm. és 14 cm.), a szerző két ízben adja a megíratás idejét, egyszer a 150. levél elején (A. H. 1002), másszor pedig a 188. levél elején (A. H. 1007). Aszerint tehát, a mint az egyik vagy másik dátumot elhalgatta volna, nevezhetjük volna őt az »1593/4-diki« vagy pedig az »1598/9-diki névtelen«-nek. Maradjunk meg a régi névnel, már csak hálából is azért, mert Verancsics mentette meg számunkra az eddig az ő nevéől ismert török krónikát.

² Így pl. a »Belägerung Isnic (azaz Nicaea) aus des Verantii Buch« Kewenklaw *Histori*-jának 82—86 lapjain teljesen megegyezik a British Museum kéziratában levő elbeszéléssel.

Add. Ms. 34955.) több tekintetben megegyezik, még pedig szórul szóra, Bihisti krónikájával, de több tekintetben különbözik attól. Az Abberdeen-kézirat másolója nem nevezi meg sem magát, sem pedig Bihistit. Ez utóbbi minden egyes szultán uralkodásának története elé egy-egy versekbe foglalt előszót irt és szövege közé sokszor egész költeményeket igtatott. A másoló ezeket mind kihagyta és imitt-amott kihagyott egy-egy bőbeszédű frázist is. A másoló vagy — nevezzük már most őt helyesebben — a kompilátor a Bihistiből másolt verziók mellett másokat is elbeszél, »azt beszélnek mások« vagy »egy más hagyomány szerint« és más ily féle bevezető szavakkal. A névtelen kompilátor továbbá minden uralkodó történetének végén egy rövid kivonatot ad, melyben elősorolja az illető szultán születésének, trónrajutásának és halálának dátumait, gyermekeinek neveit, az általa épített épületeket vagy tőle származó alapítványokat és az alatta hivataloskodott vezéreket. Továbbá Konstantinápoly elfoglalása után hosszabb tért szentel a város mesés történetének. Dr. Rieu szerint Bihistinél ez nincs meg. Thúry József szerint azonban Verancsics névtelene »a 88 — 138. leveleket egészen Konstantinápoly alapításának és történetének szenteli« s ebben van elég monda. Dr. Rieu szerint az Abberdeen-kéziratban a város története egészen úgy van elbeszélve, mint Dsemáli krónikájában.¹ Már pedig ebben a király, ki a török fővárost alapította, »Janku bin Madiján«-nak van nevezve.² Verancsics névtelenénél pedig Büzantin az alapító neve. Már ebből is kitétszik, hogy az eredeti szövegek gondos összehasonlítása nélkül bajosan boldogulhatunk.

Az Abberdeen-féle kézirat tulajdonképen két részből áll. Első része a II. Bajazid szultán uralkodása elején a hidsre 907. évéig lefolyt események elbeszélésével végződik, csakhogy az időrend megzavarásával egy a hidsre 908. évében történt eseményt, t. i. Durazzo elfoglalását is fölemlíti. Dr. Rieu hajlandó ezt a részletet is Bihisti művének tulajdonítani, amiben nincsen kronologiai lehetlenség. A második rész, úgy látszik, Dsemáli krónikájából vett kivonat.

¹ Thúry többször idézi őt »Muhij-eddin« néven, de részleteket nem közöl krónikájából, ámbár van a magyar történetírást érdeklő több adat benne. Teljes neve Muhji ed-Din Mohammed bin Ali el-Dsemáli.

² A fordító vagy pedig Lewenklaw ezt a részletet kihagyta.

Mint láthatjuk azonban, az az eshetőség sincs teljesen kizárva, hogy Verancsics névtelenje, Bihisti és az Aberdeen-féle kézirat kompilatorja nem egymást másolták le hanem valamennyien egy öregebb tárikból, mint közös forrásból, merítettek.

Látjuk továbbá azt is, hogy ámbár Bihisti krónikája irodalomtörténeti szempontból fölötte érdekes és reánk nézve fontos, új dolgot valószínűleg nem tartalmaz.

Még azt kell fölemlítenem, hogy maga Bihisti e munkáját »dsild«-nek (»kötet«-nek) nevezi s ebből dr. Rieu azt gyanítja, hogy talán ő is, mint sok más író társa, az Oszmán ház történetét eredetétől kezdve írta meg vagy legalább szándékozott megírni, de csak munkájának vége marad reánk.

A KORVINA ÖNÁLLÓ KÖNYVKÖTÉSI STÍLUSA.

RÁTH GYÖRGY TÖL.¹

(A szöveg közt 3 ábrával.)

A gót stílusú könyvkötések a XIV. század derekán a nyugat civilizált államaiban már általános divattá váltak.

Az ily fajtájú kötéseknel a könyvek födeleire rendszerint újnvi vastagságú tölgy- vagy bükkfa deszkákat használtak fel, melyeket szarvas-, disznó- vagy borjúbőrrel borítottak. A fűzés módja lényegileg ugyanaz volt, melyet az úgynevezett szerzetesi kötéseknel később még századokon át alkalmaztak. A magas kettős bordák (Bund) alapjául leginkább erős disznóbőrből kimetszett, és a közepén a könyv hátának szélességében felhasított szijjak szolgáltak. Ezen a hasadékon át történt azután az átvarrás; a szijznak ép végeit pedig, a táblákba fűrt lyukakon keresztül, a deszkák felületén kivájt üregbe helyezték, s ott faszegekkel megerősítették. Ugyanílyen módon formálták, és ugyanígy szögezték le a táblákhoz a vékonyabb szijjak átvarrásával létesített oromszegéseket (Capital). A deszkafödeleket eleinte csupán oly nagyságban vágták ki, hogy a könyvtestet éppen befödjék.

¹ A *Magyar Könyvszemle* számára átdolgozott és bővített részlet a szerzőnek »Magyarországi könyvtáblák a történeti kiállításon« cím alatt *Az iparművészet 1896-ban* című emlékkönyvben, és külön kiadásban is megjelent tanulmányából, melyről már előző füzetünkben megemlékeztünk. *Szerk.*

A bőrboríték diszítése úgynevezett vaknyomás útján eszközöltetett. A táblákon rendszerint a sarkok felé egymást átmetsző párhuzamos vonalokkal egy vagy két keretet alakítottak, és a középmezőt ismét csürlőkre osztották. Az ekkép nyert üres mezőket az állat-, vagy növényéletről kölcsönzött diszítési motívumokkal, heraldikai emblémákkal és mondatszalogokkal töltötték be. A külső keretekben a diszitményeket szalagszerűen alkalmazták, s kiváló gondot fordítottak a könyv nagyságának megfelelő méretű bronz-köldökök és csattok művészies kivitelére.

Míg azonban a gótstílusú könyvkötés Európa legtöbb államában, nevezetesen Németországban és Magyarországon a reformáció meghonosodását is túlélt: az olasz humanisták, kik hozzászóltak a renaissance szabad formáihoz, és annak gazdag formakincséből merített alakzatokat és diszitményeket láttak folyton maguk körül, sőt könyveik belsejében is bámulhatták festőművészeik fantáziájának szabad röptét, csakhamar ez irányban is kibontakoztak a góthika békőiből. Már a XV. század elején megkísérelték kódexaik belseje és külseje között az összhangot helyreállítani, — már ekkor próbálkoztak azzal, hogy könyvkötéseiknél a gót stílus merev formáit, hegyes és feszes diszitményeit a keleten divó ama sík diszitményekkel pótolják, melyeket importált szönyegek, fémműveik, mozaik- és stukkburkolataink s a korán kötéseink alkalmazva találtak.

A könyvkötészet történetének gazdag külföldi irodalmában ugyan az olasz renaissance-kötés keletkezését annak a forradalomnak kifolyásául jelzik, melyet az Aldusok a XVI. század küszöbén a könyvnyomtatás terén megindítottak. Nevezetesen az angol Cundall a régi és modern könyvkötészetéről írt úttörő munkájában, mint az ilyenmő kötések egyik legrégebb példáját, a British Museumnak a XV. század végéről való egy nápolyi kéziratát említi.

Ez az átalakulás azonban egy századdal korábbra vezethető vissza. Ily irányú kísérleteket Velencében és Nápolyban már a XIV. század végén tettek ama sűrű összeköttetés nyomán, mely a két kikötő-város és a kelet között fennállott.

Jellemző ezekre a keleties ízlésű bőrkötésekre nézve egy diszítési központ alakítása és annak a sík diszitménynek alkalmazása, mely látszólag önkényesen, de sajátképen határozott geometriai szabály szerint egymást fonatkép keresztező vonalokból változato-

san alakul. A beosztást illetően a táblákon párhuzamos vonalokból egy vagy két, rendszerint sima vagy paszomántszerű fonadékkal diszített keretet képeztek. De gyakran találunk oly példányokat is, melyek kereteit, valószínűleg régibb bélyegek felhasználása mellett, még gótizáló levél- vagy lombdísszel töltötték be. A belső mező újabb beosztásánál szintén kétféleképp jártak el. Vagy diszítették azt annak egész hosszában oly fonadékkal, mely a közepén, esetleg felül és alul is csokorszerűen kitágul; vagy eme mezőbe ismét képeztek egy központot, kört, csillagot, csürlőt stb. stb. és a megmaradó téren csináltak ennek megfelelő további alosztályokat, diszitményül azonban mindig fonatszerű arabeszket használtak, és pedig, ha a kereteknél ily motívumokat alkalmaztak, folyvást ugyanazokkal a bélyegekkel. A fonadék között és körülötte többnyire még kisebb-nagyobb gyöngyöket (egyes, kettős köröcskéket) is szabályosan szétszórva találunk, melyek, úgy látszik, hasonlóképp keleti kötésekről vették át.

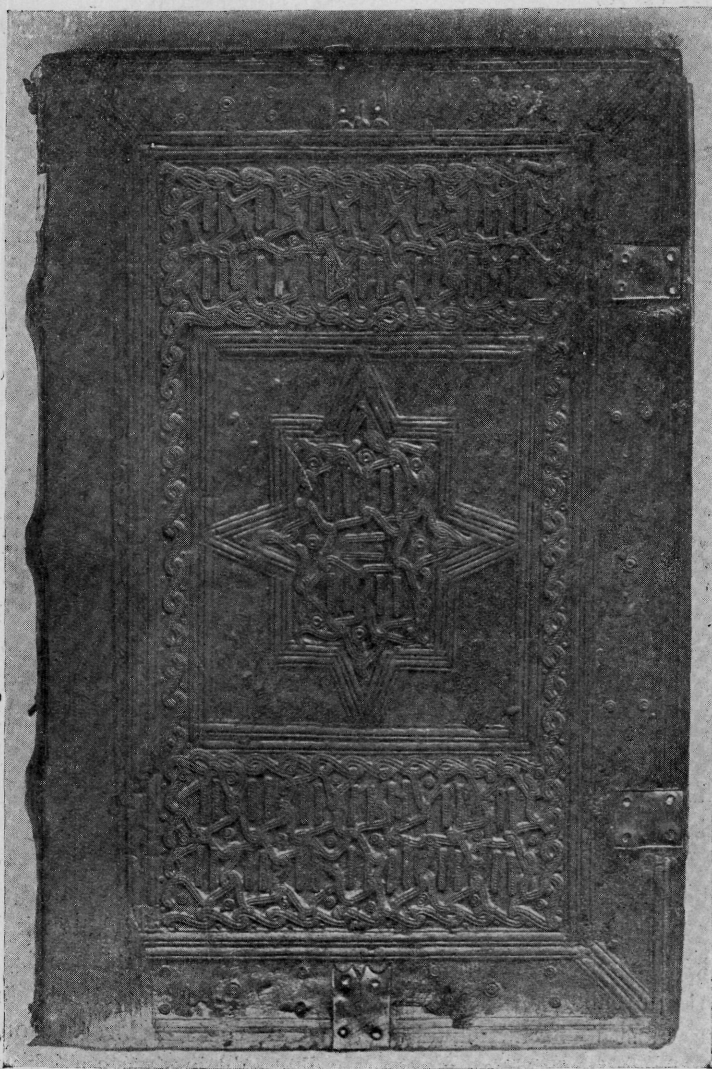
Noha a keleten a kézi aranyozást ismerték, ezzel az olaszok csak a XV. század második felében kezdtek megpróbálkozni, de általában a szóban levő kötések diszitményei vaknyomásuak. Hasonlóképp nem vették át a keleti kötésekből a papirbélést, hanem megmaradtak a keményfa-táblák, valamint a megszokott régi fűzési mód mellett. Ellenben a köldököket teljesen mellőzvé, a táblákra oldalt két és felül-alul egy-egy, többnyire sima levélalaku csattot vagy kapcsot erősítettek. A kötőszalagokra bársonyt, selymet vagy bőrt használtak. E táblák beborítására leginkább sötétvörös vagy barna simított barkás kecskebőr (maroquin) szolgált.

Ez a könyvkötési stílus lassankint elterjedt Olaszország több városában. Különösen felkarolták azt a Mediciek uralkodásának ideje alatt a kéziratgyártás központjában, Florenzben, a honnan »Medici-kötés« elnevezéssel vált ismertté.

Ennek a kötés-fajtának több jellemző példánya volt a millenniumi kiállítás gót csarnokában bemutatva, s részben most is látható helybeli könyvtárainkban.

Közülök legrégebb a múzeumi könyvtárnak Milanóban, 1444-ben elkészült Curtius-kódexe, melynek kötése külső keretébe és a középdíszbe a Sforzák czimeréből a tekerődő kigyót préselték. E sorozathoz tartoznak a Vitéz-kódexek és a Korvin-kódexek közül azok, melyeknek bőrtáblái nincsenek aranyozva. Hozzájuk járulnak

a Magyar Nemzeti Múzeum kézirtárából egy Catullus Tibullussal s egy Sallustius; továbbá egy Julius Caesar, melynek gyöngydisze

A Tertullianus Vitéz-kódex kötés-táblája.

aranynyomású, aranyvágására pedig csillagok vannak ponezolva; a Bakocz-féle Cicero, melynek jelenlegi védőgombjai valószínűleg a

kötés hátának restaurációja alkalmával kerültek oda és végül egy Suetonius, melynek tábláján látható köldököket nyilván később helyezték rá.

Vitéz János még Hunyadi Mátyás trónra lépése előtt, mint váradi püspök, tett kísérletet, hogy a Medici-kötést nálunk is meghonosítsa. Rendeletére egyik papja, Polánkai Bereczk (Briccius de Polanka) 1455-ben másolta számára Tertullian Apologeticus-át, mely kézirat utóbb Vitéz utódjának, a későbbi salzburgi érsek Beckensloernek esztergomi zsákmányával együtt Salzburgba került s most ott a Szent-Péterről czimzett kolostor könyvtárában őriztetik.¹ Fraknoi, ki szokott sikerrel kutatta fel a kiváló bibliofil könyvtára maradványait, eme kézirat ismertetése közben megemlíti, hogy annak kötése minden kétség nélkül Váradon készült és tanuságot tesz arról, hogy a váradi könyvkötők semmivel sem állottak olaszországi társaik mögött.²

Ezt a dicséretet az a váradi pap, ki a kötést csinálta s ki maga Bereczk lehetett, inkább jóakaró buzgóságáért, mint teljes szakképzettségéért érdemli. Mert a bekötés módjára és a diszítés alapbeosztására nézve ugyan jól utánozta a bizonyára püspökétől kapott és a múzeumi Julius Caesar-kódex kötéséhez nagyon hasonlító mintát, de a préselesben való jártassága sok kívánni valót hagy maga után. Mint képünk mutatja, a vörös bőrrel bevont fatáblák belső keretének szélesb felső és alsó tagját paszomántszerű fonadék tölti be, melynek mindkét oldalán egyszerű keskeny átfont szegély vonul végig, olyan, a milyen a belső keret keskeny tagjain áthúzódik. A középdísz háromszögű kiszökelésekkel megtört hosszúságú négyszögből képződik. Úgy a külső keretbe, mint a fonadékba hármas nagyságú gyöngyök vannak rendszertelenül behelyezve, s pedig, épen úgy mint a Julius Caesar-nál, aranynyal való préseléssel. Mindenesetre különös érdeme a magyar könyvkötőnek, hogy a kézi aranyozással, habár csak ily szerény mértékben is, meg mert próbálkozni, mert erre mintája aligha lehetett. Különben eme, most új háttal ellátott kötés aranyvágással bir és oromszegése nyers fonalból van varrva. Mindkét tábláin sima csattok voltak

¹ Különös hálával tartozom e könyvtár őrének, hogy kérésem következtében szíves volt az egyetemi könyvtárnak használatomra megküldeni a nagybecsű kéziratot, a melynek kötését azután fényképeztettem.

² Magyar Könyvszemle, 1880. évf. 246. l.

erősítve, melyekből nyolcz darab megmaradt; a vörös bársonyból készült kötőszalagoknak azonban csak nyomai látszanak.

A jelen kézirat írása, mint Fraknoi szintén kiemeli, egészen hasonló a Magyar Tud. Akadémiának Szent-Leó pápa beszédeit tartalmazó Vitéz-kódexe irásához, a melynek javítását tulajdonosa 1458-ban befejezte; hihető tehát, hogy ezt a kéziratot is Bereczk másolta. A mi pedig kötését illeti, azt jeles történetirónk durvának és magyarországi műhely termékének mondja.

Nézetem szerint a szóban lévő két kézirat kötése rokon természetű és alighanem egy műhelyből került ki. Különösen mindkét kötés belső keretének felső és alsó szélesb oldalát egyformán beszegett paszomántszerű fonadék díszíti. E mellett a vakpréselés a Leó-kódex tábláin is meglehetősen gyarló. A fonadékok közé helyes értelem nélkül van az azok alakításánál használt egyenes bélyeg, részben kétszeresen, sőt többnyire ferdén benyomva, a kör pedig mely a középdíszet képező csillagot övezi részben alig látható.

Ugyancsak Polánkai Bereczk munkájának állapítja meg az 1882-iki könyvkiállítási kalauz a krakkói Jagello-könyvtárnak egy csillagászati értekezést tartalmazó Vitéz-kódexét, azzal, hogy hárttyája és kötése teljesen egyenlő a Tertulián-éval.

Végül ide sorozandó még annak a vegyes tartalmú kódexnek kötése, mely a millenniumi történeti kiállítás katalógusában 1261. sz. a. szintén Vitéz könyvtárából valónak jeleztetik. A bécsi udvari könyvtár tulajdonát képező eme kézirat a többi között egyes magyar egyházak jövedelmeinek kimutatását, Szent-Lászlóról szóló két szentbeszédet és bizonyos B. magisternek a győri püspökhöz intézett levelét tartalmazza, mely különböző időből eredő iratok utólag együvé köttettek. Ennek táblái külső keretét gótizáló akantuslevelek, a második keretet pedig rozszszúl vésett bélyeggel hibás beosztás szerint préselt formátlan lombozat töltik be. A belső mezőkön három helyen csomósodó ugyanoly fonadékot látunk, a minő Vitéz két más kódexének, a Pliniusnak és a Miklós modrusi püspöktől neki ajánlott bölcsészeti értekezésnek kötését díszítik; de a nyomás itt is gyakorlatlan kezét árul el. Már ezekből is következtethető, hogy a vegyes kéziratot Magyarországon, illetve oly helyen kötötték, hol a könyvkötést iparszerűen űző mesteremberek még nem voltak.

Többször nyoma maradt fenn annak, hogy Vitéz kezdeményezése az egykori magyarországi könyvkötészetre nem maradt hatás nélkül, noha a gót ízlés uralmát az ipar és kereskedés felsőmagyarországi gócpontjain meg nem ingathatta. Erre nézve ezúttal elégségesnek tartom a fokozatos fejlődést feltüntető két jellemzetes példa idézését. Egyik az Akadémiának az a kézírata, mely a czédula-katalogusban tévesen 1358-ból való Thuróczi-krónikának jeleztetik, de sajátképen a képes krónikát, egy naptár-kivonatból álló, tudtommal ismeretlen magyar nyelvemléket és Presbyter Johannes és Nagy-Sándor históriáját tartalmazza. A krónikát Tamás klerikus kezdte másolni és befejezte Endrefalvi Antal 1462-ben. Megrendelte Benedek erdélyi szóváti plébános, míg későbbi tulajdonosai voltak Lucz Miklós disznódi segédtanító és organista, majd ennek a pestisben bekövetkezett halála után 1531-ben Péterfalvi János, ugyancsak a disznódi iskolának rektora. Ezek a feljegyzések tehát kétséget nem engednek az iránt, hogy a kéziratot a hazában irták és kötötték. Ennek kötéstáblái külső keretében már keleties fonadékokat látunk bepréselve, holott a többi diszitmények még teljesen gót ízlésűek. Ellenben egészen hasonlít a Vitéz-kódexek imént ismertetett kötéseihöz, mindenképp azonban már szabatos munkájú, a múzeumi könyvtárban őrzött dubniczi krónika kötése, mely 1480 körül készült.

Ily előzmények után határozta el magát Mátyás király, hogy könyvtárának fényes kézíratait oly kötésekkel lássa el, melyek a belső diszítéssel összhangzásban legyenek és azokat külsőleg is minden más könyvtár alkatrészeitől megkülönböztessék. Elhatározásának indokai bizonyára lényegileg ugyanazok voltak, melyek őt páratlan könyvtárának óriási anyagi áldozatokkal való alapítására birták. S ezekhez hozzájárulhatott a vatikáni és az urbinói könyvtár példája, a melyekre nézve egyforma karmazsin bársonyu kötések ezüst csattokkal voltak előírva.

Csontos János, a Pallas Nagy Lexikona számára a Korvináról közelebb irt cikkében a Korvin-kódexek kötéseire nézve tett észleleteiről következőképen számol be:

»Ezekre kezdetben bársonyt és selymet alkalmaztak arany, ezüst és zománcz kapesokkal és csattokkal, később azonban barna bőr lett általánosabbá, főleg akkor, mikor Mátyás egy önálló könyvkötői stílust honosított meg könyvtárában. Ez a könyvkötői

Korvin-stil a renaissance-kori könyvkötészet történetét egy önálló magyar stilussal gyarapította, melyről az 1890-iki antwerpeni bibliografiai kongresszus kimondotta, hogy ez a könyvkötészet történetében önálló modort képvisel, s hogy ama kötések ornamentikája s préselt arany lombozatainak motivumai a XV—XVI. századbeli magyar hímezések és diszítések motivumaival azonosak; ezenfelül pedig még azért is érdemelnek különös figyelmet, mert az első és legrégebb kötetek, melyeknek tábláin az arany, mint dísz, 1490. előtt előfordul.«

Ezt az utóbbi állítást megczáfolja a már említett tény, hogy Olaszországban az arannyal való diszítés technikáját jóval 1490 előtt ismerték és habár csak szórványosan, tényleg alkalmazták. Egyebek közt még bizonyíték erre a bécsi udvari könyvtárnak Sambucus gyűjteményével átvett ama két hártyakodexe, melyek egyike Tacitus Annaleseinek 11. és 16. könyvét, a másika pedig Szent-Ambrusnak egyik munkáját foglalja magában. Mindkettőnek kötéstábláin, noha beosztásuk nem egyforma és a használt bélyegek is különbözök, a külső és belső keretnek, valamint a középmezőnek keleties fonadékszerű diszitményei arannyomásúak. Diszlapjaikon az Aragoniai-ház, tehát Beatrix királyné családi czimere egyaránt látható. Ebből kifolyólag Fischer Lajos bécsi tanár, ki a külföldi írók közül a Korvinával legalaposabban foglalkozott, a két kéziratot a Korvin-kódexek sorozatába vette föl s a kiállítási katalógusban is ekkép vannak jelezve, bár a hazai irodalomban ilyeneknek elismerve nincsenek. Akár hozta el azonban e kódexeket Beatrix magával és helyezte férje könyvtárába, akár pedig más provenienciájúak azok és Aragoniai János vagy Ferdinánd nápolyi király könyvtárához tartoztak, annyi bizonyos már, hogy Mátyás flórenczi kódexei zömével egykorúak, illetve 1490 előtt készültek és hogy kötéseik teljesen különbözvén a Korvin-stilusu kötésektől, Csontos indokolásának ezen része ellen bizonyítanak.

Egyébiránt az 1878-iki lípcei kiállítás óta ismeretessé vált a góthai hercegi könyvtárnak gazdagon aranyozott négy perzsa stilusú kötése, melyek 1477-ben megjelent velencei ősnyomtatványokat fednek és a már 1489-ben elhalt Ugelmann Péter velencei bibliofil tulajdonát képezték. Hogy pedig ezek a kötések nem a keleten készültek, tanúsítja még az a körülmény, hogy diszitményeik között római császárok érmeinek lenyomatai is láthatók.

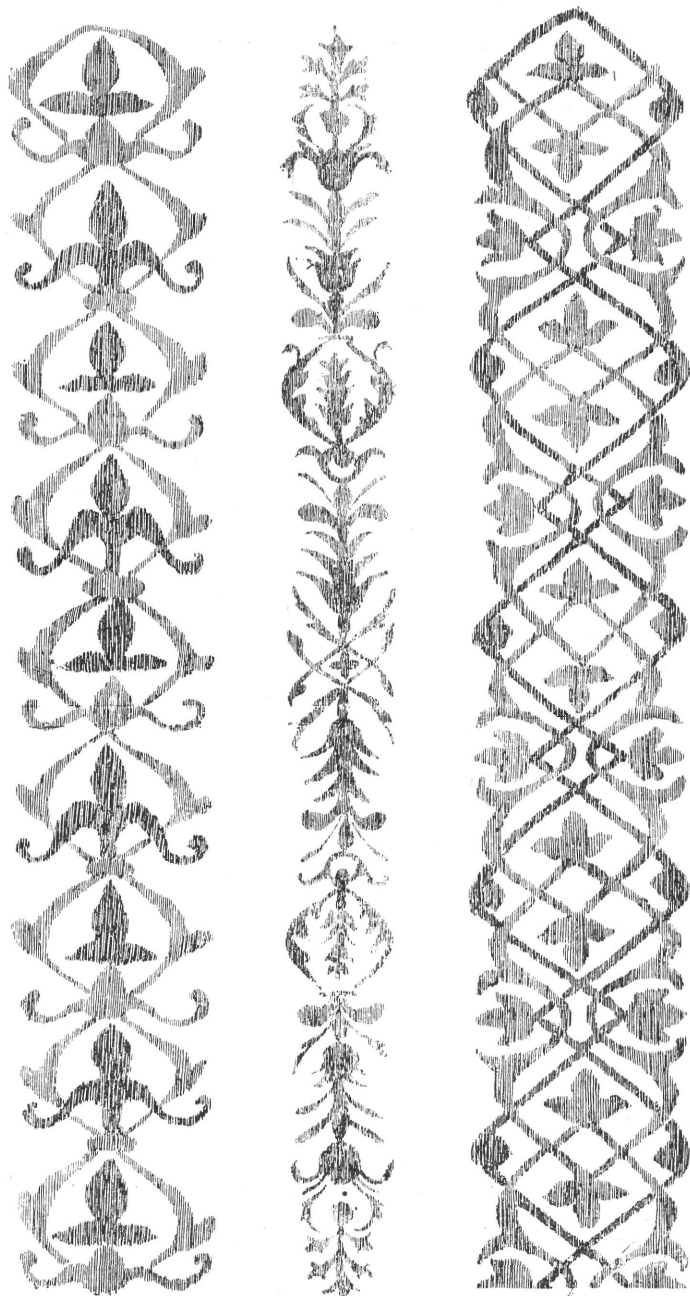
Különben az antwerpeni kongresszus határozata lényegileg kétségtelenül helyes, valamint az újabb szakmunkák is a Korvina aranynyomású bőrkötésének eredeti sajátosságát már elismerik. Meg kell azonban jegyezni, hogy Csontososi ama határozatot idézett cikkében más formulázással közli, mint az antwerpeni kongresszusról annak idején tett hivatalos jelentésében.¹ S mivel általában is a Korvin-kötésekre vonatkozólag eddig megjelent összes közlések hiányosak és hézagosak, a fenforgó érdekes kérdést, a mennyiben a rendelkezésemre állott anyag megengedi, ezúttal bővebben szándékozom megvilágítani.

A Korvin-kódexek különleges kötéseinek külső alakításánál ugyanazt a módot követték, melyet a Medici-kötésekre nézve fentebb ismertettem. A táblákon a könyvtesten túlmenő kemény tölgyfadeszkákat használták. Az oromszegéseket színes selyem- és aranyfonalakkal varrták, összegöngyölt pergamentszalagot véve alapúl, melynek a háton túl terjedő végződéseit kigöngyölítették és azután rézsutosan a fatábláknak e célból kivájt üregeibe szegezték. A kettős bordák alapjáúl viszont fehér cserzetlen vastag marhabórból kivágott szalag szolgált. Úgy látszik, minden példány alul és felül egy, az oldalon pedig két, részint bőrből, részint különböző színű, erős selyemből vagy bársonyból készített kötőszalaggal bírt, melyeket a táblákhoz különféle módon erősítettek.

A fatáblák beborítására vagy különböző színű selymet és bársonyt, vagy, mint a Medici-kötéseknél, simított maroquin-bőrt használtak.

A *bársonykötéseknél*, a mennyiben kipuhathattam, az a sajátosság észlelhető, hogy reczés aranyvágásaikon alul és felül egyforma lombdísz, a homlokoldalon pedig a könyv címét és e mellé, a mennyiben a könyvtest vastagsága engedte, jobbra-balra ugyanoly motivumú díszítményt, mint a másik két oldalon, vörös, zöld és kék színnel, és úgy látszik szabad kézzel, festettek rá. Ily vágással bírt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának négy, és a szultántól az egyetemi könyvtárnak ajándékozott az a tíz Korvin-kódex, melyekről a konstantinápolyi császári régiségtár volt igazgatójának, Dethier tanárnak és Kubinyi Ferencznek följegyzéseiből tudjuk, hogy mielőtt a szultán azokat újból beköttette, egykorú bársonykötésük volt.

¹ Magyar Könyvszemle, 1890. évf. 328. l.

Bársonykötésű Korvin-kódexek vágásának festett diszitményei.

A vágásokra ily módon festett diszitmények nemcsak egyforma színűek, hanem a kompozíció tekintetében szintén teljesen egyenlő jellegűek, tehát nyilván egy festészeti műhelyből kerültek ki, sőt tudtommal semmi más, egykorú kódexen hasonló kivittel nem fordulnak elő és egy-két kivétellel a Korvina bőrkötésű kéziratain nem találhatók.

Ezért, nézetem szerint, a reczés aranyvágásra ilykép festett lombdisz, kapcsolatban a felülfestett könyvczimmel, azokhoz a megkülönböztető tulajdonságokhoz sorozható, melyekből a Korvina maradványait felismerni lehet. De a fentebbiekből az az alternatíva is következtethető, hogy Mátyás király könyveinek bársonykötéseit is másokétól megkülönböztetni kívánván, azok vágásaira a lombdiszt saját budai miniatörjaival egyforma módon utólag festette, vagy pedig egyáltalában bársonykötéseit egy és ugyanabban a műhelyben készíttette.

Ezen az alapon a többi között bizton konstatalható, hogy a szultántól egyetemünknek ajándékozott Julius Caesar-kódex a Korvinából való, bár első levele, melynek díszlapja valószínűleg a király czímerével volt ellátva, ki van tépve.

A mi a Korvina különleges *bőrkötéseit* illeti, azok nyilván az úgynevezett Medici-kötésekből fejlődtek.

A felhasznált bőr ezeknél is simitott, s pedig leginkább sötétvörös maroquin, melyet, úgy hiszem, itthon cserzetek, mert magvasabb és vastagabb, mint a Marokkóból importált kecskebőr. A kódexek mindkét táblája többnyire egyforma díszű, csakhogy az alsó táblán legfelül az első keretbe a munka címét verzális aranybetűkkel nyomták.

E táblákon rendszerint párhuzamos vonalokból két külső keretet alakítottak, melyeknek elsejében egy, arányos távolságokban csokorszerűen kiszökellő gyöngysor vonul végig. A második keret felül és alul tetemesen szélesb, mint oldalt, a mi által a kivétlenül hosszúkás formátumú kéziratoknál a belső mező szabályosabbá válik. Ezt a keretet paszomántszerű fonadék vak nyomásban tölti be, melynek előállítására csupán három apró bélyeget — egy nagyobb és kisebb egyenest s egy hajlítottat — használtak.

Az önálló stílus jellegét ezeknek a kötéseknek sajátképen a tábláik belső mezejének eredeti kiképzése és diszítése adja meg.

Az az alapos tudású és bámulatos fantáziájú művész, ki a diszítés tervezésével volt megbízva, mindenekelőtt egy központot alakított, mindegyik példánynál más-más változatban, hasonló természetűt azzal, a minőt az arab kötésekben és számos perzsa szőnyegekben látunk.

Eme középdísz tekintetében két csoportot különböztethetünk meg. A túlnyomó részt képező első csoportban a központi alakzat alapjában tojásdad formájú, de körülete szimmetrikus kiszögellések következtében hullámvonalu, olyformán, mintha két, többször hajlított mór stílusú ívetet összeillesztettek volna. A második, kisebb csoport középdíszének alakzata szabályosabb, geometrikus idomu, némikép közeledik a gót stílusú ornamenthez és részint körök s köríveknek kombinációjából, részint ugyanazoknak az elemeknek egyenes vonalakkal való összekapcsolásából ered. Ilyenek például egy, négy helyen derékszögű kiugrást mutató kör (bécsi Virgil-kódex), egy kör beillesztett négyszöggel és ezen belül egy nyolczas karéjjal (prágai Aquinói Tamás), egy szabályos négyes karéj (bécsi Clairvaux-i Tamás), egy másik, szintén négyes karéjból kiinduló alakzat, melynek félköröi nincsenek összekötve, hanem ott, a hol a karéjok találkoztak volna, azok derékszögben kifelé kiugranak (marosvásárhelyi Tacitus.) Ide sorakozik végül a Magyar Nemzeti Múzeum Damascenus-kódexe.

Az ekkép képzett központhoz egy harmadik keretet idomítottak, letompítván a második hosszúkás, négyszögű keret belső vonalainak sarkait, a mi által a négy szögleten háromszög-alakú terek keletkeztek. Ezután úgy a harmadik keretet, mint a bekeretelt tereket leginkább a növényvilágból merített arany czifrázatokkal töltötték be és ezeket a diszitményeket részben színes, részben arany gyöngyökkel tarkították. A legtöbb példányban a középdísz közepén a Magyar- és Csehországnak egyesített czímerét tartalmazó pajzsot és fölötte a koronát ugyanazokkal a bélyegekkal, amazt feketén, emezt arannyal nyomva találjuk.

A mit itt szabályként előadtam, attól, mint nem kétlem, számos példányban, melyet megvizsgálni nem volt alkalmam, kisebb-nagyobb mérvben kivételek észlelhetők, sőt ilyeneket magam is megállapíthatok. Például az első csoporthoz tartozó kódexek

1) E kódex kötésének előtábláját »Az Iparművészet 1896-ban« című kiadványunkban és az abból készült különnyomatban színes hasonmásban mutattam be.

közül az egyik veronai Liviusnál (*De bello punico*) a központi királyi czímer kisebb, mint rendesen és alatta egy gyűrűs holló koronával, felül pedig ily holló korona nélkül látható. A másik csoportbeliek közül a már fentebb idézett prágai Aquinói Tamásnál a rendes czímer nem a középben, hanem korona nélkül felül, ellenben a stuttgarti Szent-Ágoston-kódexnél ugyanaz alul, de ezenkívül a holló czímerpajzsban felül van elhelyezve, míg a Damascenus-nál a belső mezőn felül Magyar- és Csehország czímerét egy más alakú pajzsban találjuk. Továbbá eme három kódex egyikenél sincsenek a sarkok letompítva, s a két utóbbinál még az a sajátosság tűnik fel, hogy egyes mezőkben a bőrt, úgy mint a keleti kötéseknél, lehámozták, hogy az aranycífrázat jobban érvényesüljön.

Mind a két csoporttól elüt az erlangeni biblia. A középmezőt egy három koncentrikus körből képzett medallion foglalja el, mely bemélyítve Mátyásnak bőrből ponczolt arczképét kereteli. A három kört betöltő palmetták, voluták és sajátos keleti arabeszkek másutt elő nem fordulnak. A le nem tompított sarkoknál négy kisebb kör van elhelyezve, melyekben arany ágakon gyűrűs hollók állanak. Hiányzik a keleties paszomántfonadék és a gyöngyök alkalmazása, a körök közötti tért befedő szokásos arany lombdíz pedig felül egy új sphinxszerű motivumban végződik.

A beosztásra nézve szintűgy teljesen eltér a többi Korvina-kötésektől a bécsi Anastasius-kódex. Két külső kerete és középdíze ugyan a szokásos típusú, de a harmadik keretet egy olasz renaissance architektúrájú fülke pótolja. A lépcsőszerűen hajlított talapzatból két keskeny pilaster emelkedik ki, melyek félkörű oromzattal koronázott, erősen kiszökellő párkányt tartanak. Az ormozat két oldalán a párkányig és ennek végződéseitől a talapzatig lombfüzér csüng le. Mindazonáltal úgy ennél, mint tudtommal az összes önálló stílusú Korvin-kötéseknél az arany cífrázatok bélyegei ugyanazonosak.¹

¹ A fent külön megnevezett Korvin-kódexeken kívül a következő kódexek bőrtábláinak fényképei fekszenek előttem: Curtius Rufus (Nemzeti Múzeum), Szent-Chrysostomus Homiliái, ugyanannak Dialogusai, Genealogia Deorum, Statius Marcellinus, Quintilianus, Szent-Czirill Bölcsesség tükre, Asconius Pedianus, Aquinói Tamás catena aureája (bécsi udvari könyvtár), Szent Czirill az eretnekek ellen (Szerajevó, illetőleg ma már a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára) Victorinus (Emich Gusztáv), Livius a macedoniai háborúról (Verona).

Ezeknek a tipikus diszitményeknek elemeit képezik: egy sphinx, két levélből fejlődő kehely, egy kisebb váza, különböző virágok, levelek, palmetta, rozetták, ökörszem és néhány apró ékitmény, beleértve a fonadék összeállításánál használt zsinórdarabokat.

Nagyon tévednénk, ha a Korvina-kötések önálló diszítési stílusának ismérveit abban keresnők, hogy az említett diszitmények elemeinek nagy részét (különböző fajtájú tulipánokat, harangvirágokat, leveleket), alapformáikban a XVII. századtól kezdve házi iparunk régi termékeiben is feltaláljuk. Mert a felhasznált legtöbb motívumot egyaránt megeljük az olasz renaissance kincsesházában is; sem pedig az azok stilizálására és alakítására

A Korvina bőrkötéseinek bélyegei.

nézve észlelhető eltérések, sem az a körülmény, hogy egy-két kivált levélmotívum nyilván nem nyugati, hanem keleti eredetű, magukban véve még korántsem elegségesek arra, hogy minden egyéb analogiák nélkül, egyedül ez adatok alapján a magyar diszítési stílus múltjának több százados hézagait áthidalhassuk.

Mindazonáltal sok mindenféle nyomós ok harczol a mellett, hogy a Korvina aranydiszítási bőrkötéseit magyarországi készítményeknek tekintsük.

Mindenek előtt feltűnik, hogy a diszítési motívumok mind-egyikét kettős körvonal határolja, a mely alakítási módot a renaissance ornamentikája nem ismeri, s a minőt csak a kelet textiliparának termékeiben és arany himzéseiben találunk.

Főleg azonban fontos bizonyítéknak tartom a diszítések módját, a minél az egyes ékítményi motívumoknak szerves fejlesztése nélkül egyedül a gazdag külső hatás céljából a mutatkozó üres terek szimmetrikus és lehetőleg teljes betöltését tartották szem előtt. Így egy sarok diszítésénél kiindulási pontul szolgált egy kinyílt, felfordított tulipán, erre rá van illesztve a kehelyszerű ékítmény, majd e fölé egy virágtó különböző fajtájú virágokkal. Másutt ugyanazon nyílt tulipán öbléből, vagy egy rozettából széles levelek nőnek ki, és ismét másutt egyes indák gyöngyökké végződnek, míg a főntebb ismertetett Anastasius-kódex táblájának különben tiszta renaissance formákat feltüntető belső fülkeszerű kereténél a vízszintes talapzatot felfelé fejlődő ornamentum tölti be.

A gyöngysorokkal dúsan megrakott diszítményeknek ily túltömöttségére és a zsúfoltságig gazdag alkalmazására nézve példákat szintén csak a kelet műipara szolgáltat. Kifejezést talál ebben a keleti népek közös nemzeti vonása: a fényűzési hajlam, a külső pompa lehető kifejtésének vágya. S teljesen kizártnak tartom, hogy az olasz renaissance képzőművészetének legmagasabb fejlettsége korában, annak szülöttje ily aberrációkba esnék akkor, a mikor még mindig a tisztult egyéni ízlés minden szabadsága mellett is, a formák finom egyszerűsége és ezzel összhangzásban az ornamentumnak a feles czifrázatoktól ment diszkrét alkalmazása volt az igazi művészet dogmája.

Ezúttal különben szándékosan mellőztem azt a kérdést, vajjon azokat a fent érintett eltéréseket, melyek a Korvin-kötések és az egykorú olasz renaissance hasonló diszítési motívumai között a stilizálás szempontjából tényleg fenforognak, nem hozhatnók-e netán a most magyarnak elismert diszítési stílussal összefüggésbe, ha a közös források felkutatásába bocsátkoznánk. Mégis nem hagyhatom említés nélkül, hogy a külföldi szakértőkre, kik az ezredéves kiállításon a Korvin-kötéseket megtekintették, azok sajátos diszítési módja teljesen idegenszerű benyomást tett és nevezetesen a hamburgi iparművészeti múzeum igazgatója, Brinckmann, ki a művészi ipar kérdéseiben Európaszerte elismert szaktekintély, el sem akarta hinni, hogy ama kötések egykoruak, és az olasz renaissance idejéből, a XV. századból valók.

Érveim kiegészítéséül folytatólag még megemlítenédnek vélem, hogy Mátyás király tudvalevőleg könyvtárát részint a világ min-

den részéből összevásárolt, részint oly kódexekből állította össze, melyek egyenesen ez ő számára különböző helyeken, első sorban Flórenczben és Budán másoltak. Midőn tehát mindamellett ezeknek a kéziratoknak tetemes része egyformán van bekötve, és pedig oly kivitelben, a minőt semminemű más provenienciájú egykoru kódexnél nem találunk: e körülmény is bizonyítékul szolgál arra, hogy az összes ily fajtájú kötéseknek egy műhelyből kellett kikerülniök.

De következtetéseinkben teljes biztossággal még tovább mehetünk s kimondhatjuk azt is, hogy Mátyás király kizárólag könyvtára számára saját székvárosában rendezett be külön könyvkötő műhelyt s annak vezetésével oly művészt bízott meg, ki a keleties díszítési stílusban járatos volt. A bélyegek vésésére kétségtelenül elég képzett magyar ötvös állott rendelkezésére; mivel azonban, mint már fentebb említettem, a bőrre való arany nyomást előzőleg a nyugaton másutt csak csekély mérvben, szórva-nyosan és kísérletkép gyakorolták, feltehető, hogy eme technikában jártas egy-két keleti munkást is sikerült a műhely számára megnyerni, kik a hazai könyvkötőket is e technika titkaiba beavathatták.

Az eredeti magyarországi könyvkötő-stílus, melyet ekkép a Korvin-kötések képviseltek, még rövidebb életű volt, mint a Korvina maga; alapítójának kimúltával nyomban elenyészett.

Nagy királyunk szellemdús életirója, midőn ő és I. Napoleonnak egyaránt meteorszerű életpályája között párhuzamot von, befejezésül kiemeli: A mit fegyverrel szereztek, elveszett; a mit lángelméjükkel építettek, összeomlott csakhamar. De örök értékű kincs gyanánt hagyták nemzetükre nevük fényét, tetteik dicsőségét.

A francziák hatalmas császáranak legnagyobb alkotásai, igaz, még életében megsemmisültek. Számos tőle alapított szellemi intézmény azonban kiirthatatlan gyökereket vert, sőt egy olyan, melyre tán maga sem fektetett különösb súlyt, az az erőltetett, feszes, egészségtelen műirány, mely az »*empire*« uralma alatt keletkezett, évtizedek multán ismét fölkerekedett és a divat országában hatalmasabb uralkodóvá vált, mint valaha volt: míg a Hunyady Mátyástól, bár szűkebb keretben, de egészséges alapon megteremtett díszítési stílus még mindig vár a kiérdemelt fel-tamadásra.

A BRUSSZELI MÁSODIK NEMZETKOZI BIBLIOGRAFIAI KONFERENCIA

(1897 augusztus 2—4.)

DR. ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

A századvég szellemi életének kétség nélkül egyik leghatalmasabb megnyilatkozása az a bibliografiai mozgalom, a mely pár év előtt a belga fővárosban indult meg, s amelynek célja alkalmas rendszer alapján megteremteni az emberi elmetermékek összességének egyetemes, teljes repertoriumát. Úgy a rendszer kérdése, mint magának a repertoriumnak megteremtése olyan dolgok, hogy csak is a művelt világ általános érdeklődése, és hosszas, lankadatlan és közös előmunkálatok mellett remélhető az igének testté válása. Mert hogy a nagy mű céljának megfelelhessen: első sorban egységes, mindenütt helyesnek talált s nemzetközi megegyezéssel elfogadott rendszerre van szükség, ezután pedig arra, hogy a közös munkából minden művelt nemzet kivegye a maga részét. Amazt, úgy látszik, a *Dewey Melvil* tizedes osztályozásában sikerült megtalálni. Ami pedig a közös tevékenységre buzdítást illeti, a brüsszeli központ pár év óta majdnem csodákat művel. Mindkét brüsszeli konferencia, de különösen az utóbbi, fényes bizonyossága annak a kitartó és meglepő érzékkel vezetett akciónak, amit a brüsszeli központ az ügy érdekében kifejt. S e pontnál lehetetlen megfedkezni arról a megtisztelő figyelemről, melyben Magyarországot kezdettől részesítették a mozgalom vezérlő emberei. Kétség nélkül nagy érdeme van ebben *Mandelló Gyula* úrnak, kinek szerepéről a mozgalom megindításában, már ebben az előzetes rövid referádámban is meg kell majd emlékeznem. Kivüle az Institut international de Bibliographie bécsi titkára *Juncker Károly* úr is bizonyára sokban hozzájárult, hogy a magyarországi bibliográfiai tevékenységre, amely kis kerektek között is tisztességes dolgokat produkált már, oly nagy súlyt fektetnek a brüsszeli intézetben. Hogy ez tényleg úgy van, azt én most a konferencia után határozottan állíthatom, de több körülmény már előbb is tanuskodott erről. Így különösen *La Fontaine* úrnak budapesti látogatása, melynek főmotívuma szoros kapcsolatban van a bibliografiai törekvésekkel. A mult télen volt

itt Budapesten s helyes tapintattal választotta meg azokat, akikkel első sorban érintkeznie kell. Tudva azt, hogy a társadalmi érdeklődés fölkeltése mennyire fontos tényezője a sikernek, *gr. Teleki Sándor* úrhoz fordult, aki följegyzésre méltó ambícióval és hivatottsággal buzgólkodik mindenütt, a hol kulturális törekvéseknek társadalmi támogatását kell megteremteni. Valamint egészen természetes, hogy a szakszerű kérdésekre nézve a magyar nemzeti múzeum könyvtárának vezetőjétől *Fejérpataky László* úrtól s első bibliografiai szakfolyóiratunk szerkesztőjétől *Schönherr Gyula* úrtól szerzett fölvilágosításokat. Mindezekben a tárgyalásokban pedig részt vett *Mandelló Gyula* úr is, ekkor már lelkes hive a Brüsszelben fölemelt zászlónak.

La Fontaine úrnak ez a látogatása épen arra az időre esett, mikor a mi szakköreink a bibliografia rendszeres művelése és szélesebb körökben való népszerűsítése érdekében egy tudományos társaság eszméjével kezdtek foglalkozni. S épen akkor, amidőn már az előkészítő bizottság létre is jött, érkezett meg a brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferenciára meghívó levél a budapesti könyvtárakhoz és bibliografusokhoz. A Nemzeti Múzeum könyvtára egyrészt mint a legelső és legnagyobb magyar könyvtár, de másrészt mint a létesítendő társasággal szoros kapcsolatban álló intézet szükségesnek tartotta, hogy kebeléből valaki részt vegyen a konferencián s úgy a rendszert mint a repertoriumot behatóbban tanulmányozza. Mert jól lehet Magyarországból már *Gyalui Farkas* úr a kolozsvári egyetemi könyvtár tisztviselője a brüsszeli intézetet meglátogatta s kétség nélkül becses tapasztalatokra tett szert, kívánatosnak látszott, hogy valaki a központból is betekintszen a világra szóló vállalat műhelyébe, s épen a konferencia alkalmából.

Nem annyira reprezentációról lehetett itt szó — mert hiszen erre mások kétségkívül inkább lettek volna hivatva — mint inkább arról, hogy a múzeumi tisztikar ifjabb generációjából valaki a helyszínén tanulmányozva a nagy kérdést, igyekezzék elsajátítani azokat a szakismereteket, melyek gyümölcsöztetésére az itthon megindulófélben levő mozgalom hálás teret fog nyújtani. Abban, hogy erre a feladatra a Magyar Nemzeti Múzeum vezetői engem szemeltek ki, nem csupán eddigi szerény bibliografiai működésem

bőkezű jutalmát tekintem, de a bizalom oly nagymérvű előlegezését, mely a jövőre nézve a legkomolyabb kötelezettségeket rója reám.

A brüsszeli bibliografiai kongresszuson való részvételemről kétféle irányban fogok beszámolni. Hivatalosan *dr. Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltóságának, kinek kegyes erkölcsi és anyagi támogatása jutott osztályrészemül, s szorosán tudományosan s a fontosabb modern bibliografiai törekvéseket egybefoglalóan ismertetve a *Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának*, melynek megbízásából s képviselőzetben vehettem részt a konferencián, s mely intézetnek jó hira és kulturális jelentősége megbecsülhetetlen ajánlólevél volt részemre.

Most mindössze külső képét óhajtom egy pár vonással megrajzolni ennek a konferenciának, mely úgy vezérlő emberei kiváló egyéni tulajdonainál fogva, mint a fölmerült kérdések révén úgy hiszem minden tagjára mély impressziókat gyakorolt, s melynek főcélja és rendeltetése épen ezeknek a kedvező impresszióknak fölkelése lehetett. Hiszen ismeretes a mozgalom vég célja, melyet e szó: *világbibliografia* tökéletesen kifejez. Ennek elérése pedig egyetlen eszköz található csupán: a művelt világ egyetemese érdeklődésének fölbresztése. Ha ez megvan, minden megvan. Csakhogy ez a nagyobb dolgok közé tartozik s *Otlet* és *La Fontaine* urak hosszasan tudnak beszélni azokról az ezer fajta ötletekről, kísérletekről, melyek már az eddigi rövid idő alatt épen a jelzett cél érdekében fölmerültek és alkalmaztattak. Elég az *Office* helyiségeiben csak egy kissé szétttekinteni, hogy a sokfajta tevékenységről meggyőződünk, mely pedig még mindig nagyobb részt csak az előkészítés, a buzdítás, a népszerűsítés munkája. Levelek a világ minden részéből, melyekben tanácsokat kérnek vagy adnak, eredményekről számolnak be s terveket közölnek, folyóiratok, hirlapok, czédulaküldemények, s mindez a legnagyobb rendben. S ezek mellett minduntalan gazdagodnak a repertorium czéduláit magukba foglaló fiókos szekrények, évezredek kulturájának emez első leltár kísérlete. Komoly férfiak és hölgyek 8—10-en mint rendszeren alkalmazottak végzik a különböző munkát az igazgatók La Fontaine és Otlet rendelkezései szerint. Valóban gyönyörűség nézni ennek a két érdekes embernek igazán őszinte és, talán elmondhatjuk, önzetlen fáradozásait. A mi idejük marad ügyvédi s több irányú tudományos és társadalmi

elfoglaltságukból, mind a bibliografiának szentelik. Annyira lelkükhöz nőtt ez, hogy el se tudnának lenni nélküle.

— Alig marad, uram, időnk olvasni, annyira igénybe vesz a bibliografia, — mondta La Fontaine, midőn egyszer a magukra vállalt feladat nagyságára czéloztam. S mondott még sok érdekes dolgot, a melyekre itt ki nem terjeszkedhetem. Csupán Otletnek egy nyilatkozatát kell fölemlítenem, mely minket közelebből is érdekel. Egyik összeövetelünk alkalmával a mozgalom internáczióális jellegéről beszélgettünk, s ekkor mondta a következőket:

— Valóban Uram internáczióális már a kezdete ennek a mi vállalkozásunknak. Két *belga* — én és La Fontaine barátom — tűnődik azon, hogy a sociologia s esetleg az összes tudományok repertóriumát mi módon lehetne legczélszerűbben megteremteni. S éppen ebben az időben találkozom Ostendeben *az ön egyik honfitársával* — avec mon ami *Jules Mandello* — s egy *magyar* ember elbesszéli nekem, hogy *Amerikában* egy új bibliografiai rendszerről hallott, mely ott nagyon rohamosan terjed. Azonnal átmentem Londonba s ott a British Museum révén ráakadtam a Dewey táblázataira, s most uram itt köröttünk egy nagy internáczióális társaság buzgólkodik velünk együtt az eszme diadaláért.

Ennek a társaságnak névsorát nem fogom ide írni. A *Liste des Membres de la Conférence Bibliographique Internationale. Deuxième Session. Bruxelles 2—4 Août. 1897.* pontosan közli az összes jelentkezők jegyzékét s nem egészen tanulság nélkül való ebbe a jegyzékbe bepillantani. Kitűnik ebből, hogy a két dilettáns által megindított mozgalom nagyon széles hullámokat vetett s e hullámok eljutottak a művelt társadalom legkülönbözőbb tájékaira. A legkomolyabb bibliografiai szakkörök, nagy könyvtárak, múzeumok, tudományos intézetek mind tudomást vettek a brüsszeli törekvésekről, s habár a nézetek nem egyeznek meg mindenben, a kérdéssel mindenütt foglalkoznak, a hol könyvek és könyvtárak vannak. De az eszmének életrealóságát s az életben gyökerező természetét legjobban bizonyítja, hogy nem csak könyvtárnokok érdeklődnek iránta, hanem a társadalom legkülönbözőbb elemei, mint ezt az említett névjegyzékből mindenki megláthatja. Talán még soha sem dokumentálódott kézzelfoghatóbban, hogy a könyvtár és a tudomány nemcsak a könyvtárnokoké és szaktudósoké, hanem minden művelt emberé, mint a brüsszeli vállalatnál s ennek

különösen legnevezetesebb életjelensége, a szóban forgó konferencia alkalmából. Az élet, a művelt élet szükséglete s nem kierőszakolt theoria vezette rá a már többször említett két belga ügyvédet az egyetemes repertorium kérdésére, s a világra bocsátott szavuk mindenütt visszhangra talált a művelt életet élő emberek körében. Tudjuk, — hiszen a múlt évben elmondottam e helyen röviden a kérdés történetét¹ — hogy az ügyet a belga kormány előterjesztésére *II. Lipót* belga király mily nagylelkűen tette magáévá (ujabb dicsőséget szerezve nevének, s őt annyira becsülő országának az egyetemes művelődés történetében) s az is ismeretes, hogy a brüsszeliek is büszkék városuk új nevezetességére, mely újabb eleme internáczióális érdekességöknek. Ezek a körülmények magyarázzák azt a szives fogadtatást, melyben a konferencia tagjai részesültek. A brüsszeli lapok folytonosan a legszimpathikusabb figyelemmel kísérték a tanácskozásokat, noha akkor a konferenciák és a kongresszusok egész özöne vette igénybe éberségüket és figyelmüket. Mellékesen megemlítem, hogy az egész nyugateurópai sajtó megemlékezett erről a kulturális mozzanatról s a legkivonatosabb névjegyzékek sem feledkeztek meg az első magyarországi könyvtár kiküldöttjéről. Brüsszel városának a tündérfényű Hôtel de Ville-ben adott Raout-ját csak a történeti hűség kedvéért említem föl. Egyébként itt van a Carte de Membre után a teljes »Ordre du Jour.« *Dimanche 1. août* 9 h. $\frac{1}{2}$ du soir Réception à l'Hôtel de Ville. Raout offert par l'Administration communale de Bruxelles aux Membres de la Conférence Bibliographique Internationale. *Lundi, 2 août* 10 h. du matin. Séance d'ouverture. 2 h. du soir. Visite a l'office International de Bibliographie. 8 h. du soir. Excursion à Tervuern. *Mardi, 3 août,* 9 h. $\frac{1}{2}$ du matin. Seance de discussion. 11 $\frac{1}{2}$ h. du matin. Visite à la Bibliothèque Royale. 2 h. du soir. Seance de discussion. 7 h. du soir. Diner offert aux Membres, à la Laiterie du Bois de la Cambre. *Mercredi, 4 août* 9 h. du matin. Séance de clôture. 10 h. 53 matin. Départ pour Anvers. 2 h. du soir Visite au Musée Plantin. Tanulságos és kellemes programm, melynek szabályszerű keresztülvitele La Fontaine és Otlet urakon kívül az Institut international de Bibliographie kiváló elnökének *Descamps*

¹ Magyar Könyvszemle, 1896. évf. 341—350 ll.

lovag, belga senator és brüsszeli kir. akad. tag úrnak az érdeme. A más téreken is (pl. az interparlamentáris kongresszusok) anynyira elismert és kedvelt férfiúnak szélesköri tudománya s ritka szónoki képességei nagyban hozzájárultak. hogy a tanácskozások állandóan a legelőkelőbb szivonalon maradtak s a legsimábban folytak le. A konferencia egész anyagát magában foglaló s nemsokára megjelenő kiadványból fog plasztikusan kidomborodni egyéniségének érdekessége, amely elnöki szereplése közben különösen megnyitó beszédében, de nem kevésbé későbbi, a vita kiegyenlítésére irányuló felszólalásaiban oly gyakran megnyilatkozott. Nyitó beszéde a modern bibliografiai munkásság elegáns és komoly dicsőítése volt. Ha majd a pontos szöveg kezeink között lesz, egy pár nevezetesebb passzusát szószzerinti fordításban fogjuk közölni. A nyitó ülésen ezenkívül fölolvasták egyes meg nem jelent jelentkezők igazolásait, így többek közt *Rimbaud* francia közoktatásügyi miniszterét, melyben sajnálatát fejezi ki, hogy Franciaország hivatalos képviseltetéséről nem gondoskodhatott, s *Dewey Melvilét*, a rendszer megalapítójáét, kit fontos körülmények akadályoztak a megjelenésben s több kisebb értesítést, így a magyar bibliografiai társaság előkészítő bizottságáét is, melyet gróf *Teleki Sándor* és *Schönherr Gyula* urak irtak alá s melyben jelzik, hogy a magyar nemzeti múzeum kiküldöttje a bizottságot is képviseli. Igen nevezetes adatokat tartalmazott La Fontaine jelentése az Institut eddig elért eredményeiről s az eszme hódításairól a különböző államokban. Ezeknek tanulságait részletes tanulmányomban fogom kifejteni. Úgy szintén föl fogom használni azokat a részletes munkálatokat, melyeket ugyancsak ezen az ülésen *Junker* az Institut bécsi titkára az ausztriai, *Lunstedt* stockholmi kir. könyvtári igazgató a svédországi és *Vorsterman* a hollandi bibliografiai állapotokról előterjesztettek. Becses anyagot szolgáltat a *Biscole Walternek* a New-York State Library képviselőjének beható tanulmánya az amerikai bibliografiáról. E rapportok egy részét s még másokat is nagyobbrészt már a konferencián nyomtatásban szétosztották a tagok közt.¹ Egyáltalán a nyomtatványokkal nem takarékos-

¹ Catalogue des Publications de l'Office et de l'Institut International de Bibliographie. Principes généraux de la Classification décimale. Ueber den Stand der Bibliographie in Oesterreich. (Junker.) Reasons for using the »Ex

kodtak. Az első ülés után d. u. 2 órakor volt az Office-ban *Otlet*nek nagyszabású előadása a deczimális rendszerről, a czédulákról és repertoriumról. Élvezettel és hévvel magyarázta az egész bonyolodottnak látszó műveletet, amit tizedes osztályozásnak neveznek s majdnem 2 órát tartó előadásából igazán sokat lehetett tanulni. Szétszótottak ez alkalommal is egy füzetet, mely a különböző czédula mintákat tartalmazza.¹ Itt tűnt ki igazán, hogy mennyire alaposan ismerik ezek az urak a kérdésnek minden legparányibb részletét, s mily mély meggyőződéssel hirdetik annak hasznosságát, czélszerűségét és fontosságát. Ennek az inkább demonstratív jellegű előadásnak főcélja volt először a czédulának, mint fontos bibliografiai tényezőnek, továbbá a számjegyeknek, mint az internáczióális bibliografia egyedül biztos eszközének jogosultságát és jelentőségét kimutatni. Ennek a redkivüli anyagnak kezelése másként, mint czédulák segítségével, nem is képzelhető, ahhoz pedig, hogy egyetlen katalogus a világ bármely nyelvét beszélőnek is szolgálatára lehessen, csakis a számjegyek alkalmasok. Ezt a két főtételt fejtegette a legnagyobb szellemességgel és szakértelemmel *Otlet* úr, igazán hálára kötelezve mindenkit, akit a rendszer misztikus szövevényessége talán nyugtalanított. Ennek a titokzatosságnak eloszlatására szolgáltak azok a szives felvilágosítások is, melyekkel az Office hivatalnokai, élükön a két igazgatóval, oly készséggel szolgáltak az érdeklődőknek. A magyar bibliografiai társaságnak küszöbön levő megalakulása az én érdeklődésemet még fokozottabbá tették s La Lontaine és *Otlet* urak ezt észrevevén a konferenciára következő héten külön részesítettek becses utbaigazításaikban, megjelölve a mi létesítendő társaságunk legelső feladatait arra az esetre, ha az Institut-vel illetve az Officeszel egybehangozóan akarjuk a magyar nemzeti bibliográfia kérdését megoldani.

A következő nap (augusztus 3.) volt a tanácskozások leghevesebb napja. Már a d. e. ülés elején, melyen különben az a megtiszteltetés érte a Nemzeti Múzeum kiküldöttjét, hogy az egyik társelnöki tisztséggel bízott meg, fölszólalt a párisi Arsenal-könyv-

pansive Classification in an International Bibliography (Cutter.) Abfassung der Titelcopien (Jellinek). Classification Décimale des Sciences photographiques.

¹ Les Modes divers de Coopération au Répertoire Bibliographique Universel. (Types de Publications.)

tár képviselője *Funk-Brentano* úr s francia elevenséggel kemény támadást intézett a tizedes osztályozás alapján tervezett repertorium ellen. Összeállította az összes ellenérveket, beszélt a rendszer komplikáltságáról, az eszme kivihetlenségéről, szóval elmondta mindazt, amit Dewey számjegyei s a brüsszeli repertorium ellen föl szoktak hozni, s a miket legáttekinthetőbben *Hartvig* a hallei könyvtár nagy tekintélyű igazgatója legújában a *Cosmopolis* júliusi kötetében¹ foglalt össze. Meggyőződése szerint a tizedes osztályozás legfeljebb az exact tudományokra alkalmazható, a könyvtáraknál el sem képzelhető s legezészerűbb volna a nagy könyvtárak repertoriumai alapján egy névszerinti repertoriumot szerkeszteni. Élénk fejtegetéseit nagy figyelemmel hallgatta mindenki, mert elegánsan beszélt s az árnyoldalakra rámutatni sohasem érdektelen. Különösen, ha az által a fényes részek annál inkább föltünhetnek. Itt pedig az volt az eset. Mert abból a vitából, amit ez a fölszólalás provokált, s melyben Junker, Baudouin, Sebert, Otlet stb. urak vettek részt s mely Descamps elnök úrnak is alkalmat szolgáltatott annak bemutatására, hogy mennyire tisztában van bibliografiai tendenciákkal, kitünt, hogy az **internacionális bibliografiai repertorium** megvalósítására alig képzelhető alkalmasabb rendszer mint a tizedes osztályozás. Tehát itt nem könyvtárak új rendezéséről van szó, — minden könyvtár maradhat úgy amint van, — sem szakrepertoriumokról, melyek csak egyes tudományszakok vagy egyes nyelvek részére készülnek, hanem egy nagy egyetemes és internacionális bibliografiai repertoriumról, mely pl. a kevésbé elterjedt nyelvekre nézve valószínűs áldás. Funk-Brentano a szavazásnál nagy kisebbségben maradt. Hanem részletekbe a pontnál sem bocsátkozhatom.

A zajos tanácskozás után a brüsszeli királyi könyvtárt látogatta meg a társaság. *Fétis* főconservateur üdvözlő beszéde után *P. Van den Gheyn*, a kéziratosztály vezetője bemutatta a könyvtár nevezetesebb középkori kézíratait, s itt volt alkalmam több nagybecsű emlék között a Corvina híres és remekszép Missalejét szemügyre venni. Úgy látszik, egy kis kiállítást rendeztek részünkre, a mi nagyon érdekes és kedves dolog volt, de engem, aki a

¹ *O. Hartvig*. Die Bewegungen auf dem Gebiet des internationalen Bibliothekswesens *Cosmopolis*. Vol. VI. No. XVII. 547.

könyvtár egész berendezését és szervezetét szerettem volna áttekinteni, nem egészen elégitett ki. Hanem a következő héten *Gossart* conservateur úr lekötő szívesége lehetővé tette, hogy egy igen élénk könyvtár belső életébe bepillantassak. Megismertette az adminisztráció főbb elveit, melyek sok buzgalommal a művelt közönség kívánalmainak mentül készségesebb kielégítésére irányulnak. Olvasótermük, de különösen az elegáns és gazdag *Salle des Périodiques* minden könyvtári embert kellemesen lephet meg. Készséggel ellátott a könyvtárra vonatkozó nyomtatványokkal is, melyeket alkalom adtán szintén fel fogok használni. Az augusztus 3-iki tanácskozáson különböző bibliografiai rendszereket mutattak be s folytatták a tizedes osztályozás s a repertoriumra vonatkozó vitát, s egyes speciális kérdéseket tárgyaltak. Így *Cutter* a northamptoni *Forbes Library* kiküldöttje a bibliografusok előtt, már rég ismeretes betűk alapján szerkesztendő bibliografia rendszeréről tartott előadást, *Depain* a párisi stenografiai intézet igazgatója, *Mourlon*, a belga geologiai intézet főnöke, *Weissenbruch* a vasúti kongresszus képviselője saját szakmák szempontjaiból fejtegették a repertorium egyes kérdéseit. Édekes volt többek közt *Bouquillan* abbé úr, a washingtoni theologia tanárának fölszólalása az iránt, hogy a felsőbb oktatásban nagyobb gondot kellene fordítani a bibliografiai tudományok művelésére. Végül pedig *Sébert* tábornok javaslatára második brüsszeli nemzetközi bibliografiai konferencia üdvözölte a belga kormányt azokért a becses intézkedésekért, melyekkel két év óta a bibliografia ügyét annyira előre vitte s azt az ohajtását fejezte ki, hogy a többi államok is működjenek közre e nagy kulturális tényező megteremtésében. A nemzetközi érdeklődés továbbra is az *Justitut*, a központi bibliografiai tevékenység pedig az *Office* feladata marad. S voltaképp ez az ügy mai studiuma. A szerint, amint a művelt országok nagyobb és nagyobb számmal fognak a mozgalomhoz csatlakozni, mind jobban meg fogja közelíteni a brüsszeli szerény kezdeményezés azt az ideált, melynek elérésével a végéhez közelítő század legmagasztosabb köteleseinek egyikét teljesíti a jövő irányában.

Az utolsó (augusztus 4-diki) tanácskozási napon is sok kérdés került napi rendre, azonban beható megvitatásukra már nem igen maradt idő. Különben a konferenciáról megjelenő hiteles kiadvány pontosan közölni fogja az egyes indítványokat, melyek között

érdekesebbek *Andrews* a chicagói John Crerar Librarytól a czédulák nyomtatása, továbbá *Sury és Lameereé* egy szakiskola fölállítására tárgyában. *Bergmans* bemutatott egy új czédularendszert az archeológiára alkalmazva, *Bauduin* a rendszernek az orvosi tudományokra való alkalmazását fejtegette. A tudományos társulatok és az egyes tudósok fölkértek, hogy kiadványaik pontos jegyzékét küldjék be az Officenek. S még sok többé-kevésbé fontos, részletkérdés szerepelt a napi renden melyeknek adatait jelzett szakszerű dolgozatomban fogom a szükséghez képest fölhasználni, s melyeknek tanulságai majd az 1900-i párisi konferencián lesznek konstatálhatók.

A konferenzia végső akkordja az antwerpeni kirándulás volt, ennek a bibliografiai része pedig a Plantin-múzeum megtekintése. Hatalmas, ékesen szóló emléke ez is a belga kulturának, melyet az általános közgazdasági jólét mellett világhírű templomok, ritka gazdagsági műgyűjtemények stb. stb. hirdetnek századok óta s mely most a század végén ezzel a bibliografiai mozgalommal az egyetemes művelődéstörténet újabb fejezetében is helyet kér magának!

Most pedig teljesítem legkedvesebb kötelességemet s fejezem ki hálás köszönetemet *Szalay Imre* nemzeti múzeumi igazgató urnak és *Fejérpataky László* urnak, a múzeumi könyvtár igazgató-őrének, kiknek nagybecsű előterjesztése, továbbá *Szmrecsányi Miklós* min. osztálytanácsos urnak, kinek jóindulatú érdeklődése a nagyméltóságú miniszterium elhatározására a dolgok természeténél fogva nagy befolyással voltak. De, — last, not least, — a *Magyar Könyvszemle* szerkesztőségének szives támogatásáról sem szabad megfeledkezni, habár ezen a helyen erre nézve nem adhatok szabad folyást érzelmeim kifejezésének.

MATHESY ISTVÁN VÁCZI PÜSPÖK KÖNYVEINEK
LELTÁRA 1591-BŐL.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

Inventarium super rebus defuncti rmi domini Vacziensis,¹ post mortem ejus per Matthiam Andreasych de Nowaky, directorem causarum regalium, tricesimatorem et provisorem Jauriensem die 19. Augusti Anno 1591. in domo ejusdem domini episcopi Jaurini factum.

Numerus librorum.

Duo missalia, unum minus, alter grandius.

3. Sermones sancti Vincentii fratris ordinis praedicatorum de tempore; pars hyemalis.

4. Orationes duodecim Jeronimi Faleti.

5. Cronica mundi, que habet intitulationem: Registrum hujus operis libri cronicae cum figuris et imaginibus, ab initio mundi usque nunc temporis.

6. Corii Plinii secundum diurnum opus.

7. Joannis Despauterii Ninivitae commentarius grammatici.

8. Calepinus.

9. Graduale manuscriptum.

10. Breviarium secundum usum almae et metropolitanae ecclesiae Strigoniensis.

11. Breviarium Romanum.

12. Assertionum Martini Lutherii confutatio.

13. Carminum manuscriptorum. Nicolao Olaho archieppo etc. per magnificum d. Nicolaum Istvánffy dedicatum.

14. Joannis Pannonii versus comprehendens et continens.

15. Postillae d. Thelegdini primae partis Ungar. I. 122.

16. Tres libelli de luctu et morte Joannis Franczyn impressi.

17. Malleus hereticorum.

18. Ordo et ritus s. metropolitanae ecclesiae Strigoniensis quibus parochi et alii animarum pastores in ecclesiis suis uti debent.

19. Breviarium decretorum regni Hungariae.

20. Doctoris Angeri de veritate corporis et sanguinis domini in Eucharistia.

21. Epithome rerum Hungaricarum.

22. Enchiridion controversiarum praecipuarum.

23. Epitalmion eppo cum sua sponsa ecclesia.

24. Epistolae clarorum virorum.

25. Breve scriptum unde probari potest papam non esse Antichristum. I. 178.

26. Doctoris Jeronimi Osorii libri 8 in uno volumine.

¹ Stephani Mathesy scilicet.

27. Martii Vallerii Marcialis Epygrammaton.
28. Epistolarum Pauli Manucii libri 11 in uno volumine.
29. Loci communes theologiae Joannis Casparis.
30. Controversiorum aliquot praecipuorum fidei christianae succinctae et accuratae probationes.
31. Acta et constitutiones synodi Jauriensis.
32. Capitoli et canzoni spiritali italico sermone descripti.
33. Davidis Chyrei ludimagistri Rostokiensis imposturae.
34. Ordinarium officii divini.
35. Homiliarum doctissimi viri Joannis Eccrii adversus Luther thomus quartus.
36. Jacobi Sanazari omnia opera in uno libro.
37. Summa conciliorum et pontificum a Petro usque Julium tertium.
38. Calendarium perpetuum.
39. Missale parvum in cujus exordio conjuratio malignorum spirituum in corporibus hominum existentium manu scriptae habentur.
40. Annotationes catholicae in religionis articulos.
41. In octavo biblia sacra.
42. Postilla Ludovici Grauetensis.
43. Ordinarium Strigoniense.

(Orsz. Levéltár Urb. et conscript. fasc. 78. Nr. 5.)

KÖNYVTÁRTÖRTÉNETI ADALÉK.

M. S.-TÖL.

A magyar törvényhozás 1848 april. 11-ikén a XIX. t. cikkben az egyetemet a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hatósága alá helyezte, és azon a tanítási s tanulási szabadság eszméjének megvalósítását elvileg kimondotta. Ezzel összefüggőleg a pesti egyetem tanári kara 1848 júniusban »a magyar egyetem alapszabályai« czímen egy szervezeti szabályjavaslatot dolgozott ki, a mely azonban az 1848/49-iki harcok miatt csak reformkísérletezés maradt. E javaslat nyomtatásban ivrétalakú 31 lapnyi terjedelemben jelent meg, mely a szabadságharcz után elkobzási tárgy levén, ebből eddig elé csak egy példány ismeretes; e példány a Pauler Tivadar-féle könyvtárral került a budapesti egyetemi könyvtár tulajdonába. E nyomtatvány 13 fejezetből és 295 §-ból áll. Ennek egyik fejezete, a 10-ik, könyvtártörténeti szempontból nevezetes rendelkezéseket tartalmaz, e mellett kiváló jelentőségű azért is, mert a mi itt egyik szakaszban tervezetlik, t. i. hogy a tandíj egy része a könyvtár fenntartására és gyarapítására fordít-

tassék, azt a vallás- és közokt. miniszterium 1889-ben valósítja meg 23862. sz. rendeletével, melynek alapján »könyvtári illeték« czimen minden ujonnan beiratkozott egyetemi halgatótól 3 frt. szedetik az említett célra. E történeti érdekességeknél fogva indokoltnak tartom azt itt egész terjedelmében bemutatni.

X. FEJEZET.

A tanulói könyvtárról.

266. §.

Hogy az egyetemi tanulók céljokat önképzés által is minél jobban megközelíthessék, számukra az egyetem könyvtára mellett a legjobb s legujabb kézi, tan- és segédkönyvekből külön tanulói könyvtárosztály fog felállítani, mely könyvtárosztály ugyancsak az egyetemi könyvtár személyzete által fog kezeltetni.

267. §.

Ezen tanulói könyvtárosztály elidegeníthetlen tulajdona marad az egyetemnek, s csak azért állítatik fel külön teremben vagy külön helyen, hogy annál könnyebb legyen külön kezelése s használása.

268. §.

Az egyetemi könyvtárnak kézi, tan- és segédkönyvei lehető rövid idő alatt ezen tanulói könyvtárosztályba fognak áttétetni.

269. §.

Ezen tanulói könyvtárosztály olly arányba fog szaporíttatni jövendőben, mint célja, más egyetemek példája s az egyetemi könyvtárnak pénzbeli kútforrásai megengedik.

270. §.

Ezen tanulói könyvtárosztálynak egyik főrendeltetése az lévén, hogy egyetemi tanulók minél inkább hasznát vehessék, — megengedtetik az egyetemi tanulóknak, hogy belőle könyveket haza is vihessenek, azon tanulók kivételével, kiket a kari eskütség ezen jótéteményre érdemtelennek nyilvánítand.

271. §.

Ezen könyvtárosztálynak épségben tartására, valamint szaporítására is, az iskolai díjnak egy része rendeltetik, mely a szükséghez képest, évről-évre, a közoktatási miniszterium útján fog megállapíttatni. Egyébiránt pedig ezen könyvtárnak használhatására nézve, az egyetemi könyvtári személyzet, ugyancsak a közoktatási miniszterium útján, külön utasítást fog kapni.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A BERLINI KOSZTÜM-MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK SZAKRENDSZERE.

DÉZSI LAJOSTÓL.

Berlin közhasznú és a művelődés szolgálatában álló intézeteinek száma a múlt évben ismét egy ujjal szaporodott, a mikor a báró Lipperheide-féle kosztüm ismertetőgyűjteményt ünnepélyesen megnyitották és átadták a közhasználatnak. Első és a maga nemében páratlan gyűjtemény ez, melyhez hasonlót más országokban hiába keresnénk. A berlini és bécsi iparművészeti múzeumok, a bajor nemzeti múzeum, a nürnbergi germáni a londoni National Portrait Gallery stb. muzeum, gyűjtöttek ugyan eddig is a népviseletre vonatkozó képeket, és műveket, de ezek az említett múzeumoknak csak kicsiny és mellékes részét képezik. A berlini kosztüm-ismertető gyűjtemény, melynek alapját báró Lipperheide 1870-ben vetette meg, kizárólag a kosztümismeret érdekeit kívánja szolgálni s e célból a képeket, képlapokat, könyveket, almanachokat és folyóiratokat vette fel gyűjtése körébe. Jelenlegi állományáról tájékozást nyújtanak következő számadatok: 1. *Képek*: 686 olajfestmény, jobbára a XVI.—XIX. századból való családi arcképek, 200 miniatűr- és viaszkép stb. 2. *Képes lapok*: 2750 kézi rajz, 23,750 rézmetszet, fametszet és könyomat. 3. *Könyvek*: 45 kézirat, 4000 mű 5560 kötettel 4. *Almanachok*: 126 almanach 840 évfolyammal, a legrégebb 1740-ből, az első mely divatképet közöl 1776. évből. 5. *Folyóiratok*: 185 divatlap 1620 évfolyammal, mintegy 60,000 divatképpel, az 1777. évtől kezdve; 30 általános tartalmu illusztrált ujság 410 évfolyammal; 25 művészetre és iparra vonatkozó folyóirat 155 évfolyammal.

Hogy az igazgatóság e gazdag anyaggyűjtemény használatát megkönnyítse, az összes gyűjteményről illusztrált katalogust ad ki, melyből a múlt év végén meg is jelent a mutatófüzet, könyvtár és kézirat-katalogusának első füzeté.¹ Ugyanez közli a könyvtár könyvfelvételi szabályzatát, és a könyvtár szakrendszerét. Ez utóbbi, minthogy az első kísérlet e téren, bemutatjuk olvasóinknak:

I. Általános Kosztümismeret.

A. XVI-ik századi, B. XVII-ik századi, C. XVIII-ik századi. D. XIX. századi művek.

II. Ókori viselet.

A. Általános rész. B. Kelet ókori népei. C. Görögország és Italia a római birodalom elenyészéséig. D. Közép- és Észak-Európa népei a népvándorlásig.

III. Középkori és ujkori viselet.

A. Általában és több időszakokban. B. Egyes időszakokban. (4 alosztálylyal). C. Egyes országokban (16 alosztálylyal, országok szerint; ezek között második helyen áll: Ausztria-Magyarország).

IV. A viselet egyes részei.

Hajviselet és fejtakaró. B. Nyakravalók. C. Keztyű és karmantyú, bot és ernyő. D. Legyező. E. Mellfűző és arbronszoknya. F. Lábbeli. G. Ékszer-félék.

V. Az egyes rendek viseletei.

A. Uralkodók diszöltözete, udvari és hivatalos öltözet. B. Egyházi viselet. C. Rendi viselet (3 alosztálylyal). D. Polgári rendek. (Szövetkezetek és czéhek, tanulók, zenészek, bányászok stb.) E. Hadi viselet (4 alosztálylyal).

VI. Különös alkalmi viselet.

A. Ünnepelemek (5 alosztálylyal). B. Testgyakorlatok és játékok (3 alosztálylyal). C. Színházi, fantázia- és álarcjelmezek (3 alosztálylyal).

VII. A viselet eszthetikája és egészségtana.

VIII. Törvények és tilalmak. (Ruhára vonatkozó rendeletek).

¹ Katalog der Freiherrlich von Lipperheide'schen Sammlung für Kostümwissenschaft mit Abbildungen. III. Abtheilung: Büchersammlung 1. Band. Berlin, 1896.

IX. A viseletre vonatkozó vitairatok és szatirák, torz- és gunyképek.

X. A művészet és ipar a viselet szoiigálatában.

A. Általános rész (2 alosztálylyal). B. Szabászat és rokonneműek (3 alosztálylyal). C. Szövés és női kézimunkák (5 alosztálylyal). D. A ház diszítése (8 alosztálylyal).

XI. Segéd tudományok.

A. Encziklopédiák és szótárak. B. Történeti tudományok (3 alosztálylyal). C. Művészet-történet (2 alosztálylyal). D. Grafikai művészetek (4 alosztálylyal). E. Könyvészet (2 alosztálylyal). F. Könyvtártan. (3 alosztálylyal: 1. Általános rész. A könyvtárak berendezése és igazgatása. 2. Egyes nyilvános könyvtárak, helyek szerint. 3. Egyes magánkönyvtárak, tulajdonosok nevei szerint). G. Műgyűjtemények és kiállítások katalogusai (3 alosztálylyal).

A legrégebb munka, mely a könyvtár birtokában van, az 1567-ben Párisban nyomtatott: *Recueil de la diuersité des habits, qui sont de present en usage, tant es pays d'Europe, Asie, Affrique et Isles sauvages, Le tout fait apres le naturel.* A katalogus tartalmából felemlítünk néhány érdekesebb művet, mely minket is közelebről érdekel. A 13. lapon egy kiadatlan képgyűjtemény van felemlítve a következő czimmel: »*Trachtenbuech. Darinen viller Volckher vnnd Nationen Claidung vnnd zier begrüffen weliche nit allain lustig zu sechen, Sonderen auch Nutzlich zue aller zier zu gebrauchen Mit groser müeche vnnd arbit zuesammen getragen vor Nie gesechenn volendent. Anno 1580. Primo May*«, mely először a férfi, azután a női viseletet ismerteti s 3a-4b. lapjain I. Ferdinánd, II. Miksa, II. Rudolf arcképeit közli, a 11a-15b. lapokon, a török, keleti, görög, lengyel viselet között a magyar is előfordul. A magyar női viselet kimaradt, legalább a jegyzék nem említi. Hasonlóképen érdekes egy 1580—1600-ból származó képgyűjtemény (»*Anonymes Trachtenwerk in Radirung*«) melynek két csonka példánya van a könyvtárban s az egyikben hét (szinezett) tábla ismerteti Szlavónia, Lengyelország, Magyarország és Szarmácia viseleteit, a másik példányban ez országoknak összesen 10 tábla van szentelve. E nagy és érdekes műből, mely-

nek illusztrációit részben már modern írók is felhasználták, eddig ezekkel együtt összesen csak öt példány ismeretes: a párisi példány 373 fekete nyomású táblával, a boroszlói egyetemi könyvtár példánya 331 színezett táblával és a müncheni kir. udvari és állami könyvtár példánya 319. szintén színezett táblával, s a most említett két berlini példány; a párisiban az említett országok 16, a boroszlóiban 12, a müncheniben 14 képpel vannak képviselve. Megtaláljuk a katalogusban Amman Jost 1586. évben megjelent művét is, mely már nálunk is inkább ismeretes és a mely Magyarországot már a czimben is megnevezi: *Im Frauvenzimmer Wirt vermeldt von allerley schönen kleidungen vnnnd Trachten der Weiber hohes und nidern Stands wie man fast an allen Orten geschmücket vnnnd gezieret ist Als Teutsche Welsche Frantzösische Engellendische Niderländische Böhemische Ungerische und alle anstossende Länder. Durchausz mit neuwen Figuren gezieret dergleichen nie ist ausgangen. Jetzt und erst durch den weiterühmbten Jost Amman wonhafft zu Nürnberg gerissen. M. D. LXXXVI. Getruckt zu Frankfurt am Mayn in Verlegung Sigmund Feyrabends.* Még több bennünket érdeklő műveket találunk e katalogusban, melyeket hosszú lenne rendre felsorolni, e mutatóvanyval csak a régi magyar viselet iránt érdeklődők figyelmét kívántuk rá felhívni.

A diszes kiállítású s meglepő műizléssel készült katalogus használhatóságát nagyban emeli az a helyes módszer, melyet a szerkesztőség az egyes könyvczimek felvételében alkalmazott t. i. hogy nem elégedtek meg a bibliografiai pontos könyvczimmel, hanem a nevezetesebb és ritkább műveknek tartalmát is ismer-tetik, s a hol csak ki lehetett deríteni, mindenütt megnevezik a festőt vagy metszőt, ki a képeket készítette s így e mű eredeti czélján kívül más fontos szolgálatot is teljesít: nemcsak a könyvtári állományáról hanem a kosztüm egész irodalmáról áttekintő képet nyújt; hogy a szöveget diszító képmutatóvanyok e czélt szintén nagyon elősegítik, azt aligha szükséges hangsúlyoznunk.

TÁRCZA.

A KÖTELES PÉLDÁNYOK ÜGYE AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN.

(Első közlemény.)

Folyóiratunk megelőző füzetében számot adtunk a köteles példányokról szóló törvényjavaslatnak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által az országgyűlés képviselőháza elé történt benyújtásáról. Midőn e sorokat írjuk, a képviselőház már egész terjedelmében letárgyalta, s néhány csekélyebb jelentőségű módosítással el is fogadta a javaslatot és most már csak a főrendiház hozzájárulására és a legfelsőbb szentesítésre van szükség, hogy az abban foglalt nagy fontosságú elvek törvény erejűvé válva, új korszakot nyissanak meg könyvtári ügyünk fejlődésének történetében.

A bevégzett tényről, az országgyűlési tárgyalások részletes ismertetése kapcsán, kétségekivül már legközelebb számot adhatunk. Ezuttal magát a törvényjavaslatot abban az eredeti 1897. június hó 16-án kelt formában közöljük, a melyben az a képviselőház elé benyújtott, s bemutatjuk egyuttal a miniszteri indokolást is, mint bizonyítékát azon magas elvi álláspontnak, mely a javaslat végleges szövegezésében kifejezést nyert.

TÖRVÉNYJAVASLAT.

a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beküldéséről.

1. §.

A Magyarországon nyomtatott, gépi sokszorosítás útján készült nyomdatermékekből, a nyomtató tudományos czélokra két példányt tartozik ingyen beszolgáltatni, és pedig:

1. egy példányt a Magyar Nemzeti Múzeumnak (2., 3. §§.);
2. egy példányt a M. Tud. Akadémiának (4. §.).

Horvát-Szlavonországokban nyomtatott, de a jelen törvény hatálya alatt álló országrészekben (17. §.) kiadott nyomdatermékek köteles példányait a kiadó tartozik beszolgáltatni.

A külföldön nyomtatott, de a jelen törvény hatálya alatt álló országrészekben kiadott nyomdatermékek köteles példányait szintén a kiadó tartozik beszolgáltatni.

2. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumot megillető példány beszolgáltatásának kötelezettsége kiterjed a gépi sokszorosítás útján készült minden nyomdatermékre; tehát nemcsak az elárúsítási forgalomra, vagy általában terjesztésre szánt, szorosabb értelemben vett írói művekre, hanem a kéziratképen nyomtatottakra is, valamint az időszaki sajtó s a ponyvairodalom termékeire; statisztikai kimutatásokra, név- és naptárakra; továbbá a gépi sokszorosítás minden ágában előállított föld- és térképekre, hangjegyekre, képes ábrázolásokra stb.; ez utóbbiak akár önállóan, szöveggel, vagy szöveg nélkül, akár mint valamely nyomtatvány kiegészítő részei kerülnek forgalomba.

3. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak be nem szolgáltatandók:

1. az érték- és hitelpapírok és értékjegyek;
2. a hivatali ügykezelésre szánt hivatali nyomtatványok a mindennemű üzleti nyomtatványok;
3. a vonalzott úrlapok és könyvek, címkek (etiquettek és vignetták);
4. családi értesítések, levélpapírok, látogató- és köszöntő-jegyek, meghívók, szavazólapok s kizárólag magánhasználatra készült egyéb alkalmi nyomtatványok;
5. könyomás és egyéb gépi többszörösítés útján másolt kéziratok;
6. fényképek, ha azok tisztán vegyi úton készültek.

A 2—6. alatt felsorolt nyomdatermékek beszolgáltatása természetesen kötelezővé válik, ha valamely beszolgáltatandó más nyomdatermék kiegészítő részeit vagy mellékleteit képezik.

A jelen szakasz 2., 4. és 5. pontjai alól kivételt képeznek és a 2. §. értelmében beszolgáltatandók: a hivatalok, ipari és kereskedelmi vállalatok, egyesületek és társulatok évi jelentései; továbbá a falragaszok, szinlapok, műsorok és a gyászjelentések; végül a tudományos célból készített facsimilék, a tankönyveket helyettesítő könyvmatos tanári előadások és a könyvmatos hírlapok.

4. §.

A M. Tud. Akadémiának, a nyomdatermék-kimutatással egyidejűleg, csak a következő nyomtatványok szolgáltatandók be:

1. gépi sokszorosítás útján kötetes vagy füzetes alakban kiadott mindennemű írói mű;
2. a ponyvairodalomból az egy-leveles nyomtatványok is;
3. minden időszaki folyóirat, kivéve az egy hétnél rövidebb időközökben megjelenő hírlapokat;

4. iskolai értesítők, évi jelentések, statisztikai kimutatások, név- és naptárak, föld- és térképek.

5. §.

A napilapok havonként összegyűjtve, egyéb időszaki nyomdatermékek, valamint a füzetes kiadványok és minden más nyomdatermék köteles példányai pedig naptári évnegyedenként összegyűjtve, a forgalomba hozatalt követő hónap, illetőleg negyedév első két hete alatt, közvetlenül szolgáltatandók be az 1. §-ban 1—2. alatt megjelölt rendeltetési helyekre.

6. §.

A beszolgáltatásra kötelezettnek a beszolgáltatott köteles példányokhoz két azonos nyomdatermék-kimutatást kell csatolnia.

E kimutatásokban a beszolgáltatott példányok címei folyó számok alatt egyenként felsorolandók, a beküldő nevének (czégének) és lakásának pontos bejegyzése mellett.

A mennyiben elháríthatlan okokból valamely beküldendő köteles példány csatolva nem volna, ez okok s az utólagos beküldésre kért újabb határidő a kimutatásokba szintén pontosan belejegyzendők.

A nyomdatermék-kimutatás egyik példánya, a beküldött köteles példányok átvételének tanúsításával, a beszolgáltatásra kötelezettnek visszaküldendő.

7. §.

A köteles példányokat a magy. kir. államnyomda is rendeltetési helyekre beszolgáltatni tartozik, kivéve azokat a nyomdatermékeket, melyeknek határidőhöz kötött, vagy feltétlen titokban tartását fontos állami érdekből az illetékes felettes hatóság esetről-esetre elrendeli.

Más nyomdáknak készült egyes nyomdatermékek beszolgáltatása alól, az érdekelt fél indokolt kérelmére, a vallás- és közoktatásügyi minister adhat időhöz kötött, vagy végleges felmentést.

8. §.

A beszolgáltatott köteles példánynak teljesnek és hibátlannak kell lennie.

Ha egy kiadáshoz tartozó példányok között a tartalomban eltérés forog fenn, a köteles példány mindegyik változathoz beszolgáltatandó.

Egy kiadáshoz tartozó, de különböző papiroson nyomtatott példányok közül a jobb minőségű papiroson nyomtatott példány szolgáltatandó be, — kivéve, ha a jobb minőségű papiroson nyomtatott diszpéldányok száma huszonötöt meg nem halad.

Uj kiadásokból, még ha változatlanok is (stereotyp-nyomás), valamint külön lenyomatokból és kivonatokból újabb köteles példányok szolgáltatandók be.

9. §.

A mennyiben valamely nyomdatermék szövegének, vagy kiegészítő más részeinek, a hozzá való képes ábrázolásoknak, hangjegyek-

nek, föld- és térképeknek stb. nyomtatása és előállítására több nyomda között oszlik meg, valamennyi közreműködő magyarországi nyomtatót és a kiadót a teljes köteles példány beszerzéséért egyetemleges felelősség terheli. Ugy az illető nyomtatók, mint a kiadó évenyedes kimutatásaikba a különböző helyen készült nyomdaterméket bejegyezni s megnevezni tartoznak azt, a ki a beszerzést magára vállalta. — A mennyiben azonban a teljes köteles példány egyik kimutatáshoz sem volna csatolva, annak beszerzése az illető nyomtatók bármelyikétől, vagy a kiadótól követelhető.

10. §.

A köteles példányok, valamint az átvételi elismervények postai küldése, a fennálló postarendszabályok betartásától feltételezetten, portódíjmentességet élveznek.

11. §.

A rendeltetési helyekre kellő időben nem érkezett köteles példányoknak utólagos beszerzését, vagy a nem teljes, hibás és általában a jelen törvényben megkövetelt kellékeknek meg nem felelő példányoknak kifogástalanokkal való pótlását a Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg a M. Tud. Akadémia az 5. §-ban a beszerzésre megszabott határidő leteltétől számított három éven belül a mulasztással terhelt féltől postán ajánlva küldött felszólítás útján megkövetelheti és a felszólítás teljesítésére, annak keltétől számított, legalább 30 napi záros határidőt tűz ki.

E felhívás sikertelensége a 12. §-ban megállapított következményeket vonja maga után.

12. §.

Kihágást követ el és 100 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő:

1. a ki a 11. §-ban megszabott felszólításra, az abban kitűzött záros határidő alatt, a köteles példányt be nem szolgáltatja, illetőleg a jelen törvényben megkövetelt kellékeknek meg nem felelő köteles példányt kifogástalannal nem pótolja;

2. a ki a köteles példányokkal együtt beküldendő kimutatásokra nézve a jelen törvény rendelkezéseit megszegi.

A jelen §. 1. pontjában körülírt kihágás elkövetőjét a be nem küldött, vagy nem pótolt példány vételárában is el kell marasztalni az átvételre jogosult Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg M. Tudományos Akadémia javára.

13. §.

A 12. §-ban körülírt kihágások fölött a bíraskodást, úgy a pénzbüntetésre, valamint a be nem küldött vagy nem pótolt köteles példány vételárának megfizetésére nézve, az 1880: XXXVII. t.-cz. 42. §-a értelmében a közigazgatósági hatóságok gyakorolják.

14. §.

A befolyt pénzbüntetés annak a könyvtárnak gyarapítására fordítandó, melynek érdekében az eljárás folyamatba tétetett.

15. §.

A nyomdatermékek ama köteles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi köztárlónak adatnak be, — a mennyiben azokra nézve további nyilvántartás, vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn, — a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e czélból a vallás- és közoktatásügyi minster megjelöl.

A sajtóügyi köztárlóhoz érkezett köteles példányok kezelésének, őrzésének, átvételének és átadásának módozatait, — valamint a vallás- és közoktatásügyi minster által kijelölt múzeumok és könyvtárak részére való átadás alól a kivételeket az igazságügyi és a vallás- és közoktatásügyi ministerek rendeleti uton állapítják meg.

Egyebekben a jelen törvény nem érinti a fennálló törvények és más jogszabályok ama rendelkezéseit, melyek a nyomdatermékeknek sajtórendészeti czélokra szolgáló köteles példányaira és a nyomdatermékeknek sajtórendészeti szempontból szükséges nyilvántartására vonatkoznak.

16. §.

A fennálló törvények és más jogszabályok ama rendelkezései, melyek a nyomdatermékeknek tudományos czélokra szolgáló köteles példányairól szólnak, hatályon kívül helyezettnek.

17. §.

A jelen törvény hatálya a magyar állam egész területére kiterjed, Horvát- és Szlavonországok kivételével.

18. §.

Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi ministerek bizatnak meg.

INDOKOLÁS.

A nyomdai-termékek köteles példányainak beszolgáltatása a legtöbb európai államban a mult század elejétől fogva — sőt részben még a XVI. század óta — törvényes szabályozáson alapszik. — Eredetileg a sajtó termékei felett gyakorolt censura, utóbb a rendőri felügyelet gyakorlása volt e beszolgáltatási kötelezettség érvényesítésének indító oka — azzal kapcsolatban azonban a hatóságilag gyűjtött köteles példányokban felhalmozott anyag maradandó megőrzésénél főleg a tudományos értékesítés szempontja lépett csakhamar előtérbe s úgy azokban az államokban, a hol a censura még fennáll.

valamint ott is, a hol a sajtószabadságot alaptörvények biztosítják, a köteles példányok beszoigáltatása a hatóságok részére s azok után, vagy közvetlenül is a nyilvános könyvtárak gyarapítására, változást nem szenvedett, sőt ellenkezőleg a beszoigáltatás tudományos célját a legújabbán keletkezett törvények kiterjesztett és hatályosabb biztosítókkal támogatják. — E tudományos célnak fontossága abban rejlik, hogy a köteles példányoknak büntetőjogi következményekkel szentesített bekövetelése nélkül a nemzeti irodalom teljes anyagának összegyűjtése lehetetlennek bizonyult.

Az irodalmi és művészeti termékeknek legjelentéktelenebb, látszólag csak alkalmi érdekekkel bíró sokszorosításai is a későbbi tudományos buvárlatnak fontos okmányokat szolgáltatathatnak s ezért azoknak a nyilvános könyvtárakban való teljes megőrzése, a nemzeti közművelődés érdekében, a törvény oltalmát s a beszoigáltatásnak kötelezővé tételét jogosult alapra fekteti.

A nemzeti irodalom és művészet sokszorosított termékeinek gyűjtése és közhasználatra bocsátása a nyilvános könyvtárakban érdekében áll egyszersmind a nyomtatóknak, a kiadóknak és a szerzőknek is, mert munkásságuk eredményét a pusztulástól és a feledéstől a nyilvános könyvtárak óvják meg a legbiztosabban, a szakkörök a nyilvános könyvtárakban szereznek leginkább összehasonlító tájékozást a bibliografiai és grafikai szempontból legtökéletesebb sokszorosítási eljárásokról. — Ez előnnyel szemben néhány köteles példány beszoigáltatását a nyomtatók s a kiadók annál könnyebben teljesíthetik, mert minden kiadásnál az esetleg hibás példányok kicserélése végett fölös példányok készülnek s maradnak rendelkezésre.

A könyvtárak állaga azonban, minden óvintézkedés mellett is, az idők folyamán tűzveszélynek s másféle elemi károsodásnak van kitéve; a folytonos használat következtében az egyes művek tönkre mehetnek vagy elkallódhatnak. — Minthogy a köteles példányok beszoigáltatása a nemzeti irodalom és művészet sokszorosított emlékeinek teljes megőrzésében bírja legfőbb indokát, az említett esélyek káros következményeinek elhárítása végett valamennyi európai államban nem egy, hanem több nyilvános könyvtár részesül köteles példányokban. — Fontossággal bír az is, hogy ne csak a központi nagy gyűjtemények, hanem az egyes vidéki gyűjtőhelyek mentől könnyebb hozzáférhetést biztosítsanak a tudományos kutatásnak.

A jelenleg érvényben levő európai törvények, melyek a sajtószabadságra, vagy a szerzői jog védelmére vonatkoznak, a köteles példányok beszoigáltatását e közművelődési és tudományos célra biztosítják. E köteles példányok száma: Franciaországban minden nyomtatványból 2, illetőleg zeneművekből és metszetekből 3, az időszaki sajtótermékekből pedig 6 (Loi du 29 juillet 1881); a német birodalomban csak az időszaki sajtótermékekből kell 1 példányt beszoigáltatni (Reichspressgesetz 7. Mai 1874), de azonkívül az egyes

államokban külön törvények s rendeletek intézkednek a tudományos célú példányokról; az 1862. december 17-iki osztrák sajtótörvény tudományos czélokra 4 s azonkívül az időszaki sajtótermékekből még egy felügyeleti példány beszolgáltatását követeli meg; Angliában a beszolgáltatandó köteles példányok száma 5 (1842. július 1-i törvény); Oroszországban pedig a censuráról és a sajtóról szóló 1886-iki törvény szerint minden nyomtatványból 5, szakművekből pedig 9, s illetőleg 11 példány beszolgáltatása kötelező. Sem a sajtórendészeti felügyelet, sem a szerzői jog védelme szempontjából nem volna szükséges a nyomdatermékek köteles példányaiból egynél többnek beszolgáltatása. — Az idézett törvények rendelkezéseiből kétségtelen, hogy e példányok bekövetelésének tisztán tudományos alapja van, a mennyiben azok nemcsak a nagy központi, hanem a vidéki (tartományi, egyetemi) könyvtárak gyarapítására szolgálnak. — Az európai államokban e tudományos célú köteles példányoknak törvényes szabályozása százados hagyományban gyökerezik s a beszolgáltatásra a kiadót vagy nyomtatót annak elmulasztásáért pénzbüntetés terhe alatt kötelezik a legújabb törvények is, mert ily büntetőjogi következmény nélkül, a beszolgáltatásnak legfőbb célja, a nyomdatermékek összegének gyűjtése és megőrzése az utókor számára, sehol sem volt biztosítható.

Hazánkban is már e század elejétől fogva történtek ismételt intézkedések a nyomdatermékek kötelező beszolgáltatásai iránt. — 1804-ben rendelte el először a helytartótanács, hogy a nyomdatulajdonosok a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi könyvtárának a nyomtatványok egy-egy példányát beküldjék. — Azonban e rendeletnek megisméltése 1813-ban s az 1827-iki országgyűlési határozat sem vezetett kellő eredményre. Később az 1840. évi VI. és az 1848. évi XVIII. t.-cikkek rendelkeztek a nyomdatermékek köteles beszolgáltatásáról. — Az előbbi törvény 11. §-a szerint: »A Magyarországon és ahhoz kapcsolt részekben kinyomtatott minden munkából a magyar tudós társaságot egy példány illeti meg«; — az utóbbi (sajtótörvény) 40. §-ának második bekezdése szerint pedig: ». . . Úgy a nyomtatványokból, mint az ábrázolatokból két (2) példány a helybeli hatóságnak átadandó, egyik a hatóságé, a második a Nemzeti Múzeumé lesz.«

Ez idézett s jelenleg is érvényben levő törvények e szerint hazánkban a beszolgáltatandó köteles példányok számát háromban állapítják meg, melyek közül egy sajtórendészeti célból a »hatóság«-ot, tudományos célból pedig egy a Magyar Nemzeti Múzeumot s egy a Magyar Tudományos Akadémiát illeti meg.

Elttekintve azonban attól, hogy ez elavult rendelkezések a beszolgáltatás kötelezettségét kellő szabatossággal meg nem határozzák, de nem feleltek meg a célnak azért sem, mert a beszolgáltatás kötelezettségét a törvény büntetőjogi következménnyel nem hatályosította és ezért sem a Magyar Nemzeti Múzeum, sem a M. Tudomá-

nyos Akadémia a törvényben biztosított jogának érvényt nem szerezhetett. — A nyomdatermékek beszolgáltatása az idézett törvények meghozatala óta is oly hiányosan történt, hogy azoknak teljes összegyűjtése meg nem valósulhatott.

Eme körülmény a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága részéről, de a képviselőházban is, többszörös felszólalások tárgyát képezvén, Zichy Jenő gróf indítványának elfogadásával a képviselőház 1893. évi márczius hó 21-én tartott 185-ik üléséből utasította akkori hivatalbeli elődömet, hogy az 1848. évi XVIII. t.-cz. elavult és meg nem felelő 39. és 40. §§-ai helyett egy új, a fejlődött viszonyoknak teljesen megfelelő törvényt készítsen s azt mentől előbb terjessze be a képviselőháznak.

Tárczám átvétele óta feladatomnak tekintetem e kérdésnek gyökeres megoldását. — Súlyt kellett azonban arra fektetnem, hogy egyrészt a tudományos érdek hivatott képviselőinek véleménye mentől alaposabban nyilvánulhasson, másrészt azonban alkalmat kívántam nyújtani arra is, hogy a nyomdatermékek beszolgáltatására kötelezettek a saját álláspontjukról teljesen tájékoztathassanak. — A különböző vélemények meghallgatása és mérlegelése alapján vezérelvül tekintetem azt, hogy a nyomdatermékek köteles beszolgáltatását oly mértékben és oly feltételek mellett biztosítsam, a mennyire azt a nemzeti tudomány érdeke megkívánja; viszont azonban arra is törekedtem, hogy a beszolgáltatásra kötelezettekre nagyobb megterhelés, mint a mennyit a tudományos cél okvetlenül megkövetel, ne háruljon.

Ez elvek alapján a nyomdatermékek tisztán tudományos célokra szolgáló köteles példányainak beszolgáltatásáról egy önálló törvény alkotását véltem a közművelődési cél fontosságához mérten a legmegfelelőbbnek. — Sarkalatos rendelkezése a törvényjavaslatnak az, hogy annak alapján ezentúl sem lesz több példánynak, mint háromnak beszolgáltatása kötelező, tehát nem több, mint a mennyit eddigi törvényeink is megállapítottak. — Ugyanis az 1848. évi XVIII. és az 1840. évi VI. törvénycikkek vonatkozó rendelkezéseinek hatályon kívül helyezése mellett, a / a zárt törvényjavaslat 1., 2., 3. és 4. §-ai szerint a nyomdatermékekből a Magyar Nemzeti Múzeumot és a Magyar Tudományos Akadémiát, úgy mint eddig is, egy-egy példány fogja megilletni; ellenben a sajtórendészeti célokra szánt harmadik köteles példány, az eddigi törvények és jogszabályok érintetlenül hagyása mellett (15. §. harmadik bekezdés) ezentúl is a közvadlónak lesz beszolgáltatandó azzal a kiegészítő rendelkezéssel, hogy e harmadik példány is a sajtórendészeti nyilvántartás után szintén közérdekű tudományos célra, az ország különböző vidékein létező, vagy ezentúl létesítendő múzeumok és könyvtárak gyarapítására lesz fordítható.

Az eddigi elavult rendelkezésekkel szemben azonban a törvényjavaslat a beszolgáltatás kötelezettségét szabatosan határozza

meg, a nyomtatási és sokszorosítási eljárások újabb fejlődésének megfelelően és végül a beszolgáltatás elmulasztását kihágásnak minősíti s annak elkövetését pénzbüntetéssel sújtja, mely büntetőjogi következmény hiánya volt oka annak, hogy a nyomdatermékek a hazai tudomány nagy veszteségére, mostanig még a Magyar Nemzeti Múzeumban is csak hézagosan voltak összegyűjthetők.

Áttérve a törvényjavaslat egyes szakaszaiban foglalt rendelkezéseknek indokolására, az 1. §. szerint a Magyar Nemzeti Múzeumot s illetőleg a Magyar Tudományos Akadémiát megillető köteles példány — az eddigi nehézkes gyakorlattól eltérőleg — ezentúl nem a helyi hatóság útján, de közvetlenül lesz rendeltetése helyére megküldendő.

A beszolgáltatásra e szakasz ezentúl is a nyomtatót — s nem, mint több más államban, a kiadót — kötelezi. A kiadónak kötelezése annyiból lett volna czélszerűbb, mert a kiadó kezéből kerül ki rendszerint a teljes példány, míg a nyomtató gyakran csak az egyes alkatrészeket, pl. a szöveget, a képes mellékletek nélkül, szolgáltatja. Minthogy azonban az 1848. évi XVIII. t.-czikk 39. §-a — mely a sajtórendészeti példányokra vonatkozólag jövőre is érvényben marad — a köteles példányok pontos nyilvántartását a »nyomdabirtokos« kötelességévé teszi; minthogy továbbá a nyomdákat, mint ipari vállalatokat, a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister 1884. évi október hó 23-án kelt 48,187. számú rendeletével az 1884. évi XVII. t.-cz. (ipartörvény) alapján az iparhatóságok ellenőrzése alá helyezte, minthogy végül az említett nyilvántartásban elkövetett mulasztást a belügyminister 1891. évi február hó 8-án 414. eln. szám alatt kelt rendeletével már kihágásnak minősítette, ezért hazánkban a köteles példányok beszolgáltatása a nyomtatók kötelezettségére volt legbiztosabban és az ellenőrzés teljes hatályával alapítható. A kiadó beszolgáltatási kötelezettsége akkor lép hatályba, ha a nyomtatvány Horvát-Szlavonországban, vagy a külföldön levő nyomdából került ki, mert e nyomdákra a jelen törvény intézkedései kiterjeszthetők nem voltak.

A beszolgáltatás kötelezettségének alanyi meghatározására a »nyomtató« látszott a legalkalmasabb jelzésnek, mert a felmerült másféle jelzés, — u. m. »nyomdatulajdonos« vagy »nyomda-birtokos« — a másnemű ipari vállalatokkal kapcsolatos gépi sokszorosításokra ki nem terjedve, csupán a szorosabb értelemben vett nyomdákra korlátozhatná a kötelezettséget, s könnyen félremagyarázásra adhatna okot. Míg a »nyomtató« jelzése minden sokszorosítás előállítójára közvetlenül reá mutat, akár nyomdatulajdonos vagy birtokos, akár nem az. A külföldi törvények is kivétel nélkül beérik az »imprimeur-éditeur« és a »Drucker-Verleger« jelzésekkel.

A 2. §. szövegezése — mely a Magyar Nemzeti Múzeumnak beszolgáltatandó köteles példányokat közelebbről határozza meg —

igen beható megvitatásnak képezte tárgyát. Sokan hangoztatták azt, hogy azoknak a nyomdatermékeknek, melyek a Magyar Nemzeti Múzeumot megilletik, részletes taxatív felsorolása vétessék fel a törvénybe. E taxatív felsorolásra azonban senkisésem vállalkozott, valószínűleg azért, mert az aligha volna lehetséges. A törvényjavaslat legfőbb célja az, hogy a nyomdatermékek összesége, mint a nemzeti tudomány gazdag forrása, a maga teljességében legyen egy helyütt — rendeltetésénél fogva a legtermészetesebben a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárában — megőrizhető. A nyomtatás és a gépi sokszorosítás sokfélesége, az eljárásoknak folytonos tökéletesítése és új módszereknek alkalmazása úgyszólván kizárja azt, hogy egy állandóságra számított törvény a tudományos érdekű nyomdatermékek minden fajtát tételenként kimerítse. Oly hézagos lehetne egy ily felsorolás, hogy a törvény célja csakhamar illusorinusnak bizonyulhatna. A külföldi törvényhozás régen megállapodásra jutott e kérdésben s valamint az idézett legújabb francia sajtótörvény 4. §-a kimondja, hogy: »Les dispositions qui précèdent sont applicables à tous les genres d'imprimés ou de reproductions destinés à être publiés«, úgy a többi törvények és rendeletek is minden nyomdaterméről szólnak általában s csak egy-két kivétel taxatív meghatározásával korlátozzák a beszolgáltatás kötelezettségét.

Egyedül célra vezetőnek és szabatos meghatározásnak kellett ezért tekintenem a jelen törvényjavaslat 2. §-ában a nyomdatermékeknek oly általános körülírását, mely minden megőrzésre érdemes példányra kiterjeszhető. Viszont határozott pontokban sorolja fel a 3. §. azoknak a nyomdatermékeknek és sokszorosításoknak neveit, melyekre a beszolgáltatás kötelezettsége ki nem terjed.

Nem szolgáltatathat okot aggódásra az a felhozott körülmény sem, hogy a jelen törvényjavaslat életbeléptetése a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát a beszolgáltatott anyagnak oly halmazával fogja megterhelni, melynek megőrzésére a hely, feldolgozására a munkaerő nem lesz elégséges. Az eddig évenként beérkezett köteles példányok maximális darabszáma 4,000—5,000 volt; ezentúl a darabok száma 8,000-nél többre alig fog menni. Nem oly nagy tehát a különbség, hogy az a Magyar Nemzeti Múzeumnak más okoknál fogva különben is rendezésre váró szükséges felszabadítását a túltömöttség elhárítására lényegesen befolyásolná. Semmi esetre sem okozhat oly nehézséget a várható gyarapodás, mint a mily nagy, tudományos fontossággal bír a nyomdatermékeknek teljes összegyűjtése. A könyvkiadók és a nyomdászok emlékirataikban a törvényjavaslatnak sok intézkedése ellen szólaltak fel s a törvényjavaslatnak jelenlegi szövegezésében lehetőleg számba is vettem kívánságaikat. Az ellen azonban egyáltalán nem emeltek panaszt, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum valamennyi nyomdatermékben részesüljön. Ez sem szól a mellett, hogy a beszol-

gáltatás kötelezettségének korlátozása taxativ meghatározással indokolt volna.

Különben a 3. §. sokkal több kivételnek ad helyet, mint bármely külföldi törvény.

A 3. §-ban ugyanis azok a nyomdatermékek vannak részletezve, melyeknek beküldése nem szükséges. Nem szükséges pedig az első pont alatt foglalt érték- és hitelpapírok és értékjegyek beküldése azért, mert azok az államkincstár- és kibocsátók ellenőrzése alól ki nem vonhatók, s mindenkor korlátozott számban bocsáttatván ki, s egyenkint sokszor tetemes készpénzértéket képviselvén, a köteles példányok beküldése, a kibocsátó jelentékenyebb anyagi károsodása nélkül nem volna követelhető, de esetleg visszaélésekre is adhatna alkalmat; másrészt a 2—6. pontokban felsoroltak, miután legritkábban közérdekűek s többnyire kizárólag magánhasználatra szolgálnak, csak feleslegesen szaporítanak a múzeumba gyűlt anyag mennyiségét.

Nem tartottam szükségesnek a beküldési kötelezettséget a sokszorosító ipar ily termékeire kiterjeszteni, mert bár megtörténhetik, hogy egyik-másik történeti vagy kulturtörténelmi szempontból érdekel bírhat, vagy némelyikük élet- és korrajzok, vagy művelődéstörténelmi tanulmányok megírásánál szolgálatot tehet, az ily módon elért haszon korántsem ellensúlyozná azt a fáradságot, melylyel a kezelést sok, merőben használhatatlan nyomtatvány beérkezése megnehezítené.

Ezenkívül az ilyen nyomtatványok igen gyakran gyűjtetnek magánosok által s így több mint valószínű, hogy ha ilyenféle sajtótermékre, sőt ilyeneknek egész gyűjteményére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának szüksége lenne, a hiányzó példányokat beszerezheti, sőt megvan a lehetőség arra is, hogy az ilyen beküldési kötelezettség alá nem vont nyomtatványok, az érdekelt könyvtárak részére, ha azok arra érdeklél bírhatnak, azonnal megjelenésük után beszereztesse.

A könyomás és más ilyenféle gépi többszörösítés útján másolt kéziratokat és a tisztán vegyi úton sokszorosított fényképeket azért nem tartottam szükségesnek a beküldési kötelezettség alá vonni, miután ezek beküldése teljesen ellenőrizhetetlen, másrészt azonban szükség esetén azoknak beszerzése a fentebb előadott módon amúgy is eszközölhető.

Beküldendőeknek jeleztem természetesen a sokszorosító ipar ily termékei közül mindazokat, a melyek valamely nyomdatermék kiegészítő részét képezik s így elmaradásukkal azt eredményeznék, hogy az érdekelt könyvtárak az illető nyomdatermékből csak csonka példányhoz jutnának.

A 4. §. a M. Tud. Akadémiának beszolgáltatandó példányokat taxative sorolja fel; a M. Tud. Akadémia az 1840: VI. t.-cz. alap-

ján tart igényt e jogának fentartására s már csak a közel félszázados jogczím miatt sem lehetett volna azt e törvényjavaslatban melőznöm; de a M. Tud. Akadémia könyvtára a múzeumi gyűjtemény teljességét nem igényli s ezért a beszolgáltatásra kötelezettek és e könyvtár alkalmazottait felesleges megterheléstől fogja megkímélni e szakasznak ama rendelkezése, mely a M. Tud. Akadémia részére beküldendő nyomdatermékeket az irodalmi érdekű művekre korlátozza.

Az 5. §. a beszolgáltatás kötelezettségét időhöz köti s a könyvkereskedők és nyomdászok kívánságának tettem eleget azzal, hogy könnyebbség okáért nagyobb időközökben és összegyűjtve lesz a beszolgáltatás teljesíthető.

Ugyane szempontból szabja meg a 6. §. azt, hogy az ellenőrzésre és az átvétel igazolására szolgáló kimutatások csupán a tényleg beszolgáltatott példányok címeit tartalmazzák; az átvételre jogosult intézetnek lesz feladata, hogy a nyomdatermékekre vonatkozó hirdetésekben s egyéb nyilvánosságra jutó adatokból kísérje figyelemmel azt, vajjon a beszolgáltatásra kötelezettek a törvény rendelkezéseinek hiánytalanul megfeleltek-e vagy sem.

A 7. §. szükséges voltát indokolja az, hogy a m. kir. államnyomdában készülnek a mozgósításra vonatkozó s egyéb oly fontos állami érdeket érintő nyomtatványok, melyeknek nyilvánosságra hozatalát az illetékes felső hatóság rendelkezésétől kell függővé tenni. — Általában pedig előfordulhatnak esetek, midőn egyes nyomtatványok, p. o. fontos gazdasági vagy pénzügyi érdekeket érintő szerződések, periratok, vállalkozói ajánlatok vagy üzlettervek stb. időelőtti közlése az illető felek anyagi vagy erkölcsi károsodásával járhatna. Az ily nyomdatermékek köteles példányainak ideiglenes megőrzését az illető nyomdára kívántam bizni, nehogy a közlésük által keletkezett visszaélések esetében netán a könyvtárakra háruljon a felelősség, holott az oda beérkezett nyomdatermékek nagy tömege tényleg kivihetlenné teszi, hogy egyes példányok a rendestől eltérő különös elővigyázattal és gonddal kezeltessenek.

Ezenkívül, miután gyakran előfordul, hogy egyes, teljesen magánérdekű iratok kizárólagosan magánhasználatra, zárt számú példányban nyomatnak ki, — az ilyen esetekre jónak láttam a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek fentartani a jogot, hogy a nyomtattató kérelmére az ilyen nyomtatványokra nézve a beküldés kötelezettsége alól teljes felmentést adhasson.

A 8. §. indokolását maga a jelen törvényjavaslat szelleme adja meg, miután a nyomdatermékek változtatott, illetve új kiadásai minden esetben külön nyomdatermékeknek tekintetnek.

De kellett gondoskodni arról az eshetőségről is, midőn kétvagy többféle kiadás jelenik meg valamely műből, melyek tartalomra s külsőre teljesen megegyeznek, csupán papírjuk különbözik. — Nehogy ily esetekben az érdekelt könyvtár a legsilányabb kiadásból

kapja a neki járó köteles példányt, helyesnek véltem már a törvényben kimondani, hogy — a mint az pl. Angliában és Poroszországban is kötelező — mindig a legjobb papírra nyomott kiadásból küldessék a köteles példány. — Az 1848: XVII. t.-cz. ama rendelkezésétől, mely szerint minden köteles példány bekötve küldessék, jónak láttam eltekinteni, mert ez a nyomdákra ismét külön anyagi megterheléssel járna, valamint a csekély számban nyomtatott amateur példányok beszolgáltatása is méltányossági szempontból s ily kiadványok költséges voltára való tekintetből kötelezővé nem volt tehető.

A 9. §-t szükségessé tették azok az ismételten előfordult esetek, midőn képes ábrázolatokkal ellátott művekből némelyeknek szövegét, képeit, illetve mellékleteit más-más nyomda állította elő, vagy külön és különböző időben küldettek be a mellékletek és a szöveg, vagy az előbbieket egyáltalában el is maradtak.

Az első esetben a példány összeállítása nehézségekkel és nagy fáradsággal járt, sőt egy-egy melléklet könnyen el is tévedt, a második esetben pedig a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtára csak csonka példány birtokába jutott. Hogy ily eset elő ne fordulhasson s a kezelés egyszerűbbé váljék, szükséges volt a teljes példány beküldésére kötelezettet megjelölni.

A beküldők külön anyagi megterheltetése ellen biztosít a 10. §. is, mely a beküldött köteles példányokra portómentességet állapít meg

A 11. §-ban jelzett felszólítás, mely a köteles példányok átvételére jogosult intézetek részéről közvetlenül a késedelmes nyomtatóhoz, illetőleg kiadóhoz intéztetik, biztosítékot nyújt a nyomdatulajdonosoknak, czég- és üzletvezetőknek az iránt, hogy az esetleges, hibájukon kívül történt késések ne vonjanak azonnal büntető következményeket maguk után, de meg szükséges azért is, mert a jelen törvény, bár csekély részben, magánjogot korlátoz.

Szükséges volt azonban e felszólítás jogát három évre fentartani a köteles példány átvételére jogosult könyvtár (M. Nemzeti Múzeum, M. Tud. Akadémia) részére; mert annak megállapítása, hogy a példányok kivétel nélkül és hibátlanul érkeztek-e be, csak a sok esetben hosszú időn át tartó gondos átvizsgálás után lehet meggyőződni s gyakran az összegyűlő anyag tömege miatt sem volna gyorsabb eljárás lehetséges. Különben másutt a be nem küldött, vagy a hiányos példányok pótlására hosszabb idő — pl. Poroszországban 4 év — áll rendelkezésre.

A 12. §. indokolása jelen törvényjavaslatnak már kifejezett céljában rejlik s megegyez a belügyi minister által 1891. évben 414. eln. szám alatt kibocsátott rendelet intenciójával, mely a sajtótörvény 39. §-át látja el büntetőjogi sanctióval és pedig oly megokolással, hogy a sajtótörvény e részbeni intézkedéseinek hanyag teljesítése a kihágássá minősítést szükségessé tette.

A 13. §. az előbbieken minősített kihágási ügyben az ítélet

kimondását és végrehajtását — ugy a pénzbüntetésre, mint a be nem küldött köteles példány vételárának megfizetésére nézve — az 1880: XXXVII. t.-czikk 42. §-ában felsorolt közigazgatási hatóságok illetékessége alá rendeli, különösen azért, mert az eljárás ugy egyszerűbb, de meg másrészt az átvételre jogosult intézetek érintkezése ezekkel a közigazgatási hatóságokkal könnyebb is, mint lenne, ha a jelen javaslat által kihágásnak minősített ügyekben, p. o. a királyi járásbiróságok illetékessége mondatnék ki.

A 14. §. a befolyt pénzbüntetések hovaforrásáról intézkedik. — A pénzbüntetések felhasználásáról általános intézkedést tartalmaz ugyan már az 1892. évi XXVII. t.-cz. 3. §-a, de a pénzbüntetések, akár királyi bíróságok, akár pedig közigazgatási hatóságok állapították meg, az idézett t.-cz. szerint is azzal a megkötéssel jelöltetnek határozott rendeltetéssel bírónak, »hacsak az ítélet alapjául szolgáló törvény . . . stb . . . világosan más rendelkezést nem tartalmaz.« Miután pedig a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtára magánalapítványnak köszöni eredetét, s magánadakozásból még most is évenként lényegesen gyarapodik, továbbá ugyanily jogcímen a M. Tud. Akadémia javára méltányosnak tartottam, hogy az e könyvtárak érdekeinek megsértéséből kifolyólag magánosok által fizetett büntetéspénzek a könyvtárak gyarapítására fordítottassanak.

A 15. §. első két bekezdése biztosítja a sajtórendészeti célokra beszolgáltatandó nyomdatermékeket az ország különböző vidékein levő könyvtárak gyarapítására.

E rendelkezést, az igazságügyminiszterrel egyetértőleg, amaz üdvös mozgalom eredményeül óhajtottam a jelen törvényjavaslatba felvenni, mely a »Dunántúli Közművelődési Egyesület« kezdeményezéséből 1894. évi április hó 27-re összehívott orsz. múzeum- és könyvtárértekezletből indult meg.

Ez értekezlet nyomán az időközben megalakult orsz. múzeum- és könyvtárbizottság feliratot intézett a képviselőházhoz az íránt, hogy a nyomdatermékeknek egyik köteles példánya az illető törvényhatóság területén létező nyilvános könyvtárba, ilyennek nem léteben pedig egyelőre a törvényhatósági levéltárba küldessék meg. — A képviselőház 1895. évi márczius hó 29-én tartott üléséből e feliratot pártolólág adta ki a vallás- és közoktatásügyi miniszternek s annál nagyobb készséggel törekedtem a vidéki könyvtáraknak és gyarapításáról a jelen törvényjavaslatban lehetőleg gondoskodni, mert egyik hathatós eszköze lesz e rendelkezés annak a felette fontos közművelődési fejlesztésnek az ország távolabb eső részein is, melyet az eddig nagyrészt elhanyagolt könyvtáraknak s újak szervezésének erőlyesebb felkarolása által hatáskörömben előmozdítani szándékom. — Az eddigi törvények szerint megállapított három köteles példánynak még egy negyedikkel való szaporítása azonban oly általánosa ellentmondással találkozott az érdekelt nyomdászok és könyvkereskedők

részéről, hogy az elől el nem zárkozhattam s a legkedvezőbb megoldásnak tartottam azt, hogy a sajtórendészeti köteles példánynak felhasználását e fontos közművelődési cél előmozdítására biztosítsam. — A példányok szétosztásánál irányt adó lesz természetesen az, hogy e kedvezményben a szakszerű vezetés alatt álló, a megőrzés biztosítékát nyújtó múzeumok és könyvtárak részesüljenek.

A 16-ik §. harmadik bekezdésének általános érvényű szövegezése szükséges azért, mert a jelen törvény hatálya — Horvát-Szlavonországon kívül — az egész Magyarországnak, s nemcsak az 1848: XVIII. törvénycikk hatályának területére terjed ki, tehát Fiume városára és az ország erdélyi részére is, hol még az 1852. május 27-én kelt sajtórendtartás érvényes (1852. évi B. T. L. 122. sz. 603. 1.), a későbbi jogszabályok által tett módosításokkal, valamint a polgárosított magyar határőrvidékre, melynek területén az 1862. december 12-én (1863. évi B. T. L. 6. és 7. sz.) kelt törvények képezik a sajtójog főforrását.

A 17. §. ennek megfelelően, a törvény hatályának területét szabatosan állapítja meg.

A 18. §. a törvény végrehajtására vonatkozó záradékot tartalmazza.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁROL.

1897. APRILIS 1-TŐL JUNIUS 30-ÁIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2400 db., áthelyezés útján 25 db., ajándék útján 2317 db., vétel útján 153 db., csere útján 1 db., összesen 4896 db. nyomtatvánnyal s ezen felül 237 db. aprónyomtatvánnyal gyarapodott.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Alsó-Fejérvármegye alispáni hivatala Nagy-Enyed, Austerlitz Zsigmond Bécs, a bécsi császári akadémia (2 db.), Belga kir. könyvtár Brüsszel, a Bessenyei-szoborbizottság a bölcsészethallgatók segítő egyesülete, a budapesti m. tud. egyetem bölcsészethallgatóinak dékáni hivatala (34 db.), Szentmártoni Darnay Kálmán Símeg (2149 db.), Eble Gábor, az egyetemi könyvtár, az eperjesi Széchenyi-kör, Franzenau Ágoston (11 db.), Hodinka Antal Bécs, Judavics Lázár, Junker Károly Bécs, Kármán József Új-Verbász, a képviselőházi iroda (8 db.), Kollár Jánosné (3 db.), Kondor József Csurgó, a krakkói tud. Akadémia, Knauz Nándor Pozsony, Lovassy Sándor Keszthely, Lánczy Gyula, a m. kir. technológiai iparmúzeum, a M. T. Akadémia (15 db.),

Magyar Jogászegylet, a Magyar Rekorder Cleveland (2 db.), Makaraja Pratap Narayan Singh Bahadur Allahabad. Makay Dezső, NagyGéza (5 db.), a newyorki Astor-könyvtár, az Országos Képtár, az Országos m. kir. statisztikai hivatal, Országosprot. árvaegylet, az Oesterreichisch Ungarische Revue szerkesztősége, az osztrák kereskedelmi miniszterium Bécs (2 db.), az osztrák statisztikai hivatal Bécs (5 db.), a pesti ág. hitv. evang. egyház (2 db.), a pesti izr. hitközség kórháza, Pintér Sándor Szécsény (2 db.), Pongrácz Lajos, Ráth György, Rexa Dezső, Ruzitska Béla (5 db.), a sárosvármegyei jótékony nőegylet, Schaefer Jakab Kalocsa, Schönherr Gyula (3 db.), Sebestyén Gyula, Singer és Wolfner könyvkereskedése (4 db.), Szalay Imre (6 db.), Szedlák Mátyás Arad, a székesfővárosi képzőművészeti bizottság, Id. Szinnyei József, Ifj. Szinnyei József, a Turul szerkesztősége (3 db.), Ungváry Vilmos Pozsony (14 db.), a valparaisoi egyetem, Varga Otto, Vekérdi Olasz János (4 db.), Volf György, Walter Gyula Esztergom, Zarándy A. Gáspár, Zichy Jenő gróf.

Vételre e negyedévben 305 frt 83 kr. fordított.

Könyvtárunknak nem csak ezen múlt negyedévi, hanem összes újabbkori gyarapodásai közt kiválóan becses Szentmártoni Darnay Kálmán úr ajándéka úgy a kegyelet és emlék, mint az érték szempontjából. Az általa könyvtárunknak ajándékozott Kisfaludy Sándor-féle könyvtár ugyanis nem csupán irodalomtörténeti, hanem könyvtári szempontból is nagy fontossággal bír. A szerencse különös kedvezésének kell tartanunk, hogy a költő egész könyvtára a maga egészében került hozzánk s így abban a helyzetben vagyunk, hogy rámutathatunk fejlődésének eszközeire, szellemének táplálékára a klasszikus római, franczia, német irodalom termékeiből. Emellett a könyvtár egy az utolsó nemesi insurrectio megírásához szolgáló stratégiai gyűjteményt is tartalmaz, úgyszintén tekintélyes számmal orvostudományi s kivált gynaekologikus munkákat, a melyekkel a költő úgy látszik nagyon sokat foglalkozott. Darnay úr nagylelkű ajándékával a legnagyobb hála kötelezte könyvtárunkat.

A könyvtár helyiségeiben 2787 egyén 5853 kötet nyomtatványt, kikölesönzés útján pedig 318 egyén 470 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben osztályoztatott 1741 mű, a melyekről összesen 2360 czédula készült. E mellett 447 db. lett kötés alá adva és 90 hiányos folyóirat megreklamáltatott, a melyek közül azonban ez ideig csak 22 nyomdától kaptunk választ vagy a kért füzetet.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben 168 kézirattal, 2 irodalmi levéllel, 4 térképpel (kézirajzban,) 2 fénykép másolattal, összesen 176 darabbal gyarapodott; ebből 139 kézirat, 2 levél, 4 térkép és 2 fénykép ajándékozás, a többi 29 kézirat (584 frt 50 kr. vételárban) vétel által jutott a könyvtár birtokába.

Az ajándékok sorát Szentmártoni Darnay Kálmán úr adománya nyitja meg, mely a Kisfaludy Sándor könyvtárához tartozó 118 darab kéziratból áll, s mely a Kisfaludy-könyvtárral együtt került intézetünk tulajdonába. E gyűjteménynek irodalomtörténeti értéke főleg életrajzi szempontból becses, de azonkívül is érdekes, mert nem csupán Kisfaludy Sándorra, hanem rokonaira is vonatkozik s kivált a jogszolgáltatásra vonatkozó kézírataival második feleségének apját illette. Fő érdeke természetesen az, ami Himfyre és Szegedy Rózára tartozik, s ez irányban a gyűjtemény különösen becses. Knauz Nándor cz. püspök sajtó alól kikerült műveinek kézírataival gazdagította gyűjteményünket, Thallóczy Lajos udvari tanácsos Blandrata életrajzának egy XVI. sz. töredékes kidolgozását, Bognár Aladár egy kéziratot, az orsz. levéltár és dr. Bartha József egy-egy irodalmi levelet, a nagyméltóságú kereskedelmi miniszter ur, az ezredéves orsz. kiállítás elnöke négy történelmi térképet ajándékoztak, ez utóbbiak Magyarország topographiáját Szent István, Mátyás királyok korában, a török hódítás legkiterjedtebb állapotában és a *pragmatica sanctio* idejében tüntetik föl.

A vásárolt művek közül kiemeljük Déryné Naplójának 12 kötetét s a Kovachich-féle levelezést. Amaz színészettörténetünkben általánosan ismert jelentőségre emelkedett ama kiadás által, melyben Törs Kálmán szerkesztése alatt megjelent. E jelentősége azonban még jobban szembe fog tűnni, ha megjegyezzük, hogy a Naplónak mintegy harmad része kiadatlanul maradt. A Kovachich-féle levelezés legnagyobb része Kovachich József Miklósról vonatkozik, de van benne két kötet eredeti levél Kovachich Márton Györgytől és egy kötet eredeti kézirat ugyanattól.

Kézíráttárunkban 67 kutató 191 kéziratot, házon kívül pedig 15 kutató 34 kéziratot, s 1 kutató 2 fényképmásolatot használt.

Az évnegyed munkájának eredménye: 134 mű 338 kötetben 180 cédulával beosztatott. Ebben benne van a régi növedékekből rekonstruált növedék-naplónak befejezése, ami által az éveken keresztül tartó munkálatnak is vége van, s így a fel nem dolgozott s éveken keresztül felhalmozott anyag, mintegy 950 mű 1269 kötetben immáron a gyűjteménybe beosztva és cédulázva, s a növedéknapló pótlására 1859—1892 között érkezett gyarapodások rendszeresen dolgozott új növedék-naplóba vannak bevezetve.

Kötés alá került 30 kötet, 33 frt 80 kr. értékben.

A² kézíráttár újabb szaporulatainak elhelyezése céljából már régebben elkezdett butorozási műveletek befejeztettek, az eddigi üvegszekrényekhez mindenben hasonló 8 db. új üveges szekrény felállított és a régi nyitott szekrényes-állványok ajtókkal ellátva a szaporulatok kezelése céljaira teljesen átalakítottak. Az új szekrényekbe a magyar és az idegen nyelvű kéziratok nyertek elhelyezést.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: köteles példányok útján 299 évfolyam 19,641 száma, ajándék útján (a new-yorki »Magyar Híradó« szerkesztőségétől) 1 évf. 21 száma vétel útján (Russu Aureltől: 3 frtért Foaia 1858. Brassó) 1 évf. 35 száma, összesen 19,697 szám.

A könyvtár helyiségében 496 olvasó 1249 kötet hírlapot, házon kívül 17 olvasó 47 kötet hírlapot, összesen 513 olvasó 301 évfolyam 1296 kötet hírlapot használt.

Czéduláztatott 46 hírlap és 205 évfolyam. A reklamáláshoz külön 286 czédula készült.

Revideáltatott 201 hírlap 13,584 száma.

Reklamáló levél iratott 148, kértünk 3002 hírlapszámot, ebből beérkezett eddig 786 szám.

Könyvkötés alá adatott 251 kötet hírlap. A mult évnyegyedi könyvkötés alá adott hírlapokból 167 hírlapkötet érkezett haza; ezért fizettetett 223 frt.

IV.

A *levéltár* ajándék útján 1081 irattal, 2 nyomtatvánnyal, 7 pecsétducczal, vétel útján 123 irattal, örök letétemény útján 472 irattal, összesen 1695 darabbal gyarapodott, nem számítva ehhez egy mintegy 3000 dbra menő családi levéltárat, melynek számadatai még nincsenek megállapítva.

Ezek közül a levéltár törzssanyagát 3 eredeti középkori oklevél, 42 ujabbkori irat, 1 levél, 4 1848/49-iki és emigrationalis irat, illetve nyomtatvány, 76 török-magyar irat és 7 pecsétducc gyarapítja.

Ajándékaikkal gazdagították az osztályt Szentmártoni Darnay Kálmán sümegei földbirtokos (1080 db. irattal a Kisfaludy család levéltárának kiegészítéséül), Knauz Nándor püspök (7 db. pecsétducczal), Komlóssy Misklós (1 db. nyomtatvánnyal), Méhely Lajos dr. 1 db. nyomtatvánnyal, Simonyi Zsigmond egy. tanár (1 db. irattal).

A megvásárolt iratok vételára: 1020 frt 50 kr.

Nevezetesebb szerzeményeink között első helyen említendő egy báró Mylius Ferencz nyug. cs. kir. legfőbb ítélőszéki tanácselnöktől, az osztrák urak-háza tagjától 1000 frton megvásárolt 105 dbra menő iratgyűjtemény, mely az 1661—91. évekből 76 db. török-magyar okiratot és 29 db. Erdély történetére vonatkozó politikai iratot tartalmaz; s az első csoportban van 13 db. díszes kiállítású török szultáni és nagyvezéri államokirat (athname, fethname stb.), melyek mind az Erdély történetében oly nevezetes 1686. évből valók, a mikor a porta hiába igyekezett Erdélyt a Buda ostromára siető keresztény sereg ellen hadba meneszteni; valamennyi díszesen van kiállítva, nagy alakban, hátán az utolsó

török deák, Rosnyai Dávid kezétől származó hivatalos magyar fordítással. Ugy ez iratok, mint a gyűjtemény többi darabja (portai követek jelentései, levelezések török passákkal stb.) az egykoru erdélyi országos levéltár tulajdonát képezték és báró Bruckenthal Sámuel erdélyi kancellár útján jutottak a Bruckenthal család, majd a közéjük házasodott báró Mylius Ferencz birtokába, kitől aránylag igen kedvező feltételek mellett sikerült azokat levéltárunk számára megszerezni.

Családi letéteményeink sorozata két új levéltárral gyarapodott. A Blagay-Ursini grófok levéltárával a család utolsó férfi sarjának, az 1897. márczius havában elhunyt Blagay-Ursini Lajos gróf végső óhajtásához képest, melyet özvegye szül. báró Lazarini Matild haladék nélkül sietett végrehajtani, egy hazánk középkori történetében nagy szerepet játszó, később idegenbe szakadt és teljesen elnémetesedett magyarországi főuri család iratai kerültek vissza, az egykori idetartozás és fényes múlt örök emlékeül, immár a magyar nemzet tulajdonaként, a hazai földre. A levéltár 22 db. XIII., 59 db. XIV., 61 db. XV., 7 db. XVI. századi mohácsi vész előtti, 16 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 76 db. XVII—XVIII. századi iratot, 30 db. genealogiai feljegyzést, és 1 kötet levéltári lajstromot tartalmaz, összes iratainak száma tehát 272 db. A Koltai Vidos családnak id. Vidos Józseftől dr. Schönherr Gyula levéltárnok által Kemenes-Mihályfán átvett levéltára 22 db. középkori iratot és 14 csomag, mintegy 3000 dbra menő újabbkori iratot tartalmaz, köztük néhai Vidos József, Vasvármegye alispánja 1848/49-iki szerepelésére vonatkozó igen fontos iratokat és a szombathelyi 1848-iki nemzetőrség számadás- és parancskönyveit.

E két levéltárral családi letéteményeink száma 37-re emelkedett.

Régebbi letéteményeinket növelte a Kisfaludy család egyik ágának 1080 darab iratra menő levéltára, melyet Szentmártoni Darnay Kálmán a Kisfaludy család régebben letéteményezett törzsvéltárának kiegészítésére ajándékozott az intézetnek s mely éppen ezért, ajándék jellege daczára, az örök letétemények között nyert elhelyezést; továbbá Dobos Kálmán nyug. m. kir. honvéd-alezredes két rendbeli küldeménye, mely a Dobos család levéltárát 209 db. újkori irattal és 3 kötet kézirattal gyarapítja.

A lefolyt évnegyedben 66 kutató 13,376 iratot, 5 pecsétmásolatot, összesen 13,381 dbot használt. Külső használatra kikölcsönöztetett 21 téritvényre 44 irat, 10 pecsétmásolat, 1 fénykép, összesen 55 db.

A törzsvéltár újabb szerzeményeinek feldolgozásán kívül a régi, 1880 előtti szerzeményekből (az úgynevezett limbusból) feldolgoztatott mintegy 4500 darab, ezek között az Illésházy-gyűjtemény 1248 dbja, a Jankovich-gyűjteményből mintegy 1500 db.,

az egykori pesti kertészeti társulat iratai 61 db., az egykori pesti festészeti akadémia iratai 881 db. Ezekből a középkori iratok közé és az újabbkoriak közé 1700-ig beosztott 1274 db. Rendeztetett és az 1848/49-iki csoport függelékeül felállított az e korbeli torzképek 28 dbból álló gyűjteménye. Verancsics iratai, melyek annak idején a kéziratárból tétettek át a levéltárba, revízió alá vétetvén, az egyes — több ezerre menő — darabok összetartozása, a régi kéziratári jelzet szerint, hosszú és fáradságos munkával megállapított, a kézirat jellegű darabok visszaadattak a kéziratárnak, a többi egyelőre a levéltár személy-szerinti iratai között lett elhelyezve. A családi levéltárak közül rendezettek és felállítottak: a Kossuth család levéltára, mely 3 db. XIV., 20 db. XV. századi eredeti iratot, 28 db. másolatot és 23 db. XVI. sz. mohácsi vész utáni, 42 db. XVII., 95 db. XVIII., 368 db. XIX. századi iratot, 3 db. genealogiát és 9 db. elenchust, összesen 591 dbot tartalmaz; továbbá a Dobos és a Kisfaludy családok levéltára kiegészítésére szolgáló újabb szerzemények. Folyamatban van a Balassa család levéltárának rendezése és a Kossuth család levéltárának lajstromozása.

Báró Hellenbach Dénes horvátországi nagybirtokos a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz kérelmet intézvén, családi levéltára visszaadása iránt, melyet gróf Berényi Ferencz annak idején az ő állítása szerint jogtalanul adott át az általa letéteményezett gróf Berényi-levéltár függelékeül a Magyar Nemz. Múzeumnak, bárha az ügyiratokból az tűnt ki, hogy az iratok felett a rendelkezési jog gróf Berényi Ferenczet illette meg, a miniszter úr ő nagyméltósága mindazonáltal méltányossági okokból elrendelte e kérelem teljesítését. A báró Hellenbach családnak 14,233 darabot magában foglaló levéltára ennek folytán a levéltár darabjairól előzetesen készített évszám szerinti lajstrom mellett tényleg kiadatott Bérczy Gézának, báró Hellenbach Dénes meghatalmazottjának. Minthogy azonban ez iratok a gróf Berényi család levéltárának függeléke gyanánt, külön sorszám nélkül voltak a családi letétemények sorába iktatva, kiadatásuk örök letéteményeink számában semmi csökkenést nem idézett elő.

A lefolyt évnegyed legnagyobb eredményeként kell végül megemlékeznünk a levéltári osztályban eszközölt nagyarányú bővítési műveletekről. Míg a törzslevéltár helyiségének bútorzata a pecsétgyűjtemény és egy válogatott kézikönyvtár befogadására alkalmas két darabból álló szekrénnyel gyarapodott, a családi levéltárak folyton emelkedő gyarapodásának elhelyezésére az intézet földszintjén a 32. számú lakásból három szoba bútoroztatott be, a legújabb, u. n. fülke-rendszer szerint, melyben egymástól teljesen elkülönített és egyenkint kulccsal zárható fülkék szolgálnak az iratok befogadására.

SZAKIRODALOM.

Heyden Sebald *Gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Adalék Sylvester János irodalmi működéséhez. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. Dézsi Lajos.* Budapest, 1897.

Hasznos munkát végzett Dézsi Lajos dr., a mikor Heyden Sebald Gyermeki beszélgetések című 1531-ben megjelent művét kiadta, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta. Hálára kötelezte a nyelvészeket, hálára a bibliografusokat. A nyelvészek ebből a kiadásból is, meg Dézsi Lajos dr. jegyzeteiből is meggyőződhetnek arról, hogy némely segédkezők, a kik a nyelvtörténeti szótár tudós szerkesztőinek a régi nyomtatványokból az egyes adatokat földolgozták, gyakran igen-igen *könnyedén* bántak el a *nehéz* feladattal és sok szót hagytak ki az egyes földolgozott művek szókinéséből is. A bibliografus — természetes — kevesebb haszonnal fogja forgatni Dézsi kiadását, mert nem facsimile-kiadásról van szó. Így is azonban jó hasznát fogja vehetni, mert a Heyden Sebald könyvének 1531-iki kiadásában van meg az első nyomtatott magyar szöveg. A kiadásban a magyar szöveg mellett van lengyel, német és latin. Maga a könyv eddig egyetlen egy példányban ismeretes s ezt az unikumot múzeumunk régi magyar könyvtára őrzi 5. számjegy alatt. Dézsi Lajos dr. a kiadáshoz kitartó szorgalomról, széles és alapos tudásról tanuskodó bevezetést írt. E bevezetésből megtudjuk, hogy Heyden Sebald Puerilium Colloquiorum formulae című könyve először 1528-ban latin és német nyelven jelent meg. Később e két nyelvhez Ephorinus Anzelm krakkai orvosdoktor a lengyelt csatolta harmadikúl. A magyar szöveggel bővülve a könyv Krakkóban, Vietor János sajtójában 1531-ben jelent meg. Ez a kiadás az, a melyet Dézsi dr. kiadott s a mely, mint unikum a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában őriztetik. Dézsi dr. azt állítja, hogy a magyar szövegnek Sylvester János volt a készítője. Egygyel több tehát azoknak az érdemeknek a száma, a melyeket Sylvester édes anyanyelve, a *lingua nostra hungarica* ápolása, fejlesztése körül szerzett. Csak az a kérdés, mennyiben állja ki a kritikát Dézsi Lajos dr. állítása. Úgy, a mint Dézsi dr. a bevezetésben állítását megokolja, kétség-

tellenek látszik, hogy igaza van. A külső körülmények Sylvester szerzősége mellett bizonyítanak. De vajjon mit szólnak a belsők, a nyelvi érvek? A nyelvből vett érvek Sylvester szerzőségét támogatják ugyan, de nem minden tekintetben, hogy ne mondjam, nem kifogástalanul. Ebből a szempontból részletes vizsgálat alá vettem az Új testamentomot és az 1531-iki kiadást s vizsgálódásaimat a Magyar Nyelvőrben tettem közzé, mint a hova a tárgy tisztán nyelvészeti értékénél fogva tartozott. E helyen is azonban meg kell említenem, hogy az 1531-iki kiadás nyelve nem olyan egyöntetű, következetes, mint Sylvesteré. Kétségtelen, hogy az alap Sylvesteré, de az eltérések egyes alakoknál, a kérdő *e* kétféle használata, az *sz*-es igék következtelen írásmódja szemben Sylvester következetességével, még se beszélnek kétséget kizáróan a mellett, hogy az 1531-iki kiadás magyar szövege *csakis* a Sylvester munkája volna. Mielőtt azonban tovább mennék a szerzőség kérdésének fejtegetésében, még egy dolgot kell megemlítenem. Heyden Sebald Gyermeki beszélgetéseinek még egy évszám nélküli és csakis töredékben meglevő kiadása ismeretes. Ez a töredék a krakkai Jagello-egyetemi könyvtár tulajdona s mindössze négy levelet tartalmaz, még pedig a B+B_„+B_{„„}+1 ívjegyűt. Erre nézve ezt olvassuk Dézsi Lajos dr.-nál: »Ez az 5-ik dialogus »*Ich wil lieber rhuen . . . En ynkaabb akarok el nyugonni*« mondataival kezdődik s a 8-ik »*Tarch yde fyledeth. Quid aurem? clare dic*« kérdéseivel végződik, szintén négy (latin, német, lengyel, magyar) nyelvű s bár betűi a Vietor nyomdájára vallanak, nyelvére és helyesírására nézve nem egyez meg teljesen sem az 1531., sem az 1552. évi kiadással s azzal a benyomással van ránk, mintha az 1531-ikinek javított kiadása volna. erre mutat az, hogy az előbbinek számos orthografiai hibáit, illetőleg következtelenségeit itt gondosan kijavítva találjuk.« Az olvasó e töredéket Dézsi Lajos dr. előszavával e folyóirat jövő füzetében találja meg. Én e töredékre nézve Dézsiel nem vagyok egy véleményen; a két szöveg egybevetése engem Dézsiétől elütő eredményre vezetett. Előre is ki kell azonban jelentenem, hogy megállapításomban csalhatatlanságra nem számítok, mivel e töredék »eddigi könyvészeti ismereteink szerint unicum, csonkasága miatt, míg valahonnan egy teljesebb példány nem kerül elő,« korát nehéz meghatározni.

Dézsi Lajos dr. a krakkai töredéket — bár nem mondja ki határozottan — az 1531-iki kiadás javított kiadásának tekinti. Csak az a kérdés, hogy értsük e javítást? Ezeket a javításokat, megjobbításokat én két részre osztottam, először olyanokra, a melyeknek semmi nyelvészeti értékük nincs, másodsor olyanokra, a melyek elsőrangú fontosságúak épen Sylvester szerzőségének eldöntésénél.

Az első csoportba tartozó javítások azonban nem mindig

egyszeresmind az 1531-iki kiadás sajtóhibáinak a megjobbításai. A töredékben van *thavozzal*, az 1531-iki *thawozzal*-ja helyett; *megh*¹ *meg* helyett; *wirradotth virradotth* helyett; *enne enne* helyett; *mayd maid* helyett; *thyged thiged* helyett; *vagyon vaggyon* helyett; *eggy eogy* helyett összesen 7 eset. Tényleg sajtóhiba megjobbításról van szó a következő hat esetben: a töredékben van *ynkaabb*, az 1531-iki kiadásban *ynkaabh*; *nagy narygy* helyett; *kelnyk klenek* helyett; *alkolmas ewdeo alkomas ewdeo* helyett (az 1531-iki kiadásban nem *ewded*, hanem *ewdeo* áll; Dézsi dr. közlésébe véletlenül hiba csusszant); *byonzawal byzon yawal* helyett; *haznalz gaznalz* helyett. Ezekből a hibákból azonban semmi esetre se lehet azt következtetni, hogy a krakkai töredék az 1531-ikinek a megjobbított kiadása volna. Hét esetben szó se lehet sajtóhibáról, csak kissé eltérő helyesírásról; a második sorozatbeli 6 eset közül is lehet egyiket másikat így vagy amúgy magyarázni s a tényleges sajtóhibákat redukálni. A második csoportba sorolom azokat az eltéréseket, a melyekről fentebb azt állítottam, hogy első rangú fontosságúak Sylvester szerzőségének elbírálásánál. A töredék azonban oly kis terjedelmű, hogy teljesen kellett osztoznom Dézsi drnak abban a véleményében, hogy addig, míg egy teljesebb példány elő nem kerül, a töredék korát nem tudjuk megállapítani. E második csoportbeli hibákból azonban a nyelvészet csalhatatlan útmutatása mellett bizton hiszem, hogy egy esetleges teljes példány napfényre kerülésével kettő fog kitűnni: 1. Hogy Sylvester nyelvét hamisítatlanul *csakis* az a kiadás őrizte meg, a melyből a krakkai töredék való; 2. hogy az 1531-iki kiadás tényleg újabb keletű a krakkai töredéknél; a benne levő szöveg csak annyiban nevezhető Sylvesterének, hogy az, a ki e kiadást rendezte, a Sylvester fordítását vette alapul, de mivel nem a Sylvester nyelvjárását beszélte, Sylvester nyelvének következetességeit a maga dialektusával összevissza kuszálta. E két nyilatkozatomat a következő tényekre építettem: 1. Sylvester a kérdő *ē*-t *i* alakban használja. A nép nyelve ma Esztergomban, Komáromban, Eger és vidékén, *Zemplén m.*, Bodrogh-Szerdahelyen és vidékén használja az *i*-t (M. Tsz.) Az 1531-iki kiadásban, mint az a Nyelvőrben közölt ismertetésből is kitűnik, hol *e*- hol *i*-nek van írva; Sylvester következetesen *i*-t használ Uj Testamentomában. Már most, ha a töredék javított kiadása volna az 1531-iki kiadásnak miért áll a töredékben *zyggyenledy zyggyenlede*² helyett; *hallodi* (a VII. dialógusban) *hallode* helyett; *hallodi hallodi* (a VIII. dialógusban) *hallode hallode* helyett; *enghecczy engheccze* helyett. Hiszen az 1531-iki kiadásban nem ismeretlen a kérdő *i*, sőt vegyest váltakozik *e*-vel,

¹ Az első alak mindig a töredékből való; a második az 1531-iki kiadásból.

² A második alak az 1531-iki kiadásból való.

pedig, ha egy kéz munkája, ennek a kétféleségnek semmi szín alatt sem szabad előfordulnia. Itt a hibák tehát mintegy vissza vannak javítva s a krakkai töredék nyelve egységessé téve. A kérdő *è-i* szempontjából tekintve a dolgot épen az 1531-iki bizonyul újabbnak. 2. Ismeretes, hogy Sylvester erősen *í-ző* nyelvjárásban beszélt. De nem tekinthető jobbitásnak, ha a töredék *zygyenlenyk*-et ír az 1531-iki kiadás *zygyenlenyk*-je helyett, mert ugyancsak ebben az 1531-iki kiadásban *zygyenlede* is áll; ép így nem tekinthetők jobbitásoknak a töredék *hallyk kelnyk* alakjai az 1531-iki kiadásnak *klenek* (a vokális színét értem), *hallek*-ja helyett. 3. Itt említem meg, hogy Sylvester következőkép ragozza az *sz* hanggal bővülő *lész v*-töt: *líszek, lísz, líszen, lísztek, lísznek* stb. Ugyanígy a többi ide tartozó *v*-tövé. Merem állítani a Grammatica hungaro-latina és a Testamentum nyelve alapján, hogy a töredék *lyzen* alakja semmi szín alatt se javítása az 1531-iki kiadás *lezen* alakjának és semmiképp se származhatik Sylvestertől. A négy levélnyi szövegen ennyi eltérést tudtam megállapítani, s látható, hogy ez eltérések egy némelyike nagy súlylyal bír Sylvester szerzősége kérdésénél. A töredék nyelve egységes; leszámítva a két kiadás tördelésből származott eltéréseit, az 1531-iki kiadás a nyelvjárás egysége szempontjából megvan rontva, összevissza kuszálva. Annyi kétségtelen előttem is, hogy Sylvester volt Heyden Sebald első fordítója, csak hogy én az *eredeti fordítást a krakkai töredékben látom*, mely Sylvester nyelve szempontjából megrontva, másodsor az 1531-iki kiadásban van meg. *A legrégebbi meglevő nyomtatott magyar szöveg tehát a krakkai töredék.* Vajha e nézetet minél előbb egy teljes példány előkerülésével erősíthetnék meg. Dézsi Lajos dr. pedig fogadja köszönetünket azért, hogy a múzeum unikumát, mindnyájunk becses ereklyéjét, oly pontosan, nagy utánjárással és szorgalommal kiadta.

Dr. Melich János.

G. Mazzatinti. *Gli archivi della storia d'Italia. Vol. I. Fascicolo I. Rocca S. Cascimo, Licinio Cappelli, 1897. (Firenze, Seeber.)*

Egy nagyszabású és a történelmi irodalomra nézve kiváló nyereségűnek ígérkező vállalat első füzete fekszik előttünk. A pár évvel ezelőtt Langlois és Stein által kiadott »Les archives de l'histoire de France« című munka mintájára most az olasz levéltárak s könyvtárak történelmi anyagának — a mennyire lehetséges — teljes kézikönyvét igéri adni Mazzatinti Giuseppe, a forlói királyi liceum tanára. Vállalkozása figyelmet érdemel, de kétséges. vajjon tervét »az összes olasz levél- és könyvtárakat felölelni« megvalósíthatja-e, mert tudvalevő, hogy sehol a világon annyi könyv- és levéltár nem található, mint ép az olasz félszigeten. Igaz, hogy munkájában egész csapata a szakerőknek támogatja őt, de még így is kérdés, vajjon eléri-e a kitűzött célt.

A munka első füzeté 54 városnak különféle levél és könyvtáraitól számol be. Adja majd mindegyiknek rövid történetét, vagy legalább is történeti megjegyzéseket, közli, mik a levéltár főbb alkatrészei és hivatkozik az irodalomra és kiadványokra is. Az egyes városokban esetleg található archivó notarile-kről szólva, összeállítja a jegyzők névsorát is, átlag a XVII. századig, közli azonkívül a nagyobb levéltáraknál, pl. Cividalenál, a legrégebb pápai bullák jegyzékét is.

Végítéletet Mazzatinti könyvéről az első füzet alapján természetesen nem mondhatunk. Munkája hasznos kézikönyvnek ígérkezik, csak azon megjegyzést nem hallgathatjuk el, hogy az anyag rendszeresen egyesítve nem lesz. Az első füzet Udine, Ravenna, Bari, Perugia, Forli, Ancona s Aquila provinciák levéltárait adja, de nagyon hiányosan, így hiányzik Ravenna, hiányzik Perugia maga. Ezen a bajon segíteni fog ugyan a rendszeres index, melylyel minden egyes kötet záródni fog, de ez mindenesetre nehezíteni fogja a munka használatát. Jobb lett volna tán, ha Mazzatinti csak akkor fog a munka kiadásához, ha az egyes provinciákra vonatkozó anyag már együtt van. Egyébként a következő füzetek majd megmutatják, alapos-e ez a kifogás, vagy nem? *Á—y.*

Repertorium Germanicum. *Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des Deutschen Reiches und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhundert: Herausgegeben durch das k. preussische historische Institut in Rom. Pontificat Eugens. IV. Band I. Berlin, Bath, 1897.*

Midőn a porosz történeti intézet Rómában 1888-ban megalapított, a vezető körök kettős célú tűztek ki elébe: a német történet XVI. és XVII. századbéli történetére vonatkozó forrásanyag közzétételét és egy repertorium készítését, mely a német történetre vonatkozó római s általában olaszországi levéltárakban található anyagot összeállítsa. Pár évvel az intézet megalapítása után megjelent annak első kiadványa, mely a kitűzött cél első részét vette megoldás alá. A XVI. és XVII. századbéli német történetre az eddig megjelent nyolcz kötet nuntiusi jelentés egész új világot vetett, s most, majd tiz évvel az intézet alapítása után, a repertorium első kötete is előttünk fekszik.

Az intézet az eredeti tervtől, melynek alapján a repertorium szerkesztésének történnie kellett volna, kénytelen volt eltérni. Eredetileg ugyanis az volt a terv, hogy mindazon köteteket vagy csoportokat, melyekben a német történetre vonatkozó anyag található, röviden megemlíti, az egyes kutató feladata lett volna aztán ez anyagból az őt érdeklő részt kikeresni. E terv keresztülvitelét azonban az anyag mivolta hiusította meg. Mert az e korbéli regestakötetek anyaga nem országok szerint, hanem chronologiaiilag van rendezve, indexe pedig e kötetek nagy részének hiányzik

vagy csonka, s ily módon a kutatás az egyes kötetekben szerfölött meg lett volna nehezítve. Azért elhatározott, hogy egy nagy regestagyűjteményben egyesítik a későbbi középkor Németországra vonatkozó anyagát a curia levéltáraiból. Kiinduló pontul a nagy egyházzsakadás és a reformzsinatok kora vétetett. Később e terv annyiban szenvedett változást, hogy a porosz intézet, megtartván az eredeti kiinduló pontot, az 1378. évet, IV. Eugen pápa halálát vette föl zárpont gyanánt programjába, kihasítván ezen időszakból még egy rövid kort, V. Márton uralkodása első hat hónapját. Ugy ezen utóbbi, mint a többi időkor a Görres-társaságnak engedtetett át, mely hasonló forrásmunka kiadását tűzte ki feladatául.

A porosz intézet kiadványának előttünk fekvő első kötete IV. Eugen pápa pontificatusának első évét foglalja magában. Összesen 2828 drb. regestát közöl, melyek az egyházi élet különböző mozzanataira rendkívül becses anyagot rejtenek magukban. Területileg véve oly egyházmegyékre vonatkozó anyagot is közöl e kötet, mely területek ma már nem tartoznak a német birodalomhoz, de 1378 körül annak kiegészítő részét képezték. Hazánkra vonatkozó anyagot ebből folyólag e kötetben nem találunk.

A kötet anyagának méliatása történeti szempontból nem tartozik ide, azt folyóiratunk jellege előre kizárja. Minket itt csak a bevezetés érdekel közelebbről, annak is azon része, mely a levéltárakkal foglalkozik, honnan a kötet anyaga vétetett. A Vatikán és az állami levéltár volt azon két főforrás, melyből a közzétett anyag legnagyobb része vétetett, csekélyebb töredék került ki a vatikáni és az egyes római könyvtárakból.

A vatikáni levéltárnak azon részei, melyekből ez anyag kikertült, s melyek egyáltalán a középkori történetre nézve a legbecsesebb anyagot rejtik magukban, a négy regesta sorozat: u. m. a regesta Vaticana, brevium, supplicationum és a lateráni regesták. Pénzügyi tekintetben a libri obligationum prelatorum, a libri introitus et exitus és a diversa cameralia. Ez utóbbi sorozatot — a pénzügyekre nézve — kiegészítik a római állami levéltárban őrzött libri annatarum, libri solutionum, libri quitantiarum és a libri bulletarum et mandatorum. Különben is a római állami levéltár a pápai pénzügyi viszonyokra a legelső rangú forrás. A vatikáni levéltárból vett anyagot kiegészítik még a bibornoki collegium ugyanott őrzött aktái, melyek a következő alosztályokra oszlanak: Provisiones, Obligationes, Solutiones, Divisiones.

Mindezen levéltári osztályokról a munka előszava bővebb ismertetést közöl, főleg azokról, melyeknél feltételezhető volt, hogy még a szakemberek előtt is kevésbé ismeretesek. Adja a kézirati anyagnak pontos leírását, szem előtt tartva az ide vonatkozó irodalom legfontosabb publicatióit. Azonfelül bemutatja az egyes

iratsorozatoknál használatos stilus curialist, így pl. közül egész terjedelemben supplicatiókat, egyes részeket a libri solutionum, obligationum, annatarum stbból, beszámol a feldolgozás körül követett módszerről, végre a kötetben foglalt anyag tudományos értékéről. A politikai történetre nézve alig találunk valamit benne, a művelődéstörténeti anyag bennünket szintén nem érdekel. De ki kell emelnünk azt, hogy a pápai kancelláriai praxisra rendkívül fontos anyagot rejtenek e regesták magukban, az ügymenetre, a supplicatiók és regestákra nézve majd minden lapon találunk érdekes adatokat. Az egész munka használatát a mintaszerűen szerkesztett hely- és névmutató nagyban elősegíti.

Közvetlenül hazai kutatóink a porosz intézet e kiadványából sok hasznot nem fognak húzni, legalább történészeink nem. Annál többet nyernek a diplomatikával foglalkozók, közvetve azonban a vatikáni levéltárban kutató historikusaink is nagy hasznát veendik a munka bevezetésének, mert a vatikáni levéltár szövevényes tömkelegének legalább a középkori történet felőlelő anyagának nagy részére utbaigazítást kapnak. Addig is, míg a történeti irodalom a vatikáni levéltár egész anyagát felőlelő, utmutató kézikönyvvel gyarapodik, be kell érünk azzal, a mit egyes ily alkalmilag kiadott munkák nyújtanak.

Áldásy A.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXI. évfolyama VI—VII. füzetében** (1897 június—július) *Bleyer* Jakab befejezi a magyar vonatkozású német történeti népénekeket tárgyzó dolgozatát; a szakirodalom rovatában *Kardos* Albert a *Heinrich Gusztáv* által szerkesztett *Régi Magyar Könyvtár I—IV.* kötetét ismerteti. A füzetet *Hellebrant* Arpádnak a magyar filologiai irodalom 1896. évi termékeiről összeállított pontos és kimerítő bibliografiai repertoriuma zárja be.

Az **Erdélyi Múzeum XIV. kötetének VI. füzetében** (1897 június 15.) *dr. Ferenczi* Zoltán a kolozsvári r. kath. liczeum egy jezsuita-dramákat tartalmazó kódexét ismerteti. A különfélék rovatában *Koss* József zalahnai főbányahivatali főnök a folyóirat *Pusztuló bányászati levéltár* című korábbi közleményére válaszolva, megnyugtató felvilágosítást ad a zalahnai bánya-hivatali levéltárának sorsa felől. Ugyane füzet hozza *dr. Ferenczi* Zoltán jelentését az Erdélyi Múzeum-egylet könyvtárának 1896. évi állapotáról. — A **VII. füzetben** (1897 szept. 15.) *dr. Magyar* Károly a báró

Kemény család nyedi levéltárát ismerteti és közli belőle Kemény Jánosnak a tatár rabságról írt leveleit. *Ürmössy* Lajos a hírlapirodalom kezdetéről Erdélyben értekezik. A füzetben találjuk még *Jakab Elek* nekrológját.

A **Grafikai Szemle VII. évfolyama 5. számában** (1897 május) *Major* Istvántól *Czimerünkről* cím alatt a nyomdászczimer fejlődéséről találunk érdekes dolgozatot. *Firtinger* Károly századelei hírlapjainkról értekezik. — A **6. számban** (1897 június) *Faragó* megjegyzéseket tesz *Major* István fentebbi cikkére és *Hoffhalter* Rafael czimerét hű hasonmásban ismerteti; *Firtinger* Károly befejezi idézett dolgozatát; a *Vegyések* rovatában rövid közlemény ad hirt a lipcsei ex-libris-kiállításról. — A **7. számban** (1897 július) *Faragó* a régi magyar nyomdászjelvényeket ismerteti; a *Vegyések* közt találjuk a debreczeni nyomdász-kongresszus programját és a Magyar Bibliografiai Társaság megalapítása érdekében indult mozgalomról napilapjainkban megjelent rövid közlemény reprodukálását. — A **8. számban** (1897. aug.) *Faragó* befejezi a régi magyar nyomdászjelvényeket tárgyaló tanulmányos dolgozatát.

A **Századok. XXXI. évfolyama 7. füzetében** (1897 szeptember 15.) *Thallóczy* Lajos Árpádházi Jolán Aragon királynője történetéhez közölve adatokat a barcelonai királyi levéltárból, rövid tájékoztatást ad a levéltár történetéről s anyagáról. A *Tárca* rovatában találjuk *Pulszky Ferencz*, *Jakab Elek* és *Arneht Alfréd* nekrológjait. *Margalics* Ede horvát történelmi repertoriumát folytatva, kimerítően ismerteti az Arkiv I. kötetében a XV. és XVI. századi délszláv nyomdászokról megjelent közleményt. *D. Gy.*

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XIV. évfolyam, 6. és 7. füzet. (1897 június-július.) O *Hartwig*, Karl Adolf Verner als Bibliothekar. — C. *Haebérln*, Griechische Papyri. (Folytatás.) — A. S. *Hunt*, The Library of the Cathedral of Pamplona. — Dr. Albert *Werminghoff*, Die Bibliothek eines Konstanzer Officials aus dem Jahre 1506. — Recensionen und Anzeigen: Wladimir, Archimandrit, Systematische Beschreibung der Handschriften der Moskauer Synodal- (Patriarchal-) Bibliothek. T. I. Die griechischen Handschriften. (O. von Gebhardt.) Hugo Ehrensberger, Libri liturgici bibliothecae apostolicae Vaticanae manu scripti. (W. Brambach.) Dr. Friedrich Leitschuh, Katalog der Handschriften der königlichen Bibliothek zu Bamberg. (M. Perlbach.) Theodor Aufrecht, Catalogus Catalogorum. An Alphabetical Register of Sanscrit Works and authors. II. (R. Pischel.) E. Kuhn und H. Schnorr von Carolsfeld, Die Transcription fremder Alphabete. (O. Grulich.) Szabó Károly és Hellebrant Árpád.

Régi Magyar Könyvtár. III. kötet. (Heller.) W. B. S. Boeles, De uitvinder van de boekdrukkunst te Haarlem. (J. W. G. van Haarst.) William Younger Fletcher, English bookbindings in the British Museum, és Foreign bookbindings in te British Museum. (P. Schwenke.) Cedric Chivers New catalogue of British literature 1896. (Alfred Schulze.) Hugo P. Thieme, La Littérature Française du dix-neuvième siècle. (Hermann Suchier.) Carl Friesland, Wegweiser durch das dem Studium der französischen Sprache und Litteratur dienende bibliographische Material. (O. Schultz-Gora.) George C. Keidel, Romance and Other Studies. (G. Naetebus.) Svenskt Porträttgalleri. (Fritz Arnheim.)

Allandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten

Le Bibliographe Moderne. *I. évfolyam, 2. szám.* (1897 márczius-április.) Henri *Stein*, Tot Bibliothecae, tot scientiae. — La nouvelle organisation des Archives de l'État en Italie. — Documents inédits sur l'imprimeur lyonnais F. Tinghi. — A. *Ingold*, Manuscrits grecs et latins de Marmoutier. — Actualités Bibliographiques: Le centenaire d'Alfred de Vigny, bibliographie des ouvrages relatifs à cet auteur (Henri de Curzon.) — Chronique des Archives: Allemagne. Espagne. France. (Bouches-du-Rhône, Cher, Haute-Garonne, Hérault, Ile-et-Vilaine, Indre-et-Loire, Meurthe-et-Moselle, Pyrénées-Orientales, Sarthe, Sein.) Pays-Bas. Suisse. — Chronique des Bibliothèques: Abyssinie. Allemagne. Belgique. Cap (Colonie du-). Espagne. France. Grand-Bretagne. Italie. Luxembourg. Portugal. Turquie d'Asie. — Chronique bibliographique. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Centralblatt für Bibliothekswesen (april 1897.) The Library Journal (march 1897.) Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire (févr. 1897.) Revue des Bibliothèques (janv.-févr. 1897.) Revista de Archivos Bibliotecas y Museos (enero, febr. 1897.) Public Libraries (jan. 1897.) Magyar Könyvszemle (janv.-mars 1897.) Le Courrier du Livre (de Québec); Revue mensuelle de Bibliophilie et de Bibliographie (janv.-mars 1897.) Le Bibliophile Limousin (janv., avril 1897). — Comptes rendus. Jules Flammermont, Les correspondances des agents diplomatiques étrangers en France avant la Révolution. (H. S.) Dr. P. J. Blok, Verslag aangaande een voorloopig onderzoek te Parijs naar Archivalia belangrijk voor de Geschiedenis van Nederland. (H. S.) Paul Bergmans, Analectes belgiques; notices et documents pour servir à l'histoire littéraire et bibliographique de la Belgique. (H. S.) Paul Bergmans, Les imprimeurs belges à l'étranger. (H. S.) Sava Chilandarec, Rukopity a Starotisky Chilandarské. (Émil Picot.) Dr. J. L. Heiberg, Beiträge zur Geschichte Georg Valla's und seiner Bibliothek. (H. S.) Otto Muhlbrecht, Die Bücherliebhaberei am Ende des XIX. Jahrhunderts.

(H. S.) Hugo P. Thieme, La littérature française du XIXe siècle. (H. de C.) A. Rebière, Les femmes dans la science. (H. S.) Georges Duplettis, Catalogue de la collection des portraits français et étrangers conservée au Département des Estampes de la Bibliothèque nationale. (H. S.) — Livres Nouveaux.

Revue des Bibliothèques. VII. évfolyam, 1—2. füzet. (1897 január-február.) Carlo *Frati*, Saggio di un catalogo dei codici Estensi. — H. *Omont*, Recueils généalogiques du baron de Launay conservés à la Bibliothèque Nationale. — M. Loius *Polain*, Notes sur le Supplément de M. Proctor aux Annales de Campbell. — M. *Pellechet*, Table du supplément de M. Proctor aux Annales de Campbell. — Léon-G. *Pélissier*, Les registres Panigarola et le Gridario generale de l'Archivio di Stato di Milan pendant la domination française (1499—1513). (Befejező közl.). — Nécrologie: W. N. du Rieu. (Émile Chatelain). — Bibliographie: F. Mazerolle, Le testament de Claude Gouffier (3 juin 1570). (Léon Dorez.) Henri Cordier, Centenaire de Marco Polo. (Léon Dorez.) Émile Bonnet, Les débuts de l'imprimerie à Montpellier. (Léon Dorez.) Auguste Millard, Bibliothèque de Troyes. Catalogue des ouvrages et pièces, imprimés et manuscrits, composant la bibliothèque de feu Jean-Auguste Millard, de Troyes, ancien représentant du peuple. (Léon Dorez.) — 3—4. füzet. (1897 márczius-április.) Léon *Dorez*, Recherches sur la bibliothèque de Pier Leoni, médecin de Laurent de Medicis (2e article.) — Carlo *Frati*, Saggio di un catalogo dei codici Estensi. (Folytatás.) — Louis *Thuasne*, Jean L'Huillier, évêque de Meaux, et la bibliothèque du collège de Sorbonne. — Léon *Dorez*, La marque de la fleur de lys de Florence. Giovanna Giunta et Filippo Tinghi, libraires à Lyon. — Henri *Omont*, Complément du catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque royale de Madrid. — Bibliographie: Paul Bergmans, Les imprimeurs belges à l'étranger. (Léon Dorez.) Paul Emil Richter, Bibliotheca geographica Germaniae. (Léon Dorez.)

Állandó rovat: Chronique des Bibliothèques.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. VII. évfolyam, 9—12. szám. Luigi *De-Marchi*. Una proposta per le biblioteche universitarie. — Nicola *Festa*, Una nuova data per la biografia dell' Aurispa in un codice laurenziano. — Enrico *Rostagno*, Di una tavola d' abbreviature tratta da un codice braidense con un' appendice di tavole e una dichiarazione sull' uso delle cifre arabiche, da codici laurenziani. — Ludovico *Frati*, I libri di Gregorio Amaseo. — Curzio *Mazzi*, Un catalogo degli scritti di Giammaria Cecchi. — François *Del Paso y Troncoso*, Études sur le codex mexicain du P. Sahagun conservé à la bibliothèque Mediceo-Laurenziana de Florence. — Giovanni *Bresciano*, Bibliografia statutaria delle corporazioni romane di arti e mestieri.

Állandó rovat: Notizie.

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. évfolyam, 2. füzet. (1897 május.) Ed. *Heyck*, Eine fürstliche Privatbibliothek im Dienste der Öffentlichkeit. — I. *Meier-Graefe*, Der gegenwärtige Stand des Buchgewerbes in Paris und Brüssel. (Második közlemény.) — *Rudolf Beer*, Die Autographensammlung der k. k. Hofbibliothek zu Wien. — *Jean Loubier*, Ein venezianisches Modelbuch vom Jahre 1559 in einem kursächsischen Einbände. — *Fedor von Zobeltitz*, Neudrucke. — *Alfred W. Pollard*, Bibliographische Klubs in England. — *Heinrich Meisner*, Der Bücherfluch. — *Eckmannscher Buchschmuck*. — **Kritik:** *Rudolf Kautzsch*, Die Holzschnitte der Kölner Bibel von 1479. (W. L. S.) *Emil Fendler*, Meisterwerke der Holzschnidekunst. (—v.) *Fr. Jul. Heierli*, Die Schweizer-Trachten vom XVII—XIX. Jahrhundert. (—f.) *Herrmann Werle*, Ein malerisches Bürgerheim. (—v.) *Martin Schubart*, François de Théas comte de Thoranc. (—ro.) *W. Gause*, Carlsbad. (—r.) — **3. füzet.** (1897 június.) *Julius Aufseesser*, Künstlerische Frühdrucke der Lithographie. (6 hasonmással.) — *Karl Schorbach*, Die Historie von der schönen Melusine. — *Ludvig Geiger*, Die erste Ausgabe von Goethes »Hermann und Dorothea« und ihr Verleger. — *Klaus von Rheden*, Aus der Frhrl. v. Lipperheideschen Kostümbibliothek zu Berlin — **Kritik:** *William Jounger Fletcher*, Foreign bookbindings in the British Museum. (—g.) *Friedrich Leist*, Notariats Signete. (S.) *Luca Beltrami*, Il libro d'Ore Borromeo alla Biblioteca Ambrosiana. (—v.) *Hausschatz moderner Kunst*. (—g.) *Das Kupferstichkabinet*. (—v.) *G. Stoskopf*, Luschtigtis üs'm Elsass. (—r.) *Alfred Börckel*, Gutenberg, sein Leben, sein Werk, sein Ruhm. (—i.) — **4. füzet.** (1897 július.) *W. Fabricius*, Die ältesten gedruckten Quellen zur Geschichte des deutschen Studententums. — *Felix Poppenberg*, Moderne Plakatkunst. — *E. Fischer* von Röslerstamm, Vom Autographensammeln. — *A. J. Jellinek*, Eine Encyclopädie der Wissenschaften. — *Otto Julius Bierbaum*, Gedanken über Buchausstattung. — **Kritik:** *Dr. K. Berling*, Der Kursächsische Hofbuchbinder *Jakob Krause*. (Paul Schumann.) *Paul Runge*, Die Sangesweisen der Colmarer Handschrift und die Liederhandschrift *Donaueschingen*. (Rob. Eisner.) *Fritz Jonas*, *Schillers Briefe*. (—f.) *Paul Heitz*, Der Initialschmuck in den elsässischen Drucken des XV. und XVI. Jahrhunderts. (—v.) *Ed. Heyck*, Monographien zur Weltgeschichte. I. Die Mediceer, von Dr. Ed. Heyck. (—um.) *William Blades*, The enemies of books. (—st.)

Allandó rovatok: *Chronik*. — *Antiquariatsmarkt*. — *Kleine Notizen*. — *Beiblatt*. H. S.

† PULSZKY FERENCZ.

Ez év szeptember havának 9-ik napján fejezte be nagy stílű földi pályafutását a magyarországi könyvtárak és múzeumok országos főfelügyelője, Pulszky Ferencz. 1814-ben született, s hogy azóta mit vitt végbe a tudomány és hazája érdekében, beható tanulmánynak méltó és érdekes feladata lehet. Bizonytalan jellemzés azt mondani róla, hogy nagy tudós volt. A tudós fogalom mai értelmezésében leginkább egyetlen szakma művelésének gondolatát rejti magában. Az ő szellemi életét pedig teljes lehetetlenség ilyen határok közé szorítani. Azok közül való volt, a kiket az emberi szellem egész világa érdekel, a kik ez óriási terület minden tájékán otthonosak s a kiknek a specialistaság minden aprólékosságai nélkül sikerül úgyszólván első pillantásra a legfontosabb szempontokat, a legnevezetesebb feladatokat s a legbiztosabban célhoz vezető irányokat felfedezni. S egy nemzet kulturájában rendkívül nagy jelentőségű, hogy az ilyen egyetemes, nagyszabású szellemek kedvező viszonyok között fejthetik-e ki egyéniségük kiválóságait. Hagyjuk másokra a Pulszky Ferencz életkörülményeinek tüzetes és minden motívumra kiterjedő megvizsgálását, — ez különben is a század oknyomozó történetének egy részét képezné, — s maradjunk csupán életének hozzánk legközelebb álló fejezeténél: a Magyar Nemzeti Múzeum újjászervezésénél. S itt elmondhatjuk, hogy megoldandó feladat s erre alkalmas erő, képességek és hajlamok ritkán találkoznak szerencsésebben, mint a Pulszky Ferencz esetében. Henszlman Inre alig üdvözölhette volna találójában nemzeti múzeumi igazgatóságának 25 éves jubileumán (1894. ápr.) mint azzal, hogy a múzeum harmadik korszakának inaugurálását az ő nevével kapcsolta össze. Ha ez az intézet az utóbbi évtizedekben a magyar tudományosságnak jelentékeny szolgálatokat tett, az első sorban a Pulszky Ferencz érdeme. Csakis az ő magasan járó tekintetének sikerülhetett felfedezni azokat a pontokat, melyeken egy »holt gyűjtemény« a tudomány lüktető életének elemévé válhat. Csak az ő nagy egyéniségének varázsa vonzhatta a múzeumi pálya anyagiakban nem valami csábító körébe a kiváló férfiaknak egész sorát.

s e díszes gárdának tudományos és irodalmi munkássága nem a legutolsó levél abban a babérkoszorúban, melylyel ez a nagyszabásu ember nyugodni tért. Szükséges-e ilyen általános érdemek jelzése után még különösebb okokat is keresni, hogy a múzeumi könyvtár mély gyászát megmagyarázhassuk? Hiszen a múzeumnak ez az osztálya is a többivel együtt az ő kormányzása alatt jutott virágzása és hatása legnevezetesebb korszakába. Ámde a Pulszky rendkívüli sokoldalú munkásságában a szorosán vett bibliografiai sikerek után sem kellene hosszasan kutatni. Gondoljunk csak a könyvészeti kiállítás rendezése körül kifejtett buzgalmára s arra a két becses dolgozatára, melyeket a »Könyvkiállítási Kalauz« számára irt középkori kódexeinkről s különösen a Corvina maradványairól. S itt van a Corvina! Kulturtörténetünk emez elsőrangu kérdésének történetében is a legnevezetesebb fordulat s a legrendszeresebb tevékenység az ő nevével kapcsolatos . . . De talán nem is illő aprólékos adatokkal mutogatni egy olyan férfiú jelentőségét, a kit pályája, tevékenysége és hatása révén a magyar szellemi élet legnagyobb alakjai közé kell sorolnunk. Emlékét a Nemzeti Múzeum mindig legbecsesebb ereklyéi közt fogja megőrizni.

E. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Magyar bibliografiai társaság. Ennek az évnek nyarán az összes hazai hírlapok jelezték, hogy a főváros tudományos köreiből mozgalom indult meg egy olyan társaság létesítése érdekében, amelynek célja a magyarországi bibliográfia egész területét átölelő tudományos tevékenység lenne. Határozottabb lépés ebben az ügyben, ha jól tudjuk, azóta nem történt, a minthogy az alapelvek teljes tisztázása előtt kár is volna a szervezkedés munkájához fogni. Nekünk azonban erről a mozgalomról még akkor is meg kellene emlékeznünk ezen a helyen, már most, a kezdet kezdetén is, ha semmi szorosabb kapcsolat nem állana fenn a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára és a tervezett társaság tendenciái között. Azonban azokból a hírekből, amelyek az előkészítő bizottság munkálatairól már eddig is nyilvánosságra jutottak, látható, hogy az egész kérdésnek megoldása nagyon szoros összefüggésben lesz a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárával, sőt talán azt sincs miért elhallgatni, hogy a múzeumi könyvtár, ha nem is hivatalosan, a kezdeményezésben is jelentékeny tényező volt. Így hát kettős kötelességet teljesítünk, mint a hazai bibliográfia és mint a múzeumi könyvtár közlönye, midőn álláspontunkat előzetesen is, habár csak a főbb pontokra nézve, megjelöljük. Ki kell azonban jelentenünk, hogy mindaz, amit az alábbiakban a létesítendő társaságról el fogunk mondani, kizárólag a Magyar Könyvszemle nézeteit tartalmazza és semmi hivatalos jelleggel nem bír sem a múzeumi könyvtár, sem az előkészítő bizottságot illetőleg. Annál nagyobb örömminkre fog szolgálni, ha a mi nézeteink emezekével találkozni fognak. Mindenekelőtt örömmel üdvözljük a mozgalmat, mely a hazai bibliográfiának kooperatív művelését akarja előidézni, s határozottan halljuk, hogy intenzívebb tevékenységet és kielégítőbb eredményeket

másként el sem tudunk képzelni. Mert mellőzve minden más részét a programnak, minők a bibliofilek, könyvkiadók stb. érdekei, egyedül a szorosán vett bibliografia, a repertorizálás is olyan természetű, hogy ezen a téren csakis egyesült munkával lehet célhoz jutni. Hogy pedig a repertoriumkérdés mennyire aktuális korunk tudományos életében, azt mindennél fényesebben igazolják az utóbbi évek nagy bibliografiai nemzetközi kongresszusai és konferenciái, melyek még tovább menve, az egyes nemzetek között is bizonyos szövetkezéseket akarnak létre hozni. Tehát már a nemzeti bibliografia eszméje fölé helyezkedett, határozott törekvések és komoly óhajtasok alakjában, a világbibliografia impozáns terve is. Csakhogy ez utóbbi föltételezi az előbbit, s nemzeti bibliografiára még akkor is szükségünk van, ha a nemzetközi ábrándok nem is csábítanak különösebben. Nos hát a magyar bibliografiai társaság programjában a legfontosabb helyek egyikét foglalhatja el a nemzeti bibliografia, a teljes magyar repertorium kérdése. Ámde itt már most föl kell említeni azt, hogy az új társaság feladata ennek a repertoriumnak nem megteremtése, hanem csupán a létrejöttét előmozdító körülmények tanulmányozása, egyengetése, szóval az ügynek gondozása lehet. Így első feladatai lennének: az eddigi magyar bibliografiai munkásság kritikai megvizsgálása, a használható rész kiválasztása; s mikor már kellő anyag együtt volna, annak az elvnek megállapítása, a mely szerint ez az anyag tudományosan földolgoztassék. Egyelőre tehát fölösleges is deczimális vagy más rendszerekről beszélni, s habár a társaság okosan fog cselekedni, ha pl. a brüsszeli Institut-vel állandó összeköttetésben fog állani (a mint hogy helyes volt az is, hogy már az előkészítő bizottság is képviseltette magát az idei brüsszeli konferencián) a rendszer kérdésében nincs miért sietni a döntéssel. Ha majd annyi repertorium-adat lesz együtt, hogy a végleges rendezésről szó lehet, nagyon könnyű lesz az akkorig legczélszerűbbnek bizonyult rendszert elfogadni. Addig azonban a társaságnak gondoskodni kell arról, hogy tudományos társaságok, könyvtárak, érdeklődők, szóval a bibliografiai munkásság tényezői az előkészítés munkájában minél tevékenyebb részt vegyenek. Ideális végezel gyanánt pedig egy központi bibliografiai hivatal szervezése, illetőleg ennek kieszközlése lebeghet a társaság előtt. Természetes, hogy a változó viszonyok a legszabatosabban megállapított programmon is változtatnak s így ma nem is sejtethető, hogy magyarországi tudományos élet szükségletei minő felada-

tokat fognak az új társaság elé szabni. Hanem mi nem szólhatunk a mozgalom megindulásáról sem a nélkül, hogy a legközelebbi feladatokra rá ne mutassunk. S midőn ezt tettük, egyúttal megjelöltük fontosságának fokát is, s igazoltuk azt is, hogy miért üdvözöljük oly nagy örömmel szellemi életünknek ezt az új hajtását. A Magyar Nemzeti Múzeum törzsébe már sok ágot oltott be a fejlődő magyar tudományosság. S mindezek pompásan megfogamzottak benne. Óhajtjuk szívből, hogy ezt az új hajtást is mentül előbb a virágzás és gyümölcsözés stádiumában láthassuk.

Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmányutai. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztviselői közül ez év folyamán is többen tettek szakismereteik gyarapítása czéljából külföldön tanulmányutakat, *Kollányi Ferencz* könyvtári ór a Magyar Tud. Akadémia megbízásából Fraknoi római magyar történelmi intézetébe küldetvén ki, egyúttal a római és florenzei központi könyvtárak ismeretét is beható tanulmányozása tárgyává tette. *Dr. Erdélyi Pál* segédőr az augusztusban megtartott londoni könyvtárnoki kongresszuson, *dr. Esztegar László* asszisztens a brüsszeli nemzetközi bibliografiai konferencián képviselték könyvtárunkat. E folyóirat szerkesztője, *dr. Schönherr Gyula* segédőr, a Magyar Nemz. Múzeum megbízásából a velencei és zárai könyv- és levéltárakban kutatott. Mindezen megbízások teljesítéséről az illetők részletes jelentésekben fognak a Magyar Könyvszemle hasábjain beszámolni.

A budapesti egyetemi könyvtár forgalmát az 1896. évben a hivatalos jelentés kiegészítéseül kiadott statisztikai táblázatok számadásai a következőkben tüntetik fel; Az olvasótermet 2488 látogatási jeggyel bíró olvasó 43,005 ízben vette igénybe, és itt 45,710 művet használt. Az olvasók száma januárban 171, februárban 169, márcziusban 99, áprilisben 57, májusban 48, júniusban 8, szeptemberben 339, októberben 996, novemberben 431, decemberben 170 volt. Foglalkozásuk szerint a 2488. látogató között volt jog- és államtudományhallgató 1162, orvostanhallgató 359, bölcsészettanhallgató 325, gyógyszerészetanhallgató 7, hittanhallgató 16, műegyetemi hallgató 155, közép- és szakiskolai tanuló 59, állatorvostanhallgató 24, jog- és államtudományi szigorló 19, orvostani szigorló 27, ügyvédjelölt és joggyakornok 125, tanár- és tanítójelölt 47, magánzó 4, hivatalnok 68, hírlapíró és író 16, tanár és tanító 33, ügyvéd 5, orvos 12, katonatiszt 2, kereskedő 6, mérnök 6, művész 7, műiparos 4. A használt művek szakok szerint a következőkép oszlanak meg: hittudomány 196, jogtudomány 15,940, államtudomány 5240, orvostudomány 7403, matematika és természettudomány 3121, bölcsélet- és neveléstudomány 1296, történelem és földrajz 4733, nyelv-

vészet és irodalom 1984. Ez adatokba az egyetemi tanárok és kutatók számára fentartott dolgozóterem használati forgalma nincs felvéve.

(K.)

Hazakerült Korvin-kódex. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az elmúlt nyár folyamán a bosnyák sarajevoi országos múzeuntól csere útján megszerezte a Cyrillus contra Hereticos czinű Korvin-kódexet, mely 1890-ben a ragusai domonkos rendűek könyvtárából vétel útján került a bosnyák múzeum birtokába, s melylyel szerencsés kezű fölfedezője, *Thallóczy Lajos* annak idején folyóiratunk hasábjain ismertette meg először a tudományos világot. A kódexért könyvtárunk a néhány hónap előtt megszerzett Tvartkó-féle oklevélet adta a bosnyák múzeumnak cserébe, melyet szintén *Thallóczy* dolgozatából ismernek t. olvasóink. A csere mindkét félre egyaránt előnyös volt; a bosnyák országos múzeum a középkori boszniai történelem egyik kiváló fontossága okiratához jutott, mely kétségtelesen a sarajevoi múzeumban van legméltóbb helyén; a Magyar Nemzeti Múzeum pedig csakis a legnagyobb készséggel ragadta meg az alkalmat, mely a kedvező körülmények szerencsés összetalálkozásával, minden anyagi áldozat nélkül, lehetővé tette, hogy Mátyás király könyvtárának ma oly ritka maradványaiból gyűjteménye számára egyet ismét megszerezzen. A múzeumi könyvtárban őrzött Korvin-kódexek száma e szerzemény által 11-re emelkedett.

A jászóvári könyvtárról lesz alkalmunk behatóbb tanulmányt is közölni. Azonban addig is, a míg ez megtörténhetik, meg kell emlékeznünk arról a nagyszabású rendezési műveletről, a mi ezt a könyvtárt a nevezetesebb hazai gyűjtemények egyikévé teszi. A megjelent hírlapi közlések, közöttük különösen a *Bodnar Virgil* úr terjedelmesebb ismertetése *Benedek Ferencz* jászóvári prépost urnak adóznak nagy elismeréssel, a ki a prépostság központi könyvtárának ügyét állandóan szívet hordta s a mostani nagyszabású átalakításokkal a rend egyik legkedvesebb ábrándját valósította meg. Mert a könyvtár egyik büszkeségük volt mindig. Eredetére nézve egyidejű a prépostság második alapításával, mely IV. Béla idejére 1255-re esik. Midőn II. József 1787-ben eltörülte a szerzetes rendeket, s köztük a premontrei rendet is, a könyvtár sok más drága kincsesel együtt, Budára került. Aztán I. Ferencz állítja vissza valamennyit — a pálos-rend kivételével 1802-ben. — Visszahozzák a könyveket, de csak körülbelül annyi kötetet, a mennyit elvíttek; a ritka exemplárok, kéziratok többé nem voltak együtt. Szomorú története van a könyvtárnak a legutolsó időkig, midőn azután freskokkal ékített teremben vasszerkezetű állványok fogadták a *Kudora Károly* által tudományosan rendezett gyűjteményt. Most már 28,500 kötet sorakozik a polczokon. Első sorban theologiai, azután historiai és egyéb művek. Kétszáznál több az inkunábulumok száma. Ezek között van egy rendkívül értékes és díszes darab, mely 1479-ből való s mint több helyen

belé van jegyezve, a dürnsteini premontreieké volt. Czimlapja a régi könyvdíszítésnek legszebb példánya s még most is oly üde, oly ép, aranyozása oly élénk, szinpompája oly sértetlen, mintha most került volna ki a művész kezei közül, kit valószínűleg Reyler Fridrichnek hívtak, mert ez a név huzódik meg szerényen az inicziális virágai között. A legrégebb kódex 1436-ból való Halcot Róbert munkája. Ezenkívül sok kézirat is van (Verseghytől, Kazinczytól, Aranka Györgytől stb.) a gyűjteményben.

Kereskedelmi és ipari közkönyvtár. A Magyar Kereskedelmi Múzeum ez év elején tette közzé könyvtári katalógusának II. kiadását. Ez a könyvtár, melyet a kereskedelemügyi miniszter 1891-ben létesített, ez időszerint 4048 kötetet foglal magában. Nem tartozik tehát még nagyobb könyvtáraink közé, de külön céljai szempontjából jó szolgáltatokat tehet a kereskedő és iparos világnak és a közgazdasági kérdésekkel foglalkozó szakférfiaknak. A katalógusból kiemeljük, hogy a könyvtár magában foglal 43 hazai vonatkozású és 41 külföldi czímtárt, 20 hazai, 23 osztrák és 86 külföldi kereskedelmi kamara jelentéseit több évről, 179 statisztikai kiadványt, (jobbára az áruforgalom köréből), 77 kiállításra vonatkozó kiadványokat, továbbá 139 jobbára külföldi hirlap és szakfolyóiratnak több évre visszamenő teljes gyűjteményét, mely annyiban is érdeklél bir, mert felölel sok keleti hirlapot, a francia hivatalos lapnak 30 kötetnyi nagybecsű anyagát stb. A könyvtár a kereskedelmi múzeum tudakozó irodájában (Kerepesi-ut 20. sz.) nyitva van minden nap d. e. 9-től-12-ig és d. u. 3-tól 6-ig. (R.)

Érdújhelyi Menyhért zentai plébános, ismert nevű egyházi történetírónk, a mult év folyamán a Szent-István-társulat megbízatása folytán a római levéltárakban magyarországi kath. egyházra vonatkozó történelmi adatokat kutatot. Első sorban a vatikáni levéltár datáriai és nunciaturai osztályait tette tanulmányai tárgyává, de kiterjeszkedett a római állami levéltárnak egyházi vonatkozású anyagára is. Munkálkodása eredményét *Kutatásaim a római levéltárakban* czimen a Katholikus Szemle X. kötetében terjedelmes dolgozatban tette közzé, mely különnyomatként önálló füzetben is megjelent. E dolgozatban Érdújhelyi 185 regestát közöl az 1419—1511. évekből a datáriai, 4-et a XVI—XVII. századokból a nunciaturai levéltárakból, és 35-öt az 1461—1481. évekből az állami levéltárból; azonkívül közel kétszáz adatot, mely hordozható oltár használatáról szóló pápai engedélyre vonatkozik. Regestái, bár mind egyházi ügyeket tárgyalnak, sok kulturtörténeti adattal ismertetik meg a XV. század történetének buvárait; s általában az egész közzétett anyag igen szép tanúságot tesz arról, mily szorgalommal igyekezett Érdújhelyi a római levéltárak átbuvarlásában rendelkezésére álló eszközöket felhasználni. (R.)

A HAZAI HIRLAPIRODALOM

1897-BEN.

I.

A magyar hirlapirodalom.

Id. SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

I. POLITIKAI NAPILAPOK.*

BUDAPESTEN.

Pesti Napló. Főszerk. Neményi Ambros; felelős szerk. Balla Mihály; kiadó-tulajd. a Kosmos hirlapkiadó részvénytársaság. XLVIII. évf. Ára 14 frt.

Magyar Állam. (Idők Tanuja.) Főszerk. dr. Hortoványi József; felelős szerk. Szemnecz Emil; laptulajdonosok: Lonkai Antalné örökösei. XXXVIII. évf. Ára 20 frt.

Fővárosi Lapok. Szerk. Virág Béla; XXIV. évf. Ára 14 frt. (Megszűnt.)

Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. Szerkesztő Vadnay Károly. XXXI. évf. Kiadja az Athenaeum. Ára »a Hivatalos Értesítő«-vel együtt 20 frt.

Egyetértés. Szerk. és kiadó-tulajdonos Csávolszky Lajos; főmunkatárs Kossuth Ferencz. XXXI. évf. Ára 20 frt.

Budapest. Szerk. Gracza György; kiadó-tulajdonos Wodianer F. és fiai. XXI. évf. Ára helyben 10 frt; vidékre 12 frt.

Pesti Hirlap. Szerk. dr. Kenedy Géza; kiadják a Légrády-testvérek. XVIII. évf. Ára 14 frt.

Budapesti Hirlap. Főszerk. Rákosi Jenő; felelős szerk. Csajthay Ferencz; kiadó és laptulajdonos a Budapesti Hirlap ujság vállalata. XVIII. évf. Ára 14 frt.

Nemzet. Főszerkesztő Jókai Mór; felelős szerk. Gajári Ödön; kiadó-tulajdonos az Athenaeum. XVI. évf. Ára 24 frt.

Kis Ujság. Szerk. Gara József; kiadó-tulajdonosok Wodianer F. és fiai. XI. évf. Ára helyben 7 frt 20 kr.; vidékre 9 frt.

Magyar Hirlap. Fel. szerk. Fenyő Sán-

dor; kiadó-tulajdonos Magyar Hirlap kiadó részvénytársaság. VII. évf. Ára 14 frt.

Magyar Ujság. Főszerk. Gajári Ödön; fel. szerk. Kende Zsigmond; kiadó-tulajd. az Athenaeum IV. évf. Ára 12 frt.

Szabad Szó. Szerk. M. Horváth Károly; kiadó-tulajd. a Kosmos hirlapkiadó részvénytársaság. V. évf. Ára helyben 10 frt, vidékre 12 frt.

Hazánk. Szerk. Jancsó Dezső; kiadja az »Európa« irodalmi és nyomdai részvénytársaság. IV. évf. Ára 14 frt.

Magyarország. Szerk. Holló Lajos; helyettes szerk. Inczedy László; laptulajdonos a »Magyarország« hirlapkiadó részvénytársaság. IV. évf. Ára 14 frt.

Magyar Esti Lap. Szerk. Szalay Mihály; kiadó-tulajd. Magyar irodalmi részvénytársaság. IV. évf. Ára 4 frt 80 kr.

Nemzeti Ujság. Főszerk. Günther Antal; szerk. Korbuly József; kiadja egy társaság. IV. évf. Ára 14 frt. (Megszűnt a 33. számmal.)

Alkotmány. Szerk. Dugovich Imre; kiadó-tulajd. az »Alkotmány« könyvny. II. évf. Ára 10 frt.

Budapesti Napló. Főszerk. Vészi József; fel. szerk. Braun Sándor; kiadja a szerkesztőség. II. évf. Ára 14 frt.

Esti Ujság. Szerk. Barna Izidor; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap ujságvállalata (Zilahy Simon.) II. évf. Ára helyben 4 frt 80 kr.; vidéken 6 frt 60 kr.; számonként 1 kr.

Friss Ujság. Szerk. Halom József; kiadó-tulajd. a »Magyar-Hirlap-kiadó-társaság.« II. évf. Ára 7 frt 20 kr.

Függetlenség. Szerk. és tulajd. Dr. Székely Béla. II. évf. Ára 10 frt.

* Az egyes szakokban a lapok keletkezési idejük szerint vannak sorozva. — Ez összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, az 1895. évtől kezdve a Magyar Könyv Szemle rendes mellékletét képezi.

Esti Hirlap. Szerk. Neszmély Artur; kiadó-tulajd. a Magyar Hirlapkiadó R.-Társaság. I. évf. Ára 7 frt 20 kr. számonként 1 kr.

VIDÉKEN.

Győri Hirlap. (Győri Közlöny, Győr.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szávay Gyula; társszerk. Hegyi Jenő. XLI. évf. Ára 10 frt.

Szegedi Híradó. (Szeged.) Szerk. Palócz László; kiadó-tulajd. Endrényi Imre. XXXIX. évf. Ára 14 frt.

Alföld. (Arad.) Szerk. Edvi-Illés László; kiadja Réthy L. és fia. XXXVII. évf. Ára helyben 12 frt, vidéken 14 frt.

Nagyvárad. (Nagy-Várad.) Kiadó-tulajd. Lang József; szerk. Fehér Dezső XXVIII. évf. Ára helyben 12 frt; postán küldve 14 frt.

Pécsi Figyelő. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferenc; laptulajd. Szautter Gusztáv; kiadó Taizs József. XXV. évf. Ára 10 frt.

Sopron. (Sopron.) Főszerk. Rábel László; szerk. Zombory József; kiadó Litfass utódja Röttig Gusztáv XXVII. évf. Ára helyben 10 frt, vidékre 12 frt. (A 19. számtól kezdve **Soproni Hirlap.** cz. és a Soproni Ujságnak a Sopronnal való egybeolvadásával keletkezett.)

Torontál. (Nagy-Becskerek.) Szerk. dr. Brájjer Lajos; kiadja Pleitz Ferenc Pál. XXIV. évfolyam. Ára 12 frt.

Debreczeni Ellenőr. (Debreczen.) Szerk. Konez Ákos; kiadó-tulajd. a »Csonkoi« ny. és r.-t. XXIV. évf. Ára 10 frt.

Szegedi Napló. (Szeged.) Szerk. Kulinyi Zsigmond; kiadó Engel Lajos. XX. évf. Ára 14 frt.

Délmagyarországi Közlöny. (Temesvár.) Szerk. Lendvai Miklós; kiadó-tulajdonos Lendvai Sándor. XVIII. évf. Ára 14 frt.

Ellenzék. (Kolozsvár.) Főszerk. Bartha Miklós; szerk. és kiadó-tulajd. Magyary Mihály. XVIII. évf. Ára 16 frt.

Győri Hirlap. (Győr.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. Szávay Gyula; társszerk. Hegyi Jenő. XVIII. évf. Ára 12 frt.

Arad és Vidéke. (Arad.) szerk. Tiszti Lajos; kiadó-tulajdonos Gyulai István. XVII. évf. Ára helyben 12 frt, postán küldve 14 frt.

Szabadság. (Nagy-Várad.) Főszerk. Szunyog Szabolcs; fel. szerk. Halász Lajos; laptulajd. és kiadó Laszky Ármin.

XVII. évf. Ára helyben 12 frt, vidéken 14 frt.

Pécsi Napló. (Pécs.) Főszerk. Lenkei Lajos; fel. szerk. Várady Ferenc; kiadó-tulajd. a pécsi irod. és könyvny. részvénytársaság. XVI. évf. Ára 12 frt.

Felső Magyarország. (Kassa.) Szerk. és kiadó Ries Lajos. XIII. évf. Ára 10 frt.

Aradi Közlöny. (Arad.) Szerk. Vass Géza; kiadja az »Aradi nyomda-társaság«, XII. évf. Ára 12 frt.

Kolozsvár. (Kolozsvár.) Szerk. Hindy Árpád; kiadja Ajtai K. Albert. XI. évf. Ára 10 frt.

Nyugatmagyarországi Híradó. (Pozsony.) Szerk. és laptulajd. dr. Vutkovich Sándor. X. évf. Ára 12 frt.

Debreczeni Hirlap. (Debreczen.) Szerk. Konez Ákos; kiadó-tulajd. Kutasi Imre. VII. évf. Ára 10 frt.

Debreczeni Reggeli Ujság. (Debreczen.) Szerk. Than Gyula; kiadó-tulajd. a Csonkoi-nyomda. IV. évf. Ára helyben 6 frt, vidékre 9 frt.

Tiszántúl. (Nagyvárad.) Főszerk. dr. Persz Adolf; fel. szerk. . . . laptulajd. »A Szent-László-Nyomda« r.-társaság. III. évf. Ára 6 frt.

Soproni Napló. (Sopron.) Szerk. — tulajd. Rábel László. I. évf. Ára . . . Összesen 46.

II. POLITIKAI HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

Politikai Ujdonságok. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLIII. évf. Ára 5 frt; a »Vasárnapi Ujság«-gal együtt 12 frt.

Képes Néplap és Politikai Híradó. Szerk. Nagy Miklós; kiadja a Franklin-Társulat. XXV. évf. Ára 2 frt 40 kr., a »Világkróniká«-val együtt 4 frt.

Nemzeti Hirlap. Szerk. Gáspár Imre; laptulajdonos Rózsa Kálmán és neje. XIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

A Nép Zászlója. Szerk. és kiadó-tulajdonos Lukáts Gyula. XII. évf. Ára 4 frt.

Magyar Néplap. Szerk. Lepsényi Miklós és Németh Gellért. VI. évf. Ára 1 frt 80 kr.

Politikai Hetiszemle. Szerk. és laptulajd. Székely Sámuel. IV. évf. Ára 10 frt.

Független Ujság. A magyar gazda-

szövetség közlönye. Szerk. Zsitvay Sándor. III. évf. Ára 2 frt.

Kossuth Hirlapja. Szerk. Hentaller Lajos; lapvezér és kiadó-tulajd. Kossuth Ferencz. II. évf. Ára 4 frt.

Magyar Szabadság. Független elvű keresztény politikai hetilap. Szerk. Kovács Kálmán és Hölgye Sándor I. évf. Ára 3 frt.

Népszövetség. Szerk. Szederkényi Nándor; kiadó-tulajd. Ugron Gábor, Bartha Miklós, Szederkényi Nándor. I. évf. Ára 3 frt 20 kr.

VIDÉKEN.

Máramaros. (Márm.-Sziget.) Szerk. Dobay Sándor laptulajd. Várady Gábor; kiadja Sichermann Mór. XXXIII. évf. Ára 6 frt.

Somogy. (Kaposvár.) Szerk. és tulajd. Roboz István; lapkiadó Hagelman Károly. XXXIII. évf. Ára 5 frt.

Vasvármegye. (Szombathely.) Szerk. Kőváry Kaffehr Béla; kiadó-tulajd. Bertalanffy József. XXXI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 8 frt.

Debreczen. (Debreczen.) Szerk. Kohányi Gyula; kiadók Hoffmann és társa. XXIX. évf. Hetenként ötször. Ára 10 frt.

Maros. (Makó.) Szerk. dr. Baán Zsigmond; kiadó-tulajdonos Gaal László. XXVIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 5 frt.

Abauj-Kassai Közlöny. (Kassa.) Szerk. Ladomérszky Gyula; kiadó-tulajd. Timkó József. XXVIII. évf. Ára 6 frt.

Székely Lapok. (Marosvásárhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Fenyvesi Soma. XXVII. évf. Hetenként 2-er. Ára . . . (A Székely Hirlap és Marosvidék egyesüléséből keletkezett.)

Szentesi Lap. (Szentes.) Főszerk. Sima Ferencz; fel. szerk. Pintér Gyula; kiadja a szentesi első könyvny. részvénytársaság. XXVII. évf. Hetenként háromszor. Ára 6 frt.

Kecskemét. (Kecskemét.) Szerk. dr. Horváth Ádám; kiadó-tulajd. Sziládi László. XXVI. évf. Ára 5 frt.

Nógrádi Lapok és Honti Hiradó. (B.-Gyarmat.) Szerk. Horváth Danó; kiadó-tulajdonos a balassa-gyarmati könyvnyomda r. társaság. XXV. évf. Ára 5 frt.

Székesfehérvár és Vidéke. (Székesfehérvár.) Szerk. dr. Rádai; kiadó-tulajd. »A székesfehérvári politikai hirlapkiadó-

társaság.« XXV. évf. Hetenként 3-szor. Ára 8 frt.

Zala. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. dr. Lőke Emil; kiadó-tulajd. Fischel Fülöp. Hetenként kétszer. XXIV. évf. Ára 6 frt.

Békésmegyei Közlöny. (Békéscsaba.) Szerk. Verner László; kiadja a »Corvina« könyvnyomda. XXIV. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Ujvidék. (Ujvidék.) Szerk. Zanbauer Ágoston. XXII. évf. Ára 6 frt.

Bácska. (Zombor.) Szerk. dr. Baloghy Ernő; laptul. és kiadó Bittermann Nándor. XX. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Kalocsai Néplap. (Kalocsa.) Szerk. Mócsy Antal. XX. évf. Ára 2 frt.

Nyitrai Megyei Közlöny. (Nyitra.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. dr. Bangha Sándor. XVII. évf. Ára 6 frt.

Borsodmegyei Lapok. (Miskolc.) Szerk. és kiadó Forster Rezső; laptulajd. Buthy Lajos, és Forster Rezső. XVII. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Dunántul. (Szombathely.) Szerk. és kiadó Gaszner Imre. XVI. évf. Ára 5 frt.

Közérdek. (Nagy-Enyed.) Szerk. dr. Magyar Károly és Török Bertalan; kiadók Círner és Lingner. XVI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 6 frt.

Sárosmegyei Lapok. (Eperjes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hedry Bódog. XVI. évf. Ára 5 frt.

Székelyföld. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. Dobay János; kiadó-tul. ifj. Jancsó Mózes. XVI. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Torontáli Közlöny. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Kiss Károly. XVI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 5 frt.

Zombor és Vidéke. (Zombor.) Szerk. dr. Alföldi Árpád; kiadó-tulajd. dr. Molnár Gyula. XV. évf. Ára 12 frt.

Székely Nemzet. (Sepsi-Szent-György.) Szerk. Málík József; laptulajd. és kiadó a »Jókai-nyomda-részv. társulat.« XV. évf. Hetenként négyszer. Ára 10 frt.

Máramarosi Lapok. (M.-Sziget.) Szerk. Szépfaludy Örlösy Ferencz; kiadja Sicherman Mór. XII. évf. Ára 6 frt.

Gyulafehérvári Hirlap. (Gyula-Fehérvár.) Szerkesztő és laptulajd. Issékucz János; kiadó Papp György. XI. évf. Ára 4 frt.

Makói Hirlap. (Makó.) Szerk. Csukási Mór; kiadó-tulajdonos Neumann József. XI. évf. Hetenként kétszer. Ára 4 frt.

Jász - Nagykun - Szolnok megyei Lapok. (Szolnok.) Szerk. Zrumetzky Béla;

kiadja Vezéry Ödön. VIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Tolnavármegye. (Szegzárd.) Szerk.-tulajd. dr. Leopold Kornél; segédszerk. Székely Ferencz. VII. évf. Ára 6 frt.

Heti Szemle. (Szatmár.) Szerkesztő Báthory Endre; kiadó a »Pázmánysajtó.« VI. évf. Ára 3 frt.

Ujvidéki Hirlap. (Ujvidék.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Nemes Sándor. VI. évf. Ára 6 frt.

Határőr. (Pancsova.) Szerk. Feymann Gyula; kiadó-tulajd. Wittigschlager Károly. VI. évf. Ára 5 frt.

Szabadság. (Miskolcz.) Szerk. és laptulajdonos dr. Kontz Miklós; kiadó Ruttkay Menyhért. VI. évf. Hetenként kétszer. Ára 5 frt.

Nyitramegyei Szemle. (Nyitra.) Szerk. és laptulajd. dr. Tóth József; társ-szerk. dr. Dudek János. V. évf. Ára 5 frt.

Egri Híradó. (Eger.) Szerk. dr. Csutorás László; kiadó-tulajd. az érseki lyceumi nyomda. V. évf. Hetenk. 2-szer. Ára 5 frt.

Mezőtúri Híradó (Mező-Túr.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Bentsik László. V. évf. Ára 4 frt.

Hevesmegyei Hirlap. (Eger.) Főszerk. Babocsay Sándor; fel. szerk. dr. Pásztor Bertalan; kiadó-tulajd. az egri nyomda részvény-társaság. V. évf. Hetenként 3-szor. Ára 6 frt.

Pécsi Közlöny. (Pécs.) Szerk. Lincab Adolf; laptulajd. Rézbányay János; kiadó Madarász Béla. V. évf. Hetenként háromszor. Ára 6 frt.

Szabadka és Vidéke. (Szabadka.) Szerk. Czeisz Máté; laptulajdonosok az alapítók. V. évf. Ára 3 frt.

Veszprémi Hirlap. (Veszprém.) Főszerk. dr. Vadnay Béla; fel. szerk. Várkonyi Dezső; kiadó-tulajd. a veszprémmegyei egyesült ellenzék. V. évf. Ára 6 frt.

Zombori Hirlap. (Zombor.) Szerk. dr. Pataj Sándor; kiadó-tulajd. Oblát Károly. V. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Besztercze. (Besztercze.) Szerk. és kiadó-tulajd. Balázs József. IV. évf. Ára 4 frt.

Dunántúli Hirlap. (Győr.) Szerk. Árvay Sándor; kiadó a Győregyh.-megyei könyvnyomda. IV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 6 frt.

Féjérmegyei Napló. (Székesfejérvár.) Szerk. Németh Ödön; kiadó-tulajd. Miller József. IV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 5 frt.

Brassói Lapok. (Brassó.) Szerk. dr. Vajna Gábor; kiadó-tulajdonos a »Brassói magyarság intéző bizottság.« III. évf. Hetenként 3-szor. Ára 7 frt.

Egri Ujság. (Eger.) Szerk. dr. Schvarec (Setét) Sándor; segédszerk. Kolacskovszky Sándor; kiadja Löw Sámuel. IV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 6 frt.

Soproni Ujság. (Sopron.) Szerk. Koór József; kiadó-tulajd. Romwalter Alfréd. III. évf. Ára helyben 8 frt, vidékre 10 frt.

Szombathelyi Ujság. (Szombathely.) Szerk. Császár József; laptulajd. az egyházmegyei könyvny. III. évf. Ára 5 frt.

Észtergom. (Észtergom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Keményfy Kálmán Dániel. II. évf. Ára 5 frt.

Nógrád-Honti Ellenzék. Szerk. Pozsonyi Gábor; laptulajd. a nógrádmegyei egyesült ellenzék. II. évf. Ára 4 frt.

Győri Független Ujság. (Győr.) Szerk. Rónai Etel; kiadó-tulajd. Mailänder Izidor. II. évf. Ára 6 frt.

Gyulafehérvári Közélet. (Gyulafehérvár.) Szerk.-tulajd. Dr. Téri Ödön. II. évf. Ára 4 frt.

Székesfehérvári Hirlap. (Székesfehérvár.) Szerk.-tulajd. Tóth Arthur. II. évf. Hetenként 3-szor. Ára 8 frt.

Osszesen 64.

III. VEGYES TARTALMU KÉPES HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

Vasárnapi Ujság. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLIV. évf. »Regénytár« heti melléklettel. Ára 8 frt; a »Politikai Ujdonságok«-kal együtt 12 frt.

Képes Családi Lapok. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Murányi Armin; szerk. Tolnai Lajos; XIX. évf. Ára a »Hölgyek Lapja« havi melléklettel 6 frt.

Ország-Világ. Szerk. dr. Várady Antal; kiadója az Országos Irodalmi részvény-társaság. XVIII. évf. Ára 8 frt.

Magyar Nők Lapja. Szerk. Beksics Gusztávné. XVI. évf. Ára 6 frt.

Magyar Figaró. (Pikáns Lapok.) Szerk. Satanello (Márkus József); kiadó-tulajdonos Kunosi Vilmos és Frigyes. XIV. évf. Ára 8 frt.

A Hét. Szerk. és kiadó-tulajd. Kiss József. VIII. évf. Ára 10 frt.

Magyar G6nius. Szerk. Hevesi J6zsef. VI. 6vf. 6ra 8 ft.

Uj id6k. Szerk. Herczeg Ferencz; kiadja Singer 6s Wolfner. III. 6vf. 6ra 8 ft.

Kedves Or6k. Szerk. 6s kiad6-tulajd. Farag6 Simon. III. 6vf. 6ra 6 ft.

Magyar T6rsadalom. F6szerk. dr. Holl6sy Istv6n; Szerk. 6s kiad6-tulajd. Szil6gyi Gyula 6s Gyene Alad6r. II. 6vf. Havonk6nt 2-er. 6ra 8 ft.

Vas6rnap Lapok. F6szerk. Beniczkyn6-Bajza Lenke; fel. szerk. Pr6m J6zsef; szerk. Miskolczi Henrik. I. 6vf. 6ra 8 ft.

A Vil6g Szeml6je. Szerk.-tulajd. dr. Sziklay J6nos, kiadja a »Hunnia« k6nyvny. v6llalat. I. 6vf. 6ra 5 ft.

6sszesen 12.

IV. EGYH6ZI 6S ISKOLAI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Religio. Vall6s. Szerk. 6s kiad6-tulajd. dr. Breznay B6la. LVI. 6vf. Hetenk6nt k6tszer. 6ra 10 ft.

Protest6ns Egyh6zi 6s Iskolai Lap. Szerk. 6s laptulajd. Sz6ts Farkas; kiadja Horny6nszky Viktor. XL. 6vf. 6ra 9 ft.

N6pnevel6k Lapja. Szerk. Koncsek Lajos; kiad6 »Minerva« nyomda; laptulajd. a »N6pnevel6k budapesti egyes6lete.« XXXII. 6vf. 6ra 4 ft.

N6ptanit6k Lapja. Kiadja a vall6s-6s k6zoktat6s6gyi m. kir. miniszterium. Szerk. Ujv6ri B6la 6s dr. G66z J6zsef. XXX. 6vf. 6ra 5 ft.

Orsz6gos K6z6piskolai Tan6regyes6leti K6zlj6ny. Szerk. Alexander Bern6t. XXX. 6vf. A tagok tags6gi dij (4 ft) fej6ben kapj6k.

Kisdednevel6s. Szerk. Peres S6ndor; kiadja a »Kisdednevel6k orsz. egyes6lete«. XXVI. 6vf. Havonk6nt 2-szer. 6ra 4 ft.

Kis Lap. Szerk. Forg6 b6csi (dr. 6gai Adolf); kiad6-tulajd. az Athenaeum. XXVI. 6vf. 6ra 4 ft.

Hasznos Mulattat6. Szerk. 6s kiadja Dolinay Gyula. XXV. 6vf. 6ra 6 ft.

L6nyok Lapja. Szerk. 6s kiad6-tulajd. Dolinay Gyula. XXIII. 6vf. 6ra 4 ft.

T6li Ujs6g. Vall6sos ir6ny6z6 olvasm6nyok a magyar n6p sz6m6ra. Szerk. Budai J6nos; kiadja a vall6sos iratokat terjeszt6 egyes6let. XIX. 6vf. Decz., jan. 6s febr. h6napokban minden szerd6n. Egyes sz6m 6ra 2 kr.

Egyenl6s6g. Zsid6felekezeti 6s t6rsadalmi hetilap. Szerk. Szabolcsi Miksa. XVI. 6vf. 6ra 8 ft.

N6pnevel6. Kath. nevel6s-oktat6s6gyi k6zlj6ny. Szerk. Ember K6roly; kiadja a Szent-Istv6nt6rs. XIV. (Uj F. III.) 6vf. 6ra 3 ft.

Egyetemi Lapok. Szerk. Sebesi J6nos Mikl6s, Baross J6nos 6s Haendel Vilmos; kiad6-tulajdonos az egyetemi k6r. X. 6vf. Hetenk6nt k6tszer. 6ra 5 ft.

Katholikus Egyh6zi K6zlj6ny. Szerk. Grenner Lajos IX. 6vf. 6ra 5 ft.

Az 6n Ujs6gom. Szerk. P6sa Lajos; VIII. 6vf. 6ra 4 ft.

Kis Vil6g. Szerk. K6rthy Emil; kiad6-tulajd. a »Magyar Hirlap« kiad6 r.-t6rs. VII. 6vf. 6ra 3 ft.

Kis T6k6r. K6pes csal6di hetilap. F6szerk. Sz6ts Farkas; fel. szerk. Kecskem6thy Istv6n; kiad6 Horny6nszky Viktor. V. 6vf. 6ra 2 ft.

Nemzeti Iskola. Szerk. 6s tulajd. Benedek Elek. IV. 6vf. 6ra 4 ft.

Tanul6k Lapja. Szerk. 6s tulajd. dr. Rupp Korn6l; kiadja a Kosmos m6int6zet. IV. 6vf. 6ra 4 ft.

Magyar L6nyok. Szerk. Tutsek Anna; kiadja Singer 6s Wolfner. IV. 6vf. 6ra 6 ft.

Az Igazs6g Bar6tja. A magyar Baptist6k k6zlj6nye. Szerk. 6s kiad6 Meyer H. III. 6vf. Havonk6nt k6tszer. 6ra 1 ft 60 kr.

Katholikus Tan6gy. F6szerk. dr. Koml6ssy Ferencz; laptulajd. 6s fel. szerk. dr. Zelliger Viktor. III. 6vf. Havonk6nt 4-szer. 6ra 3 ft.

Zsid6 Hird6. Orthodox zsid6 felekezeti 6s t6rsadalmi hetilap. Laptul. 6s szerk. Viador. III. 6vf. 6ra 6 ft.

A Biblia 6s a Tudom6ny. F6szerk. dr. Csuday Jen6; fel. szerk. Dugovich Imre. II. 6vf. K6thetenk6nt.

Evangelikus Csal6dilap. Szerkeszt6 Paulik J6nos. II. 6vf. Havonk6nt k6tszer. 6ra 1 ft.

Szabad Sajt6. Protest6ns egyh6zt6rsadalmi hetilap. Szerk. P6ntek Ferencz 6s Halom J6zsef. II. 6vf. 6ra 6 ft.

Arany Ifjus6g. Szerk. Ser6nyi Schmeiszl K. F.; kiad6-tulajd. H6lgye S6ndor. I. 6vf. 6ra 5 ft.

Autonomia. Szerk. 6s kiadja Dedek Crescens Lajos. I. 6vf. Havonk6nt 2-er. 6ra 10 ft.

Sz6v6tnek. Szerk. Sziv6s B6la. I. 6vf. 6ra 2 ft.

VIDÉKEN.

Debreczeni Főiskolai Lapok. (Debreczen.) Szerk. Fél Boldizsár; kiadja: A magyar irodalmi önképző társulat. XXXIX. évf. Havonként 3-or. Ára 3 frt. (Előbb mint írott v. könyvom. Iap jelent meg.)

Néptanoda. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Schneider István. XXX. évf., jul. és aug. hónapokban szünetel. Ára 4 frt.

Egri Egyházmegyei Közlöny. (Eger.) Szerk. dr. Böhm János. XXIX. évf. Minden hó 1-én és 16-án. Ára 2 frt.

Protestáns Közlöny. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadó Szász Gerő. XXVII. évf. Ára 6 frt.

Család és Iskola. (Kolozsvár.) Szerk. Fazakas József; kiadja a kolozsmegyei tanítótéület. XXIII. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, havonként kétszer. Ára 3 frt.

Közművelődés. (Gyula - Fehérvár.) Szerk. Pál Antal; kiadja az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. XX. évf. Ára 4 frt.

Debreczeni Protestáns Lap. (Debreczen.) Szerk. és laptulajd. Csiky Lajos. XVII. évf. Ára 5 frt.

Iskolai Szemle. (Csongó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Adorján Miklós. XVII. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, minden hó 10-én és 25-én. Ára 3 frt.

Sárospataki Lapok. (Sárospatak.) A sárospataki irodalmi kör közlönye. Szerk. dr. Tüdös István. XV. évf. Ára 5 frt.

Evangelikus Egyház és Iskola. (Oroszáza.) Szerk. és kiadó Veress József. XV. évf. Ára 6 frt.

Szabad Egyház. (Lugos.) Szerk. Rác Károly; kiadja Traunfeller Károly. XIII. évf. Minden hó 1-én és 16-án. Ára 2 frt 50 kr.

Órangyal. (Győr.) Szerk. Kárpáti Endre; kiadó Gladich Pál. XII. évf. Havonként kétszer. Ára 80 kr.

Kelet. (Ungvár.) Magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap. Főszerk. és laptulajdonos Neviczky Konstantin; szerk. Jovanovics János; kiadja a »Kelet« könyvnyomdája. X. évf. Ára 4 frt.

Téli Esték. (Szatmár.) A keresztény családok lapja. Szerk. Bodnár Gáspár; kiadó Morvai János. X. évf. November—február hónapokban. Ára 1 frt.

Dunántúli Protestáns Lap. (Pápa.)

Szerk. dr. Antal Géza. VIII. évf. Ára 4 forint.

Tanítók Lapja. (H. - Bőszörmény.) Szerk. és tulajd. Dobó Sándor. VIII. évf. Ára 4 frt.

Tanügy. (N.-Várad.) Szerk. Vaday József. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Az Evangyelista. (Békés-) Református néplap. Szerk. és kiadó Kecskeméti Ferencz III. évf. Havonként 2-er. Ára 1 frt.

Egységes Nemzeti Közoktatás. (Kapuvár.) Szerk. Deme Károly. I. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Magyar Egyház. (Csongó), ev. ref. egyházi közlöny. Szerk. Begedi Lajos; kiadó: Vágó Gyula. I. évf. Tíz szám 1 frt. Összesen 49.

V. SZÉPIRODALMI ÉS VEGYES TARTALMU LAPOK.

BUDAPESTEN.

Magyar Bazár mint a nők munkaköre. Szerkeszti Wohl Janka; kiadja az Athenaeum. XXXII. évf. Minden hó 1-jén, 8-án, 16-án és 24-én. Ára 6 frt.

Budapesti Bazár. Szerk. és kiadó-tulajd. Király János. XXV. évf. Havonként kétszer. Ára 10 frt.

Divat-Salon. Szerk. Fanghné-Gyujtó Izabella; kiadó-tulajd. Mezei Antal. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 frt.

Magyar Szemle. Főszerk. és kiadó-tulajd. Kaczevinszky Lajos; szerk. Kaposi József. X. évf. Ára 6 frt.

Buda és Vidéke. Szerk. és kiadó-tul. mindszenti Erdélyi Gyula; V. évf. Ára 6 frt.

Párisi Divat. Szerk. Györy Ilona; kiadjak a Légrády-testvérek. III. évfolyam. Ára 18 frt.

Népvezér. Képes hetilap. Szerk. és kiadó: Tóth Pál. II. évf. Ára 4 frt.

Kőbányai Hirlap. Szerk. Barabás Albert. I. évf. Ára 8 frt.

Közvélmény. Szerk. Somfai János és Izsák Jenő. I. évf. Ára 5 frt.

Reggeli Ujság. Szerk. Áldor Imre. I. évf. Ingyen ujság.

KÜLFÖLDÖN.

Amerikai Nemzetőr. (New-York.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. özv. Erdélyi Sz. Gusztávné. XIV. évf. Ára 7 frt, 50 kr.

Bécsi Közlöny. (Bécs.) Szerk.-tulajd.

Darvas Aladár. XIII. évf. Havonként kétszer. Ára 10 frt.

Szabadság. (Cleweland.) Szerkesztő és kiadó Kohányi Tihamér. VII. évf. Ára 6 frt.

Magyar Híradó. (New-York.) Szerk. Singer Mihály; kiadó tulajd. Koháry A. Sándor és Berkovics D. Géza. IV. évf. Ára 5 frt.

Amerikai Népszava. (Cleweland és New-York.) Munkás közlöny. Szerk. Szombati sat.; kiadja a magyar munkások nyomdája és lapkiadó szövetkezete. III. évf. Havonként kétszer. Ára 1 frt 50 kr.

Clevelandi Magyar Recorder. (Cleveland.) Szerk. és kiadó Roth L. Ignác II. évf. Ára 2 dollár.

Összesen 16.

VI. HUMORISZTIKUS LAPOK.

BUDAPESTEN.

Üstökös. Szerk. Szabó Endre; kiadótul. a »Kosmos«. XL. évf. Ára 8 frt

Borsszem Jankó. Szerk. Csicseri Bors (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Athenaeum. XXX. évf. Ára 8 frt.

Bolond Istók. Szerk. és tulajd. Don Pedró (Bartók Lajos). XX. évf. Ára 8 frt.

Urambátyám. Szerk. és laptulajd. Baróti Lajos. XII. évf. Ára 8 frt.

Mátyás Diák. Szerk. Murai Károly; kiadják Wodianer F. és fiai. X. évf. Ára 6 f.

Herkó Páter. Szerk. és tulajdonos Markos Gyula. V. évf. Ára 4 frt.

Sipulusz Lapja Kakas Márton. Szerk. Sipulusz (Rákosi Viktor); kiadó-tulajdonos Rákosi Jenő Budapesti Hirlap újságvállalata. IV. évf. Ára 4 frt.

Kedélyes Élet. Szerk. Boccaccio; kiadó-tulajd. a »Hirlapterjesztő-vállalat.« I. évf. Ára 1 frt, 50 kr.

Telefon. Napi élcslap. Szerk. Miskolczi Henrik. I. évf. Számonként 2 kr.

Vig Lapok. Szerk. Királyfi Pál. I. évf. Hetenként. Egyes szám 2 kr.

VIDÉKEN.

Virgács. (Kolozsvár.) Szerk. Vessző Tamás. II. évf. Havonk. 2-szer. Ára 2 frt.

Összesen 11.

VII. SZAKLAPOK.

BUDAPESTEN.

Gazdasági Lapok. Szerk. Ordódy Vilmos és Igali Szvetozár; laptulajdonos Ordódy Lajos. XLIX. évf. Ára 8 frt.

Orvosi Hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Hőgyes Endre. XLI. évf. Ára 10 frt.

Vadász- és Verseny-Lap. Főszerk. és kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz; fel. szerk. Ferdinandy Béla. XLI. évf. Ára 12 frt.

Gyógyászat. Szerk. és kiadó Schächter Miksa tr., XXXVII. évf. Ára 10 frt.

Gyógyszerészi Hetilap. Szerk. és kiadja id. Schédy Sándor. XXXV. évf. Ára 10 frt.

Jogtudományi Közlöny. Főszerk. dr. Dárday Sándor, fel. szerk. dr. Fayer László, kiadó-tulajd. a Franklin-Társulat XXXII. évf. »Curiai Határozatok« mellék-lappal. Ára 12 frt.

Posta-Közlöny. Szerk. Jancsó Dezső; kiadó-tulajd. Böszörményi Ilona. XXXI. évf. Havonként háromszor. Ára 5 frt.

A Magyar Királyi Posta és Távirtda Rendeleték-Tára. Kiadja a kereskedelemügyi miniszterium. XXXI. évf. A postai és távirtdai hivataloknak ingyen küldetik.

Typographia. Szerk. és kiadó Lipp Károly. XXIX. évf. Ára 3 frt. (»Gutenberg« német melléklettel.)

Vasuti és közlekedési Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Heltai Ferencz. XXVIII. évf. Hetenként 3-szor. Ára 12 frt.

Rendőri Közlöny. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. XXVII. évf. Valamennyi törvényhatóságokhoz ingyen küldetik. Naponként. Ára 3 frt.

Sorsolási Tudósító. Szerk. és kiadja Aradi Rezső. XXVII. évf. Minden huzás után magyar és német szöveggel. Ára 1 frt.

Ugyanezen szöveggel:

Fortuna.

Uj Mercur.

Kis Mercur.

Hiteles Sorsolási Értesítő.

Ellenőr.

A budapesti árú- és értéktőzsde árjegyzései. Kiadja a miniszteri tőzsdebiztos; szerk. Keményfi G. A XXIV. évf. Minden tőzsdenapon. Ára 10 frt; postán 14 frt.

Statisztikai Heti Kimutatás. Szerk. Kőrösi József; kiadja a fővárosi stat. hivatal. XXV. évf. Ára 3 frt.

Gazdasági Néplap. Szerk. Liebbald Béni. XXIII. évf. Ára . . . (Ezelőtt »Falusi Gazda.«

Borászati Lapok. Szerk. kiadó Baross Károly. XXIII. évf. Ára 5 frt.

Pénzügyi Közlöny. Kiadja a m. kir.

pénzügyminiszterium. XXIV. évf. Havonként többször. Ára 2 frt.

Rendeleti Közlöny. A magyar királyi honvédség számára. XXIII. évf. Megjelen havonként 2—3 szám.

Mercur. Hiteles sorsolási tudósító. Szerk. Berger Mór. XXII. évf. Minden húzás után magyar és német szöveggel. Ára 2 frt. Ugyanezen szöveggel:

Magyar Mercur.

Budapesti Mercur.

Fővárosi Mercur.

Magyar Fővárosi Mercur.

Pesti Mercur.

Sorsolási Mercur.

Tőzsdei Mercur.

Uj Mercur.

Pénzügyi Mercur.

Központi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. k. ministerium; szerk. Szász Róbert. XXII. évf. Hetenként kétszer, évenként mintegy 250 iv. Ára helyben 8 frt; vidéken 10 frt.

Építő Ipar. Szerk. Ney Béla; kiadó a »Patria« irod. vállalat és nyomdai részvény-társaság. XXI. évf. Ára 8 frt.

Népszava. A magyarországi általános munkáspárt központi közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Faragó K. XXI. évf. Ára 2 frt 40 kr.

Gazdasági Mérnök. Szerk. és kiadó-tulajd. Gonda Béla. XXI. évf. Ára 12 frt.

Corvina. A magyar könyvkereskedők egyletének közlönye. Szerk. Petrik Géza. Tulajd. a magyar könyvkereskedők egylete. XX. évf. Minden hó 10., 20. és 30-án. Ára 5 frt. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Közegészségügyi Kalauz. Szerk.-tulajd. dr. Lőrinczy Ferencz. XIX. évf. Ára 10 frt.

Községi Közlöny. Szerk. dr. Lipcsey Ádám; laptulajd. és kiadó az orsz. közp. jegyzői egylet. XIX. évf. Ára 6 frt.

Allami Tisztviselők Lapja. Szerk. és kiadó-tulajdonos Csikvári Jákó. XVIII. évf. Havonként háromszor. Ára 5 frt. (Múlt évben »Magyar Tisztviselő« czímmel.)

Vadász-Lap. Szerk. Egerváry Gyula; kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz és Egerváry Gyula. Minden hó 5-, 15- és 25-én. XVIII. évf. Ára 6 frt.

Vállalkozók Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Lakatos Lajos; társ-szerk. Bendik Géza. XVIII. évf. Ára 8 frt.

Büntető Jog Tára. Szerk. és kiadja Németh Péter. XVIII. évf. Ára 8 frt.

Budapesti Lloyd. Hiteles sorsolási tudósító. Szerk. Engel Zsigmond. XVIII. évf. Havonként 3—4-szer. Ára 1 frt 50 kr.

Magyar Kereskedők Lapja. Szerk. Kormos Alfréd. XVII. évf. Ára 8 frt.

Magyar Pénzügy. Szerk. Kormos Alfréd. XVII. évf. Ára a »Kereskedelmi Közlemények«-kel és »Hiteles Sorsolási Értesítő«-vel 10 frt.

Országos Törvénytár. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. XVI. évf. Évenként 20—24 szám. Ára 4 frt.

A M. Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője. Szerk. Mihályfi József; kiadja a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. XVI. évf. Az egyesület tagjainak minden utánfizetés nélkül küldetik.

A Jog. Szerk. és kiadják dr. Révai Lajos és dr. Stiller Mór. XVI. évf. Ára 6 forint.

Magyar Közigazgatás. Szerkesztő és kiadó-tulajd. Boncza Miklós. XV. évf. Ára 8 frt.

Értesítés a budapesti hitelezői véd-egylet tagjaihoz. XV. évf. Havonként kétszer. Az egylet tagjainak ingyen küldetik.

Színészek Lapja. Szerk. Mészáros Kálmán; kiadja a magyar színész-egyesület központi igazgató tanácsa. XV. évf. Minden 10 napon. Ára 4 frt.

Magyar Vas- és Gépujság. Szerk. és tulajd. Nagel J. XV. évf. Havonként 3-szor. Ára 6 frt. (Magyar és német szöveggel; eddig németül jelent meg.)

Magyar Nemzetgazda. Szerkesztő és kiadó-tulajdonos Mende Bódog. XIV. évf. Ára 10 frt.

Herkules. Testgyakorlási közlöny. Szerk. Porzsolt Jenő és Porzsolt Kálmán. XIV. évf. Megjelen havonként kétszer. Ára 4 frt.

Magyar Dohány-Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Daróczy Vilmos. XIV. évf. Megjelenik minden hó 1-én és 16-án. Ára 6 frt.

Ügyvédek Lapja. Szerk. dr. Wolf Vilmos és dr. Löwy Gábor. XIV. évf. Ára 6 frt.

A Főváros. Szerk.-kiadó-tulajdonos Pichler N. István. XIII. évf. Ára 6 frt.

Gyógyszerészi Közlöny. Szerk. és kiadja K. Karlovszky Géza; segédszerk. Grósz Samu. XIII. évfolyam. Ára 8 frt.

Vendéglősök Lapja. Szerk. tulajd. Ihász György. XIII. évf. Ára 6 frt.

Katonai Lapok. Szerk. Cerri Gyula; kiadó Várnai F. XII. évf. Minden hó 1., 10. és 20-án. Ára 8 frt.

Magyar Királyi Postatakarékpénztári Közlöny. Kiadja a »magyar kir. postatakarékpénztár«. XII. évf.

Orvosi Heti Szemle. Szerk. és kiadó: dr. Flesch Nándor. XII. évf. Ára 8 frt.

Szárnyasaink. Szerk. Parthay Géza. Az országos baromfityenyészési központ hivatalos közlönye. XII. évf. Havonként kétszer. Ára 2 frt.

Iparügyek. Szerk. dr. Horváth János; laptulajd. Ráth Károly. XI. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 frt.

Magyar Királyi Államvasutak Hivatalos Lapja. Kiadja a magyar kir. államvasutak igazgatósága. XI. évf. Havonként 4—5 szám. Hivatalból küldetik.

Sorsolási Közlöny. Kiadó-tulajdonos Beimel Lajos. XI. évf. Minden huzás után. Ára 1 frt.

Budapesti Lakáshirdető. Szerk. és laptulajd. Weiss Mór. X. évf. Havonként háromszor magyar és német nyelven. Ára 4 frt.

Harmonia. Zene Ujság. Szerk. dr. Hubay Károly. IX. évf. Évenként 3-szor. Ingyen küldetik.

Kávésipar Szakközlöny. Szerk. Wagner József. IX. évf. Havonként kétszer magyar és német szöveggel. Ára 6 frt.

Közgazdaság. Szerk. Gömöry Lajos. IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 12 frt.

Technológiai Lapok. Szerk. és kiadja Táborosky Ottó. IX. évf. Havonként kétszer. Ára 8 frt.

Földmívelési Értesítő. Kiadja a földmívelésügyi m. kir. ministerium. VIII. évf. Hivatalból küldetik.

Fővárosi Közlöny. Budapest főváros hivatalos lapja. Szerk. Hajnal István; kiadja Budapest főváros közönsége. VIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Tűzrendészeti Lapok. Szerk. és laptulajdonos Breuer Szilárd és Markusovszky Béla. VIII. évf. Havonként kétszer. Ára 3 frt.

Adók és Illetékek Közlönye. Szerk. és kiadó Roth Albert; VIII. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt. Magyar és német szöveggel.

Magyar Fém- és Gépipar. Szerk. Neufeld Armin és Spitzer S. VIII. évf. Havonként háromszor. Ára 6 frt.

Gyakorló Orvos. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Roth Adolf; segédszerk. dr.

Mosonyi Ignác. VIII. évf. Havonként kétszer. Ingyen küldetik.

Kőfaragó. Szerk.-kiadó Jászai S. VIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 1 frt 40 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Pénzügyőr. Szerk. Iklódy Győző. VIII. évf. Ára 6 frt.

Színészeti Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Réthy L. Pál. VIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 frt.

Vízügyi és Hajózási Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Krisztinkovich Antal. VII. évf. Ára 8 frt.

Czimbalmozók Folyóirata. Szerk. Késmárky Árpád. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt 80 kr.

A Czipész. Fel.-szerk. Poór J. Árpád; kiadó-tulajd. a »Czipész« alapítói. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 1 frt 40 kr.

Gyümölcskertész. Szerk. Molnár István; kiadja a földmívelésügyi magyar kir. ministerium. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 1 frt.

Kereskedelmi Takaré- és Hitel-szövetkezet Sorsolási Tudósítója. Szerk. Aradi Rezső. VII. évf. Minden huzás után. (Magyar és német szöveggel.) Ára 1 frt.

Köztelek. Főszerk. és a kiadásért felelős Forster Géza; szerk. Szilassy Zoltán. Az orsz. magyar gazdasági egyesület tulajdona. VII. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 frt.

Magyar kereskedelmi Múzeum. (Kereskedelmi Közlemények.) kiadja a Magyar kereskedelmi múzeum. Szerk. a M. K. M. tudakozó irodája. VII. évf.

Magyar Királyi Adóhivatalok Lapja. Szerk. Dr. Exner Kornél; és dr. Lehrer Péter. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt.

Magyar Utazó Kereskedő. Szerk. dr. Gutmann Adolf; kiadja a magyarországi utazók egyesülete. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt.

A Mi Zászlónk. A magyar demokrata munkáspárt közlönye. Szerk. Szikora Zoltán; kiadó Engel Tóbiás. VII. évf. Ára 1 frt 80 kr.

Vasut és Hajózás. Szerk.-tulajd. és kiadó Csete Lajos. VII. évf. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Magyarországi Asztalosok Szaklapja. Szerk. Waltner Jakab kiadó-tulajd. 9-es lap-bizottság. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 1 frt 40 kr. (Ezelőtt »Asztalosok Szaklapja.«)

Budapesti Szállodások, Vendéglősök, Koreszmárosok ipartársulatának Közlönye. Szerk. a társ. titkár. VI. évf. Társulati tagok ingyen kapják.

Italmérés. Adóügyi szaklap. Szerk. Hoffmann Mihály Miksa; kiadó-tulajd. dr. Hoffmann A. VI. évf. Ára 6 ft.

Igazságügyi Közlöny. Kiadja a m. kir. igazságügyminiszterium. VI. évf. Ára 2 forint.

Klinikai Diagnostika. Szerk. Tauszk Ferencz. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 forint.

Magyar Czipész-Ujság. Szerk. Szenes Izidor. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Magyar Czukoripar. Szerk. és kiadó dr. Telbisz János. VI. évf. Havonként 3-szor. Ára 6 f. (Magyar s németszöveggel.)

Magyar Gépipar. Szerk. Becsky Antal. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 ft.

Társulati Értesítő. Szerk. dr. Gyürky Ödön; kiadja a Szent-István-Társulat. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 ft.

Fodrászok és Borbélyok Szakközlönye. Szerk. Breitfeld Alajos. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Hermes. Sorsolási értesítő. Szerk. és tulajd. Fleissig Sándor. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Hivatalos Közlöny. Kiadja a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 ft 50 kr.

Magyar Sport lap. Szerk. Salamon József; kiadó-tulajd. Fogl József Lajos. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Nemzetközi Művészeti Szemle. Főszerk. Valentin Lajos; fel. szerk. Miskolczy Henrik. V. évf. Havonta 2-szer. Ára 4 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Egészségügyi Értesítő. Szerk. dr. Heltai Manó; kiadja a m. kir. belügyminiszterium. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 ft.

Hungaria. A »Hungaria« magyarországi sütőiparos-egylet szaklapja. Szerk. Mezey László. V. évf. Ára . . .

Magyar Malom és Gazdasági Értesítő. Szerk. Gondos Jenő; kiadó-tulajd. Weiss Lajos. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Mészárosok és Hentesek Lapja. Lapvezető: Komáromi Sándor; szerk. Schatz Ármin. V. évf. Ára 6 ft.

Tőzsdei Értesítő. Szerk. dr. Félégyházi Ágost; kiadja: a budapesti áru- és értéktőzsde tanácsa. V. évf.

Vas- és Fémmunkások Szaklapja. Szerk. Schimek Károly; laptulajd. »A magyarországi vas- és fémmunkások intéző bizottsága.« V. évf. Havonként kétszer. Ára 1 ft 20 kr.

Gyógyszerészi Értesítő. Szerk. és tulajd. Lukács István. IV. évf. Havonként 2-szer. Díjtalanul küldetik.

Néplap. Gazdasági heti közlöny. Szerk. István gazda. IV. évf. Ára 1 ft, 50 kr.

Sport-Világ. Szerk. és kiadja a »Sport-Világ társaság«; képviseli Iszer Károly. IV. évf. Ára 4 ft.

Allategészségügyi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. kir. miniszterium. IV. évf. Hivatalból küldetik.

Bőripar. Szerk. és kiadó Meller Jerome. IV. évf. Havonként 3-szor. Ára 6 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Divat-Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. IV. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

A »Hermes« magyar általános váltóüzlet részvény-társaság pénzügyi közlönye és sorsolási Értesítője. Szerk. Guttmann Lajos. IV. évf. Ára 2 ft.

Könyvkötők Lapja. Kiadó Kraml Nándor. IV. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 ft 40 kr.

Magyar Bőripar. Főszerk. és kiadó-tulajd. Leitersdorfer Lipót; szerk. Wiesel Károly. IV. évf. Havonként 3-szor. Ára 6 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Fakereskedő. Szerk. és kiadó tulajd. Székely Ignác. IV. évf. Havonk. 2-szer. Ára 4 ft, 70 kr.

Magyar Gazdák Lapja. Főszerk. Herényi Gothárd Sándor; fel. szerk. Szabó Ferencz. IV. évf. Ára 8 ft.

Magyar Közlekedés. Szerk. Hunyady Ferencz; kiadja a lap kiadó-vállalata. IV. évf. Havonként 3-or. Ára 6 ft.

Magyar Mezőgazdák Szövetkeztének Üzleti Értesítője. Szerk. fel. Vidats Elemér. IV. évf. Havonként 2-er. A tagok ingyen kapják.

Molnárok Lapja. Az »Országos Molnár-Egyesület Hivatalos Közlönye.« Szerk. Jutassy Ödön. IV. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Pénzügyi Hirlap. Szerk. Lendvay Sándor; kiadó-tulajd. a »Pénzügyi Hirlap« részvénytársaság. IV. évf. Havonként kétszer. Ára 1 ft.

Rendőri Lapok. Kiadó-tulajd. Mezei Sándor; szerk. Endrődy Géza. IV. évf. Ára 7 ft.

Sebészet. Szerk. és kiadó dr. Kertész József. IV. évf. Ára 10 frt.

Közlekedési Közlöny. (Tarifa Ujság.) Szerk. és kiadó-tulajd. Ósinger János. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 5 frt.

Békehírnök. Szerk. Udvarnoki András és Csoják Attila. III. évf. Havonként 2-szer. Ára 1 frt 80 kr.

Biztosítási és Közgazdasági Lapok. Szerk. Török Jenő Endre III. évf. Havonként 2-er. Ára 10 frt.

Évszak. Divat- és kézimunka folyóirat. Szerk. Faylné Hentaller Mária; kiadó »Könyves Kálmán« m. irod. részvény társaság. III. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 frt.

Gyorsírástati Hírlap. Szerk. és kiadja Rosenthal Mór. III. évf. Havonként kétszer. Ára 2 frt 50 kr.

Háztartás. Szerk. Kürthy Emilné; kiadó-tulajd. a Magyar nyomda. III. évf. Havonként 3-szor. Ára 6 frt.

Magántisztviselők Lapja. Főszerk. Kreutzer Lipót és Bálint Dezső. III. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 frt.

Magyar Bortermelők Lapja. Szerk. Rombay Dezső. III. évf. Ára 4 frt.

A Kert. Szerk. és tulajd. Mauthner Ödön; fel. szerk. Igali Szvetozár. III. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt.

Magyar Főváros. Szerk. Gelei József. III. évf. Ára 8 frt.

Magyar Közvetítő Ujság. Szerk. és kiadó Gerő Mór. III. évf. Havonként 2-szer. Ára 5 frt.

Magyar Téglai par és Építők Közlönye. Szerk. Kállai Leó; kiadó E. Misráhy. III. évf. Havonként 2-er. Ára 6 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Vállalkozók Közlönye. Szerk. Komor Marcell; kiadó-tulajd. Várnai F. III. évf. Havonként háromszor Ára 6 frt.

Szőlő és Borgazdasági Lapok. Főszerk. Engelbrecht Károly; fel. szerk. és kiadó báró Radossevich Tódor. II. évf. Ára 5 frt.

Budapesti Tattersall Értesítője. Kiadja a lótenyésztés emelésére alakult részvénytársaság. II. évf. Havonként. Ára 2 frt. (Magyar német és francia szöveggel.)

Építő munkás. Szerk. Bokányi Dezső; tulajd. Bauer János. II. évf. Havonként kétszer. Ára 1 frt 40 kr.

A Filler. Kiadó tulajdonos az Által. Visszat. Pénztár-Részvény társaság. II. évf. Havonként 2-er. Ára 48 fillér.

Földmivelő. Szerk. Várkonyi István;

kiadója: A földmivelő munkás szegény nép szakegyesülete. II. évf. Ára 1 frt 90 kr.

Magyar Gazdatiszt. Szerk. Mihályfalvy J.; kiadó tulajd. Szaiff Kálmán. II. évf. Hetenként 2-szer. Ára 6 frt.

Magyar Molnár Ujság. Szerk. Jancsó Dezső. II. évf. Havonként 2-er Ára 4 frt.

Órás- és Ékszerész Szemle. Szerk. Molnár Gyula; kiadja ae Órás- és Ékszerész Szemle vállalat. II. évf. Havonként 2-er. Ára 3 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Pinózerék Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Ihász György. II. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Sportélet. Szerk. Ószi Kornél. II. évf. Ára 12 frt.

Szabadalmi Közlöny. Szerk. Freckay János. II. évf. Ára 10 frt.

Székesfővárosi Lakáshirdető. II. évf. Havonként 3-szor. Ára 3 frt. (Magyar és német szöveggel.)

A Szijgyártó és Nyerges. Főszerk. és kiadó-tulajd. ifj. Leitersdorfer Lipót; szerk. Wiesel Károly. II. évf. Havonként 2-szer Ára 5 frt.

Világosság. A könyvnyomdászok és betűöntők haladó-szervezetének közlönye. Szerk. és kiadó: Rothenstein Mór II. évf. Ára ..

Agrar Értesítő. A magyar gazdaszövetség közlönye. Szerk. Bálint Imre. I. évf.

Allam nélkül. Az idealisztikus anarkisták közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Schmitt Jenő, I. évf. Ára 1 frt 50 kr.

Allami Tisztviselők Közlönye. Szerk. Dugovich Titus. I. évf. Ára 5 frt.

Anyakönyvi Közlöny és eljegyzési Értesítő. Szerk. Krishaber Győző. I. évf. Ára 10 frt.

Belügyi Közlöny. Szerk. dr. Némethy Károly; kiadja a m. kir. belügyministerium. I. évf. Havonként 2-er. Hivatából küldetik.

Budapesti Házfelügyelők Lapja. Szerk. Tóth Pál; kiadó-tulajd. Hölgye Sándor. I. évf. Havonként 3-szor. Ára 4 frt.

Erdészeti Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Podhradszky Emil. I. évf. Ára 4 évf.

Az Ezeréves Magyarország. Szerk. és kiadó-tulajd. Laurenci Gyula I. évf. Havonként 2-er. (Német-francia szöveggel.)

Földművelők Szaklapja. A magyarországi szocialdemokrata földművelők szaklapja. Szerk. Urbán Pál. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 80 kr.

Fűszerkereskedők Lapja. Főszerk. Soós Antal; fel. szerk. Bolgár K. I. évf. Havonként 3-or.

Gazdasági Tudósító. Szerk. Tokaji László. I. évf. Havonként többször. Ingyen.

Hivatalos Vásárcsarnoki Értesítő. Szerk. Budapest Székes-főváros vásárcsarnokainak igazgatósága; kiadja: Budapest székes főváros közönsége. I. évf. Hetenként 2-szer. Ára 4 frt.

A Jövő. Társadalmi és tudományos felekezeti hetilap. Szerk. Dr. Weiszberg Gyula. I. évf. Ára 6 frt.

Kereskedelmi Hetiszemle. Főszerk. Steinbach Mór; fel. szerk. Deák Marczel; laptulajd. Pasics Géza. I. évf. 6 frt.

A Kereskedő-Segéd. Szerk. és kiadó Kugler Gyula; laptulajd. a kereskedő-segédék lappbizottsága. I. évf. Havonként 2-er. Ára 1 frt 20 kr.

Magyar Biztosítási Hirlap. Szerk. László Mihály; tulajd. Gelléri J. I. évf. Havonként. 2-er. Ára 4 frt.

Magyar gyűjtők Lapja. Szerk. és kiadják: Erdős Miksa és Bustin S. I. évf. Havonként 2-er. Ára 6 frt. (A 2. számmal megszünt.)

Magyar Kritika. Szerk. Benedek Elek; kiadja a szerkesztő- és kiadó-bizottság. I. évf. Havonként 2-er. Ára 5 frt.

Magyar Munkások Lapja. Szerk. Lázár Vilmos; kiadó: Hölgye Sándor I. évf. Ára 4 frt.

Osztályorszájáték. Szerk. és kiadja az Osztályorszájáték kiadó-hivatala. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Ős-Budavári Híradó. Szerk. Sztojanovits Jenő; kiadó-tulajd. az Ős-Budavár részvénytársaság. I. évf. Naponként. Ingyen.

Pénzügyi Ellenőr. Főszerk. báró Fiáth Gyula; fel. szerk. Török István. I. évf. Havonként 2-er. Ára 2 frt.

Rejtelmes Világ. Főszerk. báró Mikos Janos; segédszerk. Hoffmann Ottó; kiadó-tulajd. Déri L. Anna. I. évf. Ára 10 frt.

Reklám. Ipar- és kereskedelmi utmutató. Szerk.-tulajd. Jámbor Tivadar; társzerk. Hecht Márk. I. évf. Ingyen.

Szinházi Lapok. Szerk. Forrai Soma. I. évf. Naponként. Ára 18 frt.

Szinházi Ujság. Művészeti napilap. Szerk. Békefi Antal; kiadó-tulajd. Gönczi I. József. I. évf. Egyes szám 1 kr.

A Természet, állattani és vadászati folyóirat. Szerk. Dr. Lendl Adolf és csikszentsimoni és ernyesi Lakatos Károly. I. évf. Havonként 2-er. Ára 3 frt.

Vas- és Fémmunkások Szaklapja. Szerk. Rádi Sándor; laptulajd. A vas- és fémmunkások 6-os bizottsága. I. évf. Havonként 2-szer Ára 1 frt 20 kr.

Vásárcsarnoki Értesítő. Szerk. és kiadó-tulajd. Pártos Nándor I. évf. Ára 4 frt.

Vasutasok Lapja. Szerk. Boross Vilmos és Csoór Gáspár. I. évf. Ára 4 frt.

VIDÉKEN.

Bányászati és Kohászati Lapok. A m. kir. bányászati Akadémia közlönye. (Selmeecz.) Szerk. Litschauer Lajos. XXX. évf. Minden hónap 1. és 15-én. Ára 8 frt.

A Nyitravölgyi Gazdasági Egylet Közölnye. (Nyitra.) Szerk. báró Friesenhof Gergely. XXII. évf. Havonként kétszer Ára 3 frt.

Értesítő a kolozsvári orvos-termesztudomány-társulat gyűléseiről. (Kolozsvár.) XX. évf. Havonként 2—3 szám.

Szőlőszeti és Borászati Lap. (Kassa.) Szerk. és kiadó-tul. Maurer János és Steiger Ferencz. XVIII. évf. Ára 4 frt.

A Zalamegyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) XVIII. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Időjárás Naptár Magyarország számára. (Ó-Széplak.) Kiadja a nyitravölgyi gazdasági egylet agrármeteorológiai observatoriuma. XIV. évf. Ára 4 frt.

Közérdek. (Debreczen.) A magyarországi pinczerek szakközölnye. Szerk. és kiadó-tulajd. Than Gyula. IX. évf. Havonként kétszer. Ára 5 frt

Kassai Jogi Közölny. (Kassa.) Szerk. dr. Glück Lipót; kiadja Bernovics Gusztáv. VII. évf. Ára 5 frt.

Szegedi Jogász-Lapok. (Szeged.) Szerk. Reimiger Jakab. VI. évf. Ára 6 frt.

1848—49. Történelmi Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. Kuszko István. VI. évf. Havonként kétszer. Ára 4 frt.

Magyar Műkertészek és Kertészgazdák Országos Szakközölnye. (Szeged.) Szerk. Mayer Mik-

lós; laptulajdonosok a magyar műkertészek. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Pályázat. (Székesfehérvár.) A magyar izz. hitközségi hivatalnokok közlönye. Szerk. Péterfi J.; kiadó-tulajd. Singer Ede. VI. évf. Ára 4 frt.

Fényképészeti Értesítő. (Győr.) Szerkesztő és kiadó dr. Moller Miklós. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 1 frt 50 kr. (Múlt évben Fényképészeti Lapok volt a címe.)

Magyar Kerékpáros. (Szombathely.) Szerk. dr. Korchmáros Kálmán. V. évf. Havonként háromszor. Ára 3 frt.

Gazdasági Értesítő. (Nyíregyháza.) Szerk. Simitska Endre; kiadja a felső-tisza-vidéki gazdasági egyesület. IV. évf. Havonként 2-szer. Ára nem egyesületi tagok részére 5 frt.

Pécsi Jogi Közlöny. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferencz. IV. évf. Ára 4 frt.

Iparosok Lapja. (Szabadka.) Főszerk. és kiadó-tulajd. Hirth Lipót; fel. szerk. Pataky Lénárd. II. évf. Ára . . . ?

Kerékpár-Sport. (Pécs.) Szerk. Bolgár Tivadar. II. évf. Havonként 2-er. Ára 3 frt.

A Baraczk Hiradó. (Kecskemét.) Szerk. és kiadja: az Első Alföldi Cognacgyár. Részvénytársaság Kecskeméten. I. évf. Ingyen küldetik.

Búziás-gyógyfürdő. (Buziás.) Szerk. és társtulajdonos; S. Márton János; kiadó-tulajd. Ullmann Ferencz. I. évf. Ára 4 frt, 60 kr.

Iparosok Lapja. (Pécs.) Szerk. fel. Ballier Sándor; lapkiadó-tulajd. A pécsi ipartestület. I. évf. Ára 8 frt.

Napi Közlöny. (Trencsén.) A magyar orvosok és természetvizsgálók Trencsénben 1897. aug. 22—25. tartott XXIX. nagygyűléseiről. Szerk. Biringer Ferencz dr., Lakits Ferencz. dr. Prochnov József dr. és Rauchbauer József dr. Tagok ingyen kapták.

Népbarát. (Pécs.) A munkásnép érdekeit képviselő közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Brüstzl Lajos. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 1 frt 20 kr.

Reclam. (Pécs.) Szerk. és kiadók: Wessely és Horváth. I. évf. Havonként 2-er. Ingyen.

Végtárgyalási Napló. (Hód-Mező-Vásárhely.) Kiadó Lávai F. I. évf. Megjelenik a végtárgyalás tartama alatt minden nap. Egyes szám 2 kr.

Osszesen 212.

VIII. VIDÉKI LAPOK

(nem politikai tartalommal.)

Debreczen-Nagyváradai Értesítő. (Debreczen.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Zichermann H. LV. évf. Ára 2 frt.

Zalai Közlöny. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. dr. Kiss Ernő; kiadó ifj. Wajdits József. XXXVI. évf. Ára 5 frt.

Szepesi Hírnök. (Lőcse.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hoepfner Gusztáv. XXXV. évf. Ára 4 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Üng. (Ungvár.) Szerk. Tabódy Jenő; kiadó-tulajd. Székely és Illés. XXXV. évf. Ára 4 frt.

Borsod. (Miskolcz.) Szerk. Miskolczy Pál; kiadó-tulajd. Forster Rezső XXXI. évf. Ára 4 frt.

Szamos. (Szatmár.) Szerk. dr. Hant Jenő. XXIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 4 frt.

Nyitrai Lapok. (Nyitra.) Szerk. és tulajd. Weiss József. XXVIII. évf. Ára 5 frt 20 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Zemplén. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gy. Géza; kiadó-tulajd. Ehlerl Gyula. XXVIII. évf. Ára 6 frt.

Hód - Mező - Vásárhely. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. ifj. Szilágyi Gyula; kiadó tulajd. a nyomda- és kiadó-részvénytársaság. XXVII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 4 frt.

Tolnamegyei Közlöny. (Szegzárd.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Boda Vilmos. XXV. évf. Ára 6 frt.

Bereg. (Beregszász.) Szerk. Janka Sándor és Krémer István; kiadó-tulajd. a »Haladás« könyvnyomdája. XXIV. évf. Ára 4 frt.

Pápai Lapok. (Pápa.) Szerk. Körmeny Béla; laptulajd. dr. Fenyvessy Ferencz; XXIV. évf. Ára 6 frt.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén.) Szerk.-kiadó Skarnitzl X. Fer. XXIII. évf. Magyar és német szöveggel. Ára 4 frt.

Szatmár. (Szatmár.) Szerk. Nagy Lajos; kiadó-tulajd. Nagy Lajosné. XXIII. évf. Ára 2 frt 80 kr.

Nagybánya és Vidéke. (Nagy-Bánya.) Szerk. Riszdorfer János; kiadó-tulajd. Molnár Mihály. XXIII. évf. Ára 4 frt.

Veszprém. (Veszprém.) Szerk. feles Kausz József; kiadó-tulajd. Kausz Ármin fia. XXIII. évf. Ára 6 frt.

Szabadkai Közlöny. (Szabadka.)

Szerk. és kiadó-tulajdonos Schlesinger Sándor. XXII. évf. Ára 2 frt.

Szolnok-Doboka. (Deés.) Szerk. és kiadó Veress Dezső. XXII. évf. Ára 6 frt.

Felvidéki Szemle. (Eperjes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hedry Bertalan. XXII. évf. Hetenkint kétszer. Ára 5 frt.

Nagy-Kunság. (Karczag.) Szerkesztő Szódi Miksa. XXII. évf. Ára 4 frt.

Szatmármegyei Közlöny. (Nagy-Károly.) Szerk. Baudisz Jenő; tulajdonos ifj. Roth Károly. XXI. évf. Ára 4 frt.

Hunyad. (Déva.) Szerk. Kun Róbert; laptulajd. Réthi Lajos; kiadó Hirsch Adolf. XXI. évf. Ára 4 frt.

Bajai Közlöny. (Baja.) Szerk. és tulajd. Erdélyi Gyula; kiadó Steintz Gyuláné. XX. évf. Ára 5 frt.

Nagy-Körösi Hírlap. (Nagy-Körös.) Főszerk. Tóth József; szerk. ifj. Takács Béla; társszerk. Plager Gyula és dr. Joó Imre; laptulajd. Plager és társai. XX. évf. Ára 5 frt.

Rozsnyói Híradó. (Rozsnyó.) Szerk. Krasznai K. G.; kiadja Kovács Mihály. XX. évf. Ára 6 frt.

Keszthelyi Hírlap. (Keszthely.) Szerk. dr. Lovassy Sándor; főmunkatárs Imrik János; kiadótulajd. Mérei Ignác. XX. évf. Ára 5 frt.

Felvidéki Közlöny. (Kassa.) Főszerk. és laptulajd. Hedry Bertalan; szerk. Rossler István. XIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 5 frt.

Gyöngyösi Lapok. (Gyöngyös.) Szerk. és kiadó tulajd. Rigó Alajos. XIX. évf. Ára 4 frt.

Krassó-Szörényi Lapok. (Lugos.) Szerk. fel. és kiadó-tulajd. Virányi János. XIX. évf. Ára 6 frt.

Orosházi Közlöny. (Orosháza.) Szerk. fel. Harsányi István; kiadó-tulajd. Press N. XIX. évf. Ára 4 frt.

Báskai Ellenőr. (Szabadka.) Szerk. Stoczek Károly. XIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Ungvári Közlöny. (Ungvár.) Szerk. Schürger Ferencz; kiadó-tulajd. Lévai Mór. XXI. évf. Ára 4 frt.

Váczi Közlöny. (Vác.) Szerk. és laptulajd. Varga Mihály. XIX. évf. Ára 6 frt.

Esztergom es Vidéke. (Esztergom.) Szerk. Munkácsy Kálmán; kiadó-tulajd. dr. Prokopp Gyula. XIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Esztergomi Közlöny. (Esztergom.)

Szerk. és kiadó-tulajd. Haan Rezső. XIX. évf. Ára 4 frt.

Szentes és Vidéke. (Szentes.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Mátéffy Ferencz, társszerk. Bánfalvi Lajos. XVIII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 5 frt.

Jászberény és Vidéke. (Jászberény.) Szerk. felelős a kiadó-tulajdonos Brünauer Adolf. XVIII. évf. Ára 4 frt.

Komáromi Lapok. (Komárommegyei Közlöny.) (Komárom.) Főszerk. Tuba János; fel. szerk. Hittrich József. XVIII. évf. Ára 5 frt.

Nyirvidék. (Nyiregyháza.) Szerk. Inczedy Lajos; kiadó-tulajd. Jóna Elek. XVIII. évf. Ára 4 frt.

Tata-Tóvárosi Híradó. (Tata-Tóváros.) Főszerk. Baur Ödön; Pontelinác Sándor; kiadótulajdonos Engländer és társa. XVIII. évf. Ára 5 frt.

Losoncz és Vidéke. (Losoncz.) Szerk. Laszly István; lap-tul. képviselője Kovács Ferencz. XVIII. évf. Ára 5 frt.

Gömör-Kishont. (Rimaszombat.) Szerkesztő dr. Veress Samu; XVII. évf. Ára 4 frt.

Szekszárd Vidéke. (Szekszárd.) Szerk. és laptulajd. Geiger Gyula; hely. szerk. Schneider János. XVII. évf. Ára 6 frt.

Kőszeg és Vidéke. (Kőszeg.) Szerk. Wittinger Antal; kiadó-tulajd. Feigl Gyula. XVII. évf. Ára 4 frt.

Veszprémi Független Hírlap. (Veszprém.) Szerk. Kompolthy Tivadar. XVII. évf. Ára 6 frt.

Békés. (B.-Gyula.) Szerk. Kohn Dávid; kiadótulajdonos Dobay János. XVI. évf. Ára 5 frt.

Mohács és Vidéke. (Mohács.) Szerk. Margitai Péter; lapkiadó Blandl János. XVI. évf. Ára 4 frt.

Orosházi Ujság. (Orosháza.) Szerk. és kiadó Veres Lajos. XVI. évf. Ára 4 frt.

Felvidéki Híradó. (Turócz-Szent-Márton.) Szerk. Fehér János; kiadó a Magyar nyomda. XVI. évf. Ára 4 frt.

Zalamegye. (Zala-Egerszeg.) Szerk. és kiadó-tulajd. Udvardy Ignác. XVI. évf. Ára 4 frt.

Borsod-Miskolczi Közlöny. (Miskolcz.) Szerk. dr. Ferenczi Henrik. XV. évf. Ára 6 frt. Hetenként kétszer.

Félegyházi Hírlap. (Félegyháza.) Szerk. Dobák Ferencz; kiadja Ranezay József. XV. évf. Ára 5 frt.

Rábavidék. (Körmend.) Szerk. Rábai

Zsigmond; kiadja a Körmenyi részvénytársaság. XV. évf. Ára 4 frt.

Vásárhely és Vidéke. (Hódmező-Vásárhely.) Főszerk. és kiadó-tulajd. dr. Endrey Gyula; fel. szerk. Bibó Lajos. XIV. évf. Hetenként kétszer. Ára 4 frt.

Czepléd. (Czepléd.) Szerk. dr. Fischer László; kiadó-tulajd. Sebők Béla. XV. évf. Ára 4 frt.

Szilágy. (Zilah.) Szerk. dr. Kincs Gyula és ifj. Kapus Samu; kiadó Seres Samu. XV. évf. Ára 4 frt.

Szilágy-Somlyó. (Szilágy-Somlyó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bölöni Sándor. XV. évf. Ára 4 frt.

Szarvasi Lapok. (Szarvas.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szikes Antal; társ-szerk. Miháfi József. XIV. évf. Ára 5 frt.

Munkács. (Munkács.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kozma László; társ-szerk. Gottier Lajos. XIII. évf. Ára 4 frt.

Muraköz. (Csáktornya.) Szerk. Margitai József; kiadó Glád Ferencz. XIV. évf. Ára 4 frt.

Nagy-Károly és Vidéke. (Nagy-Károly.) Szerk. Papp Béla; kiadó-tulajd. Sarkadi Nagy Zsigmond. XIV. évf. Ára 4 frt.

Telecska. (Kula.) Szerk. Lackner Fülöp; kiadó-tulajd. Berkovics Márk. XIV. évf. Ára 2 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Szatmár és Vidéke. (Szatmár.) Szerk. dr. Fejes István; kiadó-tulajd. Morvai János. XIV. évf. Ára 3 frt.

Muraszombat és Vidéke. (Muraszombat.) Szerk. Csorna Jenő; társszerk. és kiadó Khál Elek muraszombati gazdasági fiókegylet. XIII. évf. Ára 3 frt.

Szabolcsi Szabad Sajtó. (Nyíregyháza.) Szerk. Sipos Lajos; kiadó-tulajd. Piringer János. XIII. évf. Ára 4 frt.

Érsekújvár és vidéke. (Érsekújvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Illényi István. XIII. évf. Ára 5 frt.

Mezőtur és Vidéke. (Mezőtur.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Dunsits Dezső. XIII. évf. Ára 4 frt.

Orsova és Vidéke. (Orsova.) Szerk. és kiadó-tulajd. Glaser Simon. XIII. évf. Ára 5 frt. (Mult évben »Orsova« cz. jelent meg.)

Szepesi Lapok. (Igló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Zimann János; kiadó Csetenyi Emil. XIII. évf. Ára 4 frt.

Ugocsa. (Nagy-Szöllős.) Szerk. Papp Zsigmond; segédszerk. Pilsai Sándor; lap-

kiadó-tulajd. Zinner Mór. XIII. évf. Ára 4 frt.

Kaposvár. (Kaposvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Csondor János. XII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 6 frt.

Szabadkai Hírlap. (Szabadka.) Szerk. és kiadó-tulajd. Székely Simon. XII. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Árvamegyei Hírlap. (Alsó-Kubin.) Szerk. és kiadó Trnkócy József. X. évf. Ára 4 frt.

Barsi Ellenőr. (Aranyos-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Bottka Győző. IX. évf. Ára 4 frt.

Besztercebánya és Vidéke. (Besztercebánya.) Főszerk. Áldor Imre; fel. szerk. Singer Jakab; kiadó-tulajd. Singer és Sonnenfeld. X. évf. Ára 4 frt.

Jászság. (Jász-Berény.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hild Victor. X. évf. Ára 4 frt.

Kisvárdai Lapok. (Kisvárdá.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Vadász Lipót. X. évf. Ára 4 frt.

Pestmegyei Hírlap. (Kecskemét.) Szerk. és kiadó Somogyi János. X. évf. Ára 6 frt.

Siklós és Vidéke. (Siklós.) Szerk. és kiadó-tulajd. Rédey Károly. X. évf. Ára 4 frt.

Zólyomvármegyei Hírlap. (Zólyom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Nádasy Gyula. X. évf. Ára 4 frt.

Csiki Lapok. (Csik-Szereda.) Szerk. dr. Bocskor Béla; kiadó-tul. Györgyakab Márton. IX. évf. Ára 4 frt.

Ó-Becse és Vidéke. (Ó-Becse.) Szerk. dr. Grünbaum Pál; kiadó-tulajd. Löwy Lajos. IX. évf. Ára 4 frt.

Szalontai Lapok. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton és Czajlik György; lapkiadó-tulajd. Reich Jakab. IX. évf. Ára 4 frt.

Közérdek. (Maros-Vásárhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. Pálffy Mihály; IX. évf. Ára 6 frt.

Moór és Vidéke. (Moór.) Szerk. Reszler Jakab. IX. évf. Ára 5 frt.

Zentai Közlöny. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Schvarcz Sándor. IX. évf. Ára 5 frt.

Rábaközi Hírlap. (Kapuvár.) Szerk. Kóhalmi M. Béla és dr. Laufer S.; kiadó-tulajd. Buxbaum József. VIII. évf. Ára 4 frt.

Selmeczbányai Híradó. (Selmeczbánya.) Szerk. Vörös Ferencz; kiadó Joerges Ágost özv. és fia. VIII. évf. Ára 4 frt.

Szarvas és Vidéke. (Szarvas) Szerk. Sámuel Adolf. VIII. évf. Ára 4 frt.

Tiszavidék. (Csongrád.) Szerk. és kiadó Szilber János. VIII. évf. Ára 3 frt.

Aranyos-Vidék. (Torda.) Szerk. Nagy Albert; kiadó-tulajd. Nagy Olivér és társai VII. évf. Ára 4 frt.

Bártfa és Vidéke. (Bártfa.) Szerk. Arányi Dezső; kiadó-tulajd. Blayer M. VII. évf. Ára 4 frt.

Tapolca és Vidéke. (Tapolca.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feleki Alajos. VII. évf. Ára 5 frt.

Csongrádi Lap. (Csongrád.) Szerk. Éder János; kiadó-tulajd. Weisz Márk. VII. évf. Ára 4 frt.

Kis-Küküllő. (Dicső-Szent-Márton.) Szerk. Gvidó Béla; kiadó-tulajd. Hirsch Mór. VII. évf. Ára 4 frt.

H.-Böszörmény és Vidéke. (H.-Böszörmény.) Szerk. Porcsalmy Gyula; kiadó-tul. Szabó Ferenczné. VII. évf. Ára 4 frt.

Komárommegyei Értesítő. (Komárom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Jankovich Lajos. VII. évf. Ára 5 frt.

Pápai Közlöny. (Pápa.) Szerk. és kiadó-tul. Pollatsek Frigyes. VII. évf. Ára 6 frt.

Szoboszló és Vidéke. (Hajdu-Szoboszló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fehér Gábor. VII. évf. Ára 4 frt.

Túrkeve. (Túrkeve.) Szerk. és laptul. Bentsik E. VII. évf. Ára 4 frt.

Ada-Moholi Közlöny. (Ada.) Szerk. és kiadó-tulajd. Berger Adolf. VI. évf. Ára 5 frt.

Délvidék. (Versecz.) Szerk. Perjéssy Lajos; kiadja a Kirchner-féle nyomda. VI. évf. Ára 5 frt.

Esztergomi Lapok. (Esztergom.) Szerk. és tulajd. Grenday József. VI. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Hevesmegyei Lapok. (Gyöngyös.) Szerk. kiadó-tulajd. Vadász Lajos; VI. évf. Ára 6 frt.

Kisbér és Vidéke. (Kisbér.) Szerk. és laptulajd. Semper Idem. VI. évf. Ára 4 frt.

Módos és Vidéke. (Módos.) Szerk. Oblát Sándor; kiadó-tulajd. Staits György. V. évf. Ára 3 frt.

Munkács és Vidéke. (Munkács.) Szerk. Tulcsik Ferencz; kiadó-tulajd. Farkas Kálmán. VI. évf. Ára 3 frt.

Déva és Vidéke. (Déva.) Szerk. Szentirmay Alajos; kiadó-tulajd. Kroll és társa. V. évf. Ára 4 frt.

Liptó. (Liptó-Szent-Miklós.) Szerk. és kiadó-tul. Steier Izidor. V. évf. Ára 4 frt.

Magyar Tengerpart. (Fiume.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kőrösi Sándor. V. évf. Ára 5 frt.

Mátészalka és Vidéke. (Máté-Szalka.) Főszerkesztő Endrédy József; kiadó Weisz Zsigmond. V. évf. Ára 4 frt. (Meggyszünet apr. 1.)

Csurgó és Vidéke. (Csurgó.) Szerk. dr. Nagy Sándor; kiadó-tulajd. Vágó Gyula. V. évf. Ára 4 frt.

Kisujszállás és Vidéke. (Kisujszállás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szekeres József. V. évf. Ára 4 frt.

Népszava. (Szabadka.) Szerk. és tulajd. Terbe Vincze. V. évf. Ára 6 frt.

Sümeg és Vidéke. (Sümeg.) Szerk. Eles Károly; V. évf. Ára 4 frt. (Mult évben »Sümeg-Szent-Grót.«)

Zemlèni Hirlap. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Jurecs Ágoston. V. évf. Ára 4 frt.

Tokaj-Hegyalja. (Szerencs.) Szerk. és kiadó-tul. Simon József. V. évf. Ára 4 frt.

Ujpesti Közlöny. (Ujpest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Mártonffy Imre. V. évfolyam. Ára 4 frt.

Zentai Hirlap. (Zenta.) Szerk. és laptulajd. Szigethy István. V. évf. Ára 4 frt.

Aradi Híradó. (Arad.) Szerk. és laptulajd. Cs. Endes Dániel. IV. évfolyam. Ára 4 frt.

Debreczeni Lapok. (Debreczen.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. Schwarz I. Imre. IV. évf. Ára 2 frt.

Csongrádi Közlöny. (Csongrád.) Szerk. és kiadó Hegyi Antal. IV. évf. Ára 2 frt.

Felvidéki Ujság. (Zsolna.) Szerk. Garai Lajos; kiadó az Áldori-féle nyomda. IV. évf. Ára 4 frt.

Siklósi Hirlap. (Siklós.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feiler Mihály. IV. évfolyam. Ára 4 frt.

Tisza-Vidéke és Vidéke. (Tisza-Eüred.) Szerk. Miliesz Béla; kiadó-tulajdonos Kohn Adolf. IV. évf. Ára 4 frt.

Barcs és Vidéke. (Barcs.) Szerk. és kiadó Skribanek Géza. III. évf. Ára 4 frt.

Honti Lapok. (Ipolytás.) Szerk. Halász Ferencz. III. évf. Ára 4 frt 50 kr.

Sátoralja. (Sárospatak.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. Steinfeld Jenő. III. évfolyam. Ára 1 frt.

Székely-Udvarhely. (Sz.-Udvarhely.)

Szerk. dr. Vajda Emil; kiadó-tul. Betegh Pál. III. évf. Ára 4 frt.

Félegyházi Híradó. (Félegyháza.) Szerk. és kiadó-tul. Feuer Illés. III. évf. Ára 4 frt.

Hétfői Értesítő. (Nagyvárad.) Szerk. és tulajd. Sarkadi Ignác. III. évfolyam. Ára 4 frt.

Kárpáti Lapok. (Ungvár.) Szerk. Romanez Aladár; kiadó: Jäger Bertalan. III. évf. Ára 4 frt.

Kispesti Hírlap. (Kispest.) Szerk. Holbesz József; kiadó a laptulajdonos bizottság. III. évfoly. Ára 4 frt.

Losonczy Hírlap. (Losoncz.) Szerk. Draskóczy Zsigmond; III. évf. Ára 4 frt.

Selmeczbányai Hetilap. (Selmeczbánya.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szentgyörgyi Elek. III. évf. Ára 4 frt.

Bács-Topolyai Hírlap. (B.-Topolya.) Szerk. dr. Fárnek Dezső; kiadó-tulajd. Wilhelm Miksa. II. évf. Ára 4 frt.

Máramarosi Híradó. (M.-Sziget.) Szerk. Deák Gyula; kiadó-tulajd. Mayer és Berger. II. évf. Ára 4 frt.

Szamosujvár. (Szamosujvár.) Szerk. és tulajd. dr. Fogolyán Tivadar. II. évf. Ára 6 frt.

Szent-Gotthárd. (Szent-Gotthárd.) Szerk. Schmidt Viktor; kiadó-tul. Wellisch Béla. II. évf. Ára 4 frt.

Apatin és Vidéke. (Apatin.) Szerk. Bászler István; kiadó-tulajd. Witzmann József. II. évf. Magyar és német szöveg-gel. Ára 4 frt.

Érmelléki Közlöny. (Ér-Mihályfalva.) Szerk. Szoboszlay Sándor; kiadó-tulajd. Beck Adolf. II. évf. Ára 4 frt.

Erzsébetfalvi Közlöny. (Erzsébetfalva.) Szerk. és kiadó-tulajd. Erdélyi Mihály. II. évf. 4 frt.

Felsőbányai Hírlap. (Felsőbánya.) Szerk. Pap Márton; kiadó: Nánásy István. II. évf. Havonként 2-er. Ára 2 frt.

Felső-Zemplén. (N.-Mihály.) Szerk. Gál Vilmos; kiadó tulajd. Landesman B. II. évf. Ára 4 frt.

Galántha és Vidéke. (Galántha.) Szerk. és kiadó-tulajd. Heufeld Samu. II. évf. 4 frt.

Halas és Kis Kőrös. (Halas.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dékáni Árpád; társszerk. Safáry Gyula. II. évf. 4 frt.

Kassai Hírlap. (Kassa.) Szerk. Kresz János; kiadó-tulajd. Wesselényi Géza. Hetenként 3-szor. II. Ára 6 frt.

Közérdek. (Ujpest.) Szerk. Fuchs Antal. II. évf. Ára 4 frt.

Püspökladány. (Püspökladány.) Szerk. és tulajd. Eröss Lajos. II. évf. Havonként 2-er. Ára 2 frt.

Szabadság. (Esztergom.) Szerk.-tulajd. Bártfay Géza. II. évf. Hetenként 2-er. Ára 6 frt.

Tiszavidéki Hírlap. (Szolnok.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hevessi József. II. évf. Hetenként 2-er. Ára 5 frt.

Visó és Vidéke. (Felső-Visó.) Szerk. Cseh Sándor; kiadó-tulajd. Ocskay H. II. évf. Havonként 3-szor. Ára 4 frt.

Zentai Híradó. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kabos Ármin. II. évf. Ára 5 frt.

Abauj-Szántó és Vidéke. (Abauj-Szántó.) Szerk. Csékus László; kiadó-tulajd. Baksy Barna. I. évf. Ára 4 frt.

Alsó-Lendva és Vidéke. (Alsó-Lendva.) Szerk. Bodnár János és Nagy Ferencz. I. évf. Ára 4 frt.

Bács-Kulai Hírlap. (Kula.) Szerk. és kiadó-tulajd. Berkovits Márk. I. évf. Ára 4 frt.

Balatonvidék. (Keszthely.) Szerk. és kiadó: Magasházy Antal. I. évf. Ára 5 frt.

Buziási Híradó. (Buziás.) Szerk. S. Marton János; kiadó-tulajd. Ullmann Ferencz. I. évf. Ára 4 frt. 60 krt.

Érmellék és Rézalja. (Székelyhid.) Szerk. fel. és kiadó Kohn Sámuel. I. évf. Ára 4 frt.

Erzsébetfalva. (Erzsébetfalva.) Szerk. Draskovich József; kiadó-tulajd. Matkovich Aladár és Draskovich József. I. évf. Ára 4 frt.

Gyöngyösi Ujság. (Gyöngyös.) Főszerk. Dudás Adolf; fel. szerk. Demjanovich Teodor; laptulajd. Makra Géza; kiadó: a Gyöngyösi Társadalmi kör. I. évf. Ára 5 frt.

Kemenesaljai Lapok. (Kis-Czell.) Szerk.-tulajd. Merei Gracza György. I. évf. Ára 5 frt.

Komáromi Hírlap. (Komárom.) Szerk.-tulajd. Dr. Kolbe Dezső. I. évf. Ára 5 frt.

Közérdek. (Szentes.) Szerk. Sz. Kovács Pál; kiadó-tulajd. Hollósi és Vajda. I. évf. Ára 3 frt.

Kun-Halás. (Halas.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dr. Hermán Ferencz. I. évf. Ára 5 frt.

Kun-Szt-Márton s Vidéke. (kunszentmárton.) Szerk. Reitz János; kiadó-tulajd. Csanády József. I. évf. Ára 4 frt.

Mosonymegyei Hirlap. (Magyar-Óvár.) Szerk. és kiadó Merényi Kálmán. I. évf. Ára 5 frt.

Nyiregyháza. (Nyiregyháza.) Fel. szerk. Dr. Prok Gyula; társszerk. Sztempák Jenő; kiadó-tulajd. a szerkesztők. I. évf. Ára 5 frt.

Oktató Néplap. (Pozsony.) Szerk.-tulajd. Pelikán Krizsó I. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 frt.

Petrosény és Vidéke. (Petrosény.) Szerk. Zádory Károly; laptulajd. Figuli Antal. I. évf. Ára 4 frt.

Rábaközi Ujság. (Kapuvár.) Szerk. Deme Károly. I. évf. Ára 4 frt.

Ráczeke és Vidéke. (Ráczeke.) Szerk.-tulajd. Tóth Pál. I. évf. Ára 4 frt.

Ráczekei Hirlap. (Ráczeke.) Szerk.-tulajd. Marosi Kálmán. I. évf. Ára 4 frt.

Szálló Levelek. (Zala-Egerszeg.) Szerk. Polgár Béla. I. évf. Havonként 2-er Ára 6 frt.

Szászváros. (Szászváros.) Szerk.-tulajd. Simon Ferenc. I. évf. Ára 4 frt.

Szatmári Ellenőr. (Szatmár.) Szerk. Papp Lajos. I. évf. Hetenként Ára 4 frt.

Szepes. (Lőcse.) Szerk. Dr. Hajnóczy R. József. I. évf. Ára 4 frt. (Megszünt.)

Szepesvidék. (Szepesvára) Szerk. Karossa Ödön és Telléry Gyula. I. évf. Ára 5 frt.

Sziráki Közlöny. (Szirák.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szabó Ferencz I. évf. Ára 4 frt.

Társadalmi Lapok. (Ujpest.) Főszerk. Kárpáti János; fel. szerk. Nádasy Gusztáv. I. évf. Havonként 3-szor. Ára 4 frt.

Veszprémmegye. (Veszprém.) Szerk. és kiadó-tulajd. Áradí T. V. I. évf. Ára 4 frt. (Előbb: Veszprémmegyei Lapok.)
Összesen 181.

IX. HIRDETÉSI LAPOK.

VIDÉKEN.

Nógrádmegyei Hivatalos Értesítő. (B.-Gyarmat.) Kiadja a jegyzői hivatal. XXXV. évf. Hetenként.

Kolozsvármegyei Hivatalos Közlönye. (Kolozsvár.) XX. évf. Ára 4 frt.
Megyei Híradó. Hivatalos hetilap. (Kaposvár.) Szerk. Roboz István. XVI. évf.

Háromszékmegyei Értesítő. (Sepsisziget-György.) Szerk. Vajna Miklós, megyei aljegyző. XIV. évf. Ára 4 frt.

Győr sz. kir. város Hivatalos Értesítője. (Győr.) VIII. évfolyam. Hivatalból küldetik.

Gömör-Kishont t. e. Vármegyei Hivatalos Értesítője. (Rimaszombat.) Szerk. és kiadja a vármegyei alispáni hivatal. VIII. évf. Hivatalos hetilap.

Trencsén Vármegyei Hivatalos Közlönye. (Trencsén.) Szerk. Baross Jusztin alispán; kiadja Skarnitzl X. Ferencz. VII. évf. Ára 2 frt.

Hontvármegyei Hivatalos Közlönye. (Ipolság.) V. évf. Ára 3 frt.

Pozsony Vármegyei Hivatalos Közlönye. (Pozsony.) Szerkeszti és kiadja Klempa Bertalan alispán. V. évf. Havonként 2—3-szor. Ára 2 frt.

Sárosvármegyei Hivatalos Lapja. (Eperjes.) Szerk. és kiadja a Sárosvármegye alispáni hivatala. II. évf. Hetenként.

Szepes-vármegyei Törvényhatóságának Rendeletára. (Lőcse.) I. évf.

Összesen 11.

X. FOLYÓIRATOK.

BUDAPESTEN.

Erdészeti Lapok. Az országos erdészeti egyesület közlönye. Szerk. Bedő Albert; főmunkatársak Arató Gyula és Horváth Sándor. XXXVI. évf. Havonként egyszer. Ára 8 frt.

Nyelvtudományi Közlemények. Szerk. dr. Szinnye József; kiadja a m. tudományos akadémia. XXXVI. évfolyam. Évenként 3 füzetben. Ára 3 frt.

Gyorsírási Lapok. Szerk. Bódogh János, kiadja a budapesti magyar gyorsíró-egylet. XXXIV. évf. Évenként tizszer. Ára 1 frt 50 kr.

Akadémiai Értesítő. A m. tud. akadémia megbízásából szerk. Szily Kálmán főtítkár. Megjelen minden hó 15-én. XXXI. évf. Ára 3 frt.

Századok. A magyar történelmi társulat közlönye. Szerk. Szilágyi Sándor. XXXI. évf. Minden hó 15-én (aug. és szept. hónapokat kivéve.) Ára 6 frt; a társulat tagjai tagdíj (5) frt. fejében kapják.

Archaeologiai Értesítő. Kiadja a m. tud. akadémia. Szerk. Hampel József. XXXI. (Uj foly. XVII.) 5-ször évenként, febr., ápr., jun., okt. és decz. 15-én. Ára 6 frt, a társulat tagjai 5 frt. tagsági díjban kapják.

Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. Szerk. Edvi Illés Aladár. XXIX. évf. Ára 10 frt.

Természettudományi Közlöny. Kiadja a magyar természettudományi társulat. Szily Kálmán közreműködésével szerkesztik: Entz Géza és Paszlavszky József. XXIX. évf. Havonk. Ára nem tagok részére a Pótfüzetekkel együtt 6 frt.

Földtani Közlöny. Kiadja a magyar-honi földtani társulat. Szerk. dr. Staub Móricz és dr. Zimányi Károly titkárok. XXVII. évf. Havi füzetekben. Ára 5 frt. A társulati tagok tagsági díjukban kapják.

Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. XXVI. évf. Minden hó 15-én. Ára 5 frt.

Magyar Statistikai Évkönyv. Szerk. és kiadja az Országos magyar kir. statistikai hivatal. XXVI. évf. Havonként. Ára 6 frt.

Budapesti Szemle. A m. t. Akadémia megbízásából szerk. Gyulai Pál; kiadja a Franklin-Társulat. XXV. évf. 10 ívnyi havi füzetekben. Ára 12 frt.

Földrajzi Közlemények. Kiadja a magyar földrajzi társaság. Szerk. Berecz Antal. XXV. évf. Évenként 10 füzetben. Ára 5 frt. Társulati tagok tagsági díjuk fejében kapják.

Budapest Főváros Statisztikai havi füzetei. Kiadja a fővárosi stat. hivatal. Szerk. Kőrösi József igazgató. XXIV. évf. Ára 4 frt.

A Ludovica Akadémia Közlönye. Szerk. és kiadja a m. k. honvédségi Ludovica Akadémia tanári kara. XXIV. évf. Havi füzetekben. Ára 4 frt.

Első magyar-német »Vasuti és Gőzhajózási Kalauz«. Kiadó Goritschnigg Albert. XXIV. évf. Havi füzetekben. Ára 4 frt.

Magyar Igazságügy. Szerk. dr. Tarnai János; kiadja Singer és Wolfner. XXIV. évf. Havi füzetekben. Ára 12 frt.

Izr. Tanügyi Értesítő. Szerk. Barna Jónás; kiadja az »Orsz. magy. izr. tanító-egyesület«. XXII. évf. Havonként egyszer. Ára nem tagoknak 2 frt.

Kelet. Magyarország symbolikus nagy pábholyának közlönye. XXI. évf. Havonként.

Magyar Könyvszemle. Szerk. dr. Schönherr Gyula; közrebocsátja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára. XXII. évf. (Új sor. V. évf.) Megjelen negyedévenként. Ára 3 frt.

Polgári Iskola. A polg. isk. tan-egyesület közlönye. Szerk. dr. Gööz József. XXII. évf. Aug. és szept. hónapokat kivéve havonként egyszer. Ára 2 frt. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Egyetemes Philológiai Közlöny. Heinrich Gusztáv, P. Thewrewk Emil közreműködésével szerk. Némethy Géza és Petz Gedeon. XXII. évf. A szüneteket kivéve, minden hónap elsején. Ára 6 frt.

Magyar Méh. Szerk. Binder Iván; kiadó-tulajd. a magyar méhészek egyesülete. XXI. évf. Havonként. Tagoknak ingyen, nem tagoknak 2 frt.

Természettudományi Füzetek. Szerkeszti Mocsáry Sándor; kiadja a magyar nemzeti múzeum. XXI. évf. Megjelen negyedévenként. Ára 3 frt.

Közgazdasági Szemle. Szerk. dr. Jekelfalussy József a m. tud. akadémia megbízásából. XX. évf. Havonként. Ára 8 frt.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Kiadja a magyar történelmi társulat közvetítése mellett a m. tud. akadémia történelmi bizottsága. Szerk. Szilágyi Sándor. XX. évf. Ára a történelmi társulat tagjainak 2 frt 80 kr.; bolti ára 5 frt 20 kr.

Havi Közlemények. Révai-testvérek ódon munkák tárából. Szerk. Révai Leo. XVIII. évf. Havonként.

Nemzeti Nénevelés. Szerk. Sebestyenné Stetina Ilona; kiadja a VI. ker. állami tanítónő-képző intézet tanári testülete. Évenként 10 füzet. XVIII. évfolyam. Ára 2 frt.

Telekkönyvi Szaklap. Szerk. Tihanyi Ferencz; laptulajd. a telekkönyvvezetők országos egyesülete. XVIII. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Tüzoltó-Közlöny. Főszerk. Bárány N. Ernő; szerk. Kálmán Géza; kiadó és tulajd. a budapesti önkéntes tűzoltó-testület. XVIII. évf. Havonként. Ára 2 frt 40 kr.

Gyümölcsészeti és Konyha-Kerétszeti Füzetek. Kiadja az országos magyar gazdasági egyesületet. Szerk. Baranyay István. XVIII. évf. Havi füzetekben. Ára 4 frt.

Magyar Ipar. Az országos iparegyesület közlönye. Szerk. Gelléri Mór. XVIII. évf. Havonként. Ára nem tagoknak 4 frt.

Körlevél. A budapesti kereskedő ifjak társulata közlönye. Szerk. Jancsár József és Balla Károly. XVII. évf. Havonként

egyszer. Ára 1 frt. társulati tagoknak ingyen jár.

La Toilette. A férfiszabók szaklapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Krausz Adolf. XVI. évf. Havonként egyszer magyar és német szöveggel. Ára 3 frt.

Havi Füzetek. Szerk. Dvorzsák János. XVI. évf. Ára 4 frt.

Utmutató. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrend-könyve. Kiadja a »Vasuti és Közlekedési Közlöny« szerkesztősége. XVI. évf. Évenként 8—10-szer, rendszeren a hó első napjaiban. Ára 5 frt.

Halászlati Lapok. Kiadja az orsz. halászegyesület. XVI. évf. Két havonként. Ára 3 frt. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Jó Pásztor. (Pozsony.) Egyházszoneklati folyóirat. Szerk. és kiadja T. Pelikán Krizsó. XV. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő. Szerk. König Gyula; kiadja a magyar tudom. akadémiá. XV. évf. Havi füzetekben. Ára 5 frt.

Találmányok Leírása. Szerk. Frecskay János; kiadja a keresk. m. kir. miniszterium. XIV. évf.

Felső Nép- és Polgáriskolai Közöny. Szerk. dr. Kovács János; kiadja a Felső nép- és polgáriskolai tanítók és tanítónők orsz. egyesülete. XIV. évf. Megjelen havonként. Ára 3 frt.

Magyar Szalon. (Otthon.) Szerk. Hevesi József és Kálnoki Izidor. XIII. évf. Minden hó 1-én. Ára 10 frt.

Tornaügy. Szerkeszti Kovács Rezső, Maurer János és Szaffka Manó; kiadja a magyarországi tornatanítók egylete. XIV. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Turul. A magyar heraldikai és genealogiai társaság közlönye. Szerk. Fejérfataky László és Schönherr Gyula. XV. évf. Évnyegyedekint. A társulat tagjai tagsági díj (5 frt) fejében kapják.

Magyar-Zsidó Szemle. Szerkeszti dr. Blau Lajos. XIV. évf. Évnyegyedekint. Ára 6 frt.

Nógrádmegyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (B.-Gyarmat.) Szerk. Fáy Árpád. XIV. évf. Megjelenik az igazgató választmányi ülést követően minden második hóban. A gazdasági egyesület tagjai ingyen kapják.

MagyarJogászegyletiÉrtekezések. Szerk. dr. Fayer László; kiadja a magyar jogászegylet. XIII. évf. Évenként 8—10

füzet. A tagok (5 frt) tagilletményképen kapják.

Művészi Ipar. Az orsz. magyar iparművészeti múzeum és a m. iparművészeti társulat közlönye. Szerk. Pasteiner Gyula és Radács Jenő. XII. évf. Negyedévenként. Ára 5 frt.

MagyarTörténetiÉletrajzok. Szerk. Szilágyi Sándor; kiadja a magyar történelmi társulat. XIII. évf. Évenként 5 füzet. Ára 8 frt.

Bölcseleti Folyóirat. Szerk. dr. Kiss János. XII. évf. Évnyegyedekint. Ára 5 frt.

Külföldi Egyházi Szónoklatok. Szerk. és kiadja König Gusztáv. XII. évf. Évnyegyedekint. Ára 2 frt 80 kr.

Kertészeti Lapok. Az orsz. magyar kertészeti egyesület havi közlönye. Szerk. zsegrai Sigray Ferencz. XII. évf. Ára 5 frt.

Egyetemes Regénytár. Kiadják Singer és Wolfner. XI. évf. Évenként 18 kötet. Ára 9 frt.

Gyakorlati Kereskedelmi Tudományok. Szerk. és kiadja Zachár Gyula. XII. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Katholikus Hitoktatás. Szerkeszti Bognár Ádám. XII. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Magyar Tanítóképző. Szerk. Nagy László; kiadja Singer és Wolfner. Havonként. XII. évf. Ára 4 frt

Az Osztrák-Magyar Monarchia Irásban és Képben. Előbb Rudolf trónörökös főherceg ö császári és királyi Fensége kezdeményezéséből és közreműködésével, most Stefánia özvegy trónörökösné főhercegnő Ö császári és királyi fensége védnöksége alatt. A m. kir. államnyomda kiadása. XII. évf. Havonként kétszer. Ára 7 frt 20 kr.

Keresztyén Népbarát. A Missio- és Gusztáv Adolf-egylet közlönye. Kiadó Hornyánszky Viktor. XII. évf. Minden hóban egyszer. Ára 40 kr.

Apollo. Kargyűjtemény. Szerk. Erkel Sándor és Goll János. XI. évf. Évnyegyedekint. Ára 2 frt 50 kr.

Képes Folyóirat. A »Vasárnapi Ujság« füzetekben. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat. XI. évf. Havonként kétszer. Ára 7 frt 20 kr.

Katholikus Szemle. Szerk. dr. Mihályfi Akos; kiadja a Szent-István-társulat. XI. évf. Megjelen évenként ötször. Ára nem tagoknak 5 frt.

Egészség. Szerk. Csapodi István, Frank

Ödön és Rigler Gusztáv; kiadja az orsz. közegészségi egyesület. XI. évf. Kéthavonként. Az egyesület tagjai tagdíj (3 frt) fejében kapják.

Havi Szónok. Szerk. és kiadó-tulajdonos Ribényi Antal. Megjelen havi füzetekben. XI. évf. Ára 3 frt.

Szabó-Iparosok Közlönye. Szerk. és kiadja Csontos Imre. XI. évf. Havonként. Ára 2 frt 40 kr.

Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz. Szerk. Szily Kálmán közreműködésével; Entz Géza, Lengyel Béla és Paszlavszky József; kiadja a m. k. természettud. társulat. XI. évf. Évnyegyedeként. Ára a Közlönyvel együtt 6 frt.

Látogatók Lapja. Szerk. dr. Zsengeri Samu X. évf. Havonként magyar, német és francia szöveggel. Ára 6 frt. (Ezelőtt »Budapesti Látogatók Lapja.«)

Családi Regénytár. Szerk. Ribényi Antal. X. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Magyar Nyomdászati. Szerkeszti és kiadja Pusztai Ferencz. X. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Hadtörténelmi Közlemények. Szerkeszti Rónai Horváth Jenő; kiadja a m. tud. akadémia. X. évf. Évenként ötször. Ára 4 frt.

Szent-László-Társulati Értesítő. Szerk. és kiadja az igazgatóság. X. évf. Évenként legalább kétszer. Társulati tagok ingyen kapják.

Szt-Lukácsfürdő. Szerk. és kiadja a Szt-Lukácsfürdő igazgatósága. Fürdőorvos: dr. Doctor Frigyes. X. évf. Minden évben május 1. és nov. 1-én.

Budapesti Gyorsiró. Szerk. Balogh János. IX. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Magyar Tisztviselők Országos Egyesületének Értesítője. Szerk. Janikovich István, egyleti titkár. IX. évf. Negyedévenként. A tagok ingyen kapják.

Erzsébetvárosi Casinó Értesítője. Szerk. Kócsy Ferencz. IX. évf. Havonként. A kör tagjai ingyen kapják.

Könyvedvelők Lapja. Gerő és Kostyál antiquáriumának időszaki közlönye. IX. évf. Ingyen küldetik.

Turisták Lapja. Szerk. dr. Téry Ödön és Moussong Géza, kiadja a magyar turista egyesület. IX. évf. Havonként. Ára 2 frt. Tagok tagsági díj fejében kapják.

Protestáns Szemle. Szerk. Szóts Farkas. A magyar protestáns irodalmi társaság kiadványa. IX. évf. Évnyegyedeként. Ára 4 frt.

Graphica. Szerk. Szöllőssy Mihály; kiadják Pusztai és Perl. IX. évf. Ingyen küldetik.

A m. kir. Technologiai Iparmúzeum Közleményei. IX. évf. Időhöz nem kötött füzetekben.

Ethnographia. A magyarországi néprajzi társaság értesítője. Szerk. dr. Munkácsi Bernát. VIII. évf. Kéthavonként. A tagoknak 3 frt tagdíj fejében jár. Ára 3 frt.

Gyorsiró. Szerk. Vargay István; kiadja a bpesti VII. ker. áll. főgymn. «Stolzen-Fenyvessy gyorsiró-kör. VIII. évf. Havonként. Tagok ingyen kapják.

Hittudományi Folyóirat. Szerk. és kiadja dr. Kiss János. VII. évf. Évnyegyedeként. Ára 5 frt.

Népszerű Gyorsiró. Szerk. Nagy Sándor. VII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Szövetkezés. Társadalmi és közgazdasági folyóirat. Szerk. Bernát István. VII. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Szántóvetők Lapja. Szerk. Serfőző Géza. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun várm. gazd. egyes. közlönye. VII. évfolyam. Havonként. Ára 2 frt.

Grafikai Szemle. Szerk. Tanay József; főmunkatárs Firtinger Károly kiadó-tulajd. a «Könyvnyomdászok Szakköre». VII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Szilády Áron; kiadja a m. tud. akadémia. VII. évfolyam. Évnyegyedeként. Ára 5 frt.

Klinikai Füzetek. Szerk. dr. Donáth Gyula. VII. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Nemzetgazdasági Írók Tára, kiadja a m. tud. Akadémia nemzet. és statist. bizottsága. VII. évf. Három hetenként. 10 füzet ára 5 frt.

Az Állatok Öre. Szerk. dr. Szalkay Gyula; kiadja az országos állatvédő-egyesület. VI. évf. Negyedévenként. Ingyen küldetik.

Magyar Orvosi Archivum. Szerk. és kiadják dr. Bókai Árpád, dr. Klug Nándor és dr. Pertik Otto. VII. évf. Kéthavonként. Ára 10 frt.

Mathematikai és Fizikai Lapok. Szerk. Bartoniek Géza és Rados Gusztáv; kiadja a math. és fizikai társulat. VII. évf. Évenként 8 füzet. Ára 5 frt.

Czimbalom Családi Körben. Szerk. Allaga Géza; kiadó-tulajd. Schunda V. József. VII. évf. Havonként. Ára 6 frt.

Hivatalos Értesítője a Budapest-fővárosi sütők, cukrárszok és mézeskalá-

csosok ipartestületének. Szerk. Tétényi I. VII. évf. Ára 4 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Igazságügyi Közlöny. Kiadja a magyar királyi igazságügyministerium. VI. évf. Havonként.

Athenaeum. Szerk. Pauer Imre; kiadja a M. Tud. Akadémia. VI. évf. Évnyegyedeként. Ára 5 ft.

Építészeti Szemle. Szerk. Bobula János. VI. évf. Havonként. Ára 8 ft.

Kataszteri Közlöny. Szerk. Dobrovics Viktor; kiadó Spinner György. VI. évf. Havonként. Ára 4 ft.

Szent Család Kis Követe. Szerk. Szemenyei és Mészáros Kálmán. VI. évf. Ára 72 kr.

Haladás. Mezőgazdasági és kereskedelmi Értesítő. Szerk. Királyfalvai Gerhart György; kiadó-tulajd. Szávost Emil. VI. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Magyar Paedagogio. A »Magyar paedagogiai társaság« folyóirata. Szerk. Négyses László. VI. évf. Havonként (a nagy szünet kivételével.) Ára 5 ft.

Mozdonyvezetők Lapja. Szerkeszti Veres László; kiadó-tulajd. a »Mozdonyvezetők Lapja« alapítói. VI. évfolyam. Ára 2 ft.

Odontoskop. Magyar fogászati folyóirat. Szerk. és tulajd. dr. Iszlai József. VI. évf. Kéthavonként. Ára 2 ft.

Tőzsdei Értesítő. Szerkesztő dr. Félégyházi Ágost. VI. évfolyam. Havonként. Ára 3 ft.

Siketnémák Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Oros Kálmán. V. évf. Havonként. Ára 2 ft.

Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei. Kiadja az ezredéves országos kiállítás igazgatósága. V. évf. Havonként. Hivatalból küldetik.

Jogi Tanácsadó. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Istóczy Győző. V. évf. Havonként. Ára 1 ft.

Katholikus Egyházi Zeneközlöny. Szerk. Kutschera József, Erney József és Langer Viktor. V. évf. Havonként. Ára 1 ft 60 kr.

Kereskedelmi Szakoktatás. Szerk. dr. Schack Béla. V. évf. Havonként. Ára 4 ft.

Magyar turista egyesület budapesti osztályának Értesítője. Szerk. dr. Marinovics Imre. V. évf. Havonként. Tagok kapják.

Méhészet. Szerk. és kiadó-tulajdonos

Károlyi Gyula. V. évfolyam. Havonként. Ára 2 ft.

Orvos-Irodalmi Közlöny. Szerk. dr. Purjesz Ignác; kiadja Franke Pál könyvkereskedése. V. évtoly. Kéthavonként. Ára 1 ft.

Szülésznők Lapja. Szerk. dr. Breitenfeld Ferenc; kiadó-tulajd. dr. Temesváry Rezső. V. évf. Ára 2 ft.

Telekkönyvi Szakközlöny. Szerk. Osváth Imre. V. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 ft.

Aquila. A magyar madártan központi folyóirata. Szerk. Herman Otto. IV. évf. Évnyegyedeként. Ára 3 ft.

Középiskolai Matematikai Lapok. Szerk. és kiadja Rátz László. IV. Havonként. Ára 4 ft.

Stenographia. Gyorsírók Lapja. Szerk. Vargay István; kiadja a »Stolze-Fenyvessy« női gyorsíró-kör. IV. évf. Havonként. Ára 1 ft 50 kr.

Bába-Kalauz. Szerk. dr. Dirner Gusztáv. IV. évf. Havonként. Ára 2 ft.

Balneologiai Értesítő. Szerk. dr. Preysz Kornél. IV. évf. Havonként. Ára 2 ft 50 kr.

A Gólya. Szerk. és kiadja Storch Emil. IV. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Hajnal. Belmissiói folyóirat. Szerk. és kiadja dr. Szabó Aladár. IV. évf. Évenként 10 füzet. Ára 1 ft.

A Magyar Turista-Egyesület Tanítói Osztályának Közleményei. Szerk. Moussong Géza. IV. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

A budapesti Polgári Lövészegyesület Hivatalos Értesítője. Szerk. Lakner János. IV. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Gyermekdivat. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. IV. évf. Havonként. Ára 2 ft.

Irodalmi Fecske. Kiadja Singer és Wolfner. IV. évf. Havonként.

Katholikus Egyházi Zeneközlöny. Szerk. Kutschera József. III. évf. Havonként. Ára 1 ft 60 kr.

Krisztus az én életem. Egyházi beszédek. Szerk. Zábrák Dénes. IV. évf. Havonként. Ára 4 ft 50 kr.

Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. Szerk. Paikert Alajos és Tagányi Károly; kiadja az országos magyar gazdasági egyesület. IV. évf. Évenként 10 füzet. Ára 2 ft.

Nemzeti Társadalom. Szerk. és kiadó-tulajd. Erdődy Károly. IV. évf. Havonként. Ára 40 kr.

Pénz és Föld. Szerk. Gurré Ferencz. IV. évf. Havonként. Ára 6 frt.

Természetszerű Gyógyeljárás. Szerkeszti Vaisz Lajos. IV. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Magyar Szabadalmi Hírlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kalmár J. IV. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Folyóirat a perenkivüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára. Szerk. dr. Charmant Oszkár. III. évf. Havonként. Ára 5 frt.

Iparosok Olvasó Tára. Szerk. Mártonfy Márton és Szerényi József. III. évf. Évenként 10—12 szám. Ára 3 frt.

Gyógyszerészi Híradó. Szerk. kiadó-tulajd. Moder Dezső. III. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Homeopathia. Főszerk. dr. Bakody Tivadar; fel. szerk. dr. Balogh Tihamér; kiadó Hazslinszky Károly. III. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Magyar Asztalosok és Kárpitosok Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Marossi Sándor. III. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Magyar Chemiai Folyóirat. Kiadja a k. m. természettud. társulat chemiai szakosztálya. Szerk. Illosvay Lajos és Molnár Nándor. III. évf. Havonként. Ára 5 frt.

Nemzeti Szalon. Magyar képzőművészek és műpártolók hivatalos értesítője. Szerk. Palmer Kálmán. III. évf. Kéthavonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Örömhír. Szerk. Kováts Lajos és Hetvényi Lajos. III. évf. Jun. jul. és aug. kivételével minden hó végén. Egyes szám 1 kr.

Patyolat. Fehérnemű Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. III. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Gyógyszerészi Híradó. Szerk. és kiadó-tulajd. Moder Dénes. III. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Az Igazság Tanuja. A magyar baptisták közlönye. Szerk. és kiadó Meyer H. III. évf. Havonként. Ára 90 kr. (Mult évben. »Igazság Barátja« volt a címe.)

Magyar Építők Lapja. Szerk. Komor Marcell; kiadó-tulajd. Várnai F. III. évf. Havonként. Ára 6 frt.

M. A. C. A magyar athletikai club hivatalos Értesítője. Szerk. Dobák Emil. III. évf. Havonk. A tagok ingyen kapják.

Utmutató. Havi folyóirat a vasárnapi iskola és család számára. Szerk. és kiadó Meyer Henrik. III. évf. Ára 80 kr.

Értesítő. A fatermelő és kereskedő hivatalnokok országos egyesületének hivatalos Közlönye. Szerk. Heidelberg Ödön. II. évf.

Franklin-Társulat Irodalmi Értesítője. Szerk. Tóth Béla. II. évf. Negyedévenként. Ingyen.

Képes Divat Értesítő. Szerk. Boros I.; kiadják: Boros testvérek. II. évf. Időszakonként. Ingyen.

Kneip Lap. Az országos magyar Kneip-egyesület hivatalos Közlönye. Szerk. Árvay-Nagy Kálmán; kiadó és laptulajdonos: Orsz. Magyar Kneipp-Egyesület. II. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Közlemények az összehasonlító élet és kórtan köréből. Szerk. dr. Hutyra Ferencz. dr. Rátz István, dr. Tangl Ferencz kiadja a magyar országos állatorvos-egyesület. II. évf. Időhöz nem kötve. Ára 4 frt.

Népakarat, a magyarországi szocialdemokrata párt közlönye. Szerk. Galambos Sándor. II. évf. Negyedévenként. Ára 2 frt 40 kr.

Népjog. A magyarországi szocialdemokratapárt közlönye. Szerk. Schwarz József. II. évf. Havonként. Ára 2 frt 40 kr. (Előbb Népjölét és Népszabadság cz.)

Üzleti Élet. Szerk. és kiadó-tulajd. Osinger János. II. évf. Évnegyedévenként. Ára 2 frt.

Egészségőr, a »Zion« jótékonyági egylet népszerű közlönye. II. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Jeleseink, Szerk. Anonymus. II. évf. Havonként. Ára 12 frt.

Keresztyén Híradó. Szerk. Szabó Aladár. Havonként. Ára 50 kr.

Magyar Gazdák Szemléje. Szerk. Bernát István. II. évf. Havonk. Ára 6 frt.

Magyarországi Szabók Szaklapja. Szerk. Vágó Zoltán; kiadó a szerkesztő bizottság. II. évf. Havonként. Ára 1 frt 20 kr.

Munkás-Családház. Az ált. munkáscsaládház építő-egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Antal Péter; kiadó-tulajd. Nikelszky Lajos. II. évf. Havonk. Ára 1 frt.

Orvosi Szakvélemények. Szerk. és laptulajd. dr. Lőrinczy Ferencz. II. évf. Havonként. Ára 10 frt.

Örömhír nagyok és kicsinyek számára. Szerk. Kováts Lajos és Biberauer Rikard. II. évf. Havonk. (jun. jul. és aug. hónapokat kivéve). Ára 18 kr.

Állategészség. Folyóirat állategészségügyi ismeretek terjesztésére. Szerk. dr. Rátz István; kiadja Hazsinszky Károly gyógyszerész. I. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Budai Könyvtár Közlönye. Szerk. Jurányi Győző; kiadja a budai könyvtár-egyesület. I. évf. Évnegyedenként. Ára 50 kr.

A Budapesti Ács-segédék Időszaki Értesítője. Szerk. Schafranek István. I. évf. Megjelenik a szükséghez mérten magyar és német szöveggel. Egyes szám ára 1 kr.

Első Magyar Kalapos Ujság. Szerk. Kiss Zsigmond; kiadja: Fáy Antal és társa. I. évf. Havonként. Ingyen.

Elvi Határozatok Gyűjteménye. Hivatalos használatra kiadja a székes főváros tanácsa. I. évf. Meg nem határozott időközökben.

Gyorsírási Olvasmányok. (középiskolai dolgozatok.) Szerk. és kiadja Zvarinyi Lajos. I. évf. Ára 1 frt 20 kr.

Hírlapolvasók Értesítője. Szerk. Székely Viktor. I. évf. Havonként. Ingyen.

Az Időjárás. Népszerű meteorológiai havi folyóirat. Szerk. és kiadja Héjas Endre. I. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Igazság. (Sopron.) Politikai havilap. Szerk. és kiadja Zsombor Géza. I. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Irodalmi Tájékoztató. Szerk. és kiadja Róna Béla. I. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Katholikus Paedagogia. Szerk. és kiadja Gyürhy Ödön. I. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Krónikás. Szerk. Kabos Ede. I. évf. Havonként. Ára 6 frt.

Lakás Közvetítő. Szerk. és kiadó-tulajd. Gelb József. I. évf. Havonként. Ára 1 frt. 50 kr.

Lakatosok Lapja. Szerk.-tulajd. Pap Tamás. I. évf. Havonként. Ára 5 frt.

Le a Szabadkőművesekkel! Szerk. Dr. Csapó. I. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Magyar Fényképészek Lapja. Szerk. Löwinger Mór. I. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Magyar Fogászati Szemle. Szerk. és kiadja dr. Bauer Samu. I. évf. Hetenként. Ára 3 frt.

Magyarországi Kéményseprők Lapja. Szerk. és kiadja. Dobsa László. I. évf. Havonként. Ára 4 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Iparművészet. Szerk. Fittler Kamill. Kéthavonként. I. évf. Ára 5 frt.

Az Ostor. Munkás éleztlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kalmár Henrik. I. évf. Havonként. Ára 1 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Otthonunk. Az »Otthon« írók és hírlapírók köre hivatalos értesítője. Szerk. Sajó Aladár titkár. I. évf. Havonként. Tagok ingyen kapják.

Vasárnapi tanító. Szerk. Balogh Lajos. I. évf. Havonként. Ára 1 frt. 20 kr.

Villamos Szikrák. Munkás éleztlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Schafranek István. I. évf. Havonként. Ára 2 frt 40 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Iparoktatás. Szerk. Sztéryi József. Havonként. I. évf. Ára 4 frt.

Polgári Iskolai Közlöny. Az országos polgári iskolai egyesület folyóirata. Szerk. Volenszky Gyula. I. évf. Havonként. Ára 4 frt. Az egyesület tagjai tagsági díjuk fejében kapják.)

Reménységünk. (Vác.) Az oltári szentség-imádás és Mária tisztelet. Szerk. Varga Mihály. I. évf. Ára 80 kr.

Statisztikai Havi Közlemények. Szerk. és kiadja az országos m. kir. statisztikai hivatal. I. évf. Ára 12 frt.

VIDÉKEN.

Jézus Szentséges Szívének Hírnöke. (Kalocsa.) Szerk.-kiadó Tóth Mike. XXXI. évf. Havonként. Ára 1 frt 50 kr.

Erdélyi Gazda. (Kolozsvár.) Azerdélyi gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerkeszti Tokaji László. XXIX. évf. Havonk. Egyleti tagoknak ingyen küldetik.

Keresztény Magvető. (Kolozsvár.) Szerkesztik és kiadják Péterfi Dénes és Kovács János. XXVII. évf. Kéthavi füzetekben. Ára 2 frt 40 kr.

Közlöny. (Debreczen.) A debreczeni hittanszaki társulat köréből. XXVII. évf. Szerk. Kuthy Zsolt és Bagaméry Károly. Évenként 8 szám. Ára 1 frt 50 kr.

Soproni Gyorsíró. (Sopron.) Szerk. Magyar József; kiadja az evang. lyeumi gyorsírókör. XXIII. évf. Évenként 10 szám. Ára 1 frt.

Történelmi és Régészeti Értesítő. (Temesvár.) A délmagyarországi történelmi és régészeti társulat közlönye. Szerk. Patzner István főtítkár. XXIII. évf. Évnyedves füzetekben. A társulat tagjai ingyen kapják. Nem tagoknak 4 frt.

Gazdasági Néplap. (Pécs.) A baranyamegyei gazd. egyesület hiv. közlönye. Szerk. Liebbald Béni. XXIII. évf. Minden hó 1. napján. Ára nem tagoknak 1 frt.

Orvos-Természettudományi Értesítő. (Kolozsvár.) Kiadja a kolozsvári orvos-természettudományi társulat. Szerkesztő bizottság: Apáthi I., Farkas Gy., Szabó D. XXII. évf. Havonként.

Isten Igéje szent beszédekben. (Esztergom.) Szerk. dr. Halmos Ignác; kiadja Buzárovics Gusztáv. XXII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Magyar Növényzeti Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadja . . . XXI. évf. Havonként. Ára 3 frt

Havi Közlöny. Az elméleti és gyakorlati lelképásztárság köréből. (Temesvár.) Szerk. kiadó Tokody Ödön és Patzner István. XX. évf. Havonként. Ára 4 forint.

Tanügyi Értesítő. (Győr.) Szerk. Ujlaky Géza; kiadja a győrvidéki tanító-egylet. XX. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Protestáns Pap. (Kölcse.) Szerk. és kiadják Lágler Sándor és Kálmán Dezső. XVIII. évf. Havi füzetekben. Nyom. Kecskeméten. Ára 4 frt.

Egyesületi Értesítő. (Szombathely.) A vas megyei gazd. egyesület megbízásából. Szerk. Rösler Károly. XVIII. évf. Havonként. Ára nem tagoknak 1 frt.

Gondolat. (Pozsony.) Theologiai és philosophiai folyóirat. Szerk. Dingha Sándor; kiadja a magyarhoni ág. hitv. ev. theol. ifjuság. XVIII. évf. Minden hó végén. Ára 2 frt.

A Kath. Hitterjesztés Lapja. (Nagyvárad.) Képes folyóirat. Szerk. és kiadó Nogely István XVII. évf. 10 füzet évenként. Ára 3 frt.

A Veszprémmegei Gazdasági egyesület Értesítője. (Veszprém.) Szerk. Nagy Iván. XVII. évf. Havonként. Az egyesület tagjai kapják.

Gyakorlati Bibliamagyarazatok. (Gyoma.) Szerk. Garzó Gyula; főmunkatársak Könyves Tóth Kálmán és Barakonyi Kristóf. XVI. évf. Minden két hónap. Ára 4 frt.

Vegyteni Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadja Fabinyi Rudolf. XVI. évf. Negyedévenként. Ára 4 frt.

A Zalamegyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) Szerk. Orosz Pál titkár. XVI. évf.

Nevelés. (M.-Sziget.) Szerk. Bökény

Dániel; kiadó-tulajdonosa »Máramarosi ált. tanító-egyesület.« XV. évf. Julius és augusztus hónapokat kivéve havonként egyszer. Ára 2 frt 50 kr.

Vasvármegyei Tanügy. (Szombathely.) A vas megyei ált. tanító-testület hivatalos lapja. Szerk. Vargha Lajos. XV. évf. Havonként. Ára nem tagoknak 1 frt.

Mezőgazdasági Szemle. (Magyar-Óvár.) Szerk. és kiadják Cserhádi Sándor és dr. Kossutány Tamás. XV. évf. Havonként. Ára 5 frt.

Erdélyi Múzeum. (Kolozsvár.) Az Erdélyi Múzeum-egylet kiadványa. Szerk. dr. Szádeczky Lajos. XIV. évf. Havonként. A helybeli tagok 3 frt, nem helybeliek 2 frt tagsági díj fejében kapják.

Pozsony megei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Pozsony.) Szerkeszti Földes Gyula. XIV. évf. Minden két hónap. Tagok tagsági díjban kapják.

Tanodai Közlöny. (Veszprém.) Szerk. Nagy Lajos; kiadó-tulajdonos: »A Somlyóvidéki evang. Tanító-egylet.« XIV. évf. Évenként 4–6 szám. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Gyámintézet. (Lovászpátona.) A magyarhoni egyetemes evang. gyámintézet közlönye. Szerk. Bognár Endre. XIV. évf. Évenként háromszor. Ingyen küldetik.

Achilles. (Szabadka.) Testgyakorlati versenylap. Szerk. és kiadja az »Achilles sport-egyesület.« XIII. évf. Nincs időhöz kötve. Ára 4 frt.

Beregmegyei Tanügy. (Beregszász.) Szerk. Baudrexler István; kiadja a »Beregmegyei általános tanító-egyesület« XIII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Gazdasági Értesítő. (Szolnok.) Szerkeszti Kovács Albert; kiadja a jász-nagykún-szolnokmegei gazdasági egylet. XIII. évf. Ára 3 frt.

Gazdasági Értesítő. (Csik-Szereda.) Szerk. T. Nagy Imre. XIII. évf. Havonként. A csikmegei gazd. egyesület tagjai ingyen kapják.

A Hevesmegei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Gyöngyös.) Szerk. Csomor Kálmán; kiadó-tulajd. a hevesmegei gazdasági egyesület. XIII. évf. Havonként. Ára 1 frt. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

A Legszentebb Rózsafűzér Királynéja. (Szombathely.) Kiadó-tulajd. a szent Domonkos-rend zárdája. XIII. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Népnevelési Közlöny. (Nagy-Várad.)

A biharmegyei népnevelési egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Winkler Lajos. XIII. évf. A nagy szünetét kivéve, havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Sárospataki Ifjúsági Közlöny. (Sárospaták.) Szerk. Bertók Béla, Rohoska József és Janka Károly. XIII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Értesítője. (Zombor.) Szerk. Grosschmid Gábor. XIII. évf. Negyedévenként. A társulati tagok ingyen kapják.

Méhészeti Közlöny. (Kolozsvár.) Szerk. ideigl. fel. Bodor László; kiadja az Erdélyrészi méhész-egylet. XIII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Szűz Mária Virágos Kertje. (Kaloosa.) Szerk. Tóth Mike. XII. évf. Havi füzetekben. Ára 1 frt.

Concordia. (Pozsony.) Szerk. Mihálovics József; kiadja a »Concordia« Gabelsberger gyorsíró-egylet. XI. évf. Havonként. Ára 1 frt 20 kr.

Gazdasági Értesítő. (Zombor.) Szerk. Rombay Dezső. XI. évf. Havonként egyszer. Az egyesület tagjai ingyen kapják. Ára 2 forint.

Borromaeus. (Győr.) Katholikus hitazonoklati folyóirat. Szerk. és kiadja Nagy Antal. XI. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Görög szert. kath. Hitzszónok. (Üngvár.) Szerk. Melles Emil. XI. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Magyar Sion. Egyházirodalmi folyóirat. (Esztergom.) Fel. szerk. dr. Kereszty Viktor, dr. Prohászka Ottokár és dr. Walter Gyula. (Kezdetől XXXV.) Uj f. XI. évf. Havi füzetekben. Ára 6 frt.

Armenia. (Szamosujvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szongott Kristóf. XI. évf. Havi füzetekben. Ára 4 frt.

A Békésmegyei Gazdasági Egylet Értesítője. (Békés-Csaba.) Szerk. Zsilinszky Endre. XI. évf. Évenként 4—6 szám. Társulati tagok ingyen kapják.

Nevelés. (Losonc.) Szerk. Ember János és Hittre Ferencz; fel. szerk. Peres Endre. XI. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Rózsa-Ujság. (Pécs-Szabolcs.) Szerk. és kiadja dr. Kaufmann Ernő. XI. évf. Havonként. Ára 2 frt.

A Torontálmegyei Gazdasági Egylet Értesítője. (Nagy-Kikinda.) Szerk. Marton Andor. XI. évf. Évenként hatszor. Ára egyleti tagoknak 1 frt, nem tagoknak 2 frt.

Unitárius Közlöny. (Kolozsvár.) Szerkeszti Boros György; kiadja a »Dávid Ferencz« egylet. X. évfolyam. Havonként. Ára 1 frt 20 kr.

Egyleti Értesítő. (Deés.) A szolnoki-doboka-megyei gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerk. Szemmáry József. X. évf. Havonként. Egyleti tagok ingyen kapják.

Egyleti Értesítő. (Nagy-Kanizsa.) Hivatalos Tanügyi közlönye a »Veszpréme egyházm. r. k. tanító-egyesület keszthelyi és sümegi kerületeinek.« Szerk. Pozsogár Gyula. X. évf. Évenként legfőbb kétszer. Egyleti tagok ingyen kapják.

Erdélyi Gazdasági Egylet Könyvkiadó Vállalata (Kolozsvár.) Szerk. dr. Szentkirályi Ákos. X. évf. Évnegyedévenként. Ára 1 frt 20 kr.

A Győri Pinczér-Egylet Havi Értesítője. (Győr.) Szerk. Bauer Mihály és Zombor László; kiadja a »Győri Pinczér-egylet.« X. évf. Havonként. Egyleti tagok ingyen kapják.

Kalauz az emberbaráti oktatás és nevelés terén. (Pécs.) Szerk. és kiadó Scherer István. X. évf. Havonként. Ára 2 frt. 50 kr. (Mult évben Budapesten jelent meg.)

Magyarországi Papi Imaegyesület Értesítője. (Győr.) Szerk. Hahnekamp György. X. évf. Évnegyedévenként. Ára 1 frt.

Néptanító. (Arany-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. Brunczlik Imre. X. évf. Ára 1 frt.

Petőfi-Múzeum. (Kolozsvár.) Kiadják: dr. Csernátóni Gyula, dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József. X. évf. Minden két hóban. Ára 2 frt 50 kr.

Bírósági Végrehajtók Közlönye. (Komárom.) Szerk. és kiadó Somlyói V. Ignác. X. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Evangelikus Népiskola. (Sopron.) Szerk. és kiadó Papp József; fel. szerk.: Sinkó Endre. IX. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Katholikus Hitvédelmi Folyóirat. (Pozsony.) Szerk. T. Pelikán Krizsó és Keményfy K. Dániel; alapító-tulajd. Lepsényi Miklós. IX. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Hitzszónoklati Folyóirat. (Szeged.) Szerk. és kiadja Urbán Juvenális. VIII. évf. vonként. Ára 4 frt.

Hitvédelmi Füzetek. (Arad.) Szerk. és kiadja Makra Imre. VIII. évf. Évenként hat füzet. Ára 6 frt.

Gyorsírók Lapja. (Nagy-Várad.) Szerkesztő Tóth Ferencz. VIII. évf. Havonként. Ára 1 frt 50 kr.

Iskola. (Szatmár.) Szerk. Bodnár Gáspár. VII. évf. Havonként. Ára 2 frt.

A »Tolnamegyei gazdasági egyesület» Értesítője. (Szegzárd.) Szerk. Molnár József. VII. évf. Kéthavonként. A társulat tagjai ingyen kapják. Ára 1 frt 20 kr.

Fiatalság Barátja. (Kolozsvár.) Szerk. Nagy Lajos és Boros György. VI. évf. Évnegyedenként. Ára 1 frt.

Erdély. (Kolozsvár.) Az Erdélyrészi Kárpátgyesület értesítője. Szerk. Radnóti Dezső. VI. évf. Havonként. Ára 3 frt.

A Szőlőben. (Gyöngyös.) Szerk. és kiadó-tulajd. Csomor Kálmán. VI. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Időjárás. (Ó-Széplak.) Szerk. br. Friesenhof Gergely és Wollovich János; kiadja a nyitárvölgyi agrarmeteorológiai observatorium. V. évfolyam. Havonként. Ára 4 frt.

Kertgazdasági Lapok. (Kolozsvár.) Az Erdélyrészi Kertész-egyesület havi közlönye. Szerk. dr. Nagy Mór. V. évf. Ára 2 frt 40 kr.

Csendlaki Gazdaság. Általános Ajánlati Lapja. (Csendlak.) Tulajdonos: Csendlaki uradalom. IV. évf. Havonként. Ingyen.

E. M. K. E. (Kolozsvár.) Szerk. Sándor József. IV. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Irodalmi Közlöny. (Eger.) Szerk. és kiadó Babik József. IV. évf. Havonként. Ára 1 frt 60 kr.

Lelki Vigasz. (Temesvár.) Szerk. és kiadja Angyal János. IV. évf. Havonként. Ára 1 frt 20 kr.

Rovartani Lapok. Szerk. Abafi Aigner Lajos és Joblonowski József. IV. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Tanügyi Tanácsadó. (Deés.) Szerk. Kádár József; kiadja: A megyei tanító-testület. IV. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Kereskedők Lapja. (Temesvár.) Szerk. Tedeschi János. IV. évf. Havonként 2-szer. Ára 3 frt.

Keresztyén. (Nagy-Becserek.) Az első magyar misszió-társulat hivatalos lapja. Szerk. és kiadó Szalay József. IV. évf. Havonként. Ára 50 kr.

Táncztanítók Lapja. (Kecskemét.) Szerk. Róka Gyula; kiadó-tulajd. a Magyarországi táncztanítók egyesülete Budapesten. IV. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Vasvármegyei Tűzrendészeti Közlöny. (Szombathely.) Szerk. Barabás István; kiadja a vasvármegyei tűzoltó-szövetség. IV. évf.

Evangelikus Egyházi Szemle. (Békés-Csaba.) Szerk. és kiadó Szeberényi Lajos Zs. III. évf. Havonként. Ára 2 frt.

Adalékok. Zemplén vármegye történetéhez. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gyárfás Géza. III. évf. Havonként. Ára 2 frt 40 kr.

Allatok Védelme. (Kolozsvár.) A kolozsvári állatvédő-egyesület havi közlönye. Szerk. Széchy Károlyné Lorenz Josephine. III. évf. Ára 1 frt.

Magyar Kisdnednevelés és Népoktatás. (Eperjes.) Szerk. Láng Mihály. III. évf. Havonként. Ára 3 frt.

Népszerű Bölcsész. (Szarvas.) Szerk. és kiadja Nyiri Elek; III. évf. Ára 1 frt.

Tanügyi Értesítő. (Besztercze.) A Besztercze-Naszódvármegyei általános tanítóegyesület hivatalos közlönye. Szerk. Sebestyén József. III. évf. Évenként 10 sz.

Alföldi Kis Gazda. (Szeged.) Szerk. Bernátski János. II. évf. Ára 2 frt.

Gazdasági Értesítő. (Eperjes.) A »Sárosmegyei gazdasági egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Hreblay Emil. II. évf. Havonként. Ára 2 frt.

A hazában és távolban széttekintő méhézs. (Szeged.) Szerk. és kiadó-tul. Gallovecz István. II. évfolyam. Havonként. Ára 2 frt.

Hevesmegyei Tanügy. (Eger.) Szerk. Kolaeskovszky János; kiadó-tulajdonos a hevesmegyei általános tanító-egyesület. II. évf. Ára 2 frt.

Minerva. (Kassa.) A kassai irodalmi társaság folyóirata. Szerk. dr. Fényes Samu. I. évf. Időhöz nem kötve. A társaság tagjai tagsági díjukban kapják.

Munka Óre. (Arad.) Politikai havilap. Szerk. Schuster Ede; kiadó Muzslay Géza. II. évf. Havonként. Ára 1 frt. 20 kr.

Népoktatás. (Lugos.) Szerk. Keszler Károly. III. évf. Havonként (jul. és aug. kivételével.) Ára 4 frt.

Telekkönyv. (Szeged.) Szerk.-tulajd. Káplány Géza. II. évf. Havonként. Ára 4 frt.

Uj Világ. (Arad.) Politikai havilap. Szerk. Liptay István; kiadó: Stern Lipót. II. évf. Ára 1 frt 20 kr.

Védhímlőoltás. (Ó-Lásposbánya.) Szerk.-tulajd. dr. Intze Béla; kiadja az

ó-lápos bányai oltó-intézet. II. évf. Évnyegyedenként. Ára 1 frt 50 kr.

Gyufaujság. (Szeged.) Szerk. Brachfeld Vilmos. I. évf. Havonként. Ingyen.

A Katholikus Család. (Pápa.) Szerk. Lövény Alajos I. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Kereskedelmi és Ipari Érdekeink. (Marosvásárhely.) Közgazdasági havi folyóirat. Szerk. szenterzsébeti Szakáts Péter; kiadja Adi Árpád. I. évf. Ára 4 frt.

Magyar Egyház. (Csurgó.) Szerk. Begei Lajos; kiadó Vágó Gyula I. évf. Évenként 10 szám. Ára 1 frt.

Osztálysorsjáték. (Újpest.) Szerk. Márkus Sándor. I. évf. Havonként. Ára 1 frt.

Zsolna és Vidéke. (Zsolna.) Szerk. Dr. Mayer György; kiadó-tulajd. Áldori Manó. Havonként. I. évf. Ára 4 frt.

Osszesen 290.

XI. VEGYES MELLÉKLAPOK.

BUDAPESTEN.

Szemészet. Szerk. Schulek Vilmos tanár iskolája és

Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan. Szerk. Fodor József, tanár. Az »Orvosi Hétlap« mellékletei.

Honvédorvos. A »Gyógyászat« havi melléklete.

Curiai Határozatok. A »Jogtudományi Közlöny« melléklapja.

A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője. XXV. évf. Hetenként hatszor.

Világkrónika. A »Vasárnapi Ujság« s »Politikai Ujdonságok« s a »Képes Néplap« melléklapja. XXI. évf.

Új Budapest. A »Budapest« képes heti melléklete (Élczlap.) XIX. évf. Ára a főlap nélkül 3 frt.

Magyar Gyógyterem. Melléklet a »Közegészségügyi Kalauz«-hoz. XVIII. évf.

Hiteles Sorsolási Tudósító. A »Magyar Pénzügy« melléklapja. XVII. évf. Minden fontos húzás után.

Magyar Lloyd. A »Magyar Kereskedők Lapja« heti melléklete. XVII. évf.

A »Pénzügyi Közlöny.« melléklapja.

A »Budapest« Regénycarnoka. Heti melléklet. XV. évf.

Polgári Törvénykezés. A »Büntető Jog Tára« melléklapja. XIV. évf.

Szépirodalmi rész. Heti melléklet a »Magyar Állam«-hoz. XI. évf.

Jogesetek. XIII. évf. Melléklet a »Jog«-hoz és az »Ügyvédek Lapja«-hoz.

Budapesti Gyorsíró. A »Gyorsírásszati Lapok« melléklapja. IX. évf.

Hölgyek Lapja. A »Képes Családi Lapok« heti melléklete. IX. évf.

Magyar Czegek Tára. A »Magyar Pénzügy« és a »Magyar Kereskedők Lapja« rendes melléklete. VII. évf.

Pokrócz Adám Lapja. A »Vasut és Hajózás« havi melléklete. VII. évf.

Posta és Távirdai Közlemények. A »Posta és Távirda Rendeletek Tára« melléklapja. VI. évf.

Koszorú. A »Szabad Szó« vasárnapi melléklete. V. évf.

Mezőgazda. A »Magyar Néplap« heti melléklapja. IV. évf.

Gyermekápolás. A »Szülélnök Lapja« évnegyedes melléklapja. III. évf.

Regénytár. A »Vasárnap Ujság« heti melléklete. III. évf.

Nyilvántartás. A »Rendőri Lapok« melléklapja. II. évf. (Magyar és német szöveggel.)

VIDEKEN.

Gazdasági Értesítő. (Nyitra.) A »Nyitramegyei Közlöny« kéthavi melléklete. XIII. évf.

Hivatalos Melléklet a »Torontál« hoz. (Nagy-Beeskerek.) XII. évf. Hetenként egyszer.

Tolnamegyei Hölgyek Lapja. (Szekszárd.) A »Szekszárd Vidéke«-nek havi melléklapja. IX. évf.

Torontálmegyei Tanügy. (Nagy-Beeskerek.) A »Torontál« heti melléklete. VI. évf.

Hivatalos Közlemények. (Ungvár.) Az »Ung« melléklapja.

Karikás. (H.-M.-Vásárhely.) Melléklet a »Vásárhelyi Hírlap«-hoz. Szerk. és kiadó-tulajd. Vetro Lajos Endre. V. évf.

Bácskai Karcos. (Zombor.) A »Zombor és Vidéke« heti melléklete. IV. évf.

Tanügyi Értesítő. (Besztercze.) A Besztercze havi melléklete IV. évf.

A Kőpé. (Temesvár.) A »Délvidéki Ellenőr« heti melléklete. III. évf.

Sopronvármegye Hivatalos Közletételei. (Sopron.) A »Soproni Hírlap« melléklete.

A Szalontai Lapok szépirodalmi melléklete. III. évf. Hetenként.

Magyar-Román Szemle. (Kolozsv.)

Az »Ungaria« melléklete. Szerk. Moldován Gergely III. évf.

Jász-Nagykun-Szolnokvármegye Hivatalos Közleményei. (Szolnok.) III. évf. (A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok melléklete.)

Hüvelyk Matyi. (Szeged.) A »Szegedi Napló« vasárnapi melléklete.

Karvaly. (Csongrád.) A »Tiszavidék« heti melléklapja. II. évf.

Balaton mellék. (Veszprém.) Szerk. dr. Vadnay Béla. A »Veszprémi Hírlap« heti melléklete. I. évf.

Borsodvármegye Hivatalos Értesítője. (Miskolcz.) A »Borsod« melléklete.

Mosonyvármegye. (Nezsider.) A »Neusiedler Wochenblatt« melléklete. Szerk. Horváth Béla. I. évf.

Paprikás. (Szolnok.) A »Tiszavidéki Hírlap« melléklete. Szerk. Hevesi Jenő. I. évf.

Sopron. (Sopron.) A »Sopron« politikai napilap heti melléklete. I. évf.

Összesen 45.

ÖSSZEVONT ÁTNÉZET.

Hírlapirodalmunk *számarányát* 1896. és 1897. elején a következő kimutatásban tüntethetjük föl:

	1896. elején.	1897. elején.	
I. Politikai napilapok	41	46	+ 5
II. Politikai hetilapok	59	64	+ 5
III. Vegyes tartalmú képes lapok	8	12	+ 4
IV. Egyházi és iskolai lapok	42	49	+ 7
V. Szépirodalmi és vegyes tart. lapok	19	16	- 3
VI. Humorisztikus lapok	9	11	+ 2
VII. Szaklapok	192	212	+ 20
VIII. Vidéki lapok nempolitikai tartalommal	149	181	+ 32
IX. Hirdetési Lapok ...	10	11	+ 1
X. Folyóiratok	235	290	+ 55
XI. Vegyes melléklapok	37	45	+ 8
Összesen:	801	937	+ 136

Az első magyar hírlap 1780. jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hirmondó*-ja). Budapesten 1788. okt. 8-án szerdán indult meg az első magyar rendes hírlap *Magyar Merkurius* címmel, hetenként kétszer járt, és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806. jul. 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*: szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hírlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.

1840. elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hírlap jelent meg.

1850. elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

1854. márcz. 5-én, mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.

1861. elején, midőn az első évi rendes hírlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közölte, 52 volt a magyar hírlapok és folyóiratok száma.

1862. elején	65	1880. elején	368
1863. »	80	1881. »	356
1864. »	70	1882. »	412
1865. »	75	1883. »	427
1866. »	81	1884. »	482
1867. »	80	1885. »	494
1868. »	140	1886. »	516
1869. »	163	1887. »	539
1870. »	146	1888. »	561
1871. »	164	1889. »	600
1872. »	198	1890. »	636
1873. »	201	1891. »	645
1874. »	208	1892. »	676
1875. »	246	1893. »	699
1876. »	240	1894. »	735
1877. »	268	1895. »	806
1878. »	281	1896. »	801
1879. »	321	1897. »	937

hírlap és folyóirat jelent meg *magyar nyelven*.

II.

A hazai nem-magyar nyelvű hirlapirodalom 1897-ben.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

I. TÖBBNYELVŰ LAPOK.

Szaklapok és vegyes tartalmúak.

BUDAPESTEN.

***A Budapesti áru- és értéktőzsde Hivatalos Arjegyző lapja.** Amtlicher Coursblatt der Budapester Waaren- und Effecten-Börse [magyar és német] XXXIV. évf.

***Rendeleti Közlöny** (a m. kir. honvédség számára). Szabályrendeletek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Normativne naredbe. [Magyar és horvát.] XXIII. évfolyam.

***Rendeleti Közlöny** (a m. kir. honvédség számára). Személyes ügyek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Osobni poslovi. [Magyar és horvát.] XXIII. évf.

***Typographia.**—Gutenberg. [Magyar és német.] XXIX. évfolyam.

***Mercur,** hiteles sorsolási tudósító. — Authent. Verlosungs-Anzeiger. [Magyar és német.] XXIII. évf.

***Magyar Vas- és Gépujság.** Ungarischer Metallarbeiter. [Magyar és német.] XV. évf.

***M. Kir. Postai és Távirda-Rendeletek Tára.** Sbornik kr. ug. Postanskih és Brzovajnih Naredabah. [Magyar és horvát.] Kiadja a m. kir. kereskedelemügyi miniszter. XII. évf.

***Budapesti Lakáshirdető.** Budapester Wohnungsanzeiger. [Magyar és német.] X. évf.

***Látogatók Lapja.** The Foreigners' Gazette. — Gazette des Étrangers. — Fremden-Blatt. [Francia, angol, magyar és német.] X. évf.

Allgemeine Jüdische Zeitung. [Német és héber.] Fel. szerk. tul. Grossberg Lipót. X. évf. Heti 5 szám. Ára 10 frt.

***Kávésipar Szakközlöny.** [Magyar és német.] IX. évf.

***A Vendéglős.** [Az előbbivel azonos.]
***Adók és Illetékek Közlönye.** Organ für Steuer und Gebühren. [Magyar és német.] VIII. évf.

***Magyar Fém- és Gépipar.** Ungarische Metall- und Maschinen-Industrie. [Magyar és német.] VII. évf.

***Magyar Czukoripar.** Die ungarische Zuckerindustrie, *és melléklete:* A Czukorrépa-Termelő. — Der Zuckerrüben-Producent. [Magyar és német.] VI. évf.

***Magyar Malom- és Gazdasági Értesítő.** — Ungarischer Mühlen- und Landwirthschaftlicher Anzeiger. [Magyar és német.] V. évf.

***Rendőri Lapok** (Magyar Csendőr) [Magyar és német.] IV. évf.

***Szabók Szaklapja,** Schneider-Fachblatt. [Magyar és német.] V. évf.

***Bőripár.** — Ungarische Gerber-Zeitung. [Magyar és német.] III. évf.

***Magyarországi Szabók Szaklapja.** Ungarisches Schneider-Fachblatt [Magyar és német.] III. évf.

***Magyar Téglaiipar és Építők Közlönye.** Ungarische Ziegel- und Bauzeitung [Magyar és német] III. évf.

***Építőmunkás.** — Der Bauarbeiter. [Magyar és német.] III. évf.

***Székesfővárosi Lakáshirdető.** Residenzhauptstädtischer Wohnungs-Anzeiger. [Magyar és német.] II. évf.

***A Sziogyártó és Nyerges.** Der Rierner und Sattler [Magyar és német.] II. évf.

***Egészségőr.** [Magyar és német.] I. évf.
Die Zugposaune. I. évf. 1896/7; II. évf. 1897/8 új czime: **Bombardon.** [Magyar és német; könyomat.]

***Villamos Szikrák.** Elektrische Funken. [Magyar és német munkás-éleclap.] Szerk. tul. Schafranek István. I. évf.

***Világosság.** [Magyar és német] II. évf.

***A Budapesti Ács-Segédek Idő-**

* A Muzeumba érkezett köteles példányok alapján. A netalán hiányzó lapokat nyomtatójuk — a törvény ellenére — nem küldte be.

** Az elől *gal jelölt lapok adatai a magyar nyelvűek közt vannak részletezve: 1. id. Szinyei József jegyzékét.

szaki **Értesítője**. Zeitweiliger Bericht der Budapester Zimmerergehilfen. [Magyar és német.] I. évf.

***Vas- és Fémmunkások Szaklapja**. Fachblatt der Eisen- und Metallarbeiter. [Magyar és német.] I. évf.

***Az »Osztály-Sorsjáték«**. »Klassen-Lotterie«. [Magyar és német.] I. évf.

***Az Ostor**. Die Geissel. [Magyar és német munkás-éclap.] Szerk. kiadó Kalmár Henrik. I. évf.

***Magyarországi Kéményseprők Lapja**. Fachorgan Ungarischer Rauchfangkehrer. [Magyar és német.] I. évf.

VIDÉKEN.

***Szepesi Hírnök**. — Zipser Bote. (Lőcse.) [Magyar és német.] XXXV. évf.

***Nyitrai Lapok**. Neutra-Trencsiner Zeitung. (Nyitra.) [Magyar és német.] XXVIII. évf.

***Vágvölgyi Lap**. (Trencsén.) [Magyar és német.] XXIV. évf.

***Telecska**. (Kula.) [Magyar és német.] XV. évf.

***Muraköz**. — Medjimurje. [Magyar és horvát.] XIV. évf.

***Módos és Vidéke**. — Modos und Umgebung. [Magyar és német.] VI. évf.

***Pályázat**. (Székesfehérvár.) [Magyar és német.] VI. évf.

***Szent-Gotthárd**. — St.-Gotthard. (Sz.-Gotthárd.) [Magyar és német] II. évf. 1896/7.

***Apatin és Vidéke**. — Apatin und Umgebung. [Magyar és német.] II. évf.

***Népbarát**. Volksfreund. (Pécs.) [Magyar és német.] II. évf.

Buziaser Anzeiger. Buziási Híradó. (Buziás.) [Magyar és német.] Szerk. S. Marton János; kiadó Ullmann Ferencz. Heti lap. Ára 4 fnt 60 kr.

***Buziás-gyógyfürdő**. (Heilbad Buziás.) [Magyar és német] Szerk. és társtul. S. Marton János; tul. Ullmann Ferencz I. évf. Heti lap. ára 4 fnt 60 kr.

***Reklame**. (Pécs) [Magyar és német.] I. évf.

b) *Folyóiratok*.

BUDAPESTEN.

***Földtani Közöny**. Geologische Mittheilungen. [Magyar és német.] XXVII. — XXIX. köt.

***Földrajzi Közlemények**. Bulletin de la Société Hongroise de Géographie. [Magyar és francia.] XXV. kötet.

***Budapest Főváros Statisztikai Havifüzetei**. Monatshefte des Budapester Communal-Statistischen Bureau. [Magyar és német.] Szerk. Kőrösi József. XXV. évf. Ára 4 fnt.

***Természetrajzi Füzetek**. Zeitschrift für Zoologie, Botanik, Mineralogie und Geologie nebst einer Revue für das Ausland. — Journal pour la zoologie, botanique, minéralogie et géologie avec une revue pour l'étranger. — Periodical of zoology, botany, mineralogy, and geology besides a review for abroad. [Magyar, latin és német.] XX. kötet.

***Aquila**. [Magyar és német.] Szerk. Herman Ottó; kiadó a Magyar Ornithologiai Központ. IV. évf. Évnegyedes folyóirat. Ára 3 fnt.

VIDÉKEN.

Ungaria. Magyar-Román Szemle. (Kolozsvar.) [Magyar és román.] Szerk. Moldován Gergely. VI. (=III.) évf. Havi folyóirat. Ára 6 fnt.

II. NÉMET LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak*.

BUDAPESTEN.

Abendblatt des Pester Lloyd. (l. Pester Lloyd.)

Pester Lloyd. Fel. szerk. Falk Miksa; kiadó Pesti Lloyd Társulat. XLIII. évf. Napilap. estilappal. Ára 22 fnt.

Neues Pester Journal. Fel. szerk. Bródy Lajos; kiadó-tul. Bródy Zsigmond. XXVI. évf. Napilap. Ára 14 fnt.

Politisches Volksblatt. Fel. szerk. Sipos J.; kiadó tul. a »Hungaria« vállalat. XXIII. évf. Napilap. Ára 10 fnt.

Neues Politisches Volksblatt. Fel. szerk. dr. Fleischman Sándor; kiadó tul. Mérey Miksa XXI. évf. Napilap. Ára 10 fnt., a »Witzrakete« melléklappal együtt 11 fnt 20 kr.

Budapester Tagblatt. Fel. szerk. Bolgár Ferencz; kiadja »Europa« r. t. XIV. évf. Napilap. Ára 14 fnt.

Ohne Staat. Szerk. tul. Schmitt Jenő H. I. évf. Heti lap. Ára 1 fnt 50 kr.

Neues Kleines Journal. Szerk. Weisz V. Félix; tul. »Europa« r. t. I. évf. Ára naponta 1 kr.

VIDÉKEN.

Pressburger Zeitung. (Pozsony.) Fel. szerk. Löwö Rudolph; kiadó tul. Angermayer Károly. CXXXIV. évf. Napilap, esti lappal. Ára 12 fnt.

Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Roth Frigyes; kiadó Reissenberger Adolf. CXIII. évf. Napilap. Ára 10 frt.

Bács-Bodrogher Presse. (Ujvidék.) Fel. szerk. és kiadó Fuchs Emil. XLI. évf. Hetilap. Ára 5 frt.

Kronstädter Zeitung. (Brassó.) Fel-szerk. Dörschlag Rudolf; kiadótul. Gött János fia. LXI. évf. Napilap. Ára 9 frt 60 kr.

Temesvarer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Barát Ármin; kiadó-tul. Heim Antal. XLVI. évf. Napilap. Ára 16 frt.

Bács-Bodrogher Presse. (Ujvidék.) Szerk. kiadó Fuchs Emil. XVII. évf. Heti lap. Ára 5 frt.

Werschetzer Gebirgsbote. (Versecz.) Fel. szerk. Million M.; kiadó Kirchner J. E. özv. XLI. évf. Hetenként 2 szám. Ára 5 frt.

Neue Temesvárer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Dévay Ferencz; tul. kiadó Steger E. utódai. XXX. évf. Napi lap. Ára 16 frt.

Oedenburger Zeitung. (Sopron.) Szerk. Marbach Ernő; kiadó Romwalter Alfred. XXX. évf. Napilap. Ára 10 frt.

Fünfkirchner Zeitung. (Pécs.) Fel. szerk. Lenkei Lajos; tul. Gultmann J. özv. XXVIII. évf. Hetenként 2 szám. Ára 8 frt.

Donau-Temes-Bote. vorm. Banater Post. (Pancsova.) Szerk. tul. Wittigschlagger Károly. XXVIII. évf. Hetenként két szám. Ára 8 frt.

Westungarischer Grenzbote. (Pozsony.) Fel. szerk. Riepl Farkas; kiadó tul. Simonyi Iván. XXVI. évf. Napilap. Ára 12 frt 16 kr.

Der Landbote. (Temesvár.) Szerk. Schlinger József; tul. kiadó Kanten Mihály. XXVI. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Siebenbürgisch-Deutsches Tagblatt. (Nagy-Szeben.) Lapvezér Häner Henrik; fel. szerk. Teutsch Gyula; kiadó Drotleff József. XXIV. évf. Napilap. Ára 14 frt.

Dettaer Zeitung. (Detta.) Fel. szerk. Binder Jenő; kiadó tul. Heldenwanger J. XVII. évf. Hetilap. Ára 4 frt 60 kr.

Der Volksfreund. (Szombathely.) Fel. szerk. és kiadó Gabriel A. XV. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Eisenstädter Zeitung. (Kis-Marton.) Felelős kiadó Laschober Mátyás. XII. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Der Freimütige. (Temesvár.) Fel. szerk. és tul. Blaskovics Ferencz. XII. évf. Hetilap. Ára 4 frt 80 kr.

Südungarische Reform. (Temesvár.) Szerk. tul. ilj. Steiner Károly. IX. évf. Napilap. Ára 14 frt.

Westungarisches Volksblatt. (Sopron) Fel. szerk. Binder Pál; az alapítók. IV. évf. Ára a hetenként háromszor megjelenő kiadásé 6 frt, a hetie 2 frt.

Kronstädter Tageblatt. (Brassó.) Fel. szerk. Stooß János; kiadó Hiemesch V. III. évf. Napilap. Ára 10 frt.

Pressburger Tagblatt. (Pozsony.) Szerk. tul. Binder Tódor; kiadó Kath. irodalmi r. t. I. évf. Napi lap. Ára 10 frt.

Ung.-Weisskirchner Volksblatt. (Fehértemplom.) Szerk. Schümicher Jakab! tul. Kuhn Péter I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

Die Reform. (Versecz.) A W. Gebirgsbote melléklapja. Szerk. Adelmayer Ferencz. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

b) Szaklapok és vegyestartalmúak.

BUDAPESTEN.

Styx. Szerk. Schöpl G. kiadó tul. Singer A. K. özv. XXXVI. évf. Havonta 3 szám. Ára 8 frt.

Pester Medizinisch-Chirurgische Presse. Fel. szerk. dr. Török Lajos; kiadó tul. Mezei Antal. XXXIII. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Saphir's Styx. Fel. szerk. és tul. Saphir Ede. XXIX. évf. Félhavi lap. Ára 8 frt.

Commercieller Beobachter. Szerk. tul. Zwillingner Lipót. XXII. évf. Heti lap. Ára 12 frt.

Volksstimme (előbb: Neue Volksstimme). Szerk. Schafranek István; tul. Magyarország Szociáldemokrata pártja. XXV. (II.) évf. Heti lap. Ára 2 frt. 40 kr.

Der Ungarische Israelit. Fel. szerk. dr. Bak Illés; tul. Bak Ignác özv. XXIII. évf. Ára 6 frt.

Hans-Jörgel. Szerk.-kiadó Czukelter Ferencz. XX. évf. Kétheti lap. Ára 8 frt., nyilvános helyiségeknek 6 frt.

Volkswirthschaftliche Sonntags-Revue. Fel. szerk. és tul. Reinitz Tódor. XX. évf. Hetilap. Ára 12 frt.

Der Bau-Unternehmer und Lieferant. Fel. szerk. Salzer Izor; kiadó-tul. Salzer I., Lakatos L. és Bendik G. XVI. évf. Havi 3 szám. Ára 8 frt.

Budapester (Österr.-Ungar.) An-

kiindigungsblatt. Szerk. és tul. Sikray S. XV. évf. Havonta kétszer. Ára 6 frt.

Budapester Carriaturen und Styx. (A »Styx« havi melléklapja.) Fel. szerk. Schöpl G.; kiadó-tulajd. Singer A. K. özvegye. IX. évf. Ára a főlappal együtt 8 frt.

Montagblatt. Fel. szerk. tul. Viola Miksa. IX. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Der Practische Arzt. A »Gyakorló Orvos« német kiadása. Szerk. dr. König-Mosonyi Ignác; kiadó »Petőfi« m. központi kiadó intézet. VIII. évf. Ingyen.

Internationale Artisten-Revue. Fel. szerk. és kiadó-tul. Steiner Ferdinand; VII. évf. Havi 3 szám. Ára 6 frt.

Mediascher Wochenblatt. (Medgyes.) Szerk. tul. Reissenberger S. A. V. évf. Heti lap. Ára 6 korona.

Kredit und Handel. Szerk. tul. Blum Armin. IV. évf. Havi 2 szám. Ára 8 frt.

Heitere Blätter. Fel. Szerk. Hátsék Adolf; társszerk. Schönmann Vilmos. IV. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Ungarischer Holzhänder. (A »Magyar Fakereskedő« német fordítása.) Szerk. és tul. Székely Ignác; IV. évf. Havonta kétszer. Ára 4 frt, a magy. kiadással együtt 10 frt.

Volksblatt. Fel. szerk. Alföldi. IV. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Die Witzrakete. (Melléklap a Neues Polit. Volksblatthez.) Szerk. Fleischmann Sándor; kiadó a N. P. Vbl. társaság. IV. évf. Ára: a főlap előfizetőinek 1 frt. 20 kr. különben 4 frt. 80 kr.

Ungarische Montan-Industrie und Handelszeitung. Szerk. és kiadó Silberstein Arnold. III. évf. Félhavi lap. Ára 10 frt.

Ungarische Wochenschrift. Szerk. Dornbusch M. III. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Herkó Péter. Fel. szerk. Markos Gyula. II. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Ungarische Bauzeitung. Szerk. tul. Sommer József. II. évf. Havi 3 szám. Ára 10 frt.

»Grüss Gott«. Szerk. Gladischefsky Károly. II. évf. Heti lap. Számja 2 kr.

Ungarische Medizinische Presse. Szerk. és kiadó dr. Tuzskai Ödön. II. évf. Heti lap. Ára 6 frt.

Lustiges Leben. Szerk. »Boccaccio«; kiadó: Hirlapterjesztő Vállalat. I. évf. Heti lap. Ára 1 frt 50 kr.

Auszüge aus dem ungarischen

amtlichen Patentblatte. Szerk. Ötvös Károly. I. évf. Havi lap Ára 16 korona.

Ungarischer Weinbau. Szerk. Baross Károly és Drucker Jenő; tul. Baross K. I. évf. Heti lap. Ára 6 frt.

Monatlicher Anzeiger des Christlichen Vereins Junger Männer. (Bécs; nyomt. Bpest.) I. évf. Havi lap, tagilletmény.

Der Hausbesorger. Szerk. »Serényi« (Schmeiszl) K. F.; kiadó Hölgye Sándor I. évf. Havi 3 szám. Ára 5 frt.

Arbeiter-Bildungsverein! Szerk. kiadó Nemeč József I. évf. Számja 1. kr.

Budapester Wespen. Szerk. kiadó Glück József I. évf. 1896/7. Heti lap. Ára 6 frt.

VIDÉKEN.

Kaschauer Zeitung. (Kassa.) Eperjesi Értesítő. (Kassa.) Fel. szerk. Rorwell S.; kiadó Werfer Károly. LIX. évfolyam. Heti 3 szám. Ára 5 frt.

Gross-Becskereker Wochenblatt. Fel. szerk. Mayer Rudolf; kiadó Pleitz Ferencz Pál. XLVII. évf. Hetilap. Ára 5 frt.

Krassó-Szörényer Zeitung. (Lugos.) Tul. Virányi János. XL. évf. Hetilap. Ára 5 frt.

Schul und Kirchenbote. (Brassó.) Kiadó Morres Ede. XXXII. évf. Havi lap. Ára 2 frt 50 kr.

Die Nera. (Ung. Weisskirchner Zeitung.) (Fehértemplom.) Szerk. és kiadó Wunder J. XXXI. évf. Hetilap. Ára 4 frt 60 kr.

Oraviczauer Wochenblatt. (U. ott.) Fel. szerk. és tul. Wunder Károly. XXVI. évf. Hetilap. Ára 4 frt 60 kr.

Bistritzer Wochenschrift. (Besztercze.) Szerk. kiadó Schell Károly. XXVI. évf. Hetilap. Ára 4 frt 40 kr.

Landwirthschaftliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. Gottschling Adolf; kiadó az erdélyi szász gazd. egyesület felügyelőbizottsága. XXV. évf. Havonta 2 szám. Ára 1 frt 60 kr.

Orsovaer Wochenblatt. (Orsova.) Szerk. Hutterer Géza; tul. Handl József. XXV. évf. Hetilap. Ára 4 frt 80 kr.

Schässburger Anzeiger. (Segesvár.) Kiadók Jördens testvérek. XXV. évf. Hetilap. Ára 2 frt 50 kr.

Günser Anzeiger. (Kőszeg.) Fel. kiadó Feigl G. Adolf. XXIV. évf. Hetilap. Ára 3 frt 80 kr.

Gross-Kikindaer Zeitung. (N.-Kikinda.) Szerk. tul. Weiner Simon. XXIII. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Die Berzava. (Resiczabánya.) Szerk. kiadó Eisler József. XXII. évf. Heti lap. Ára 4 frt 80 kr.

Die Posaune. (Temesvár.) Tul. Lechenmayer J. C. XXII. évf. Heti lap. Ára 6 frt 40 kr.

Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Szerk. dr. Schuller A. XX. évf. Havi lap. Ára 1 frt.

Gross-Kokler Bote. (Segesvár) Szerk. tul. Horeth Frigyes. XIX. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

Oberwarther Sonntags-Zeitung. (Felső-Ör.) Kiadó-tul. Schodisch Lajos. XVIII. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Karpathen-Post. (Késmárk.) Szerk. tul. Sauter Pál. XVII. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

Neue Werschetzer Zeitung. Fel. szerk. Veronits József; kiadó-tul. Wettel és Veronits czég. XVI. évf. Hetenként 2 szám. Ára 5 frt.

Monatsberichte über die regelmässigen Beobachtungen am agrarmeteorologischen Observatorium zu Alt-Krasno vordem Nedanócz. (Ó-Széplak.) Szerk. báró Friesenhof Gergely; kiadó: Nyitravölgyi Gazdasági Egyesület. XVII. évf. Havi lap, tagilletmény.

Pressburger Salonblatt. (Pozsony.) Szerk. tul. Dobay István. XVII. évf. Megjelenési ideje bizonytalan, ára 12 frt!

Csákovaer Zeitung. (Csákova.) Fel. szerk. Chudy Jenő; tul. Chudy testvérek. XVI. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Günser Zeitung. (Kőszeg.) Felelős kiadó Feigl Gyula. XVI. évf. Hetilap. Ára 2 frt 40 kr.

Torontaler Zeitung. (Perjámos.) Fel. szerk. tul. Pirkmayer Alajos. XV. évf. Hetenként 2 szám. Ára 5 frt.

Der Laubfrosch. (Ó-Széplak.) Szerk. báró Friesenhof Gergely; kiadja a Nyitravölgyi Gazdasági Egyesület Meteorológiai intézete. XIV. évf. Havilap.

Südungarischer Grenzbote. (N.-Beckerek.) Fel. szerk. Jokly Lipót; kiadótul. Jokly J. XIII. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Neue Lippaer Zeitung. (Lippa.) Fel. szerk. kiadó-tul. Zach József. XI. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Resiczaer Zeitung. (Resicza.) Szerk.

és kiadó-tul. Weisz Adolf. XI. évf. Hetilap. Ára 4 frt 80 kr.

Hatzfelder Zeitung. (Zsombolya.) Fel. szerk. és kiadó tul. Wunder Rudolf. X. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Karansebeser Wochenblatt. (Karánsebes.) Szerk. tul. Jacobovits József. X. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

Bácskaer Volksblatt. (Zombor.) Fel. szerk. és tul. Oblat Károly. IX. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Oraviczaer Zeitung. (Oravicza.) Fel. szerk. Kehrler Viktor; tul. Kehrler L. XI. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Der Ungarische Landwirth. (Der Volksfreund) (Temesvár.) Szerk. Kraushaar Károly. IX. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Evangelische Glocken. (Pozsony.) Szerk. Hollerung Károly (Modor). IX. évf. Kétheti lap. Ára 2 frt.

Der Vereinsbote. (Felső-Ör.) Szerk. Ruiz Rudolf. (Rába-Füzes). IX. évf. Havilap. A szentgróti gazdasági egyesület tagjainak díjtalanul jár; különben 1 frt.

Neutraer Zeitung. Nyitrai Hirlap. (Nyitra.) Szerk. tul. Grünfeld Náthán. VIII. évf. Heti lap. Ára 6 frt.

Bistritzer Zeitung. (Besztercze.) Szerk. Clemens Frigyes; kiadó Raupenstrauch O. VII. évf. Ára 4 frt.

Krassó-Szőrenyer Post. (Német-Bogsán.) Fel. szerk. és kiadó Zeier Ágost. VI. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Neusiedler Wochenschrift. (Nezsider.) Fel. szerk. és tul. Horváth Béla. VI. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

St.-Gerardusblatt. (Temesvár.) Szerkesztő Schlinger József. Több német lapnak melléklapja. V. évf.

Südungarn. (Lugos.) Szerk. tulajd. Teichner Emil. V. évf. Heti 2 szám. Ára 8 frt.

Allgemeines Offerten-Blatt für die Landwirtschaft, Gartenbau und allen verwandten Zweigen. (Vas-Ferencfalva.) Szerk. Münz-Berg F. L.; tul. a csendlaki uradalom. IV. évf. Havi lap. Ingyen.

Sächsisch-Regener Wochenblatt. (Szász-Régen.) Fel. szerk. Schebesch Károly; kiadó-tul. Schebesch V. IV. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

Mediascher Wochenblatt. (Medgyes.) Szerk. kiadó Reissenberger G. A. V. évf. Heti lap. Ára 3 frt.

Oedenburger Rundschau. (Sop-

ron.) Fel. szerk. kiadó Zsombor Géza. III. évf. Heti lap. Ára 2 frt 40 kr.

Nagy-Kikinda. (N.-Kikinda.) Szerk. dr. Hochstrasser János; kiadó-tul. Kastory János és Pavlicsek József. III. évf. Heti-lap. Ára 2 frt.

Akademische Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. Buchholzer Ernő; kiadó Krafft Vilmos. I. évf. 1896/7. Evi 10 szám. Ára 1 frt. 50 kr.

Westungarischer Weinbergsbote. (Sopron.) Szerk. tul. Vetter Pál K. I. évf. Havi 2 szám. Ára 4 frt.

Volksblatt. (Sopron.) Az Oedenb. Ztg. heti melléklapja. I. évf. Ára 2 frt.

Perjámoser Bürger-Zeitung. (Perjámos.) Szerk. tul. Pirkmayer Alajos I. évf. Heti lap. Ára 1 frt 50 kr.

Perjamos und Umgebung. (Perjámos.) Szerk. Gatter Aurél. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

Correspondenzblatt für evangelische Männer und Jünglingsvereine Augsburgschen Bekenntnisses in Ungarn. (Pozsony.) Szerk. kiadó Schmidt C. E. Havi lap. Ára 25 kr.

Handel und Gewerbe. (Temesvár.) Szerk. tul. Kácsér Romulus. I. évf. Havi 3 szám. Ára 4 frt.

Kirchliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. tul. Josephi J. I. évf. Heti lap. Ára 3 frt.

Anzeiger aus Heilbad Buziás. Szerk. és társtul. S. Marton János; tul. Ullmann Ferencz. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt 60 kr.

Károlyfalvaer Wochenblatt. (Károlyfalva.) Szerk. Verner János; tul. Wetzel és Veronits. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

***Frischgestimmte Aeolsharfe.** (Besztercze.) Egyetlen. farsangi szám; kiadja a dalegyesület.

c) *Folyóiratok.*

BUDAPESTEN.

Ungarische Biene. Szerk. Kühne Ferencz; kiadja a Magyar Méhészek Egyesülete. XXV. évf. Havi folyóirat. Ára 3 frt, az egyesület tagjai 2 frt tagdíj fejében kapják.

***Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn.** Szerk. kiadó Herrmann Antal. VI. kötet. Ára 10 frt.

Westöstliche Rundschau. Szerk. Stümcke Henrik (*Berlinben*) és Vikár

Béla; kiadó-tul. Vikár B. IV. évf. Havi folyóirat.* Ára 6 frt.

***Zeitschrift für Ungarisches Öffentliches und Privatrecht.** Szerk. Sgalitzer Gyula és Szakolczai Árpád. III. évf. Havi folyóirat. Ára 10 frt.

VIDÉKEN.

Jahrbuch für die Vertretung und Verwaltung der evangelischen Landeskirche A. B. in den siebenbürgischen Landesteilen Ungarns. (Nagy-Szeben.) Kiadja a tartományi consistorium. XXIII. évf. Időhöz nincs kötve. Ára 1 frt.

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Új folyam, XLV. évf. Időbez nincs kötve. 27. kötet. Kötete 2 frt. 10 kr.

Der Seelentrost. (Temesvár.) Szerk. kiadó Engels János. II. évf. Havi folyóirat. Ára 1 frt 20 kr.

III. HORVÁT LAP.

Szaklap.

Povlastični Viestnik. (Bpest.) Szerk. Frecskay János. II. évf. Heti lap (Ára 20 korona).

IV. SZERB LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

VIDÉKEN.

СТРАЖА. (Ujvidék.) Szerk. Jocsits Szevan; kiadó Jocsits A. Szt. V. évf. Hetenként 2 szám. Ára 8 frt.

ЗАСТАВА. (Ujvidék.) Fel. szerk. Gyorgyevity Gyoka. XXXII. évf. Napilap. Ára 14 frt.

НАШЕ ДОБА. (Ujvidék.) Fel. szerk. Pavlovits István; XIII. évf. Heti 2 szám. Ára 10 frt.

БРАНИК. (Ujvidék.) Fel. szerk. Jokszimovits Miklós; kiadó a »Druzsina Branika.« XIII. évf. Heti 3 szám. Ára 12 frt.

b) *Szaklapok és vegyestartalmúak.*

VIDÉKEN.

ЩКОЛСКИ ЛИСТ. (Zombor.) Szerk. kiadó Vukitsevits Miklós. XXIX. évf. Havi lap. Ára 1 frt 50 kr.

ЦОЗОРИШТЕ. (Ujvidék.) Szerk. Hacsits Antal. XXII. évf. Havonta 40 kr.

ГОЛУБ. (Zombor.) Szerk. Blagojevits Jován; kiadó Karakasevits Milivoj könyv-

* Az egyetlen politikai tartalmú folyóirat.

kereskedése. XIX. évf. Félhavi ifjusági lap. Ára 2 $\frac{1}{2}$ dinár.

САДАШНЬОСТ. (N.-Kikinda.) Fel. szerk. Petrovits Milán. XIV. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

ЖЕНСКИ СБЕТ. (Ujvidék.) Szerk. Varagyanin Árkád. XII. évf. Havi lap Ára 1 frt.

СПИСТБО. (Versec.) Fel. szerk. Velits Antal; kiadó Petko-Pavlovits Milán. III. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

ВУБАЊ. (Versecz.) Szerk. Velits Antal; kiadó Kazvulvuc dr. II. évf. Havonta 3 szám. Ára 3 frt.

НАПРЕДАК. (N.-Kikinda.) Szerk. kiadó Pajdak Emil. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

ШКОЛСКИ ОДЖЕК. (Ujvidék.) Szerk. Milovanovits Kuzman. I. évf. Havi 3 szám. Ára 4 frt.

ТРГОВИНСКО-ЗАНАТЛИЈСКИ ПЛАСНИК. (Versecz.) Szerk. Nikasinovits Velimir; kiadó Petko-Pavlovits Milán. I. évf. Havi 3 szám. Ára 3 frt 60 kr.

БИНОГРАД. (Ujvidék.) Szerk. tul. Marits Iván. I. évf. Havi lap. Ára 2 frt.

ВРИЦАЧКА КВЛА. (Versec.) Szerk. Gyogyevity-Nancsity Velimir; tul. Velity A. M. I. évf. Havi lap. Ára 4 korona.

c) *Folyóirat.*

VIDÉKEN.

УНЧНР. (Ó-Becse.) Szerk. és kiadó Manojlovits Joan. IV. évf. Havi folyóirat. Ára ?

V. ROMÁN LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

VIDÉKEN.

Gazeta Transilvaniei. (Brassó.) Fel. szerk. Maior Gegrely; tul. Muresianu Aurél. LX. évf. Ára [a napilapé] 12 frt, illetőleg [a vasárnapi kiadásoké] 2 frt.

Telegraful Roman. (Nagy-Szeben.) Ideigl. szerk. Hango Gábor; kiadó a gör. kel. egyházmegye könyvnyomtató intézete. XLV. évf. Hetenként 3 szám. Ára 7 frt.

Tribuna. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Morariu János; tul. »Tipografia« r. t. XIV. évf. Napilap. Ára 10 frt.

Foia Poporului. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Morariu János; tul. »Tipografia« r. t. V. évf. Hetilap. Ára 3 frt.

Dreptatea. (Temesvár.) Fel. szerk. D. Voniga IV. évf. Napilap. Ára 10 frt.

Foia de Dumineca. (Temesvár.) Fel. szerk. Voniga D. IV. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Controla. (Temesvár.) Fel. szerk. és kiadó Barcianu V. Jónás. III. évf. Ára 8 frt.

Tribuna Poporulni. (Arad.) Szerk. világosi Russu János. I. évf. Napi lap. Ára 10 frt.

b) *Szaklapok és vegyes tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Poporul. Fel. szerk. Moš István. IV. évf. Heti lap. Ára 2 frt.

VIDÉKEN.

Familia. (Nagyvárad.) Fel. szerk. és kiadó Vulcanu József. XXXIII. évfolyam. Hetilap. Ára 8 frt.

Biserica și Școla. (Arad.) Fel. szerk. Hamsea Ágoston; kiadó az aradi görög kel. egyházmegye. XXI. évf. Hetilap. Ára 5 frt.

Foia Diecesana. (Karánsebes.) Szerk. Barbu Péter. XII. évf. Hetilap. Ára 5 frt.

Unirea. (Balázsfalva.) Fel. szerk. és kiadó Szmigelski Viktor. VII. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Revista Orăștiei. (Szászváros.) Fel. szerk. Muntean Joachim; kiadó Popovici-Barcianu Aurel. III. évf. Hetilap. Ára 3 frt.

Foia Pedagogica. (N.-Szeben.) Szerk. Barcianu D. P. I. évf. Havi 2 szám. Ára 3 frt. Egyébiránt melléklap a Telegraful Român-hoz.

Foia Literara. (N.-Várad.) Szerk. Rudow-Suciu Lukréczia; tul. Rudow V. I. évf. Heti lap. Ára 4 frt.

c) *Folyóirat.*

VIDÉKEN.

Transilvania. (Nagy-Szeben.) Szerk. Diaconovich Kornél. XXVIII. évf. Tíz füzet. Ára 3 frt.

VI. TÓT LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Slovenské Noviny. Fel. szerk. és kiadó Hornyánszky Viktor. XII. évf. Heti 3 szám. Ára 6 frt.

Opavdovj Krestan. (Az előbbinck heti néplapja.) II. évf. Ára 2 frt.

Krestan. Fel. szerk. Bleszkány Fer.; kiadó-tul. Lepsényi Miklós és Németh Gellért. IV. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

VIDÉKEN.

Národné Noviny. (Túrócz-Szent-Márton.) Fel. szerk. Pietor Ambrus; kiadók Mudron Pál és társai. XXVIII. évf. Napilap. Ára 16 frt.

b) Szaklapok és vegyes tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Vlast a' Svet. Fel. szerk. »Stefan« gazda. XII. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Herkó Páter. Szerk. Markos Gyula. II. évf. Hetilap. Ára 2 frt.

Nova Dobra. Szerk. Svéni Gusztáv; kiadó Tupy Ferencz. I. évf. Havi lap. Ára 1 frt.

Zora. Szerk. Svéni Ágost; kiadó Tupy Ferencz. I. évf. Havi lap. Ára 50 kr.

VIDÉKEN.

Katolicke Noviny. (Nagy-Szombat.) Fel. szerk. és kiadó Kollár Márton. XLVIII. évf. Félhavi lap. Ára 2 frt.

Národní Hlásnik. (Túrócz-Szent-Márton.) Felelős szerk. és kiadó Pietor Ambrus. XXX. évf. Ára 1 frt.

Černokňazník. (Túrócz-Sz.-Márton.) Szerk. Čajda Duro (=György?) XXI. évf. Havilap. Ára 2 frt.

Církevní Listy. (Rózsáhegy.) Fel. szerk. Janoška György (Liptó-Szent-Márton.) XI. évf. Havilap. Ára 3 frt.

Pútník. (Nagy-Szombat.) Szerk. Matzenauer-Benyovszky F. O. X. évf. Havilap. Ára 50 kr.

Ludové Noviny. (Túrócz-Sz.-Márton.) Szerk. kiadó Bielek Antal. I. évf. Havi lap. Ára 1 frt.

c) Folyóiratok.

BUDAPESTEN.

Nasa Nádej. Szerk. Varga Mihály. I. évf. Havi folyóirat. Ára 80 kr.

VIDÉKEN.

Kazatel'na. (Liptó-Rózsáhegy.) XVII. évf. Melléklapja: **Literárne Listy.** VI. évf. Szerk. Osvald Rikhard (Lengén.) Havi folyóirat. Ára együtt 4 frt.

Slovenské Pohl'ady. (Túrócz-Szent-Márton.) Szerk. és kiadó Škultéty József. XVII. évf. Havi folyóirat. Ára 5 frt.

Dom a Škola. (Liptó-Rózsáhegy.) Szerk. Kálal Károly, -társ és kiadó Salva Károly. XII. évf. Havi folyóirat. Ára 2 frt. 50 kr.

Obzor. (Liptó-Rózsáhegy.) Szerk. Salva Károly; fel. kiadó Rizner L. V. IX. évf. Havi folyóirat. Ára 1 frt.

Stráž Na Sione. (Rózsáhegy.) Szerk. kiadó Zoch Pál. Havi folyóirat. Ára 1 frt.

VII. BUNYEVÁ CZ LAPOK.

Vegyes tartalmúak.

VIDÉKEN.

Neven. (Szabadka.) Szerk. Matkovič N.; kiadó Bittermann József. XIV. évf. Havilap. Ára 1 frt.

Subotičke Novine. (Szabadka.) Szerk. Karanovič G. M. V. évf. Hetilap. Ára 4 frt.

VIII. OROSZ LAP.

Szaklap.

VIDÉKEN.

ИСТОКЪ. (Ungvár.) Szerk. Fenczik Jenő. XIII. évf. Félhavi lap. Ára 4 frt., a ДОДАТОКЪ melléklappal együtt 5 frt.

НАВРА. (Ungvár.) Szerk. Csucska Gyula; kiadó a Nagy Szent Bazil Társulat. I. évf. Kétheti lap. Ára 2 korona.

IX. FRANCZIA LAP.

Politikai tartalmú.

BUDAPESTEN.

Revue d'Orient et de Hongrie. Szerk. Sasvári Ármán; tul. Gunszt Miklós. XII. évf. Hetilap. Ára 6 frt.

Nem politikai.

BUDAPESTEN.

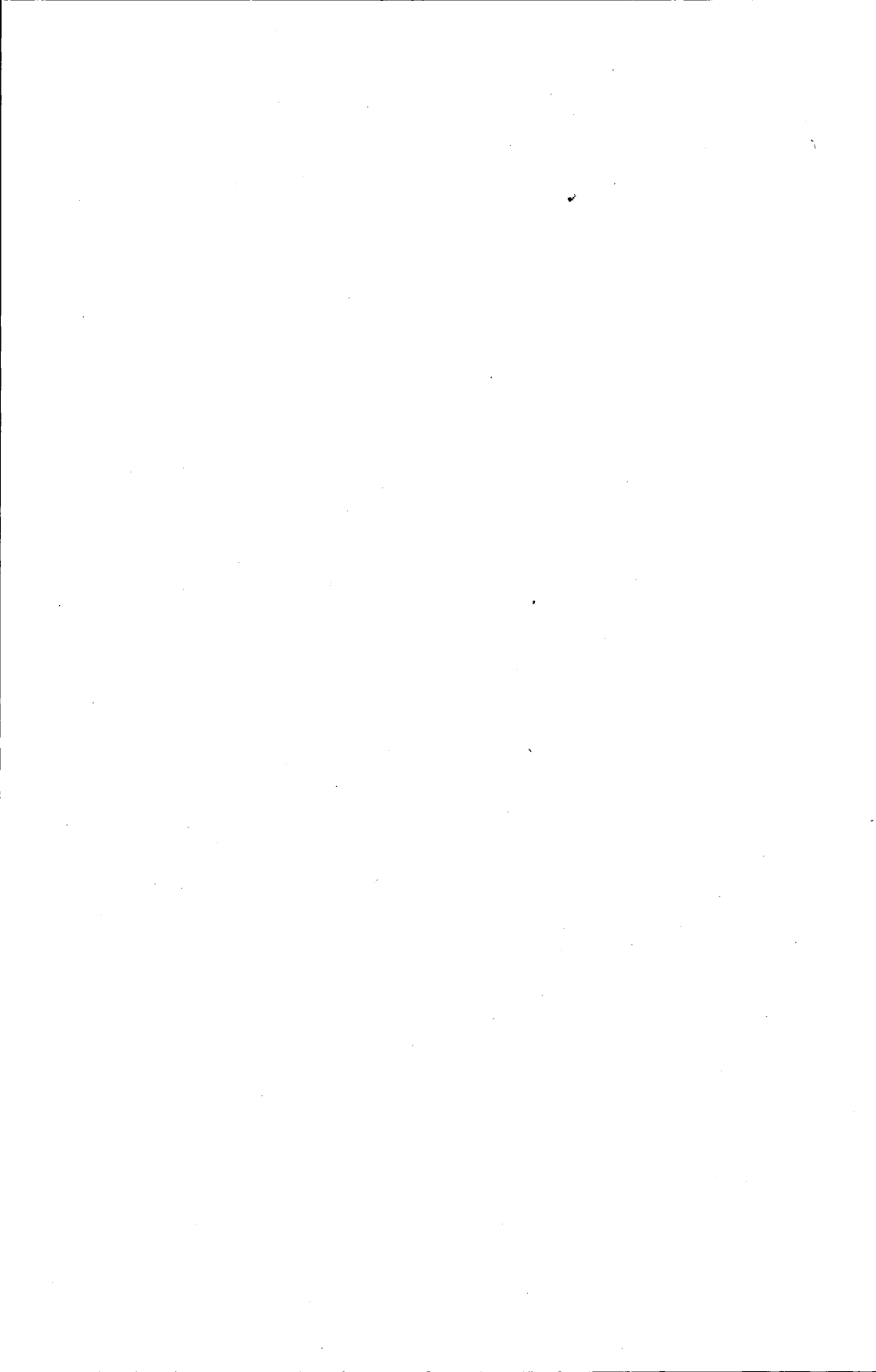
Le Progrès. Szerk. Lederer I. kiadó Jutassy. E IV. évf. Heti lap. Ára 8 frt.

Összegezés: A magyar nyelvű hirlapirodalmon kívül Magyarországon 211 lap és folyóirat jelenik meg, és pedig a fővárosban 93, a vidéken pedig 118; részletezve:

többnyelvű:	Budapesten	38,	vidéken	14,	összesen	52*
német:	»	43,	»	55,	»	98
horvát:	»	1,	»	—,	»	1
szerb:	»	—,	»	17,	»	17
román:	»	1,	»	16,	»	17
tót:	»	8,	»	12,	»	20
bunyevác:	»	—,	»	2,	»	2
oros:	»	—,	»	2,	»	2
francia:	»	2,	»	—,	»	2

Azaz 9 nyelven együtt: Budapesten 93, vidéken 118, összesen 211*

* Ebből 48 már a Szinnyei összeállította magyar nyelvű hirlapok közt is megvan.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. V. volume. 3. livraison
3 florins = 6 francs = 5 mares. | Juillet-Septembre 1897.

Sommaire.

Paul Erdélyi. La bibliothèque du British Museum. (Continuation et fin)	225
Louis Kropf. La chronique turque de Bihisti	246
George Ráth. Le style spécial des reliures de la Corvina. (Avec 3 figures dans le texte)	250
Lad. Esztegár. La deuxième conférence internationale de la Bibliographie à Bruxelles	266
Dr. Jean Illéssy. L'inventaire des livres de Jean Mathesy évêque de Vác de l'an 1591	276
M. S. Un document de l'histoire des bibliothèques	277
Revue étrangère. Le système de la bibliothèque du musée des costumes à Berlin. Par Louis Dézsi	279
Indicateur officiel. La question des exemplaires gratuites des imprimés dans le parlement hongrois, (I. article.) Rapport sur l'état de la bibliothèque du musée National dans le 2. trimestre 1897	297
Littérature. Louis Dézsi: La texte latine-hongroise des discours enfants de Sebald Heyden de l'an 1531. Par le <i>Dr. Jean Melich.</i> — S. Mazzatinti: Gli archivi della storia d'Italia. Vol. I. fasc. 1. Par <i>A-y.</i> — Repertorium germanicum. Tome I. Par <i>A. Áldásy.</i> Revue des périodiques. I. Revues hongroises. Par <i>D. Gy.</i> II. Revue étrangères Par. <i>H. S.</i>	303
François Pulszky. Par <i>E. L.</i>	315
Notices. Société bibliographique hongroise. Voyages littéraires des employés de la bibliothèque du Musée National. La bibliothèque de l'université à Budapest. Un nouveau code de la Corvina dans la bibliothèque du Musée National. Sur la bibliothèque de Jászóvár. Bibliothèque publique commerciale et industriel. (<i>R.</i>) M. Érd- ujhelyi	316
Appendice. Répertoire des journaux de Hongrie en 1897. I. Les journaux hongrois. Par <i>Joseph Szinnyei ainé.</i> II. Les journaux en langues étrangères. Par <i>Étienne Kereszty</i>	1—38

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az égyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvtárosi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközöli.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának kiadásában megjelent és *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében s általa minden könyvtárusnál kapható: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czímjegyzéke. I. Ősnyomtatványok. (Catalogus bibliothecae Musei Nat. Hungarici I. Incunabula.)* Leirta Horváth Ignác könyvtári segédőr. Ára 2 frt.

Megjelent és a szerkesztőségnél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvtárosi forgalomban 50 kr.

V. KÖTET, 4. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1897 OKTÓBER—DECZEMBER.

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1897. ÉVI FOLYAM.

IV. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

	Lap
Kereszty István. Folyóiratok a könyvtárban	321
Dr. Erdélyi Pál. A második nemzetközi könyvtári konferencia Londonban	326
Dr. Esztegar László. A brüsszeli határozatok	334
Dr. Illéssy János. Verseghy és az egyetemi nyomda	337
Magyar Könyvesház. Heyden Sebald Formulae cz. művének egy ismeretlen kiadása. (3 hasonmással.) Dr. Dézsi Lajostól.	341
Külföldi Szemle. A strassburgi egyetemi és országos könyvtár. Dr. Gyalui Farkas.	352
Tárca. A köteles példányok ügye az országgyűlésen. (Második, befejező közlemény.)	372
Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1897 július 1-től szeptember 30-áig	392
Az Erdélyi Múzeum-egylet könyvtára 1896-ban	395
A szegedi Somogyi-könyvtár állapota 1896/97-ben.	397
Szakirodalom. Ponori Thewrewk Emil elnöki beszédei. Ism. <i>E—r.</i> Récsey, Brevis historia archivi archiabbatiae O. S. B. de S. Monte Pannoniae. Ism. —y. — A budai könyvtár közlönye; A budai könyvtár-egyesület 3. évkönyve. Ism. (<i>E—r.</i>) — Magyar Nyomdászok Évkönyve. XI. és XII. évf. Ism. (<i>e.</i>) — Henri le Soudier, Bibliographie Française. Ism. <i>E—r.</i> — A »Tóldalék« nyelvújításai. <i>Zolnai Gyulától, Dr. Bartha József</i> válaszával. — Folyóiratok Szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közlöny, XXI. 9., Erdélyi Múzeum, XIV. 8., Grafikai Szemle, VII. 9—11., Irodalomtörténeti Közlemények, VII. 4., Századok, XXXI. 8—9.) Ism. <i>D. Gy.</i> — Külföldi folyóiratok. (Centralblatt für Bibliothekswesen, XIV. 8—9., Deutsche Litteraturzeitung, XVIII. 22—43., Revue des Bibliothèques, VII. 5—7., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi, VIII. 1—5., Zeitschrift für Bücherfreunde, I. 5—7.) Ism. <i>H. S.</i>	
Vegyes Közlemények. Az 1898. évi költségvetés. Az exakt tudományok egyetemes repertoriuma. A pragmatika szankezió eredeti példánya. (<i>e.</i>) Cheltenhami Korvin-kódexek. (<i>E. P.</i>) A csik-somlyói nyomda. (<i>e.</i>) A nyomdatermékek köteles példányai (<i>e.</i>) A nyomdász czimer. (<i>e.</i>) A kolozsvári kódex (<i>R.</i>) Junker Károly (<i>e.</i>) Valentinus Pannonius. (<i>R.</i>)	

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1897 október 1-től december 31-ig beküldték :

Az 1896. évi folyamra : Hodinka Antal.

Az 1897. évi folyamra : Graenzenstein Béla, Hodinka Antal, Révész Kálmán, Székelykeresztúri áll. tanítóképző.

Az 1898. év folyamra : Gr. Apponyi Sándor, Békefi Remig, Hradsky József, Pozsonyi kir. jogakadémia, br. Révay Ferencz, Sopron város tanácsa, Szamosújvári áll. főgimnázium, Zirczi apátsági könyvtár.

FOLYÓIRATOK A KÖNYVTÁRBAN.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

A könyvtártudomány számos megoldatlan kérdései közé tartozik a folyóiratok rendezésének kérdése.

A legtöbb könyvtárunk csupán könyvanyagára fordít figyelmet, a folyóiratokat — mintha időszakai voltuk miatt értékük is efemer volna — osztályozás, gyarapítás helyett porlepetten, egy tömegben összeverődve hagyja; a folyóiratért jött olvasót sem nem akarja, sem nem képes kiszolgálni, mert a kért műnek folyóirat voltával a kezelésére hivatott közeg nincs tisztában, másrészt pedig azért, mert a folyóiratok egység nélkül, rendszertelenül vannak elhelyezve s ezért csak igen nehezen találhatók meg. Ismerünk olyan könyvtárt, a hol esetről esetre vita tárgya az, hogy a meglelt folyóirat olvasására melyik helyiséget jelöljék ki. Olyan könyvtárat is — még pedig tekintélyeset — ismerünk, a melynek mindig megvolt a módja gyűjteményének teljessé tételéhez, de azért évről évre oly kevés anyagot dolgozott fel, hogy lépten-nyomon 4—5 éves mulasztásokra bukkant, s néhány esetben meggyőződött arról, hogy a reklamált folyóiratoknak oly régi számaint a legjobb indulatú kiadó sem képes többé előteremteni, a kevésbbé jóindulatú pedig (nagy baj, hogy ilyen is van bőven!) még rápirít a könyvtárnokra, hogy miért teljesíti oly későn a tisztét — ezóta, természetesen, nem is kíséri meg a régi, bármily tetemes számú, hiányzó füzetek reklamálását; a hiány tehát hiánynak marad, vagy, jobbik esetben, az ódonkönyvkereskedőnél készpénzáldozattal sikerül megszerezni a kiegészítő számokat, sőt a legtöbb esetben egy-két szám végett egész évfolyamot — tehát fölösleges anyagot és drágábbat — kell megvásárolnia.

Pedig, hogy mekkora veszteséget jelent tisztán erkölcsi szempontból is a hiányok elhanyagolása, a legalább reklamálás útján pótlás lehetőségének elélvülése: azt már csak a következő

néhány megjegyzés is teljes nagyságában feltünteti. Egy-egy tudomány- vagy más szak története, fejlődése leghivebben az illető szak folyóiratainak egymásba kapcsolódó évfolyamaiban tükröződik; ennek a lánczolatnak mindenik szeme egyaránt fontos, lényeges, s azért a csonka évfolyam úgyszólván teljesen értéktelen, — még a teljes évfolyamok is csekély becsüek, ha a gyors áttekintésüket lehetővé tevő évi tartalomjegyzékek hiányzanak; — a teljes évfolyamot pedig (ép úgy, mint a hírlapét) az teszi becsessé, hogy a forgalomban sokkal ritkább, mint az ugyanannyi vagy bár negyedrésznnyi példányban nyomtatott könyv; mondhatni, hogy csak kivételképen jut az ember antiquár útján oly folyóirat régibb évfolyamához, a melyet keres, a melyre szüksége van. A kutatónak aztán utolsó reménye a nyilvános könyvtár; ha még itt sem találja meg a keresett évfolyamot: akkor vajjon hova forduljon, mikor a legtöbb szerkesztő és kiadó — probatum est — nem őríz meg folyóiratából teljes példányt, vagy pedig annál jobban őrzi s ki nem adja kezéből?

A könyvtár első kelléke tehát az, hogy hiánytalanul legyenek mind ama folyóiratai, a melyeket egyáltalán elkezdett gyűjteni. A második kellék, hogy a meglevő anyag használható, hozzáférhető, rendezett legyen. A milyen egyszerű igazságok ezek s a mennyire természetes, hogy érvényesüljenek: annyira hátrányos az olvasók érdekeire s viszont a könyvtár hírnevére, ha e létfeltételek teljesületlenek. Ez pedig a hazai könyvtárakban nem oly ritka eset, hogy ne volna helyén, emlékezetükbe hoznunk hivatásukat.

Legcélravezetőbb módja az olvasók kielégítésének s egyuttal a füzetek pontos számontartásának az, ha a folyóiratok utolsó száma — külön olvasóteremben — mindaddig ki marad téve közhasználatra, míg új szám meg nem jelen. Nemzeti Múzeumunk könyvtárának szabályaival ez, ma még, homlokegyenest ellenkezik; e szabályok szerint csak a már bekötött műveket adhatni olvasók kezébe. Kétségtelen, hogy ez a rendelkezés nem állhat sokáig fenn mai érvényében; a könyvekre vonatkozólag talán inkább, ámbár a British Museum példája — ott t. i. a könyvek általában megjelenésük után egy hónapra bekötve állnak rendelkezésre — még messze áll tőlünk; de a folyóiratok aktuális jellege, kereslete, és esetleges hiányaiknak idejekorán való ellenőrzése hatal-

masan ellenmondanak a régi szabálynak. Világító példákra is hivatkozhatunk: az angol, francia, belga, olasz, német könyvtárak legelsőire, a melyek már rég berendeztek külön termet a folyóiratok tára gyanánt. Bármely folyóiratnál feltűnik csakhamar, ha egy-egy füzete elmaradt; így a reklamálás még idején eszközölhető.

Ha a legújabb szám beérkezik: a régibbet el kell tenni — hova?

A legtöbb könyvtárban a folyóiratok is oda vannak kárhoz-
tatva szakmájuk szerint a száz szakcsoportba osztott könyvek
közé, néhol pedig a külön hírlaptár anyagához vannak a folyó-
iratok sorozva. E szakrendszer ellen szól azonban nem egy nyo-
mós érv: *a)* hogy a több szakot is felölelő, nagyszámú folyóiratok
helyét rendszeren csak több szak repertóriumának átvizsgálása
után találja meg a kutató (vagy a megbízott szolgál), azonkívül
pedig hiányzik az egyes szakokba vágó s egyszersmind az *összes*
folyóiratok repertóriuma, katalógusa és statisztikája; *b)* hogy a
folyóiratok rendszava más, mint a könyveké, (t. i. nem a szerző
avagy a szerkesztő neve, nem is az első főnév, hanem a jelző),
de még találgatás tárgya is, ha a címül szolgáló főnévnek több
a jelzője; végre *c)* hogy még hiányosabb könyvtáraink is minden
szak kijelölt polczainak elégtelenné váltán panaszkodnak, s gon-
doljuk meg, hogy azokon a könyv- vagy hírlappolczokon mennyi
helyet foglalnak most el a folyóiratok.

* * *

Világos, hogy mindez árnyoldalak, hibák és bajok felsoro-
lása — már ujjmutatás az orvoslásra, a hibák jóvátételére, az
új idők követelményeinek teljesítésére.

Első és legnehezebb, fejtörő feladat: a folyóiratok megkü-
lönböztetése a hírlapoktól. Akár a vegyestartalmú, akár az egy
szakmát szolgáló *folyóiratokat rendszeren kisebb formátumuk, borí-
tékkal s egész- vagy félelvi címlappal és tartalomjegyzékkel ellá-
tott voltak, továbbá hosszabb cikkekkel álló és a hírrovatot (újdonsá-
gokat) nélkülöző tartalmuk, végre megjelenésük hosszabb időköze*
különbözteti meg a hírlapoktól, újságoktól. De számtalanszor nem
lehet a kétféle sajtótermékek közt szilárd határvonalat vonni; a
hetenként és hírrovattal megjelenő »Gazdasági Lapok«-at borítéka
és tartalomjegyzéke, a vidéki (egyező című) »Gazdasági Érte-
sítő«-ket csak kisebb formátumuk és egyhavi időközük sorozzák,

a folyóiratok közé, holott egyéb megkülönböztető sajátságaik hírlapoknak minősítik s e kétféle című amfibiumokat mindenestre egy közös szakba kell osztani. Ilyen amfibiumai minden szaknak vannak; s valamint a könyv-osztálynak nem szabad kicsinyelnie, a maga tudományos rangjához méltatlannak tartania semmiféle szakmát, hanem a kalaposmesterségről szóló könyvet vagy a kéményseprés szervezéséről szóló önálló munkát is meg kell őriznie: úgy a folyóiratok osztályának sem szabad szakmája miatt a hírlapok közé utasítania a havonta megjelenő »Első magyar kalapos-újság«-ot, a borítékos, kétheti, »Kéményseprők szaklapja«-t, vagy a fennebb idézett gazdasági havi értesítőket. Megjegyezzük, hogy ezeknek címében az »újság«, »lap«, »értesítő« szók nem lehetnek mérvadók a beosztás iránt, mert pl. a maguk nemében hasonló közlönyök közt ott találjuk az egykor kéthavonként, boríték nélkül megjelent »Egyházművészeti lapok«-at (mint folyóiratot) a könyvek közt, a kéthetenként megjelent, előkelő külsejű, borítékos »Művészeti szemlé«-t pedig (újságnak minősítve) a hírlapok közt. A betű megöl; hogy is lehetne a szón nyargalni, ha valamelyik folyóirat vagy hírlap megváltoztatja címét? És vajjon elég ok-e pl. az »Élet«, a »Koszorú«, vagy az »Orsz. tanáregyesületi közlöny« évfolyamainak elszakítására a bibliografiai jegyzékben s a polczokon az, hogy haviból utóbb heti szemlévé lettek?

Ezek a példák (és számos hasonló eset) azt a meggyőződést érlelték meg e sorok írójában, hogy a folyóiratok, mindenestre kiválogatva a könyvek szakcsoportjából, együttesen képezzenek egy külön teremben álló és itt olvasandó osztályt. Részünkről azt hisszük, hogy a mely könyvtár hírlapokat is tart: ott a folyóiratok és lapok osztályának egyesítését nem akadályozza semmi. Így történt a budapesti egyetemi könyvtárban, de a mely a hírlapokat nem őrzi meg s az egyesítést csak a folyóiratok olvasótermére szorítja. De ha ez egyesítés eszméje nem nyerné meg az intéző közegek tetszését: ám üljön össze a szakértők plénuma és kísérelje meg ellenmondást nem tűrő elveket megállapítani a folyóiratok s a hírlapok jellegének megkülönböztetésére.

A könyvektől elkülönzésük idején a folyóiratok szükségképen utalólapot kapjanak czédulakatalogusuk eddigi helyére, új utaló jegyzetet a könyvszakmák betűrendes repertóriumába; kata-

logusczéduláik (esetleg a hírlapokéival) egy nagy betűrendes czédulakatalogussá egyesítenek; hasonlóképen együttes, de lehetőleg szakmák szerinti alcsoportokra osztott repertóriumot kapjanak. Szükséges még egy évről évre mindig csak az idei folyóirat- (és esetleg hírlap-) állományt összefoglaló jegyzék, a minőt a hazai hírlapokról id. Szinnyei József a Magyar Könyvszemle mellékletéül e sorok írójával együtt összeállított. Hogy a czédulakatalogus minden irodalomtörténeti és bibliografiai adatot egyesítsen-e, vagy e két szak szerint kétféle czédulakatalogusunk legyen-e — ezt a két kérdést, megvalljuk, másodrangúnak tartjuk; ellenben korszerű, jogos igénynek ismerjük el, hogy e katalogusczédulák u. n. registrator tengelyéhez erősítve, legyenek mozgathatók.

Említést tettünk egy folyóirat-olvasóteremről. Ámbár a könyv-olvasók a maguk céljaira a folyóiratokat is gyakran szükséges eszközül használják: a folyóiratoknak általában véve kizárólagos közönségük van, a melyet épen ezért legcélszerűbb volna ott a helyszínén, a folyóiratok termében kiszolgálni. A folyóiratoknál mindenestre kivétel tehető ama szabály alól, hogy csak bekötött művet szabad az olvasó kezébe adni; a kutatónak sokszor a legújabb számokra van szüksége, s ha a külföld összes nagyobb könyvtárai a maguk hátránya nélkül ily értelemben is hasznára váltak a közönségüknek: nem fogják a mieink sem kárát vallani.

Múzeumi könyvtárunk e reformokat elvben kétségkívül elismerte, mert már rég a hozzájuk vezető útra lépett: a folyóévi folyóiratokat egy csoportban, betűrendben tartja s róluk (bár egyszerű fogalmazvány alakjában) jegyzéket vezet; de az esztendő végeztével, általában bekötve, szétosztja a könyv-szakcsoportba, a régibb évfolyamok mellé, hogy az új évfolyamoknak adjon helyet. Ismételjük: ez csak egyetlen lépés, holott a gyors, példás haladás útján első lépéssé kellene válnia, a melyet a többi mentől előbb kövessen.

A MÁSODIK NEMZETKÖZI KÖNYVTÁRI KONFERENCIA LONDONBAN.

Az angol könyvtárnokok egyesülete az idei nyáron, július 12—17-én rendezte a második nemzetközi könyvtári konferenciát, viszonzásul Amerika könyvtárnokainak, kik az első konferenciát összehívták s tanulságul szaktársaiknak, hogy azon a könyvtári disciplinának legújabb fejlődéséről és vívmányairól magukat tájékozthassák. A rendezést magára vállaló egyesület széles körre terjeszkedett ki, nemzetközi konferenciát tartott s arra vendégül látta az egész világ szakembereit. Volt is ott olyan társaság, mely az öt világrész könyvtárait méltán képviselte. A vallás- és közoktatási miniszter úr ő nagyméltósága meghagyásából szerencsém volt a konferencián megjelenni, tanácskozásain részt venni, szerencsém van e sorokban arról általános tájékoztatást adni.

Mennyire időszerű és szükséges volt a könyvtári világban ez a konferencia, legjobban bizonyítja a köréje gyűlők érdeklődése. Körülbelül ötszáz szakember jelent meg a művelt világ könyvtárainak képviselőiben, legnagyobbbrészt amerikaiak és angolok, kik a konferenciát vezették s a kontinens s a többi világrészek könyvtárnokai felett jelentékeny tulsúlyban voltak. A konferenciát az angol könyvtárnokok egyesülete, London városa engedelmével, a Guildhall helyiségeiben rendezte s elnökéül J. Lubbockot, a kiváló tudóst, nyerte meg. E konferencián részt veendő, július 11-ikén érkeztem Londonba, s másnap délelőtt bemutattam magamat nagykövetségünknel, hol szives fogadtatásban részesültem s egy nyílt igazoló, illetőleg ajánló levelet kaptam, mely a konferencia elnökségéhez volt intézve. Ez ajánlattal Kropf Lajos úr közbenjöttével jelentkeztem a fogadó bizottság titkáránál, E. M. Borrajo úrnál, ki a Guildhall könyvtárnoka, s tőle vettem át irataimat, tőle kaptam a szükséges utbaigazitásokat. Ő különben a konferencia tartama alatt mindig előzékeny és szives tanácsadóm volt.

A konferencia nyolcz ülésben 38 előadást tartott és vitatott meg, melyek a kiadandó »Transactions of the second international Library Conference«-ben fognak megjelenni. Az előadások terjedelmesebb ismertetésére vagy megjegyzésekkel való kísérésére

mindaddig, míg e kiadvány meg nem jelenik, alig lehetne ez össze foglaló jelentés keretében vállalkoznom, de a konferencia helyét és eszméit, gondolat-világát s általános eredményeit már most összefoglalhatom.

Az első nemzetközi könyvtári tanácskozás óta (1876) az ó- és újvilág könyvtári életében sok és jelentős változás történt s magát a könyvtári tudományt egy új, szabadabb és raczionálisabb szellemnek jótékony hatása kezdte igazgatni. Enyhülni kezdett az a rideg fölfogás, hogy a könyvtár egy magába zárt hideg szisztéma s életén szükség szerint a tudomány misztikuma borongjon. Ma a könyvtár a komoly tudományosságnak s az általános művelődésnek egyik leglényegesebb tényezője s céljai szerint önálló intézményként önálló föladatakra van hivatva. E. C. Richardson már így tárgyalta a könyvtárt előadásában. Szerinte a könyvtárak az emberi műveltségnek alapjai, mert a könyvek, melyeknek összesége a könyvtár, ugyanolyan szerepet játszanak az eszmék terjesztésében, egymásra hatásában, mint az élő nyelv a kölcsönös eszmecserékben. Hatásuk azonban annyival bensőbb és mélyebb, a mennyivel a megfontolt olvasás és elmélkedés gyümölcsözőbb mint az elillanó szó s annyival értékesebb, a mennyivel több módot és alkalmat nyújt az eszmélkedésre, s így közvetlenebb, mint az előszó, mely helyhez és időhöz van kötve. Sőt a mennyiben a rendszeres könyvtár egy-egy találmánynak, gondolatnak, eszmének, kérdésnek vagy tudománynak irodalmi anyagát rendszeres földolgozásban bírja és adja: az olvasónak rendszeres vezetője és önkénytelen jóltevője. Ebben az értelemben nevezi H. R. Tedder előadásában a könyvtárt az önálló tudós egyetemének, s a könyvtárnokot a szellemi élet utcsinálójának, s így érti meg a hallgató egy másik tételét, hogy a nyilvános könyvtárak története a társadalmi fejlődés és a tudományos haladás történetének kiemelkedő részét foglalja le. Richardson szerint: könyv könyv mellett khaosz, könyv könyv mellett rendszerben: tudomány, legalább is tudományos apparatus. M. Dewey előadásában a könyvtárak jelentőségét kiválóan hangsúlyozván, a nyilvános könyvtárakat a közműveltségre ép oly fontosnak tartja, mint az iskolákat s azok létesítését, fenntartását és gondozását az államnak az iskolákkal egyenrangú feladai közé sorozza. E fejtegetésekhez szépen illeszkedik Mac Alister előadása, ki a tökéletes könyvtárnokban találja

meg a könyvtár hatásának legfőbb tényezőjét. A régi világban a könyvtárnoknak két típusa volt; az egyik a tudós, ki a maga tudományát művelve, féltékenyen ült gyűjteményein, de a gondjaira bizott könyvtár khaosz volt; a másik a tanulatlan hivatalnok, ki idegesen őrizte nagy nehezen rendbe hozott könyveit s a kutató munkáját inkább megnehezítette, mint elősegítette. A tökéletes könyvtárnok eszménye az úgy működő könyvtár, melynek bejárata fölé nyugodtan oda lehet írni: add be kérélapodat s a kivánt könyv azonnal kezvedbe jut. A tökéletes könyvtárnok szereti pályáját, szorgalmas és szakszerűen képzett, a tökéletes könyvtár az ember szellemi tevékenységének kohója vagy műhelye.

Anglia a kontinensen túl, Európán kívül mindenüvé elvitte művelődését, melynek egyik hatékony tényezőjét nyilvános könyvtárak létesítésében találta meg, s a szabad Amerika a maga sajátos és rohamos kultúrtörekvéseivel a könyvtárakat szinte erőszakosan ültette át a mindennapi életbe s alkalmazta annak gyakorlati követelményeihez. Anglia hatalmas kezdeményezése Amerikában versenyképes könyvtári disciplinává lett, a többi világrészben erőteljes fejlődésnek indult. Ime a konferencián megjelent az új világok könyvtárainak képviselője, s egymásután mutatta be, mit produkált e disciplina fejlesztésére: Henry C. L. Anderson New-South-Wales könyvtári működéséről, Herbert Putnam az Egyesült-Államok helyi könyvtári egyesületeiről, G. H. Could Canada jelentékenyebb könyvtáraitól és könyvtári életéről, Frank Cundall Jamaica könyvtáraitól tartottak előadásokat, míg Európa északi államainak könyvtári viszonyairól, azoknak Dán-Svéd-Norvég, Finnországban való haladásáról A. S. Steenberg tartott egy feletébb tanulságos szemlét. Mindez előadások tanulságos és szemléltető képet nyújtottak ama mozgalmakról, melyek a világ művelt államaiban a könyvtári disciplina körül a közel multban megindultak és fejlődtek. De sem ezek az előadások, sem a velük kapcsolatos hozzászólások nem merítették ki a kérdést, sem annak legujabbkori történetét sem annak mai állapotát. Hiszen magában Angliában, azonkívül a kontinens más államaiban, többek között hazánkban is, a könyvtári kérdések ujjabb meg ujjabb fázisokban folytonosan napirenden vannak. Könyvtárak alakultak és alakulnak, a társadalomnak ujjannan fölmerülő szükségletei egymásután teremtik meg az ingyenes (Free Public Library), a nép- iskolai,

stb. könyvtárakat; régi, nagy multú könyvtárak idomulnak a korhoz, s az államok és a föntartó testületek áldozatkészségéből a könyvnek hatalmas piacot teremtettek s a magán könyvtárakon kívül mind nagyobb forgalmat mutatnak ki, jeléül, hogy a közönség mind jobban a könyvtárak köré csoportosul. A könyvtárak szinte öntudatlanul, lehet mondani ösztönszerűleg érezték és érzik, hogy minden irányban jelentékeny szerepet játszanak a szellemi élet területén, s így mind arra törekeshnek, hogy mennél tökéletesebben felelhessenek meg föladataiknak.

E gondolatot legjobban érezteti ama természetes kiválás, mely a könyvtárak evolúciójában végbement, azzal, hogy a könyvtárak különös feladataik szerint és sajátos céljaik érdekében önálló irányban fejlődtek, fajok szerint elkülönültek, lehet mondani egyes könyvtári típusokká alakultak ki. De bár így, bár úgy — a közművelődés szolgálatában maradtak, sőt a mennyiben elválásukban így a modern kornak egyik legjelentősebb elvét, a munka felosztását kifejezésre juttatták, alkalmasakká tették intenzivebb és egyetemesebb hatásra. A tapasztalás azt mutatja, hogy, legalább Angliában, szorosabban véve Londonban, a könyvtárak kölcsönösen segítik egymást azzal, hogy speciális feladataikon dolgozva, könnyitenek egymáson, midőn más-más irányban gyűjtik kincseiket és megosztják az olvasó közönség nagy tömegét. Ez a kiválás vagy fejlődés alakította ki s választotta el a tudományos és, talán szabad így mondani, gyakorlati könyvtárakat egymástól. A tudományos könyvtárak részint mind egyetemes, nagy könyvtárak (British Museum, Bibliothèque Nationale, stb.) részint mint szakkönyvtárak, feladatuk szerint a tudomány szolgálatában állanak, míg amazok az ember szellemi tevékenységének egész körére kiterjeszkednek, emezek egy specialis tudomány területére szorítkoznak. A gyakorlati élet szolgálatában, mint az általános képzés, egyetemes művelődés tényezői, a közműveltség terjesztői, a tanintézeti (egyetemi, tanulmányi, iskolai) könyvtárak s a közműveltségi (nyilvános kölcsön-, nyilvános olvasó-, nép-, vándor-) könyvtárak; amazok a felsőbb- és középfokú szakoktatás tehát az egyetemi középiskolai tanítás szolgálatában állanak, emezek a nagy közönség, a társadalom minden osztályának szolgálatára vannak rendelve.

A konferenzia iránya gyakorlati útra tért, a midőn előadásainak nagy többsége a könyvtári életnek gyakorlati kérdései

köré csoportosult, s ugyancsak ez irányt szolgálta kapcsolatos kiállításával. Mélyebben bocsátkozott a könyvtári élet és viszonyok fejtegetésébe, midőn a könyvtárnokok rendszeres képzéséről, a tökéletes könyvtárnok típusáról tanácskozott, mikor azt a kérdést vetette föl, alkalmazhatók-e nők a könyvtári szolgálatban? E. R. N. Mathews vetette föl e kérdést, s miután elmondta, hogy Bristolban és Manchesterben 1876 óta a nők alkalmazást nyertek s ismertette, milyen eredménnyel dolgoztak s hogy milyen természetű szakvizsgálatnak vannak alávetve, elismerően nyilatkozott a nők képességéről s könyvtári szolgálatban való nagy hasznuk vehetőségéről. H. P. James ismertette az Egyesült-Államok könyvtárnoki tanfolyamát és egyes osztályait, Ch. Welch pedig megmutatván, hogy a könyvtár minden irányban gyakorló iskolája a fiatal embereknek, azt fejtegette, hogyan kell a könyvtárnokot fiatal korától kezdve nevelni. Az előadások egy más csoportja a nyilvános könyvtárak s azoknak főntartóihoz (állam, intézet, testület, bizottság) való viszonyáról, a könyvtári hatóságok feladatairól, a könyvtárak szabadelvűségéről szólott; míg két előadásnak, melyeket parallel tárgyaltak, a könyvtári építkezés volt témájuk. És pedig kettős szempontból, az építésznek művészi feladata és technikai készsége, másrészt a könyvtárnok gyakorlati szempontjából. Magától jó, hogy a praktikus könyvtári épületről, vagy a könyvtári építkezés főbb elveire ezek alapján kitérjek.

A könyvtárnak s épületének, mint a könyvnek és kötésének harmoniában kell állania, mondja az építész, jó könyvek értékes gyűjteményének illő, megfelelő épület kell, e harmoniában van a könyvtár építkezés esztétikai jelentősége. A könyvtári épület szerkezetben, formában és díszítésben fejezze ki a szellemi munka gyönyörűségét, következképpen úgy a külső tagozásban mint a díszítő elemek alkalmazásában mérsékletre kell törekedni, hogy egyszerűség és méltóság uralkodhassék rajta. Nincs dísztelenebb mint a dísztelen dísz vagy a díszes dísztelenség, mert a milyen emelő az illő dísz, ép olyan rontó a halmozottság vagy a fukar dekoráció. A belső díszítésre legalkalmasabb a belépő (előcsarnokhall,) az olvasóterem s a fogadó helyiségek. Az előadó (Beoresford Pite) vizsgálja e szempontból a különféle építési stíleket ismerttet néhány építési típust s néhány meglévő épületet, mint a British Museum olvasótermét, s végül egy ideális épület vázlatát

próbálja adni. F. J. Burgoyne előadásában a könyvtárnok álláspontját fejtegeti: a könyvtárnok gondja a belső berendezés, a termek beosztása s a könyvtartó polczok elhelyezése, közegészségügyi intézkedések (fűtési, világítási, szellőztetési berendezések alkalmazása), főként az az előrelátás, hogy a gyorsan növekedő anyagnak elegendő helyet tudjon biztosítani.

Követendő szempontok a könyvtári építkezésben: az olvasótermek legyenek lehetőleg központi fekvésűek, hogy elhelyezésükkel is megkönyítsék a könyvtári szolgálatot; legyenek egészségesek, (világítás, szellőzés, fűtés,) kényelmesek és zajtalanok, kényelmesek az olvasók számára, zajtalan berendezésűek a munka érdekében. A kiállításon e célra egész sorát láttam az újításoknak, mint gummi karikával ellátott székeket, nesztelenül záródó ajtókat, simán nyíló ablakokat stb. s főként gummi szőnyegeket és gummi abroncsos kocsikat. A könyvtártermek legyenek lehetőleg tűzálló anyagokból alkotva, cement, mozaik vagy kőpadló, vasoszlopokon nyugvó emeletek, vasszerkezet legyen az uralkodó. Az említett kiállításon néhány modellt láttam e célra. A könyvek elhelyezésében arra kell gondolni, hogy minden terület ki legyen használva, hogy sok könyv elférjen kis helyen, de a mellett szabad közlekedést kell föntartani a levegő és fény járásának s a kiszolgáló számára. Ezeken az általános intézkedéseken kívül az új könyvtárak hivatalos vagy manipuláló termeire kell nagy gondot fordítani. Itt a berendezés eszthetikájára is nagy súlyt fektetnek, a kiállításon láttam néhány pompás íróasztalt, könnyű és erős állványt, létrákat, karos székeket, katalogustartó szekrényeket, praktikus tintatartókat (három különböző színű tinta számára) íróasztali fölszereléseket, katalogus lapokat (Cards) és fiókokat, valamint írógépeket, a melyek nagyon kezdenek divatba jönni, sőt már több könyvtárban régebb idő óta alkalmazásban vannak. Ilyen könyvtári berendezésre természetesen csak újonnan emelt épületek butorzásakor lehet gondolni, s a könyvek beraktározási elvét csak a magazin-szisztémával lehet gyakorlatilag érvényesíteni. Kialakult zártrendszerben, a hol minden szak külön nyitva marad a jövő szaporulat számára, mint nálunk, a rendszer sok helyet kíván s így a könyvanyag zsúfolása eleve ki van zárva. Oldalvilágítású termekben, mint minálunk, a zsúfolás egyébként is sok akadályra talál, melyek a felülvilágított s egymásba világító

termeknél eltűnnek. A könyvtár lényeges feladata levén a könyvanyag megőrzése, az angol könyvtárak különös gonddal vannak a kötésre, a mit szintén a belső berendezés keretébe illőnek tartanak.

A konferencia a katalogizálással, jelzéssel nyolcz előadásban foglalkozott, ez a könyvtári funkció az, a mi ma minden könyvtárnak legfőbb gondja, s a mi a legtöbb s a legnagyobb nehézséget támasztja. E manipuláció, ez a kezelés két irányban fontos, először, mert a katalogus minden könyvtárnak leltára, jobban mondva telekkönyve, másodsor mert tudományos apparátus. Egyaránt fontos a könyvtár s a bibliografia szempontjából, de épen e miatt a katalogizálást nagyon megnehezíti, mert érdek-összeütközések okozójává válik. A könyvtár megelégedhetik pontos, de rövidített czímmel, a bibliografiának teljes czímre van igénye; a könyvtár nem pocsékolhat el fölös munkát a bibliografia kedvéért, de viszont kötelessége azt szolgálni. A milyen nehéz e kérdésben a helyes utat megtalálni, épen olyan nehéz eldönteni a katalogizálás rendszerét. Megelégszünk-e az egyszerű indikátor-katalogussal, s azt betürendben, vagy tudományszakok szerint állítsuk-e e föl; írott- vagy nyomtatott katalogust használjunk-e, s azt könyvbe vagy czédulakatalogusba vezessük-e be; a klaszifikáció legyen-e egyúttal helyjelző (Standorts-katalog) vagy külön számot nyerjen a könyv elhelyezése és osztályozása alkalmából — mindezek tagadhatatlanul fogós kérdések — s megoldásukban az egyöntetű eljárást szinte alig tartjuk kivihetőnek. S azután milyen rendszert fogadjunk el? A raktározót vagy valamely tudományosat? A konferencia e kérdéseket élénk eszmecsere tárgyává tette, a mi a Transactions legérdekesebb lapjait fogja elfoglalni, s mutatja azt a fontosságot, melyet a konferencia és a könyvtárnokok e kérdésnek tulajdonítanak.

E rövid szemle, melyben a mi disciplinánk főbb kérdéseit érintő előadásokról emlékeztem meg, nem meríti ki sem az előadásokat, sem azok érdemét. Voltak előadások, melyekben távolabb eső kérdéseket tettek szóvá, mint a nemzeti bibliografia és biografia jelentősége, az olvasók és a könyvek viszonya, a római betürendszer és európai nyomdászat bevitele keletre, a könyvnyomtatás bölcsejét gondozó külső körülmények története, a gyermekolvasók, és olvasmányok, a könyvtárak egymásra hatása és egymást segítő összemun-

kálása stb., mindezek nagyon jellemzők a konferencia eszmei körére, mely szélesben, nagy területen látja, ismeri és tárgyalja a könyvtári ügyet, mely emelkedett szempontból itéli meg a könyvtár feladatát s ideális célok megközelítésében iparkodik hivatásának megfelelni. A konferencia előadásainak halmozott tárgysora idejének munkára szánt részét teljesen elfoglalta. Naponkint félkilencz-től délután négyig tartotta üléseit, kivéve másfélórát a lunchre, s e miatt a könyvtárak csoportos látogatása elmaradt, csupán egy kirándulás szerveztetett, mely Francia- és Németország könyvtárait kívánta meglátogatni. E kirándulásban főként a nem európai szakemberek vettek részt.

Mindaz, a mit hallottam és láttam, a minék részese voltam, megtanított arra, hogy a mi disciplinánk haladása és fejlődése ma az angol és az amerikai könyvtárakra s embereire van bízva. A kontinensen lévő államok történelmi múltú s megállapodott régi könyvtárai a reformoknak s újításoknak csak egy-egy részletét célozhatják vagy vehetik át, mert minden rendszer jó, ha pontosan keresztül van vive, s minden régi, de megbízható rendszer jobb, mint bármilyen kitűnő új, a mit még azután kell keresztül vinni. Amott más élet és viszonyok között fejlődik e tudomány, mint nálunk a kontinensen. Mégis, ha reformokra gondolnánk, a leg-egyszerűbb rendszerre, a magazin rendszerre kellene gondolnunk s akkor elfogadnók az új könyvtári elvet: a könyvek raktáron legyenek, a katalogusok tudományon épüljenek. Ha pedig csupán némely technikai újításra gondolunk, akkor is legjobban megfelelőek az angol és amerikai könyvtárak, melyekben a modern technika minden finomsága érvényesül. Gyakorlati és elméleti kérdésekben pedig egyaránt gyakran visszafogunk térni a második konferencia Transactions-aihoz, valahányszor a fölmerülő új kérdések történetét vagy azokban útbaigazítást keresünk.

A BRÜSSZELI HATÁROZATOK.

DR. ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

A brüsszeli második nemzetközi bibliografiai konferenciáról a Magyar Könyvszemle előbbi füzetében közölt tudósításom közvetlenül a konferencia után készült, a mikor még a határozatok hivatalos szövege nem volt kezeim között. A konferencia munkálatait tartalmazó kiadvány ugyan még a mai napig (november 17.) nem jelent meg s így a mult alkalommal jelzett beható tanulmánynyal még nem készülhettem el, azonban a határozatok hivatalos szövegét már most közölhetem.

Megelőzőleg szükségesnek tartom fölemlíteni, hogy a brüsszeli konferenciával több nevezetes külföldi bibliografiai szakfolyóirat részletesen foglalkozott, s habár a hallei Centralblatt egy rövid »Notize«-ban, régi álláspontjához hiven, igyekszik nem tulajdonítani nagy jelentőséget az egész kérdésnek, az általános vélemény elsőrangú közművelődési eseménynek hirdeti ezt. Így többek közt a firenzei nemzeti könyvtár közlönye¹ azzal végzi ismertetését, hogy idézi az ismert alapon tervezett repertorium egyik leghatározottabb ellenzőjének *Funck-Bentanonak* következő szavait: »il est impossible de ne pas rendre hommage à ce qui a été fait à l'Office international de Bruxelles. Applaudissons-y et profitons-en.«

Nagyon helyes szempontból itéli meg *dr. Eichler Ferdinánd* is a kérdést a modern bibliografia állását vázlatosan, de szakértelemmel ismertető dolgozatában.² Nézete szerint nagy kár volna a brüsszeli törekvéseket, melyek az egytetemes repertorium megteremtését célozzák, már eleve elítélni. Haszna lesz ezekből a bibliografiának még akkor is, ha nem sikerül az egytetemes repertorium tervét megvalósítani. A mi pedig a tizedes rendszert illeti, ha a tervezett repertorium annak alapján el fog készülni, ép oly hasznavehető lesz, mintha bármely más rendszert követne. Magát a tizedes rendszert az amerikaiak egyik újabb sikerének nevezi.

Ezek fölemlítése után ide igtatom az Institut international

¹ Bolletino delle pubblicazioni Italiane. 1897. 284. sz.

² Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jahrhunderts von *dr. Ferd. Eichler*. (Lipese, Harrasowitznál, 1897.)

de Bibliographie meghívására a belga kormány védnöksége alatt 1897 augusztus 1—4. napjain Brüsszelben összegyűlt második nemzetközi bibliografiai konferencia határozatait.

1.

A nemzetközi bibliografiai konferencia szükségesnek tartja a bibliografiai munkásságnak nemzetközi szervezését. A nemzetközi bibliografiai hivatalnak és munkatársainak a tizedes rendszer alapján végzett munkálatait tudomásul véve, fölhívja úgy a hivatalt, mint a munkatársakat, hogy a megkezdett művet a legkiterjedtebb nemzetközi és tudományos alapon s bármi fajta fölmerülő javítások állandó figyelembe vételével tovább folytassák.

2.

A nemzetközi bibliografiai konferencia azt az óhajtását fejezi ki, hogy a felsőbb oktatásban a bibliografiának nagyobb jelentőséget tulajdonítsanak.

3.

A nemzetközi bibliografiai konferencia hozzájárul ahhoz, hogy az egyetemes repertorium kiegészítéséül speciális és kritikai bibliografiák készíttessenek.

4.

A nemzetközi bibliografiai konferencia üdvözli a belga kormányt azokért a buzdításokért, a melyekkel az utóbbi két év folyamán a bibliografiai tudományt előre vitte.

Ezzel az üdvözlettel fölkeresi a következő svájci hatóságokat is: a szövetségi iskolatanácsot, a zürichi kanton kormánytanácsát s Zürich város tanácsát.

Kinyilvánítja azt az óhajtását, hogy a többi kormányokat is láthassa azoknak a kísérleteknek támogatásában, a melyek a nemzetközi és kölcsönös bibliografiai munkásság szervezésére irányulnak.

A konferencia megbizja irodáját, hogy az ehhez szükséges lépéseket megtegye s hogy munkálatait mentül szélesebb körök tudomására hozza.

5.

A nemzetközi bibliografiai konferencia hasznosnak nyilvánítja, ha a nemzetközi intézet keretén belül nemzeti csoportok szervezkednek.

6.

A nemzetközi bibliografiai konferencia fölszólítja a tudományos társaságokat és a gyűjteményes kiadványok szerkesztősegeit, hogy a vezetésük alatt megjelenő kiadványok tartalomjegyzékét, tekintettel az egyetemes bibliografiai repertorium gyors elkészülésének szükségességére, külön álló lapokon vagy czédulá-

kon az Institutnek az illető országban levő titkárságához vagy pedig egyenesen az intézet székhelyére, Brüsszelbe küldjék be.

A konferencia a nemzetközi bibliografiai intézet bizottságát szólítja föl arra, hogy ezt az óhajtást az összes tudományos társaságokkal és szerkesztőségekkel közölje, s hogy ezek részére jelölje is meg az illető országokban levő titkárságok címét.

7.

A nemzetközi bibliografiai konferencia azt az óhajtását nyilvánítja ki, hogy a különböző országokban a kiadóegyesületek és a nemzetközi bibliografiai hivatal (Office) vagy pedig ennek illető képviselote között könyvészeti iskoláknak, (écoles du livre) mint határozott pályára készítő iskoláknak alapítására nézve megállapodás jöjjön létre.

8.

A nemzetközi bibliografiai konferencia a nemzetközi bibliografiai intézet bizottságát megbízza, hogy a bibliografiai jelzések-nél követendő szabályok nemzetközi jegyzékének elkészítésére az egyes államok szakembereiből bizottságot nevezzen ki.

9.

A nemzetközi bibliografiai konferencia a nemzetközi bibliografiai intézet bizottságát felhívja, hogy a bibliografiai cédulák nyomtatásának legcélszerűbb és legjutányosabb eljárását tanulmányozó bizottságot állítson össze.

10.

A gyűlés a nemzetközi bibliografiai intézet bizottságát megerősíti jogaiban a következő konferenciáig.

VERSEGHY ÉS AZ EGYETEMI NYOMDA.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

Ismeretes a kitüntető jóakarát, melylyel József nádor a sorsüldözte Verseghy iránt viseltetett. Az ő támogatása tette lehetővé, hogy a vénülő, különben is beteges író az egyetemi nyomdánál kapott olyan alkalmazást, a mi élete pályájának, képességeinek leginkább megfelelt. Tizenhat évig működött itt fáradhatatlanul, mint átdolgozó, fordító, magyarázó és javító. Az iskolában s a gyakorlati életben szükséges könyvek sajtó alá rendezése vagy újak szerkesztése volt a feladata; olyan feladat, mi a nyomdának ugyan kétségtelenül hasznot hajtott, de neki magának legfeljebb a mindennapi megélhetést biztosította.

Verseghy viszonyát az egyetemi nyomdához a Sággy Sándor által megírt életrajzából ismerjük.¹ Sággy Sándor fia volt Ferencznek, az egyetemi nyomda gondnokának s Verseghy benső barátjának, istápolójának. Életrajzi adatai tehát megbízhatók s én az alább közlendőkkel csak ez adatok megbízhatóságát akarom dokumentálni s némileg kibővíteni.

Verseghy az 1822-ik évben reménytelenül betegeskedvén az egyetemi nyomda, mely a Magyar Nemzeti Múzeumban megjelent négy nyelvészeti kérdésre irt feleletét kinyomatta, kérdést intézett hozzá, hogy a hátralékos nyomdaköltségeket mikor és miképpen fogja kifizetni?

Verseghy e kérdésre következőleg felelt:

Inclyta Typographia Regiae Universitatis!

Ad aestimatissimas inclytae typographiae literas sub 15. Julii 1822. ad me exaratas, quibus me ad sumptus impressionales operis mei, sub titulo *Felelet seu Responsum ad quatuor a Musaeo nationali propositas quaestiones* noti persolvendos provocat, remittente tantisper diuturna aegritudine mea, sequentia humanissime reponendi honorem mihi sumo.

Quod, cum hoc opus ad integritatem grammaticae meae, altiori jussu certis principiis *philologicis* firmatae, ac tandem in usum scholarum editae, ob circumstantiam illam, quod paulo post editionem ejusdem, *principia* etiam *philosophica* ab iis, qui regulas meas suffodere gestiebant, publice expetitae fuerint, tantopere

¹ Verseghy Ferencz maradványai és élete. (Buda, 1825.)

pertineat, ut sine hoc inimici elucubrationum mearum de veritate principiorum philologicorum, quibus grammaticam superstruxi, convinci atque ad silentium adigi nequeant: ipsissimum hoc opus, velut fundamentum reliquorum pro scholis elaboratorum, inclytae typographiae regiae in prae-existentibus apud eandem exemplaribus cum eadem reverentia, qua reliquas elucubrationes meas, instar proprietatis offeram: illis nihilominus permodum conditionis additis demississimis precibus, ut inclyta typographia regia mihi vicissim, tam pro hoc opere, quam etiam pro numerosis in uberrimum instituti hujus typographici emolumentum, per decursum 16 annorum erga mediocre pretium exantlatis laboribus, quorum nomina isthic sub \cdot /. humillime substerno, altiori loco eam remunerationem exoperari dignetur, quam aequissimam et generosis suis in compentando diligentiorum collaboratorum suorum quovis fatigio sensis accomodatissimam fore judicaverit.

Dabam Budae 2. Septembris. 1822.

Inclytae Typographiae Regiae

humillimus servus
Franciscus Verseghy

A melléklet, melyre hivatkozás történik, tételenként felsorolja az egyetemi nyomda részére 16 esztendő alatt teljesített munkát. Verseghy bibliográfiájához nem egy új adattal járul ez a jegyzék, mely sajátkezűleg és hivatalos használatra levén írva, hitelesnek és teljesnek mondható.

Elenchus librorum per Franciscum Verseghy pro inclyta typographia regia per decursum 16 annorum partim noviter elucubradorum, partim auctorum, partim quoad ipsius materias, quas pertractant, secundum vota ejusdem inclytae typographiae reformatorem.

Breviarii Romani ob elevationem situs veterum quorum-piam festorum, et ob accessionem novorum sanctorum difficilis sane redactio, emendatio ac correctio. Tomi IV.

Missalis Romani simillima redactio, emendatio et correctio.

Versiones Brevis Doctrinae de Varrina per clariss. dominum doctorem Franciscum Bene elucubratae.

Epitome Institution. Gramm. Linguae Hung. pro gymnasiis. Tomuli V. *Opus originale.*

Exercitationes Idiomatis Hung. pro iisdem gymnasiis. *Opus originale.*

Analyticae Institutionum Lingvae Hungaricae, tomi III. etymologiam, syntaxim et aestheticam ejusdem idiomatis rationibus philologicis in usum magistrorum lingvae firmatam continentes. *Opus originale.*

Felelet a Nemzeti Muzeumnak 4 kérdésire. *Opus originale*, principia philosophica lingvae humanae in genere continens, quibus demum systematice demonstratis regulae lingvae hung. superbus untu.

Francisci Wagner Phraseologia emendata et utilissimis vocum significationibus et idiotismis aucta. Tomi II. Pro scholis humanioribus.

Officium Rakocianum Psalmorum Paraphrasibus intellectu facilius redditum et aliis precibus auctum.

Panis quotidianus Animae, seu preces selectae. Emendatus et auctus.

A. B. C. könyvecske a' falusi oskolák' számára. Emendatus.

Dtto, dtto nemzeti oskolák' számára. Emendatus.

Az ó és új Testamentum' Historiájának sommája az oskolák' számára. Emendatum tam quoad versionem olim ex germanico nimium vitiose factam. *Opus fere originale*.

Magyar Orthographia a' Nemz. Osk. számára. *Opus originale*.

Makula nélkül való Tükör, diligenter perpurgatum et vita Jesu Christi ex quatuor Evangeliiis ordine chronologico proposita auctum.

Ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der ersten Lateinischen und der Nationalschulen. *Opus originale*.

Ungarische Rechtschreibung zum Gebrauche der nemlichen Schulen. *Opus originale*.

Gradus ad Parnassum seu synonyma pro scholis humanioribus, sunt actu sub elucubratione et prelo.

His accedunt innumeri libri majores et minores, quorum typicam in veriis lingvis, etiam externis, correctionem per 16 annos peculiari diligentia praestitit.

Verseghy tehát a nyomdaköltségek fejében átengedte a múzeumi kérdésekre irt feleletének el nem kelt példányait és tulajdonjogát s csupán azt kérte, hogy hasznos munkásságára és hosszas betegeskedésére való tekintetből némi méltányos jutalomban részesülhessen.

Mire a nyomda e kérelmet a helytartótanács elé terjesztette, a sok megpróbáltatáson keresztül ment expaulinus (1822 december 25-ikén) megszűnt élni. Kevesektől ismerve, még kevesebektől segítve olyan sanyaru nélkülözés közt tengette utolsó napjait, hogy gyógyíttatása költségeit se birta fizetni s temetéséről is a már említett Sághy Ferencz gondoskodott.

Ily körülmények közt a nyomda akarva, nem akarva, kénytelen volt Verseghy munkáját tulajdonába venni, hogy a

nyomdai kiadások megtérülését biztosítsa. Ez különben nem volt nehéz dolog. Verseghy 1232 frttal maradt adósa az intézetnek, ez a »Felelet« 800 példányából bőven kitelt. Attól se kellett tartania, hogy a mű nem lesz kapós. A nyelvészek akkori harcában Verseghynek hangzatos neve volt. Az igazgató, Markovics Mátyás úgy igyekezett a dolgot feltüntetni, hogy abból nem vesztesége, ellenkezőleg haszna lesz a vezetése alatt álló intézetnek, a mely különben is sokat köszönhet Verseghynek. »Vir hic — mondja a december 30-iki fölterjesztésben — in omnigena literatura, sed cum primis in Hungarica eruditissimus, decursu sexdecim annorum in quibuscunque seu versionibus, seu lucubrationibus, seu correcturis eam typographiae navaverit operam, quae instituto admodum fructuosa, ipsi vero regno et praesertim nationi hungaricae, quoad culturam linguae suae, perenni memoria digna evadere debet.« Méltányos, sőt illendő tehát, hogy a kérelmezett jutalom holta után is kiutalványoztassék, legalább annyi, a mennyiből az orvos és gyógyszerész követeléseit s a temetés költségei kitelnek.

A helytartótanács, mielőtt a javaslatot elfogadta volna, tudni kívánta: vajjon a nyomdának teljesített munkájáért részesült-e Verseghy egyszer-másszor jutalomban és milyenben? ha pedig nem részesült, mennyi volna szükséges a holta után maradt tartozások kifizetésére?¹

Az igazgató erre 1823 február 23-ikán azt válaszolta, hogy szoros értelemben vett jutalomban (remuneratio) Verseghy soha se részesült, hanem esetről esetre egyezett meg vele a nyomda bizonyos díjazásban a munka természete szerint. Így pl. háromszori correcturáért rendszerint 2 frtot, fordításért 7 frt 30 krt, más munkáért 6 frt 40 krt s csupán egyszer, a Wagner Phraseologiájának roppant hálátlan munkájáért fizetett 10 frtot, mindannyiszor nyomtatott ivéért és bécsi értékben számítva, a mi valóban oly csekély összeg, hogy abból »vix aegre vitam tolerare potuisset«. Az igazgató úgy véleményezte, hogy 400 frt jutalom teljesen elegendő lesz.

És a helytartótanács 1823 márczius 7-ikén engedélyezte is a 400 frtot.²

¹ 1823. évi 1814. htt. sz.

² 1823. évi 5712. htt. sz.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

HEYDEN SEBALD FORMULAE CZ. MŰVÉNEK EGY ISMERETLEN KIADÁSA.

DR. DÉZSI LAJOSTÓL.

Heyden Sebald nürnbergi iskolamester, a tizenhatodik század egyik legnépszerűbb tankönyvírója, 1528-ban egy »*Puerilium Colloquiorum formulae*« című művet adott ki Strassburgban latin és német nyelven, melyet rendkívül kedvezően fogadtak s több nyelvvél is bővítve számtalanszor kiadtak. Három év múlva már a lengyel szöveg mellett a magyar is helyet talált benne s ez a négy nyelvű kiadás 1531-ben Krakkóban került ki a Vietor János sajtójából. Tudtunkkal ez az első magyar iskolai tankönyv, s egyszersmind az első nyomtatott magyar szöveg.

E kiadás latin-magyar szövegét a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának egyetlen csonka példánya után az *Irodalomtörténeti Közlemények* ez évi folyamában közöltük s azután szótárral ellátva külön is kiadtuk. Az ezen kiadás elé bocsátott Bevezetésben elmondottuk, hogy a mű végén egy ajánló vers (Decastichon) van Geszti Mihály nevű gyermekhez intézve, melynek Sylvester János az írója s ebből azt következtettük, hogy a mű egész magyar szövegének ő lehet a szerzője, a minek valószínűségét az is erősítette, hogy ő ekkor Krakkóban tartózkodott s így a Vietor megbízásából ott készíthette.

E műnek egy másik eddig ismeretlen kiadása a krakkói Jagelló-egyetem könyvtárában van, »XII. b. 87.« könyvtári jelzettel. Még boldogult Szamota István barátunk figyelmeztetett reá s hivatalos megkeresésünkre az igazgatóság készséggel leküldte az egyetemi könyvtárba. Sajnálni lehet, hogy csak töredék, melyet egy könyvtárlából áztattak ki s hogy csupán négy levelet foglal

	Abundi Donum
	Adientulum.
	Mietum.
Colendæ præcipor	Excundi
rogo uerum	Cacum.
	Panum.
	Eundi Papyrum.
	emptum Atramentum.
	Pennas.

IOANNIS SYLVESTRIS PAN
nonij ad Michaelem Gexthi puerum
bonæ spei Deæstichon.

Disæ præcor nostre Michael generosa propago
Geutis, ut in patriæ sis deus ipse tue.
Disæ, equidè à teneris multum est asuescere. ut inquit
Vergilius, Latij gloria prima chori.
Disæ, nec ingenium damnosa per oas perdas,
Acre dedit sophiæ quod deus ille tibi.
Disæ, sed hæc, moneo, quæ post dedisere nunquam
Poenitat grandem iam uiridemq; uirum
Disæ, equidem uasto pereunt, ut ærms, in orbe
Cuncta, manent animi, tum ingenijq; bona,

Cracouiæ apud Hieronymum Vicorem.
Anno M. D. XXXI.

Cum gratia et privilegio.

magában, a következő ívjelzéssel: $B + B_{,,} + B_{,,,} + 1$ (ívjegy nélküli levél). Miként az 1531-iki kiadás, úgy ez is négy nyelvű: latin, német, lengyel és magyar szöveget tartalmaz s a nyomtatás típusáról ítélve szintén Krakkóban nyomtattathatott a Vietor sajtóján. A krakkói könyvtárban, mint a borítékra tett jegyzetből (»Heyden Seb. Formulae puerilium colloquiorum. Cracoviae 1531.?«) következtethetjük, a nyomtatás idejét szintén nem tudták meghatározni. Hogy töredékünk nem egy az 1531-ik évi kiadással, arra nézve a sorok tördelésének különbözőségén kívül a nyelvi és orthografiai eltérések elég bizonyítékul szolgálnak. Így itt *kelnyk*-et, *alkolmas*-t, *hallyk*-ot, *zygyenlenyk*-et, *thavozzal*-t, *megh*-et stb. találunk, az 1531-iki kiadás *klenek*, *alkomas*, *hallek*, *zegyenlenyk*, *thavozzal*, *meg* alakjai helyett.

A *nyomtatás idejét* adatok hiányában mi sem tudjuk ugyan meghatározni, de nézetünk szerint töredékünk az 1531-ik évnek második vagy későbbi kiadása lehet; e föltevésünket némileg az is erősíti, hogy az eredeti első kiadás 1528-ban jelent meg latin és német nyelven s csak később jött hozzá a lengyel s azután a magyar szöveg s így már az idő rövidege is alig engedi meg, hogy töredékünket az 1528—1531 évek közé helyezzük, vagyis a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött kiadásnál korábbinak tartsuk. E bevezetést már megirtuk, midőn *Melich János* doktornak e folyóirat 2. füzetében megjelent véleményét olvassuk. Ő töredékünket tartja az első s így az 1531-iki évinél korábbi kiadásnak s e föltevését nyomós nyelvi argumentumok támogatják. E kérdést szerintünk, egy teljes, vagy legalább kevésbé csonka példány előkerülése fog eldönteni.

Töredékünket, melyet a kiáztatás és itt-ott a szű is megromgált, úgy hogy e miatt néhol hézag is van a szövegben, betűhiven közöljük. A betűk típusára nézve megjegyezzük, hogy a Dialogusok felirata s a latin szöveg latin (*cursiv*), a német, lengyel és magyar szöveg gót betűkkel van nyomtatva, s hogy a magyar szöveget, mint ránk nézve a legfontosabbat, csupán mi szedettük *Cursiv* betűkkel.

A töredék 1-ső (B ívjelzetű) lapja:

Ich wil lieber rhuen.

Ja wolę odpoczywác.

En ynkaab akarok el nyugonni.

Ydz ty spác.

The mennel le fekenny

F *Quid tu autem agere*

Was wiltu aber thun?

Co chce; ty gyny.

The kebygh myth chynakz:

G *Legam ulterius.*

Ich wil noch wetter lesen.

Beds daley gysz

Meeghen towab oluafok.

F *Malo quiescere.*

Ich wil lieber rhuen.

Ya wols odpozyczas.

En ynkaabh akarok el nymgonni.

G *Faesse hinc Endymion.*

So ghe byn du schleffer

Podzy stad Endymion Chetetlen

Thawozzal el yimen alomba thekz

H *Hud te impediuro.*

Ich wil dich nicht irren.

Nye bedec zawadzal.

Nu nem banthalat.

Dum reditur cubitu.

Dialogus VI.

GABRIEL HENRICVS.

G *scius expersicare.*

Wostu wach auff

B

Ich wil lieber rhuen.

Ja vole odrogymác.

En ynkaabb akarok el nrogonm.

G Facesse hinc Endymon.

So ghe hyn du schleffer.

Podzyz cy endymon.

Aharoddal ei ynnen atomba thelsetellen

A Haud te impediuro.

Ich wil dich nicht trenn:

Ahebedzyc zawádsay,

Tu nem hantahalak.

Dum reditur cubitu.

Dialogus. VI.

GABRIEL. HENRICVS.

G Heus experglare

Göhtu/want auff.

Gyffst ocuene,

gallode sercken gel

H Sine ut dormiam.

Raf mich schlaffen.

Sorust my spac.

Radd aloggham.

G Surgendi tempus est.

Die get ist auff gusstehen

Chao ny witac.

Zdeye fel kelny.

H Nondum diluxit.

Es ist noch nicht tag. v hiden.

B

- G. Faceffe hinc Endymion.
So ghe hyn du schleffer.
Podzyż ty endymion.
Thavozzal el ynnen alomba thelhetetlen.
- H. Haud te impediuro.
Ich wil dich nicht irren.
Nyebędzyé závádzal.
Nu nem banthalak.

DUM REDITUR CUBITU.

Dialogus. VI.

Gabriel. Henricvs.

- G. Heus expergifcere.
Hörstu | wach auff.
Slyssyss ocuésie.
Hallodi serkenyfel.
- H. Sine ut dormiam.
Lasz mich schlaffen.
Dopusé my spaé.
Hadd aloggyam.
- G. Surgendi tempus est.
Die czeit ist auff czustehen.
Czas iuz¹ wstáé.
Ideye fel kelny.
- H. Nondum diluxit.
Es ist noch nicht tag . . . rden.²
- B^b *lap:* Wssak ieszce nyedzień | albo nieoswytlo.
Meegh megh nem uirradotth.
- G. Aperi oculos.
Thu die augen auff.
Otworz otzy.
Nysd fel zemeydeth.
- H. Adhuc grauantur fomno.
Sie sind myr noch vol schlaffs.
Jeszcze pelne mi są spania.
Meegh yghen almafok.
- G. Es ghire fomnolentior.
Du schleffst mehr den eyn ratz.
Więcey spysz nyżli szczurek.
Ewethpelyehnel almafbwagy.

¹ E szó első betűje nem vehető ki tisztán.² Itt a szöveg meg van rongálva.

- H. Rogo ne fis molestus.
Lieber lasz mich czu rhw.
Prossęcie niegabay mie.
Kyrlek ne haborgaff.
- G. Non pudet te affine?
Du esel schamstu dich nicht.
Osle niesromass sye.
Nem zygyenledy the zamaar.
- H. Cuius me pudeat?
Wes sal ich mich schamen.
Kogo sie mam sromáé.
Myth zygyenlenyk.
- G. In multam lucem stertere.
Zâ schlaffen an den hellen tag.
Spáé t . . . ¹ ugo na dzyeñ.

Bij^a lap:

- Ennye nagy ydeiyyglenn alonnod.*
- H. Quotam horam fonuit.
Wie viel hat es geschlagen.
Wiele był zegar.
Haany hora wagyon.
- G. Iam imminet prima.
Es wird yecz eyns schlagen.
Już będzie iednę bil.
Immar mayd elseo lyzen.
- H. Adhuc parum dormiam.
Ich wil noch eyn kleyn schlefflin thun.
Jeszcze troskę zasnę.
Meegh alozom eggy kewefeth.
- G. Quin furgis piger?
Fauler wiltu nicht auffstehen.
Leniwy nychcess wstaé.
Seoth hogy nem kelz fel the resth.
- H. Quomodo tam cito?
Warumb so bald.
Czemu tak rikło.
Hogy kelnyk yly hamar.
- G. Mox fulte te excitauero.
Mit eym prügel wil ich dich bald auffwecké.
Wneth cye obudzę palyça.
Mayd en thyged bothwal keolthelekfel.
- H. Iam furgo, parce precor.
Yecz stehe ich auff ich pit verschon.
Już cy wstaie | prossęcye schanuymie.
Ym fel kelek | haggý el kyrlek.

¹ A szöveg rongált.

Bij^b lap:

DUM ITUR AD SCHOLAM.

Dialogus VII.

Hanno. Ioannes.

- H. Heu quid facimus?
Awe was thun wir?
Ach co czynimy.
Hallodi myth thyzewnk.
- I. Cur sic uociferas?
Was schreistu also.
Czemu tak wolass.
Miyrth igyen kyaltaz.
- H. Nimis diu dormiui.
Ich hab czulang geschaffen.
Dlugom spal.
Ighen hozzw ydeyg aluttham.
- I. Quid ita? Quid times?
Wie also | was fürchstu.
Czemu to | czemu sie boyss.
Michodaath | myth fylz.
- H. Tempus iustum tranfiit.
Die recht czeit ist hyn.
Czas pewny przessedł.
Alkolmas ewdeo elmwlth.
- I. Quod tempus dicis?
Welche czeit meynstu?
Ktory czas mienysch.
Mely ewdeoth mondaz.
- H. Horam primam.

Bij^a lap:

- Die erst stund.
Pirwssa godzyne.
Az elseo horath.
- I. Tu certe falleris.
Du irrest dich.
O toś sye zmamył.
The byzonyawal megh chalatol.
- H. Tamen audiui.
Hab ich es doch gehorth.
Wssakem slyssal.
De byzony hallaam.
- I. Non recte audiuifti.
Du host nicht rechts gehört.
Nyeprawies slyssal.
Nem yool hallotthad.

- H. Quotam audiuiti.
 Welche hastu gehórt.
 Ktorameš ty slyssał.
Hanyadoth the hallotthal.
- I. Audiui ultimam.
 Ich hab den garaus gehórt.
 Ostatniam slyssalem.
Vtolsoth halllyk.
- H. Quota ea est?
 Wie viel ist das.
 A wiele tho.
Hanyad az vtolfo.
- I. Duodecima.
 Zwelffe.

Bij^b lap:

- Dwanascye.
Tizenkettheo.
- H. Vtinam uerum fit.
 O das es war were.
 Bože day by to była prawda.
Wayha ez ygaz lygyen.
- I. Non est quod dubites.
 Do hab keyn zweiffel an.
 Nye wąpi wтым.
Semmy kethsygh ebben nynch.
- H. Oppido laetor.
 Ich frew mich sere.
 Barzosye wesełę.
Ighen erewleom.

INTER EUNDUM IN SCHOLAM.

Dialogus. VIII.

Iodocus. Kilianvs.

- I. Heus heus mane.
 Hórstu | stehe still.
 Slyssyss postoy.
Hallodi hallodi maragy megh.
- K. Quid uis? cur maneam?
 Was wiltu | warumb sol ich stehen.
 Co chéess czemu mam staé.
Myth akarz myrth maraggyak.
- I. Est quod tecum loquar.
 Ich hab etwas mit dyr czû reden.
 Mam stobą co wowyé.

[B⁴]^a lap:*Bezydem ragyon weled.*

K. Modo non uacat.

Ich hab iczund nicht die weil.

Nyemam teráz czasu.

Mofth nynch ewreffyghem.

I. Tantillum perneges?

Wiltu myr eyn solchs versagen.

Chcesz my to odmowić.

Chak ennyben fem enghecczy.

K. Mitte me modo.

Lasz mich ieczund gehen.

Pusé my e¹ teraz.*Haggy el mofthan enghemeth.*

I. Non te dimittam.

Ich wil dich nicht gehen lassen.

Nye puczczę éye.

Nem hagylak.

K. Enecas me furcifer.

Du buffe du machs mich schier thol.

Zlodzye . . .² barzo mi doiadass.*Megh col/(z)³ enghemeth akasztofarawalo*

I. Tantum uerbum audi.

Hör nur eyn wort.

Jedno słowo posłuchaj.

Hallyad chak eggy zomoth.

K. Ecquid mea refert?

Gehet das auch mich an.

Y co mnye do tego.

[B⁴]^b lap:*De myth haznalok veelle.*

I. Permulum scilicet.

Ja eben viel.

Jakoby wyele.

Seog ygen haznalz.

K. Quid negocij est? dic.

Was ists? sag an.

Coż iest powyiedz.

Mydolgod wagyon | mondmegh.

I. Dicam, modo des fidem.

Ich wils sagen | doch vorheis myr vor.

Powyméy iedno słub pyrwey wyerzyé

*Megh mondom chak fel fogaggyad.*¹ A szó eleje elmosódás miatt nem vehető ki tisztán.² A szöveg megrongálva.³ A „z” betű a szöveg rongált volta miatt nem vehető ki tisztán.

K. Quam fidem darem.

Was sol ich dyr vorheyssen.

Coś mam obiecąc.

Myth fogadnyk fel.

I. Te non fore infidum.

Da . . .¹ myr nicht vntrew wóllest seyn.

Yzbyś my nye był nye wyernym.

Hogy the hytethle . . n . . m² lyysz.

Do fidem fidus ero.

Seh hyn ich wil dyr trew seyn.

Stubuięc być wyernym.

Hytemeth adom hyn lyzek.

I. Adhibe huc aurem.

Halt das or heer.

Skloň sam vcha.

Tarch yde fylledeth.

[K.]³ Quid aurem? clare dic.

.⁴

¹ E szó végső betűje s a köv. szó olvashatatlan.

² Megrongálva.

³ A sor elejéről a „K” elmaradt.

⁴ A mű többi része hiányzik.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A SRASSBURGI EGYETEMI ÉS ORSZÁGOS KÖNYVTÁR.

DR. GYALUI FARKASTÓL.¹

Az európai könyvtárak egyik legújabbikáról, legfényesebbikéről, a német könyvtárak gyöngyéről, a strassburgi új egyetemi és országos könyvtárról kívánok e sorokban részletesebben beszámolni. E könyvtárt mintaszerű berendezése, fényes palotája bámulat tárgyává teszik mindenki előtt. Könyvtári szakkal foglalkozó ember igazi elragadtatással nézi végig a könyvtári szaktudományok által kívánt legújabb és legtökéletesebb berendezését, mely egyesíti magában a hasznost, a czélszerűt a széppel. A könyvtár története pedig, a mily sötéten kezdődik, csata zajában, tüzes bombák vészthozó pusztítása közben, oly kiengesztelően és lelkesítően végződik. A háború által elpusztított régi könyvtár helyén egy lelkes férfi kérére szavára megmozdul egész Németország, meg a művelt világ s adományokból, a német birodalom áldozatkészségéből csakhamar hatalmas, fényes könyvtári palota emelkedik, olyan, melynek cso-

¹ Az alább következő tanulmány részlet, egyik fejezet a szerzőnek jelenleg sajtó alatt levő nagyobb művéből. Ez év tavaszán és nyarán a szerzőt a vallás- és közoktatásügyi miniszter külföldi tanulmányútra küldte, a könyvtárak és azok berendezésének, igazgatásának tanulmányozására. A szerző tanulmányozta *Németország, Svájc, Franciaország, Anglia, Belgium, Hollandia és Ausztria* legnevezetesebb könyvtárait és tanulmány utjáról egy terjedelmes művet irt, melynek az új strassburgi könyvtárról szóló részét közöljük. Ez a rész azért is érdekes, mert tudvalevőleg, a strassburgi könyvtár ez időszertint Európa legszebb és legmodernebb könyvtára, mely újjáalapításának negyedszázados évfordulóját éppen az idén érte meg. Gyalui Farkas dr. művét megjelenésekor *Wlassics Gyula* dr., vallás- és közoktatásügyi miniszternek ajánlja, ki az ajánlást igen szívélyesen elfogadta és megengedte. Szerk.

dájára járnak és a szép új könyvtárban sokkal több könyv van, mint az előbbi ócska épületben volt: a főnixsz meséje ez . . .

A francia-német háború alatt győzelmesen előre haladó német csapatok 1870 augusztus 11-ikén jelentek meg a strassburgi vár előtt. A vár parancsnoka *Uhrich*, arra a fölszólításra, hogy adja föl az erősséget, különben bombázni fogják Strassburgot, határozottan elutasító választ adott. Augusztus 23-ikán tábori ütegekkel kezdte lőni a várost a német ostromló sereg, augusztus 24-ike és 25-ike közt való éjszakán pedig nehéz várágyúkkal folytatták a város bombázását. Az első éjjel egy gyújtógránát az úgynevezett »új templomot«, a hajdani dominikánus templomot találta s az épület a strassburgiak kétségbeesésére, az egész művelt világ fájdalmára leégett. Hogy miért keltett épen e templom pusztulása oly nagy sajnálkozást, oka az, hogy nagy hajójában két igen becses könyvtár volt elhelyezve és mindkettő a szó szoros értelmében porrá égett.

Az új templom a strassburgi *városi könyvtárnak* és a protestáns *szeminárium* könyvtárának adott helyiséget. Mindkét könyvtárnak közös olvasóterme és közös bejárata, lépcsőháza volt a templomban.

A szeminárium könyvtára, melyet a XVI-ik század óta e helyen őriztek, a kisebb és kevésbbé becses könyvtár volt. 1531-ben alapította Sturmecki *Sturm* János; 1621-ben a strassburgi régi gimnáziumot egyetemmé alakították át s e könyvtárt az egyetem hivatalos könyvtárának jelentették ki. A XVII. és XVIII. század alatt több tudós könyvhagyatéka által jelentékenyen gyarapodott. A régi német egyetem megszüntetése után a francia köztársaság rendeletéből, a mely »an IX. 30 Floréal«-ban (1801 május 30.) kelt, a könyvtárt a protestáns szemináriumnak adták, minthogy a szemináriumot tekintették minden tekintetben az egyetem örökösének. E század folyamán is több tudós hagyatéka, részint könyvtáraik megvásárlása által a könyvtár jelentékeny terjedelművé növekedett. A folyó vásárlásoknál különösen a hittani és filologiai irodalomra fektettek súlyt. Egész sereg pótolhatatlan kézírata és nyomtatványa is volt e könyvtárnak. Különösen becses volt egy 500 kötetbe kötött, kötetenként átlag 30 darabot tartalmazó theologiai röpiratgyűjtemény a XVI. és XVII. századból.

A városi könyvtár sokkal fiatalabb volt ugyan, de mégis

becsesebb. *Schöpflin* strassburgi történetíró és régiségtudós 1765-ben több mint 10,000 kötetből álló könyvtárát az egyetemnek ajánlotta föl. Az a különös dolog történt erre, hogy az egyetem nem fogadta el ezt a szép ajándékot, azzal az indokolással, hogy nincs módja e könyvtár fejlesztésére és műveinek pótlására. Schöpflin erre a furcsa határozatra a város tanácsának adta könyvtárát, kikötvén a saját részére életfogytiglan tartó használati jogát, a legkevesebbet, a mit kérhetett. Öt évvel később meghalt az ajándékozó és 1771 október végén a Schöpflin-féle könyvtárt, 11,425 kötettel, a közönség részére megnyitották. A könyvtár főleg történelmi tárgyú művekből állott. Nehány év múlva egy *Silbermann* nevű híres orgonaépítő gazdag könyvtárát és kézirat-gyűjteményét a városi könyvtárnak adományozta. Óriási gyarapodásban részesült a könyvtár a francia forradalom alatt, mikor is a könyvtár vezetője *Oberlin*, a főlösztatott kolostorok, apátságok könyvtárait, a jezsuita kollegium és a katolikus szeminárium könyvtárait a város részére megszerezte, miáltal több mint 100,000 kötet érkezett a már meglevő könyvekhez. Az így megszaportított könyvtárt egyik helyiségből a másikba tették át, végül a régi dominikánus-templomba, a templomkarban helyezték el.

Ez évszázad folyamán is jelentékenyen gyarapították a könyvtárt. Egyik legfontosabb gyarapodása *Breu* geografus könyvtára volt, melyet tulajdonosa végrendeletben hagyományozott. A restauráció alatt a szeminárium visszakapta a maga 30.000 kötetét, mégis a városi könyvtár ekkor már 200,000 kötetre szaporodott. A természettudományi szakot kivéve, melyet csak az utóbbi időben kezdtek gyarapítani, mindenik szak, de különösen a német és francia történetírás bőségesen képviselve volt. Különösen nagy és pótolhatatlan veszteség érte a tudományos világot a 8000 számot tartalmazó ősnymtatvány- és kézirat-gyűjtemény elpusztulása által.

A gyűjtemény gyöngye a hohenburgi apátnő (1170.) *Hortus Deliciarum-kódexe* volt, egy hatalmas ívrétű kötet mintegy 600 pergamen-levélből, majdnem mindenik lapján ragyogó byzantín színezési móddal festett képpel, az akkori tudás enciklopédiája, mely főként a középkor építkezésére és viseletére vonatkozó igen becses adatokat tartalmazott. Részben ismertették ugyan e művet, egy pár képét ki is adták színes nyomásban, de ez vajmi kevésé

pótolja e nagyhírű mű elpusztulását. Ezenkívül egész sereg becsesnél becsesebb kézirat: Strassburg városának középkori szabályrendeletei, *Gutenberg* és *Dritzehn* periratai, több mint 500 inkunabulum *Fust*, *Mentelin* és *Schöffler* könyvnyomtató műhelyéből stb. pusztult el. A városi könyvtárral egybekötött régiséggyűjtemény a könyvtárhoz képest kevésbé becses volt, mindazonáltal több igen értékes tárgyat tartalmazott.

A szóban lévő két könyvtár egy igazgatás alatt állott, legutolsó főkönyvtárosa 1865 óta *Saum* főkönyvtárnok volt. A sors csodálatos szeszélye, hogy e régi német egyetem helyére fölállított francia akadémia könyvtára, *Hausmann* szerint egy elhanyagolt könyvtár 40,000 kötettel, az akadémia régi épületében teljesen épen maradt.

Önként fölmerül a kérdés, hogy nem lehetett volna-e a strassburgi két egyesített becses könyvtár könyvkincsének legdrágább darabjait előre biztonságba helyezni? És itt nem habozom a legszigorúbb kárhoztatással szólni arról a végzetes hanyagságról és gondatlanságról, melylyel a könyvtár személyzete, első sorban az igazgatója, e nehéz napokon viselkedett. *Semmi* sem menti előttünk azt a rövidlátást és könnyelműséget, hogy bár csak a könyvtár legbecsesebb kéziratait, ha mind nem, legalább *nehányat* előre nem mentették, biztos helyre nem tették. Hogy előre nem lehetett látni a város ostromát, az nem mentség, hisz Stuttgart, München könyvtárainak igazgatósága, bár e városok sokkal távolabb fekszenek a határtól, megtették a szükséges biztonsági intézkedéseket. A *donaueschingeni* könyvtár, melynek főkönyvtárosa akkor a strassburgi könyvtár jelenlegi igazgatója volt, becsesebb darabjait Svájcba vitette, sőt magában Strassburgban is más hivatalok a maguk okmányait biztonságba helyezték. A két könyvtár igazgatója figyelmeztette a város polgármesterét a könyvtár veszedelmére, ámde a polgármester annyira el volt foglalva egyéb főbenjáró dolgaival, hogy a könyvtárost későbbre biztatta. Ezzel azonban a könyvtár igazgatója nem tette meg, véleményünk szerint, a kötelességét, hiában mentegeti őt *Hausmann* általunk is felhasznált művében azzal, hogy: vajjon akárhova vitette volna a becses könyveket, biztos lett volna-e az a hely? Feleletünk erre: ki kellett volna válogatnia a legbecsesebb unikumokat és nedvesség ellen védő takarók között ládába téve *elűsat-*

hatta volna valahol. És ha egyebet nem ment meg, csupán a *Hortus deliciarumot*, szolgálatot tett volna a tudománynak és kötelességet teljesített volna, de még ezt sem tette. Nagy és végzetes bűnét legföllebb az magyarázza meg, bár nem menti előtünk, hogy a francia császári kormányzat oly annyira bürokratikus vala, hogy a közép és kisebb hivatalnokoknak semmi fontosabb ügyben semmi kezdeményezést nem engedett. A könyvtári szakot azonban — ez az eset is bizonyítja, — épenséggel nem lehet és nem szabad bürokratikus lánczokba verni.

A leégett könyvtárak helyébe újat létesíteni, ez úgy a francia, mint a német nemzet tudósai körében rögtön fölmerült. 1870 augusztus 31-ikén *Zeller* tanár, a strassburgi akadémia rektora írásban *Brame* francia közoktatásügyi miniszterhez fordult, kérve, hogy mindent megtehessen a könyvtár helyreállítása érdekében. E levélben *Zeller* egyuttal reámutat a francia miniszteriumokban heverő könyvekre, többnyire köteles példányokra, továbbá a nagyobb állami könyvtárak másodpéldányaira, valamint arra, hogy francia írók és könyvkiadók műveiket és kiadványaikat ajándékozhatják, hogy ez úton létesítsék az új könyvtár alapjait. Megpendíti azt az igen helyes eszmét is, hogy vajjon nem kellene és lehetne a francziával barátságos viszonyban élő nemzetekhez fordulni, melyek bizonyára szívesen bekötöznék a francia tudományon ütött sebet. A miniszter válaszában teljesen érthető fölháborodással szól az ostromló ellenségről és igéri, hogy mindent meg fog tenni a könyvtár újjáteremtése érdekében. Az események azonban tudvalevőleg másként ütöttek ki Strassburg sorsára nézve: a város Németországé lön. Német részről 1870 október 5-én, pár nappal azután, hogy Strassburg megadta magát, kezdte meg működését *Barack Károly Ágost dr.*, az a férfiú, a ki csodálatos lelkesedéssel és kitartással, méltó fényes sikerrel vezette mindvégig az új könyvtár megállapításának nehéz munkáját. Ő az, a ki megindítja a könyvtár újjáalapításának mozgalmát, melyet nemzeti érzésének egész erejével, részvétével vesz magára az egész német nemzet s a művelt világ. Csoda-e, ha a siker oly páratlanul fényes volt?

A *Barack* munkájának kezdetben valóban óriási nehézségei voltak. Október 5-én, a háború kellős közepén, levelet intézett *Halmhoz*, a müncheni könyvtár igazgatójához és *Stälinhez*, a stuttgarti könyvtár igazgatójához, előadván tervét, hogy gyűjtés

által ismét új könyvtárt létesítsen a súlyos megpróbáltatáson átment város részére. Nehány nap múlva mindkettőjüktől megkapta a választ, hogy szívük szerint gondolkodik Barack, sőt Halm még a levél érkezése előtt, meg lévén győződve arról, hogy Strassburgban okvetlen *kell* az elpusztított könyvtár helyett újnak létesülnie, engedélyt kért a bajor miniszteriumtól, hogy a könyvtár nagyszámú ősnymtatvány-dublettjeit rögtön odaadhassa, mihelyt az újjáalakítás munkája megkezdődik.

Erre Barack, mint róla Hausmann csakugyan találóan írja, szinte *érthetetlen*, megfoghatatlan bizalommal hozzá kezd terve megvalósításához. Strassburgba utazik október 11-ikén, ott a városi hatóság örömmel üdvözli tervét, de kijelenti, hogy lehetetlen most helyet adnia az érkező könyvek részére, a középületek részben szétvannak rombolva, részben más czélokra lefoglalva. Nincs más mód, mint az, hogy az adományokat előbb Németország különböző városaiban helyezték el, míg a békét megkötik és akkor alkalmas helyiségről gondoskodhatnak.

Barack egyúttal Németország számos szakemberéhez fordult, megkérdezve őket, nem vennének-e részt egy nyilvános fölhívásban. E tárgyalás eredményre vezetett és 1870 október 30-ikán, 600 példányban szétküldi Barack a meleg hangon megfogalmazott fölhívást, melyet 49 tekintélyes egyén, köztük 39 könyvtárnok, 6 könyvkereskedő, a müncheni tudományos akadémia elnöke, *Liebig* és a nürnbergi múzeum két direktora írtak alá. A rövid felhívás aláírói a nemzeti érzésre hivatkozva, »bizalomteljesen fordulnak minden némethez, különösen pedig a könyvtárak előjáróihoz és tulajdonosaihoz, a tudósokhoz, szerzőkhöz, könyvkiadókhöz, antikváriusokhoz, egyetemekhez, academicákhoz és más tudós társaságokhoz és tudományos egyesületekhez, ezzel a sürgős kéréssel: »segítsenek alkalmas könyvek vagy pénz adományozása által Strassburgban egy könyvtárt létesíteni. Egyúttal kijelentik, hogy készek az adományokat elfogadni és azoknak rendeltetésük helyére való elszállításáról, a béke helyreállítása és alkalmas helyiségek létesítése után gondoskodni«. A fölhívást valamennyi tekintélyesebb német lap közölte és eredménye valóban minden várakozást felülmúlt. November 12-ikén már 72 gyűjtőt nyertek meg, 47 gyűjtőhelyen. *Vilmos* császár *a saját kézikönyvtárából 4000 kötet duplumot adományozott*, a német államok legelőkelőbbjei, hercegek.

fejedelmek, követték e szép példát. 1871 januárban Barack a német könyvkiadókhöz külön felhívást bocsátott ki és a könyvkereskedők egylete legmelegebben ajánlotta a tagoknak jóindulatába az ügyet.

Valóban jellemző a német könyvkiadók önzetlenségére, hogy 1871 augusztusig több mint 300 czég tett ígéretet arra, hogy kiadványaiból adományozni fog és ezek közül mintegy kétszázan összes kiadványaikat rendelkezésre bocsátották, sőt akadtak olyanok is, kik kijelentették — így *Braumüller* Bécsben — hogy jövőre is a könyvtárnak adományozzák mindenik kiadványukat. Londonból Trübner könyvkiadó kijelentette, hogy összes kiadványának egy példányát a könyvtárnak adja, késznek nyilatkozott arra, hogy angol és skót társaihoz fölhívást bocsát ki s a gyűjtésre Észak-Amerikában is mozgalmat indit. Tényleg Angliában bizottságot alakított, melyben *Carlyle* és *Müller* Miksa is tevékeny részt vettek. Amerikában pedig *Muckle* ezredes vezette a gyűjtést, mely szakadatlanúl folyt Európa minden államában. Ennek a hatalmas szervezkedésnek, igen természetesen az eredménye is nagy volt. 1872 októberig 1673-an adtak adományokat, vagy bejelentették, hogy adnak, 421 helyről és pedig 293 helyről Németországban, 192 Európa más részeiből, 17 helyről Észak-Amerikában, 2 Dél-Amerikában, 4 Indiában, 1 Chinában. Az adományok is nagyszerűek voltak. A német nagy könyvkiadó czégek, mint *Cotta* Stuttgartban és Augsburgban, *Brockhaus* Lipésében, 1000 kötetre menő adományokat is küldtek egyszerre, a könyvtárak ezerekre menő duplumokat küldtek, így a königsbergi egyetemi könyvtár egymaga mintegy 15,000 duplumot bocsátott a strassburgi ujonnan létesítendő könyvtár rendelkezésére.

Arról is gondoskodtak az adományozók, hogy a könyvtár értékes és ritka, régi művekhez jusson. *Heilbronn*, *Trier* és *Schweinfurth* városok egész sereg ősnyomtatványt ajándékoztak, maga Schweinfurth városa 100 kötetnél többet küldött és becses kéziratokat is. Kelet-Indiában élő németek keleti kéziratokat küdtek: szóval, megkapó és megindító példáját látjuk e könyvtár újjáteremtésénél az emberi humanizmusnak, melynek áldozatkészsége a háború által a tudományon ütött sebet, a mennyire lehetett csakugyan meggyógyította.

Igen fontos és helyes intézkedése volt Baracknak az, a mi nélkül nagy könyvtárt alapítani lehetetlen; gondoskodott arról, hogy egész

könyvtárakat, szakemberek szakkönyvtárát megvásárolja a kormány. Így mindenek előtt megvásároltatta *Heitz* strassburgi elhunyt könyvkereskedőnek elszászi művekben gazdag, 27,503 számból álló könyvtárát, közte 1818 kézirattal. Az első két évben még több igen nevezetes könyvvásárlás sikerült. *Wangerow* heidelbergi jogi könyvgyűjteménye, *Block* weszfáli lelkész gazdag theologiai könyvtára, *Böcking* bonni tanár nagy könyvgyűjteménye a humanisták és a reformátorok korából, *Uhland* hagyatékából számos mű az ó-német irodalomról a strassburgi könyvtaré lón. 1872-ben *Goldstücker* Londonban elhalt tanárnak igen nevezetes könyvtárát vették meg, mely 2302 számban majdnem minden, a szanszkrit filológiára és az indiai régiségtudományokra vonatkozó művet magában foglalt.

Csakis így történhetett meg az, hogy 1872 tavaszán, mikor az ujon alapított Vilmos-császár-egyetemet Strassburgban megnyitották, a könyvtár, melyhez a régi akadémiai könyvtárt is csatolták, 200,000 kötetből, közte több mint 120,000 kötet ajándékból állott. A könyvtárak történetében ez az eset, egy könyvtárnak ilyen rohamos szaporodása és megnövekedése, egyszerűen páratlan. Rendkívül érdekes az a nagy munka, melyet Baracknak végeznie kellett, a könyvtár személyzetével együtt, hogy a duplumok összehalmozódását kikerüljék. Az adományok, a kiadók jegyzékeit és a könyvtárba olvasztandó akadémiai könyvtár katalógusát át kellett nézni és így összeválogatni a műveket. A duplumokat illetőleg azt a helyes eljárást követték, hogy duplumokat, melyekről kilátásuk volt, hogy főként régi művekért cserébe adhatják, elfogadtak; megemlítendő az a gyöngéd figyelmeesség is, hogy a könyvkiadók, antikváriusok jegyzékeiből legutóljára válogattak, hogy ne vegyék túlságosan igénybe áldozatkészségüket. Barack óriási munka terhét vette magára és hogy erre ideje jutott, az *Fürstenberg* fejedelem érdeme is, a ki udvari könyvtárnokának törekvését pártolta és melegen támogatta.

Hosszas tárgyalások folytak a könyvtár jogi helyzetéről, végre számos nehézség és küzdelmek között azt határozták, hogy a könyvtár egyetemi és országos könyvtár (Universitäts u. Landesbibliothek) legyen. Ilyenformán legjobban biztosíthatják jövőjét és a város, leégett könyvtáraért, mégis csak nyilvános nagy könyvtárt kap cserében.

Az 1871 június 14-iki törvény Németországban elrendelte többek közt azt, hogy Elzász-Lotharingiában a bombázás által az ingóságokban és ingatlanokban okozott kárt az állam a kár teljes mértékében megtérítse.

A kár összegét a városi könyvtárért 600,000 márkában állapította meg a kormány, illetve ekkora összeget kínáltak kárpótlásul Strassburg városának és a város törvényhatósága azt el is fogadta. A szeminárium könyvtáráért 400,000 márkát ajánlottak föl, ez összeget is elfogadták, de vita támadt a körül, hogy ez összeg egészen az egyetemet illeti-e, mint a szeminárium örökösét? Végre 1878-ban egyezséggel oldották meg a vitás kérdést; a fölajánlott összegből 160,000 márkát, mint könyvtáralapot kivettek s ezt az összeget a könyvtárnak adták, alkalmi vásárlások, nevezetesen egész könyvtárak vásárlására, különösen értékes kéziratok megszerzésére, általában arra, hogy megvásárolhassanak olyan műveket, melyekre a könyvtár folyó jövedelméből nem telnék. Azok a könyvek, melyeket ebből az alapból vásároltak, a *Thomas-stift* tulajdonát képezik. A *Szt.-Tamás-alapítvány* egy középkorból eredő, ma is fennálló, kizárólag egyházi és iskolai célokra használható alap, mely mint ilyen, az egyetemmel is kapcsolatban áll és önállóan intézi ügyeit, kebeléből választott igazgatósággal. Az elkülönített könyvtári alapból vásárolt könyveket azonban a strassburgi országos és egyetemi könyvtár helyiségében tartják és kezelik.

Mikor a strassburgi egyetem 1872 májusban megkezdte munkáját, a könyvtár már javában működött, ügyeit saját igazgatóságán kívül egy könyvtári bizottság intézte és ugyanazon év elején már olvasótermet nyitott, 400 folyóirattal.

1872 június 19-ikén császári rendelettel megkapta egy nyilvános intézet minden jogát, legkivált a jogi személy jellegét. Nem sokára a könyvtár szabályzatát is kibocsátották. Megjegyzendő, hogy a könyvtárnak teljesen önálló igazgatósága van, mely egyenesen a miniszterium alá van rendelve. Köteles példányt kap minden Elzász-Lotharingiában készült nyomtatványból.

Azon a napon, melyről a könyvtár alapító oklevelét keltezték, kinevezték Barack udvari könyvtárnokot, e könyvtár alapítóját s vezetőjét, az új intézet császári főkönyvtárnokának, rendes egyetemi tanári jelleggel. Valóban meg is érdemelte, valamint megérdemelte később kapott kitüntetését, a titkos tanácsosi címet.

Hogy a könyvtárt sikerült megalapítani, ezt voltaképen csak fele-munkának tekintette Barack. A könyvtárt ugyanis »ideiglenesen« egy régi kastélyba helyezték el, *Rohan-Soubise* hercegnek, Strassburg hajdani bibornok-érsekének kastélyába, mely 1871-ben, mikor a könyvtárt odahelyezték, nagyon is elhanyagolt állapotban volt. Az ideiglenes állapot majdnem negyedszázadig tartott. Hosszas fáradozás után sikerült elérni, hogy a törvényhozás 1889 februárban új könyvtár építését mondta ki. Kidolgoztak olyan tervet, mely szerint az új épület 1.130,000 kötetet foglalhat magában s ennek költségeit 1.116,000 márkára számították. Ezzel egyidejűleg azt is tanulmány tárgyává tették, hogy nem volna-e elegendő olyan épület, mely 981,000 márkába kerülne és mintegy 850,000 kötetet foglalhatna magában. Ez utóbbi tervet fogadták el. A végleges terv kidolgozását a kormány *Hartel* és *Neckelmann* építészekre bízta. Az építésre a miniszterium építési osztálya ügyelt föl. Neckelmann tanár, építész az összes művészi ékítést (oszlopokat, szobrokat) tervezte és kivitelét vezette. 1889 májusában fogtak hozzá a könyvtár építéséhez és 1894 őszén fejezték azt be. Az épület azonban jóval többbe került, mint a mennyire előirányozták. Ugyanis az épület összes költségei az építészek tiszteletdíjával és az építési fölügyelet, vezetés költségeivel 1.411,000 márkába kerültek. Ez összeg igazán olcsó ár, mert a 60,200 köbméternyi beépített terület köbméterének költsége 24 márka 50 fillért tesz ki. A berendezési költség a vas-könyvszekrényekkel együtt 285,000 márkába került.

Nem fejezhetjük be a könyvtár történetéről szóló adatainkat a nélkül, hogy még egy érdekes és jellemző tényt föl ne említsünk. Az a nemzeti és politikai ellentét, mely a hetvenes években még oly éles volt a városi lakosság és az új politikai hatóságok közt, az új könyvtár alapítása közben is kitört s majdnem megzavarta az új könyvtár részére a gyűjtést. Ugyanis 1872 áprilisban a város által kiküldött bizottság az elpusztított városi könyvtár helyreállítására fölhívásokat becsátott ki. Természetes, hogy ebből nagy zavar keletkezett, némely helyen a gyűjtést beszüntették, egyéb kellemetlenkedések is történtek; azonban *Barack* tapintatossága ezt a bajt is elhárította. A városi könyvtárt, talán inkább politikai érzések rugóiból, létesítették és különösen elzászi tárgyú művekkel gazdagították.¹

¹ Ez a városi könyvtár jelenleg 49,101 számból áll, 109,682 kötettel

Mint hogy e könyvtárban is sok becses munka van és a közönség által könnyen hozzáférhető, végre is nyereségnek mondhatjuk a város részére könyvkincsét, mely azonban mégis csak egyesítendő volna a strassburgi országos és egyetemi nagy könyvtárral.

Addig is, míg az országos és egyetemi könyvtárnak új palotát sikerült kieszközölni, a könyvtár gyarapítására rendkívüli figyelmet és gondot fordítottak. 1872-ben 42,000 márkát vettek föl a költségvetésbe rendes könyvvásárlásokra, egy-két év múlva évi 36,000 márkát állapítottak meg, 1879-től 1893/94-ig 55,000 márkára, azóta 56,800 márkára emelték föl ezt a tételt.

Ezenkívül az 1874 december 25-iki törvény Elzász-Lotharingia 1875. évi kiadásairól 150,000 márka alapítványi összeget rendelt a strassburgi új könyvtárnak.

De még ezenfölül 1876-ig, rendkívüli kiadások czimén évenként mintegy 40,000 márkát kapott a könyvtár, a következő két évben 35,000 márkát, 1879-ben 23,000-et, aztán 1880 és 1881-ben 8000-et, majd 5000-et 1893/94-ig, csak ezóta szűnt meg a rendkívüli segély. Így persze lehetségessé vált egész könyvgyűjtemények megvásárlása. Megvették a strassburgi könyvtár számára *Menke* filologiai könyvtárát, *Menzelnek* újabb irodalmi műveket tartalmazó könyvgyűjteményét, *Poggendorf* természettani könyveit, *Wittenek* a Dante-irodalmat tartalmazó könyvtárát, *Rödigernek* szemitikáit, *Stahl* filologiai és történeti tárgyú könyvtárát, *Baum* és *Reuss* theologiai könyvtárát, *Schauenburg* báró elzászi műveket tartalmazó könyvgyűjteményét és még egy egész sereg könyvgyűjteményt a legkülönbözőbb szakokból. Csakis az ilyen szakgyűjteményekből összeállított könyvtár tartalmazza az igazi tudományos működést lehetővé tevő könyveket, mert világos, hogy egy szaktudós, a ki egy életen át gyűjti gonddal, kizárólag csupán a saját szakjára vonatkozó műveket, legilletékesebb e művek megválogatására és bizonyára legteljesebbé tudja tenni szakkönyvtárát. A magyar ifjabb könyvtárakat is ilyen módon kell gyarapítanunk! A strassburgi könyvtár részére megszerzett kéziratok közül megemlítendő több *Goethe*-kézirat, melyeket *Stein-Kochberg* bárótól vásároltak és *Spitta* bey híres arab kéziratgyűjteménye. Még a és füzettel, közte 732 ősnymtatvány és 785 kötet kézirat. Hetenként négyezer van nyitva.

folyton érkező ajándékok között is több egész nagy szakkönyvtár is érkezett. *Bentheim-Steinfurth* herceg egy régi kolostor könyvtárát küldte ajándékba, mely kéziratokat és régi theologiai irodalmat tartalmazott. Gróf *Blankensee-Fürks Wessenberg* diplomatának könyvtárát, *Hirzel* Salamon Lipcsében Zwingli-irodalmat tartalmazó könyvtárt ajándékoztak, érkeztek egész orvosi könyvtárak, különösen becses volt továbbá *Bethmann-Hollweg* miniszter szép könyvtára, *Fichte* tanár bölcséleti könyvtára stb.

Ilyen körülmények közt nem csoda, ha az új könyvtár oly gazdag könyvkincsre tett szert, hogy ma már a nagy Németországban harmadik helyen áll (az első a *müncheni*, a második a *berlini* udvari könyvtár) könyvei számát illetőleg. A könyvtár köteteinek száma 1872 végén mintegy 220,000-re terjedt. 1875-ben 370,892, 1880 végéig 509,842, 1885-ig 587,629, 1889-ig 680,152 kötetre emelkedett. A legutolsó kimutatás 1895-ről szól. 1895 elején, pontosan meghatározva, 749,372 kötet műből állott; ehez hozzávéve az 1895- és 1896-iki szaporodást, a könyvtár állományát mintegy 780,000 kötetre tehetjük. Érdekes és fölemlítésre méltó, hogy 1896-ban a 19,554 kötetnyi szaporodásból 7420 kötet ajándék volt. A német nemzet tehát még mindig nem feledkezett meg Strassburg könyvtáráról.

1895 november végén nyitották meg szép ünnepélyességek közt a strassburgi egyetem fényes könyvtárát s ugyanazon napon kapta meg Barack igazgató titkos tanácsossá történt kinevezését. A könyvtári épület ellen többen panaszkodtak. A strassburgi éleztapok egy része karrikatúrákat is közölt a szerintük hibás épületről. A panaszok egyrésze nevetséges volt. Azért panaszkodtak, mert *rossz* levegő van a könyvtárban. Természetes, hogy a rengeteg új épületben, melyet csupa új butorral, linoleumpadlóval rendeztek be, erős festékszag lehetett, melyet akkoriban, még 1896 elején is, nem tudtak semmiféle szellőztetéssel kiűzni. Mégis a szellőztetés használhatóságát vonták kétségbe. Hogy mennyire alap nélkül, azt igazi, szakemberek már akkor megmondták, kijelentvén, hogy ha az új festék megszárad, nem lesz rossz a levegő sem. Hogy ez tényleg igaz, magam bizonyíthatom, ki 1897 ápril havában a könyvtár több izben tartózkodtam, levegőjét kifogástalannak találtam. A *Centralblatt für Bibliothekswesen* érdeemes szerkesztője, a jeles könyvtári szaktudós *Hartwig* az 1896. év február

végén, miután egész sereg panasz érkezett hozzá, felszólítást intézett egyik strassburgi szakemberhez, hogy nyilatkozzék az új épületről. Az illető szakfőnök az említett folyóiratban (1896. évf. 176—177. l.) megczáfolta a könyvtár épülete ellen felhozott vádakát. Mindazonáltal az épületet mégis élesen bírálta meg *Schwedeler-Meyer* az *Allgemeine Zeitung* 1896. évi áprilisi számának mellékletében. A mennyiben az épület egy pár hiányáról meggyőződtem s ezek természetesen nem műszaki építési hibák, melyekhez nem értek, hanem a könyvtár használhatóságának rovására esnek, azokról alább szót teszek, de előre jelezhetem, hogy nagyon kevés ilyen hiba van; már pedig első sorban a könyvtári épület *praktikus* volta a fő. Teljesen és tökéletesen hibátlan könyvtári épület egyébiránt szintén csak annyiban lehetséges, a mennyire ember egyáltalán tud tökéletes művet létrehozni — a gáncs azonban nagyon könnyű.

A könyvtár épülete a jelenleg létező európai könyvtári épületek közt a legdíszesebbnek mondható. Strassburg városa egyik legelőkelőbbé vált terén, a császár-téren (Kaiserplatz), a nagy tér északnyugati részén, hatalmas telket ajándékozott a könyvtárnak. E telken az országos bizottság szomszédságában, közel az egyetem hatalmas központi épületéhez s az egyetemi intézetekhez, a császári új fényes palotával majdnem szemben, emelkedik a minden oldalról szabadon álló hatalmas könyvtári palota, 3320 négyszögméternyi beépített területen, olasz renaissance stílusban. Rendkívül méltóságteljes benyomást tesz az épület, melynek kellős közepét 300 négyszögméter nagyságú olvasóterem foglalja el, az épület egész magasságában, mintegy tizenhat méternyire, tetején üveges kupolával. Az épület külsejéről szólva, bár művészi vagy technikai részletes leírása nem lehet célunk, mégis meg kell említenünk, hogy homlokzatát, mely a Kaiserplatzra nyílik, igen hatásosan ékesíti egy hatalmas kettős rizalit előépítmény, földszintjén négy szögletes oszloppal (pillér), ezek fölött pedig az emeleti részen négy hatalmas joniai oszloppal. A joniai oszlopok fölött levő háromszögű párkányos mezőn a könyvnyomtatás, a fametszés, rézmetszés és a fényképészet mesterségeinek képletes alakjai láthatók. E kiszögellő középépítmény pártafalán (attikáján) két nemes szoborcsoportozat díszel, a tudományt és a művészetet ábrázolván. Az épület számos gazdag külső díszítése között

legjellemzőbb, hogy igen bőségesen használtak éremszerű domborművü arczképfeket (medaillonokat). Az épület főhomlokzatán balról Shakespeare, Calderon, Dante és Molière domborművü képei, jobbról Strassburgi Gottfried, Lessing, Goethe és Schiller képei láthatók. Az oldalhomlokzatokat a kereszténység előtt való kor, továbbá a középkor és ókor tudományát és irodalmát jelképező szoboralakok díszítik, de ezeken kívül egész sereg az említettekhez hasonló mellkép. Ott látjuk Humboldt, Descartes, Leibnitz, Kepler, Grotius Hugó, Hippokrates képeit, az épület hátsó részén Melanchton és Aquinoi Tamás képeit, majd a másik oldalon Homér, Aristoteles, Virgilius, Cicero, Erasmus és Scaliger mellképeit. Ezen kívül Elzász-Lotharingia szellemi jeleseinek mellképeit. Minde mellképeket *Riegger* János strassburgi szobrász készítette.

Az épület maga úgy van beosztva, hogy az igazgatási és a kezelési helyiségek az épület elő részén foglalnak helyet és — az olvasóterem, mint említők, az épület közepén áll, — elvannak különítve a könyvraktártól. Az oszlopos előcsarnokba jutva, jobbról az igazgató és titkárok, vagyis a könyvtári adminisztráció teendőit végző tisztviselők szobáiba jutunk, balról a könyvtárnokok hivatalos szobáiba érünk. Ez utóbbi oldalon van a könyvtár könyvkötője részére egy szoba. A mély-földszintben a szolgák lakásai, gépek, fűtés helyiségei vannak. Az emeleten pedig, az épület elő részén kiállítási termek vannak, ósnyomtatványok, kéziratok, díszművek, rézmetszetek részére, ugyanoda helyezték el az elzászi művek külön gyűjteményét.

A bejáratnál szemben találjuk rögtön a könyv-kikölcsönzési helyiséget, melyből egyenesen a nagy olvasóterembe lehet jutni. Igen sikerült és a lehető legkedvezőbb ez a berendezés, mert a közönség által leginkább használt helyiségek egymás mellett vannak, a könyvraktárba az olvasóteremből közvetlen be lehet jutni, az ellenőrzés is sokkal könnyebb így. Ezenkívül, a mi fontos, a könyvkiadás egy helyre van központosítva, a kikölcsönzési teremben adnak ki az olvasóterem részére is könyveket, az olvasóteremben magában csupán felügyelő hivatalnok és ellenőrzők vannak a könyvek beadására. A nagy olvasóterem az épület leg-hatalmasabb terme, ritka fényvel berendezve, márványoszlopokkal díszítve, felső világítással és három hatalmas csinos ablakon át oldalvilágítással is. Három karzat vonul egymás fölött, a terem falán a

kézikönyvtár részére. E kézikönyvtárban 33.000 kötet fér el. Az olvasóteremben nyolczvan ülőhely van. Ezek közül, nagyobb térképek részére felállítható asztalappokkal, 10 külön dolgozóhely berendezve. Az asztalokon kettős könyvpolez vonul végig. Mindenik dolgozó vagy olvasó részére 1 méter hosszú és 1.70 méter széles hely van számítva, úgy ebben az olvasóteremben, mint a folyóiratok olvasótermében. A dolgozóhelyeken szükség esetén villamos asztali lámpák világítanak. A terem cement padozatát szürke linoleum-szőnyeg vonja be. Az ilyen színű linoleum-szőnyeg a legjobbnak bizonyult.

A nagy olvasóteremből, mint említők, két oldalt a könyvraktárhoz van bejárat. Az olvasóterem túlságosan magas, rengeteg kupolája miatt. Ez okból átfütése lassan történik és a felső világítása a dolgozó asztaloknál sem érvényesül kellően, bár az olvasóterem világossága ellen semmi panasz sem lehet. Főlöszleges azonban ily nagyon magas terem. Barack titkos tanácsos igazgató úr, ki abban a szerencsében részesített, hogy személyesen kalauzolt, az olvasóteremre nézve ezt jegyezte meg: »Ha még egyszer kellene építtetnünk, alacsonyabbra csináltatnók az olvasótermet.« Az olvasóterem előtt levő kikölcsonzó helyiségből (mindig a bejáratától számítva) jobbra a katalógus-szoba következik. A katalógus díszes tölgyfa-szekrényekben, fiókokban van elhelyezve, karton lapokon, melyeket vasrudacsok tartanak a fiókokban. Az olvasóteremtől balra a folyóiratok szobája van, szintén olvasóterem.

A könyvraktárak két nyolcz-könyvemeletes oldalszárnyból és egy nyolczemeletes hátsó részből állanak. Az olvasótermet e raktárakkal ötemeletes (könyvtári emeletek) rész köti össze. A könyvemeletek átlagos magassága 2.20 méter. A szárnyépületek 8.40 méter szélességű hatalmas termek, melyeket 1.30 méter széles folyosók osztanak ketté. A kettős vas-könyvvállványok 2.30 méter tengelytávolságra vannak fölállítva, igen kényelmesen lehet köztük járni és a könyvekkel bánni. A könyvtárraktárak két oldalról kapnak világítást, világító udvarok által és mondhatom, hogy túlnyomó részük nagyon világos. A mesterséges világítást pedig villamos lámpák szolgáltatják, még pedig igen praktikus módon. Fogantyú által kézben hordozható vagy akár fölakasztható villamos lámpák vannak 4 méteres zsinórokkal. Minden második könyvszekrényben a lámpazsinór végén levő rézrudacskaival be lehet csatolni a

villamos áramba a lámpákat s így akármelyik könyvet kényelmesen meg lehet világítani a kéz által feléje tartott és teljesen tűzbiztos villamos lámpával. A vaskönyvszekrények magassága 2·15 méter, tehát a legkényelmesebben elérhetők a legfelső polczok is. A könyvszekrények mozgatható könyvpolczokkal vannak ellátva, melyek szerkezetét *Ferenczi Zoltán* dr. *Modern könyvtárak szervezéséről* cz. művében¹ leírta, még a lakatos műhelyben látott minták után. A gyakorlatban alkalmazásuk csakugyan fényesen bevált. A könyvpolczok szabadon függenek, egy elmés, egyszerű vasbádog-akasztó segítségével vasfogsoron, melyen nagy könnyűséggel föl s alá mozzathatók. E szerkezetet *Lipman* strassburgi lakatos készítette, részben Barack utasításaival és az eddig létező könyvpolczok közt a lehető legtökéletesebb, jobbat kívánni sem kell. Az egész könyvpolczot könyveivel együtt, csekély erővel nagyon könnyen a vasfogakon föl s alá lehet emelni, szállítani, a mi tudvalevőleg igen fontos, mert ezáltal a polczok a könyvek alakja szerint szabályozhatók és a helyet tökéletesen ki lehet használni a szekrények magasságában. Minden előnye mellett e szerkezetnek hátránya nincs, *új könyvtár építésénél föltétlenül ezt a szerkezetet ajánlom.* Az új *baseli* egyetem könyvtárban is ilyen szerkezetet láttam, valami változtatással és a baseliek saját találmányuknak mondják e szerkezetet, mit a strassburgiak a prioritásnál fogva föltétlenül magukénak tartanak. A strassburgi szakkörökben az a nézet uralkodik, hogy a baseli könyvtárban egyszerűen átvették, lemásolták e szerkezetet, magukénak vallván azt mégis.

A könyvraktárak könyvemeleteinek padozata beton, áttört könyvpadozatra azért nincs szükség, mert a világítás két oldalról jön. A könyvek szállítását mind a nyolcz könyvemeleten át villamos emelőgép végzi.

Az igazgatási és könyvraktári helyiségeket gőzfűtéssel fűtik. A könyvraktárakat +10 Celsius fokig fűtik, a többi helyiségeket +20 Celsius fokig. Az olvasótermet külön légfűtéssel fűtik. A világítás, mint említettük, villamos, az átvitel a szomszédos, országos bizottmányi palotából történik. Az olvasóteremben az izzólámpákon kívül négy nagy villamos ívlámpa is van. A butorzat egyszerű, de szép, tölgyfából.

¹ Magyar Könyvszemle, 1894. évf, 229. l.

A kéziratár vasajttal tűzmentesen van elválasztva a könyvtári raktáraktól, melyek azonban szintén tűzmentesek.

A hatalmas könyvraktárak elég helyet ígértek s adtak arra, hogy a könyveket szakok szerint lehessen elhelyezni. A könyvállomány egy igen részletes szakrendszer szerint van elhelyezve, melyet 1892 január elején állapították meg véglegesen. E szakrendszert könyomatú táblán sokszorosították, egész kis nyomtatott füzet válnék belőle, oly nagy. A következő főszakokra van osztva. *A)* Általános művek, irodalomtörténet és enciklopédiák. *B)* Bölcsélet, neveléstan, művészet. *C)* Nyelvek és írás (Filologia). *D)* Történelem, államok s azoknak egyes kora szerint felosztva, nagy részletességgel. *E)* Theologia. *F)* Jogtudomány. *G)* Államtudomány. *H)* Természettudomány. *I)* Orvostudomány. *K)* Ősnyomtatványok. *L)* Kéziratok. *M)* Alsatica. A szakrendszer százakra, mondhatni, ezerre menő alszakra oszlik.

A könyveket a szakokban betűrend szerint helyezik el, csupán leltári s illetve szerzeménykönyvi számot kapnak úgy, hogy a könyvtár maga egy nagy eleven repertorium. Az egyetemi professzoroknak és docenseknek meg van engedve, hogy a könyvtár helyiségébe menjenek, többen nem is igen használják a katalógust, hanem benn, a saját szakjukat illető könyveket nézik át. Egyéb előnye nincs is ennek a bonyolódott és óriási helyet igénylő elhelyezésnek.

A könyvek kezelése általában, a Németországban általánosan divó elvek szerint történik. Mint említettük, a strassburgi könyvtárnak is külön adminisztratív hivatalnokai vannak. A szerzeményeket a szerzeménykönyvbe igtatják és az új művet először is *szakcímjegyzék* részére másolják le, majd a betűrendes címjegyzék részére.

A nagyon is részletes szakrendszer szerint a könyveket csak is úgy lehetséges beosztani, hogy minden főszakra külön szakemberek vannak, könyvtárnokok, kik aztán felelősség mellett művelik és kezelik szakjuk irodalmát, melyek gyarapítani is kötelesek a bevásárlásokkal. A könyvtár teljesen független az egyetemtől, minden ügyét maga intézi, és a miniszterrel közvetlen érintkezik, ez is egyik oka folytonos, állandó fejlődésének, könyvbevásárlásait is szakemberei javaslatának alapján, könyvtár-tisztviselői tanácskozásokon állapítja meg.

A katalógus teremben a közönség részére rendelkezésre áll a nagy szakcímjegyzék, mely félkemény papírlapokra van írva.

Van ezenkívül alfabetikus jegyzék, szerzők szerint. Nyomtatott szakczímjegyzék nincs, az olvasóteremben elhelyezett kézikönyvtár czímjegyzékét 1895-ben kinyomtatták, a többi nyomtatásban megjelent czímjegyzéket alább, a könyvtárról szóló irodalomnál soroljuk föl.

A könyvkiadás Strassburgban a könyvtár egyik leghíresebb működése, mert általánosan elfogadott vélemény szerint a könyvek kiadásában ez a könyvtár egész Németországban legliberálisabb. Ennél nagyobb dicséret nem érhet egy könyvtárt sem. Véleményem szerint, erre még büszkébb lehet az igazgatóság, mint szép palotájára.

A strassburgi könyvtár igazgatóságának elve, a Barack által behozott szellem szerint az, hogy a könyvkiadásoknál a könyv biztonsága érdekében szükséges elővigyázatot a lehető legkevesebb mértékre, épen csak annyira szoritják, a mennyi a könyvtár könyveinek kötelességszerű megőrzésére multhatatlanul szükséges. Ezt tartom egyetemi könyvtárnál a helyes rendszernek, a könyvtár nem arra való, hogy műveit elzárja — vigye a közönség a könyveket minél nagyobb számban és csupán a pótolhatatlan műveket nem szabad kiadni. Igaz, hogy minden országban kell azután lennie egy gyűjtő könyvtárnak, mely feltétlenül megőrizzen minden művet, tehát onnan könyvet el nem lehet, ilyen a *British Museum*, a *Bibliothèque Nationale*,¹ melyeknek kötelességük a hazai irodalmat a maga egészében megőrizniök, ámde a többi könyvtárak csak adják a könyveket minél nagyobb szabadsággal. Hanem aztán az ilyen könyvtáraknál multhatatlanul szükséges egy sok ezerre menő kötetből álló kézikönyvtár, hogy az olvasó teremben szükséges általános művek kéznél legyenek mindig, egyébként is a liberalizmust a könyvtári szolgálatban csakis úgy értelmezhetem, hogy az egyáltalán *kiadható* könyvek kiadásánál kell a legnagyobb engedékenységet tanúsítani, mert ha — és ez természetes — pótolhatatlan könyvet adunk ki s az elvész, magának a könyvtár közönségének is nagy kárt okozunk.

A strassburgi könyvtárnál (bár ilyen statisztikai adatokat sehol sem tartjuk egészen megbízhatóknak), 1894-ben 28,246 egyén használt, és pedig 25,851 Strassburgban, 90,161 kötetet

¹ Magyarországon természetesen a *Nemzeti Múzeum könyvtára*.

Könyvet minden egyetemi hallgató kaphat haza és mindenki olyan, a ki az igazgatóságtól engedélyt nyer, akár valakinek (egyetemi tanárnak, strassburgi tisztviselőnek, tekintélyes polgárnak) jótállása alapján, akár pénz-biztosítékkal.

A könyvkiadás kívánatlapok útján történik, még pedig egyetlen kívánatlap van, úgy az olvasóterem részére, mint a könyvtárból való kivételre. Egy üres rovatba be kell írni, ha az olvasóteremben való használatra szükséges a mű. A kívánatlap a szokásos rovatokkal benyomtatott szelvény, két részből, a kivevőnek kétszer kell kitöltenie és e szelvények két része képezi a nyilvántartást. Könyvet egyáltalán nem vezetnek a kiadásról, hanem a beadott szelvényeket külön szerzők és kivevők szerint betűrendben megőrzik. Ugy vélem, hogy a szerzők neve szerint sokkal biztosabb könyvalakban vezetni a nyilvántartást a kiadott könyvekről. Igaz, hogy ez nagy munkát ad a könyvtárnak, mert a strassburgi rendszer szerint maga a közönség végzi a beírást, a mit így a tisztviselőnek kell végeznie, ámde oly annyira fontos, hogy a kiadott művek egy bekötött könnyebben megőrizhető könyvben legyenek, hogy ezzel szemben nem szabad tekintetbe venni a munkát, melyet ez ellenőrzési rendszer megkiván.

A könyveket rendszerint 4 hétre kölcsönzi ki. A könyvtár előcsarnokában gyűjtőszekrények vannak a kívánatlapok benyújtására, melyeket csak másnap teljesítenek, a min, a könyvtár nagy terjedelmét tekintve, nem is csodálkozom.

A könyvtár vasárnap és ünnepnapok kivételével naponként délelőtt 9—1, d. u. 2—4-ig, az egyetem szünideje alatt délelőtt 9—1-ig van nyitva. Zárva van egészen, takarítás céljából a nagyhét alatt, és augusztus hó utolsó hetében.

Az igazgatón kívül van két főkönyvtárnok, négy könyvtárnok, négy tudományos szakalkalmazott »Wissenschaftliche Hilfarbeiter« címmel, kik a tulajdonképpen való bibliografiai munkát s a szakok gyarapítására való örködést végzik.

A könyvtár évi általányáról és költségeiről fönnebb már szóltunk. A legutóbbi budget-kimutatás 1895/96. évről a következő: 56,000 márka személyi kiadás, 58,000 márka könyvekre, 10,750 márka dologi kiadás és 1200 márka az éremgyűjteményre,

melyet az emeleten levő kiállítási helyiségek egyikében helyeztek el. ¹

¹ *A könyvtárról szóló irodalom.*

a) *nyomtatásban megjelent címjegyzékek:*

Katalog d. kaiserl. Universität u. Landes-Bibliothek in Strassburg. Arabische Literatur. Verfasst. v. Dr. Julius *Euting*. 1877. 4° VI, 111 l. (Festschrift Z. 400 jähr. Jubelfeier d. Eberhard Karl Universität zu Tübingen.)

— — Hebräische, arabische, persische u. türkische Handschriften. Bearb. v. Dr. S. *Landauer*. 1881, 4° 75 l.

— — Elsass-Lothringische Handschriften und Handzeichnungen. Bearb. V. Prof. Dr. K. A. *Barack* 1895.

Katalog d. im Lesesaale aufgestellten Handbibliothek 1895.

b) *a könyvtár ismertetéséről.*

Die Neugründung d. Strassburger Bibliothek etc. am 9. Aug. 1871. Strassburg, 1871.

Hottinger. Die kaiserliche Universitäts- u. Landesbibl. in Strassburg. Ein Vortrag. Strassburg, 1872. 2. Aufl. 1875.

Klatte. Nach Zwanzig Jahren. Ein Gedenkbl. zur Geschichte d. kaiserl. Universitäts- u. Landesbibliothek in Strassburg. Strassburg, 1890.

Haussmann S. Dr. Die K. U. u. L.-Bibliothek in Strassburg. Festschrift z. Einweihung d. neuen Bibliotheksgebäudes. Strassburg, 1805. Mit Abbild.

Strassburg u. seine Bauten. Herausgeg. v. dem Architekten-u. Ingenieurverein für Elsass-Lothringen. Strassburg, 1894.

List. W. Übersiedelung d. K. U. u. L.-B. in Strassb. in d. Neuban. Centralblatt f. Bibliothekswiss. XIII. Jahrg. 1896.

Ferenczi Zoltán idézett műve. (Külön kiadás.) Budapest, 1895.

TÁRCZA.

A KÖTELES PÉLDÁNYOK ÜGYE AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN.

(Második, befejező közlemény.)

A nyomdatermek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beküldésére szóló törvényjavaslatot a képviselőház tanácskozás tárgyául elfogadván, azt a közoktatásügyi és igazságügyi bizottságoknak adta ki előzetes tárgyalásra. A közoktatásügyi bizottság augusztus 4-ikén vette a javaslatot tárgyalás alá, s néhány stiláris módosítás mellett azt elfogadásra ajánlotta. Az igazságügyi bizottság augusztus 6-iki ülésén a módosításokat a magáévá tette, s azonfelül a törvény elleni kihágások iránt intézkedő 12. §-ban azt a változtatást javasolta, hogy a kihágások felett a bíraskodást ne a közigazgatási hatóságok, hanem a kir. járásbiróságok gyakorolják.

Igy került vissza a javaslat a képviselőház elé, mely azt október 5-iki ülésén tárgyalta le.

A képviselőház által elfogadott törvényjavaslatot az országgyűlés főrendiháza, közjogi és törvénykezési bizottságának október 16-iki üléséből kelt jelentése alapján október 20-iki ülésen tárgyalta le; és ő Felsége november 21-ikén szentesítvén, mint az 1897. évi 41. törvényczikk november 25-ikén iktattatott be az országos törvénytárba.

A tárgyalások lefolyásáról a következő hivatalos országgyűlési irományok adnak felvilágosítást:

I.

A közoktatásügyi bizottságnak jelentése, »a nyomdatermek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beküldéséről« szóló 201. számú törvényjavaslat tárgyában.

Tisztelt Képviselőház!

»A nyomdatermek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beküldéséről« a vallás- és közoktatásügyi miniszter által benyújtott s előzetes tárgyalás végett e bizottsághoz utalt 201. számú

törvényjavaslatra vonatkozólag jelentésünket van szerencsénk a következőkben előterjeszteni:

Kétségbevonhatlanul fontos közművelődési cél érdeke fűződik ahhoz, hogy az irodalom és művészet sokszorosított termékei, sőt általában minden, gyakran jelentéktelen és látszólag csakis alkalmi érdekekkel bíró nyomdatermék lehetőleg hiánytalanul összegyűjtessék, az elpusztulástól megóvassék és nyilvános könyvtárakban a későbbi kornak rendelkezésére álljon.

E tekintetben már hazánkban is korábban helytartótanácsi rendeletek, és országgyűlési határozatok, később pedig törvények, így az 1840. évi VI. és az 1848. évi XVIII. t.-cz. rendelkeztek a nyomdatermék köteles beszolgáltatásáról; amaz a »magyar tudós társaság«, emez pedig a »helybeli hatóság« és a »Nemzeti múzeum« számára rendelvén egy-egy, összesen tehát három köteles példány beszolgáltatását.

A ma is érvényben levő e törvényes rendelkezések dacára a nyomdatermék teljes összegyűjtésének fontos tudományos célja meg nem valósulhatott; mert eltekintve attól, hogy a beszolgáltatás kötelezettségét szabatosan meg nem határozták, e kötelezettség elmulasztásának büntetőjogi következményeit nem állapították meg.

A fenforgó tudományos cél fontossága követelte tehát, hogy e »lex imperfecta« hiánya pótolassék s ezzel egyidejűleg a korábbi elavult rendelkezések korszerűbb s helyesebb intézkedésekkel helyettesítsenek.

Ezt célozza a vallás- és közoktatásügyi miniszter által benyújtott e törvényjavaslat, melylyel egyszersmind a miniszter a képviselőház 1893. évi márczius hó 21-ikén tartott ülésében hozott határozatának is eleget tett.

A közoktatásügyi bizottság a beterjesztett törvényjavaslatot, annak úgy alapvető rendelkezéseit, mint részletes intézkedéseit a maga részéről helyesli, azokat az elérni kívánt tudományos cél: az összes nyomdatermék összegyűjthetésének biztosítására szükségesnek, de ez idő szerint elégségesnek is látja.

Helyesli különösen, hogy a köteles példányok beszolgáltatásának kötelezettségét — kivételes esetektől eltekintve — rendszerint a nyomtatókra rója, hogy az eddigi törvények rendelkezéseivel egyhangzóan — e példányok számát háromban állapítja meg és hogy a beszolgáltatás kötelezettségének elmulasztását büntetőjogi következményekkel sújtja, mi egyedül képes a nyomdatermék hiánytalan egybegyűjtését biztosítani.

Közművelődési szempontból örömmel üdvözlöi és teszi magáévá a bizottság a javaslat 15. §-ának ama rendelkezését, hogy a sajtóügyi közvádoló részére beszolgáltatandó köteles példányok hivatali használat után oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására lesz-

nek fordítandók, melyeket e czélból a vallás- és közoktatásügyi miniszter megjelöl.

A javaslat e rendelkezése míg egyfelől biztosítja azt, hogy ne csak a központi nagy gyűjteményekben, hanem egyes vidéki gyűjtőhelyeken feltalálhassa a tudományos kutatás az egybegyűjtött és különösen azon vidékeket érdeklő nyomdatermékeket; addig másfelől egyik hathatós eszköze és módja lesz a legtöbbszörre elhanyagolt vidéki közkönyvtárak gyarapításának, továbbfejlesztésének s egyszersmind kétségen kívül némi buzdításul fog szolgálni új könyvtárak alapítására, szervezésére.

Ezek után van szerencsénk a javaslatot úgy általánosságban, mint részleteiben a következő stílárius módosításokkal a t. képviselőháznak elfogadásra ajánlani:

1. A törvényjavaslat címében e szó helyett: »beküldéséről« — »beszolgáltatásáról« szó alkalmazását ajánljuk, mint helyesebbet és a törvényjavaslat szövegével is egybehangzóbbat.

2. Az 1. §. két utolsó — a terület megjelölésén kívül — szószerint azonos és egyértelmű bekezdéseivel összevonandók s a mostani két kikezdés helyett a következő lenne felveendő:

»Horvát-Szlavonországokban vagy a külföldön nyomtatott, de a jelen törvény hatálya alatt álló országrészekben kiadott nyomdatermékek köteles példányait a kiadó tartozik beszolgáltatni.«

3. A 2. §. 5-ik sorában e szavak után: »statisztikai kimutatásokra«, közbeszúrandónak tartjuk e szavakat: »iskolai értesítőkre«, hogy ekként e §. a 4. §. 4-ik pontjával összhangzóbb legyen és hogy ha már a beszolgáltatandó nyomtatványokból némely fontosabb exemplative felsoroltatik, azok sorában a név- és naptáraknál nem kevésbé fontos iskolai értesítők is kifejezetten felvétesenek.

4. A 3. §. 8-ik bekezdésében e szó helyett: »természetszerűen«, mint nyelvtanilag helyesebb: »azonban« alkalmaztassék; végül

5. a 10. §. utolsó szavában előforduló írási hiba kiigazításaként »élveznek« szó helyett: »élvez« tétessék.

II.

Az igazságügyi bizottság jelentése »a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló köteles példányainak beküldéséről« szóló törvényjavaslatról.

Az igazságügyi bizottság a hozzá utasított 201. sz. törvényjavaslatot tárgyalás alá vette s azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által előterjesztett indokok alapján általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.

A részletek tekintetében megjegyezzük, hogy az igazságügyi bizottság a törvényjavaslat címét, valamint a törvényjavaslat 1., 2., 3., és 10. §-ait a képviselőház közoktatásügyi bizottsága által javaslatba hozott és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által elfogadott irályi módosításokkal, — a törvényjavaslat 4., 5., 6., 7., 8., 9.,

11., 12., 14., 15., 16., 17. és 18. §-ait pedig változatlanul elfogadta; — és hogy az igazságügyi bizottság a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr hozzájárulásával, eltérőleg a javaslat 13. §. rendelkezésétől, szükségesnek találta kimondását annak:

hogy a jelen törvény 12. §-ában említett kihágási ügyekben az 1880: XXXVII. t.-cz. 40. §-ának 5. pontjához képest a kir. járásbiróságok járnak el.

Szükségesnek találta ezt a bizottság azért, mert úgy volt meggyőződve, hogy nem kívánatos, hogy a 12. §-ban megállapított kihágások fölött a bíraskodást a közigazgatási hatóságok gyakorolják; — és ez indokból a bizottság a törvényjavaslat 13. §-át következőleg szövegezte:

13. §.

»A jelen törvény 12. §-ában említett kihágási ügyekben, úgy a pénzbüntetésre, valamint a be nem küldött, vagy nem pótoltt köteles példány vételárának megfizetésére nézve az 1880: XXXVII. t.-cz. 40. §-ának 5. pontjához képest a kir. járásbiróságok járnak el.«

A 201. számú törvényjavaslatot az igazságügyi bizottság a t. háznak elfogadásra ajánlja, és a t. háznak tisztelettel ajánlja:

hogy a törvényjavaslat czímét, valamint a törvényjavaslat 1., 2., 3. és 10. §-ait a közoktatásügyi bizottság által javaslatba hozott irályi módosításokkal; —

a törvényjavaslat 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 14., 15., 16., 17. és 18. §-ait változatlanul, —

a törvényjavaslat 13. §-át pedig az igazságügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni méltóztassék.

III.

A képviselőház 167. ülése 1897. évi október hó 5-ikén, kedden, d. e. 10 órakor Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Elnök: Az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Molnár Antal jegyző úr, a javaslatok mellett felszólalókat Nyegre László jegyző úr, az ellenük felszólalókat Lázár Árpád jegyző úr jegyzi.

Következik a nyomdatermékek tudományos célra szolgáló köteles példányainak beküldéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Az előadó úr kíván szólni.

Molnár Antal előadó: T. ház! Ezen törvényjavaslatnak, mely a t. ház elhatározása alatt áll, kettős vezérelve: biztosítani egyfelől azt, hogy a nyomdatermékek köteles példányai beszolgáltatassanak abban a terjedelemben és feltételek mellett, a mint azt a nemzeti tudományosság érdekei megkívánják és másfelől az érdekeltkre, t. i. a beszolgáltatásra kötelezetteknek nem háritani nagyobb terhet annál, mint a mennyit a tudományos cél megkövetelhet. Ebből a kettős célból a törvényjavaslat egy részről a köteles példányok száma tekin-

tetében nem ment túl azokon a határokon, a melyeket az 1840: VI. és az 1848: XVIII. t.-cikkek megvonnak, másfelől azonban ezen határok között büntetőjogi sanctióval gondoskodott arról, hogy a beszolgáltatási kötelezettség hatályossá és érvényessé váljék. Ezenfelül egy feltétlenül helyeslésre érdemes kiegészítő rendelkezéssel gondoskodott arról is, hogy a közvádlónak beszolgáltatandó példány a sajtórendészeti nyilvántartás után közérdekű tudományos czélok gyarapítására legyen fordítandó.

A háznak közoktatási és igazságügyi bizottságai egyhangúlag járultak hozzá ezen törvényjavaslatnak sarkalatos és egyéb rendelkezéseire. Mindössze az igazságügyi bizottság tett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr hozzájárulásával egy érdemleges módosítást a törvényjavaslaton, és ez a módosítás az, hogy a törvényjavaslat kihágási eseteiben ne a közigazgatási hatóságok, hanem a kir. járásbírók gyakorolják a bíraskodást. A részletes tárgyalás során bátor leszek az erre vonatkozó módosítást a t. háznak elfogadásra ajánlani.

Ezek után kérem a t. képviselő házat, méltóztassék a javaslatot a közoktatásügyi bizottságnak szövegezése szerint általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. (*Helyeslés.*)

Lázár Árpád jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. képviselő ház! A magam részéről a törvényjavaslatot tulajdonképpen örömmel kellene hogy üdvözljem, és hajlandó is vagyok e törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául is elfogadni, ha egy, nézetem szerint teljesen hibás jogi konstrukció tekintetében megnyugtató felvilágosítást nyerhetnék. Azért felszólalásom tulajdonképen feltételes és felvilágosítást kérő, s czélja az, hogy a t. miniszter úr adjon felvilágosítást a tekintetben, hogy a törvényjavaslatnak mi a czélzata, mert a törvényjavaslat rendelkezésekre, bizonyos irányban félreértésekre adhat okot.

T. képviselő ház! A 1848: XVIII. t.-cz., a sajtótörvény 40. §-a szó szerint ezt mondja: »Úgy a nyomtatványok mint az ábrázolatokból két példány a helybeli hatóságnak átadandó: egyik a hatóságé, másik bekötve a nemzeti múzeumé lesz.«

Ezen törvény szerint tehát volt eddig is két köteles példány, a melynek egyike a nemzeti múzeumot illeti, a másika pedig föltétlenül azon hatóságot, a melynek területén a nyomtatvány megjelent. Ez tényleg a gyakorlatban érvényesült is. A fővárosra nézve pedig ezen dolog rendkívüli jelentőségű és nagy fontosságú dolog annyiban; mert a t. ház előtt felesleges bővebben indokolni azt, hogy a sajtótermékek 80—85⁰/₀-a Budapest főváros területén jelenik meg. Arról van szó, hogy ezen a törvényhatóságokat mint helyhatóságokat megillető köteles példánynak elfogadása után mi lesz a sorsát?

Már most, t. ház, ha kezembe veszem a törvényjavaslatot, én mint jogász nem tudok eligazodni az iránt, hogy a miniszter úrnak mi a czélja? Azt mondja a 15. §. (*Olvassa:*) »A nyomdatermékek ama

köteles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi közvádlnak adatnak be, — a mennyiben azokra nézve további nyilvántartás vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn — a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e célból a vallás- és közoktatásügyi miniszter megjelöl.

Azt tehát tudjuk, t. ház, hogy a javaslat ezen része szerint ama példányok, a melyek a közvádлот illetik, azon rendeltetéssel fognak jövre birni, hogy a miniszter úr intencziója és rendelkezése szerint ezen általa megjelölendő könyvtárak gyarapítására szolgáljanak. És már most a 40. §-ban a Nemzeti Múzeum számára rendelt köteles példánnyal is tisztában vagyunk, mert ezen törvényjavaslat szerint a Nemzeti Múzeumnak biztosított köteles példány az ő számára ezentúl is megmarad.

Ezek után csak az a kérdés, hogy valjon a helyi hatóságok számára biztosított példánynak mi lesz a sorsa. Erre nézve a feleletet meg is kapjuk. Azt mondja 15. §. utolsó bekezdése (olvassa:) »Egyebekben a jelen törvény nem érinti a fennálló törvények és más jogszabályok ama rendelkezéseit, melyek a nyomdatermékek sajtórendészeti célokra szolgáló köteles példányaira és a nyomdatermékeknek sajtórendészeti szempontból szükséges nyilvántartására vonatkoznak.«

Ezen konstrukció szerint az 1848: XVIII. t.-cikk 40-ik szakasza a lex posterior által nemcsak abrogálva nincsen, de sőt ezen konstrukció szerint ezen törvényes rendelkezés expressis verbis fenn is van tartva. Már most ezen magyarázat szerint ezen helyi hatóságokat jövőben is megilletné a köteles példány. De ha ezen magyarázat helyes, akkor kérdezem, miért szükséges a Nemzeti Múzeumra nézve külön törvényes dispoziózt felvenni itt és miért nem szükséges a helyi hatóságokra? Valószínűnek tartom, többet mondhatok: a t. miniszter úrtól kért felvilágosítás után azt állíthatom, hogy a miniszter úr homlokegyenest az ellenkezőt, vagyis azt célozza, hogy ezentúl ezen köteles példányok a helyi hatóságoknak ne juthassanak, hanem tisztán az ő dispoziójától függ, hogy mely könyvtárakat akar ő ezen köteles példányokkal ellátni.

T. ház, méltóztatnak látni, hogy a törvény szövegezése alapján felvilágosításra van szükség még akkor is, ha a miniszter úr ezen álláspontját a ház elfogadná és magáévá tenni akarná. Az én meggyőződésem az, hogy elsősorban semmiféle ok nem forog fenn arra, hogy a fővárosnak létező törvényben biztosított, szerzett joga legkisebb mértékben is csorbíttassék.

A törvényhozásnak akkor, a midőn ezen törvényjavaslat benyújtására vonatkozó sürgető indokait érvényesítette, nem volt a célja az, de nem volt soha sem, hogy létező jogok sérelmével hozzon a köteles példányokról szóló oly új törvényt, a mely rendeltetésüktől

elvonna oly könyveket, melyeket a törvényhozás bölcsesége más célra határozott. Már most ilyen formán, ha én ezen dolgot a törvényhozás színe elé nem hozom, megtörtént volna vagy megtörténhetik az, hogy a nélkül, hogy ez a törvényhozásnak intencziója lett volna, interpretáció alapján a főváros egy szerzett és törvényileg is biztosított jogától megfoszthatnék. Ez a legalitás álláspontja. A törvényjavaslat maga — mondom — az 1848: XXIII. t.-cz. 40. §-át hatályon kívül helyezni nem is kívánja, nem is proponálta; ez nincsen benne; ennél fogva ez élő törvény marad ezen törvény életbeléptetése után is. Most az a kérdés, hogy a t. miniszter úr megerősíti-e azt a feltevést, hogy a helyi hatóságokat megillető köteles példány ezután is megmarad-e a törvényhatóságnál vagy nem.

Már most, ismerve a miniszter úr intenczióit, foglalkozni akarok egész rövidséggel azzal a kérdéssel, hogy van-e itt szükség arra, hogy a főváros ilyen, törvény által biztosított jogától megfosztassék-e vagy nem.

Első sorban nincs rá szükség azért, mert a t. miniszter úrnak teljesen módjában áll — a mire a törvényhozás azt hiszem, akadálytalanul meg fogja adni a felhatalmazást — az, hogy a köztársaság biztosított köteles példányokból mindenkit elláthat s így vidéki könyvtárakat is. Arra pedig, hogy a főváros törvényhatóságát ok nélkül megfosztsuk a példánytól azért, hogy vidéki könyvtárakat esetleg nagyobb számban is létesíthessünk, természetes ok fenn nem forog.

Most én nem akarok annak vitatásába bocsátkozni, vajjon tisztán sajtórendészeti cél vagy tudományos cél lebegett-e a 48-iki törvényhozás előtt, midőn a köteles példánynak a hatóságok részére való letételét elrendelte. De magam részéről az élő törvény alapján csak azon esetben volnék hajlandó a törvényjavaslatot általánosságban is a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, ha biztosítékot nyernék a t. miniszter úrtól az iránt, hogy a főváros és általában véve a törvényhatóságok, a helyi hatóságok ezen törvény által biztosított joguktól meg nem foszthatnak. Mert én nem habozom annak kijelentésével sem, hogy magam részéről, habár szívesen hozzájárulok ahhoz, hogy a köztársaság illető példányok tekintetében, a melyek ügyis miniszteri ellenőrzés és rendelkezés alatt állanak, a miniszter úr felhatalmazást nyerjen a törvényhozástól arra, hogy azokat a vidéki könyvtáraknál felhasználhassa, de arra nézve már nem adnék a miniszter úrnak részemről legalább felhatalmazást, hogy akkor, mikor a törvény biztosít valamely helyi hatóságnak egy jogot, ez azt csak akkor élvezhesse, ha a t. miniszter úr azt kegyesen jónak látja méltóztatik.

A magam részéről a fővárosnak törvény által biztosított jogot fenn kívánom tartani s a mennyiben ez fenn nem tartatik még, akkor sem járulhatnék hozzá, hogy ilyen jogfosztással járó törvényjavaslat általánosságban is elfogadtassék. Ha azonban e tekintetben megnyugtató felvilágosítást nem kapnék. — a mit, fájdalom, az elő-

zetes értekezés alapján kizártnak kell tekintenem — úgy sem tehetek mást, mint sajnálatomra ki kell jelentenem, hogy a törvényjavaslathoz még általánosságban sem vagyok hajlandó hozzájárulni.

Ezeket tartottam kötelességemnek elmondani, és azt hiszem, hogy a t. miniszter úr lesz olyan kegyes, a felvilágosítást e kérdés tekintetében már csak azért is megadni, mert a részletes vitánál nem volnánk azon helyzetben, hogy egy helyes módosítást tudnánk előterjeszteni, ha nem tudjuk, hogy a miniszter úrnak mi az intencziója, mert legalis interpretáció mellett úgy néz ki ez a törvényjavaslat, hogy a 40. §. életben marad, tehát a törvényhatóságok megkapnák az őket megillető példányokat. Ezen érdemleges és másrészt törvényszerkesztési okok is azok, a melyek kötelességemmé tették a felszólalást, s bocsánatot kérek a t. háztól, hogy idejét ezzel is elraboltam. Kérem a miniszter urat, hogy a kívánt felvilágosításokat megadni sziveskedjék, és ismétetlen kijelentem, hogy a törvényjavaslatot még általánosságban sem fogadom el, ha ezen felvilágosítás megmegtugtató nem lesz.

Nyegre László jegyző: Zichy Jenő gróf!

Zichy Jenő gr.: Megvallom őszintén t. ház, nagyon köszönettel venném, hogy ha a miniszter úr ő excellenciája előbb szólalt volna fel.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Polónyi Géza t. képviselő úrnak mindenek előtt arra a felvilágosítást kérő kérdésére kell válaszolnom, hogy vajjon a 15. §. szövegezése mellett az 1848: XVIII. t.-cz. 40. §-a hatályban marad-e vagy sem. A 15. §. első bekezdésében megmondja, hogy a »nyomda-termékek ama köteles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi közvádlnak adatnak be, a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e czélból a vallás- és közoktatásügyi miniszter megjelöl.« Tehát itt egy dispoziója van a törvényjavaslatnak, mely megmondja, hogy azzal a helyi hatósági példánnyal mi történjék. A t. képviselő úr beszédéből úgy látszik, mintha a helyi hatósági példányon kívül lenne még egy közvádloi példány is, holott ez a helyi hatósági példány a közvádloi példány és a közvádlo szolgáltatva át Budapest főváros törvényhatóságának a köteles példányt. Méltóztassék egy kissé tekintettel lenni a törvényhozás folytonosságára. A 48-iki törvény azt mondja, hogy a helyi hatóságnak adandó be a két példány; a törvény együttesen intézkedik mindkét példányra; az egyik a helyi hatóságnak adandó, a másik bekötve a Nemzeti Múzeumnak. Tehát a helyi hatóság útján kellett a Nemzeti Múzeumnak adni, a másikat pedig a helyi hatóságnak be sem adták, mióta a vádintézmény fel van állítva, hanem a kir. ügyészségnek adták és a kir. ügyészség, mikor neki arra a példányra már szüksége nem volt, mikor jónak látta, áttette a helyi hatósághoz, mikor nem: nem tette át, úgy hogy maga Toldy László úr, ki azt a bizo-

nyos indítványt propagálta, tőle telhető ügybuzgalommal, és belátom, hogy állásából folyó teljes kötelességérzetből, azt mondja: tény, hogy eddig nem sok haszna volt a fővárosnak a 48-iki sajtótörvényből.

Polónyi Géza: Nem hajtották végre!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Igy tehát valami nagy birtokállományhoz nem is jutott ez által a főváros.

Gondolom, hogy a 15. §. értelmezésénél sem fog semmiféle kétség fenforogni, ha egyszerűen azt mondjuk, hogy egyebekben pedig — minthogy egyéb intézkedései is vannak a törvénynek a sajtópéldányokra vonatkozólag — azok érintetlenül hagyatnak s csupán ez helyeztetik hatályon kívül azzal, hogy nem a helyi hatóság tulajdonát képezi, hanem a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezik ezen példányok szétosztásáról.

Minthogy tehát a felvilágosítást megadtam; minthogy úgy látom, hogy tévedésre adott okot, hogy egy külön helyi hatósági és egy külön közbírói példányt méltóztatott gondolni, holott a 40. §. azt mondja, hogy két példány adandó be; az egyik a helyi hatóság útján a Nemzeti Múzeumnak, a másik a helyi hatóságnak s ez tulajdonképpen a sajtórendészeti példány, ezek után — azt hiszem — a 15. §. értelmezésére nézve kételey nem fog fenforogni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Azt gondolom, helyesen járok el, ha a dolog érdemére is azonnal nyilatkozom, mert azt hiszem, a t. képviselő úr, vagy más indítványt fog tenni, hogy a főváros területén megjelenő nyomdatermékeket a főváros az ő könyvtára számára kapja meg. Megmondom előre álláspontomat, hogy méltóztassanak látni, helyesen járok-e el vagy pedig nem. (*Halljuk!*)

Azt, mintha a 48-iki törvény 40. §-a csak a fővárosnak adott volna bizonyos privilegiumot, nem lehet állítani, . . .

Polónyi Géza: Nem is mondtam!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: . . . mert ez minden törvényhatóságra vonatkozik, vagy mint a törvény mondja: »helyi hatóságra«. Egy különleges privilegizált álláspontról egyáltalában nem lehet. Ha következetesek akarnánk lenni és kimondanók azt, hogy a főváros területén megjelent nyomdatermékek a fővárosi könyvtár részére szolgáltatassanak be, azt is ki kellene mondani, hogy minden törvényhatóság területén megjelent nyomdatermékek az illető törvényhatóság könyvtára számára szolgáltatassanak be. (*Helyeslés a baloldalon.*) De méltóztassanak meggondolni a következményeket. Vannak törvényhatóságok, melyeknek, a mint az ezredéves jelentésem azon részéből, melyet éppen a vidéki könyvtárakra vonatkozólag be-terjesztettem, kitűnik, igen tekintélyes könyvtárak van. Ha ezek csak azzal bővülnének, a mi az ő törvényhatóságuk területén jelenik meg: méltóztassék csak némely törvényhatóságokra gondolni, hogy vajjon miféle szaporodás lesz az és lehet-e azzal vidéki könyvtárt helyesen gyarapítani?

Legyen szabad a t. háznak egy általános szempontot is figyelmébe ajánlani. Lehet, hogy tévedek s akkor méltóztassék engem rectificálni, de én elérkezettnek látom az időt arra, hogy a vidéken erős kulturális központokat teremtsünk, (*Helyeslés*) melyek a szertelen abnormis kulturális cenzuralizáció bizonyos levezetése után a magyar kultúrának fókuszai legyenek, melyek az illető vidékre kulturális erejükkel ránehezdedjenek. Ezért akartam gondoskodni arról, hogy a mennyiben a szakszerű vezetés és a megőrzés garanciája ott meg van, a vidéki könyvtárakat is elláthassam e példányokkal. Nyomdatermékeinknek 85—90%-a a főváros területén jelenik meg. Hogy csak az időszakai sajtóról szóljak, miért történhessék meg pl. az, hogy Nagyváradon, Kolozsvártt, Debreczenben, vagy más ily fontosabb vidéki központon egyetlen Budapesten megjelenő hírlapból se lehessen teljes példányt találni? Nem elég, ha a fővárosban marad 5—10 teljes hirlapi példány! Legyen a vidéken is, mert hisz ezek a gyűjtemények 15—20 év múlva igen fontos buvárlati tárgyakká lehetnek. És miért ne legyen ez a vidéken is hozzáférhető? Ha elfogadjuk azt az indítványt, a melyet a képviselő úr tervez: akkor az összes köteles példányok a fővárosban lesznek az akadémiában, a a múzeumban, az országos statisztikai hivatalban és a fővárosi könyvtárban. Ily viszonyok között e törvényjavaslat csaknem semmivel járulna vidéki könyvtáraink gyarapításához, holott nekem éppen a vidéki könyvtárak fellendítése a célom. (*Helyeslés jobb felől.*) Igen természetes, hogy a felosztás igen méltányos lesz, mert én nem képzelhetek el oly kultuszminisztert, a ki a főváros kulturális érdekei iránt kellő érdeklődéssel és az őt megillető köteles figyelemmel ne volna. Jogos és méltányos kívánsága a fővárosnak a szétoztásnál teljesen érvényesül, ahhoz nem fér kétely. Ezek azok a szempontok, melyek miatt érett megfontolás után így határoztam, a mint ez a törvényjavaslatokban foglaltatik. Hisz az az indítvány, melyet Polónyi képviselő úr említ, nem új; az anketben is előfordult és Toldy László levéltárnok úr én hozzám is elküldte memorandumát. Nem makacságból tehát, mert én szívesen változtatom a véleményemet — jobbra, ha jobbról vagyok meggyőződve, hanem, mert nézetem szerint a magyar kulturális egyetemes érdekeknek az általam ajánlott mód felel meg leginkább: kérem a javaslatnak e tekintetben változtatlan elfogadását. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Nyegre László jegyző: Zichy Jenő gr.!

Zichy Jenő gr.: T. ház: Határozottan üdvözlöm e törvényjavaslatot és azt általánosságban és részleteiben elfogadom. Csak némely stiláris módosításom lesz, mert szerkezetét nem tartom némely pontban elég világosnak. E javaslatot oly rég kívántuk, hogy most, midőn már létesült, egy csekélység miatt nem akarom megakasztani törvénynyé válását, mert ezzel többet ártanánk, mint más réven használnánk. Azt a szempontot, hogy teremtsünk a

a vidéken erős kulturális központokat, én is örömmel helyeslem. A fővárosban pedig tényleg lesz 2—3 könyvtár, a hol épenséggel minden össze fog gyűjtetni, nem fog tehát ártani, ha a vidéken is létesülni fognak ily könyvtárak, kulturális góczpontok. Észrevételeim lényegesen a 7. §-ra vonatkoznak. Azt mondja ugyanis a t. miniszter úr indokolásában, hogy (*Olvassa*): »Ezenkívül, miután gyakran előfordul, hogy egyes, teljesen magánérdekű iratok kizárólagosan magánhasználatra, zárt számú példányban nyomatnak ki, — az ilyen esetekre jónak láttam a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek fentartani a jogot, hogy a nyomtatató kérelmére az ilyen nyomtatványokra nézve a beküldés kötelezettsége alól teljes felmentést adhasson.« Egészen helyes és megfelelő, csakhogy e kifejezés, illetve intézkedés a törvény 7. §-a második bekezdésében nem eléggé világos, a mely így szól: (*Olvassa*): »Más nyomdákban készült egyes nyomdatermékek beszolgáltatása alól, az érdekelt fél indokolt kérelmére, a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat időhöz kötött vagy végleges felmentést«, mert ez úgy tünteti fel a dolgot, mintha a t. miniszter úr jóakaratótól vagy jókedvétől függne ez; míg ha beleteszszük azt, hogy »a mennyiben azok magánjellegű tartalmúak.« akkor sokkal világosabb és az indokolásnak is megfelelőbb lesz e szakasz.

Különben, a mint már említettem, a törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben elfogadom, kérve azonban, hogy e pótlást a törvényjavaslat illető szakaszába belevenni méltóztassék.

Elnök: Kiván még valaki szólani?

Pichler Győző: T. képviselőház! A nyomdatermékek tudományos célra szolgálnak, a köteles példányok beküldéséről szóló törvényjavaslatot tehát úgy én, mint az a párt, a melyhez tartozni szerencsém van, általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadjuk. Elfogadjuk azért, mert kétségtelen, hogy az egy régen érzett szükséglet pótol, a mennyiben a nemzeti irodalom könyvpiacznán megjelenő termékek egyöntetű és hiánytalan gyűjteményét fogja létesíteni. A midőn azonban a javaslatot általánosságban elfogadom, habár én sem zárkozhatom el azon aggályok elől, a melyeket Zichy Jenő gróf t. képviselőtársam a 7. §-ra vonatkozólag előadott, mégis azt kérem, hogy ezen szakasz 2. bekezdése egyáltalán hagyassék el mert a magánjellegű nyomdatermények megállapítása is, a mint azt Zichy Jenő gróf t. képviselőtársam indítványozta, teljesen a közoktatásügyi miniszter úrtól függne. Én pedig nem szeretnék semmiféle praecedenszt alkotni arra nézve, hogy egyes nyomdatermékek beszolgáltatása meg ne történjék, mert egy-két ily praecedens annyira mindenféle kérelemre adna okot, — a mint én ismerem a könyvpiacot — hogy oly könyvek, a melyek később tényleg komoly buvárkodás tárgyát képeznék, be nem szolgáltatnának. Ily intézkedéssel tehát a törvényjavaslat üdvös voltát veszélyeztetni nem lehet.

A mit a törvényjavaslat 15. §-ára vonatkozólag Polónyi Géza t. képviselőtársam azon jogokat illetőleg mondott, a melyeket a főváros részére fentartani óhajt, teljesen magamévá teszem és kérem a t. házat, hogy azokhoz hozzájárulni méltóztassék.

Egyebekben a törvényjavaslatot — miként már volt szerencsém említeni — általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Kíván még valaki szólni a tárgyhoz? Ha nem: a vitát bezárom. A kérdés az, elfogadja-e a ház általánosságban, a közoktatásügyi bizottság szövegezése szerint a javaslatot: igen vagy nem?

Kérem azokat, a kik elfogadják, álljanak fel. *(Megtörténik.)* A ház elfogadja.

Következik a részletes tárgyalás.

Nyegre László jegyző: *(Olvassa a címet, mely észrevétel nélkül elfogadtatik. Olvassa az 1. §-t.)*

Lázár Árpád jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! A javaslatot elfogadom; de egy hiánynya utalok, mely e szakaszon ugyan kívül áll és tulajdonképen a belügyminiszter úr tárczája körében volna orvoslandó. Épen azért sajnálom is, hogy a t. miniszter úr távozott. E szakaszban a Magyar- és Horvát-Szlavonországban, nemkülönbén a külföldön nyomtatott, de itt kiadott nyomdatermékekről van szó.

A külföldön, különösen Bécsben nagyobb számban nyomtatnak magyar termékeket, különösen igen nagy kelendőségnek örvendő díszes zsebnaptárakat. Lipcsében és Teschenben is számos magyar munka jelenik meg. Az utóbbi helyen a Prohászka czég sok magyar nyelvű katonai munkát ad ki. Ezek kiadói külföldiek, a kiket semmire sem kötelezhetünk és itt csak bizományosaik vannak.

Én, t. ház, magát az itteni elárusítási jogot akarnám ahhoz kötni, hogy legalább egy árva példányt a Nemzeti Múzeum számára beköveteljünk, hiszen ez részükről igen csekély áldozat. Tudom, hogy ez nem a jelen törvény keretébe tartozik, mert hiszen itt csak a magyar korona területén megjelenő nyomtatványokról van szó, de felvetem az eszmét, éppen a Nemzeti Múzeum könyvtárának érdekében, mint a melyben komplet gyűjteményét óhajtanám látni mindazon nyomtatványoknak, a melyek magyar nyelven jelennek meg akár itt, akár a külföldön. Miért vásárolja meg az amúgy is szűkre szabott dotációjából ezeket a Nemzeti Múzeum, mikor az elárusítási jog fejében nagyon jól kötelezhetők lennének a külföldi kiadók, különösen, a mint mondtam, a bécsi piacon megjelent és itt elterjesztett igen számos nyomtatvány beküldésére. Talán a bizományos, vagy az illető fődepó lehetne erre kötelezve, mert hiszen itt mindig vannak ilyen fő elárusító helyek, a melyek elárusítják a Bécsben magyar nyelven megjelenő naptárakat.

Midőn ezt megemlítem, különösen a belügyminiszter úr figyel-

mét óhajtom felhívni, mint a kinek a közerkölcsiségi és politikai szempontból veszélyes és káros nyomtatványokat joga van a forgalomból kitiltani. Ő bizonyosan tartat valami általános szemlét a nyomtatványok felett; tehát eszmémnek keresztülvitele neki kerülne legkevesebb fáradságába. Vagy ha ez nem annyira az ő tárczájához tartoznék, hanem a kereskedelmi minisztert illetné az elárusítás feletti felügyelet, akkor őt hívom fel, hogy méltóztassék azon nemes intenczió tekintetéből figyelmét kiterjeszteni az általam imént jelzett éppen nem csekély számú nyomtatványokra, melyek oly nagy számban kerülnek elárusításra az országban.

Midőn ezeket szerencsém volt elmondani, mint előre is jeleztem, én a törvényjavaslat ezen szakaszát elfogadom. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kiván még valaki szólani? *(Nem!)* Ha tehát szólani senki sem kíván, a vitát bezárom. Következik a szavazás.

Elfogadja-e a ház az első szakaszt, úgy a mint szövegezve van? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtattott. Következik a második szakasz.

Nyegre László jegyző: *(Olvassa 2—6. szakaszokat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak. Olvassa a 7. szakaszt.)*

Lázár Árpád jegyző: Zichy Jenő gr.!

Zichy Jenő gr.: T. képviselőház! Én már beadtam azt a módosítványomat, a melyet szóval elmondottam már azelőtt, hogy a 7. szakasz második bekezdésénél beveendő az, hogy »a mennyiben azok magánjellegű tartalmúak.« Kérem módosításom felolvasását.

Elnök: Kiván még valaki a 7. §-hoz szólani? *(Nem!)* Tessék felolvasni a módosíványt.

Lázár Árpád jegyző: *(Olvassa):* Módosítvány a 7. §. 2. bekezdéséhez: »beszolgáltatása alól« szavak után beszurandó a »mennyiben azok magánjellegű tartalmúak.«

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A t. képviselő úr módosítványának megtételénél valószínűleg az indokokban a 7. §. második bekezdésére vonatkozólag foglaltak nyomán indult, de tévedésben van. Itt exemplifikative vannak felsorolva azon esetek, melyekben szükségessé válhatik a felmentés a köteles példány besolgáltatása alól és itt benne vannak az állami érdekeket érintő nyomtatványok, továbbá egyes nyomtatványok, pl. fontos gazdasági vagy pénzügyi érdekeket érintő szerződések, periratok, vállalkozói ajánlatok vagy üzlettervek stb., a melyeknek idő előtti közlése az illető felek anyagi vagy erkölcsi károsodásával járhatna. A módosítvány szerint az államnyomdát kivéve, csak a szorosan magánjellegű nyomtatványokra nézve lehetne felmentést adni; már pedig lehetnek periratok, lehetnek egyéb pénzügyi érdeket érintő nyomtatványok, melyeknél a közérdek követeli, hogy ha nem is az államnyomdában nyomtatnak is, pl. négy hétig, öt hétig, három hónapig, vagy fél esztendeig titokban tartassanak. Kérem tehát a módosítvány mellőzését. Készséggel elismerem úgy is, hogy a törvényjavaslat mag-

vát és a törvényjavaslat gondolatát Zichy Jenő gróf úr volt szives többszörös felszólalásában a mai tárgyalásig érlelteni, (*Éljenezés,*) és így láthatja, hogy ha indítványát el nem fogadom, komoly meggyőződés az, melynek alapján ezt teszem, mert az eredeti szöveget szabatosabbnak és a magánnyomdák érdekeire nézve előnyösebbnek tartom.

Zichy Jenő gr.: Bocsánat, ha még egyszer felszólalok.

Elnök: Nem lehet felszólalni!

Zichy Jenő gr.: Mint indítványozónak sem?

Elnök: Mint indítványozó csak akkor szólalhatna fel, ha még kilencz aláírás volna az indítvány alatt, de itt csak egy van.

Kíván még valaki szólani? (*Nem!*) A vitát tehát bezárom.

Következik a szavazás. A kérdést felteszem a 7. §. szövegére változatlanul. Ha ezt elfogadja a ház, a módosítvány elesik, ha nem, úgy gr. Zichy Jenő úr módosítványára fogom feltenni a kérdést.

Kérem azokat, a kik a 7. §-t a bizottság szövegezésében változatlanul elfogadják, álljanak fel. (*Megtörténik.*) Kívánnak ellenpróbát? (*Igen!*)

Kérem azokat, a kik nem fogadják el változatlanul, álljanak fel. (*Kisebbség.*)

A ház a szöveget változatlanul elfogadta, ennél fogva gr. Zichy Jenő képviselő úr módosítványa elesett.

Következik a 8. §.

Nyegre László jegyző: (*Olvassa: a 8—12. §§-at, melyek változatlanul elfogadtatnak. Olvassa a 13. §§-t.*)

Molnár Antal előadó: T. ház! A mint bátor voltam az általánosságban való tárgyalás megkezdésekor jelezni, a jelen szövegezés helyett a háznak igazságügyi bizottsága új szövegezését fogom ajánlani. Ezen szöveg következőleg hangzik: (*Olvassa.*) »A jelen törvény 12. §-ában említett kihágási ügyekben úgy a pénzbüntetésre, valamint a be nem küldött, vagy nem pótoltt köteles példány vételárának megfizetésére nézve az 1880: XXXVII. t.-cz. 40. §-ának 5. pontjához képest királyi járásbiróságok járnak el.« Tisztelettel kérem a házat, méltóztassék a szakaszt ezen módosítás szövegezésében elfogadni.

Elnök: Kívánják a módosítványt felolvasatni? (*Nem!*) Akkor felteszem a kérdést, még pedig először a bizottsági szövegre. Elfogadja-e a ház a bizottság szövegét változatlanul: igen vagy nem? (*Nem!*) E szerint az eredeti szöveget a ház nem fogadta el. Elfogadja-e már most a ház az előadó úr által benyújtott módosított szöveget? (*Felkiáltások: Az igazságügyi bizottságét?*) Igen, az igazságügyi bizottság által javasolt és az előadó úr által imént felolvasott és írásban benyújtott szövegezést? (*Igen!*) Ez tehát elfogadtatott. Következik a 14. §.

Nyegre László jegyző: (*Olvassa a 14. §-t, mely változatlanul elfogadtatik. Olvassa a 15. §-t.*)

Lázár Árpád jegyző: Polónyi Géza.

Polónyi Géza: T. képviselőház! Az általános vitánál nyert felvilágosítások után most csak az marad hátra, hogy arra az érdekes jogi abrakadabrúra hívjam a képviselőház szives figyelmét, melyet a törvényjavaslat ezen szakaszára nézve itt hallottunk. A t. miniszter úr beszédéből kivesszük, hogy ő a hatóságokat eddig illetett példányokat tényleg konfiskálni akarja, *(Ügy van! a szélsőbaloldalon.)* és ezentúl miniszteri kegyből akarja csak részesíteni a fővárost is az általam különben mélyen tisztelt kormánypárti lapoknak archivizálásával és könyvtározásával. A miniszter úr fogja majd meghatározni ezentúl, hogy a főváros törvényhatósága a Pester Lloydot, *(Mozgás a szélsőbalon. Elnök csenget.)* vagy nem tudom, a Nemzetet vagy a Pesti Hírlapot tartozzék-e gyűjteni, és neki fog módjában állani, arról gondoskodni, hogy az esetleg eleven hangon tartott ellenzéki újság valahogy a fővárosi törvényhatóság könyvtárában elő ne kerülhessenek. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

T. képviselőház! Ez politikai dolog. Én a törvény által biztosított jogát a fővárosnak semmiféle miniszteri meghatalmazásnak alárendelni nem akarom, *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* ezért a magam részéről ilyen dispozicióhoz, — nemcsak a fővárosról van szó, hozzáteszem, de minden helyi hatóságokról — hogy a mit eddig a helyi hatóságoknak a törvény biztosított, az ezentúl miniszteri kegy alakjában lesz csak megnyerhető, nem járulhatok. T. ház! Az 1848-iki törvény bölcs intézkedéseinek ilyen természetű megváltoztatása teljesen igaz, hogy liberális dolog. A magam részéről azonban ilyen kardinalis dispoziciók megváltoztatásához hozzájárulni hajlandó nem vagyok. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

De mi van itt, t. képviselőház? A miniszter úr azt mondja, hogy én tudhatnám, tudom is, hogy hiszen a közvádoló példánya tulajdonképen az, a mit a hatóságok kapnak.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Természetes. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát miért nem azok kapják?)*

Polónyi Géza: És most mi történt? Látjuk a miniszter úr előterjesztéséből is, hogy per abusum a t. alkotmányos kormány az 1848-iki törvények világos rendelkezéseinek ellenére évtizedeken át mit csinált? Nem küldték el a köteles példányt a hatóságoknak, a melyeket a törvény szerint megilletett, hanem csináltak egy rendőr-közvádloi köteles példányt. Az 1848-iki törvény nem ismeri a közvádoló köteles példányát, más törvényt sem ismerek, a mely a közvádoló számára köteles példányt rendelne. A magyar állam policziális állam sohasem volt, csak a t. miniszter úr akarja azzá tenni. *(Ügy van! Ügy van! a szélsőbaloldalon.)* És most mi lesz, t. ház, abból az abuzusból, hogy a hatóságokat illető köteles példányt jog és törvény ellenére a főügyészségek konfiskálták? Ebből a t. miniszter úr két konzekvenziát von le: először ránk czítálja, hogy hiszen ebből nagy kár most számunkra nem háramlik, mert úgy sem sokat kaptunk könyvtáraink

számára. Hát lehet az abuzusból ilyen jogcímet formálni t. ház? Abból a tényből, hogy a főügyészség a hatóságokat illető példányokat konfiskálta, és csak azt adta oda, a mi neki tetszett, lehet ilyen argumentumot következtetni?

De a mi nagyobb baj, t. ház, — nagyon kérem t. képviselő-társaimat, nézzenek be ebbe a dologba, hogy mi készül itt — a mint a t. miniszter úr — megjegyzem, tán akarata ellenére csinálja, (*Élénk ellenmondás a szélsőbaloldalon*) egy rendőri dispoziíót vesz föl, egy közzvádlói köteles példányt statual és pedig gondolom, azt mondja a miniszter úr beszédében, hogy nekem tudnom kellene, hogy a közzvádlónak nincs példánya, ő csak a hatósági példányt kapja meg. Igen tudom, de ha a miniszter úr is tudja ezt, akkor micsoda lélekkel szövegezhetsz ezt a törvényjavaslatot úgy, a hogy szövegezve van? Azt mondja a 15. szakasz: (*Olvassa.*) »A nyomdatermékek ama köteles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi közzvádlónak adatnak be.« Hát mondja meg nekem a t. kultuszminiszter úr és a t. igazságügyi bizottság, melyik hát az a törvény vagy szabály, a melynek értelmében a közzvádlónak köteles példány jár? (*Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.*) És ha ilyen törvény nincsen, a mint a t. miniszter úr maga mondja, hogyan eshetik meg egy szakbizottsággal az, hogy a törvényhozás elé ilyen javaslat kerül?

T. ház! Én kérdem, akarja-e a többség azt a policziális dispoziíót itt felvenni, hogy a közhatóságokat, a helyi hatóságokat illetett példányok egyike most közzvádlói köteles példány legyen, akarja-e ezt vagy sem? Én sem az egyiket, sem a másikat nem akarom. De aki akár az egyiket, akár a másikat akarja, világosan meg kell ezt mondania. Ha a t. miniszter úr akarja ezt a dispoziíót, a melyet én feltétlenül helytelenítek, nem szövegezteti így a törvényjavaslatot, mert a törvény és szabályok szerint a közzvádlót nem illeti köteles példány, hanem csak a hatóságot. Tessék akkor azt mondani a javaslatban: »A hatóságokat az 1848: XVIII. t.-cz. 40. §-a szerint illető köteles példányoknak ez lesz a rendeltetésük.« Mert a közzvádlónak szóló köteles példánnyal disponálni, azután pedig azt mondani, hogy az a törvény által a közzvádlónak biztosított köteles példány, holott ilyen törvény nincsen, s azután még hozzátenni, hogy egyebekben a jelen törvény nem érinti azokat a törvényeket, a melyek más példányok iránt intézkednek, ezt az eljárását a t. miniszter úrnak és a t. bizottságnak, mint jogász, megérteni nem tudom. Nagyon ajánlom a t. képviselőháznak, ilyen kodifikációt ne méltóztassék elfogani. (*Igaz! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*) És ha a t. miniszter úr esetleg nem tud teljesen megnyugtató felvilágosítást adni, a legrosszabb esetben méltóztassék a javaslatot az igazságügyi bizottsághoz szövegezés végett visszautasítani.

Én nem teszek indítványt, t. ház, még pedig politikai okoknál fogva, mert én elvtársaim csekély számánál fogva nem számíthatok

arra, hogy álláspontom elfogadtassék; ezért tartózkodom attól, hogy a t. képviselőháznak módosításokkal terhére legyek. De a t. miniszter úrnak talán egyénileg is érdeke az, hogy nevéhez ne fűződjék oly törvényhozási alkotás, a melyet senki megérteni nem fog, a melyet megérteni nem is lehet. Különben akár megértik, akár nem, én a magyar törvényhozás liberális pártjától mint jogász azt kérdezem. akarnak-e közvádlói köteles példányt kreálni a hatóságoknak eddig biztosított jog ellenére, igen vagy nem? Ha akarják, ám tegyék; én a magam részéről ezt a szakaszt nem fogadom el. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kiván-e még valaki szólani?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Már előbb az általános tárgyalás alkalmával volt szerencsém jelezni azt az álláspontot, a melyet ebben a kérdésben elfoglalok. Azt hiszem, hogy ha valaki tárgyilagosan nézi azokat az érveket, melyek alapján álláspontomat elfoglaltam, helyeselni is fogja ezen álláspontot. A t. képviselő úr már akárhogyan is méltóztatik most beszédében a dolgot csürni és csavarni, *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Bocsánatot kérek, tessék elolvasni!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: . . határozottan tévedésben volt, a mennyiben azt hitte, hogy a helyi hatóság példányain kívül van még egy külön közvádlói példány is, . . .

Polónyi Géza: Ezt ön mondta!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: és ebből vezette le egész argumentációját. Most pedig azt akarja bebizonyítani, hogy mi valami szörnyű policziális intézkedéseket akarunk tenni s a 48-iki törvényeken, Isten tudja, miféle nagy változtatásokat akarunk eszközölni. Nohát, t. képviselő úr, a sajtótermékek kötelező beszolgáltatására két jogczim van: egyik a sajtórendészet jogczime, a másik pedig a tudományos cél. Ez a törvényjavaslat nem foglalozik más-sal, mint a tudományos célra beszolgáltatandó sajtó-példányokkal; és ha a t. képviselő úr egy kissé figyelemmel kísérte volna ennek a törvényjavaslatnak a történetét, akkor tudná, hogy én először egy előadói tervezetet tettem közzé, mert azt akartam, hogy méltóztassanak hozzászólni, kritizálni. És akkor általában az a vélemény volt, hogy ez a törvényjavaslat megfelelné a célnek, ha tulsok köteles példányt nem kívánna. Mert az első tervezetben négy köteles példányt kívántam, tisztán tudományos célból. Akkor én tárgyalásokat folytattam az igazságügyi miniszter úrral az iránt, hogy a sajtórendészeti példányokat felhasználhassuk tudományos célra.

Különben is tudtam, hogy a helyi hatóságok nem valami nagyon pontosan gyűjtötték a rendelkezésükre bocsátott példányokat. Sok helyi hatóság semmi könyvtárt sem létesített. Igaz ugyan, hogy az 1848-iki törvény nem mondja ki, hogy a helyi hatóság tartozik könyv-

tárt alkotni. Rendeltetését e példánynak a sajtórendészet követelményei szabták meg. A tudományos célra a múzeumi példány szolgált. Odatörekedtem tehát, hogy tudományos célokra kihasználhassam a sajtórendészeti példányokat is, mert így megfelelhetek azon másik kívának is, a melyet a nyomdászok vetettek fel, hogy ok nélkül több köteles példányt ne kívánjunk tőlük, mint a mennyit eddig követeltek. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ismétlem tehát, hogy az 1848-iki törvény az egyik példányt tudományos alapon kérte, t. i. a múzeum számára, a másikat sajtórendészeti czimen. Ezt nem tagadhatja el a t. képviselő úr. A törvényt nemcsak nyersen grammatikailag kell értelmezni, de logikailag is. Egész szellemét, a törvényhozás jogfolytonosságát kell tekintetbe venni, (*Mozgás a szélsőbalon.*) s akkor tudhatja a t. képviselő úr, hogy ebben a törvényjavaslatban semmiféle új köztárlói példány be-csempészéséről szó nincs. Az 1848-iki törvény szerint a helyi hatóságoknak, mint éppen előbb figyelmeztettem, sajtórendészeti szempontból szolgáltatották be az egyik példányt. Azóta felállított a kir. ügyész-ség, a köztárlói intézmény. Tessék alkalmazni az argumentáció históriát és láthatja az eredményt, ha az 1848-iki törvényt kapcsolatba hozza a köztárlóról szóló későbbi törvényekkel.

A törvényhozás ily állása mellett és 30 éves alkotmányos gyakorlat után csak nem fogja állítani a t. képviselő úr, hogy Magyarországon sajtórendészeti szempontból nem kell bemutatni a példányokat, hanem ezt most csempészi be ez a törvényjavaslatot. A sajtórendészeti ellenőrzés a magyar közjognak egy tétele és ezt a tételt nem forgathatja ki a képviselő úr semmi okoskodással. (*Mozgás a szélsőbaloldalon, helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: (Csenget.) Csendet kérek!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ezekben kimutattam, hogy az 1848-iki törvény az egyik példányt sajtórendészeti szempontból rendelte beadni, tehát e tekintetben semmi újítás nincs a törvényjavaslatban. Elöttem azonban az lebegett, hogy a sajtórendészeti sajtótermékeket, a melyeknek legnagyobb része a fővárosban jelenik meg, a fővárosi könyvtár méltányos érdekeinek kielégítése mellett vidéki könyvtárak felelevenítésére is felhasználhassuk. E tekintetben megváltoztatja a törvényjavaslat az 1848-iki törvénynek a sajtótermékek tulajdonjogára vonatkozó dispoziციóját. De azt hiszem, igen helyesen, mert igen is nagy szüksége van ennek az országnak arra, hogy vidéki kulturális központok teremtesenek az országban és ezek a magyar kulturpolitikában teljesítsék azt a feladatot, a mely ez országban reájuk vár. Ebben kiváló szerepük van a vidéki könyvtáraknak és múzeumoknak. Én azt hiszem, hogy sokkal helyesebb az általam ajánlott módszer, mint ha az összes köteles példányok kivétel nélkül a főváros falai között lennének. Az általam ajánlott változtatás nélkül pedig az összes köteles példányok tulaj-

donképen csakugyan a főváros falai között maradnának, t. i. az akadémiai, a múzeumban, a központi statisztikai hivatalnál és a fővárosi könyvtárban.

Engem a kiemelt kulturális egyetemes érdek vezetett. Ebből a szempontból kívántam az ügynek szolgálni. Lehet, hogy a képviselő úr más szempontból nézi a dolgot. Nem annyira az egyetemes érdeket nézi, mint azt nézni az én kötelességem. Én feltártam álláspontomat, méltóztassanak határozni. (*Helyeslés jobb felől.*)

Lázár Árpád jegyző: Szalay Károly!

Szalay Károly: T. képviselőház! A t. miniszter úr úgy járt, mint egykoriban Bodóné: mást beszélt, mikor a bor árát kérték. Arról a, mit a miniszter úr mondott, úgy hallottam, Polónyi t. barátom egy árva szót sem szólt. Mert nem arról van szó, és Polónyi képviselőtársam sem arról szólt, hogyan jön bele ide a törvénybe egy intézkedés, nevezetesen az, hogy azok a köteles példányok, a melyeket a fennálló törvények a sajtóügyi közvádlnak rendelnek el beadni, (*Felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon*) ekként rendeltessenek ide vagy oda. A t. miniszter úrnak nagyon egyszerű lett volna felelni, egyszerűen rámutatott volna a törvényre: de a t. miniszter úr nem tud rámutatni azon egyszerű okból, mert ilyen törvény nem létezik. Már most hogyan hivatkozhatik egy törvényben, a mely ma alkotatik, olyanra, a mely sohasem létezett? Hát ez — méltóztassék megbocsátani — legalább is abszurdum, ha ugyan olyan célzat nincsen benne, a melyet mi gyanítunk. Mert kétségtelen dolog, hogy kettő történhetik ezen paragrafus alapján: az egyik az, hogy egyetlenegy köteles példány sem lesz beadva, mert ezen szakasz azt mondja, hogy azon példányokat kell beadni a sajtóügyi közvádlnak, melyeket az eddigi törvény rendel. Nohát ezen törvény nem rendel a beadást, tehát egyetlen egy sem lesz beadva. Ha a miniszter úrnak az a célja, hogy ezen példányokat bizonyos célra fordítsa, akkor célját teljesen elhibázza: ha csak arra nem méltóztatik számítani, hogy a közönség annyira meg van már puhítva Magyarországon, hogy csak intenie kell és követi, mert akkor behozhatja a policziális államrendszer törvényhozási úton és csinálhat sajtóügyi hatóságot az ügyészségből. (*Igaz! úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Pedig méltóztatik emlékezni, hogy épen az utolsó országgyűlésen azon fordult meg a perrendtartás sorsa, vajjon az igazságügyi kormány megmarad-e azon az állásponton, hogy az ügyészség hatóság legyen, mert ha igen, akkor a perrendtartásból perrendtartás ugyan sohasem lett volna. Az igazságügyi kormány ezen álláspontot határozottan feladta tehát sajtóügyi hatóság az ügyészségből nem lett. Ha tehát a miniszter úrnak meg van az a jó szándéka, a mit mond, akkor ezen a dolgon véghetetlen egyszerűen lehet segíteni: a sajtóügyi közvádló helyett méltóztassék beletenni, hogy »az 1848: XVIII. t.-cz. 40. §-ában rendelt hatóság.«

Ezt meg fogja érteni minden ember, nem fogják gyanusítani a miniszter úr szándékait és meg lesz a megnyugvás is.

Én különben ezt a paragrafust így, amint van, nem fogadom el. *(Helyeslés a szélsőbalom.)*

Elnök: Kiván valaki szólani? Ha senkisé ism kiván szólani, a vitát bezárom. Következik a szavazás. Felteszem a 15. §-t úgy amint van, változatlanul. Kérem azokat, a kik elfogadják, álljanak fel. *(Megtörténik.)* Kérem azokat a kik nem fogadják el, álljanak fel. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta. Következik a 16. §.

Nyegre László jegyző: *(Olvassa a 16. §-t.)* Wlassich Gyula valóság és közoktatásügyi miniszter!

Wlassich Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! A 16. §-hoz bátor leszek egy módosítványt benyújtani. *(Halljuk!)* Miután időközben a központi statisztikai hivatalról szóló törvényjavaslatot tárgyalta és el is fogadta a törvényhozás, a hol szintén ily köteles példányok beszolgáltatásairól van szó, és mert semmi esetre sem célja a jelen törvényjavaslatnak azon törvényt hatályon kívül helyezni: ezért kérem a t. házat, méltóztassék elfogadni azon módosításmat, hogy *(Olvassa:)* a szakasz második sorában ezen szó után: »szólanak« tétessék be: »az 1897: XXXV. t.-cikk kivételével.« *(Helyeslés.)*

Elnök: Tessék a módosítványt felolvasni!

Nyegre László: *(Olvassa a módosítást.)*

Elnök: Kiván-e valaki szólani? Ha senkisé ism kiván, kérdem: elfogadja-e a ház a 16. §-t úgy, a mint van? *(Nem!)* Nem fogadja el. Elfogadja-e a ház a szakaszt az imént felolvasott módosítással együtt? *(Igen!)* A ház elfogadta a szakaszt a módosítással.

Nyegre László jegyző: *(Olvassa a 17. §-t)*

Elnök: Elfogadtatik.

Nyegre László jegyző: *(Olvassa a 18. §-t.)*

Elnök: Elfogadtatik.

IV.

Kivonat a főrendiház 1897. évi október hó 20-án tartott 16-ik ülésének jegyzőkönyvéből.

248. Napirend szerint tárgyalás alá vétetett »a nyomdai termékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beszolgáltatásáról« szóló törvényjavaslat.

Jelzett törvényjavaslatot a főrendiház úgy általánosságban mint részleteire nézve változatlanul elfogadta; és erről a képviselőházat értesíteni rendelte.

Kiadta:

gróf Cziráky Antal, s. k.
a főrendiház jegyzője.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS
A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK
ÁLLAPOTÁRÓL.

1897 JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-ÁIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 937 db., a levéltárból áthelyezés után 715 db., ajándék útján 561 db., vétel útján (282 frt 5 kr és 51 márka értékben) 252 db., vagyis összesen 2467 darab nyomtatvánnyal, s ezen felül 906 darab aprónyomtatvánnyal gyarapodott.

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár anyagának gyarapításához: A M. Tud. Akadémia (45 db.), az Athenaeum r.-társaság kiadóhivatala, a bécsi császári tud. Akadémia, a bécsi osztrák statisztikai hivatal (2 db.), a budapesti piarista főgimnázium igazgatósága (18 db.), Csuday Jenő, Czobor Béla, az egri érseki liceum, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet titkári hivatala Kolozsvár, Esti Ujság szerkesztősége, Falussy Gusztáv, Fejérpataky László (335 db.), a frankfurti Rothschild-könyvtár, Jankó János, Kerntler F., Körösi József, a linczi Museum Francisco-Carolinum, a m. kir. Ludovika Akadémia, Mády Ferencz Alsó-Dabas, a Magyar Heraldikai és genealogiai Társaság titkári hivatala, a Magyar Könyvszemle szerkesztősége (38 db.), Mihalik S. Resiczabánya (2 db.), Morse Edward L., a cs. kir. osztrák keresk. miniszterium Bécs, a párisi Commission des échanges internationaux, Schönherr Gyula (13 db.), Simon Gábor Miskolcz, Szeben vármegye alispánja, Szemecz Emil, Id. Szinnyei József (43 db.), Szlávik Mátyás Eperjes (3 db.), Takáts Sándor, Thallóczy Lajos Bécs, Wodiáner könyvkereskedése, Zarándy Gáspár.

Vételre fordított összeg: 282 frt 5 kr. és 51 márka.

Nevezetesebb szerzemények: 1. L'Origine del Danubio. Norimbergae 1684. (8 márka.) 2. Fatti memorabili del Tekeli. Todi, 1686. (6 márka.) 3. Relatione della vita del Tekeli. Todi, 1685. 6 márka. 4. Ristretto storico militare. Rimini, 1686. (6 márka.) 5. Distinta relatione di Buda 1686. Venetia, 1686. (6 márka.) 6. Continovatione delle vittorie di Seghedino. Bologna, 1686. (6 márka.) 7. Il tradimento di Buda. Todi, 1687. (6 márka.) 8. Veridico racconto delle segnalate vittorie ottenute vicino Siklós. Fuligno, 1687. (6 márka.) 9. Pulszky Ferencz halála alkalmából megjelent külföldi hírlap-tudósítások az Argus de la Presse útján.

A könyvtár helyiségeiben 874 egyén 1766 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 251 egyén 372 kötetet használt.

A lefolyt negyedév alatt 1815 munka lett szakosztályozva, a melyekről összesen 2290 czédula készítettett. A nyári szünet

alatt megtartatni szokott revizio, miután a jövő évben az egész könyvtár revidiálása van tervbe véve az idén elmaradt. E helyett megkezdettük a könyvtár duplumanyagának jegyzékbe vételét, hogy ezek revidiálása és rendszeres elhelyezése lehetővé tétessék. Az így készített czédulák száma ez ideig körülbelül 900-ra tehető.

II.

Kézirattárunk anyaga a lefolyt negyedévben köteles példányban 7 db. fényképmásolattal, ajándék utján 7 db. fényképmásolattal, vétel utján 6 db. kézirattal, áthelyezés által 10 db. kézirattal, csere utjáú 1 db. kézirattal, összesen tehát 31 darabbal gyarapodott.

E gyarapodásnak legnevezetesebb darabja az a Korvin-kódex, melyet a serajevói bosnyák-hercegovinai Országos Múzeumtól Tvardkó király 1380-iki eredeti okleveléért cserében kaptunk. E kódex Cyrillus contra Haereticos czimmel ismeretes a Korvin-kódexek sorozatában s legutóbb is az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjában volt kiállítva. Eredetileg a díszesebb Korvin-kódexek közé tartozott, a mit tipikus bőrkötése, hártájának finomsága és kiállításának csinja bizonyítanak. Bizonyítanak még czimlapja és inicziálisai is, ha azokat még a XVI. századnak egy ragadós kezű amateure vagy barbár gyűjtője ki nem vagdalta volna. Ha nem lettek volna szépek s diszükben gazdagok, bizonyára nem tépték volna ki azokat. E csonkítások miatt az eredetileg 139 levélre terjedt kézirat ma 126 levelet tartalmaz, hiányzik belőle az egykori levélszámozás szerint az 1—10., a 35., 64., 83. levél, s azonkívül csonkulást vagy rongálódást szenvedett a 11., 18., 25., 26., 27., 28., 36., 52., 54., 58., 65., 84., 87., 90., 115., 126. levél, melyek bevágva vagy kezdőbetűiktől megfosztva, mutatják legjobban, hogyan gazdálkodott benne ama régi kéz. Mert hogy régen, még a XVI. században történt e kódex megcsonkítása, mutatja, hogy a mostani első, eredetileg 11. levél alján van XVI. század kéztől származó beírással czime: *Cyryllus contra Hereticos*.

Ezen kívül kiválóan érdekes Vajda Jánosnak eredeti végrendelete, mely egy negyedív papiron czeruzával iratott.

Ajándékozóink sorába ez évnegyedben csupán az Athenaeum részvény-társaság lépett 7 db. fényképmásolattal; vételre összesen 22 frtotadtunk ki.

Az évnegyedben 34 kutató 70 kéziratot használt.

Feldolgoztatott 34 kézirat 40 czédulával, úgy, hogy a gyarapodás mind föl van állítva s a Wenzel- és Waltherr-gyűjtemények fölvevése megkezdődött.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása köteles példányok utján 69 évfolyam 13,878 száma, áthelyezés a levéltárból 11 évf. 961 száma,

ajándék (Katinszky Gyulától Egerből: Cecilia 1889—91) 3 évf. 36 száma, vétel útján (Dobrovszkytól: Rajzolatok 1838., Ördög Naplója 1861. egy szám, Magyarország és Nagyvilág 1877. összesen 8 frt 15 kr.) 2 évf. 156 száma, összesen: 85 évfolyam 15,031 száma.

A könyvtár helyiségében 170 olvasó 335 kötet hirlapot, házon kívül 6 olvasó 21 kötet hirlapot, összesen 176 olvasó 356 kötet hirlapot használt.

Czéduláztatott 41 hirlap és 117 évfolyam. Revideáltatott 115 hirlap 7188 száma. Reklamáló levél 82 iratot 748 hirlapszámot kértünk, ebből beérkezett eddig: 407 szám. Könyvkötés alá adatott 89 kötet hirlap.

IV.

A *levéltár* az elmúlt évnegyedben ajándék útján 306 okirattal, 1 pecsétlenyomattal és 1 fényképmásolattal, vétel útján 642 db. irattal, letétemény útján 595 db. irattal. összesen tehát 1242 db.-bal gyarapodott. Ezen számba nincsen beleszámítva a Kellemesi Melczer családnak a szintén örök letétemény gyanánt beérkezett levéltára, melynek rendezéséhez a lefolyt évnegyedben hozzáfogni még nem lehetett.

A levéltár törzsanyagát az új gyarapodásból 176 középkori, 427 ujjabkkori irat, 2 nemesi irat, kisebb czéhírat, 39 db. 1848/49-iki irat, 1 pecsétlenyomat és egy fényképmásolat gyarapította.

Ajándékaikkal gazdagították a levéltár anyagát: Áldásy Antal (1 pecsét lenyomattal), Madzsar Imre tanárjelölt (1 középkori oklevéllel), Mokovics József (1 db. 1733-iki irattal), dr. Thallóczy Lajos udvari tanácsos (Isván tenger melléki bán 1243-iki kiadványának fényképmásolatával), és, ismeretlen, 1 db. 1733-iki irattal.)

Vételre fordítottatott összesen 2063 forint, ez összegből azonban 2000 frtnak fedezéséről a nm. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium gondoskodik.

A nevezetesebb gyarapodások közül kiemelendő azon iratgyűjtemény, mely nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által Vuchetich Sándor zágrábi pósta és táviróigazgatótól 2000 frton megvétellett. E gyűjtemény voltaképen a szentpéteri Dávid család levéltárát foglalja magában, s összesen 577 db. oklevelet tartalmaz. Ezek között van 4 db. XIII., 8 db. XIV., 56 db. XV. és 24 db. XVI. századi mohácsi vész előtti, összesen tehát 168 db. középkori oklevél. Az ujjabkkori iratok a következőleg oszlanak meg: mohácsi vész utáni XVI. századbéli 143 db., XVII. századbéli 165 db., XVIII. századbéli 43 db. és XIX. századbéli 58 db.

Czimeres leveleink gyűjteménye két darabbal gyarapodott, ezek: 1. 1599 február 18. Gyula-Fejérvár, Veolcziczi Hunyadi István czimeres levele Báthory Zsigmondtól, és 2. 1699 november 21. Bécs, Plachy Mátvás és testvérei czimeres levele I. Lipóttól.

Az 1848/49-iki iratok gyűjteménye 4 db. irattal, 32 kiáltvány-nyal és 3 db. röpirattal s költeménnyel gyarapodott.

A családi levéltárak között a Péchy család levéltára újabb küldemény folytán 17 db. XVIII., 577 db. XIX. századbeli okmány-nyal és 1 genealogiai feljegyzéssel összesen tehát 595 db.-bal gyara-
podott. Ezen iratokat a családi levéltár kiegészítése céljából Péchy Sándor honvédhuszár hadnagy küldötte be Dobos Kálmán nyugalma-
zott honvéd ezredes közvetítésével. A letéteményezett családi levél-
tárak számát növelte a kellemesi Melczer család levéltára, melyet
néhai Melczer István titkos tanácsos, végső óhajtásának megfelelő-
leg Melczer Gyula, mint a család ez idő szerinti feje helyezett el
örök letéteményeként intézetünkben.

A levéltárban a lefolyt évnegyedben 39 kutató 8219 db. iratot és 6 pecsétlenyomatot, összesen 8225 dbot használt. Külső használatra kiadatott 4 téritvényen 27 db. okirat.

Az újabb szerzemények feldolgozásán és beosztásán kívül teljesen feldolgoztatott a levéltár limbus még hátralevő anyaga, mely 4556 dbot foglalt magában. A gróf Széchenyi család levéltára a levéltár földszinti helyiségének egyik szobájában föllállított; az iratok számbavétele azonban későbbi feladatot fog képezni. Azon-
kívül a törzslevéltárnak nagy gyarapodása folytán szükségessé vált áthelyezése eszközöltetett, mely alkalommal az eddig külön felállított levelek a törzsanyaggal ideiglenesen egyesítettek, hogy az egész anyagot együttesen lehessen revizió alá venni. Ez a munka 1600-ig haladt előre. Folyamatban van jelenleg Kossuth Lajos levelezéssnek rendezése, továbbá a koltai Vidos család levél-
tárának feldolgozása.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1896-BAN.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára 1896. évi állapotáról dr. *Ferenczi Zoltán* igazgató a következő jelentést terjesztette az egyesület évi közgyűlése elé:

I. Az 1896-ik évben a pontosan vezetett szerzeménykönyv adatai szerint a könyvtár gyarapodott vétel útján 208 (1895-ben 249), ajándékban 485 (1895-ben 560), köteles példányban 574 (1895-ben 491) kötettel és füzetrel, melyek mind be vannak vezetve a pontosan és napról-napra vezetett szerzeménykönyvbe. Összes gyarapodás ezek szerint 1267 kötet és füzet (1895-ben 1300, ez idén tehát 63 kötetrel és füzetrel kevesebb.) Könyveket ajándékoztak: Vallás-és közoktatásügyi miniszterium, a kolozsvári Ferencz-József-Tud.-Egyetem, a Magyar Tud. Akadémia, dr. Gyalui Farkas, Bölöny József, br. Bánffy Dánielné ó exc.-ja, Ungváry Vilmos, Szepeszy Lajos, a képviselőház elnöki irodája, Parádi Kálmán, Ajtai K. Albert, Márki Sándor, Böhm Mihály,

Simon József, Budapest sz.-főváros, a belügyminiszterium, Téglás Gábor, dr. Abt Antal, Győr város tanácsa, Katona-kör (Kecskemét,) a kolozsvári keresk. akadémia, dr. Finály Henrik, Veress Endre, dr. Szamosi János, a kolozsvári keresk. és iparkamara, a földművelésügyi miniszterium, Kolozsvár város tanácsa, Czerny Antal, dr. Kanitz Ágost, Hornyánszky Viktor, Fülel Szántó Károly, a m. kir. statisztikai hivatal, dr. Ferenczi Zoltán. Az adományok közül különösen kiemelendő a dr. Márki Sándor uré, a ki édes apja, Márki János emlékére a megboldogútnak könyvtárából 56 művet ajándékozott 118 kötetben. Kézirattárunk részére ajándékozta Ajtai K. Albert úr *A kolozsvári könyvkötő czéh jegyzőkönyvet 1809-től*, Gombos Ferencz úr *Articuli R. Transilv. usque 1652. Extractus articulorum R. Transilvaniae* és *Institutiones juris patriae Transilvaniae* köteteket, Éjszaky Károly úr *Mennyből jött levél*, Salamon Mária k. a. *Molnár György színházi engedélye* kéziratokat. De legkivált kiemelendő kézirattárunk gyarapodására az, hogy Szilágy megye főispánja, br. *Wesselényi Miklós* úr, a Wesselényi-család összes kéziratait és egész levéltárát örök letétképen az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárának adta át és e levéltár elhelyezésére szekrényeket is csináltatott 180 frt értékben. Ennek rendezése a folyó év (1897) nyarán fog megtörténni. A könyvadományok legnagyobb része cserepéldány, melyek főképpen az orvos-természettudományi szakosztály kiadványaiért külföldről kerülnek könyvtárunkba. A vétel útján szerzett könyvekért kiadott egyletünk 1665 frt 81 krt, könyvköttetésre 520 frt 80 krt, a br. Wesselényi-család levéltára behozatalára 47 frtot, írószerekre 13 frt 59 krt, vegyes költségekre 185 frt 01 krt, összesen 2432 frt 21 krt.

A könyvtár 1896. évi működéséből kiemelendő főleg a millenáris kiállításon való részvétel. Ezen ugyan könyvtárunk sem vett részt önállóan, azonban mindazt felküldte, a mit a kiállítás igazgatósága kívánt a kiállítás történelmi részére. A pontosan vezetett kimutatás szerint fölment a történelmi kiállításra régi magyar nyomtatvány 108 drb, czimeres nemeslevél és oklevél 5 drb, kézirat 1 drb, kép 2 drb. E szerint tehát könyvtárunknak is van része abban az eredményben, hogy a történelmi csoportban egyletünk millenniumi nagyermet kapott. Továbbá a II. csoportban, választmányunk engedélyével, kiállítottuk könyvtárunk részéről egyletünk összes kiadványait 62 kötetben, diszes kötésekben, melyek ez alkalomra készültek, s melyekért egyletünk közhasznú tevékenységért kiállítási érmet nyert. Végül a kolozsvári keresk. és iparkamara felhívására monografiában kidolgoztam a kolozsvári nyomdászat történetét s ezzel kapcsolatban a kiállítás XV. csoportjában kiállítást rendeztem egyletünk választmányának engedélyével a kereskedelmi kamara által készí-

tett és utóbb egyletünknek ajándékozott 4 nagy szekrényben több mint 400 drb nyomtatványból, melyek által a kolozsvári nyomdászat fejlődését nyomdánként mutattam be. Ezek szerint tehát könyvtárunk több oldalúan és méltón vett resz a millennáris kiállításon.

A könyvtári munkálatokban a nyomtatványi rész feldolgozásában hátra semmi sincs s a kéziratár rendezésében két teljes szekrényt feldolgoztunk. E szerint e részben is előhaladás történt, s a ki tudja, hogy az mennyi munkával jár, nem is fogja keveselni.

II. Könyvtárunk használatáról a következő adatok szólnak. Az egyetem könyvtárával közös olvasóteremben 1896-ban 10 hó alatt megfordult 6110 olvasó, kikből egy hóra esik 611 olvasó s napjára 20—22. Könyvkivételre letettek az egyetemi hallgatók 680 indexet, helyi használatra kiadatott 1632 mű, házi használatra 1085. Könyvtárunk személyzetében 1896-ban az a változás történt, hogy a megürült dijnoki állást egyletünk választmányának beleegyezésével 1896 július 17-ikén Székely János úrral töltöttem be, kiben könyvtárunk derék munkaerőt nyert. A másik változás meg az volt, hogy engemet ő Felsője 1896 július 13-án a kolozsvári Ferencz-József-Tudományos-Egyetem könyvtára igazgatójának legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, ez által múzeum-egyletünknek pénztára lényeges könnyítést nyert.

A SZEGEDI SOMOGYI KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA.

A »Somogyi Könyvtár« 14-ik, azaz 1896/97. évi állapotáról, a könyvtár használatáról, gyarapodásáról, a czimtározási munkálatok előhaladásáról *Reizner János* könyvtári igazgató a következő könyvomban sokszorosított jelentésben számol be.

Az olvasóterem a Szeged város által Magyarország ezredéves fennállásának emlékére épített közművelődési palota 1896. évi szeptember hó 6-ikán történt ünnepélyes felavatása s az ezen alkalommal ott kiállított tárgyaknak a Fodor-házban levő ideiglenes helyiségbe való visszavitele és elhelyezése miatt csak szeptember hó 24-ikén nyitattott meg, s a könyvtárnak és városi múzeumnak a közművelődési palotában való végleges áttelepítése miatt 1897. évi május hó 14-ikéig állott a közönség használatára.

A 180 látogató napon 2950 olvasója volt a könyvtárnak, a kik összesen 3123 munkát használtak.

A 2950 olvasó közül a délelőtti időszakban 54, hétfőn és csütörtökön pedig a délutáni 6—7 órai időközben 111 olvasó használta a könyvtárt.

A könyvtár havonkénti használatát a következő táblázat tünteti fel:

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		A használt munkák száma
		dél-előtt	dél-után	össze-sen	napi átlag	legna-gyobb száma	leg-kisebb	
1896 szeptember	6	2	102	104	17 ^{3/8}	5	31	111
» október	26	5	509	514	19 ^{20/26}	5	47	522
» november	24	5	419	424	17 ^{16/24}	3	42	437
» december	19	4	470	474	24 ^{18/19}	13	39	484
1897 január	23	6	505	511	22 ^{5/23}	2	41	535
» február	22	10	315	325	14 ^{17/22}	5	30	355
» márczius	26	10	300	310	11 ^{24/26}	3	25	337
» április	22	7	212	219	9 ^{21/22}	3	21	255
» május	12	5	64	69	5 ^{9/12}	1	11	87
Összesen	180	54	2896	2950	16 ^{70/180}	—	—	3123

A 2950 olvasó közül társadalmi állást és foglalkozást tekintve volt:

7 lelkész; használt 9 munkát (1 természettudományi, 2 bölcsészeti, 1 magyar történelmi, 3 magyar szépirodalmi munkát, 1 vegyes tartalmú folyóiratot s 1 ösnyomtatványt); 175 tanár, tanító; használt 301 munkát (1 hittudományi, 14 államtudományi, 1 természettudományi, 1 építészeti, 13 bölcsészeti, 5 szépművészeti, 18 egyetemes történelmi, 9 magyar oklevéltani, 5 magyar régészeti, 6 magyar irodalomtörténeti, 6 classica-filológiai, 20 magyar szépirodalmi, 2 idegen szépirodalmi, 1 encyclopaediai munkát, 10 vegyes tartalmú folyóiratot és 21 hírlapot); 2528 tanuló; használt 2562 munkát (22 hittudományi, 4 jogtudományi, 45 államtudományi, 1 orvostudományi, 14 mennyiségügyi, 165 természettudományi, 94 természettudományi, 17 mérnök- s építészeti, 37 bölcsészeti, 4 szépművészeti, 46 neveléstudományi, 54 egyetemes történelmi, 171 egyetemes földrajzi, 21 egyetemes irodalomtörténeti, 334 magyar történelmi, 8 magyar oklevéltani, 1 magyar régészeti, 3 magyar földrajzi, 392 magyar irodalomtörténeti, 19 classica-filológiai, 2 modern nyelvészeti, 913 magyar szépirodalmi, 11 idegen szépirodalmi, 1 könyvészeti, 110 encyclopaediai, 1 gyűjteményes munkát, 39 vegyes tartalmú folyóiratot, 2 naptár és 31 hírlapot); 4 író; használt 7 munkát (3 hírlapot, 2 magyar irodalomtörténeti, 1 magyar szépirodalmi és 1 könyvészeti munkát); 6 művész; használt 9 munkát (1 hírlapot, 1 szépművészeti, 5 magyar történelmi, 1 magyar földrajzi munkát és 1 vegyes tartalmú folyóiratot); 5 ügyvéd; használt 5 munkát (2 jogtudományi, 1 magyar történelmi, 1 magyar szépirodalmi munkát és 4 vegyes tartalmú folyóiratot); 31 katona; használt 31 munkát (19 magyar szépirodalmi, 10 idegen szépirodalmi munkát és 2 vegyes tartalmú folyóiratot); 5 törvényhatósági tisztviselő; használt 6 munkát (6 hírlapot); 13 állami tisztviselő; használt 16 munkát (3 hírlapot, 1 statisztikai,

5 természettani, 2 természetrajzi, 2 magyar-történelmi, 1 magyar oklevéltani munkát és 1 vegyes tartalmú folyóiratot); 20 pénzügyintézeti hivatalnok; használt 21 munkát (1 hadtudományi, 1 természettani, 1 gazdaságtani, 1 bölcséleti, 4 magyar irodalomtörténeti, 8 magyar szépirodalmi munkát és 5 hirlapot); 1 gazdatiszt; használt 1 magyar szépirodalmi munkát; 1 építész hivatalnok; használt 1 magyar szépirodalmi munkát; 1 magánzó; használt 1 magyar szépirodalmi munkát; 153 nő; használt 153 munkát (1 statisztikai, 2 magyar oklevéltani, 8 magyar irodalomtörténeti, 134 magyar szépirodalmi, 5 idegen szépirodalmi, 1 gyűjteményes munkát s 2 vegyes tartalmú folyóiratot).

A könyvtár gyarapodása 1896. évi július hó 1-től 1897. évi június hó 30-ikáig vétel és adományból a következő volt:

Az 1896. évre könyvbeszerzésre előirányzott 1000 frt alapnak még meglévő részéből, s a folyó évre felvett beszerzési alap terhére vétetett 99 munka 125 kötetben, továbbá 7 hirlap, 15 folyóirat és szaklap, 9 füzetes vállalat, 7 apró nyomtatvány, összesen 544 frt 82 kr. értékben.

Az 1896. és 1897. évekre póstköltségre s apróbb sürgős kiadásokra felvett alap terhére beszereztetett 18 munka, 14 kötet és 5 füzetben, továbbá 1 okmány, összesen 30 frt 33 kr. értékben.

Alapítványi tagilletmény czimén a könyvtár 5 művel (10 kötetben) gyarapodott.

Bekötetett 128 munka (335 kötetben), összesen 300 frt 40 kr. értékben.

Adományokból befolyt 385 kötet, 251 füzet, 16 apró nyomtatvány, 23 térkép, 3 fénykép és 272 hirlapszám.

Az adományok közül özv. Balogh Jánosné úrnőnek, Báthy Imre, Gelléri Mór, Kállay Albert, Náthy József, Pillich Kálmán uraknak, s az ezredéves országos kiállítás igazgatóságának jelentékeny számú adományát kell kiemelni, s megemlítem, hogy a magyar tudományos akadémia, a magyar földrajzi társulat, a m. kir. földtani intézet, a magyar mérnök és építész-egylet hivatalos kiadványait ezen évben is megküldötte.

A könyvtárnak rendezett és czimtározott állománya 1896. évi június hó végével 25,626 műre terjedett, a mely 52,878 kötetet, illetőleg 48,569 darabot képviselt.

A folyó évi június hó 30-án megejtett lezárás szerint a rendezett és czimtározott állomány a következő:

Inc. (Ösnyomtatvány.)	6165 mű	182 kötet	153 drb.
A. (Hittudom.)	702 »	12116 »	10721 »
B. (Jogtudom.)	2355 »	3389 »	3098 »
C. (Államtud.)	847 »	1405 »	1266 »
D. (Orvostud.)	1126 »	1781 »	1601 »
E. (Termtud.)	2259 »	4154 »	3906 »

F. (Bölcs., nevelést.)	2305 mű	4059 kötet	3764 drb.
G. (Történelem, földr.)	5487 »	11011 »	10447 »
H. (Nyelvészet és szépirod.)	4076 »	8513 »	7468 »
I. (Vegyes)	836 »	6943 »	6749 »
J. (Hírlaposztály. ¹)	66 »	416 »	699 »

Összesen 26,224 mű 53,969 kötet 49,872 drb.

Ezen mennyiségből a városi beszerzésekre és az adományokra 6592 mű esik, a mely 11733 kötetet, illetőleg 10945 darabot képez.

A könyvtárnak még czimtározatlan állományát a hírlaposztály egy része s az apró nyomtatványok képezik, melyeknek az 1897/98. évben leendő felvételével a könyvtár összes állományának czimtározása be leszen fejezve.

Az iktatóba a múlt év folyamán 185, s a folyó évben június hó 30-káig 121 ügdarab érkezett, a melyek mind elintéztettek.

¹ A hírlaposztály czimtározása a következő évben lesz befejezve.

SZAKIRODALOM.

Ponori Thewrewk Emil elnöki beszédei, melyekkel a Budapesti Philológiai Társaságnak 1875--1895. évi közgyűléseit megnyitotta. A Budapesti Philológiai Társaság kiadványa. Budapest, 1887. 8-rét VIII+240 l. Arczképpel.

Heinrich Gusztáv, kinek, mint e könyvhöz írt előszavában mondja: az a megtisztelő feladat jutott, hogy e gyűjteményt tagtársainak és a magyar művelt közönségnek átadja, találón jelöli meg e kiadvány értékét, midőn az összegyűjtött elnöki beszédeket »a philologia hazai története megbecsülhetetlen emlékeinek« nevezi. Ezen a helyen azonban ebből a szempontból nem vizsgálhatjuk behatóbban a derék társaságnak ezt az ünnepi ajándékát. Valamint hogy az egyes beszédek eszmei tartalmának méltatására sem terjeszkedhetünk ki. Hogy mégis meg kell róla emlékeznünk, annak magyarázata a kiváló filologus tudományos egyéniségének egyik nevezetes vonása, mely egész működésében, egyetemi előadásában úgy mint nagybecsű kiadványaiban egyaránt érvényesül. S ez a bibliografiai tájékoztatás iránti nagy előszeretete. Egyáltalán nem szereti elhallgatni azokat az eredményeket, melyekhez egyes kérdésekben az őt megelőző vizsgálódók jutottak. S valahányszor így beszámol a mult tevékenységéről, ezt mindig mintaszerű bibliografiai adatok kíséretében teszi, az önértzet bizonyos nemével jelölve meg ily módon az ellenőrzés különböző irányait.

Összegyűjtött beszédei szintén kincses bányái a filologia bibliografusainak. Úgy az egyes alkalmakkor fölvetett kérdésekre vonatkozólag, mint a társaság tevékenységének kisebb-nagyobb időközeit összefoglaló beszámolósaiban a leg gondosabb bibliografiai adatok halmazát nyújtja. Már 1877-ben az egyes tárgycsoportok szerint osztályozza a társaság addigi működését, s ezt később is több ízben megteszi, így már 1880-ban is. Az 1891-iki beszéd egymaga két érdekes bibliográfiai kimutatást tartalmaz, az egyik a Hunfalvy Pál filológiai működését foglalja magában, a másik

pedig a közép- és ujabbkori latinság szótárának előmunkálataira vonatkozik. A gondos név- és tárgymutató révén filologus és bibliografus egyaránt nagy hasznát veheti e rendkívül sok adatot tartalmazó kiadványnak. A hazai filologia történetére és bibliografiájára irányuló kutatásokban nélkülözhetetlen segédkönyv, melyért igen sokan hálásak lesznek úgy a társaságnak, mint a kötet sajtó alá rendezőinek.

E—r.

Brevis historia archivi archiabbatiae O. S. B. de S. Monte Pannoniae cum brevi notitia illius alterius archivi publici regularis ven. conventus S. Martini de S. Monte Pannoniae. Concinnavit Dr. Victor Récsey. 1896.

A magyar diplomatikának legrégebb emlékét magában foglaló pannonhalmi levéltár úgy diplomatikai, mint történelmi szempontból hazánk számos levéltárainak legfontosabbika; alig van hazai történetíróink közt valaki, a ki a vendégszerető szerzet házában meg ne fordult volna. A rend könyvtárnoka, dr. Récsey Viktor, jelen munkájában e levéltár rövid történetével s némileg annak tartalmával ismertet meg minket, becses munkával gyarapítva idevágó, amúgy sem gazdag irodalmunkat.

Récsey munkája két részre oszlik, az első rész a főapátság levéltárának történetét adja, melynek elmondásánál szerző leginkább Czinár Mór volt levéltárnok adatai után indul, s főleg a levéltár legújabb történetét adja. A levéltárnak ezen része 1885-ben Haudek Ágoston alatt ujonnan rendeztetett, s Récsey táblázatos formában sommás átnézetet ad a capsákban és fasciculusokban elhelyezett anyagról a levéltár régi és új jelzései szerint. Adja továbbá a híres liber rubernek tartalmát, a levéltárban őrzött oklevelekről statisztikai kimutatást, s végre a legnevezetesebb okleveleknek sorozatát a kiállító nevével jelölve egészen 1785-ig. A munka második része a pannonhalmi levéltár második részével, a hiteles hely levéltárával foglalkozik, adva annak eléggé kimerítő történelmi vázlatát. A munkához még három névmutató járul. Az első mindazon helyneveket tartalmazza, melyek a főapátsági levéltárban őrzött anyagban előfordulnak, a második azon személyneveket adja, melyek ugyanezen levéltárban föllelhetők. Végre a harmadik a nyilvános levéltár okleveleinek repertoriumát adja, hasonló beosztással, mint az első kettő. Főleg e három névmutató az, mely Récsey munkájának kiváló fontosságot kölcsönöz, lehetővé tévén a levéltár anyagában való tájékozást a helyszínen kívül is. Jó gondolat volt a munkát latin nyelven írni, mert ez által a külföldi irodalom is tudomást szerezhethet róla. Mellékelve van két fénykép másolat, az alapító oklevél és a liber ruber első lapjé. Ez utóbbiakra csak azon kifogásunk van, hogy kár volt azokat nem valamennyi példányhoz mellékelni.

—y.

I. Budai Könyvtár Közlönye. *Kiadja a Budai Könyvtár-egyesület. Szerkeszti Jurányi Győző a Budai Könyvtár öre. 1897. I. évf. 1. sz. Július.*

II. A Budai könyvtár-egyesület harmadik évkönyve az 1896. évről. *A választmány megbízásából összeállította Koncsek Lajos. Budapest, 1897. 8-r. 20 l.*

Meg kell emlékeznünk erről a derék egyesületről, mely komoly buzgalommal szolgálja a kultura ügyét. Úgy az Évkönyv, mint a Közlönynek első száma virágzó életről beszélnek. Ime a főbb adatok: a könyvtár állománya 1896 december hó 31-ikén a következő volt: a) szakkönyvtár 4768 mű = 5491 drb, b) népkönyvtár 1546 mű = 2540 drb, c) Barsi-könyvtár 528 mű = 836 drb, összesen 6852 mű = 8867 drb, megjelenési idejükre nézve túlnyomólag újabb keletiek; 1850 után megjelent 6062 mű (88.5%), e század első felében 614 mű, száz vagy több mint száz esztendőös mű van 176. Könyvvásárlásra a lefolyt évben 187 frt 24 krt, könyvkötésre 60 frt 80 krt fordítottak. Az egyesületnek elnöke, Csorba Ferencz dr., titkára, Koncsek Lajos, és könyvtár-öre, Jurányi Győző, a maguk hatáskörében mindent elkövetnek, hogy az intézmény feladata magaslatán maradhasson, a mint az a szóban forgó két kiadványból is látható. Különösen felemlítésre méltó magasabb törekvés jele, hogy a könyvtár szakok szerinti rendezésére és alkalmas katalogusok szerkesztésére nagy gondot fordítanak. A Könyvtári Közlöny július 1-én megjelent számának tudósítása szerint akkor már a népkönyvtár katalogusának III. füzeté is elhagyta a sajtót s a két fő- és 37 alszakra osztott szakkönyvtárnak 10 ives katalogusa is sajtó alatt volt. Általában bárhol pillantsunk be ebbe a két nyomtatványba — az Évkönyvbe és a Közlönybe, — arról győződünk meg, hogy helyes érzékű, nagybuzgalmu, lelkes férfiak kezében van a budai könyvtár ügye, s ha ez a jövőben is így marad, még fokozottabb tevékenység révén még nagyobb hatást és eredményeket lehet számára megjósolni. (E—r.)

Magyar Nyomdászok Évkönyve. *Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre. Tizenegyedik (milleniumi) évfolyam. Szerkeszti Gelléri Mihály. 1896. Pesti könyvny. r.-t. — Tizenkettedik évfolyam. 1897. Szerkeszti Tichy Ákos.*

Mindenféleképen elismerésre méltó produktuma a vállalat a mi könyvnyomdászaink elitjének. Úgyesen egyesíti a praktikus, szorosán naptári részt maradandó becsű szakszerű fejtegetésekkel, s hirdetéseivel üzleti czélokot is szolgál. Az eddig megjelent tizenkét kötetnek kétség nélkül nagy szerepe van abban az örvedetes haladásban, a mit a mi nyomdászati iparunk fejlődésében lehetetlen észre nem venni. A legnagyobb változatossággal és a

leghelyesebb érzekkel összeválogatott kisebb dolgozatok egész sora szolgálja a szakismeretek és finomabb izlés terjedésének, s a czéhönérzet emelésének ügyét. Az 1896-iki évfolyam első cikkét a lelkes *Ács Mihály* írta: »A könyvnyomtatás az ezeréves hazában« cím alatt, igen emelkedett hangon. *Tichy Akos* »A könyvpiacz csemegéiről« ír, sok izlésről tanauskodó tanácsokat adva a versek szedését illetőleg. *Heller Ignác* egy kis tanulmányt közöl a nyomdászati divatról. Vannak még a kötetben cikkek az újabb praktikus találmányokról, minők a Mäser alacsonyomat-lemeze. Jesinghaus szedés-zárója és a Tanner-féle korrekturelehúzó-prés. továbbá a színnyomás gyakorlati módjáról, a sorok elhelyezéséről stb. stb. Hasonlóan tartalmaz az 1897-iki kötet is, melynek mindjárt elején megleghangú megemlékezés olvasható a magyar tipografiai irodalom buzgó munkásáról, az 1896-ban elhunyt *Ács Mihály*ról. Közérdekű cikkek a *Danielisz Lipóté*: a papírosról, a dr. *Srpek Ottoé*: a színes nyomtató-festékekről, továbbá a címek betűiről s a sorok elhelyezéséről szólók s az, a melyik egy korrektura-mintát is tartalmaz. Végül említsük meg, hogy minden kötet az elmúlt év nyomdászati irodalmának gondos bibliografiáját is tartalmazza. (e.)

Henri Le Soudier, *Bibliographie Française. Recueil de Catalogues des Éditeurs français, accompagné d'une table alphabétique par noms d'auteurs et d'une table systematique. Cinq volumes de catalogues et un volume de tables.* Páris, 1896. 8-r.

Olyan forma kiadvány ez, mint a mi könyvkiadóink milleniumi jegyzéke. Természetesen sokkal nagyobb arányú és nem is annyira üzleti jellegű. Körülbelül kétszáz francia kiadónak külön-külön jegyzékéből van összeállítva betűrendben, összesen öt kötetben. A hatodik kötet a szerzők nevei szerint tartalmazza az öt kötet egész anyagát, minden egyes műnél utalással az illető kiadó külön jegyzékére. Ily módon ebből a tartalomjegyzékből az egyik írók működése is áttekinthető. Igen szerencsés ötlet az is, hogy a kéthetenként megjelenő *Memorial de la librairie française* az újabb anyagot folytonosan feldolgozza úgy, hogy a francia könyvállományról minden pillanatban tiszta képet lehet szerezni.

Ennek a katalogusnak hiányát tényleg érezhették a francziák, a minthogy minden élénkebb irodalommal dicsekvő nemzet iparkodott szellemi életének leltárát elkészíttetni. Ott van a németek impozáns vállalata a »*Gesammt-Verlagskatalog des deutschen Buchhandels und des mit ihm in directem Verkehr stehenden Auslandes.*« Angliában 1894 óta a »*Reference Catalogue of current Literature* (London, Whitaker & Sons) teljesít hasonló szolgáltatokat. Az amerikai »*Publishers Trade List annual*«-nak

(New-York. Office of the Publishers Weckly. 1895.) már huszonötödik kiadása jelent meg. Ide tartoznak az olasz »*Catalogo collettivo della liberia italiano*« (1891) és a belga »*Recueil alphabétique des Catalogues publiés par le soins du cercle belge de la librairie*« (1892) is.

Nálunk Petrik Gézának e téren kifejtett érdemes munkássága még mindig nics kellően méltányolva. E—r.

*

A „Tóldalék“ nyelvújításai. Bartha József a Nemzeti Múzeumban talált *Tóldalék* című szótárkát a *Magyar Könyvszemle* f. évi III. füzetében¹ ismertetve, egyebek közt azt állítja, hogy e szótár szerzője »maga is alkotott néhány új szót. Ilyenek lehetnek a következők, a melyek sem nem tájszavak, sem a nyelvújítóknak ezen időbeli szótáraiban elő nem fordulnak: *bokáyl* (?)²: kancsó, pohár; *özvegyleg*: in statu viduali; *szemteni*, *szemleni*: sajdítani, eszmélni; *lelkész*: lelki pásztor.«

A cikkíró e nézetét valami sajátos varázslat hatása közben vethette papírra, a mely elfeledtette vele, hogy van nekünk Nyelvtörténeti Szótárunk, van egy régiebb, kezdetleges s egy új, bő anyagú Tájszótárunk, hogy van egy Kassai Józsefünk meg egy Kriza Jánosunk, amaz egész szótárt írt, tele sok tájszóval, emez pedig Vadrózsáiban szintén adott a székely föld szavaiból jókora jegyzéket, s végre, hogy a ragok történetét Simonyi egy két kötetes nagy munkában aprólékosan megírta. Ha mindezt nem felejtette volna el a Tóldalék ismertetője, akkor legfőlebb azt mondaná, hogy a *lelkész* szót e szótárnál régiebb forrásnál nem tudja kimutatni.

Ámde micsoda újítás az *özvegyleg* szó? Hisz a *lag*, *-leg* rag a legközönségesebb ragjaink egyike, a mely az *özveggy* szóhoz ép úgy járulhat az újításnak leggyöngébb szele nélkül, mint járult és járul — hogy példát fölösen ne idézzek — az *elegyes*, *páros*, *vegyes*, *visszás* stb. stb. mellékevekhez, a mennyiben *elegyesleg* előfordul már Molnár Albertnél, *pároslag*, *vegyesleg*, *visszáslag* pedig sok hasonlóval együtt a háromszéki beszédnek kedvelt raghasználatát mutatják (l. Simonyi, Magyar Határozók, I. k. 421—426. l.).

És a *bokáyl* minő szógyártmány lehet, mikor megvan már a Nyelvtörténeti Szótárban az jó Ilosvai Péter óta, megvan az

¹ 184—190. ll.

² E kérdőjel a cikkíró meglepetésének kifejezője.

új Tájszótárban *bokály* s a régiben *bokáj* alatt. Abban az egyben igaza lehet a czikkírónak, hogy a nyelvújítók ez időbeli szótárai-ban nincs meg.

Vége a *szemteni*, *szemleni* ige szintén nem új dolog. Ezt a *szemteni* »sejteni sejdíteni« igét megtalálhatta volna a czikkíró Kassai Szókönyvében (IV. k. 397. l.) *szemt* alatt, meg Krizában is *szēnteni* alakkal, s utána a Nagy Szótárban is; ez a *szent* ige pedig a *szemt*-hez úgy viszonylik, mint a mai *ínt* és *hánt* a régi *ímt* és *hámt*-hoz (l. Nyelvtört. Szótár). A *szemleni* valóban új szóalak, a melynek nyomára másutt nem akadhattunk és a *szemteni*-hez való viszonyát sem értjük.

Tanulságul azonban annyit levonhatunk e kis helyreigazítás után, hogy a *Toldalék* szerzőjének nyelvújító voltát más, kifogástalan példákkal szeretnők igazolva látni.

Zolnai Gyula.

*

Ezen helyreigazításra csak annyi megjegyezni valóm van, hogy ha Zolnainak minden tekintetben igaza volna is, még mindig fölös számmal találhatók a »Toldalék«-ban olyan bizonyítékok, a melyek a szótárírónak nyelvújító voltát kétségtelenné teszik, ha mindjárt talán az egy *lélkész*-en kívül több szót nem is gyártott. Nekem azonban sokkal fontosabb célom volt e mellékesen odavetett s most egész nyelvészeti arzenállal megtámadott állításnál; az, hogy e szótár idejét legalább hozzávetőleg meghatározzam és a nyelvészekkel, a kik előtt eddig rejtve volt, megismertessem. S hogy e célo-mat némileg elértem, ez a helyreigazítás is bizonyítja.

Dr. Bartha József.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXI. évfolyama IX. füzetében** (1897 november) *Náményi Lajos* a nagyváradi jezsuita-dramákkal foglalkozik. *Kemény Ferencz* »A philologia 1900-ban« cím alatt indítványt terjeszt elő arra, hogy a Budapesti Philologiai Társaság az 1900-iki párisi nemzetközi kiállításra állítsa össze a francia-magyar nyelvészeti irodalmi érintkezések teljes bibliográfiáját.

Az **Erdélyi Múzeum XIV. kötetének VIII. füzetében** (1897 október 15.) *Ürmössy* Lajos folytatja az erdélyi hírlapirodalom kezdetéről szóló dolgozatát.

A **Grafikai Szemle VII. évfolyama 9. számában** (1897 szeptember) a lipcsei tipografiai kiállításról találunk rövid tájékoztatást. A **10. számában** (1897 október) *Firtinger* Károly a nemrég beszüntetett csiksomlyói nyomda 220 éves múltját ismerteti. A **11. számában** (1897 november) találjuk a f. évi október 18-ikán elhunyt *Wachtler Fülöp* nekrológiát, a ki mint a *Landerer-féle* sajtón nyomott 1848-iki *Kossuth-bankjegyek* rajzolója és vésője, vált a budapesti sajtó történetében érdekes alakká.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények VII. évfolyamának IV. füzeté** a következő tartalommal jelent meg: *dr. Badics* Ferencz, Az első magyar irodalomtörténetirő. (IV. és bef. közlemény.) — *Thury* József, Krónikáink és a nemzeti hagyomány. (II. és bef. közlemény.) *Nagy* Iván, Gyöngyösi István életrajzi adatainak s származásának megállapítása. — Adattár: *Konez* József, *Döbrentei* Gábor levele *Bolyai Farkashoz*. — *Dr. Komáromy* András, Adatok *Listi* László életéhez. (II. és bef. közlemény.) — *Lévay* József, *Fábián* Gábor levelei *Édes Alberthez*. (VI. és bef. közlemény.) — *Dr. Récesey* Viktor, *Révai* Miklós levelei *Paintner* Mihályhoz. (X. közlemény.) — *Hellebrant* Árpád *Tompának* egy fiatalkori verse. — Ismertetések, bírálatok: *Heinrich* Gusztáv, Régi Magyar könyvtár. 1—4. köt. (?) — *Sz. Á.*, Ad vocem.

A **Századok XXXI. évf. 8. füzetében** (1897 október 15.) *Thallóczy* Lajos az 1722/23-iki magyar országgyűlés törvényeinek közzétételéről értekezve, azt a kérdést fejtegeti, hol nyomtatták a törvények hivatalos kiadását. *Tagányi* Károly az országos levéltárba bekebelezett különböző levéltárak ismertetésével foglalkozó cikksorozatát kezdve meg, a régi országos levéltár anyagát ismerteti.

A **9. füzetben** (1897 november 15.) *Pór* Antal a bolognai és padovai jogi egyetemen a XIV. században tanult magyarokról közöl rendkívül becses adatokat, *Sörös* Pongrácz *Illicini* Péter életrajzát egészíti ki új részletekkel. Mindkét füzetben *Margalits* Ede folytatja a délszláv történelmi kútfők repertoriumát.

D. Gy.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XIV. évfolyam, 8. füzet (1897 augusztus.) *C. Haeblerin*, Griechische Papyri. (Folytatás.) — *F. Falk*, Bibliographische Reisefrüchte. — Recensionen und Anzeigen: *Otto Harassowitz*, Festschrift zum 80. Geburtstag *Moritz Steinschneiders*. (A. Fischer.)

9. füzet. (1897 szeptember.) C. *Haebelin*, Griechische Papyri. (Folytatás). — Dr. *Willms*, Trierer Heiligtumsbücher. — Rezensionen und Anzeigen: Émile. Legrand Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs au dix-septième siècle. T. I—IV. (O. H.) Paul Heitz, Der Initialschmuck in den elsässischen Drucken des XV. und XVI. Jahrhunderts. II. (K. St.) Dr. P. Hasse, Miniaturen aus Handschriften des Staatsarchives in Lübeck. (Wetzl.) Helene Bonfort, das Bibliothekswesen in den Vereinigten Staaten. (C. Nörrenberg.)

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalmeldungen.

A folyóirat legutóbb megjelent melléklete (Beihefte zum Centralblatt für Bibliothekswesen): XVIII. Dr. Franz *Falk*, Die ehemalige Dombibliothek zu Mainz, ihre Entstehung, Verschleppung und Vernichtung, nach gedruckten und ungedruckten Quellen.

Deutsche Litteraturzeitung. XVIII. évfolyam, 22. sz. (1897 június 5.) Wilhelm *Heyd*, Bibliographie der württembergischen Geschichte, és Heinrich *Günter*, Urkundenbuch der Stadt Rottweil. (G. Mehling.) — 23. sz. (1897 június 12.) Bruno *Krusch*, Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici et antiquiorum aliquot. — 24. sz. (1897 június 19.) Gustav Adolph *Hofmeister*, Die Matrikel der Universität Rostock, és S. Birkel *Smith*, Kjøebhavns Universitets Matrikel. (Herm. Keussen.) Carl *Friesland*, Wegweiser durch das dem Studium der französischen Sprache und Litteratur dienende bibliographische Material. (F. Heuckenkamp.) — 25. sz. (1897 június 26.) Max *Perlbach*, Prussia scholastica. (Paul Reh.) — 30. sz. (1897 július 31.) Friedrich *Delitzsch*, Die Entstehung des ältesten Schriftsystems oder der Ursprung der Keilschriftzeichen. (Peter Jensen.) — 31. sz. (1897 augusztus 7.) C. J. *Ball*, The Book of Genesis. (W. Nowack.) — 33. sz. (1897 augusztus 21.) Bernhard P. *Grenfell* and Arthur S. *Kunt*, *Λόγια Ἰησοῦ*. Sayings of our Lord from an early greek papyrus. (O. v. Gebhardt.) — 36. sz. (1897 szeptember 11.) Zeitschrift für Bücherfreunde. I. 1—3. (Georg *Minde-Pouet*.) — 39. sz. (1897 október 2.) Johannes *Belser*, Beiträge zur Erklärung der Apostelgeschichte auf Grund der Lesarten des Codex D und seiner Genossen geliefert. (W. Vollert.) — Franz *Kampers*, Mittelalterliche Sagen vom Paradiese und vom Holze des Kreuzes Christi in ihren vornehmsten Quellen und in ihren hervorstechendsten Typen. (P. Schwioger.) — 40. sz. (1897 okt. 9.) Friedrich *Schulthess*, Der Dîvân des arabischen Dichters Hâtim Tej nebst Fragmenten herausgegeben. (C. Brockelmann.) — 41. sz. (1897 október 16.) M. Moise *Schwab*, Vocabulaire de l'angéologie d'après les manuscrits hébreux de la Bibliothèque Nationale. C. Siegfried. — 42. sz. (1897. október 23.) M. *Enneccerus*, Die ältesten deutschen Sprachdenkmäler. (E. Martin.)

— 43. sz. (1897 október 30.) Gustav *Milchsack*, Historia D. Johannes Fausti des Zauberers nach der Wolfenbütteler Handschrift nebst dem Nachweis eines Teils ihrer Quellen.

Revue des Bibliothèques. VII. *évfolyam*, 5. *füzet* (1897 május.) E. G. *Ledos*, Les poésies latines d'Andrea Ammonio della Rena. — Carlo *Frati*, Saggio di un Catalogo dei codici Estensi. (Folytatás.) — Bibliographie: Bibliotheca Erasiana. Bibliographie des oeuvres d'Erasmus. (Léon Dorez.) — Henri Omont, Bibliothèque Nationale. Catalogue général des manuscrits français. t. III. (Léon Dorez.) 6—7. *füzet* (1897 június-július.) Léopold *Delisle*, Dépouillement alphabétique du Monasticon Benedictinum. — Carlo *Frati*, Saggio di un Catalogo dei codici Estensi. (Folytatás.)

Állandó rovat: Chronique des Bibliothèques.

Melléklet a 6—7. *füzet*hez: Henri Omont, Inventaire sommaire des portefeuilles de Fontanieu à la Bibliothèque nationale. (1—32. l.)

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. VIII. *évfolyam*, 1—5. *füzet*. Luigi *Frati*, Di Taddeo Crivelli e di un graduale da lui miniato giudicato erroneamente perduto. — Enrico *Rostagno*, Lettere inedite di Lodovico A. Muratori a Domenico M. Manni. — Curzio *Mazzi*, L'Inventario quattrocentistico della Biblioteca di S. Croce in Firenze. — Carlo *Frati*, Di due versioni latine della Gerusalemme. — Franc. Paolo *Luiso*, Ricerche cronologiche per un riordinamento dell' Epistolario di A. Traversari. — Giovanni *Bresciano*, Bibliografia statutaria delle corporazioni romane di arti e mestieri. — Eugenio *Casanova*, La Libreria di M. Mattia Lupi in S. Gimignano. — Rivista Bibliografica: Guglielmo Herzberg, Il Saggio delle Carte. (Ermanno Loevinson.) Giuseppe Albertotti, L'opera oftalmiatrica di Benvenuto nei codici, negli incunabili e nelle edizioni moderne. (C. F.)

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. *évfolyam*, 5. *füzet*. (1897. augusztus.) Hans *Boesch*, Ein gestochenes Buch des XVIII. Jahrhunderts. — Friedrich *Keinz*, Über die älteren Wasserzeichen des Papiers und ihre Untersuchung. — Fedor von *Zobeltitz*, Münchhausen und die Münchhausiaden. — Carl *Scherer*, Die Wilhelmshöher Schlossbibliothek. — Felix *Poppenberg*, Buchschmuck von T. T. Heine. — Otto von *Schleinitz*, Vom Londoner Büchermarkt. — Kritik: B. von Bilbassoff, Katharina II., Kaiserin von Russland, im Urteile der Weltliteratur. Autorisierte Übersetzung. (E. R.) Hermann Werle, Ein malerisches Bürgerheim, II. III. (V.) Dr. Wladimir Milkowitz, Ein nordrussischer auf Holz gemalter Kalender aus der Zeit um 1600. (R. B.) John Grand-Carteret, Les Almanachs français. (—f.) Immermanns ausgewählte Werke, mit Einleitung von Franz Muncker. Bd. I—IV. (—f.) William Shakespeare, A midsummernights dream, illustrated by Robert Anning Bell. (—n.) 6. *füzet*. (1897 szeptember.) Félicien *Rops*, Die moderne Illustrationskunst in Belgien. —

Ludwig *Geiger*, Wieland an seinen Sohn Ludwig. — Paul *Kersten*, Der künstlerische Bucheinband. — Moriz *Sondheim*, Das Philobiblon des Richard de Bury. — Kritik: Willibald Franke, Hundert Jahre im Dienste der Kunst, és Alexander Faber, Die Fabersche Buchdruckerei. (—z.) Konrad Haebler, The early printers of Spain and Portugal. (D. K.) Natalis Rondot, Les graveurs sur bois et les imprimeurs à Lyon a XV. siècle. (W. L. S.) Octave Uzanne, La nouvelle Bibliopolis. (—f.) 7. füzet. (1897 október.) Oskar *Döring*, Die Miniaturen der fürstlich Stolbergischen Bibliothek zu Wernigerode. — E. *Fischer* von Röslerstamm, Die letzten grossen Autographenauktionen in Deutschland. — Adolf *Schmidt*, Zwei unbekannte Bücherzeichen des XVI. Jahrhunderts in der Grossherzoglichen Hofbibliothek zu Darmstadt. — Octave *Uzanne*, Das Kochbuch des Apicius. — Hans *Brendicke*, Jahnkarikaturen aus der Zeit des Frankfurter Parlaments. — W. L. *Schreiber*, Die Druckerfamilie Le Rouge. — Otto von *Schleinitz*, Schlussbetrachtungen zur englischen Versteigerungssaison. — Kritik: Sascha Schneider, Meisterwerke der Holzschneidekunst. H. III. (—z.) Max Herrmann Lateinische Litteraturdenkmäler des XV. und XVI. Jahrhunderts. (A. L. Jellinek.) C. Nyrop, Ny Carlsberg. (F. Deneken.) Eduard F. Strange, Japanese illustration. (—f.) Bruckmanns Pigmentdrucke der kgl. Alten Pinakothek in München. (—f.) Eduard Grisebach, Wilhelm Waiblingers Gedichte aus Italien. (—f.)

Állandó rovatok: Chronik. — Antiquariatsmarkt. — Kleine Notizen. — Beiblatt. H. S.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Az 1898. évi költségvetés előirányzatában a Magyar Nemzeti Múzeumban 93,088 frtnyi személyi járandósággal, 91,902 frtnyi dologi kiadással, az átmeneti kiadások és beruházások rovatában 55,000 forinttal, összesen tehát 239,990 forinttal szerepel. Az előző évi költségvetéssel szemben a személyi járandóságok 2941 frttal, a dologi kiadások 15,350 frttal, az átmeneti és beruházási kiadások 11,000 frttal emelkedtek, s így az összes többlet 29,291 frt. A személyi járandóságoktól eltekintve, a melyeknél miniszterium egy új öri állást hozott előirányzatba, a miniszteri megokolás szerint: »hogy a könyvtár és levéltári osztályban a halmozódó munkát el látni lehessen,« a múzeumi könyvtár önálló tételei a következők: I. Rendes kiadások: 1. a hírlapkönyvtár gyarapítására 1200 frt, 2. a Széchenyi országos könyvtár gyarapítására 6500 frt (1897-ben 6000 frt), 3. könyvkötésekre 2500 frt (1897-ben 2000 frt), 4. alapítványi illeték a Széchenyi-könyvtár gyarapítására 470 frt. II. Átmeneti kiadások és beruházások: 1. a levéltári osztály kiegészítésére (4. részlet) 20,000 frt, 2. a könyvtár butorozására és egyéb átalakításokra 2500 frt összesen 33,170 frt. Ezenkívül a többi osztályokkal közös tételek: 1. gyűjtemények vásárlására 5500 frt; 2. szállítási díjakra és múzeumi tárgyak felállítására 1000 frt; 3. kisebb butorozásokra 1000 frt; 4. utiköltségekre ésapidíjakra 3000 frt; 5. házi szükségletekre 8720 frt; 6. irodai költségekre és vegyes házi kiadásokra 3500 frt; 7. a levéltári új helyiség és az állattári helyiségek butorozására (2. részlet) 3000 frt.

Az exakt tudományok egyetemes repertoriuma. A Londonban 1896 július hava 14-ik és következő napjain tartott második nemzetközi bibliografiai konferencia, melyet a londoni Royal Society hívott össze, tudvalevőleg kimondta, hogy 1900 január 1-én megindítja az exakt tudományok egyetemes és nemzetközi bibliografiai repertoriumát. E vállalkozást a Royal Society az összes országok hozzájárulásával szándékozik végrehajtani, olykép, hogy minden ország

ma lajstromoztatja saját szakirodalmát s a kész anyagot a Londonban létesített központ rendelkezésére bocsátja. A mű megalkotásában résztvevő országoknak 1898 január 1-éig kell nyilatkozni az iránt, micsoda lépéseket tesznek e tudományos cél megvalósítására. Magyarország részéről, melyet e konferencián a Magyar Tud. Akadémia kiküldöttei, Duka Tivadar és Heller Ágost képviseltek, a bejelentés ez irányban már megtörtént, mennyiben a munkálatokkal járó költségek fedezésére maga a Magyar Tudományos Akadémia saját költségvetésén belül vállalkozott. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ehhez képest az Akadémiát bizta meg azzal, hogy a nagy vállalatban Magyarországot képviselje. Az állami hozzájárulás e modortól a miniszter f. évi november hó 9-ikén kelt átiratában értesítette a külügyminiszterium útján a Royal Society elnökségét.

A pragmatika szankció eredeti példánya. *Thallóczy Lajosnak* a Magyar Történeti Társulat októberi ülésén felolvasott dolgozata az 1722/23. magyar országgyűlés törvényeinek közzétételéről, megjelent a Századoknak ugyancsak októberi füzetében. Szerzőt e tanulmány megírására első sorban, úgy látszik, az a »csodálatos elemi fogalomzavar« készítette, mely újabban a *pragmatika szankció eredeti példányának hollétére* nézve mutatkozott. S e zavar megszüntetésére legjobbnak vélte a magyar törvények promulgációjának kérdését egy kissé tisztába hozni, abból indulva ki, hogy ez »elengedhetetlen kelléke a törvény fogalmának«, s hogy ebből folyik »kötelező ereje«. Behatóbban ugyancsak az 1722 3-iki országgyűlés törvényeinek közzétételével foglalkozik, azonban áttekintő vázlatban megismertet a kérdés XV—XVII. századi történetével is, többek közt helyre igazítva Fraknóinak azt az állítását, hogy az aláírott országos törvényeket csak 1604 óta adták volna ki rendesen sajtó útján. Thallóczy a következetesen sajtó által való promulgáció kezdetét 1593-ra teszi, s azt hiszi, hogy Fraknóit a Magyar Nemz. Múzeumban levő törvénytársulat ejtette tévedésbe, a mely valóban az 1606-odik évvel kezdődik. Rendkívül érdekesen mondja el ezután Thallóczy az 1722/23-i törvények kinyomatásának történetét. Schilgen Ker. János bécsi könyvnyomató ajánkozott az országgyűlés végzéseinek ingyen kinyomtatására. A kamara ezt az ajánlatot elfogadta, már csak azért is, mert az 1715. törvénycikkek kinyomtatása sok költségbe került, s kérte a kancelláriát, hogy adja tudtul a kiosztatni szokott példányok számát, mely főrendek s kik kapnak példányokat, mikép köttessék azokat: hányat selyembe, hányat fél-selyembe, bőrbe, papirosba. A vállalkozó ezer ingyen példány fejében csak azt kötötte ki, hogy úgy az örökös tartományok főhatóságai, mint a magyar kancellária adjanak neki kizárólagos szabadalmat és tiltsák el az utánnyomást. Ez azonban lehetetlen volt, tekintettel arra, hogy a törvények magyar termékek s e mellett a nagyszombati nyomda srré nézve a legtágabb értelemben vett szabadalmat élvezte.

S ez utóbbi helyen tényleg nyomták is az íveket egymásután, úgy hogy Schilgen a bécsi udvari kamarához fordult s kérte, hogy a nagyszombati nyomdának tiltsák meg az árusítást addig, a míg ő tul nem ad példányain. Kérése sorsáról sem tud semmi felvilágosítást adni a szóban forgó dolgozat. Érdekes, hogy Thallóczy az 1724-beli nevezetesebb kötött példányok után is kutatott. Az ő Felség számára drap d'orba kötött példányt nem találta sehol; azonban megvannak a két országgyűlési biztos: gróf Starhemberg Gondakár és gróf Kinsky Ferencz számára veres bársonyba kötött példányok. Az egyik a hg. Stahremberg-féle efferdengi levéltárban, a másik a gróf Kinsky-féle levéltárban. Az 1722/3-iki törvények közzététele a teljes szabályossággal ment végbe s így a törvények amaz írott példányának, melyet 1723 július 2-ikán a rendeknek bemutatnak, s melyről nem tudjuk, hogy még megvan-e és hol, csakis levéltári értéke volna. (e.)

— **Cheltenhami Korvin-kódexek.** E folyóiratnak 1889-iki évfolyamában (367. l.) volt először megemlítve, hogy a Sir Thomas Phillips könyvtárában lévő rendkívül becses kéziratgyűjtemény a tulajdonos végakarata szerint eladásra kerül; a közlemény írójának állítása szerint eladóvá tétetett a gyűjtemény két eredeti Korvin-kódexe is. Évek multak el e hir közzé tétele óta; a gyűjteménynek nagy része nyilvános auction Sothbeynél tényleg eladatott, s ugyanez uton könyvtárunk megszerezte Galeottinak De homine című kéziratát, a berlini kir. udvari könyvtár a Mermann-féle kéziratokat, a belga kormány 70,000 frankért vásárolt kéziratokat, a párisi Bibliothéque National számára a francia kormány szintén egy tekintélyes gyűjteményt vett s még a hollandi kormány is megszerzett első kézből egy hollandica collectiot, de a két kézirat sorsáról mely ránk nézve oly nagy jelentőségű volna, még mindig nem kaptunk közelebbi felvilágosítást. Kropf Lajos úrnak, ki Londonban a nemzeti múzeum s a magyar bibliografia ügyét oly szeretettel s annyi figyelemmel kíséri, köszönhetjük, hogy a Korvin-kódexek ügye ma már egészen tisztán áll előttünk. Kropf úr a Phillips-gyűjtemény értékesítésének hírére azonnal érintkezésbe lépett Mr. F. J. Fenwickkel, a Phillips-örökösök jogi képviselőjével. Fenwick úr, mindaddig, míg Kropf Lajos úr be nem jelentette, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára részére van e kéziratokat illetőleg megbízatása, nagyon tartózkodóan viselkedett vele szemben, tiszteletben tartva a végrendelkező ama kívánságát, hogy a gyűjtemény eladásánál első sorban a nyilvános könyvtárak ajánlatait kell figyelembe venni. Mikor azonban megtudta, hogy szóban forgó kéziratok iránt a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából érdeklődik, a legnagyobb készséggel lépett vele érintkezésbe. Tőle tudta meg Kropf L. úr, hogy a kéziratok ez idő szerint nem eladók, miután az örökösök nincsenek arra kötelezve, hogy mindent értékesítsenek, hogy azok továbbra is család birtokában maradnak, Fenwick úr azonban biztosította őt arról, hogy eladás esetében a Magyar Nemzeti Múzeumnak

az elővételi jogot föl fogja ajánlani. Együttal megígérte, hogy a kódexeket bármikor s bárkinek, a ki a Magyar Nemzeti Múzeum ajánlatával Cheltenhambe, megy, tanulmányozásra és bibliografiai leírásra szívesen rendelkezésére bocsátja, sőt e tekintetben az elsőséget Kropf úrnak föl is ajánlotta. Mikor 1896-ban Londonba mentem, szándékom volt Cheltenhambe is átrándulni. Kropf úr szíves volt bejelenteni látogatásomat s engem Fenwick úrnál beajánlani, de a látogatás Fenwick úr távolléte miatt elmaradt; idei londoni utam alkalmával pedig az idő rövidsége lehetlenné tette hogy Cheltenhamba kiránduljak. Kropf úrral azonban ismételten értekeztem a kódexek-ügye felől, s ő megújította a Magyar Könyvszemle szerkesztőjének tett abbéli ígérését, hogy a kódexeket a legelső kedvező alkalommal tanulmánya tárgyává teszi s leírásokat a folyóirat rendelkezésére fogja bocsátani. E. P.

A csiksomlyói nyomda. A *Grafikai Szemle* októberi füzetében Firtinger Károly a kegyelet hangján emlékezik meg a csiksomlyói szent Ferenczrendi barátok híres nyomdájáról, abból az alkalomból, hogy nemrég beszüntette működését. Vázolja a nyomda történetét, megemlékezve a tulajdonképeni alapítóról Kájoni Jánosról (1629—1687), a nevezetesebb produktumokról, minők: Haller János »Pays«-a (1682), a Kájoni-féle Cantionalék s egy 1745-iki Verbóczy-kiadás, s végül a nyomda szerepéről a szabadságharcz — (itt nyomták Bem hivatalos közlönyét a »Hadi Lap«-ot) és az ötvenes évek önkényuralma alatt. Ballagi Aladár egyik tanulmányából pedig a csiksomlyói zárda-könyvtár jelentőségét kifejtő sorokat idézi. Legérdekesebb azonban a czikke végén olvasható javaslat arra nézve, hogy a nyomda berendezését mint a hazai nyomdászatnak egyik nagybecsű ereklyéjét a kolozsvári múzeumban, vagy pedig a Magyar Nemzeti Múzeumban kellene elhelyezni. Nem tudjuk ugyan, hogy a csiksomlyói nyomdából mi maradt fenn s távol vagyunk attól, hogy az antverpeni világhírű s páratlan *Musée Plantinre* gondoljunk, azonban az a meggyőződésünk, hogy az ilyesmit a maga eredeti helyén kellene konzerválni, hogy érdekessége és hatása tökéletes maradhasson. Múzeumba helyezve egyszerű szám volna a gyűjteményben, míg ott, a hol élt és virágzott, ékesen szóló és közvetlenül ható emlék maradhatna. Az egész nyomdahelyiségnek stilszerű konzerválása nem okozhat nagyobb gondokat s a zárdában mindig akad lelkes férfi, a ki belső gyönyörűséggel fog örködni nemes törekvések és szorgalom eme szerény, de dicsőséges emléke fölött. (e)

A nyomdatermékek köteles példányai czimmel Gyalui Farkas drtól a köteles példányokról szóló törvényjavaslat parlamenti tárgyalása idején hosszabb hirlapi közlemény jelent meg egyik előkelőbb vidéki napilap hasábjain, s szerző néhány külön lenyomatott is készítettett belőle. Azzal a felfogással száll szembe, mely szerint a törvény végrehajtásával jogtalan robot sujtja a nyomdászokat, s kifejti, helyesebben mondva megjelöli azokat a szempontokat, melyek

ennél a kérdésnél első sorban döntök. Megvan győződve, hogy egy nemzeti irodalom teljességét csak így lehet összegyűjteni s megőrizni az utókor számára. A gyakorlatias érzékű könyvtárnok is megszólal ebben a cikkben ott, a hol rámutat arra a munkaszaporodásra, a mi ezzel a könyvtárakra hárul. Azt hiszi, hogy a könyvtárak igazgatói titokban ugyancsak szeretnék, ha nem volna meg ez a törvény. Természetesen ez csak érv annak igazolására, hogy a törvény intézkedései nem a könyvtárak érdekében történnek. Különben is, ha kellő térben és megfelelő munkaerőben nincs hiány, meglehet birkozni bármekkora anyaggal is. Az pedig egészen természetes, hogy a munkaerő gyarapítása nem kerülheti el azoknak a figyelmét, a kik éppen nagyszabású intézkedéseikkel nagyobbtermű feladatokat róttak egyik másik könyvtárra. Abban is egyetértünk cikkíróval, hogy az egyik köteles példányt az erdélyi részek egész területéről föltétlenül az Erdélyi Múzeum Egylet könyvtárának kellene, juttatni, mely ezt eddig is kapta, s mely transzilvanikákat illetőleg a legteljesebb és leggazdagabb könyvtár. (e)

A nyomdászczimer. A Grafikai Szemle idei 5—8. számaiban több érdekes közlemény olvasható a nyomdászczimer és nyomdászjelvények történetéről. Mindenekelőtt *Major István* ismerteti a nyomdászczimerre vonatkozó nézetek történetét *Faulmann K.* »Geschichte der Buchdruckerkunst« című műve alapján s végeredményül kénytelen kijelenteni, hogy egy szorosan vett s történetileg igazolható nyomdászczimer létezése igen kétséges s inkább nyomdászjelvényekről lehet szó. Minthogy pedig ennek megválasztásában elég szabadon lehet mozogni, egy másik cikkben *Faragó* azt ajánlja, hogy a kétfejű sas helyett inkább az egyfejűt használják a magyar nyomdászok. Érdekes adatokat tartalmaz *Faragó*nak egy másik közleménye *Hoffhalter Ráfael* családi czimeréről, melyet *Faulmann* s utána *Major* összezavar ennek a kiváló könyvnyomtatónak nyomdászjelvényével. Mindkettőnek reprodukcióját megtalálhatjuk az idézett füzetben. A nyomdászczimer keretében foglalt körirat: »Omnia spe florent prospiciente Deo«, valamint a fa tövén látható »Spes« szó — cikkíró szerint — czélzás *Hoffhalter* névére, mint a ki Istenben reménykedig. Nem helyes tehát *Hoffhalter* nevét egyszerű f-fel írni. Nyomatványain *Hoffhalter* nevét, hol egyszerű, hol kettős f-fel találjuk, míg fia, *Hoffhalter Rudolf*, rendesen két f-fel nyomatta ki nevét. E cikk után ugyancsak *Faragó* egy egész kis tanulmányt közöl a nyomdászjelvényekről, *Fust* és *Schöffler* jelvényein kezdve s csakhamar a magyar könyvnyomtatókra térve át. *Honterus*, *Heltai*, *Huszár Gál*, *Breuer*, *Szenczi Kertész Abrahám*, *Tótfalusi Kis Miklós* jelvényeinek ismertetése után rátér az újabb idők kiválók könyvnyomtatókra s megemlékezik azokról, a kik magasabb kitüntetésben részesültek, mint *Trattner János Tamás*, a ki *Mária Terézia* királynő által lón nemes-séggel kitüntetve, *Länderer János Mihály*, a kit II. József a füs-

kuti. *ifj. Trattner János*, a kit Ferencz király a petrózaei előnévvel emelt magyar nemesi rangra. Ugyancsak Ferencz király nevezte ki *ifj. Hochmeister Márton* nagyszebeni nyomdászt nemesnek, míg *Emich Gusztáv* és *Falk Zsigmond* kitüntetései egészen újabb keletűek. A czikk végezetül nagyobb kiadó üzleteink jelvényeiről, czéggjegyeiről szól. Mindezek a közlemények gazdagon vannak illusztrálva. (e.)

A kolozsvári kódex czim alatt Herzfelder Armand Dezső nagyobb terjedelmű tanulmányt írt Kolozsvári Czementes Jánosnak a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában őrzött kéziratáról, melynek teljes szövegét ugyanó a Magyar Könyvszemle mult évi folyamában tette közzé. A tanulmány, mely Thán Károly a Magyar Tud. Akadémia III. osztályának 1896 november 16-iki ülésén bemutatott, a kézirat szerzője élettörténetének vázlata és a mű általános kritikája után összefoglalja a XVI. század chemiai ismereteit, hogy az író tudományos színvonalát könnyebben megítélhetővé tegye: jellemzi őt mint vegyészt, és végül a kézirat chemiai szempontból érdekes részleteit szemelvények alakjában tárgyalja. Fejtegetései nyomán arra az eredményre jut, hogy a múzeumi kéziratár e néhány év előtt megszerzett darabja, mint alchimista emlék nemcsak a hazai, de a világ-irodalomban is kiváló helyet foglal el. R.

Junker Károlytól, a nemzetközi bibliografiai mozgalomnak ettől a fáradhatatlan munkásától újabban két érdekes kiadvány jelent meg. Az első: *Die Decimal-Classification*. Gekürzte allgemeine Tafeln, besorgt von *Carl Junker*. (Bécs, 1897. 8-r.), a Dewey Melvil tizedes táblázatának első német kiadása. Bevezetésül Junkernek a rendszerről írt igen érdekes fejtegetései olvashatók. A második: *Ueber den Stand der Bibliographie in Oesterreich*. Bericht, erstattet der zweiten internationalen bibliografischen Conferenz von *Carl Junker*, Sekretär für Oesterreich des Institut International de Bibliographie. (Bécs, 1897. 8-r.) Ebben az osztrák bibliografiai mozgalmak rövid, de igen élénk ismertetése kapcsán egy osztrák bibliografiai hivatal szervezésének fontosságát fejtegeti, mert »minden államnak érdeke kívánja, hogy szellemi termelését legalább is annyira gondosan nyilván tartsa és hozzá férhetővé tegye, mint az anyagit«. (e.)

Valentinus Pannonius. Baer József és társa ismert frankfurti antiquárnál nem rég Xenophon műveinek Velenczében az Aldusoknál 1525-ben megjelent ívrétű kiadása és egy hozzá kötött Philostrades, *De Vita Apollonis Tyenci*, melyet 1501—2-ben szintén Aldus adott ki, igen szép egykorú kötésben került eladás alá. A barna préselt bőrkötés előlapján volt nyomásban XENOPHON | ET PHILO | STRA | TVS czímet, hátlapján a könyv tulajdonosának nevét: VALEN | TINI | PANNO | NII viselte. E felirat egy XVI. századi magyar könyvbarát nevét őrizte meg számunkra, kit eddig nem ismertünk, s kinek kilétét érdemes volna tovább nyomozni. (R.)

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; bib. = bibornok; es. = család; cz. = ezimer; czl. = zimerlevél
egy. = egyetem, egyetemi; gy. = gyűjtemény; kir. = király, királyi; kan. = kanonok; kny., ny. =
könyvnyomda, könyvnyomtató; ktár. = könyvtár; ltár. = levéltár; min. = miniszterium; ösny. =
önyomtatvány; pk. = püspök; szerk. = szerkesztőség; v. = város, városi; vm. = vármegye.

- Ábel Jenő 109.
Aberdeen 248. —i kézirat 249.
Abrugi György 182, 183.
Abt Antal 88, 396.
Ács Mihály 404.
Acta Cameralia 3. — Consistoralia 2.
Adalék, Könyvtártörténeti 277. —ok Szabó
Károly Régi Magyar könyvtárához 51,
52, 53, 54, 55, 56, 183, 341.
Adoni M. István 196.
Adorján Lőrincz 30.
Aeneas Sylvius, De ritu, situ etc. Theu-
toniae (1496.) 192. — Hist. Bohemica,
közp. (H. és évn.) 19.
Aesopus 97.
Agenda 180.
Ágoston (Szent-) 9, 173. — rend római
ktára 14.
Aigner Lajos 94.
Ajándékozások a m. nemz. múzeum ktárá-
nak 26, 29, 30, 84, 85, 108, 191, 193,
195, 297, 298, 299, 300, 301, 392,
393, 394.
Ajtai K. Albert 395.
Akadémia, M. Tud. — 96, 97, 191, 209, 286,
295, 392, 394, 412, 416. — ktára 1896-
ban 198. — czédulakatalogus 199. —
Goethe gyűjtemény 199. — haszná-
Magyar Könyvszemle. 1897. IV. füzet.
- lata 199. — küldöttei a londoni bib-
liografiai konferencián 412. — vásár-
lása 199. — Vitéz-kódexe 255.
Akhmed pasa bin Vali üd-Din 247.
Alapi Salamon Vincze 86. Vinczéné u.
ot, cs. ltára 31, 86, 198.
Albert, (Szászországi) 21.
Albanoi pk. 157.
Áldásy Antal 26, 191, 221, 224, 309,
394.
Aldus-kiadások 416.
Alfonz Castilia kir. 148, 151, 154.
Álgya Sándor 92.
Alister, Mac- 327.
Államnyomda 202.
Államvasutak igazg. 202.
Állatvédő egyes. igazg. 26.
Alsó-Fejérmegye alisp. hiv. 297.
Alvarez Mihály 43.
Alvinczi András, Deési 196.
Ambaldus János, római proconsul 155.
Amber (Hugó Károly álneve) 193.
Ambrozovics Béla 26.
Ambrus (Szent) 173.
Amelia 13.
Amerikai bibliografiai rendszer 269, 271.
— könyvtárak a londoni konferen-
cián 328.

- Amman Jost »Im Frauenzimmer Wirt...« (1586) 282.
- Ancona 307.
- Anderson Henry C. L. 328.
- András (II) m. kir. 133. — 1209-iki okl. 197.
- Andrews W. 275.
- Angelica ktár Rómában 20.
- Angol királyné 145, 149. — kormány 202. — könyvtárnokok egyesülete 326.
- Anjouk nápolyi ága 163.
- Anonymes Trachtenwerk in Radirung (1580—1600.) 281.
- Antiquar jegyzékek 112.
- Antwerpeni kongresszus 1890-ben, 257, 258.
- Ányos Albert, Nagyszántói 196.
- Apokalipszisz, Az — fatáblanyomatokkal 213.
- Appfl Mihály 174.
- Apponyi Sándor gróf 222.
- Aquila 307.
- Aquinói Tamás 14, 20, 365.
- Aragonia királyának legidősebb fia 149.
- Aragoniai János 257.
- Aranka György 320.
- Arany János 94, 109, 134, 206, 207, 220. — levelei 219.
- Aranyos-Rákosi Székely Sándor 110.
- Archiv für class. Philologie 223.
- Archiv für slavische Philologie 161.
- Archivalische Zeitschrift 104.
- Archivum Rákocianum 69.
- Aristoteles 14, 234, 365.
- Armée Bulletin (1848/9.) 28.
- Arnulf templomos vitéz 156.
- Árokthói Balázs 36.
- Arquati Antonii Prognosticon 194.
- Arzenál ktára Párisban 272.
- Articuli diaet. Transilv. 51.
- Asbóth Oszkár 223.
- Ascoli 10.
- Assisi 148, 149.
- Astor ktár Newyorkban 191, 298.
- Ásványi Lajos 26.
- Athanáz (Szent) 173.
- Atheneum r.-t. 27, 93, 202.
- Atreasbae lovag özvegye 153.
- Austerlitz Zsigmond 297.
- Ausztria, A bibliografia állása —ban 416. — L. Osztrák.
- Avignon 137. —i regesták 137.
- Auxerreil (Autisiodorensis) püspök 149.
- B**abics egri kir. közjegyző 195.
- Babik József 27.
- Babonity cs. 164.
- Baer József és társa frankfurti antiquár 416.
- Bain R. Nisbet 135.
- Bajai Béla 29.
- Bajazid (II). szultán 246.
- Bajor hercegek 157.
- Balási Ferencz 182.
- Balassa br. család ltára 32, 77, 198. — Jánosné 175. — József 224.
- Balatinci Miklós 35.
- Balch Willing Thomas 27, 191, 202.
- Balijuz bég 247.
- Balkán-félsziget 165.
- Ballagi Aladár 414. — Mór 109.
- Balló Mátyás 202.
- Balog Boldizsár 196.
- Balogh Illés 196. — István 184. — Jánosné 399.
- Baloghy Dezső 191.
- Bambergi könyvnyomtatók 211.
- Bánffy Dánielné br. 88, 395.
- Banks J. 131. — kt. 117.
- Bánóczy Miklós 30.
- Barack Károly Ágost 356, 370.
- Barberini ktár Rómában 4.
- Barbo Márk 9, 10.
- Barcsai Zsigmond, nagybarcsai 182.
- Barcza Imre 99.
- Bari 307.
- Báró és Bankár Hugó Károlytól 193.
- Barraldus, Bauce ura 153.
- Barralus 157.
- Barsi József 177. — ktára 403.
- Bártfa 181, 183, 196.

- Bartha József 25, 30, 184, 208, 299, 405, 406.
 Bartha Miklós 195.
 Baseli nyilvános ktár 203.
 Bastard Ágost gróf munkája a miniattü-
 rökről 112.
 Báthory Zsigmond 191, 179 394.
 Báthy Imre 399.
 Batizi András 175.
 Baudouin Marcel 273, 275.
 Baum-ktár 362.
 Bayer József 110.
 Bazil (Nagy-Szent-) 9,
 Beatrix királyné, Mátyás hitvese 257.
 Beckensloer János, esztergomi érsek 254.
 Bécs 219. — i csász. akadémia 191, 203,
 297. — i csász. kir. egyet. ktár 203.
 — i udv. kamara 412. — udv. kam.
 ltár 61. — udv. ktár 203.
 Beke Antal 202.
 Békeegyesület 27, 191.
 Békefi Remig 27, 202.
 Béla, kir. birtok Boszniában 169, 170.
 Béla (IV) m. kir. 77, 142, 150, 319.
 Bély Mihály 191.
 Belga kormány 202, 223, 413.
 Bella Lajos 86.
 Belsi János 196.
 Belügyminiszterium 88.
 Bem »Hadi Lap«ja 414.
 Bencse György 196.
 Bencsik Dimko 165.
 Bene Ferencz 338.
 Benedek szóvái plébános 256. — Elek
 224. — Ferencz 319.
 Benedek-rendiek (Szent-) ktára Mölkön
 203.
 Benel Ferencz 27, 30.
 Benevent 158.
 Bentheim-Steinfurth hg. 363.
 Beöthy Zsolt »Irodalom Kis Tükre« 95.
 Berald milanói podeszta 149.
 Bercsényi Miklós gróf 69, 74.
 Bérczy Géza 302.
 Berecz Ede 191.
 Berényi Ferencz gróf 302.
 Bergmans 275.
 Berlin 143. — i akadémia 88. — kir. ktár
 203. — koszttm-múzeum ktára 279.
 Bernáth István 27.
 Bernstein I. Hugó Károly.
 Bertrand avignoni pk. 146.
 Beschai apátság Dalmáciában 2.
 Bessenyei szoborbizottság 297.
 Bethlen család levéltára 25, 31. — Fe-
 rencz 182. — Gábor 42, 44, 182.
 Bethmann-Hollweg, porosz miniszter 363.
 Béza Tódor 173.
 Biblia 180. — Latina, XV. szbeli — a
 göttingai egyetemi ktban 211. — 32-so-
 ros 210. 42-soros u. ott.
 Bibliografiai repertorium 273. — társaság,
 magyar 316. — intézet I. Brüsszel
 — tudományok a felsőbb oktatásban
 274.
 Bibliographical Society 222.
 Bibliographie générale des inventaires
 imprimés 99.
 Bibliotheca nationale centrale I. Firenze.
 Bibliothèque Nationale I. Páris.
 Bihisti török krónikája 246.
 Bila 162.
 Bilszky János 199—200.
 Birck-kéziratok 129.
 Biscole Walter 271.
 Bishop Edmund 99.
 Bite Pál 202.
 Blandrata György 299.
 Blankense-Firks Wessenberg gróf 363.
 Blagay-Ursini Lajos gr. 301. — neje szül.
 Lazarini Matild bárónő 301. — család
 ltára 301.
 Block 359.
 Block-books 213.
 Bocatius János czlev. 196.
 Boccaccio ktára 213.
 Bodleian Library Oxford-ban 131.
 Bodnár Virgil 319.
 Bodrogh-Szerdahely 305.
 Boetius 9.
 Bognár Aladár 299.
 Bolgár kormány 202.

- Bolletino delle Pubblicazioni Italiane 334.
Bonfinius, Symposion trimeron (1572.) 192.
Bonnange Ferdinánd 27.
Bonta József 27.
Borbély Márton 89.
Bornemisza Péter 174, 175, 176.
Boroszlói Biroweczai Márton czlev. 86.
Boroszlói kir. egyet. ktár. 203.
Borrajó E. M. 326.
Bossányi cs. lt. 31.
Bosznia 1, 5, 7, 159, 166, 167, 169. — i orsz. ltár 171. — i múzeum 319, 393.
Bouchot Henri 100.
Bouquillan abbé 274.
Bozzolo Ceradini Carlotta 202.
Böcking, bonni tanár 359.
Böhm Mihály 88, 395.
Bóllóny József 395.
Bragadine Domokos 2.
Brambach Wilhelm 210, 212.
Brame, francia miniszter 356.
Brankovics György 170.
Braumüller, bécsi könyvkiadó 358.
Brassicanus 97, 98.
Brassó 183.
Brázay Kálmán 27.
Brentius András 19.
Brescia 158.
Bretschneider egy. ktári prefektus 45.
Breu ktár 354.
Breuer-nyomda 415.
Breusnac Irenicum 175.
Brinkmann Justus 264.
British Museum és könyvtára 97, 113—136, 225—246, 251, 269, 322, 329, 369. — gondnoksága (trustee) 120. — hungarikumai 133. — katalógusai 232. — kiadványai 127. — könyvkezelése 244. — olvasóterme 236. — palotája 114. — tisztviselői 199. — története 116.
Brockhaus lipcei könyvkiadó 358.
Brodarich István
Brolius Gellért 22.
Bruckenthal Sámuel br. 301.
Brüsszeli belga könyvtárnokok köre (cercle belge de la librairie) 405. — i bibliografiai intézet (Office internat. de bibliogr.) 268, 334. — bibliogr. társaság (Institut internat. de bibliogr.) 223, 266; kiadványa (Bulletin) 106. — második nemzetközi bibliografiai konferencia 223, 266—275; határozatai 334. — kir. ktár 273, 297. — könyvpiar 213.
Bryganth György, Brassai czlev. 196.
Bubics Zsigmond 202.
Buda I. Budapest.
Budai Könyvtár egyesület évkönyve 403; Közlönye u. o.
Budapest 88. — i egyesült főv. takarékpénztár 27. — egyetemi alapszabályát (1848.) 277; — i bölcs. szemináriumok 26. — egyetemi ktár 184, 200, 201, 202, 203, 221; megvizsgálása 1780-ban 45.; az ezredéves kiállításon 200; 1896-ban 200; állománya 203; címjegyzéke 120; forgalma 201, 318; személyzeti ügyei 201. — i nyomda 72, 202. — főkapitányság 202. — képzőművészeti bizottság 202, 298. — kereskedelmi és ipari közkönyvtár 320. — kereskedelmi- és iparkamara 27. — M. Nemz. Múzeum I. Múzeum. — nagykereskedők és nagyiparosok társasága 202. — növendék papság 202. — Philologiai társaság 402. — rabbi-képző intézet 202. — Ráday ktár 173. — ref. theol. akadémia 173. — statiszt. hivatal 202. — ügyvédi kamara 202.
Budapester Correspondenz (1875—1895.) 29.
Budenz József 109.
Bujdosó Mihály 177.
Bullen G. és neje 158. — Vilmos lovag és özvegye 155.
Bunyitay Vince 191.
Burger K., Monumenta Germaniae et Italiae Typographica 211.
Burgoyne F. J. 330.
Bustin S. 110.

- Butler E. Doundas 135.
 Búzantin 249.
 Bürdlin der Zijt I. Fasciculus temporum.
- C**alderon 365.
 Calixtus (III.) 2.
 Caludenus, Scriptores rel. Anglici 48.
 Cambridgei egy. ktár 131.
 Camerarius Joachim 224.
 Canada Could G. H. 328. —i kor-
 mány (1490) 202.
 Capitula concordiae inter Fridericum
 imperatorem necnon Mathiam regem
 Hungariae 28.
 Caraffa Olivér 11.
 Carlander ex-libris-gyűjt. 100.
 Charles C. 27, 202.
 Carlyle 358.
 Carrey 126.
 Carumbo, Petrus Raymbaldus 152.
 Castella 146.
 Castle Egerton 100,
 Catalogus patrum in synodo Tridentino
 praesentium (1563.) 192.
 Cathulanus, a b. Szűz rendének vitéze 152.
 Cattaro 1.
 Catullus Korvin-kódex a nemz. múzeum
 ktban 253.
 Cavendish Henrietta 131.
 Centralbatt für Bibliothekswesen 105,
 215, 310, 334, 363, 407.
 Central Commission, k. u. k. stat. 191.
 Cercle belge de la librairie I. Brüsszel.
 Cheltenhami Korvin-kódexek 413.
 Chiakor György 48.
 Chizmazia János czl. 196.
 Cicero 9., 234., 365. — Bakócz-kódex a
 nemz. múzeum ktban 253. Questionis
 Tusculanae (1496. 1510.) 192.
 Cizio (1590.) 183.
 Cividale 307.
 »Clementis P. IV. epistolae« XIV. sz.
 kézirat a nemz. múz. ktban 137—158.
 Clugni kolostor 154.
 Codex authenticus articulorum diaetalium
 Transilvaniae 51.
 Codice Messicano Vaticano 200.
 Colbertinus-kódex 111.
 Colin Cermand 27.
 Comestor, Historia scholastica (1473.) 28.
 Commission des échanges internationaux
 Párisban 392.
 Corsini kt. Rómában 17.
 Corvina cz. szaklap 222.
 Cosenzai érsek 146.
 Cosmopolis cz. folyóirat 273.
 Cotta, stuttgarti és augsburgi könyvkiadó.
 358.
 Cotton J. 121, 131. — kéziratok 231.
 —kt. 116.
 Cracherode 131.
 Cremona 158.
 Crocker Uriel H. 27, 202.
 Családi levéltárak a M. Nemz. Múzeum-
 ban I. Múzeum.
 Csánki Benjamin 27.
 Cseh király 157.
 Cserny Simon 27.
 Csiksomlyói nagypénteki misztériumok
 110. — nyomda konzerválása 414.
 Csiky Gergely 109.
 Csontos János 256,
 Csornay Gáspár 195.
 Csuday Jenő 27. 392.
 Csumar Mihály 40.
 Cundall 251.
 Cundall Frank 328.
 Curtius-kódex a nemz. múz. ktban 252.
 Cutter Parker 272.
 Czéczey Lénárt 98.
 Czeppel József 27.
 Czerny Antal 396. — Béla 30.
 Czerógi Benedek 42.
 Czimeres levelek a nemz. múzeumi ktban
 I. Múzeum 197, 394. — másolatai
 196. Győri Nagy István 197. Komá-
 romi Nagy István 197. Plachy Mátyás
 és testvérei 394. Rudolf kir. czl. Száva
 (László) részére 197. Veoleziczi Hu-
 nyadi István 394.
 Czinár Mór 402.
 Cziprián 9.

- Cziráky Antal gróf 391. — család 77.
 Czobor Béla 392.
 Cýrillus contra Hereticos cz. Korvin-kódex a nemz. múz. ktban. 319.
- D**
 Dachani Hugó 14.
 Dachaw György 22.
 Dalmácia 1. 164.
 Dan Joan moldvai vajda 1423-iki ó-szláv oklevele a nemz. múz. ktban 31.
 Dán kormány 202.
 Daniel Mihály 182.
 Dante 234, 365.
 Darnay Kálmán, Szentmártoni 297, 299, 300, 301.
 Darvai Armin 191.
 Dávid család ltára 394. — Ferencz 180.
 Debreczen 181, 183, 219.
 Debreczeny Tamás 196.
 Decimal-Classificatio l. Dewey.
 Dedek Crescens Lajos 201.
 Della Valle olasz gróf története 193.
 Demkó György 202.
 Demográfiai kongresszus (VIII.) titkári hivatala 191.
 Descelen frater minorita 156.
 Depain, a párisi gyorsíró-intézet igazgatója 274.
 Déryné naplója 299.
 Descamps, belga szenátor 271.
 Descartes 365.
 Dessewffy Arisztid 27, 30.
 Dethier 258.
 Detsi János 196.
 Deutsche Litteraturzeitung 105, 216, 408.
 Dévay József 27, 29.
 Devecis Del Vecchio Ferencz 202.
 Dewey Melvil 266, 269, 271, 327. — tizedes táblázatainak első német kiadása 415, 416.
 Dézsi Lajos 203, 279, 303, 305, 341. — Mihály 191.
 Divald Kornél 223.
 Divošević Dobrosav 162, 172.
 Dobos Kálmán 301, 395. — család ltára a nemz. múz. ktban 31, 301.
 Dobrowsky Ágost 112, 195. — és Franke milleniumi könyvjegyzéke 93.
 Dombi Márton 177.
 Domokos rendi (Szent) ktár Rómában 16.
 Donaueschingeni ktár 355.
 Drakul vajda 5.
 Drezdai kir. nyilv. ktár 132.
 Dritzehn 355.
 Dsámi 247.
 Dsemáli krónikája 249.
 Du Cange 168.
 Dudás Gyula 27.
 Duka Tivadar 412.
 Dunántuli Közművelődési Egyesület 296.
 Duns Scotus 14.
 Dušan Ivanko 170.
 Dürer Albert 95.
 Dvorzsák János 27.
 Dziaitzko Károly 210, 211, 212.
- É**
 Éber Nándor 112.
 Éble Gábor 27, 202, 297.
 École d' Athènes 142. — de Rom u. ott.
 Effendengi Stahremberg hg. ltár 413.
 Eger 305.
 Egerton-kéziratok 235.
 Eggenberger milleniumi kjegyzéke 93.
 Egri érseki iroda 191. — liceum 392.
 Egyed (Szt.) kolostor apátja 153, 156 — tyrusi érsek 152.
 Egyetem, budapesti; —i könyvtár; —i nyomda l. Budapest; — kolozsvári l. Kolozsvár.
 Egyiptomiak írószerei 212.
 Eichler Ferdinánd 334.
 Éjszaky Károly 396.
 Elgin-márványok, a British Múzeumban 117.
 Elischer Boldizsár 208. — Gyula 209. — féle Goethe-gyűjtemény 208–210; katalogusa 208.
 Ellinger-sajtó 189.
 Előléptetések a nemz. múz. ktban 221.
 Elzász-Lotharingia 365.
 Emich Gusztáv 416.

- Emigráció, A magyar; —ra von. iratok a nemz. múz. ktárban 32.
- Emlékek, Történeti — a magyar nép községi és magán életéből 220.
- Endrényi Imre 92.
- Énekes István 196.
- Eötvös József br. 94. — kollegium 26. — Károly 57, 83.; országgyűlési be- széde a levéltári vitában 59, 81. — Mihály 196.
- Eperjesi Széchenyi-kör 297.
- Ephorinus Anzelm 303.
- Erasmus 98, 173, 365.
- Erdélyi magyar közm. egyesület 392. — Múzeum (havi folyóirat) 102, 214, 309, 407. — Múzeum-Egylet ktára 51, 88, 89, 395, 396, 397, 415. — ország- gyűlési törvénytörvények 51.
- Erdélyi Béla 191. — József 45. — Pál 25, 191, 318, 326.
- Erdélyország történetére von. iratok 300
- Erdős Miksa 110.
- Érdújhelyi Menyhért 27, 202, 320.
- Érdy-kódex 204, 207.
- Essai Fulgens 39, 40.
- Esti Ujság szerk. 392.
- Esztegar László 25, 212, 221, 223, 266, 334.
- Esztergomi érseki hivatal 88. — főkápta- lan 88. — hercegprimási iroda 191.
- Eugen (IV.) pápa 17, 308.
- Euting Gyula 371.
- Exlibrisek 100, 213. Magyar könyvgyűjtők — ei 100, 110.
- Ezredéves orsz. kiállítás igazg. 191, 202, 399. tört. főcsoportja 196; anyagának fényképei a nemz. múz. ktban 199.
- F**ábián Placid 191.
- Fabri Ulrich 98.
- Falk Miksa 70. — Zsigmond 416.
- Faltay Lászlóné sz. Szigligeti Ferike 108.
- Falussy Gusztáv 392.
- Fano v. 11.
- Faragó 415.
- Farfa vár 11.
- Farkas Anna 27. — Emőd 27. — (Hügyei) család iratai a múz. ltárban 198.
- Farlati 1.
- Fasciculus temporum (Bürdlin der Zijt) 211.
- Fascolo Angelo feltrei pk 14, 18.
- Fatáblanyomatok 213.
- Faulmann K. 415.
- Fazio degli Uberti, Dita mundi (1474.) 192.
- Fejérpataky László 25, 27, 191, 221, 267, 275, 392.
- Félegyházi Tamás 175, 176.
- Felméri Lajos 114, 134.
- Felső-csalóközi ármentesítő társ. 202.
- Ferdinánd m. kir. (I.) 133, 281. (II.) 44, 133. (III.) 133. (V.) 133. — nápolyi király 11, 257.
- Ferencz (I.) m. kir. 133, 319, 416. — veg- liai püspök 2.
- Ferenczrendi barátok Csiksomlyón 414. — Gyöngyösön 33.
- Ferenczy József 27, 201. — Zoltán 51, 88, 367, 370, 396.
- Ferrici Péter 20.
- Fétis brüsszeli kir. ktár igazgató 273.
- Fenwick F. J. 413, 414.
- Feyrabend Zsigmond 282.
- Fialovszky Lajos 27, 202.
- Fichte 363.
- Ficinus, Marsilius, De triplici vita (1498.) 192.
- Figyelő 220.
- Fináczy Ernő 109.
- Finály Henrik 88, 396.
- Firenze I. Flórencz. 202.
- Fischer Lajos 257.
- Fiume 196.
- Flatt Károly 27, 88.
- Flórencz 154. —i Bibl. Nationale Centrale 202.
- Fogarassy János 177.
- Folger egy. nyomdai igazg. 45.
- Folyóiratok kérdése 321.
- Forgách, gr. család 77.

- Forli 307. — i kir. liceum 306.
 Fortescue G. K. 128, 235.
 Forys András, Debreczeni 196.
 Földművelésügyi miniszterium 88, 191.
 Földtani intézet, m. kir. 202.
 Fraknói Vilmos 1, 254, 412, — intézete Rómában 318.
 Francisco-Carolinum, Museum Linzben 392.
 Francia egyháznagyok 150. -- kormány 413. — könyvkiadók katalógusai 404.
 Frangepán István gróf 2. — Márton gróf 2.
 Franke Joh. 210.
 Frankfurter S. 111.
 Frankfurti városi ktár 202, 203. — Rott-schild ktár 392.
 Frankl Bernát 193.
 Franklin társ. 27, 110. — milleniumi könyvjegyzéke 93. — ny. 202.
 Franzenau Ágoston 297.
 Frederik Jenő 202.
 Free Public Library 226, 328.
 Fridrich, Historia seu compendiosa descriptis Pro- inciae Hungariae S. Salvatoris (1758.) 33.
 Frigyes bethlehemi pk. 158.
 Funk-Brentano 273, 334.
 Fust 355, 415.
 Futlaki Gyula 29.
 Fülep J. György 27.
 Fülöp ravennai érsek 155.
 Fülöp Árpád 110.
 Fürstenberg hg 359.
 Fyrst Pál 196.
Gaál György 196.
 Galcsió Vladislav 166.
 Galeotti Martius 7, 8. — De homine 29, 413.
 Garda Samu 27.
 Gárdonyi Géza. 193, 224.
 Garrick 124.
 Garzsó Gyula 27.
 Gáspár E. Leó 204.
 Gaston vertusi gróf 155.
 Gaucellin János 158.
 Gaufrid de Bellomonte 151.
 Gazelli Árpád 89.
 Gebé Andor 27.
 Gelcich József 164.
 Gelléri Mihály 403. — Mór 399.
 Georgius de Hungaria 134.
 Gergely (Szent-) pápa 212.
 Gerlach és Schenk czég 223.
 Gervasius 165.
 Gervay Károly 73.
 Geszti Mihály 341.
 Géza (II.) m. kir. 197.
 Gheyn P., Van den, 273.
 Glagol misekönyv, Az 1494-iki, — 163, 164, 223.
 Glasnik 164.
 Glubich 10.
 Glück Soma 98.
 Gobelinus 5.
 Goethe 101, 209, 234, 365. — gyűjt. a m. tud. akad. ktban 199, 209, 362.
 Goldstücker londoni tanár 359.
 Goll János 27.
 Gombos Ferencz 27. 396.
 Goriczai I. Babonityok nagyispánsága 164.
 Goslar v. ltára 211.
 Gossart E. 274.
 Gothaischer Hofkalender 28.
 Gottfried von Strassburg 365.
 Görgey Arthur 87. — István 86. — cs. ltára a nemz. múz. ktárban 32, 86, 197.
 Görres-társaság 308.
 Göttingai egyetemi kt. 203, 211.
 Göttingische Gelehrte Anzeigen (1765—1822.) 199.
 Gráczai egyet. ktár 203.
 Grafikai Szemle 103, 214, 310, 407, 414, 415.
 Grant, James 85.
 Gregoriáni ének 212.
 Greguss Ágost 109.
 Grenville Th. 131, 235.
 Griggs W. 100.
 Grill Károly milleniumi könyvjegyzéke 93.

- Grossinger, Historia Physica Regn. Hung. 187, 189.
 Grotius Hugo 365.
 Gucsetity Vitko 165.
 Guglielmotti 11.
 Guigo, comes 152. — S. Lorenzo in Lucino bib. 154. — sabinai bib.-pk. 158.
 Guildhall, Londoni, 326.
 Gulyás Ferencz 30.
 Gutenberg 210, 212, 213, 355; 500 éves születési évfordulója 112. — múzeum 112. — társaság 112, 211.
 Günther strassburgi könyvnyomtató 211.
 Gyalui Farkas 88, 267, 352, 395, 414.
 Gyarmathy Sámuel 173.
 Gyenizse János 177.
 Gyöngyösi ferenczrendiek ktára 33.
 Győr v. 396.
 György angol kir. (II.) — 131. (IV.) ktára 131.
 Györgyi Kálmán 223.
 Győri József 177.
 Gyula-Fejérvár 52, 53, 54, 55. —i káptalan ltára 65, 183.
 Gyulai Pál 134, 207.
 Gyürky Ödön 27.
- Hahnkamp György** 27.
 Hain 12.
 Hajnóczy József 29.
 Halász Alajos 201.
 Halász Károly, Dabasi 177.
 Halaváts Gyula 202.
 Halcot Róbert 320.
 Hales Sándor 14.
 Halle antiquár 31.
 Haller János »Pays«-a 414.
 Halm, müncheni kir. ktár igazg. 356.
 Hamilton exlibris-gyűjt. 100.
 Hammer-Purgstall 246.
 Hanerus Georgius 48.
 Hardy exlibris-gyűjt. 100.
 Harley-kéziratok 231.
 Harsányi Sándor 27.
 Hartel, a strassburgi ktár építész 361.
- Hartwig Otto 273, 363.
 Hatin Eugéne 85.
 Haudek Ágoston 402.
 Hauser Pál 27.
 Hausmann S. 355, 370.
 Hazslinszky Frigyes hagyatéka 199. — Károly 27.
 Hecker Oszkár 213.
 Hegedűs Ferencz 30.
 Heiligenkreuzi Stiftsbibliothek 203.
 Heinrich Gusztáv 109, 110, 402.
 Heitz strassburgi könyvtár 359.
 Hellebrandt Árpád 12, 109, 179.
 Helle Károly 191.
 Hellenbach báró család lt. 302. — Dénes báró 302.
 Heller Ágost 208, 412. — Ignác 404.
 Helmaspergi közjegyzői okirat 210.
 Heltai Ferencz 224. — Gáspár 174, 180; 82; — sajtója 181, esopusi meséi 110.
 Helvét hitv. gymn. oktatás története 220.
 Henszlmán Imre 314.
 Herald. és Geneal. társ. Magyar, 392.
 Herczegprimási iroda 191.
 Herzfelder Armand Dezső 416.
 Herendi (Hoselitz) Arthur 202.
 Hervoja nagyvajda 162, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 171, 197.
 Hesz Elek 30.
 Hevenessy-gyűjtemény 48.
 Heyden Sebald 303, 341. — Puerilium Colloquiorum formulæ kiadásai 341—351.
 Hiersemann K. W. 112.
 Hildebrandt exlibris-gyűjt. 100.
 Hippich István 27.
 Hippokrates 365.
 Hírlapktár, M. N. Múzeumi, I. Múzeum.
 Hírlapirodalom, Magyar — jegyzéke 26.
 Hirzel Salamon 363.
 Hochmeister Márton ifj. 416.
 Hodinka Antal 144, 161, 297.
 Hoffhalter Ráfael 174. — Rudolf 415.
 Hofkammer-Archiv I. bécsi udv. kamara ktára.

- Hollandi a 14. — kormánya 413.
 Holmi versek, kézirat a nemz. múzeum
 ktárban 85.
 Holub Emil 95.
 Homeros 234, 365.
 Honter János 415.
 Horhi Mátyás 35.
 Horn Emil 191.
 Hornig Károly br. 27. 202.
 Hornlak Kristóf 196.
 Hornyánszky Viktor 27, 396. — millen-
 niumi könyvjegyzéke 93.
 Horovitz Lajos 191.
 Hortus deliciarum a strassburgi ktár el-
 égett kódexe 354.
 Horvát Árpád könyvtárának megvétele a
 nemz. múz. ktár számára 26. — Géza
 27, 191. — György 196. — Ignác
 51. — István 169, 219. — Jenő 27.
 — Ödön 191. — Péter 196.
 Horvátország 287.
 Hory Béla 88.
 Hottinger 370.
 Hougo 193.
 Hölder Alfréd 416.
 Hranity István, Sandalj 166.
 Hrvatinic nemzetsége 163. — Stipoje 162,
 172. Vukacz 164.
 Hubertinus de Casali: Arbor vitae Jesu
 (1485.) 192.
 Hugó (Bernstein) Károly 193. kéziratai
 193.
 Humboldt 365.
 Hunfalvy Pál 109, 219, 402.
 Hunyadi István (Veolcziczi) czl. 394. —
 János 247. — ltár 71; megszerzése 80.
 Huszár Gál 415.
 Hutiray Ferenczné 108.
 Hübner Sándor 95.
- H**ász Péter 175.
 Illésházy-gyűjtemény a nemz. múz. ltár-
 ban 301.
 Illésy János 45, 276, 337.
 Illovai Péter 405.
 Imre Lajos 110.
- Imre magy. kir. 197.
 Imrei László nevére hamisított czl. 197.
 Incze (VI.) pápa 138, 141.
 Ind kormány 102.
 Ingheni Marsilius 23.
 Inkey János 30.
 Inquisitio ítélőszéke 8.
 Institut für österr. Geschichtsforschung.
 203.
 Institut international de Bibliographie
 I. Brüsszel.
 Iparművészet 1896-ban Ráth Györgytől
 223.
 Irányi Dániel hagyatéka 193, 195. —
 örökösei 191.
 Irodalomtörténeti Közlemények 103, 214,
 341, 407.
 Isidorus 9.
 Isming György 196.
 Isokrates 17.
 István m. kir. (Szent-) 10, 133. — szent-
 szávai hg. fiai 167.
 Istvánffy Gyula 27.
 Izabella királyné 98.
 Izraelita magyar irodalmi társaság 191,
 202.
- J**ablanić Paol Radin 172.
 Jagello-egyed. kt. 304.
 Jagić V. 27, 161, 223.
 Jajcza 164, 170.
 Jakab Aragonia kir. 145, 148, 149, 151,
 153, 154, 155, 156, 157. — S. Maria
 in Cosmedin bib. 152. — soproni
 curialis comes 31.
 James H. P. 330.
 Janniczky Lajos ktára 112.
 Janet Charles 88.
 Jankó János 392.
 Jankovich Miklós gyűjt. 139, 301.
 Janku bin Madiján 249.
 János S. Nicolaus in carcere Tulliano
 bib. 147, 148, 152, 153.
 Jardère exlibris-gyűjt. 100.
 Jászóvári premontreiek ktára 319.
 Jekelfalussy József 202.

- Jellinek B. 272.
 Jerney János 72.
 Jeromos (Szent-) 9, 173.
 Jeruzsálemi királyság 147. — lovagrend 147; mesterei 153. — patriárcha 147, 153.
 Jireček J. K. 105.
 Jókai Mór 134, 135.
 Jordan 142, 144.
 Jordánszky-kódex 204, 207.
 József fhg.; — nádor 125, 337. — fhg. 202. (II.) császár 319.
 Juba Adolf 224.
 Judavics Lázár 397.
 Julius Caesar-kódex a nemz. múz. ktban 253.
 Jung edinburgi főesp. 27.
 Junker Károly 266, 271, 273, 297, 416.
 Jurányi Győző 403.
 Jürges Pál 211., 212.
- K**ájoni János 414.
 Káldy Gyula 202.
 Kaliáni Ádám 88.
 Kállay Albert 399.
 Kálmán m. kir. 77.
 Kalós Mózes 177.
 Kalvin 173.
 Kaiser Ferdinánd 27.
 Kamarai iratok a nemz. múz. ltárban 87.
 Kanczellária, Magyar 412.
 Kanitz Ágost 396. — Arisztid 27.
 Kant 230.
 Kanyaró Ferencz 180.
 Kapisztrán János 247.
 Kapitány Mihály 196.
 Karácsonyi János 191.
 Kardos J. Czelesztin 204.
 Kármán József 297.
 Károli Gáspár 175.
 Károly (III.) m. kir. 70, 133. — Provence grófja 145, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 158.
 Károly Pál 196.
 Károlyi Árpád 27, 221. grófi család 63.
 Kárpáti Endre 195.
- Kass János 92.
 Kassa 183, 189.
 Kassai József 405.
 Katalogus, Elischer-féle Goethe gyűjt. — a 208. — francia, német, olasz kiadók — a 404, 405. — kérdés a londoni konferencián 332. — ősnymtatványok (Magy. Tud. Akad. ktár) — a 12.
 Katona József-kör 88, 202, 396.
 Katona Pál 35.
 Katinszky Gyula 394.
 Kausler, Atlas der merkwürdigsten Schlachten 28.
 Kazetálna szerk. 27.
 Kazinczy F. 320.
 Kecskeméti kollegium ktára 73.
 Kelemen (IV.) pápa 137, 141. — (VI.) pápa 138.
 Kemenes-Mihályfa 301.
 Kemény József gróf 51.
 Kénosi Tösér János 181, 183.
 Kepler 365.
 Képviseelőház 88, 202.
 Kereskedelmi és ipari köztár 320.
 Kereskedelmi minisztérium, 191. Kereskedelmi múzeum 195.
 Kereszty István 321.
 Kerntler F. 392.
 Kertész Ábrahám, Szenczi 416.
 Kéry Gyula 27.
 Keszthelyi kódex 204, 206.
 Kétly Károlyné 108.
 Kéziratok: a) középkoriak I. kódexek; b) újabbkoriak: Birck —ai 129. Harley — 231. Hugó Károly —ai 193. Kisfaludy Sándor —ai 299. Kolozsvári Czementes János —a 416. Mermann-féle —ok 413.
 Kézirattár, nemz. múzeumi, I. Múzeum.
 Kézsmárk 219
 Kiállítási Ujság 195.
 King George (Kalkutta) 202.
 Kinsky Ferencz gróf. 413.
 Király József német utirajzai 194.
 Kis Áron 177.
 Kisded Szótár 185, 186, 187.

- Kisfaludy cs. ltára 301. — Sándor 29; ktára 298; kéziratai 299. — Társaság 219.
- Kiss Bálint 88.
- Kissel 100.
- Kisvárdy János 196.
- Kiszlíngstein Sándor 222.
- Klaié Alajos 163.
- Klatte 371.
- Knauz Nándor 75, 191, 297, 299, 300.
- Knoll Károly 110.
- Kocsis István 27.
- Koczó Ferencz 177.
- Kódexek. 137, 204, 206, 207, 255 354.
Korvin-kódexek. L. Korvina.
- Kogutowitz és társa milleniumi kjegyzéke 93.
- Kollányi Ferencz 33, 221, 318.
- Kollár Jánosné 297.
- Kolozsmonostori ltár. 65, 75.
- Kolozsvár 52, 55, 56, 180, 182, 183, 396.
—i Czementes János 416. — Erdélyi Múzeum Egylet ktára 51, 88, 89, 395, 414, 415; az ezredéves kiállításon 396; forgalma 397; gyarapodása 396; új épülete 89. — Ferencz József tud. Egyetemi ktár 89, 200, 267, 397. —i kódex 416. —i könyvkötő czéh jegyzőkönyve (1809.) 396. — tractatus (1603.) 193.
- Komárom 305.
- Komáromy Lajos 27.
- Komjáthy Benedek 97.
- Komlóssy Miklós 300.
- Koncsek Lajos 403.
- Kondakov munkája a bizánczi zománczról 199.
- Kondor József 297.
- Konstantin (Nagy-) 10.
- Konstantinápolyi császári régiségtár 258.
- Kopacs János 35.
- Kopász István 196.
- Korbavia 3. —i János gróf 3. — Károly gróf 3.
- Kornis Ferencz 182.
- Koródi Ferencz 196.
- Korvina 21, 101, 258, 264, 273, 265.
könyvkötési stílusa 250—265.
—kódexei: bécsi Anastasius 262; Virgil 261: brüsszeli missale 273. Cheltenhami-kódexek 413. Cyrillus contra Haereticos 319, 393. Erlangeni biblia 262. — Marosvásárhelyi Tacitus 261. nemz. múzeum-kódexei 250—265. Prágai Aquinoi Tamás 261. Stuttgarti Szt.-Ágoston 262. Veronai k. 262.
- Kosíci, falu Boszniában 169.
- Kossuth család ltára 32, 197, 198, 302; czl. 197. — Ferencz 197. — Lajos iratai 87, 197, 198; ktára 197; levelezése 394.
- Kosztüm-múzeum, Berlini 279.
- Kothech András 196.
- Kotroman dinasztia 167, 169.
- Kovács Albert 92. — Kálmán 27. — Károly 30. — Pál 88.
- Kovách Mihály, Dicskei 196.
- Kovachich József Miklós 299. — Márton György 299.
- Kozma soproni curialis comes 31.
- Königsbergi egyet. ktár 358.
- Könyvállványok, Ujabb rendszerű — 212.
- Könyvészet, Magyar — (1895.) 98.
- Könyvipar, Párisi 213.
- Könyvkiadók, A magyar — milleniumi könyvjegyzéke 93. — Francia, német olasz — könyvjegyzéke 404—405.
- Könyvkiállítási kalauz 255, 315.
- Könyvkötészet, Magyar — a kiállításon 223.
- Könyvmásoló intézetek a XV. szban 15.
- Könyvnyomdászok szakköre 403.
- Könyvszemle, Magyar 25, 45, 100, 108, 111, 137, 159, 204, 221, 224, 250, 270, 275, 316, 325, 334, 414, 416.
— Szerk. 191, 275, 392
- Könyvtáblák, Magyarországi — a kiállításon 223.
- Könyvtár „Régi Magyar” — 110. Szabó Károly R. M. K. L. Szabó.
- Könyvtárak. Barsi ktár 403. Baseli nyilv. ktár 203. Bécsi ktárak. L. Bécs. Ber-

- lini kir. ktár 203; kosztüm-múzeum ktára 279. Boccacio ktára 213. Boroszlói kir. egyet. ktár 203. — British Museum ktára L. o. Brüsszeli kir. ktár — 273, 297. Budapesti ktárak. L. Budapest Cambridgei egyet. ktár 181. Donaueschingeni ktár 355. Drezdai kir. ktár 131. Effendengi gr. Stahremberg ktár 413. Flórenczi nemz. ktár. 202, 203. Frankfurti Rottschild ktár 392. — Városi ktár 202, 203. Göttingai egyet. ktár 203, 211. Gráczai egyet. ktár 203. Gyöngyösi Ferenczrendiek ktára 33. György (IV.) könyvtára 131. Heidelbergi egyetemi könyvtár 203. Heiligenkreuzi alapítv. ktár 203. Horváth Árpád ktára 26. Ytarniczky Lajos ktára 112. Jászóvári prem. ktár 319. Kolozsvári ktárak L. Kolozsvár. Kossuth Lajos ktára 197. Königsbergi egyet. ktár 358. Krakkói Jagello ktár 203, 304. Krisztianiai egyet. ktár 202. Lembergii egyet. ktár 203. Londoni ktárak L. London. Miklós modrusi pk. ktára 1. Mülki szt. Benedekrendi zárda ktára 203. Müncheni udv. és állami ktár 19., 203. Newyorki Astor ktár 191, 298. Nagy István ktára 96, 114. Oxfordi Bodleian ktár 131. Párisi ktárak L. Páris. Prágai egyet. ktár 203. Pauler Tivadar ktára 277. Ráday ktár 173. Római ktárak L. Róma. Salzburgi Szt. Péter-koll. ktára 254. Strassburgi ktárak 352, — 371.
- Könyvtáregylet, osztrák — 111.
- Könyvtári építkezések 89, 330. — hatóságok 330. — katalógusok 332. — tisztviselők czímei 111.
- Könyvtárnokok egyesülete, Az angol — 326.
- Könyvtártudomány irodalma 210—212.
- Körmendy Benedek 196.
- Körmöczi papirommalom 72.
- Kőrösi József 27, 392.
- Köteles példányok 26, 414. Angliában 131. — Németországban 210. — ügye az országgyűlésen 222, 283—2, 7 372—391. —ról szóló törvényjavaslat 283; indokolása 287; az igazságügyi bizottság jelentése 372; a közokt.-ügyi bizottság jelentése 373; tárgyalása a képviselőházban 375; a főrendiházban 391.
- Krakkói akadémia 191, 297. — Jagello-egyet. kt. 203, 304, 341. — töredék 306.
- Kreith Béla gróf 87.
- Kriegs-Archiv, K. u. k. 202.
- Krisztianiai egyet. ktár 202.
- Kriza János 405.
- Kropf Lajos 246, 326, 413.
- Kubinyi Ferencz 200, 258.
- Kudora Károly 201, 319.
- Kukuljevič Nándor 14, 163.
- Kulin bán 165.
- Kún S. antiquár 112.
- Kwkarowycz Péter czl. 196.
- La** Fontaine Henrik 266, 268.
- Lajos (IX.) francia kir. 145, 147, 148, 150, 151, 155, 156, 157. — (Nagy-) magy. kir. 133, 171. (II.) magy. kir. 133.
- Lakits György Zsigmond 45, 49.
- Lambertus Bertucius 19.
- Lameere A. 275.
- Lampe Frigyes Ágost 178.
- Lampel Róbert 27. — milleniumi könyvjegyzéke 93.
- Lánczy Gyula 297.
- Landauer S. 370.
- Landerer János Mihály 415.
- Langlois 306.
- Lant cz. folyóirat 220.
- Lascho gróf 3.
- László (Szent) m. kir. 10, — Nápolyi — 163, 164, 169.
- Lašva, folyó Boszniában 162, 165, 169.
- Latkóczy Imre 65, 82.
- Lauffer Vilmos milleniumi könyvjegyzéke 93.
- Lázár, rácz fejedelem és fia 167.

- Lázár Árpád 375. — Béla 224. — Imre 191. — Zelma 199. — kódex 199. — Lazarini Matild bárónő l. Blagay Lajos grófné.
- Lazius Farkas 98.
- Law G. T. 124.
- Le Bibliographe Moderne 216, 311.
- Leck Hugó 14.
- Legendae sanctorum Hungariae (Velencez, 1512.) 192.
- Légrádi testv. 93.
- Leibnitz 365.
- Leiningen-Westerburg K. E. gróf 100, 213.
- Lembergí egyet. ktár 203.
- Le Monde Moderne szerk. 27.
- Lenhossek József 200.
- Leone Evasio 10.
- Lessing 365.
- Levéltárak: Apátsági ltárak 62. — Bécsi ltárak L. Bécs. Bosnyák orsz. ltár 171. Családi ltárak a magy. mu nemze.m-üz ban (Alapi Salamon, Berényi, Görgey, Kisfaludy, Kossuth, Máriássy, Melczer, Péchy, Széchenyi, Vidos, Zombat) L. Múzeum. Effendengi Stahremberg herczeg ltár 413. Hellenbach br. ltár. 302. Káptalani ltárak 62. Kolozsmonostori ltár 65, 75. — olasz provinciák levéltárai 307. — Országos Levéltár. L. o. Vatikáni ltár. L. Róma.
- Levéltári vita az országgyűlésen 57—83.
- Lewenklaw 247, 248.
- Liber horarum (1484.) a göttingai egyetemi ktárban 211.
- Liebig 357.
- Lignicei Jakab 52.
- Lipman-féle könyvpolczok 367.
- Lipót magy. kir. (I.) 197, 394. (II.) 133. — (II.) belga kir. 270.
- Lipperheide báró 202.
- List W. 370.
- Literáti Péter czl. 196.
- Literatus György, Szigeti czl. 196.
- Liturgiai könyvek 210.
- Ljubić Simon 163.
- Lobkowitz-kódex 204.
- Lombardia 158.
- Londoni könyvtárak 227, — második nemzetközi könyvtári konferencia 326—333, 411.
- Lónyay Menyhért 69.
- Lotharingus, a b. Szüz rendének vitéze 152.
- Lotherius, Liber de miseria humanae conditionis 211.
- Loubat herczeg, 27, 200.
- Lovassy Sándor 297.
- Lowell-Putnam Mary 27.
- Lőw Immanuel 27, 202.
- Lubbock J. 326.
- Luccari család 164. — Jakab 164, 165.
- Lucius 164.
- Lucz Miklós 256.
- Ludovika-Akadémia 392.
- Ludovicus Imolensis 20.
- Lugossy József 220.
- Luitprand us Ticinensis 48.
- Lunstedt Bernát 27, 271.
- Lupnica, kir. birtok Boszniában 162, 169.
- Luther Márton 175, 176.
- Lyon 146.
- Mačinjain (Machinensis) Miklós** modrusi püspök 1—23.
- Madách Imre 134.
- Madarász Gyula 29. — József 82.
- Mády Ferencz 392.
- Madzsar Imre 394.
- Magyar** bibliografiai társaság 316. — földtani intézet 191. — Gyűjtők Lapja 110. — Heraldikai és Genealogiai társaság 392. — Hírlap szerk. 191. — Hirmondó (1780/91. 1794. I. 1795. II.) 195. — Iparművészeti társulat 223. — irodalom 20 éves statisztikája. 222. — Jogászegylet 191, 298. — kisednevelés és népoktatás szerk. 27, 191. — Kritika 223. — Műbarátok köre 223. — Műkincsek 223. — Nyelvőr 304. — Nyomdászok évkönyve 403. legrégeb — nyomtatvány 306. — prot. irod. társ. 202. — szókötés szabá-

- lyai 220. — Történelmi Társulat 202, 221, 412. — történet. (Milléniumi) 95.
- Magyarország czimere 261.
- Magyarországi György 134. — Mihály I. Michael de Hungaria.
- Maillard, Firmin 85.
- Maissai Benedek 180.
- Major Gyula 27, 191. — István 415.
- Majorossy János 191.
- Makai N. János 52, 181.
- Makaraja Pratap Narayan Singh Bahadur Allahabad 298.
- Makay Dezső 298.
- Makó Pál 45.
- Malatesta riminii polgár 149.
- Malles J. 131.
- Mand Bernát 27.
- Mandelló Gyula 266, 267, 269.
- Manfréd veronai vál. pk. 155.
- Mantuai kongresszus 2.
- Maphaeus Vallaressus 4.
- Máramaros (hetilap) 220.
- Máramaros-szigeti ev. ref. liceum 220.
- Máramaros vármegye egyet. leírása 220.
- Marcher 72.
- Marchum Vicentinum 18.
- Margó Tivadar 202.
- Maria (S.) del Popolo templom Romában 15.
- Mária Terézia m. kir. 133.
- Mariasterni trappista-rend társháza 203.
- Marienescu Athanáz 202.
- Márki János 396. — Sándor 88, 395, 396.
- Markovics Mátyás 340.
- Márton (V.) pápa 308. — reatei bíró 156. — vercelli pk. 157.
- Masnović Priboje 162, 172.
- Másolpéldányok a nemz. múz. ktárban 393.
- Másolási iroda a nemz. múz. ktban 24.
- Máté S. Maria in Porticu bibornoka, az apost. szék követe 146, 147, 148, 152.
- Mathesy István 276.
- Mathews N. 330.
- Mátyás m. kir. 1, 5, 8, 72, 133, 254. — könyvtára L. Korvina — külügyi levelei 2. — m. kir. (II) 133.
- Maupassant, Guy de, 95.
- Maurinus narbonnei érsek 147, 151.
- Mayer Károly 210, 212.
- Mazzatinti Giuseppe 306.
- Medgyesi Pál »Abba atya« (1650.) 203.
- Medici-kötés 252, 254.
- Mednyánszky Dénes báró 191. — hagyatéka 195.
- Méhely Lajos 300.
- Meier-Graefe 213.
- Melanchton 173, 176, 365.
- Melczer Gyula 395. — István 395.
- Melgorio, Emergandus de, lovag 149.
- Melich János 25, 27, 221, 306, 341.
- Melius Péter 175.
- Mély Fernand 99.
- Menartsdorf község jegyzőkönyve (1588—1866.) 29.
- Mende Bódog 191.
- Menke-ktár 362.
- Mentelin kny. 355.
- Menzel-ktár 362.
- Mercantil Library társ. 27.
- Mermann-féle kéziratok 413.
- Mészáros Károly 26, 30.
- Meteorologiai és földdelejtességi m. kir. közp. intézet 202.
- Metternich herczeg 31.
- Mezőtúri ev. ref. egyház 191.
- Michael de Hungaria 28, 134, 192. — Evagatorium (1499.) 192. — Sermones tredecim (1480.) 28.
- Mihalik Sándor 392.
- Militärgeograph. Institut, k. u. k. 202.
- Miklosich 164, 165, 167, 168, 170, 172.
- Miklós modrusi pk. I. Mačinjain Miklós.
- Mikó Ferencz 182.
- Miksa m. kir. 133, 281.
- Milatović Vikašin 162, 172.
- Millenniumi Magyar Történet 95.
- Milton 234.
- Misekönyv, Glagol — I. Glagol misekönyv.
- Mito Demetrius 27.
- Miztér Mihály 97.

- Mócsi János 177.
 Móczer Mihály 196.
 Modrus 3.
 Mohamed (II.) 246.
 Moišéra (Mostre Dolnje) Boszniában 169.
 Mokovics József 394.
 Molière 365.
 Molnár Albert, Szenczi 134, 175, 185, 405.
 — Antal 375; előadói beszéde a köteles példányokról szóló törvényjav. országgy. tárgyalásán 375; módosítványa u. o. 385. — György 396. — János 45, 72, 73.
 Moisdorf Vilmos 211.
 Mondovi v. 11.
 Montefiascoi kolostor 150, 152.
 Monteflora v. 11.
 Montferrati örgróf 147.
 Montforti Fülöp 148.
 Monumenta Serbica 164.
 Monumenta Germaniae et Italiae Typographica 211.
 Monumenta Hungariorum Sacram illustrantia 142.
 Monumentum actorum comitialium provinciae Hungariae Salvatoris 33.
 More János 196.
 Morse Eduard L. 392.
 Mourlon, a belga geolog. int. főnöke 274.
 Mülki szt.-b Benedek-rendi zárda ktára 203.
 Muckle ezredes 358.
 Muhji ed-Din Mohammed bin Ali el-Dsemali 249.
 Munkácsy Sándor 177.
 Murray Dávid 202.
 Múzeum, A Magyar Nemzeti — ktára. 24—32, 51, 83, 84, 191, 192, 297, 298, 392, 393. Ajándékozások a — számára 26, 29, 30, 84, 85, 108, 191, 193, 195, 297, 298, 299, 300, 301, 392, 393, 394. — a brüsszeli nemzetk. bibl. értekezleten 223, 266. — a londoni bibliografiai konferencián 318, 326. — az ezredéves orsz. kiállításon 24, 87. — butorzása 25, 302.
 családi levéltárai 31, 63, 86, 87, 197, 301, 302, 394, 395. — czimerlevelek a —ban 30, 86, 196, 197. — évi jelentése 1896-ról 24—32. — évnegyedes jelentései 83, 191, 297, 392. — 1848/49 szabadságharczra von. iratok gyűjt. a —ban 87, 302, 395. — felügyelete alatt levő másolási iroda 24. — fényképgyűjteménye 194. — folyóirata 25. — használata 28, 29, 32, 83, 85, 86, 192, 194, 195, 197, 298, 299, 300, 301, 392, 393, 394, 395. — hirlap osztálya 26, 29, 85, 195, 300, 393. — Horváth Árpád kt. a —ban 26. — IV. Kelemen pápa regestakötete a —ban 137. — kézirattára 28, 84, 139, 193, 393, 416. — költségvetése 108, 412. — levéltári osztálya 30, 57, 58, 59, 61, 77, 78, 86, 159, 173, 195, 300, 394. — pecsétmásolatok gyűjteménye a —ban 196. — személyzeti változásai 25, 221. — tisztviselőinek hivatalos kiküldetései és tanulmányutjai 25, 391, 318. — Vásárlásai 28, 29, 192, 194, 195, 298, 299, 300, 392, 393, 394. Vörös Antal-féle gyűjtemény a —ban 87.
 Müller Miksa 358. — Vilmos 211.
 Münchener állami ltár 203. — bajor kir. udvari és állami ktár 19, 20, 203.
 Mylius Ferencz báró 300.
Nadány János 48.
 Nádasdy családra von. iratok 66.
 Nagel Otto 93.
 Nagy (Felsőbüki) család iratai 198. — Balázs 196. — Géza 298. — István 134, 179, 196, 197; ktára 96, 114. — Pál 201. — Sámuel-alapítvány 177.
 Nagy Szótár 406.
 Nagy-Kálló 219.
 Nagylucsei Orbán czl. 196.
 Nagy-Szalonta 219.
 Nagy-Szeben 51.
 Nagy-Szombat 183. —i nyomda szabaddalma 412.

- Nagy-Várad 5, 6, 181.
 Nápoly 142. — i király ok I. Ferdinánd, László.
 Naptárak, Régi — 180.
 Napoleon (I.) 265, 234.
 Náthy József 399.
 Neckelmann, a strassburgi ktár építésze 361.
 Nedeczky család 63.
 Német kormány 202. — könyvkiadók katalogusa 404.
 Németországi ktárak 210, 211. — nyomdák a XV. szban 211.
 Németalföldi népkönyvek 212.
 Németh Péter 202.
 Némethy Géza 110.
 Némäti Kálmán 27, 202.
 Nemzeti Színház 194.
 Nesri 247.
 Neuzl Francziska 30.
 Neva'i (Mir Ali Sir) 247.
 Newyorki Astor ktár 298.
 Nicaea 248.
 Nostisius 48.
 Nők könyvtári szolgálatban 330.
 Növénytári osztály a Magyar Nemz. Múzeumban 88.
 Nyári Sándor 224.
 Nyegre László 375, 379.
 Nyelvemlékeink paleografiai és kritikai feldolgozása 206.
 Nyelvtört. Szótár 405.
 Nyiri Elek 88.
 Nyirő János kny. 181.
 Nyomdász-czímer 415. — jelvény 415. Magyar —ok évkönyve 403.
 Nyomtatvány, Legrégibb magyar — 306. i— osztály a Magy. Nemz. Múz. ktárban I. Múzeum.
 Oberlin 354.
 Octavian, S. Maria in via lata bib. 152.
 Oest. Ung. Revue szerk. 298.
 Office international de Bibliographie I. Brüsszel.
 Oklevelek fényképei és másolatai 32, 196.
 Olasz János, Vekerdi 298.
 Olasz kormány 202. — könyvkiadók katalogusai 405.
 Olaszországi ktárak 21.
 Olivarius de Terminis 146.
 Olvasótár (Athenaeum) 95.
 Ónodi gyűlésre von. akták 70.
 Onslaw A. 131.
 Orbini Mauro 164, 165.
 Orosz kormány 202.
 Országos erdészeti egyes. elnöksége 192. — Képtár 298. — Levéltár 57—83. 299. — statisztikai hivatal 202, 298. — Törvénytár szerkesztősége 202.
 Ortvay Tivadar 27.
 Orvieto v. 147.
 Osztója bosnyák kir. 164, 168, 171.
 Osztrák ker. minisztérium 192, 392. — kormány 202. — könyvtáregylet 111. — statiszt. hivatal 392.
 Otlet Paul 268, 269, 272.
 Ottó (III.) császár 101.
 Ottó exlibris-gyűjt. 100.
 Ottobonus, S. Adrian bib. 147, 150, 153.
 Oxfordi Bodleian Library 131.
 Örmény király 147.
 Ósnyomtatványok, a M. Tud. Akad. ktárban levő — jegyzéke 12. Velenczei — 257.
 Österr. Gradmessungs-Bureau. 202. — Verein für Bibliothekswesen 111.
 Pál (II.) pápa 9, 18.
 Palacky 88.
 Palaeologus M., Praecepta educationis regiae (1578.) 192.
 Paláshy család 63.
 Pálffy Gyula 27.
 Pallas Lexicon 95, 256. — szerk. 27. — r. t. milleniumi kjegyzéke 93.
 Palmieri 141.
 Pálos iskoladrámák a XVIII. évszázból. 110.
 Pamphili Doria Alfonz hg. 202.
 Panizzi Anthony 132, 229.
 Pannonhalma 74, 402. — i apátság levéltárának tört. 402.

- Pap János 196.
 Pápai Páriz Ferencz 185.
 Parádi Kálmán 395.
 Párisi Arzenál ktára 272. — könyvivar
 213. — Bibliothèque Nationale. 113,
 132, 339, 363, 413.
 Parisius Mathaeus 48.
 Parscht Bálint 196.
 Pasmanni Oratio ad Pont. Urbanum (1632.)
 192.
 Patkó János 177.
 Pauler Gyula 71, 73. — Tivadar-féle ktár
 277.
 Paulovics István 27.
 Pavlović Radosav 166, 167.
 Payne-márványok a British Múzeumban
 117.
 Pázmány Péter 134.
 Péchy Sándor 395.
 Peckam János 23.
 Pecsétmásolatok a nemz. múz. ltárban 196.
 Péczely József 220.
 Peisner Ignác 27.
 Pekry Lőrincz levelei 70.
 Pelikán Krizsó 27.
 Pénzügyi iratok a nemz. múz. ltárban 87.
 Pergolai Pál 2.
 Perczel Dezső orszgy. beszéde a levéltári
 vitában 79.
 Perugia 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
 152, 307. — tanácsa 156.
 Pesaro 164.
 Pest 219. — i polgári keresk. testület 202.
 Pesty Gábor, Novum Testamentum (1895.)
 96.
 Peterdi Péter 191.
 Péter (Szent-) kolostor ktára Salzburgban
 254.
 Péterfalvi János 256.
 Peti József 177.
 Petőfi Sándor 83, 134, 219.
 Petri Elek 177.
 Petrik Géza 405.
 Petzensteiner H. bambergi nyomtató
 211.
 Petz Gedeon 110.
 Phillips Thomas örökösök 413.
 Philostrades De Vita Apollonis Tyenci
 (1501—2.) 416.
 Piarista főgimn. igazg. Budapesten 392.
 Pichler Győző képvh. beszéde a köteles
 példányokról szóló törvjav. tárgyalásán
 382.
 Pietschmann Richard 212.
 Pillich Kálmán 399.
 Pintér Sándor 298.
 Pinturicchio 15.
 Pius (II.) pápa 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.
 Plachy Mátyás 394.
 Plantin-múzeum Antwerpenben 275, 414.
 Plinius 255.
 Podmaniczky Frigyes báró. 85. — napló-
 jegyzeteinek XV. kötete. 29.
 Poggendorf 362.
 Polánkai Bereczk 254, 255.
 Pollák Zsigmond 112.
 Polónyi Géza 379. — képvh. beszédei a
 köteles példányokról szóló törvjav. tár-
 gyalásán 376, 386.
 Pólya József 177.
 Pongrácz Lajos 298.
 Pór Antal 75.
 Porosz tört. intézet Rómában 307.
 Poroszországi tudományos ktárak fejlődése
 és jelen állása 211.
 Potocki, Atlas archeologique 28.
 Potthast 143, 144, 145, 146, 147, 148,
 149, 150, 151, 152, 156.
 Poulet-Malassis 100.
 Poviest Bosne 163.
 Pozbay István 196.
 Pozsony város czl. (1436.) 196. — i szl.
 Ferenczrendi tartomány főnökség 192.
 — i takarékpénztár 88.
 Prágai egyet. kt. 203.
 Pragmatika szankció eredeti példánya
 412.
 Pray György 45, 48.
 Prém József 223.
 Presbyter Johannes 256.
 Pretzner Karolin 195.
 Preussisches geodäsisches Institut 202.

- Pribimič Branko 162.
 Priscian-kézirat a goslari vár. ltárban 211.
 Prognosticon Antonii Arquati de eversione
 Europae (XV. sz.) 194, — astrologi-
 cum (1610) 191.
 Psalterium 210.
 Puczity 165, 166, 167, 168.
 Pulszky Ferencz 27, 314, 392.
 Putnam Herbert 328.
- Ráday** Gedeon gróf 173. — könyvtár
 173.
 Radenović I. Radinović.
 Radicafano v. 147.
 Radinović Pál 162, 167, 172. Péter 167. —
 Radosav 167.
 Radnoti Dezső 27.
 Radojević Mirko 162, 172.
 Radosalić (Goek) Gojak 162.
 Radulf albanoi pk. 152, 153, 154, 155.
 Radvánszky Béla báró 99, 202.
 Rafael 15.
 Ragusa 164, 167. — i comes 165. —
 oklevelek a XIII—XV. szból 161.
 Rajcsányi Ádám 163.
 Rákóczi Ferencz (II.) 69. — György (I.)
 70, 175.
 Rambaud 271.
 Ranschburg Gusztáv 112, 195.
 Ráth György 223, 250, 298. — Mór mil-
 leniumi könyvjegyzéke 93.
 Ravenna 307.
 Raymbaldus és neje 155.
 Raynald, Annales eccl. 14.
 Raynerius, Summa de Catharis et Leo-
 nitis 29.
 Reading Room a Britisch Muzeumban
 236.
 Récey Viktor 27, 192, 402.
 Recueil de la diversité des habits (1567.)
 281.
 Regesta pontificum Romanorum 143. —
 supplicationum 2.
 Regesták, magyar ltári 76.
 Reichstagsakten, Deutsche 28.
 Reizner János 27, 88, 90, 397.
- Remetinczi Miklós 35.
 Repertorium, Egyetemes. L. Bibliografia,
 Dewey, Brüsszeli konferencia. —
 Exact tudományok egyetemes — a 411.
 — Germanicum 307.
 »Rerum providus omnium« cz. bulla 142.
 Rešetar Milán 161.
 Réső Emil 88.
 Réthy Mária 92.
 Reuss-ktár 362.
 Révai Leó 112. — testv. millenniumi
 könyvjegyzéke 93.
 Révész Kálmán 224.
 Revue des Bibliothèques 106, 312, 409.
 Revue internationale des Archives des
 Bibliothèques et des Musées 107, 207.
 Rexa Dezső 298.
 Reyler Frigyes 320.
 Rheimsi érsek 157. — káptalan 146.
 Riario Péter 11. — Rafael 14.
 Richard, S. Angelo bihornokja 146, 149.
 Richardson E. C. 327.
 Richthauzer Miklós 196.
 Rich Claudius James 247.
 Riegger János 365.
 Rietii pk. 146, 148.
 Rieu Charles Ph. D. 246, 248. — W. N.
 du — 110.
 Ritter-Vitezović Pál 163.
 Rivista delle Biblioteche e degli Archivi
 107, 218, 312, 409.
 Roboz Andor 224.
 Rohan-Soubise herczeg 361.
 Róma 8, 144. — i Ágoston (Szt) rendi ktár
 14. — Angelica ktár 20. — i Barberini
 ktár 4. — Corsini ktár 17. — Domokos-
 rendi ktár 16. — fraternitások rek-
 torai 154. — i levéltári kutatások 320.
 — i porosz tört. intézet 307. — i vati-
 káni ktár 18. — ltár 2; regesta
 kötetei 3, 4, 137, 308.
 Rombauer Rodrik 27.
 Roquette Ad. 211.
 Rosae coelestes (1694.) 192.
 Rosenthal I. 85.
 Rosnyai Dávid 301.

- Rothschild ktár Frankfurtban 392.
 Rowell G. P. 85.
 Royal Society Londonban 411.
 Rödiger-ktár 362.
 Rudolf magy. kir. 133, 197, 281.
 Rupp Kornél 192, 173.
 Ruvarac Hilarion 163.
- S**ághy Ferencz 337. — Sándor 337.
 Sagundinus Miklós 18.
 Salamon cs. lt. 32. — da Costa 131. —
 Mária 396. — Vinczéné 192.
 Sallustius-kódex a nemz. múz. ktárban
 253.
 Salzurgi Szt.-Péter kolostor könyvtára
 254.
 Sambucus 257.
 Sammlung Bibliothekswissenschaftlicher
 Arbeiten 210.
 San Germano melletti ütközet 158.
 Sándor J. 185.
 Sanković Biljak 162, 172.
 Sansovino 15.
 Sarginis, Gaufridus de 147.
 Sári Ferencz 35.
 Sárosmegye czl. 196.
 Sárospataki Füzetek 220.
 Saum 355.
 Savelli János 2.
 Scardonai pkség 13.
 Scaliger 365.
 Schaefer Jakab 298.
 Scharff Antal 221.
 Schauenburg báró 362.
 Schedel Hartman 19.
 Scheierman Márton 196.
 Schenk I. Gerlach és Schenk
 Schilgen Ker. János bécsi nyomtató 412.
 413.
 Schiller 365.
 Schmakovszky az 1848/49-i szabadság-
 harcokról, kézirat a nemz. múz. ktárban
 194.
 Schneller István 88.
 Schnorrenberg J. 210.
- Schorbach Károly 211.
 Schöffner kny. 355, 415.
 Schönherr Gyula 29, 30, 59, 164, 192,
 267, 298, 301, 318, 392.
 Schönwisner István 45, 47, 50.
 Schöpflin-ktár 354.
 Schreiber W. L. 213.
 Schulek Vilmos 88.
 Schulzer Stephan 199.
 Schwarz Ignác 224. — Izidor 202.
 Schwedeler Meyer 364.
 Schweiger Salamon. Reisebeschreibung
 (1584.) 29.
 Schyrmer János czl. 196.
 Scotus János 23.
 Sebert J. 273.
 Sebestyén Gyula 221, 298. — Pál 177.
 Sell, Henry 85.
 Seneca 9.
 Sensenschmidt J. bambergi nyomtató 211.
 Seyler A. 100.
 Shakespere 94, 230, 365.
 Siebreich Károly 202.
 Siena v. 150. —i Gellért 20.
 Sikriiul de aur. (1683.) 28.
 Silbermann-ktár 354.
 Silvestre, Universal paleography 28.
 Simon S. Cecilia bib. az apost. szék
 követe 148, 149, 150, 151, 153, 155,
 —, Szt. Mártonról cz. bib. 145, 146,
 147, 149, 150, 151, 152, 156, 157. —
 Gábor 392. — József 396.
 Simonyi Ernő 114, 231. — József báró
 195; iratai a nemz. muz. ktárban 197.
 — Zsigmond 27, 300, 405.
 Singer Fülöp 27. — és Wolfner 39.
 Sixtus (IV.) pápa 11.
 Skrbensky báró ltára 197.
 Sloane John 115. — collection a British
 Museumban 115.
 Smidt Ferencz 192.
 Smithsonian Institution 202.
 Snarsky Ambrosius 39, 40.
 Somogyi ktár. L. Szeged.
 Soproni ág. ev. lyceum 202.
 Sorg Anton-féle nyomtatvány töredék 211.

- Sorrovianus, Colbertinus-kódex 111.
 Sothbey 413.
 Soudier, Henri de 404.
 Spalato hercegség 169.
 Speculum vitae beati Francisci (1504.) 28.
 Spiegler Gyula 27.
 Spitta bey arab kéziratái 362.
 Spoleto v. 13.
 Sporer Tivadar 196.
 Spur János 30.
 Srpski Spomenici 165.
 Stacke 101.
 Stahl-ktár 362.
 Stahremberg Gundakár gróf 413. — cs. effendengi ktára 413.
 Stájer történelmi társulat 192.
 Stampfel Károly 93.
 Stančić Mladin 172.
 Stanley 95.
 Stálin, a stuttgarti kir. ktár ig. 356.
 Steenberg A. S. 328.
 Stein, Henri 306. — -Kochberg báró 362.
 Stella Domokos 4.
 Stephani Albert 30.
 Stojanović, Stari srpski hrisovulji 170.
 Stone F. George 202.
 Storch Emil 27.
 Strack Hermann L. 202.
 Strassburgi egyet. és orsz. kt. 352—371. városi kt. 353. — prot. szeminariumi kt. 353. — Gottfried 365.
 Stur János József 86.
 Sturm Albert 29, 195. — János 353.
 Suba András 196.
 Subscriptions Library 226.
 Sury Ch. 275.
 Svájcz a bibliografiai mozgalomban 335.
 Svéd kormány 202.
 Svetonius 254.
 Sylvester János 175, 176, 303, 304, 305, 306, 341.
 Szabadságharcz, Az 1848/49-iki magyar —ra von. iratok a nemz. múz. ktárban 31, 32, 87, 302, 395.
 Szabó András 45. — Dávid, Barczafalvi, 184; Baroti 187. — István 109. — Károly 51, 134, 177, 181, 183, 196, 203, 220, 341.
 Szádeczky Lajos 27, 192. 202.
 Szakács József 177.
 Szalay Imre 27, 30, 192, 195, 275, 298. — István 196. — Károly képvházi beszéde a köteles péld. szóló törv. jav. tárgyalásán 390. — Sándor 192.
 Szalos Mihály 177.
 Szamosi János 88, 396.
 Szamota István 25, 341.
 Szana Tamás 95, 96, 100. —, A könyv régen és most 96.
 Szántó Károly, Fülei 396.
 Szántói András 42.
 Szarvas Gábor 109.
 Szász Károly 134, 179.
 Szászországi Albert halberstadti pk. 21.
 Szathmáry Károly P. 220. — Pál 224.
 Száva 197.
 Századok 99, 104, 215, 310, 407, 412.
 Széchenyi gróf cs. lt. 25. — Ferencz 31, 125. — György 31. — István 31; — emlékirata Metternich herceghez (1835.) a nemz. muz. ktárban 31: levelezése 31. — Miklós 27. — Pál 31. — kör Eperjesen 297. — orsz. ktár 249, 295.
 Széchy-Lorenz Josephine 88.
 Szedlák Mátyás 298.
 Szegedi Gergely 97.
 Szegedi Kis István 135.
 Szegedi Somogyi ktár 90, 397. — állománya 90, 399. — forgalma 90, 397. — olvasóterme 90, 397.
 Szegedy Róza 299.
 Szegszárdi tak. pénztár 27.
 Székely István 174. — Cronica (1559.) — János 224, 397.
 Széky Géza 30.
 Szeli János 196.
 Szemere Pál 177. — tár 178.
 Szemcz Emil 392.
 Szendrei János 27, 202.
 Szentkirályi Ferencz 196.
 Szent Család Kis Követe szerk. 27.

- Szentessy Gyula 202.
 Szent-István-társulat 320. — millenniumi
 könyvjegyzéke 93.
 Szent-Pétervár 221.
 Szeőch Pál 196.
 Szepessy Lajos 395.
 Szerbia 166.
 Szerajevoi gimnázium igazgatósága 192.
 Szicília 142.
 Szigeti Album 220.
 Szigetvári Iván 202.
 Sziglieti Ede 194. — örökösei 192, 193,
 195. — Mária 108. — irod. hagyatéka
 108, 193. — társaság 202.
 Szigvárt (1787.) 184, 185.
 Szilády Áron 93, 177.
 Szilágyi Dezső 375. — Géza 202. —
 István 219. — Sándor 200, 220, 221.
 Szilasi 206.
 Szilvási András 182.
 Szily Kálmán 197.
 Szinán Cselebi 247.
 Szinnyi József id. 27, 30, 134, 192, 221,
 298, 325, 392. — ifj. 27, 298.
 Szlavik Mátyás 392.
 Szmrecsányi Miklós 275.
 Szokolay Hermin 27.
 Szombathely 74.
 Szócs Farkas 176.
 Sztáray család 63.
 Szulejmán beg 247.
 Szulok Anna 175.
 Szvenigorodszkoi 199.
- T**addeus feltrei gróf, riminii podesta 149.
 Tájszótár 405.
 Takáts Sándor 392.
 Tanhoffer Pál 177.
 Tanulmányútjai, Nemz. Múz. kt. tisztv.
 318.
 Taurisi Pál 40.
 Technologiai Iparmúzeum 297.
 Tedder H. R. 327.
 Téglás Gábor 396.
 Telegdi Miklós 97, 174.
 Teleki Sándor gróf 30, 267.
- Teleky- Máriaússy-féle alapítvány 177.
 Télfy Iván 202.
 Telkes Simon 27.
 Temesvári első takarékpénztár 27, 202.
 Temesvári Pelbart: 134. — Sermones de
 Sanctis. (1501.) Serm. de tempore (1501.)
 (1507.) Serm. Quadragesimales (1501.
 1505, 1507, 1509.) Stellarium Coronae
 (1515, 1586.) Aurem Rosarium (1589.)
 192.
 Tertullian 254.
 Terugiai Ker. János 38—40.
 Testa Miklós 2.
 Tettey Nándor 30.
 Tewnley-márványok a British Museumban
 117.
 Thal János 224.
 Thallóczy Lajos 196, 221, 319, 392, 394,
 412, 413.
 Thaly cs. lt. 25, 31, 86, 198. — Géza 27,
 86. — Kálmán 57, 83, 86, 108, 195,
 224; képvházi besz. a levéltári vitá-
 ban 68. a köteles példányokról szóló
 törvj. tárgyalásán 383.
 Than Károly 192, 416.
 Thasnády Balázs 196.
 Theiner 2. 142.
 Theophania császárné 101.
 Theophilus Márton 196.
 Thewrewk Emil, Ponori, 109. — elnöki
 beszédei 402.
 Thienaeus Gaëtanus 22.
 Thimotheus zágrábi püsp. 142.
 Tholdi Farkas 196.
 Tholnay Mihály 196.
 Thomasstift, strassburgi ktári alapítv. 360.
 Thomas Willing Balch 202.
 Thorin et fils 142.
 Thoroczky Viktor báró 202.
 Thúry József 247, 248, 249.
 Tichy Ákos 403, 404.
 Tisza Kálmán 69, 73.
 Tizedes osztályozási rendszer 334. L.
 Dewey.
 Todi v. 13, 146.
 »Töldalék« 184—190, 405.

Toldi Szerelme 220.
 Toldy László 27, 202, 379, 381.
 Tompa Mihály levelei 219.
 Topuszkai apátság 2.
 Tornai János 97.
 Torzképek, 1848/49-iki —, gyűjt. a múz. ktárban 302.
 Tótfalusi Kis Miklós 415.
 Tóth Béla deák A mi urunk Jézus Krisztus gyermekségéről írott könyve 95.
 — György 196. — Imre 88. — Mihály 196. — Mike 27.
 Török János 78, 177, — József 177. — Pál 176, 179.
 Törökország 157.
 Törpényi Lajos 192.
 Törs Kálmán 299. — özvegye 108.
 Történeti és Régészeti Értesítő szerk. 27.
 Történelmi Tár 100.
 Törvényczikkek, az 1722/23-iki országgy. 412. — Erdélyi országgyűlési — az Erdélyi Múzeum ktárában 51—56; m. nemz. múz. ktban 412.
 Tövis Imre 43.
 Trachtenbuech (1580.) 281.
 Transactions of the second international Library Conference 326.
 Trappista-rend társháza Mariasternben 203.
 Trattner János 416. — János Tamás 415.
 Trbouša, kir. birtok Boszniában 162, 169.
 Tridenti zsinaton jelen voltak jegyzéke 192.
 Trient 157.
 Trustee, a British múzeum —e 116.
 Trübner, londoni könyvkiadó 358.
 Tuisi Emericus 40.
 Tunyogi-gyűjtemény a nemz. múz. ktban 32.
 Turul 164, 192, 298.
 Tvartkó bosnya kir. 161, 163, 164, 168, 169. — 1380-iki oklevele 159—173, 197, 319.
 Tvrtković Vlatko 162, 172.
 Tyrusi pk. 157.

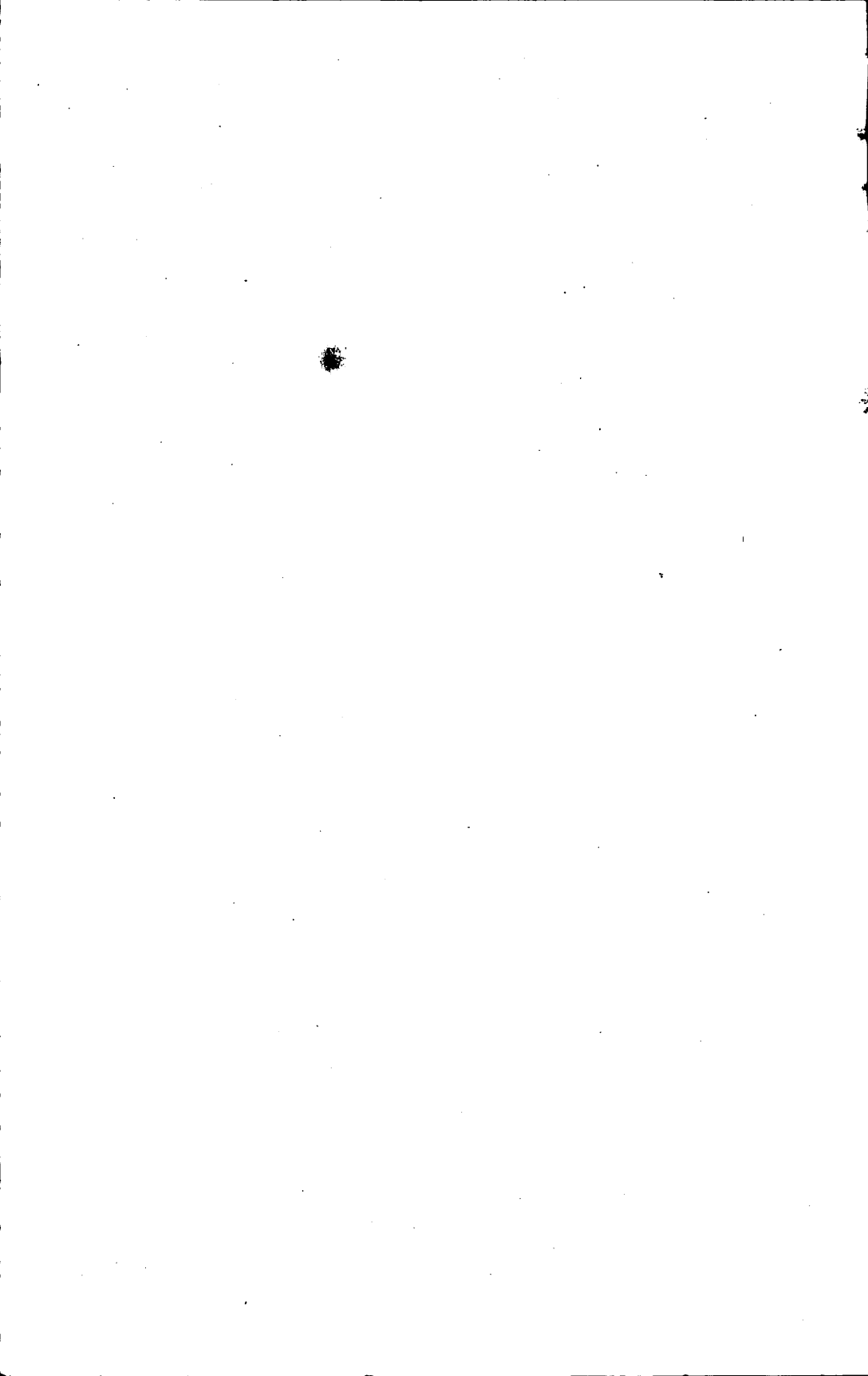
Udine 307.
 Ugelmann Péter 257.
 Uhland 359.
 Uhrich, strassburgi parancsnok 353.
 Ujlaki Ferencz 97. — Péter 35.
 Uj Magyar Múzeum 220.
 Ulászló (II.) m. kir. 133.
 Ungváry Vilmos 298, 395.
 Urban J. Juvenál 28.
 Uzanne Octave 213, 214.
 Uzon Hasszán perzsa fejedelem 12.
 Uzoni F. Gábor 183.
 Vadrózsák, Kriza János népköltési gyűjt. 405.
 Vágner József 28, 203.
 Vágó Lajos 177.
 Vajda János végrendelete, a nemz. múz. ktban 392.
 Válaszúti András 182.
 Valentinus Pannonius 416.
 Valesius Hadrianus 48.
 Vallás és közokt. miniszterium 87, 108, 192, 196.
 Valparaisoi egyetem 298.
 Ványi István 196.
 Várad l. Nagy-Várad.
 Várady Gábor 28, 203. — orszgy. beszédei 220.
 Varga Ottó 298.
 Vargás Alfonz 23.
 Varjú Elemér 28, 30, 100, 192, 193, 223.
 Várnay L. 94.
 Varsevicius, Oratio in obitum regis Stephani (1587.) 192.
 Vas Gereben 200.
 Vatikáni ktár, — ltár l. Róma.
 Vay Ábrahám 196.
 Végh Arthur 18, 103.
 Veinstein-Hevess Kornél 204.
 Velencez 1, 6, 416. —i doge 5. — ősnymotatványok 257. —i tanács 3.
 Velhagen u. Klasing könyvkiadók 212.
 Velics László 88.
 Verancsics Antal 248.

- Verböczy István 169, 174. — Hármaskönyv (1745.) 414.
 Veress Endre 88, 396.
 Veronai Guarino 18.
 Verseghy Ferencz 320. — és az egyetemi nyomda 337—340. — »Felelet»-e 340.
 Verza Gábor 45.
 Veszprémi papn.-intézet 202.
 Vetési László 19.
 Vétinja Nalésko 162—172.
 Vidos, Koltai, család ltára a nemz. múzeumban 301. — József id. 301.
 Victor János 304, 341.
 Vigyázó Ferencz gróf 203.
 Világbibliografia 268
 Vilmos császár 357. — egyetem l. Strassburg.
 Virgilius 365.
 Visoko, vár Boszniában 169.
 Viterbo 152, 153, 155, 156, 157.
 Vitéz János 5, 254. — kódexei 252.
 Viviersi pk. 157.
 Vizi János, Borosjenei 196.
 Vízjegyek 138.
 Vizkelety Zsigmond hirdeténye, (1698.) 192.
 Vlakovič Vlatko 162.
 VIassits Sándor 196.
 Vlkac vajda 162, 167.
 Vlkovič Vlatko 172.
 Vojkovič Gojek 162, 172.
 Volf György 298.
 Volobria rektora, pápai káplán 158.
 Vorsterman van Oyen, A. A. 271.
 Vörös Antal gyűjteménye a nemz. múz. kthban 87.
 Vörös Mátyás, (Nyéki) imádságos könyve (1625.) 29.
 Vörösmarty 206.
 Vucsetich Sándor 394.
 Vuk, bosnyák vajda 163.
- W**adding 11.
 Wagner, egy. ktárőr 45.
 Wagner Ferencz 339. — Juhász Margit 30.
 Walendorf Márton 196.
- Walter Gyula 298. — László levelestára 194.
 Wangerow-ktár 359.
 Ward H. L. D. 128.
 Warnecke 100, 102.
 Weber Világtört. 96.
 Weinwurm Antal 30.
 Weismann testvérek kiadó cég 110.
 Weissenbruch 274.
 Weisz Lipót 195.
 Weiszberger Ödön 88.
 Welch Ch. 330.
 Wenker dr.-féle könyvvállványok 212.
 Werbewczy I. Verböczy.
 Weres Balás 174.
 Wesselényi család ltára az Erd. Múzeum ktárában 396. — Miklós br. 396.
 Wiener Moszkó 203.
 Wilkie J. 131.
 Winkler Lajos 28.
 Witte-ktár 362.
 Wlassits Gyula 200, 222, 268, 352. — képvh. beszédei a köteles példányokról szóló törvjav.tárgyalásán 379, 384, 388.
 Wratislaviensis Márton czl. 86.
 Wratislavia, Michael de: — Introductorum dialecticae (1515.) 192.
- X**enophon 416.
 Zábrák Dénes 28.
 Zachár Gyula 28.
 Zalay János 86.
 Zama Edonard 203.
 Zára 3.
 Zaránd Lukács, Bikkfalvi czl. 196.
 Zarándy A. Gáspár 298, 392.
 Zathai Gergely 35,
 Zeiner Joh. strassburgi nyomtató 211.
 Zeitschrift für Bücherfreunde 111, 212, 218, 313, 409.
 Zekely Lukács, Bikkfalvi czl. 196.
 Zelevéni Pál 43.
 Zeller, strassburgi tanár 356.
 Zichy Jenő gróf 28, 290, 298, 379; képvh. beszéde a köteles példányokról

- szóló törvj. tárgyalásán 381. — Mihály 95.
- Zirczi cziszt. apátság 28, 202.
- Zobeltitz Fedor 111, 212, 213.
- Zolnay Gyula 192, 203, 406.
- Zombat cs. ltára a nemz. múzeumban 31.
- Zolthay János czl. 196.
- Zrinyi családra von. iratok 66. — Miklóstra von. adatok és oklevelek 219.
- Zsámboki I. Sambucus
- Zsigmond magy. kir. 169. — korabeli okiratok 72.
- Zvingli 175.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az égyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és deczember hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvvárusi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának kiadásában megjelent és *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében s általa minden könyvárusnál kapható: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. I. Ősnyomtatványok. (Catalogus bibliothecae Musei Nat. Hungarici I. Incunabula.)* Leírta Horváth Ignác könyvtári segédőr. Ára 2 frt.

Megjelent és a szerkesztőségnél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvvárusi forgalomban 50 kr.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume
3 florins = 6 francs = 5 mares.

Nouvelle série. V. volume. 4. livraison
Octobre-Décembre 1897.

Sommaire.

Etienne Kereszty : Les périodiques dans les bibliothèques	321
Dr. Paul Erdélyi : La deuxième conférence internationale des bibliothécaires à Londres	326
Dr. Lad. Esztegár . Les conclusions de Bruxelles	334
Dr. Jean Illéssy . Verseghy et l'imprimerie de l'université	337
Bibliothèque hongroise . Une édition inconnue des <i>Formulae</i> de Heyden Sebald. (Avec 3 facsim.) Par Dr. Louis Dézsi	341
Revue étrangère . La bibliothèque nationale et de l'université à Strassbourg. Par Dr. F. Gyálui	352
Indicateur officiel . La question des exemplaires gratuites des imprimés dans le parlement hongrois (Continuation et fine.)	372
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans le 3. trimestre 1897	392
La bibliothèque de la Société Musée de Transylvanie an 1896	395
La bibliothèque Somogyi à Szeged an 1896/97	397
Littérature . Discours présidiaux de M. E. Thewrewk de Ponor. Par <i>E-r.</i> — Récsey, <i>Brevis historia archivi archiabbatiae O. S. B. de S. Monte Pannoniae</i> . Par <i>-y.</i> — L'indicateur de la bibliothèque de Buda; — Annuaire bulletin (le III.) de la même bibliothèque. Par (<i>E-r.</i>) Annuaire bulletin des imprimeurs hongrois L'année XI. et XII. Par (<i>e.</i>) — Henri le Soudier, <i>Bibliographie Française</i> . Par <i>E-r.</i> — Les néologismes de »Toldalék«. Par Jules Zolnai. Réponse du J. Bartha. — Revue des périodiques I. Revues hongroises. Par <i>D. Gy.</i> II. Revues étrangères. Par <i>H. S.</i>	401
Notices . Le budget du Musée Nat. Hongrois pour l'an 1898. — Répertoire général des sciences exactes. — L'original de la sanction pragmatique (<i>e.</i>) — Les Corvines à Cheltenham (<i>E. P.</i>) — L'imprimerie de Csik-Somlyó (<i>e.</i>) — Les exemplaires gratuites des imprimés (<i>e.</i>) — Le blason des imprimeurs (<i>e.</i>) — Le côde de Kolozsvár (<i>R.</i>) — Charles Junker (<i>e.</i>) — Valentinus Pannonius (<i>R.</i>)	411

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*.
Budapest, Musée National Hongrois.